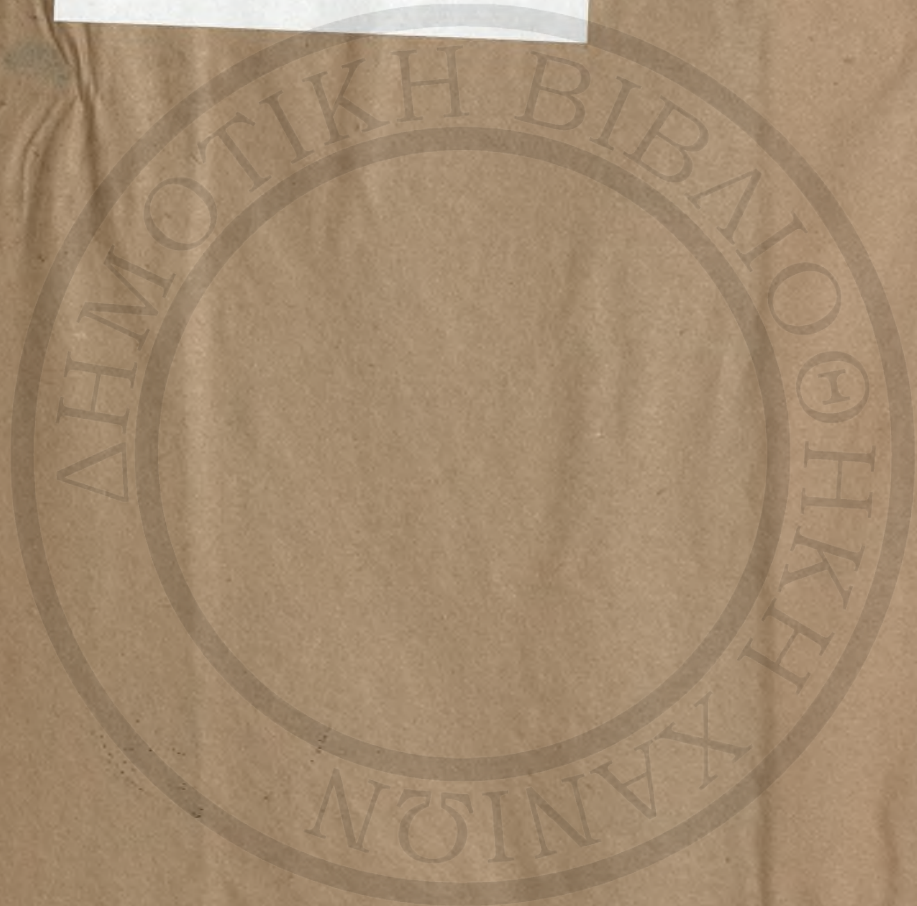

500.001.17.068

департамент

ΣΤΑΥΡΟΥ Ω. ΚΕΛΑΪΔΗ

Ἀντὶχου τῆς Στρωκῆς Δικλύνης ἔ. ἄ.

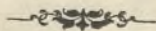
*Ἐπιβαστὴ Πρόεδρος
π. 787. Κ. Κωνσταντίνου
εἰς ἀνάμνησιν κοινῶν ἀγαθῶν
μνησ' αὐτῶν ἱστοροῦντων
Βυσαϊδῆς*

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ Γ. ΚΕΛΑΪΔΗΣ

ΚΑΙ

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΥΤΟΥ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

(1854 - 1904)

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ι. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΔΑΚΙ

1930

940.54

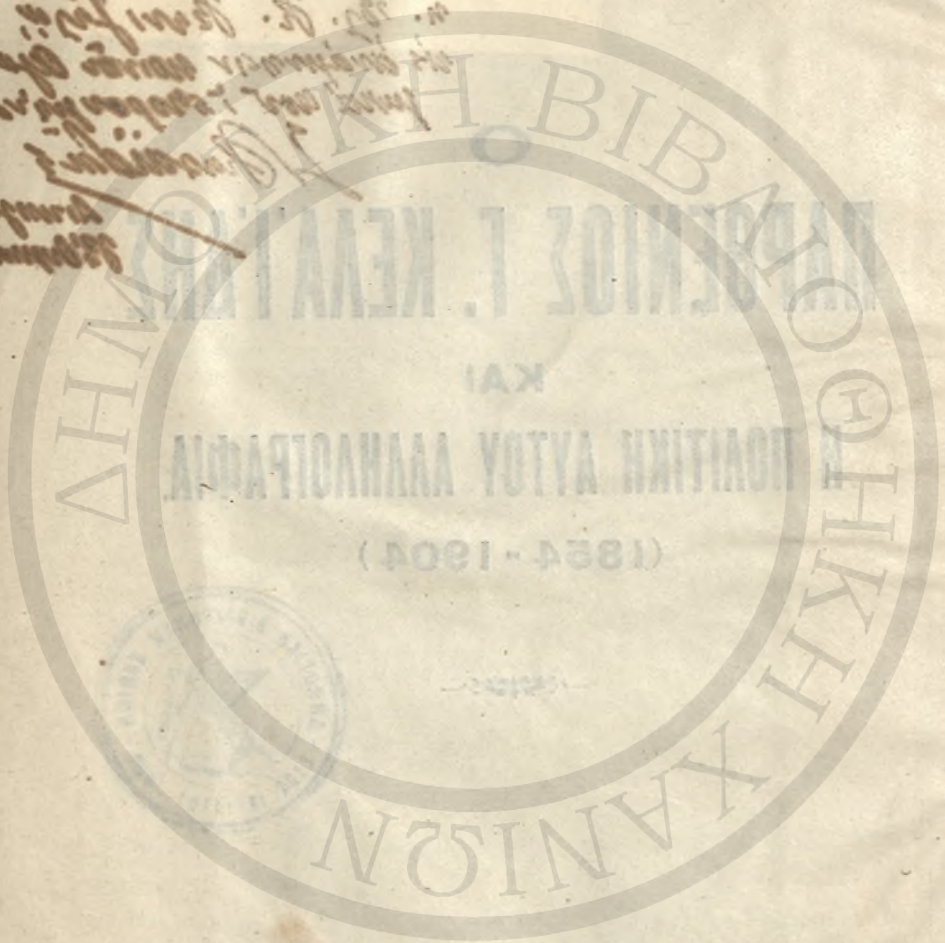
3002

KCL

ΕΤΑΥΡΟΥ Ω. ΚΕΛΑΙΔΗ

Αντικείμενο της Ζωγραφικής Σχολής

Handwritten notes in Greek script, including names like 'Κ. Κελαϊδής' and 'Π. Κελαϊδής'.

ΕΠΙΧΡΗΣΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Γ. ΠΑΝΑΚΟΥΔΑΚΗ

1880

Մայր սրբ. հովիտ
Սոփոյի Բնակարան

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
XANTHON

[Faint handwritten text, possibly a signature or date, located below the circular stamp.]

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Αδφ. έριθ. 18705
Χρονολ. Εισαγ. 18.10.1962
Επισκόπος ΣΥΓΧΡ. ΙΣΤ. ΚΡΗΤΗΣ
Αριθ. 9210.54 / ΚΕΛ

ΤΗ, ΜΑΚΑΡΙΑΙ ΣΚΙΑΙ
ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΚΕΛΑΪΔΗ
ΑΝΤΙ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΥ

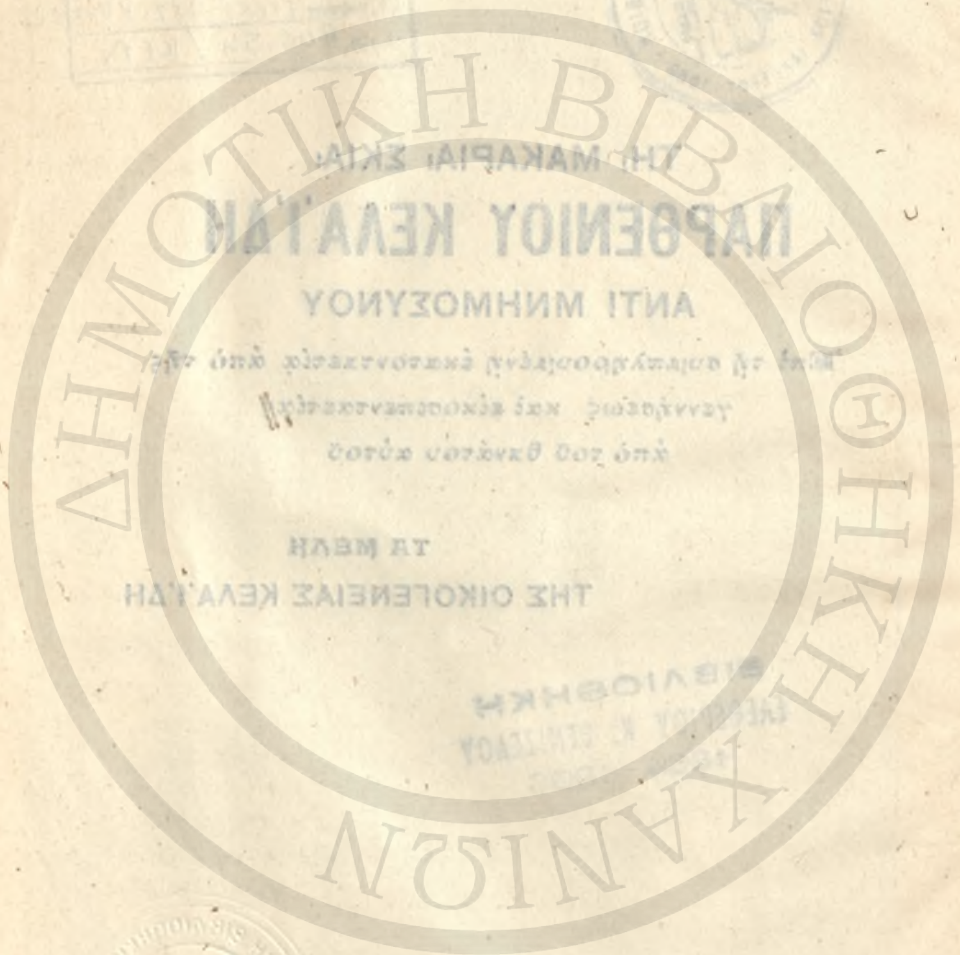
Έπι τῆ συμπληρουμένη εκατονταετία ἀπὸ τῆς
γεννήσεως καὶ εἰκοσιπενταετίας
ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ

ΤΑ ΜΕΛΗ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΕΛΑΪΔΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΛΕΘΕΡΙΟΥ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
1864 - 1933

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
— ΧΑΡΙΣ —
1910

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1927, ἐπεσκέφθην τὸ Ἱστορικὸν Ἄρχειον Κρήτης ἄγνωστον ἴδρυμα εἰς ἐμέ, ἀπουσιάζοντα ἀπὸ μακροῦ ἐκ Χανίων, ὅπερ προώρισται, σπουδαιοτάτας νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίας εἰς τὴν μακρὰν, ἀλλ' ἐν πολλοῖς σκοτεινὴν Ἱστορίαν τῆς Πατρίδος μας.

Ἐξοχότης καὶ Διευθυντής κ. Νικ. Ἰ. Παπαδάκης, ἀκούραστος ἱστοριοδίφης καὶ ἐμβριθῆς λόγιος, ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ ὀνόματός μου, ἔστρεψε τὸν λόγον περὶ τοῦ ἀειμνήστου Παρθενίου Κελαϊδῆ.

»Ὁ Θεῖός Σας — εἶπεν — ὑπῆρξε μία φωτεινὴ καὶ ἐκ τῶν μάλ-
»λον διακεκριμένων φυσιογνωμιῶν τοῦ τόπου μας ἦτο μὲν, κλη-
»ρικός, ἀλλὰ περισσότερο ἠσχολεῖτο μὲ τὰ πολιτικὰ παρὰ μὲ τὰ
»καλογηρικὰ πράγματα τῆς Πατρίδος του, ὡς ζήσας εἰς ἐποχὴν,
»καθ' ἣν ἡ Πατρίς εἶχεν ἀνάγκην τῆς βοήθειας ὄλων τῶν
»ἰκανῶν τέκνων της. Ἀπὸ τῆς πολιτικῆς κινήσεως τοῦ 1854, ἀλλὰ
»κυρίως ἀπὸ τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1866, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρω-
»τοστάτησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1905) δὲν ἔπαυσεν εἴτε ἐν
»Κρήτῃ εἴτε ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ διατρίβων, νὰ μεριμνᾷ μετὰ ζήλου
»ἢ μᾶλλον μετὰ πάθους, περὶ τῆς πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως
»τῆς Πατρίδος μας.

»Καὶ διὰ τὴν ἰδιαιτέραν του δ' Ἐπαρχίαν τὰ Σφακιά, εἰργά-
»σθη πολὺ κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ διαμονὴν του, μεγάλως
»δ' ὠφέλησεν αὐτὴν ἀπὸ τε ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς ἀπόψεως.

»Ὅτε τὸ πρῶτον ἐγνωρίσθην μετ' αὐτοῦ — ἐξηκολούθησεν
»ὁ κ. Παπαδάκης — κατὰ τὸ 1898 ἐν Πλακούραις Ἀκρωτηρίου,
»μοὶ ἔλεγεν ὅτι διετῆρει ὅλην τὴν μετ' ἐξεχόντων πολιτικῶν Ἀν-
»δρῶν Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων μακρὰν ἀλληλογραφίαν του,
»εἶναι δ' εὐνόητον, ὅτι αὕτη θὰ ἔχη σήμερον μεγάλην ἱστορικὴν
»σπουδαιότητα, καὶ θὰ ἦτο ἄδικον ν' ἀπωλεσθῇ ἢ παραμελου-
»μένη νὰ καταστραφῇ ἢ πολὺτιμος αὕτη ἱστορικὴ πηγὴ».

Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν, ἐμελήθην τῆς περιουλλογῆς, τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης, ἣν κατέθηκα εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἄρχειον.

Ὅτε ἐξεκαθαρίσθῃ ἐπιμελῶς καὶ ἐταξινομήθῃ δεόντως, εὐρέ-
θη ἀνωτέρα ποιοτικῶς καὶ ποσοτικῶς πάσης ἄλλης; μέχρι τοῦδε

κατατεθειμένης, λόγω τῆς περιοπῆς τῶν προσώπων ἐξ' ὧν προ-
έρχεται καὶ τοῦ πλούτου αὐτῆς, ἐκ δισχιλίων καὶ πλέον ἐγγράφων
ἀπαρτιζομένης, ἀποτελούσης δὲ συνεχῆ σχεδὸν ἱστορίαν τῶν Κρη-
τικῶν πραγμάτων, ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν, μιᾶς ταραχώδους καὶ
περιπετειώδους ἐποχῆς.

Τὸ ἀνωτέρω πλεονεκτήματα συγκεντροῦσα ἡ ἀλληλογραφία
αὕτη, ἐκρίθη ὅτι δημοσιευομένη, μὲ τὴν ἀκριβείαν τῶν ἱστορικῶν
αὐτῆς πληροφοριῶν καὶ τὰς λεπτομερείας, θὰ ἐξυπηρετεῖ τὸν
ἱστορικὸν κόσμον. Προσέθηκε δ' ὁ κ. Παπαδάκης ὅτι καὶ ἑαυτὸν
καὶ τὰς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου πηγὰς θὰ διέθετεν, εἴτε πρὸς
συμπλήρωσιν τῶν τυχόν παρουσιαζομένων ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ
κενῶν εἴτε πρὸς ἐξακριβῶσιν τῆς εἰς τὰ βάρη τῶν χρόνων τῆς
Ἑνετικῆς κυριαρχίας βυθιζομένης ἱστορίας τῆς ἀρχαίας οἰκογε-
νεῖας Κελαϊδῆ. Πολλὰς ὀφείλω πρὸς αὐτὸν χάριτας, διὰ τὴν
προθυμίαν, ἣν ἐπεδείξατο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔργου
πρὸς ἀρτιωτέραν ἐμφάνισιν αὐτοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ δύο ἐτέρων ἀπόψεων ἐνισχύθη τὸ μὲν, ὅτι
ἅπασαι αἱ μέχρι τοῦδε γραφεῖσαι Κρητικαὶ ἱστορίαι ἐξικνοῦνται
κυρίως μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, ἡ δ' ἀλληλογραφία
μας ἀρχομένη ἀκριβῶς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐκείνην ἀποτελεῖ
οἶονεὶ συνέχειαν τῆς ὑπαρχούσης ἱστορίας· τὸ δέ, ὅτι ἐκ τῆς ἀνα-
γνώσεως διαφόρων ἱστοριῶν καὶ τῆς ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν πρὸς
τὰς πηγὰς, ἐμόρφωσα τὴν γνώμην, ὅτι πᾶσα ἱστορία περιέχει ἀνα-
κριβείας, εἴτε διὰ λόγους «σκοπιμότητος» εἴτε καὶ διότι
δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀνέυρεσις τῆς ἀληθείας.

Μόνον ὁ γράφων πρὸς φίλον του, ἐπὶ τῇ προόψει ὅτι ἡ ἐπι-
στολὴ θὰ μείνῃ μεταξύ των ἐξομολογεῖται τὴν ἀλήθειαν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων ὀρμώμενος, —συνεννοηθεὶς καὶ μετὰ
τῶν λοιπῶν συγγενῶν—προέβην εἰς τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν ἵνα
χρησιμεύσῃ ὡς εὐγνώμων ἀνάμνησις πρὸς τὴν ἄληστον μνήμην
τοῦ **Πατριάρχου Κελαϊδῆ**.

Θὰ ἤμην δ' εὐτυχῆς, ἐὰν θεωρηθῆ ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο συμ-
βάλλει, ἐπ' ἐλάχιστον ἔστω, εἰς τὸ δυσχερὲς ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ

Χανιά 1 Φεβρουαρίου 1930

Σ. Ι. ΚΕΛΑΪΔΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Γενικάί τινες σημειώσεις περὶ τῆς Οἰκογενείας Κελαϊδῆ

Ἐκρίναμεν χρήσιμον νὰ παραθέσωμεν εἰσαγωγικὰς τινὰς σημειώσεις περὶ τῆς Οἰκογενείας Κελαϊδῆ, τῆς ὁποίας ἡ γενεαλογία ἐξικνεῖται μέχρι τῶν πρὸ τῆς Ἑνετικῆς κυριαρχίας χρόνων, ὡς ἐκ τῶν διατηρουμένων πηγῶν δείκνυται.

Ἱστορικῶς τυγχάνει γνωστὸν, ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν (1204 μ. χ.) ἀνεγνωρίσθησαν τάξεις Εὐγενῶν «Nobili», Ἑνετοὶ μὲν, ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως στελλόμενοι, Ἕλληνες δὲ, ἐκ τῶν 12 Ἀρχοντοπουλῶν, τῶν ἐπὶ Βυζαντινῶν ἀποσταλέντων καὶ ἐξ ἰθαγενῶν Κρητῶν (Nobilli Cretesi).

Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων, Nobili Cretesi, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐχορηγήθησαν διάφορα προνόμια, καταλέγεται καὶ ἡ Οἰκογένεια Κελαϊδῆ.

Ὁ Ἑνετὸς ἱστορικὸς Antonio Trivan, ἐν τῷ χειρογράφῳ χρονικῷ του, ἀναφερομένῳ εἰς τὴν περίοδον 1092¹⁾-1669 μ. χ. φυλασσομένῳ ἐν τῇ Μαρκιανῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑνετίας, ἐν ἀντιγράφῳ δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἱστ. Ἀρχεῖῳ Κρήτης, ἐν σελ. 23, παραθέτει πίνακα τῶν ἀνεγνωρισμένων Εὐγενῶν, ἔναντι δὲ τῆς Οἰκογενείας Κελαϊδῆ σημειοῖ ὅτι εἶναι «Casa Nova» νεωστὲ ἀναγνωρισθεῖσα Οἶκος. Εὐγενῶν ἐξ ἔντοπιῶν Κρητῶν.

Ὡς γνωστὸν, μετὰ δυσχερείας ἀπενέμοντο οἱ τίτλοι καὶ μόνον εἰς τοὺς ἰσχύοντας ἢ ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας προσενεγκόντας.

Ἄλλος ἱστορικὸς, ὁ Pietro Castro filaca, κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἔγραψε γενικὴν κατάστασιν τῆς Νήσου ἐν σελ. 218 τοῦ

1) Ἐθέσαμεν τὴν ἀκριβῆ χρονολ. ἀντὶ τῆς ἐξ ἀντιγραφικοῦ προφανῶς λάθους τεθειμένης 1182 καθ' ὅσον τὰ ἀναφερόμενα γεγονότα ἀνάγοντα εἰς τὸ ἔτος 1092 καὶ ἐφ' ἑξῆς.

χειρογράφου διατηρουμένου ὡσαύτως ἐν τῇ Μαρκιανῇ Βιβλιοθήκῃ, οὗτινος ἀντίγραφον εὑρίσκεται καὶ παρὰ τῷ Ἰστ. Ἀρχεῖῳ Κρήτης παρατίθεται πίναξ ὑπαλλήλων μὲ τὸ μισθολόγιον ἐκάστου ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Δημήτριος Κελαϊδῆς ἦτο Ἀνώτατος Δικαστικὸς Ἀρχων (Cavalloroto al Criminal) μὲ μισθὸν 251,3 peripira, ἐν ᾧ ὁ μισθὸς τοῦ Διοικητοῦ, προβλεπτοῦ (Retor) ἦτο μόνον 250,6 per. (Περὶ τῆς αὐτῆς Οἰκογενείας ἴδε τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἐν σελ. 213, 228 χειρογράφου).

Ὁ Ἀβραὰμ τῆς Οἰκογενείας ἦτο πλοίαρχος, ἐπειδὴ δ' ἐτραγουδοῦσε κατὰ τὰ ταξίδια, μὲ τὴν ἀκούραστον μανίαν ὠδικοῦ πτηνοῦ, ἐπωνομάσθη Κελαϊδῆς· κοινῶς ἐλέγοντο καὶ «Ἀρχόντοι» ἢ δὲ συνοικία των «Ἀρχοντικὸ» ἢ «τῶν Κελαϊδήδων». Οἱ Κελαϊδήδες καὶ οἱ Καβροὶ ἦσαν πολυπληθεῖς ἐν Μουρὶ ἔξ οὗ καὶ τὸ δημῶδες :

Κελαϊδήδες καὶ Καβροὶ, ἐγεμίσαν τὸ Μουρὶ.

Καὶ μέχρι σήμερον σώζονται τὰ ἔρεπια 40 οἰκιῶν τῆς Οἰκογ. Κελαϊδῆ ἐν Μουρὶ καὶ Γεωργίτσι ἔνθα διεχειμάζον, διότι εἰς τὸ Μουρὶ ὕψος 900 περίπου μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἢ παραμονὴ κατὰ τὸν χειμῶνα ἀποβαίνει δυσχερῆς· ἤμαζον δὲ τότε, διότι οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, ὡς καὶ ἄλλων χωρίων τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, διεξήγον μέγα ἐμπόριον μὲ τὸ ἔξωτερικὸν π.χ. τὴν Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, Ὀδησσὸν Ρωσσίας κ.λπ.

Ἀπὸ τοῦ 1850 καὶ ἐντεῦθεν, ἤρχισαν μετοικοῦντες καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε σήμερον Κελαϊδήδες τοῦ αὐτοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου νὰ εὑρίσκωνται ἐκτὸς τοῦ Μουρίου καὶ εἰς Καφοδάσον, (1) Χανιά, Χαλέπαν, Ρέθυμνον, Μεγάλα Χωράφια, Μελιδόνη, Φρὲ, Μαχαιροῦς, Πεμόνια, τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, Θέρισσον, Βαρύπετρον, Γεράνη, Λουτράκι Κυδωνίας, Ἀρῶνη, Ριζόσκοπον Ἀκρωτηρίου, Ἐπισκοπὴν Ρεθύμνης, Λαμπινὴν Ἀγ. Βασιλείου, διάφορα χωρία Κισσάμου ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης, ἐν Ἀθήναις, Πειραιεῖ, Ἀλεξανδρείᾳ, Καῖρῳ καὶ Παρισίοις.

Τὴν πατρίδα ἐξυπηρέτησαν, σπουδαῖον διαδραματίσαντες ρόλον κατὰ τὰς Κρητικὰς Ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Μακεδονικὸν καὶ Βορειο - ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα ὡς καὶ κατὰ τοὺς τε-

(1) Ἐνθα εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Παπαδάκιδες διότι εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Παπαῦ-Εμμανουὴλ Κελαϊδῆ.

λευταίους Ἑλληνικούς πολέμους.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἐφονεύθη ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἰωάν. Κελαϊδῆς.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866, ὁ ἀληθὴς ἦρως Ξηρᾶς (Ξενοφῶν) Κελαϊδῆς, ἐπὶ τῶν Λευκῶν Ὁρέων καὶ ἐν τῇ θέσει «Κόκκινα Ποράλια» συνεκρούσθη στῆθος πρὸς στῆθος μὲ τὸν Ἀρχηγὸν τῶν Τουρκοκρητῶν τὸν διαβόητον γίγαντα Τσαλίκην, τὸν ὁποῖον καὶ ἐφόνευσεν. ἐφόνευσεν καὶ δεύτερον εἶτα δ' ἐφονεύθη καὶ οὗτος, ὁπότε οἱ Τούρκοι ἀποκόψαντες τὴν κεφαλὴν του, τὴν μετέφεραν εἰς Ἀσόφου καὶ τὴν ἐχρησιμοποίησαν ὡς στόχον διὰ σκοποβολῆν ἢ χήρα σύζυγος του, γεννήσασα μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐν Ἀθήναις, ἔνθα κατέφυγεν πρόσφυξ ἐχρησίμευσεν ὡς τροφὸς τοῦ τότε γεννηθέντος διαδόχου Κωνσταντίνου.

Εἰς ἑτέραν μάχην παρὰ τὴν θέσιν «Ὁρθὸς Λαγγὸς» ἐφονεύθη ὁ Ἰωσήφ Κελαϊδῆς ἐτραυματίσθη δ' ὁ Ἐμμανουὴλ Κελαϊδῆς.

Κατὰ τὸ 1877 ἐτραυματίσθη ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἀντώνιος Κελαϊδῆς συνταξιούχος κατόπιν τῆς Κρητικῆς Πολιτείας Α' τάξεως.

Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βάμου (17 Μαΐου 1896) ἐτραυματίσθη κατὰ τὴν χεῖρα σοβαρῶς ὁ ὄπλαρχηγὸς Βασίλειος Κελαϊδῆς, συνεπέα δὲ τοῦ τραύματός του, ἡ Κρητικὴ Πολιτεία κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν συνταξιούχων, Α' τάξεως.

Κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα, ὁ ὄπλαρχηγὸς Βαρδῆς Κελαϊδῆς, ἐτραυματίσθη κατὰ τὸν πόδα, ἐξ οὗ συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐν Μοναστηρίῳ Μακεδονίας.

Κατὰ τὴν μάχην Λαχανᾶ ἐτραυματίσθη εἰς τὸν βραχίονα ὁ Μιχ. Κελαϊδῆς.

Κατὰ τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἐπιχειρήσεις ἐφονεύθησαν οἱ Κυριάκος Π. Κελαϊδῆς, Ἐμμ. Κελαϊδῆς, Ι. Γ. Κελαϊδῆς, Γρηγ. Ἰωάν. Κελαϊδῆς.

Ὁ Γ. Ἐμμ. Κελαϊδῆς ἐτραυματίσθη καὶ ἀπεκόπη τὸ πόδι του, ὁ Παναγιώτης Γ. Κελαϊδῆς ἐτραυματίσθη σοβαρότατα κατὰ τὴν κεφαλὴν (συνταξιούχοι) ἐκ δὲ τῶν κακουχιῶν τῶν πολέμων ἀπεβίωσαν ὑπὸ τὰ ὅπλα ὁ Κωνστ. Ἰ. Κελαϊδῆς Γεώργ. Χ' Ἐλ. Κελαϊδῆς, Παν. Ν. Κελαϊδῆς κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν συμφορὰν ἠχμαλωτίσθη ὁ ἤδη ἀεροπόρος Ἐμμ. Κελαϊδῆς ὑπὸ γλῶσσης, ὅστις ἐπέζησεν μὲν, ἔχασεν ὅμως τὸν πατέρα του, ἀποθανόντα ἐκ λύπης διὰ τὴν ἄγνωστον τύχην τοῦ υἱοῦ του.

Ὁ Ἰωάν. Ἐμμ. Κελαϊδῆς κατὰ τὸν Βορειο - Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα, κατήρησεν ἴδιον Σῶμα, ἀνεκηρύχθη Ἀρχηγὸς καὶ ὑπηρέτησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀπολύτως ἀνιδιοτελῶς, μὴ δεχθεὶς μηδένα μισθὸν, μήτε δι' ἑαυτὸν, μήτε διὰ τὸ Σῶμα του, ὅπερ ἐξ **ιδίων** συνετήρει. Ἡ Πατρις κατέταξεν αὐτὸν, τιμῆς ἕνεκεν, μεταξὺ τῶν Ἐφεδρῶν Ἀξιωματικῶν περὶ τῆς ἐν Μακεδονίας δράσεως τούτου ὡς καὶ τοῦ Σταύρου Κελαϊδῆ ἴδε «Ἐθελοντικά Σώματα ἐν Μακεδονία» ἔκδοσις 1913.

Ἐκ τῆς Οἰκογενείας ταύτης, ἀρχαίας καὶ ἐπισήμου, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω δείκνυται, καὶ ἦτις μὲ ἀφθονον ἐπότισεν αἷμα τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας κατάγεται ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς, ὅστις ὑπῆρξεν καὶ ὁ ἐπιφανέστερος αὐτῆς γόνος.

Ο ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ Γ. ΚΕΛΑΪΔΗΣ

Ὁ Παρθένιος ἐγέννηθη εἰς τὸ χωρίον Μουρὶ τῆς Ἐπαρχίας Σφακιῶν, τὴν 1 Φεβρουαρίου 1830, ἐδιδάχθη δὲ τὰ πρῶτα γράμματα, γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του Εὐστάθιον, δημοδιδάσκαλον. Ἐκτοτε κατηρτίσθη ἀπ' ἑαυτοῦ. Ἐσυνειθιζεδενὰ λέγει πάντοτε μὲ φαιδρὰν καὶ χαριτολόγον ἀφέλειαν, ὅτι «δὲν ντρέπεται κανένα δάσκαλο», διότι δὲν ἐφοίτησε ποτὲ εἰς σχολεῖον ἐν τούτοις ὡς θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν καὶ γλαφυρότητα ἔχει ὁ κάλαμος του καὶ ἡ γλῶσσά του ῥεεὶ καὶ τὸ ὕφος ἔχει δύναμιν μεγάλην.

Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, ὁ Παρθένιος ἠκολούθη τὸν ἀδελφόν του Εὐστάθιον, ὑπηρετοῦντα ὡς δημοδιδάσκαλον εἰς διάφορα χωρία τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου ἐκ τούτου ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων, Γωνιᾶς Κισσάμου, Παρθένιος Περίδης ὅστις ἐκτίμησας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν νοημοσύνην του, τὸν ἔπεισε νὰ τὸν παραλάβῃ εἰς τὴν Μονήν.

Ὅντως εἰσηλθεν ὡς δόκιμος εἶτα δ' ἔκαρῃ Μοναχὸς κατὰ τὸ 1853, λαβὼν τὸ ὄνομα «Παρθένιος» διότι εἶχε βαπτισθῆ Παναγιώτης.

Τόσον βαθειὰ εἶναι ἐρριζωμένη εἰς τὴν ψυχὴν τῶν σημερινῶν Ἀδελφῶν τῆς Μονῆς ἡ ἐκτίμησις καὶ τὸ σέβας πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Παρθενίου, ὥστε ὁ σημερινὸς Ἡγούμενος κ. Παρθένιος Βογιατζάκης μᾶς ἔλεγε. «Τὸ κοσμικόν μου ὄνομα ἦτο Ἐμμανουήλ

θά ἔπρεπεν ἄρα νὰ ἐκλέξω ἀνάλογον κληρικόν, (1) ἀλλ' ἡ αἶγλη καὶ ἡ δόξα τοῦ Παρθενίου Κελαῖδῆ, αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι του καὶ ἡ ἐξυπνάδα του, μὲ ἠλέκτρισαν τόσο, πὺν ἐπροτίμησα τὸ ὄνομα του.» (2)

Καίτοι κληρικὸς ὁ Παρθένιος, ἀφιέρωσε τὸν βίον του πάντα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Νήσου, πολιτικῶς καὶ ἐν ὅπλοις ἐργαζόμενος.

Κάτω ἀπὸ τὸ ράσον ἐκλείει μίαν ψυχὴν ἀληθῶς μεγαλειώδη καὶ τῆς ὥραίας καὶ ἀκουράστου αὐτῆς ψυχικότητός του, τὴν σφραγίδα φέρει ὀλόκληρος ἐποχὴ τῶν Κρητικῶν Ἀγῶνων.

Ἡ συμβολὴ του εἰς τὴν Κρητικὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τοῦ 1854 μέχρι τῆς ἐκδιώξεως καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου στρατιώτου, ἀλλὰ καὶ μετέπειτα μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θεορίσου, ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἱστορικὴ. Τὸ θάρρος καὶ ἡ τόλμη του, ἡ προορατικότης καὶ ἡ πολιτικὴ του σύνεσις καταπλήσσουν, ἡ δὲ δραστηριότης καὶ ἡ ἐνεργητικότης διακρίνουσι τὰς πράξεις του· τὸ σπινθηροβόλον καὶ πρακτικὸν πνεῦμα του, δὲν τὸν ἐγκατέλειπε ποτέ. Ὁ πατριωτισμὸς, ἦτο πάθος διὰ τὸν Παρθένιον, ὑπὲρ τῆς εὐγενοῦς δὲ ταύτης ἰδέας ἐμόχθησεν, οὐδέποτε ἐγκαταλείφθεις παρὰ τῶν συναγωνιστῶν του, οἵτινες μέχρι τοῦ θανάτου του, ἀνεπέωνον τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην των.

Ἡ Δράσις του κατὰ τὸ 1854—1859

Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος τοῦ 1854, ἐξύπνησε μέσα εἰς τὴν ἀνήσυχον καὶ πολυτάραχον ψυχὴν τοῦ Παρθενίου Κελαῖδῆ, τὴν πάντοτε νέαν καὶ ἀκμαίαν ἰδέαν τῆς ἀποτινάξεως τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀνεμίχθη μὲν ἐνεργῶς εἰς τὴν σχετικὴν πολιτικὴν κίνησιν, ἀλλ' αὕτη ἐξέπνευσεν, ἀφήσασα ἄλυτον τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Ὁ Παρθένιος ὅμως πυκνωθείσης τῆς πολεμικῆς δράσεως ἐν Κρήτῃ, δὲν ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν βωβὸν καὶ φοβισμένον ρόλον μιᾶς δευτερευούσης σημασίας πολεμικῆς, ἐκ τοῦ Μοναστηρίου εἰς ὃ εἶχεν ἐγκλεισθῆ. Ἡ πλήρης πολεμικοῦ

1) εἰθισται, τὸ κληρικὸν ὄνομα, νὰ ἀρχεται ἀπὸ τὸ αὐτὸ γράμμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀρχεται καὶ τὸ κοσμικὸν π.χ. Παναγιώτης - Παρθένιος.

2) Ἄξιος διάδοχος τῶν Παρθενίων ὁ σημερινὸς Παρθένιος Βογιατζάκης, ἀληθινὸς τύπος καλογήθρου τιμᾶ τὴν Μοῆν ἢς προσισταται, ὡς ἐτίμησε τὸν ἑλληνικὸν κληρὸν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐνθα ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπηρετήσεν.

ηλεκτροισμού ατμόσφαιρα, τὸν ἐφείλκυσεν ἔξω τοῦ περιχαρακωμένου πεδίου μιᾶς δράσεως, ἣτις δὲν εἶχε τὸν συνασπαρμὸν τῆς αὐτοπροσώπου πολεμικότητος καὶ ὁ Παρθένιος ἐγκαταλείπει τὸ κελλὶ καὶ εἰσπηδᾷ εἰς τὸ κίνημα τοῦ 1858 ὡς Ἀρχηγὸς τῶν συνασπαρχωτῶν του Σφακιανῶν.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἡ Τουρκικὴ Διοίκησις εἶχε διασκορπίσει στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα παντοῦ τῆς ὑπαίθρου χώρας πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως, τὰ ὁποῖα ὅμως παρηνώχλουν τοὺς πολίτας κλέπτοντα καὶ ἀρπάζοντα ἐν τῶν ἀποσπασμάτων τούτων ἤδρυσεν ἐν Καλύβαις Ἀποκορώνου, τὸ ὁποῖον εἶχε καταστῆ ἀληθῆς μάλιστα χωρικός τις, ὀνόματι Κοντογιάννης, παρεπονέθη εἰς τὸν ἐν Χανίοις καπουκῖνον Πάτερ Σεραφεῖνον, μεθ' οὗ συνεδέετο, διότι ἦτο ἀγοραστὴς τῶν κηρικῶν του προϊόντων ὁ πονηρὸς καπουκῖνος συνέταξε δῆλωσιν, ἰταλιστί, δι' ἧς ἐδηλοῦτο δῆθεν ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ, ὅτι ἀσπάζεται τὸ καθολικὸν δόγμα ἐν ᾧ εἰς τοῦτον ἔλεγεν, ὅτι ὑπογράφων ζητεῖ, τὴν Γαλλικὴν προστασίαν. Ὁ καπουκῖνος διὰ τῶν σχέσεων του μετὰ τοῦ Γάλλου Προξένου ἐπέτυχε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀποσπάματος

Τοιαύτη ἦτο ἡ παραχθεῖσα ἐντύπωσις παρὰ τοῖς χωρικοῖς, ὥστε ἀπὸ διάφορα σημεῖα τῆς Κρήτης κατέφθανον πολῖται ζητοῦντες τὴν Γαλλικὴν προστασίαν, ἐν ᾧ ὑπέγραφον δηλώσεις ἐν ἀγνοίᾳ των, παραδοχῆς τοῦ καθολικοῦ δόγματος καὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Πάπα.

Ἡ Κρήτη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον συνεταράχθη, ἐξέλεξε δ' ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν Παρθενίου Κελαῖδῆ, Δημ. Σεραδάκη καὶ Ἀναγ. Παπαγιαννάκη ἵνα ἐνεργήσῃ καταλλήλως. Ὅντως διεμαρτυρήθησαν ζωηρῶς καὶ σθεναρῶς πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, Προξενικὰς Ἀρχὰς, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Καὶ αὕτη καὶ ἐκεῖνο ἀπέστειλαν ἱεροκήρυκας πρὸς νοθεσίαν καὶ καταπολέμησιν τοῦ προσηλύτισμοῦ. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπέβη ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων, μετατεθέντων τοῦ τε Προξένου καὶ τοῦ πονηροῦ Καπουκῖνου. (Ἰδ. ἱστορ. Ψιλλάκη σελ. 846, ἱστορ. Κριάρη σελ. 127. Ἀπομνημονεῦματα Π. Περίδου, σελ. 23.)

Ἐπανάστασις τοῦ 1866

Ἡ μεγαλυτέρα τῶν Κρητικῶν Ἐπαναστάσεων εὔρε τὸν Παρ-

θένιον Κελαϊδῆν μὲ πείραν καὶ μὲ πολιτικὴν σύνεσιν μεγάλην. Πλείστον μέρος τῆς προκαταρκτικῆς ἐργασίας ἐγένετο ἐν τῇ Μονῇ Γωνιάς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Παρθενίου Περιίδου. (1) Οὗτος ἦτο Ἡγούμενος τότε, ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως διὰ τὴν ἐποχὴν του, διότι ἦτο θεολόγος, ἀκραιφνῆς δὲ καὶ ἀνιδιοτελῆς πατριώτης.

Οἱ δύο οὗτοι Παρθένιοι, ὁ μὲν πρεσβύτερος, ὁ δὲ νεώτερος (Κελαϊδῆς), ἦσαν συνδεδεμένοι ὡς ἀδελφοί, κοινὰ ἔχοντες ἰδανικά καὶ κοινούς τοὺς πόθους. Ὁ πρεσβύτερος, ἦτο Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως, ὁ νεώτερος, ἡ κινητήριος δύναμις τῆς ἐπαναστάσεως. Τούτους ἡ Τουρκικὴ Διοίκησις ἐθεώρει τοὺς ἄξονας περὶ τοὺς ὁποίους περιστρέφετο ἡ ἐπανάστατικὴ κίνησις καὶ διὰ τοῦτο ἐναντίον των εἶχε στρέψη τὴν προσοχὴν της. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Γωνιάς δικαίως ὑπερηφανεύεται διὰ τὰ τέκνα της ταῦτα.

Διπλώματα τιμῆς πρὸς τὸν Παρθένιον Κελαϊδῆν

Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς συναγωνιστὰς τοῦ Παρθενίου νὰ εἴπωσιν ἀψευδῶς ὅποιος ἦτο οὗτος.

Οἱ Ὑπογεγραμμένοι Πληρεξούσιοι τῆς Γενικῆς συνελεύσεως τῶν Κρητῶν 1866 δηλοποιοῦμεν, ὅτι, ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς ὑπῆρξε Πρωτοεργὸς τῆς ἐπαναστάσεως.

Πρῶτος ἐγκαταλείψας τὴν Μονὴν του καὶ πᾶσαν τὴν ὕλικήν κατάστασιν του ἀναβὰς εἰς Ὀμαλὸν μετὰ τριῶν ἀνδρῶν, ἐκατέβη μετὰ εἰκοσιοκτῶ εἰς Λάκκους, διευθυνόμενος εἰς Μπουτιζουνάρια, ὅπου συνεκαλέσθησαν οἱ πληρεξούσιοι ἐξ ὅλων τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης.

Ὅτι ὤρκισεν αὐτούς.

Ὅτι ἐξελέγη παρὰ τῶν ὀρκισθέντων γενικὸς πληρεξούσιος τῆς Κρήτης ἐγγράφως.

Ὅτι πρῶτος τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ὕψωσε κατ' ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως.

Ὅτι πολλὰς ὑπηρεσίας προσέφερεν, ἀποστολὰς ἄνευ διαταγμοῦ ἐξετέλεσε, καὶ συνετέλεσε εἰς πᾶν τὸ παρ' αὐτοῦ

Ἐγεννήθη ἐν Ρογδιά Ἰνναχωρίου Κισσάμου κατὰ τὸ 1810, ἐχειροτονήθη διάκονος κατὰ τὸ ἔτος 1834 καὶ ἀπεβίωσεν ἐν τῇ αὐτῇ Μονῇ κατὰ τὸ 1903.

δυνάμενον, μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ πατριωτισμοῦ.

Ἔστι τὸ βῆρος τοῦ φρονητηστηρίου ἐπὶ τῶν Στρατοπέδων
πρῶτος ἀνέλαβε.

Ἔστι περιήλθεν ὅλην τὴν Νῆσον παρακολουθῶν τὰ
στρατόπεδα συμμεριζόμενος μετὰ τοῦ ἐλαχίστου στρατιώτου
τὰς δεινὰς συνεπειὰς τῶν πολέμων καὶ στερήσεων.

Ἔστι εἰς πολλὰς μάχας ἔλιθε μέρος συντελέσας εἰς
τὰς νίκας διὰ τοῦ ἐμπνεομένου παρ' αὐτοῦ θάρρους, πρὸς
ἅπαντας δίδων τὸ παράδειγμα ἀψηφῶντὰ πάντα, καθὼς καὶ
τὰ εἰς χεῖρας του ἔγγραφα, τῶν Τμηματικῶν ἀρχηγῶν δει-
κνύουσιν.

Ἔστι τέλος, πάντα ἀπώλεσε, πᾶσαν τὴν ὑλικὴν του
κατάστασιν, χάριν τῆς Πατρίδος, ἀποβλέπων εἰς μό-
νην τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 1 Φεβρουαρίου 1869

Σ. Χιονουδάκης	Α. Παπαγεωργίου
Γενικὸς Ἀρχηγὸς Σφακίων	Μιχαὴλ Κυριακίδης
Α. Μανουσογιαννάκης	Ἀρτέμιος Πατεράκης
Ἀρχηγὸς Σφακίων	Κ. Π. Βολουδάκης
Παῦλος Α. Μοράκης	Ν. Νικολοῦδης
Ἀρχηγὸς Ρεθύμνης	Α. Ι. Πωλογιάννης
Γ. Γιαννουδοβαρδάκης	Α. Ι. Παττάκης
Ἀρχηγὸς Κισσάμου	Ἐμμ. Παπαδημητρόπουλος
Μιχαὴλ Τσουδερός	Πληρεξούσιος Ρῆου καὶ Γεν. Ἰατρὸς τῶν ἐξ Ἀνατολ. Ἐπαρχιῶν
Γενικὸς Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαρχίας Ἀγ. Βασιλείου.	Π. Σ. Στρατουδάκης
Κωσταρὸς Βολουδάκης	Σ. Γ. Δημητρακάκης
Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀρχηγὸς Ἀποκορώνου	Γ. Σαβάκης
Α. Ζωγράφος	Π. Σεργάκης
Ἦ Ὑπαρχηγὸς τῶν ἐξ ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν καὶ πληρεξούσιος Πεδιάδος.	Ἰωάν. Ν. Μακρῆς
Στυλιανὸς Β. Βαρδῆς	Νικόλαος Καπετανάκης
Ἀρχηγὸς τοῦ μεσημβρινοῦ Τμήματος τῆς Ἐπαρχίας Ρεθύμνης	Α. Γ. Μανουσέλης
Γ. Κορκίδης	
Ἀρχηγὸς Σελίνου.	

Ἐλικυροῦται τὸ γνήσιον . . .

Ἐπουργὸς

Σωτηρόπουλος

ΤΟ ΑΡΧΗΓΕΙΟΝ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΥΔΩΝΙΑΣ

Πιστοποιεῖ ὅτι,

Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς μέλος τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν ἐκτὸς τῶν ἐξ ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως σπουδαίων ἐργασιῶν του παρὰ τῇ Γ. Συνελεύσει, προσέφερε καὶ παρὰ τοῖς Στρατοπέδοις τοῦ Τμήματος Κυδωνίας πολυειδεῖς ὑπηρεσίας ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι καὶ τὰς ἀνατεθεισας εἰς αὐτὸν διαφόρους ἐκτίκτους ἀποστολάς ἐξεπλήρωσε μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν δραστηριότητος καὶ πατριωτισμοῦ.

Ἐφ' ᾧ καὶ δίδομεν αὐτῷ τὸ παρὸν Πιστοποιητικόν, πρὸς πᾶσαν δικαίαν χρῆσιν καὶ ἐπίδειξιν.

Ἀσκήφου Σφακιῶν τὴν 19 Μαρτίου 1868

Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Τμήματος Κυδωνίας

(Τ. Σ.) Χ. Ζυμβρακάκης

ΤΟ ΑΡΧΗΓΕΙΟΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Δηλοποιεῖ ὅτι,

Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς, Πληρεξούσιος παρὰ τῇ Γενικῇ Συνελεύσει τῶν Κρητῶν, ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Σφακιῶν, ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν πρωτουργῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ὑψώσας πρῶτος τὴν σημαίαν αὐτῆς κατὰ μῆνα Αὐγούστιον τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως ἔδειξε χαρακτηρὰ καρτερικὸν ἐνθαρρύνων τοὺς πάντας καὶ ὑποστηρίζων δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων τὸν ἀγῶνα. Ὅτι συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐκστρατείας καὶ ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς γενναιότητος καὶ Ὅτι τέλος ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει εἰς τῶν οὐσιωδεστέρων μοχλῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἕνα μόνον σκοπὸν προθέμενος τὴν ἐλευθερίαν τῆς Κρήτης.

Ἐγχειρίζω δὲ τὸ παρὸν μου πρὸς τὸν ἴδιον χάριν ἀληθείας καὶ χάριν ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν ἄνδρα ὑπολήψεως.

Σελιά τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1867

(Τ. Σ.) Π. Κορωνάος

Ἐπικηροῦται τὸ γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς

Ἐν Ἀθήναις... Ὑπουργός

Σωτηρόπουλος

ΤΟ ΑΡΧΗΓΕΙΟΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Πρὸς τὸν Παρθένιον Κελαϊδῆν,

Κύριε, τὸ Ἀρχηγεῖον τοῦ Τμήματος Ἡρακλείου κατευχαρισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀκριφνοῦς Πατριωτισμοῦ, καὶ τοῦ Ἐπαναστατικοῦ ζήλου, ἐν ἐπέδειξας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου διαμονῆς σου, σπεύδει διὰ τοῦ παρόντος ὅπως Σοὶ ἐκφράσῃ πανδήμως, τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ καὶ συστήσῃ ὅπου δεῖ, τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος ζήλον· εὐχεται δὲ ὅπως πολλοὶ σὲ μιμηθῶσι πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν.

Ἐν Μονῇ Βροντησίου τὴν 18 Ἰουνίου 1867

Ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τοῦ Τμήματος Ἡρακλείου

(Τ. Σ.) **Μ. Κόρκας**

Ὁ Ἀρχηγὸς τῶν ἐθελοντῶν

Δ. Πετροπουλάκης

Ἐπικυροῦται τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν

Ἐν Ἀθήναις . . . Ὑπουργὸς

Σωτηρόπουλος

Ἡ Ἱστορία

περὶ Παρθενίου Κελαϊδῆ

Οἱ εἰρημένοι πάντες, εὐάριθμοι ἐν ἀρχῇ ὄντες, (ἀναφέρει ὄνομαστί 28, ἐν οἷς (Παρθένιον Κελαϊδῆν) κατῆλθον (ἔξ Ὀμαλοῦ) καὶ συνηθροίσθησαν περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου 1866 εἰς Λάκκους ἐνθα προσελθόντων καὶ ἐτέρων, ἐτέλεσαν κατανυκτικὴν δοξολογίαν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου, ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ σκοποῦ των, μεθ' ἧν ὁ **Παρθένιος Κελαϊδῆς** ἐξεφώνησεν ἐνθαρρυντικὸν εἰς τὴν περίστασιν λόγον, εἶτα κατῆλθον εἰς τὸ χωρίον Σκηνῆ, ὅπου προσῆλθον ἐν τῷ μεταξὺ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οὗτοι δ' ὁ ἀριθμὸς τῶν συναθροισθέντων ἀνῆλθεν εἰς 500 περίπου ἀνδρας. (ἴδ. ἱστορ. Κριάρη σελ. 146).

Εἰς Μπουτσουάγια συνεκροτήθη γενικὴ συνάθροσις συντάξασα ὑπόμνημα πρὸς τὸν Σουλτάνον δι' οὗ ἐζητοῦντο διάφορα μεταρρυθμίσεις. Εἶτα ἐξελέγη 18μελὴς ἐπιτροπὴ ὅπως ἀναμείνῃ τὴν ἀπάντησιν, μεταξὺ τῶν ἐπιτρόπων ἦσαν καὶ οἱ δύο Παρθένιοι (Κελαϊδῆς καὶ Περίδης) τῆς Μονῆς Γωνιάς (Κριάρη σελ. 166 ἀπομνημονεύματα Περίδου σελ. 49).

Τὴν 18 Μαΐου 1866 ἐγένετο ἐγγείρισις τῆς τε ἀναφορᾶς καὶ τοῦ ὑπομνήματος πρὸς τοὺς Προξένους. Εἰς τὸν Προξένον τῆς Ρωσσίας Δενδρινόν, ἐρωτήσαντα τὸν Κελαϊδῆν ἐὰν θὰ φθάσουν εἰς τὰ ἔσχατα μεταχειριζόμενοι τὰ ὄπλα των, οὗτος ἀπήντησεν. «**Ἐὰν ἡ Τουρκία μᾶς ὠθήσῃ θὰ φθάσωμεν καὶ μέλλοις αὐτοῦ τοῦ σημείου.**»

«Νὰ τὸ γράψω στὴ Κυβέρνησί μου;»

«**Νὰ τὸ γράψετε**» ἀπήντησεν ὁ Κελαϊδῆς (1)

Ὁ διάλογος οὗτος γνωσθεὶς ἐγένετο ἀφορμὴ γὰρ διαταχθῆναι παρὰ τοῦ Πασᾶ ἢ σύλληψις τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ. Εὐτυχῶς ὅμως διέφυγεν οὗτος, καίτοι ἡ οἰκία, Πύργος Χαλέπας, εἰς ἣν διέμενεν, εἶχε πολιορκηθῆναι ὑπὸ Τούρκων στρατιωτῶν.

Ὁ ἱστορικὸς Ψιλλάκης (σελ. 876) ἀναφέρει ὅτι οἱ ἐπίτροποι ἐξέλεξαν μεταξὺ των, τοὺς Παρθένιους, (Κελαϊδῆν καὶ Περίδην.) εἰς οὓς ἀνέθηκαν τὴν διπλωματικὴν ἀνταπόκρισιν.

* * *

Ὁ Ἰσμαῆλ Πασᾶς θεωρῶν ὡς κινήριον δύναμιν τῆς Ἐπιτροπῆς τοὺς Παρθένιους, προσεκάλεσε τὸν Ἐπίσκοπον Κισσάμου-Σελίνου Γεράσιμον εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ὑπήγοντο καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπομάκρυνσιν των ἐκεῖθεν. Ὁ Ἐπίσκοπος ἐκὼν ἄκων διέταξεν αὐτοὺς ἐγγράφως ν' ἀπέλθωσιν, οὗτοι δ' ἀπήντησαν ὅτι προθύμως θὰ ἐξετέλουν τὴν διαταγὴν ἀλλὰ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ὁ Λαὸς σύμπας θεωροῦσιν αὐτοὺς λίαν ἀναγκαίους. Λαβὼν ὁ Ἐπίσκοπος τὴν ἀπάντησιν ταύτην τὴν ὑπέβαλλε τῷ Ἰσμαῆλ, ὅστις διέταξεν αὐτὸν νὰ καθαιρέσῃ τοὺς δύο Παρθένιους. Ἀναγγείλαντος δὲ τοῦ Ἐπισκόπου εἰς αὐτοὺς τῷ ἔγραψαν οἱ Παρθένιοι νὰ εἴπῃ τῷ Ἰσμαῆλ ὅτι ἐπειδὴ δὲν εἶναι θρησκευτικῶς ἐγκληματῖαι δὲν δύναται νὰ καθαιρεθῶσι παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας διὰ τὴν παράβασιν τὴν ὁποίαν θὰ εἶναι ὑπεύθυνος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἢ δὲ Α. Ἐξ. δύναται πολιτικῶς μόνον νὰ καταδιώξῃ αὐτοὺς. Οὕτως ὀχυρωθεὶς ὁ Ἐπίσκοπος, παρουσιάσθη εἰς τὸν Γεν. Διοικητὴν καὶ ἠρνήθη τὴν καθάρισιν, ἀφοῦ δ' ἐκράτησεν αὐτὸν ἐν Χανίοις ἐπὶ ὀκτὼ περίπου ἡμέρας, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν

(1) *18. Κριאה σελ. 167

Ἐπισκοπὴν του. (Ψιλλάκη σελ.885) σχετικῶς (Κριάρη 169) Ἀπομνημονεύματα Περίδου σελ. 56 κ. ἑ.)

*
**

Παρὰ τοῦ Ναυάρχου καὶ Βουλευτοῦ κ. Ρεδιάδου, ἐνδιαφερομένου διὰ τὴν Κρητικὴν Ἱστορίαν, ὡς ἀπογόνου τῶν Κουρμουλῶν, ἀπεστάλη πρὸς τὸ Ἴστ. Ἀρχεῖον χειρόγραφος ἱστορία τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866. Ἐπειδὴ ἔλλείπη τὸ πρῶτον φύλλον δὲν διεσώθη τὸ ὄνομα τοῦ Συγγραφέως, ὅστις ὁμως ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀντεπαναστατῶν, τῶν τουρκοφίλων. Ἐξετάζει τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ ἀντιπολιτευτικῆς ἀπόψεως καὶ οὕτω τυγχάνει χρήσιμος, ὡς Ἀπόστολος τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως.

Καὶ ὁ ἄγνωστος οὗτος συγγραφεὺς καὶ ἐχθρὸς τῶν Ἐπαναστατῶν, ἀναγνωρίζει [ὡς κυρίους μοχλοὺς τῆς Ἐπαναστάσεως δύο τὸν Παρθένιον Κελαϊδῆν καὶ τὸν Γέρω-Κώσταν Βολουδάκη, προσθέτει δὲ «οὗτοι ἦσαν τὰ πιστότερα ὄργανα τῶν ἐν Χανίοις Προξένων Ἑλλάδος καὶ Ρωσσίας καὶ δι' αὐτῶν μετεδίδοντο εἰς τοὺς Ἐπαναστάτας, αἱ σπουδαιότεραι διὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἰδέαι καὶ ὁδηγαί».

(Ἴδε σχετικῶς Μέρους Α' ἐδ. 16 καὶ 17.)

*
**

Ἡ πρώτη καὶ περιφανεστέρα μάχη μεταξὺ τῶν ἡμετέρων κατὰ τῶν Τούρκων συνήφθη ἐν Βρούσαις Ἀποκορώνου κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1866, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ συνθηκολόγησις τοῦ ὑπὸ τὸν Σαχίν-Πασᾶ, Τουρκο-Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ μετὰ τριημέρους ἀγῶνας, ζητήσαντο; νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ φύγῃ. Τοῦτο ἐδέχθησαν οἱ Ἐπαναστάται, καὶ ἀντηλλάγησαν ὄμηροι. Ὁ Ψιλλάκης ἀναφέρει ὅτι ἡ ἀναχώρησις ἐγένετο κανονικῶς; κακίζει δὲ τοὺς τ' ἀντίθετα ὑποστηρίζοντας.(1) Ὁ Κριάρης ὁμως ἀντιθέτως ἀναφέρει ὅτι οἱ ἡμέτεροι παρεσπόνδησαν καὶ κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας ἀπὸ Καρυδίου μέχρι Καλυβῶν συνεπεία, ὡς διεδόθη, διαταγῆς τοῦ Παρθ. Κελαϊδῆ καὶ Παύλου Μοράκη πρὸς τὸν Καπετὰν Μαθιὸν Μυλωνογιάννην. Ὡς ἠκούσαμεν παρ' ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἐγένετο ἀληθῶς σύγκρουσις ἀλλ' ἐγένετο συνεπείᾳ παρενοήσεως καὶ οὐχὶ συνεπεᾶ διαταγῆς; τινος, ἢ

(1) Ἱστορία Παπαδοπετραῆκη.

δ' αντίθετος διάδοσις ὀφείλεται εἰς τὸ ἐξῆς περιστατικόν. Μεταξὺ τῶν ὁμήρων ἦτο καὶ ὁ ἐκ Σφακίων ὄπλαρχηγὸς Χριστοδουλάκης, ἐπειδὴ δ' οὗτος καθ' ὁδὸν ἐδραπέτευσεν, ἐπίστευσαν τινὲς ὅτι ἡ σύγκρουσις ἦτο προμελετημένη, ἦν ἐσχεδιάσαν, ποῖοι ἄλλοι, παρὰ ὁ Κελαϊδῆς καὶ ὁ Μοράκης; Ἴνα δὲ μὴ πάθῃ τι ὁ συνεπαρχιώτης τῶν Χριστοδουλάκης, κατέστησαν αὐτῷ γνωστὸν τὸ σχέδιον ἐγκαίρως, καὶ ἐδραπέτευσεν· ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ ἀπόδρασις του, ἦτο ἄσχετος μὲ τὴν ἐκ συμπτώσεως σύγκρουσιν, ἣτις ὑπῆρξεν ἀληθῶς φονικωτάτη.

* *

Ὁ Ψιλλάκης εἰς σελ. 990 ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1867 ἡ Πρ. Κυβέρνησις καὶ Συνέλευσις κατήρτισαν ἰσχυρὸν Σῶμα ἐν Σφακίοις συγκείμενον ἐκ Σφακιανῶν, Ἀποκορωνιωτῶν καὶ Ρεθυμνίων καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν ἐν Βαθιακῷ Ἀμπαδιᾷ Τούρκων. Ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ περιλαμβάνετο τὸ ἄνθος τῶν Σφακίων· ἀναφέρει πολλοὺς καὶ προσθέτει ὅτι, **διεκρίνοντο οἱ Κελαϊδῆδες ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ.**

* *

Ὁ Π. Περίδης εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του (σελ. 156) ἀναφέρει ὅτι κατὰ Φεβρουάριον 1867 ἡ Γεν. Συνέλευσις ἐν Καλλικράτει ἠθέλησε νὰ ἐκλέξῃ νέαν Πρὸς.Κυβέρνησιν καὶ νὰ θεωρήσῃ τὴν ἤδη ἐκλελεγμένην ὡς παρατύπως καταρτισθεῖσαν, ἔνεκα δὲ τούτου ἠγέρθη μεγάλη ἔρις· ἀλλ' οἱ Παρθένιοι ἐδῆλφωσαν ὅτι ἐὰν δὲν ἀναγνωρισθῇ ἡ ἐκλογὴ ἐκείνη, ἦν οὗτοι διενήργησαν, θὰ παραιτηθῶσιν, καὶ ἡ ἔρις κατέπαυσε.

Τὸ περιστατικόν τοῦτο τονίζει καὶ ὁ Κριάρης.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπιρροή των καὶ τοιαύτην αἴσθησιν ἐπροξένησεν ἡ ἀπειλή περὶ παραίτησεως.

* *

Ὁ Κριάρης εἰς σελ. 253 ἀναφέρει, ὅτι συζητουμένου τοῦ προγράμματος τῆς ἐπαναστάσεως συνεπεία τῶν προτάσεων τοῦ Ἀαῆ Πασᾶ 1867-1868, ὅλος ὁ κόσμος ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως πλὴν τοῦ Κελαϊδῆ, Κωσταροῦ καὶ Κορωναίου ἐπιζητούντων, Ἡγεμονίαν. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ ὁμιλήσωμεν διὰ μακρῶν κατωτέρω· ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀφείλομεν νὰ θαυμάσωμεν τὴν πολικὴν περὶνοιαν καὶ τὴν διορατικότητα τῶν ἀνδρῶν τούτων, οἵτινες μὲ κίνδυνον ἂν ὄχι τῆς ζωῆς των ὅμως τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῆς δη-

μοτικότητός των ἔλεγον «**Ἄφ' οὗ δὲν μᾶς διδεται ἔνωσις ἅς πάρωμεν τὴν Ἑγεμονίαν**» ἡ ὁποία ἐδίδετο ἀπὸ τότε. Τὸ σύνθημα τοῦτο τὸ κατεπολέμει ἡ ἐπίσημος πολιτικὴ τῆς ἀμβλιωπούσης Ἑλλάδος καὶ ἔλεγον «**Ἐνωσιν ἢ Θάνατον**» χωρὶς νὰ γίνε-ται μῆτε τὸ ἓν μῆτε τὸ ἄλλο.

Ἡ Ἐπίσημος Ἑλλάς ἐπλανᾶτο ἐπὶ ἡμῖσιν καὶ πλέον αἰῶνα πιστεύουσα δύο τινά.

Α' «Ἐὰν μία ἐπαρχία ὑπόδουλος ἀποκτήσῃ Ἑγεμονίαν θὰ διάγῃ καλῶς καὶ δὲν θὰ εἶναι πρόθυμος εἰς ἐξέργεσιν. Συμφέρει ἐπομένως νὰ ὑποφέρῃ, ἵνα ἐξανίσταται ὅταν θέλω.» Βλακεία ἀνάμικτος μὲ ἀνηθικότητα.

Β' «Ἐὰν μία ἐπαρχία ἀποχωρισθῇ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους κινδυνεύει νὰ καταληφθῇ ὑπὸ μεγάλης τινὸς δυνάμεως.» Λάθος ἀποδεικνυόμενον ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἡ Κύπρος π. χ. δὲν ἦτο ἡγεμονία καὶ ὅμως κατελήφθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰ δωδεκάνησα κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, ὅτε δὲ ἡ Κρήτη ἀπετέλεσεν ἡγεμονίαν, δὲν κατελήφθη, ὡς ἐφοβοῦντο οἱ διπλωμάται τῶν Ἀθηναίων. Ἐὰν ἐδέχετο τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου προσφερομένην τότε Ἑγεμονίαν, ἡ Κρήτη θὰ ἐλευθεροῦτο 50 ὅλα ἔτη πρότερον. Ἄλλ' ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην φέρουσιν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος.

Τόσον παταγωδῶς ἀπέτυχεν ἡ πολιτικὴν των καὶ τόσον πανηγουρικῶς κατεδείχθη ἡ πλάνη των, ὥστε ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἐντεῦθεν οὐδεὶς τῶν ἀληθῶς μεγάλων Ἀνδρῶν τῆς Κρήτης, ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψει τὰς γνώμας καὶ τὰς Συμβουλὰς των ἕκτοτε ἡ Κρήτη διηυθύνετο ἀπὸ τοὺς Κρητας.

* *

Ἄριθ. 1616

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης

Πρὸς τοὺς Κυρίους

Παρθένιον Κελεχίδην, Α. Γ. Πωλογιαννάκη
καὶ Α. Ι. Τσίχλην

Προσκαλεῖσθε ἅμα λάβετε τὸ παρὸν μας νὰ μεταβῆτε ἐν τῷ χωρίῳ Μοῦντρος Ρεθύμνης νὰ προσκαλέσητε πάντας τοὺς

κατοίκους τοῦ Χωρίου νὰ ἐκλέξωσιν ἐλευθέρως τὸν Καπε-
τάνιον τοῦ Χωρίου των καὶ νὰ ἐνεργήσητε πᾶν ὅτι δυνατὸν
πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Χωρίου τούτου.

Ἐν Κουρνᾷ Ἀποκορώνου τῇ 10 Φεβρουαρίου 1867

(Ἑπογραφαι)

Ἀριθ. 574

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν

Πρὸς τὸν Κύριον Παρθένιον Κελαϊδῆν

Τὸ εἰς Συκιᾶς Ἀγὸρι διαμένον στρατόπεδον διετάχθη
νὰ μεταβῆ ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν σου εἰς Μυλοπόταμον ὅπου
ὡς πληροφοροῦμεθα εἰσῆλθεν ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς. Ὁ κύριος
Παντελῆς Στρατουδάκης ἔλαβεν τριάκοντα Ναπολεόνια διὰ
νὰ παρακολουθήσῃ τὸ στράτευμα καὶ ἀγοράζετε εἰς αὐτὸ
τροφὰς μέχρις ὅτου ἐνωθῆτε μετὰ τοῦ ἑτέρου, τοῦ ὑπὸ τὸν
Ἀρχηγὸν **Κ. Π.** Κορωναῖον. Εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Κορωναῖον
στράτευμα διωρίσθη ἔκτακτον Φρονιτηστῆριον ἐκ τῶν πληρε-
ξουσίων **Α. Κασελάκη Α. Καλοῦδᾶ Ἀλέξ. Μαρκάκη Στυλ.**
Δημητρακάκη καὶ Μ. Τσουδεροῦ μὲ διακόσια πενήκοντα
Ναπολεόνια. Ἄμα φθάσητε ἐκεῖ συνεννοηθῆτε μεταξύ σας
καὶ ἂν λάβετε ἀνάγκην ζητήσατε ἀπὸ αὐτοὺς ἢ ἀποτανθῆτε
κατ' εὐθείαν πρὸς ἡμᾶς.

Ἡ Συνέλευσις καὶ ἡ Κυβέρνησις σκέπτεται ἂν πρέπει νὰ
παρακολουθήσῃ καὶ αὐτὴ πρὸς ἐνίσχυσιν περισσοτέραν τοῦ
Στρατοῦ.

Ἰμβρος Σφακίων τὴν 8 Μαΐου 1867

(Ἑπογραφαι)

Ἀριθ. 587

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης

Πρὸς τοὺς Ἀρχηγούς

Παύλον Μοράκη καὶ Παρθένιον Κελαϊδῆν

Ἐλάβομεν τὰς ἐπιστολάς καὶ τὴν ἀπὸ 7 ἀπαντήσαμεν
εἰς ὄλας, ἀφ' οὗ εἶναι ἀνάγκη ἐπικουρίας, πρὸς τὰ ἐμπρός,

βαδίζετε πρὸς τὰ ἐκεῖ· ἤδη ὅλοι τρέχουν εἰς ἐπικουρίαν εἰς τὸ Μυλοποτάμον ἀπὸ τὴν λοιπὴν Ρέθυμνον καὶ διετάξαμεν ὥστε 100 τοῦλάχιστον ἄνδρες ἐξ ἐκάστης Ἐπαρχίας ἐντεῦθεν νὰ σπεύσωσιν ἐκεῖ. Ἔχομεν γράμματα ἐκ τῆς Ἐπιτροχῆς Μαλεβυζίου δι' ὧν μᾶς ἀναγγέλουσι ὅτι μάχη συνήφθη νέα ἐπὶ δύο ἡμέρας καθ' ἣν οἱ ἡμέτεροι ἀνεδείχθησαν νικηταί. Ἐπίσης συνέβησαν ὁμοία εἰς Μεραμπέλλον τῶν ὁποίων τὰς λεπτομερείας ἀγνοοῦμεν ἀκόμη.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ τραβήξητε πέρα διότι καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ ἐτράβηξαν ἐκεῖ ἡμεῖς ἔχομεν σκοπὸν νὰ πάρωμεν πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη.

Ἰμβρος Σφακίων 8 Μαΐου 1867
(Ἵπογραφαί)

Τὴν 19 Μαΐου 1867, ἡ Γεν. Συνέλευσις, ἐδρεύουσα τότε ἐν Μυλοποτάμῳ καὶ κατοπιν ἐν Μαλεβυζίῳ, κατήρτισε Σῶμα ἐκ Σφακιανῶν καὶ Ριζιτιῶν ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν τῶν Κελαϊδῆ, Πωγογεώργη, Σεργάκη, Μιχελιδάκη καὶ ἀπέστειλε τοῦτο εἰς Λασηθί πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ ἐντοπιῶν καὶ ἐθελοντῶν (1)

*
*
*

Ἐν Σύρῳ τῇ 24 Ἰουλίου 1867

Ἀξιότιμε Κύριε Παρθένιε Κελαϊδῆ,

Ἐμπιστεύομαι εἰς τὴν φροντίδα σὰς 370 σάκκους γαλέτας καὶ 400 σάκκους ἀλεύρου. Κατὰ ρητὴν παραγγελίαν τοῦ ἐντίμου δόκτορος κ. Χάου, τοῦ ἐλθόντος ἐν Ἑλλάδι ὡς ἀντιπροσώπου τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθέρμων συμπαθειῶν τοῦ μεγαλοπράγμονος Ἀμερικανικοῦ Λαοῦ, τὰ τροφίμα ταῦτα ἀφ' οὗ ἀποβιβασθῶσιν αἰσίως εἰς Κρήτην, νὰ φροντίσητε ν' ἀποθηκεύσητε εἰς κατάλληλον μέρος, νὰ ἐξασφαλῆσετε ἀπὸ πάσης διαρπαγῆς καὶ νὰ διανειμετε ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν ἐκάστης εἰς τὰς δυστυχεῖς οἰκογενείας τῶν ἠρωϊκῶς ἀπολεσθέντων ἐν τῷ ἱστορικωτάτῳ < Ἀρκαδίῳ > καὶ εἰς πάντα τὰ στερούμενα τροφῶν γυναικόπαιδα.

Ἐμπιστεύομαι πρὸς τούτοις, ὑμῖν καὶ δύο σάκκους περιέ-

(1) Ἱστ. Κριάρη σελ. 423
> Ψιλάνη > 10.15
> Ἀπομν. Περίου 168

χοντας ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα θὰ διανελεμετε ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ τῶν φονευθέντων ἐν τῇ καταστροφῇ τοῦ Ἀρκαδίου ἡρώων.

Εὐαρεστηθῆτε δὲ, ἀξιότιμε φίλε, νὰ μοι ἐπιστελλῆτε ἐγκλίρως διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Κυρίου Καλαποθάκη ἀκριβῆ ἐκθέσειν περὶ τῆς διανομῆς τῶν ἐμπιστευθέντων ὑμῖν πραγμάτων καὶ περὶ παντὸς ὅτι ἀφορᾷ τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ δυστυχοῦς Δαοῦ τῆς ἡρωϊκῆς Κρήτης.

Πέποιθα εἰς τὰ πατριωτικὰ καὶ φιλάνθρωπα ὑμῶν αἰσθητά καὶ εἰς τὴν ὁμολογουμένην δραστηριότητά Σας.

Δεχθῆτε σὺν τούτοις καὶ τοὺς ἀσπασμούς μου.

Ὁ κατὰ παραγγελίαν καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ κ. Χάου
ἐνεργῶν Γραμματεὺς του

Μ. Ἀναγνωστόπουλος

Ἐν Βαφῆ τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1867

Πρὸς τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν τῆς Κρήτης

Ὅταν ἐπεβιβάσθην εἰς Ἀγλαν Πελαγίαν μοι ἐξήτησεν ὁ ἐντιμος νέος κ. Αἰμίλιος Τζάμπαλος νὰ τοῦ δώσω ἐξοικονομήσιν τινα ὁμοῦ μετὰ ἄλλων νέων ἔδωσα εἰς αὐτὸν
3 Ναπολεῶνια γροσ. 285

Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν κ. Ι. Ζυγομαλᾶν πληρωμένον εἰς Κράπην 1 1/2 Ναπολεῶνιον γρ. 142.20

Εἰς 15 πληρωμένους διὰ χειρὸς τοῦ Ἰατροῦ κ. Ἰερωνυμίδου 3 Ναπολεῶνια καὶ γρ. 6 » 291

Καὶ εἰς τὸν γενναῖον Παπᾶ Κρασιώτη διὰ νὰ στρατολογήσῃ δι' ἔξοδα τῶν στρατιωτῶν του 2 λίρ. ὀθωμανικὰς > 216.

Τὸ ὅλον γρ. 934.00

Σὰς παρακαλῶ νὰ μοι δοθῶσιν, ἂν ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Συνέλευσις τὸ θεωρῆ δίκαιον. Πέπεισμαι δὲ ὅτι ὡς εὐλόγως δοθέντα θέλουσι μοι δοθῆ καὶ ὑποσημειοῦμαι.

ἀδελφικῶς

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης

Ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡμῶν καὶ ὑπὸ συζητήσιν ὑπεβλήθη

ἡ παροῦσα ἀναφορὰ τοῦ κ. Παρθενίου Κελαϊδῆ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίαν ἐντολὴν εἶχεν ὁ εἰρημένος παρὰ τε τῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς Κυβερνήσεως διὰ νὰ ἀπονέμῃ χρήματα. Διὰ ταῦτα ἡ Συνέλευσις δὲν ἐθεώρησε δίκαιον νὰ λάβῃ αὐτὰ, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλουσιν ἀνοιχθῆ θύραι πολλαί.

Περὶ τούτου δὲ καὶ νὰ δοθῇ ἡ ἀρμόδιος ἀπάντησις τῷ Κ. Παρθενίῳ Κελαϊδῆ παρὰ τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως, τῆς Κρήτης.

Ἡ Γεν. Συνέλευσις

(Ἐπογραφαί)

*
* *

Ἄριθ. 1358

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης

Πρὸς

Τὸν Ὀπλαρχηγὸν τῆς Ἐπαρχίας Κισάμου Κύριον Ἰωάννην
Ἀναστασάκην καὶ λοιποὺς Καπεταναλοὺς καὶ προκρί-
τους τῶν χωρίων τῆς περιφέρειας ἐκείνης.

Προσκαλεῖσθε, Κύριοι, ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου καὶ τοῦ νόμου νὰ χορηγήσητε πᾶσαν συνδρομὴν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς νομιμότητος καὶ τῶν περιστάσεων εἰς τὸν Παρθένιον Κελαϊδῆν ὅπως ἀνεύρῃ τὰ ἐκ τῆς Μονῆς Κυρίας Γωνιάς κλαπέντα ὑπὸ τῶν πέριξ κατοικῶν πράγματά του, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐκεῖ εἰσβαλόντων Τούρκων.

Ἐν Ἀργυροπόλει τῇ 25 Σ)βρίου 1867

(Ἐπογραφαί)

Ὁ Ψιλάκης διὰ μακρῶν ἐκθέτει (σελ. 1070) ὅτι ὁ Β. Καζάκος, ἐπειδὴ τῷ ἀφηρέθη τὸ καπεταναλίκι τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἔγεινε προδότης, παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ Πασσᾶ, ἐδήλωσεν ὑποταγὴν, κατήρτισε σῶμα ἐκ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν καὶ ἐξῆλθε πρὸς καταδίωξιν τῶν ἐπαναστατῶν. Οἱ ἐπαναστάται ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Κελαϊδῆ, Γιαννουδοβαρδῆ, Ἀναστασάκη, Καρτσώνη, συνεκρούσθησαν μετ' αὐτοῦ ἐν Δέμπλα Κισάμου τὴν 26 Ἀπρι-

λίου 1867, ἀποτέλεσμα δ' ὑπῆρξεν ἡ σύλληψις τοῦ Κοζάκου καὶ τοῦ Σώματος του. Συγκροτηθέντος δὲ Στρατοδικείου ἐτουφεκίσθη οὗτος μετὰ τριῶν ὁπαδῶν του.

* * *
Ὁ Παρθένιος πολιορκήθη εἰς τὸ χωρίον Σπηλιὰ Κισσάμου ὑπὸ πολυαρίθμου Τουρκικοῦ Στρατοῦ διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος, μέχρι δὲ τοῦ θανάτου του διηγῆτο μετὰ τρόμου τὸ περιστατικόν ἐκεῖνο, ἀποδίδων τὴν σωτήριαν του εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν καὶ καὶ εἰς θαῦμα τῆς Παναγίας τοῦ χωρίου, τὴν ὁποίαν μετὰ συντριβῆς καρδίας ἰκέτευε. (1)

Ἀθῆναι τῆ 23 Σεπτεμβρίου 1868

Πρὸς τοὺς Κυρίους Α. Καβρόν, Α. Παπαγεωργίου, Ν. Νικολούδη, Ἐμμ. Μαρουλιανόν, Ἰω. Ἀναστασάκη καὶ Παρθένιον Κελαϊδῆν καὶ τὸν Σωματάρχην τῶν Ἐθελοντῶν

Γνωρίζοντες τὸ σπουδαῖον τῆς ἐκστρατείας τὴν ὁποῖαν ἐπιχειρεῖτε καὶ ἐκτιμῶντες τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν γενναίότητα ἐξ ὧν ὀρμᾶσθε, σπεύδομεν νὰ σᾶς διαβεβαιώσωμεν ὅτι ἐν οἰαδήποτε περιστάσει ἠθέλετε λάβη ἀνάγκη τροφῶν πολεμοφοδίων καὶ χρημάτων πρωτίστη πασῶν τῶν φροντίδων μας θέλη εἶναι νὰ ἱκανοποιήσωμεν ἄνευ ἀναβολῆς τὴν ἀνάγκην ταύτην ἅμα εἰλοποιοῦμεν παρ' ἡμῶν, ἐνὸσφ θὰ εἴσθε συγκεντρωμένοι εἰς σῶμα καὶ θὰ ἐξακολουθῆτε τὸν πόλεμον. Παρηγγείλαμεν δὲ καὶ εἰς τὴν ἐν Σύρῳ ἐπι τῶν ἀποστολῶν Ἐπιτροπὴν νὰ σᾶς παρέξῃ ἄνευ δισταγμοῦ ὅλας τὰς δυνατὰς εὐκολίας, ἵνα μὴ συμβῆ εἰς τὸ ἐγχείρημά σας ἡ ἐλαχίστη ἀναβολὴ ἢ δυσχέρεια.

Εὐχόμεθα νὰ μάθωμεν ταχέως ὅτι ἡ ἐκστρατεία ὑμῶν εὐδοκίμησε, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ σας ἐδικαιώσατε τὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἀνέθετο εἰς ὑμᾶς ἡ Πατρίς.

(Τ.Σ.) **Μαρ. Ρενιέρης**
Γεώργ. Σκουζῆς
Α. Ἀναγνωστάκης
Κόμνος
Ἀντωνιάδης
Α. Παπαδάκης

(1) Περὶ τοῦ περιστατικοῦ τούτου, ἴδε κατωτέρω ἐκτενῶς.

Ἄριθ. 984

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν

Πρὸς τοὺς Κυρίους Α. Μανουσέλην, Ἰωάννην Βαρδινάκην,
Α. Κασσελάκην, Ν. Μαντακάκην, Ἰωσήφ Χ΄ Ροῦσσον,
Βουρδουμπάκην, Α. Πολογιανάκην, Α. Παπαγεωρ-
γίου καὶ Παρθένιον Κελαϊδῆν.

Ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος προσκαλεῖσθε εἰς τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἀγῶνος νὰ περιέλθητε τὴν ἐπαρχίαν (1) ἀπὸ Ἄγ. Ρουμέλην καὶ ἐξῆς εἴτε ἐν σώματι εἴτε κατὰ σώματα καὶ συγκαλέσητε τοὺς ἐνόπλους ἐγγχωρίους καὶ ἐθελοντὰς καὶ ἐκβιάσητε αὐτοὺς ὅπως δήποτε νὰ τρέξωσιν ὄλοι ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ τοῦ ἀπειλοῦντος νὰ διέλθῃ τὴν Ἐπαρχίαν εἰς τὰ ἀπέναντι αὐτῶν στρατόπεδα.

Ἐχετε τὴν ἄδειαν νὰ μετέλθητε πᾶν μέσον ὑπαγορευόμενον ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς δυστροπίας τῶν μὴ θελόντων νὰ ἀκούσωσιν ἐπίσης ἔχετε τὴν ἄδειαν καὶ τὴν ἐντολὴν νὰ φροντίσητε καὶ διὰ ζωοτροφίας καὶ διὰ πολεμοφόδια καὶ διὰ πᾶν ὅτι ἀναγκαιοῖ πρὸς τοιαύτην συγκέντρωσιν στρατῶν καὶ διὰ τὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς αὐτῶν ὅπου ἀρμόζῃ.(2)

(Ἐπιγραφαί)

Ἐξελέγη Ἐπίτροπος τῶν Προσφύγων Κρητῶν
Ἐκλογητῆριον

Συνεπεῖα προηγηθείσης συσχέψεως — πάντων τῶν Προσφύγων Κρητῶν, τῶν ὑπὸ διαφόρους ιδιότητας ὑπηρετησάντων συστηματικῶς τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Πατρίδος των, κωλυομένων δὲ νὰ ἐπανακάμψωσιν ἐν αὐτῇ ἕνεκα τῆς ὑπαρχούσης ἐτι ἐκεῖ ἀσυμφόρου, διὰ τε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειάν των, καταστάσεως τῶν πραγμάτων — τοῦ νὰ συστήσωμεν εἰδικὴν ἐκ Κρητῶν Ἐπιτροπὴν σχηματιζομένην ἐκ τῶν τριῶν Τμημάτων τῆς Κρήτης, ἔργον ἔχουσαν τοῦ νὰ καταγίνη εἰς τὴν ἐξεύρεσιν

(1) Σφακίων

(2) Ἐλησιμονήθη ἡ χρονολογία

παντὸς μέσου δυναμένου νὰ βελτιώσῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι θέσιν τῶν ἀνωτέρω θυμάτων τῆς ἐπαναστάσεως. Συνελθόντες καὶ οἱ ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν Σφακίων, Σελίνου, Κυδωνίας, Ἀποκορώνου καὶ Κισάμου συστηματικῶς ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως ἐργασθέντες. Ἀπεφασίσαμεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ ὄριμον σκέψιν καὶ Ἐξελέξαμεν τοὺς: **Παρθένιον Κελαϊδῆν Π. Σεργάκην, Ἄντ. Σήφακαν καὶ Δεικτάκην Ἐπιτρόπους** μας, ὥστε ἕκαστος αὐτῶν δὲν θέλει θεωρεῖσθαι μιᾶς μόνον Ἐπαρχίας ἀλλ' ὀλοκλήρου τοῦ Τμήματος τῶν πέντε Δυτικῶν Ἐπαρχιῶν Ἄναθετόμεν ὅθεν αὐτοῖς καὶ μόνον τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν, τὰ ὅποια ἢ ρηθεῖσα θέσις περιλαμβάνει καὶ κατὰ συνέπειαν μόναι αἱ πράξεις αὐτῶν ὡς πρὸς τὰ Τμήματά μας, θέλουσι περιβάλλεσθαι κῦρος καὶ αὐθεντικότητα καὶ μόνον οὗτοι θέλουσι συνεννοεῖσθαι καὶ ἐργάζεσθαι ἐκ συμφώνου ἐπὶ παντὸς, σχετικοῦ πρὸς τὴν ἀνωτέρω ὑπόθεσιν ἔργου, μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιτρόπων τῶν ἄλλων Τμημάτων τῆς Πατρίδος μας.

Ἐγένετο ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Ἰουνίου 1869

Γ. Γιαννοδοβαρδάκης, Γ. Κορκίδης, Γ. Γεωργακάκης, Ἄνδρέας Κανκαλᾶς, Ἰωσήφ Δ. Παπαδάκη, Μπονάτος, Ἄνανίας Ἱερομόναχος, Ἰ. Τζιτζικαλάκης, Α. Βερικάκης, Δ. Παπαδάκης, Ν. Βολανάκης, Ν. Σκουνάκης, Θ. Παξεβανάκης, Α. Τριανταφυλλάκης, Γ. Γιαννουδάκης, Ἰ. Παπαρηγορίου, Θ. Μαρῆς, Π. Παπαδάκης, Γ. Χαλακατεβάκης, Ἰ. Ἀνδρεδάκης, Π. Μακριδάκης, Ἄντ. Μακριδάκης, Α. Κελαϊδῆς, Σ. Σταμπεδάκης, Σ. Χαζιράκης, Ν. Τζιτζικαλάκης, Μ. Μαρινάκης, Ἰ. Καλατζάκης, Θ. Καλατζάκης, Ν. Τρουποδάκης, Ἰ. Φυτιζάκης, Ἰ. Κουντουράκης Ν. Κουντουράκης, Π. Πιτροπάκης, Ἀντώνιος Βαβαλάκης, Γ. Ροδουδάκης, Ἄ. Φιλιππάκης, Ἄντ. Πρινάκης, Στυλ. Μπαλαμπάκης, Ν. Παπαδάκης, Στυλ. Ξενάκης, Γ. Λαμπαθάκης, Μ. Ἱερομόναχος Καμπουράκης, Α. Ἰ. Παπαρηγορίου, Παναγ. Κοκκινάκης, Γ. Δ. Παπαδάκης, Δ. Ξενάκης, Ἰ. Κωστάκης, Γιάννης Ξενάκης, Θ. Ξενάκης, Γ. Ξενάκης, Σ. Ξενάκης, Γ. Ἰ. Γναφάκης, Ν. Λαγουδάκης, Σ. Κελαϊδῆς, Ἰ. Ἱερεὺς Λουπασάκης, Α. Μαντωνανάκης, Κυριάκος Μανιάτης, Ἐμμ. Ζουριδάκης, Ν. Ξηρᾶς, Χρηστούλης Κουτρου-

λάκης, Στυλ. Δοξάκης, Ἄντ. Χαλακατεβάρης, Ἐμμ. Μιτζιλιάκης, Μ. Γεωργιλᾶς, Σπύρος Τζιτζικαλάκης, Β. Φιώτης, Νικ. Μαυρογενάκης, Μάρκος Μαντακάκης, Μιχαὴλ Μαντακάκης, Σταμάτιος Λαμπαθάκης, Μ. Παπατριαντάφυλος, Γ. Ι. Παπατριαντάφυλος, Ἄντ. Παπατριαντάφυλος, Δ. Παπατριαντάφυλος, Ν. Μιστράκης, Κυριάκος Λεωνταράκης, Θ. Πιτσουγιαννάκης, Μ. Μαραγκουδάκης, Π. Πολεράκης, Γ. Περούλης, Θ. Φραντζεσκάκης, Μ. Καπετανάκης, Μ. Φλεμετάκης, Γ. Καστρινάκης, Μ. Χαλακατεβάρης, Ν. Μαρκουλογιαννάκης, Μ. Ἀλίγιστος, Μ. Τραντιράκης, Ι. Κουρνούλας, Γ. Λεκανίδης, Μιχαὴλ Γιαναράκης, Μανούσος Ψιλλάκης, Α. Μπενάκης, Ξηρούχης Περάκης, Ἰωάννης Τζαρδάκης, Βαρδῆς Μ. Γ. Μπονάτος, Λάμπης Τζόντος, Νικόλαος Χρηστοδουλάκης, Παῦλος Τροῦλος, Ἐμμανουὴλ Κλάδος, Ἰωάννης Μπιράκης, Μανούσος Ξανθοδάκης, Ἰωάννης Πολάκης, Στρατῆς Τζοντάκης, Ν. Πατροδάκης, Μανούσος Μπολιώτης, Ι. Τζαρδῆς, Νικόλαος Παυλάκης, Κωνσταντῖνος Νικολακάκης, Γ. Καπετανάκης, Ν. Κουλάκης, Γ. Πατεράκης, Ν. Στρογγυλός, Παῦλος Ὁρφανός, Σπυρίδιον Μαλινδρετάκης, Γεώργιος Βλαζάκης.

Οἱ Σφακιανοὶ ἀνέθηκαν αὐτῷ γενικὴν πληρεξουσιότητα

Ἐγγραφὸν ἀντιπροσωπείας

Οἱ παρεπιδημοῦντες ἐνταῦθα Ἀρχηγοὶ, ὄπλαρχηγοὶ, πληρεξούσιοι, καὶ καπεταναῖοι τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων—
Συνελθόντες.

Ἀποφασίζομεν ἀπὸ κοινοῦ καὶ

Ἀποκαθιστῶμεν **ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΝ ΜΑΣ** τὸν ἐντιμὸν συμπολίτην καὶ συνεπαρχιώτην ἡμῶν Παρθένιον Γ. Κελαϊδῆν **ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ** ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν Κρητῶν ἐπαναστάσει καὶ **ΑΡΧΗΓΟΝ ΣΦΑΚΙΩΝ** ὅπως λάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ ὑμᾶς ὁπουδήποτε ἐπιτῶν ἐξῆς:

Αον. Πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς Κρήτην, εἴτε ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἣν ἔλαβον ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ἢ καὶ συνεπεῖα τῆς ἐντελοῦς καταστροφῆς, ἣν ὑπέστησαν.

Βον. Νὰ ἐνεργήσῃ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος πᾶν

ὅτι δικαιωματικῶς ἀποβλέπει τὸ συμφέρον των καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν ἱστορικῶς ἢ Στρατιωτικῶς καὶ τὴν εὐρεσιν μέσων πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῶν φονευθέντων ἐν τῇ ἐπαναστάσει καὶ πρὸς ἀνακούφισιν τῶν καταστραφεισῶν οἰκογενειῶν.

Γον. Νὰ ἔχη μὲν τὴν ἀνεξάρτητον θέλησιν νὰ ἐνεργῇ διὰ τὰ ἀνωτέρω, νὰ συνεννοεῖται ὁμως μετὰ τοῦ Γενικοῦ ἀρχηγοῦ Κυρίου Σταμ. Χιονιουδάκης περὶ οἰουδήποτε πράγματος, μὴ ἐπιτρεπομένου νὰ δημοσιευθῇ διὰ λόγους πολιτικούς.

Διὰ ταῦτα δίδεται τὸ παρὸν ὑπογεγραμμένον ὑφ' ἡμῶν ὅπως χρησιμεύσῃ αὐτῷ ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Μαΐου 1869

Ἐποσημειούμεθα

Ἀναγν. Μανουσογιαννάκης	Γ. Δ. Παπαδάκης
Παῦλος Ἀνδρέου Μοράκης	Ἰωσήφ Κωστάκης
Α. Γ. Μανουσέλης	Β. Παπαγεωργίου Μπονάτος
Κώστας Βολουδάκης	Α. Μπενουδάκης
Α. Παπαγεωργίου Μπονάτος	Ξηρούχης Περάκης
Λάμπης Τζόντος	Στρατῆς Τζοντάκης
Νικόλαος Χριστοδουλάκης	Ν. Πατρουδάκης
Παῦλος Τρουλάκης	Ἰωάννης Τζαρδῆς
Ἐμμανουὴλ Κλάδος	Δημήτριος Παπαδάκης
Γιάννης Μοράκης	Μανοῦσος Μπολιώτης
Μιχαὴλ Γιανναράκης	Ἐμμ. Κελαϊδῆς
Μανοῦσος Ψιλάκης	Στ. Κελαϊδῆς
Μανοῦσος Γ. Ξανθουδάκης	Α. Κελαϊδῆς
Ἰωάννης Πολάκης	

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ἄλληλογραφία Παρθενίου Κελαϊδῆ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Μετάβασις αὐτοῦ εἰς Τεργέστην

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866. ἡ διαμονὴ τοῦ Παρθενίου ἐν Κρήτῃ ἦτο ἀδύνατος, ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν πρωτεργατῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκείνης. Ἵνα δὲ μὴ γίνεται βάρος εἰς τὸν Ἑλλ. Προϋπολογισμόν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκπατρισθῆ ἔζητησε καὶ διωρίσθῃ ἐφημέριος τῆς ἐν Τεργέστῃ Ἑλλ. Κοινοτήτος ἐνθα διαμένων, δὲν ἔπαυσεν ἀσχολούμενος μὲ τὴν Κρήτην. Συνεδέθη μὲ τοὺς ὁμογενεῖς τοὺς ὁποίους ἠλέκτριζε καθ' ἑκάστην, συνειργάζετο μὲ τὴν ἐκεῖ ἐκδιδομένην ἐφημερίδα «Ν. Ἡμέραν» τοὺς δὲ δεσμούς του, μὲ τοὺς ἀδελφούς Βυζαντίους Ἀναστάσιον καὶ Ἀλέξανδρον, θέλομεν ἀντιληφθῆ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν των. (1) Ἀλληλογραφῶν μὲ τοὺς Κρητὰς συναγωνιστάς του, ἐνεθάρρουνεν αὐτοὺς, ὑποστηρίζων ὅτι ὁ ἀγὼν δὲν ἔτεσματίσθῃ ἀλλὰ διεκόπη προσωρινῶς.

Τὰ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1877

Ὁ σοφὸς Συγγραφεὺς θρησκευτικο-Φιλοσοφικῶν ἔργων καὶ ἐργάτης τῆς Κρητικῆς Νομοθεσίας ἀειμνήστos Ἰωάν. Σκαλτσούνης ἐκ Κεφαλληνίας, εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα του(2) ἀναφέρει ἐν Σελ. 17

«Τὴν 27 Μαρτίου 1876, ἔλθὼν εἰς τὴν ἐν Τεργέστῃ κατοικίαν μου ὁ Ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος Κελαϊδῆς μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου μοι εἶπεν.

«Ἀτηρήθυνα ἐρώτησίν τινα πρὸς τὸν ἐνταῦθα φίλον μας Ἀ-

(1) Ἀναστάσιος-Δημοσιογράφος καὶ Διπλωμάτης γεννηθεὶς τῷ 1839 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1892. Ἀλέξανδρος-Δημοσιογράφος καὶ ποιητῆς γεννηθεὶς τῷ 1841 ἀπεβίωσε τῷ 1898. Υἱοὶ τοῦ Διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Σκαρλάτου Βυζαντίου.

(2) Ἐκδόσις 1900 ἐν Χανίοις. Μικρὸν κατόπιν ἀπεβίωσεν ἐν Χαλέπῃ.

»λέξανδρον, τὴν ὁποίαν προεδέμην ν' ἀπειθύνω καὶ πρὸς ὑμᾶς.
» Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν μοι ἀπήντησε πρὶν συνεννοηθῆτε. Ἴδού
» περὶ τίνος πρόκειται: *Ἐπικειμένης κηρύξεως πολέμου μετα-*
»ξὺν Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, συμφέρει νὰ ἐπαναστατήσῃ ἡ
«Κρήτη κατὰ τὴν ὥραν ταύτην;»

Οὐδεὶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπίστευεν ὅτι τὸ συζητούμενον τότε ζήτημα τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, θὰ ἐλύετο διὰ τοῦ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας πολέμου, ἀμφοτέρω δὲ κατόπιν πολλῶν σκέψεων καὶ παρατηρήσεων συνοφίζοντες τὴν ἀπάντησίν μας εἶπομεν εἰς τὸν ἐρωτῶντα, ὅτι *«πᾶσα ἐπὶ τοῦ προκειμέ-*
»μένου ὀριστικὴ ἀπάντησις εἶναι περιττὴ ὡς μὴ οὔσης πιθα-
»νης τῆς ἐκρήξεως πολέμου».

Ὁ Κελαϊδῆς τότε, ὅστις εἶχε μεταβῆ εἰς Βιέννην πρὸ δύο ἡμερῶν, μετὰ σοβαροῦ ὕφους καὶ τραχείας ἐπιμονῆς, ὡσεὶ νὰ ἐγγώριζε τὰ ἐν τοῖς ἀνακτοβουλίοις συζητούμενα ἐφώνησεν.

» Ἐὰν θὰ γείνη ἢ ὄχι πόλεμος *δὲν εἶναι δικὴ Σας δουλειά,*
»οὐδὲ περὶ τούτου σᾶς ἐρωτῶ. Σᾶς λέγω μόνον ὅτι ὁ πόλεμος
»θὰ κηρυχθῆ μετὰ τινὰς ἑβδομάδας καὶ Σᾶς ἐρωτῶ ἐὰν συμ-
»φέρῃ νὰ ἐξεργηθῆ καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τῆς Τουρκίας».

Ἀμφοτέρω ἀπαντήσαμεν εἰς τὴν ἐρώτησιν ὅτι ἡ ἐξέγερσις θὰ ἦτο λίαν ἐπιθυμητὴ ὑπὸ τινὰς ὄρους, οὓς ὑπεδείξαμεν.

— *«Καὶ οἱ ὄροι θὰ πληρωθῶσιν»* εἶπε τότε ὁ Κελαϊδῆς μετὰ πεποιθήσεως καὶ ἀποφασιστικότητος.

Μετὰ τινὰ προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν ὁ Κελαϊδῆς ἀνεχώρησεν εἰς Ἑλλάδα, μικρὸν δ' ἔπειτα ἐξεργάγη ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις, ὁ δὲ Ἀρχιμανδρίτης ἐπανελθὼν εἰς Τεργέστην, ἀνεχώρησεν ἀνὰ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Πρωτευούσας καὶ ἠκολούθει κατὰ πόδας τὸν αἰμίμηστον Βραΐλαν (1) μεταβαίνοντα εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου.

Ὁ Κελαϊδῆς ἦτον *ὁ ὑποκινητὴς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς τῆς Ἐπαναστάσεως Ἀρχηγός.* »

Ταῦτα παρὰ τοῦ μακαρίτου Σκαλτσούνῃ λεγόμενα εἶναι ἀλήθεια ἀναμφισβήτητοι. Ἀξία θαυμασμοῦ τυγχάνει ἡ διορατικότης τοῦ ἀνδρὸς διαβλέποντος τὸν ἐπικείμενον Ῥωσο-Τουρκι-

(1) Βραΐλας Ἀρμένης Πέτρος, φιλόσοφος, νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς γεννηθεὶς ἐν Κερκίρῳ τῷ 1812 καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1884. Ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν (1865) καὶ Πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ, Πετροπόλει καὶ Παρισίοις. Ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ Βερολίνοιον Συνέδριον.

κόν πόλεμον, ἢ ἀκαταπόνητος αὐτοῦ δροστηριότης ἢ ἱκανότης καὶ ἡ τόλμη του διότι ὡς θὰ ἴδωμεν σοβαρότατος ἐχθρὸς ἦτο τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, τὸ ὁποῖον ἠθέλε νὰ ἀκολουθήσῃ φιλειρηνικὴν πολιτικὴν. Ἄλλ' ἄς ἐξετάσωμεν τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης, τῆς ὁποίας ἡ ἔκβασις ἦτο πολυτιμωτάτη ἀπὸ ἀπόψεως ἐλευθερίας τῶν Χριστιανῶν, φορολογικῆς ἀνακουφίσεως, ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας.

*
*
*

Κατὰ τὸ 1875 ἐξερράγη Ἑπανάστασις ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίῃ, ἣτις ἐπεδίωκε βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ὑποδούλων. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐνόμισεν ὁ Παρθένιος ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ ἀνεκμετάλλετον καὶ ἔσπευσε νὰ συνεννοηθῇ καὶ βολιδοσκοπήσῃ τοὺς ἐν διασπορᾷ συναγωνιστάς του. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἦτο ὁ πολὺς Χ' Μιχαὴλ Γιάνναρης (1), ὅστις διέμενε τότε εἰς Ταϊγάνιον τῆς Ρωσσίας καὶ ὅστις ἀπήντα οὕτως.

Ταϊγάνιον Ρωσσίας 26 Ἰουλίου 1875

Ἄγαπητὲ Καπετὰν - Παπᾶ Κελαϊδῷ

Εἰς Τεργέστην

... Ἡ ἐπιστολή Σου μὲ εὐχαρίστησε τὰ δ' ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα μὲ ἐξέπληξαν. Ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι ἡ ἐν Τεργέστη μακρὰ διαμονή Σου ἐξοικιώθη μετὰ τῶν κατοίκων καὶ τοῦ κλίματος καὶ ὡς ἐκ τούτου, θὰ ἔπαυσες πρὸ πολλοῦ καὶ νὰ ἐρωτᾷς κἄν, τὸν ἐν τῇ ξένην Συνάδελφόν Σου, πῶς διάγει τὸν ἄχαριν βίον, διότι βεβαίως ἡ λεπτότης, τρυφερότης καὶ ἡ ἀβρὰ ζωὴ τοῦ τόπου ὅπου ζῆ, καταβάλλει καὶ ἐκθηλύνει τοὺς ἐν τῷ κύκλῳ του· μὰ δὲν λέγω τοῦτο ὅπως τὸ παρεξηγήσῃς, ἢ νὰ νομίσῃς ὅτι ἀφορᾷ τοὺς ἐν Τεργέστη ὁμογενεῖς, οἵτινες ἐφάνησαν εἰς κάθε περιστάσιν καὶ ἐθνικὸν ἀναβρασμὸν, οἱ ἐξέχοντες τῶν λοιπῶν ἀποικιῶν, ἀλλὰ τὸ λέγω κρίνων τὸν ἑαυτόν μου. Ὁ τόπος οὗτος εἶναι ὕλη καὶ ὁ ζῶν ἐν αὐτῷ καταντᾷ ὑλιστῆς καὶ ἠθικῶς καὶ σωματικῶς. Ἀφοῦ λοιπὸν οὕτως

(1) Χ' Μιχαὴλ Γιάνναρης, Γεν. Ἀρχηγὸς Κυθωνίας ἐγεννήθη ἐν Λάκκοις κατὰ τὸ 1831 καὶ ἀπέβησε τὴν 20 Ἰουλίου 1916, ταφείς μὲ τιμὰς Στρατηγοῦ. Ὑπηρέτησεν ὡς Πρόεδρος Κυβερνήσεως κατὰ τὸ 1911-1912.

ἔχει, ἐδικαιούμην, μοῦ φαίνεται ν' ἀμφιβάλλω καὶ διὰ Σὲ, πολὺ περισσότερον, διότι τὰ θέλητρα τοῦ τόπου ποῦ μένεις παρασύρουν καὶ τὸν ἀριμανέστερον. Μῶλα ταῦτα ἐκ τοῦ γραμματός Σου ἐπέισθην ὅτι ἠπατώμην τὰ δὲ φρονήματά Σου δὲν κατεβλήθησαν ποσῶς ἀλλ' ὡς φαίνεται θάλλουν ὡς καὶ πρὸ πενταετίας.

Δὲν εἶναι ὁμῶς Καπετὰν-Παπᾶ, τὸ κατ' ἐμὲ ἀρμόδιος ὁ καιρὸς νὰ ἐπαναληφθῶσι πάλιν αἱ σφαγαὶ καὶ βιαιοπραγαὶ ἐνθεν καὶ ἐνθεν, ἄνευ θεμελιωδῶν τινῶν βάσεων. Τὸ 66 ἀρκετὰ μᾶς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ ἡ μακρὰ διατριβὴ μας περιπλανωμένων ἐν τῷ μέσῳ διαφόρων λαῶν, συνέτεινεν ἀρκούντως νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἐπάρατον πολιτικὴν, ὁπωσοῦν, ἂν ὄχι κατὰ βιάθος, τὰ μυστήριά της. Καίρως πλέον νὰ ξυπνήσωμεν ἀπὸ τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀπάτης καὶ εὐπιστίας, ἣν μέχρι τοῦδε ὑπνώταμεν, σὰν παιδάκια, ὅχι οἱ ἀπλοῖκοι καὶ ἀθῶοι Κρηῖτες, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀξιοῦντες τοὺς Ἀρχηγοὺς καὶ σημαιοφόρους τοῦ ὄλου Ἔθνους

Πρώτη ἀνάγκη μας εἶναι ν' ἀποκτήσωμεν ἄνδρας μενοῦν τοῦ Σχολείου τοῦ Καβούρ, οἵτινες νὰ παιδαγωγήσωσι μερίδα καὶ ἡ μερίς αὕτη νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια τοῦ ὄλου κτιρίου.

Ναὶ Καπετὰν - Παρθένιε, νοὸς ἔχομεν ἀνάγκην καὶ πίστευσε, ὅτι ἄνευ ἀνδρῶν πολιτικῶν οὔτε κέντρον οὔτε ἄκραν ποτὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλπίσῃ, καὶ οὔτε κίνημα μεγάλου φρονήματος εἶναι δυνατὸν νὰ τελεσφορήσῃ διότι ἐὰν ἐπαναληφθῇ ἡ πυρκαϊὰ τοῦ 66, τὸ ὄλον Ἔθνος εὐρίσκειται εἰς πολὺ χειροτέραν κατάστασιν ἀπὸ τότε, καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς καὶ ἐπομένως ὄχι μόνον θὰ θριαμβεύσῃ ἀλλ' αἰσχροῶς θὰ καταποντισθῇ. Ἀφοῦ τὰ πράγματα εἶναι ἔτσι, τίς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ἔχων ἀρχὰς ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους καὶ ἀγωνισθεῖς μὲ τῶσαυτην αὐταπάρνησιν προσφάτως καὶ ὅστις ἀποτυχὼν τότε εἶδε, καὶ βλέπει σήμερον τὰ πράγματα σαφέστερα καὶ καθαρότερα καὶ θὰ ἀποφασίσῃ νὰ δολοφονήσῃ ἑαυτὸν καὶ τὸ Ἔθνος, καὶ ἀντὶ νὰ τὸ ὑπηρετήσῃ νὰ τὸ πολεμᾷ ;

Ἀνάγκη νὰ μένωμεν ἐν τῇ ἀφανίᾳ Καπετᾶν - Παπαῶ, κατὰ τὸ παρὸν καὶ μόνον νὰ ἐπαγρυπνοῦμεν καὶ νὰ ζητοῦμεν εὐνοϊκὴν τὴν ὥραν καὶ ὅταν ὡς εἶπον προηγουῦνται οἱ ἀναγνωρισθέντες ἡγούμενοι τοῦ ὄλου Ἔθνους, τότε καὶ ἡμεῖς οἱ ἀκρωτηριασμένοι, ἂν δυνάμεθα νὰ σπεύσωμεν καὶ θέσωμεν τὴν συνδρομὴν μας ἐκεῖ ὅπου θὰ μᾶς διατάξῃ ἢ φωνῇ τῆς Πατρίδος. Σήμερον ἰδιαίτερος οἰονδήποτε κίνημα ὅσον καὶ ἂν πρόκειται νὰ εἶναι ἀθῶον καὶ εἰλικρινές, θὰ κατακριθῇ ἐξ ὄλων καὶ ἂν δὲν καταδιωχθῇ ἐκ τῶν ἡμετέρων, μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ στιγματισθῇ καὶ ἐπὶ τέλος ἐννοεῖς ὅτι θὰ καταλήξῃ πρὸς βλάβην ἡμῶν, τῶν συγγενῶν, τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γενικοῦ.

Τὰς πράξεις τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχῶν πρέπει νὰ ἀνακοινώσωμεν εἰς τὰς αὐλὰς καὶ εἰς τὸν τύπον· ἐνθυμεῖσαι ὅτι ἡμεῖς ἐπὶ 15 ἔτη ἀκαταπαύστως ἐξακολουθοῦσαμεν διαμαρτυρούμενοι . . .

Ἐγὼ ἐνταῦθα μέσαις, ἀκραις μαθαίνω καὶ πολὺ ἀργὰ διότι καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ τύπος εἶναι ἐμποδισμένος . . .

Ἄς δοκιμάσωμεν. Γράψε Σὺ παντοῦ εἰς τε τὴν Κρήτην κατ' εὐθείαν, ὅπου ἴσως περᾶ ἢ ἀλληλογραφία καὶ ζήτησε ὄργανον ἀεμόδιον ν' ἀναλάβῃ νὰ Σοῦ διακοινώσῃ τοῦλάχιστον τὰ σπουδαιότερα, ἐγὼ δὲ γράφω εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ ζητῶ πληροφορίας περὶ τῆς ιδέας ταύτης καὶ ὅ,τι κατόπιν ἐγκριθῇ μεταδίδομεν ἀλλήλων . . .

Τὸν γέροντα Παρθένιον Περίδην ἐξώρισαν εἰς μίαν μονὴν τῆς Τραπεζοῦντος ὄνομα Σουμελᾶ, 12 ὥρας ἀπέχουσαν τῆς πόλεως. Ἐξορίσθη ἐκεῖ ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ πέρισυ τὸν Ἰούλιον καὶ συχνὰ μοῦ γράφει τὰ πάθη του. Προσεπάθησα διὰ τῶν ὀργάνων μου νὰ τὸν ἀπαλλάξω ἀλλὰ κατέστη ἀδύνατον. Τὰ γράμματά μου εἶναι δυσανάγνωστα, μὰ τὰ Σὰ ὑπερβαίνουν.

Σὲ ἀσπίζομαι
ὁ συνάδελφός σου

X'' Μιχάλης Γιάνναρης

ΤΑ ΕΝ ΚΡΗΤῃ

Τὴν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν λεπτομερῶς ἐγνώριζε χάρις εἰς τὸν

γνωστὸν διὰ τὸ ὑπὲρ τῶν Κρητικῶν ἀγώνων ἐνδιαφέρον του Κ. Βουλγαρίδην, Γραμματέα παρὰ τῷ Ρωσικῷ Προξενείῳ καὶ κρυπτόμενον ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Ἀνώνυμος Φίλος». Οὗτος, νουνεχῆς καὶ φιλόπατρις ὡς ἦτο, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πολλαπλᾶς προσέφε-
 ρεν ὑπηρεσίας εἰς τὸν τόπον καλλόγῳ τῆς θέσεώς του καλλόγῳ τῆς φρονήσεώς του(1). Τὴν 29 Μαΐου 1875 ἡ Γεν. Συνέλευσις ἐψήφισε ζωηρὰν καὶ ἀνδρικήν διαμαρτυρίαν πρὸς τὸν Σουλτάνον διὰ τὴν καταπάτησιν τοῦ Ὄργανικοῦ Νόμου. Διότι ἐν ᾧ οὗτος ὥριζεν ὅτι πλὴν τῆς δεκάτης οὐδεὶς ἄλλος θὰ ἐπεβάλλετο φόρος, ἥδη εἰσεπράττετο 12 1)2 ο) ἤτοι ἡ δεκάτη ἐγένετο ὀγδόη, ἠπειλείτο δὲ ἡ ἐπιβολὴ κεφαλικοῦ φόρου καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν (καὶ τὴν Κρήτην) ἐνὸς ἀργυροῦ Μετζιτίου (ταλήρου) κατ' ἄτομον. Διότι κατοργήθη ἡ ἰσότης, π.χ. οἱ Τοῦρκοι 50 χιλ. εἶχον ἐκλέξει 36 πληρεξουσίου, οἱ δὲ χριστιανοὶ—250 χιλ. 38' ὡς νὰ μὴ ἤρκει δὲ τοῦτο ἐπέτρεψαν καὶ εἰς 50 οἰκογενείας Ἑβραίων καὶ ἐξέλεξαν καιοῦτοι πληρεξουσίου ἵνα τὸν προσεταιρίζωνται· διότι ἡ διανομὴ τῶν θέσεων φυλετικῶς ἦτο ἄνιστος, τὰ δὲ κέρδη τοῦ Κοινοφελοῦς Ταμείου δὲν διετίθεντο διὰ τὸν σκοπὸν δι' ὃν προωρίσθησαν καὶ δι' ἄλλα παράπονα. Πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ψηφίσματος τούτου, ἀνδρικοῦ ἀληθῶς καὶ ἀξιεπαίνου, ὁ Παρθένιος ἔστειλεν ἀναφορὰν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ παρακαλῶν αὐτὸν νὰ χρησιμοποίησιν τὴν ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου ἐπιρροήν του πρὸς ἀποδοχὴν αὐτοῦ.

Ἐπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔγραψεν καὶ πρὸς τὸν Νοβικῶφ Πρεσβευτὴν τῆς Ρωσσίας ἐν Βιέννῃ μεθ' οὗ ἰδιαιτέρως συνεδέετο καὶ παρεκάλει αὐτὸν νὰ μεσολαβήσῃ παρὰ τῷ Τσάρῳ καὶ ὑποστηριχθῆ ἡ αἴτησις τῶν Κρητῶν διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει «θέλουσι» ἀπαντήσῃ οὔτοι πρὸς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν τῆς Τουρκίας καθ' ὃν τρόπον ἀπήντησαν Αὐτῇ καὶ κατὰ τὸ 1866».

Συνομένης μετὰ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως

Κύριε Πρωθυπουργέ,(1)

ἡ Ὑ. Ἐσχότης δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἐνδιαφέρεται περὶ

(1) Κωνστ. Βουλγαρίδης ἐγεννήθη ἐν Καλλιπόλει Θράκης τὸ 1839 ἀπεβίωσεν ἐν Χαλέπῳ τὸ 1902. Προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ρωσ. Προξενείου παρὰ τοῦ θεοῦ του Δεδνδρινοῦ Γεν. Προξένου ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τοῦ 1860. Ἐφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ὑποπροξένου. Εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ προαχθῆ καὶ νὰ τοποθετηθῆ εἰς Κετίγγην ἵνα ὁμοῦ γίνωσι τὰ τέκνα του Κρήτες, ἐπροτίμησε τὴν ἐν Κρήτῃ διαμονήν.

(1) Α. Κουμουνδοῦρον.

δλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, περισσότερο ὅμως περὶ τῆς Κρήτης, ἐν ἣ ἠγωνίσθη τὸ 1841 καὶ ὑπὲρ ἧς ἐμερίμνησε κατὰ τὴν τελευταίαν Ἐπανάστασιν τοῦ 1866.

Ἐνθυμεῖσθε ὅτι τὸ ἄοπλον κίνημα τῶν Κρητῶν μετέβαλεν ἡ ὀλιγωρία τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἰς αἱματηρὰν Ἐπανάστασιν, διότι ἀπὸ τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀναφορᾶς, τὴν 14 Μαΐου τοῦ 1866, μέχρι τῆς ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῆς Πύλης, παρήλθον 70 ἡμέραι· καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ Κρήτες δὲν συνεβουλεύθησαν κατ' ἀρχὰς τοῦ κινήματος τοὺς πολιτικούς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι καίτοι πολλοὺς διωγμοὺς ὑπέστησαν παρὰ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, δὲν ἠλλαξαν τὸν χαρακτῆρα τοῦ κινήματος πρὶν ἢ λάβωσι ρητὰς ὁδηγίας παρὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι· τότε μόνον ἔλαβον τὰ ὄπλα ὅτε ἀνέγνωσαν ἐν τινι ἐπιστολῇ ἀπ' Ἀθηνῶν τοῦ Ἰουλίου 1866, ὅτι συνήλθον ὅλα τὰ κόμματα, ἀναλογισθέντες δ' ἅπαντες τὸ σπουδαῖον τοῦ Αὐстро-Πρωσσοῦ πολέμου, ἐθεώρησαν τὴν περίστασιν κατάλληλον, ἵνα οἱ Κρήτες λάβωσι τὰ ὄπλα· ἠρκέσθησαν μόνον εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῶν ἐκείνην νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν Κρητῶν τριῶν μηνῶν διάρκειαν ἐπαναστάσεως καὶ ἐν τῷ τριμῆνῳ τούτῳ διαστήματι ὑπέσχοντο τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου ἀναμφιβόλως· ὥστε ὡς γνωρίζετε, τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσίν των, οἱ Κρήτες ἐκήρυξαν διὰ τῶν ὄπλων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμβουλῆς ἐκείνης, ἣτις ἐδόθη τῇ ἐγκρίσει ἀπάντων τῶν κομμάτων. Τὸ ταχὺ ὅμως τέλος τοῦ Αὐстро-Πρωσσοῦ πολέμου, μετεροῦθμισε τὴν ζητηθεῖσαν τρίμηνον προθεσίαν ἐπ' ἀόριστον. Ἡ αὐταπάρνησις τῶν Κρητῶν, τῇ συμμετοχῇ τῶν ἀδελφῶν ἐθελοντῶν καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ Πανελληνίου, ἐκράτησεν ἀκμαίαν τὴν Ἐπανάστασιν οὐχὶ μόνον τρεῖς μῆνας ἀλλὰ τριάκοντα καὶ τρεῖς.

Γνωρίζει ἡ Ὑ. Ἐξοχότης, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, παρουσιάσθη εἰς τοὺς Κρήτας εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσωσιν ὄχι τὴν Ἐνωσιν, ἀλλὰ πολίτευμα ἀπαράλακτον πρὸς τὸ τῆς Σερβίας καὶ Μολδοβλαχίας· ἐπροτίμησαν ὅμως ν' ἀσπασθῶσι τὴν ἐντολὴν τῆς Ὑ. Ἐξοχότητος, τὴν διαβιβασθεῖσαν εἰς τοὺς Κρήτας διὰ τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς Σ. Ἀντωνιάδου, Ἰ. Παπαδάκη, Γ. Νικολαΐδου κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1867, ἀντὶ πάσης θυσίας, καὶ νὰ παρατείνωσι τὸν ἀγῶνα ἐπὶ 15 πρὸς τοὺς 18 μῆνας κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως. Τὸ θάρρος, ὅτι ἡ τύχη τῶν Κρητῶν, ἐμέλλε νὰ εἶναι τῇ προνοίᾳ τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτευομένων, ὅσον ἐνεστι

καλύτερα, παρέτεινε τὸν ἀγῶνα μέχρις οὗ τὸν ἐματαιώσεν ἡ ἄρνησις τῆς ἀποστολῆς τῶν μέσων παρὰ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως τοῦ 1868, ἐσβέσθη δὲ διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ 1869. Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκείνης, ἣτις ἐθουμάσθη παρὰ τοῦ κόσμου σύμπαντος, ἐσάλεψε τὰ θεμέλια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἣτις ἔστειλεν εἰς τὸν Ἄδην πλείονας τῶν δέκα μυριάδων ψυχῶν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φυλῶν· μόνον δὲ κέρδος ἐναπέμεινεν: ἄπειρον πλῆθος χηρῶν καὶ ὄρφανῶν ἐγκαταλειμμένων ἀστέγων καὶ γυμνῶν, ἐπικαλουμένων καὶ αὐτῆς τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὸν οἶκτον τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας, εἰς ἣν ἀμφοτέρω εἰσὶν ἄγνωστα

. Οἱ Κρηῖτες σήμερον σκέπτονται ὅτι, ἐὰν τὸ κατὰ τὸ 1866 κίνημα, ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη σφάλμα μέγα, ὡς πρόωρον, ἡ ἄρνησις τοῦ νὰ μὴ κινηθῶσι κατὰ τὴν προσεχῆ ἀνοιξιν τοῦ 1876 (καὶ τοῦτο ἐὰν ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον κηρύξωσι τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας) θεωρεῖται ἀπὸ τοῦδε φανερὰ προδοσία. Τὴν ἰδέαν τῶν ταύτην μᾶλλον ἐκράτεινεν ἢ εἰς τὰ πράγματα τῆς Χώρας ἔλευσις Σας. »Μὴ λυπεῖσαι πλέον καὶ μὴν ἀδημονεῖς» μοὶ γράφουν πρόκριτοί τινες, μὲ τοὺς ὁποίους μὲ συνδέει ὁ ὄρκος τῶν προγόνων μου καὶ ἐκεῖνος, ὃν ὤμοσα **πρῶτος πάντων** κατὰ τὴν 14 Μαΐου 1866 »ἤλθε—γράφουν—ὁ Α. Κουμουνδοῦρος εἰς τὰ πράγματα, ἤλθεν ὁ μόνος ἀνθρώπος τῆς ἐνεργείας· δὲν θὰ ἀνεχθῆ ποτὲ—προσθέτουσι—νὰ δρέψῃ ἕτερος πλὴν αὐτοῦ τὸν στέφανον τῆς δάφνης, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ στέψῃ τὴν κεφαλὴν ἑνὸς τῶν ἀνωτέρω πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος(1)».

Ἡ πεποίθησις αὕτη, ὅσον ἀναπτεροῖ τὰς ἐλπίδας τῶν Κρητῶν, τόσον ἢ μὴ ἐπαλήθευσις τῶν ἐλπίδων, θὰ τοὺς ὠθήσῃ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Δὲν δύναται πλέον νὰ ὑπομείνωσι τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ πρέπει νὰ γνωρίζωσιν οἱ συγκεντροῦντες τὰς ἐλπίδας τοῦ Ἔθνους, ὅτι οἱ Κρηῖτες, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς ὀλιγορήσῃ—ὅταν ἡ Σλαβικὴ γραμμὴ ἀναλάβῃ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα—θέλουσιν ἀναγκασθῆ νὰ προσφύγωσιν **εἰς ἄλλον, παρὰ τὸν Ἐθνικὸν, λιμένα**. Ἡ διηνεκῆς Τουρκικὴ τυραννία τοὺς ὑποχρεοῖ νὰ μὴ σκέπτονται τίποτε ἄλλο, παρὰ μό-

(1) Πρόκειται περὶ σχήματος λόγου, διότι δὲν τοῦ εἶχε γραφῆ τοιοῦτόν τι. ἄλλ' ἤθελε νὰ ἐνθουσιάσῃ τὸν Κουμουνδοῦρον.

νον πῶς νὰ παύσωσι διατελοῦντες ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν σημαίαν, ἔστω ὑπὸ οἰανδήποτε ἄλλην.

Ἦδη ὑπάρχουσιν ἐνέργειαι τινες, αἵτινες ἐὰν πραγματοποιηθῶσι, θέλουσιν ὑποσκελίσῃ τὸν Ἑλληνισμόν· τὸ λυπηρὸν δὲ τοῦτο διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, μόνον ἢ πρὸς τὴν Κρῆτην ἀδιαφορία τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος δύναται νὰ καταστήσῃ κατορθωτόν. Θέτων ὑπ' ὄψιν Ἑμῶν, τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν ἐν Κρῆτη πραγμάτων, παρακαλῶ ὅπως λάβητε τὰ κατάλληλα μέτρα, καὶ πεισθῶσιν οἱ Κρητες, ὅτι ἡ ἐλευθέρᾳ Πατρίδι δὲν θὰ ἀρνηθῇ τὴν ἀνάλογον συνδρομὴν αὐτῆς, ὅπως ἐν καιρῷ ὑπερασπίσῃ τὰ δικαιώματά της ἢ Κρῆτη, διὰ μέτρου δυναμένου νὰ ἔχῃ ἀποτέλεσμα ἴδιον, ὅπερ δύναται νὰ ἐλπίζωσιν αἱ ἐπαναστατήσασαι Σλαβικαὶ Ἑπαρχίαι.

Οἱ Κρητες σήμερον βέβαιοι ὄντες ὅτι ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας ἔσεται τὴν προσεχῇ ἄνοιξιν(1) καὶ ἀναλογιζόμενοι τὰς στρατιωτικὰς καὶ οἰκονομικὰς δυνάμεις τῆς Πύλης, δύνανται μόνον μὲ ὄπλα καὶ πολεμοφόδια ν' ἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα· 10.000 ὄπλα μὲ τὰ ἀνάλογα φυσίγγια δὲν ἀπαιτεῦσι δαπάνην μείζονα τῶν 500 χιλ φράγκων. Τροφῶν δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην διότι ἂν κηρυχθῇ ὁ πραγματικὸς πόλεμος, ὀλίγα θ' ἀποβιβασθῶσι στρατεύματα ἐπὶ τῆς Κρήτης, καὶ τοῦτο θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς Κρητας νὰ κατέχωσιν ὅλην τὴν Νῆσον πλὴν τῶν φρουρίων. Οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι βασιζονται ἐπὶ πραγμάτων, ἄλλως, ἔτος δλόκληρον παρῆλθε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1866 καὶ ἔτρεφόμεθα ἐκ τῶν ἐντοπίων τροφίμων καὶ δὴ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ μεταφορὰ γυναικοπαίδων εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα.

Ἡ πρὸς τὴν Κρῆτην ὑποστήριξις δύναται νὰ γείνη κατὰ τρόπον μὴ ἐνοχοποιοῦντα τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐνεργῇ ἀφανῶς.

Ἐὰν εὐρίσκετέ τι, τὸ ἀσαφὲς δύναμαι νὰ παρέξω ἐξηγήσεις.

Τεργέστη 22 Σεπτεμβρίου 1875

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Συνοδησεις μετὰ Φιλελλήνων

Μετὰ τοῦ Στίλλμαν συνεδέετο δι' ἰδιαιτέρας φιλίας, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὑπηρετεῖ ἐν Χανίοις, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὡς

(1) Ἀληθὲς εἶναι ὅτι μόνον ὁ Παρθένιος ἦτο βέβαιος περὶ τούτου· ἴδε Σκαλτσούνη ἀπομν. σελ. 17.

Πρόξενος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Ἦτο φιλέλλην ἔγραψε δ' Ἀπομνημονεύματα, ἀφορῶντα τὴν Κρητικὴν ὑπόθεσιν. Κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν ἦτο ἀπεσταλμένος τῶν Τάιμς καὶ ἐθεωρεῖτο δικαίως ὡς Δημοσιογράφος γνωρίζων τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα κάλλιον παντὸς ἄλλου. Πρὸς τὸν Παρθένιον ἔγραψε :

Κετίγνη 15 Σεπτεμβρίου 1875

Ἀγαπητὲ Παρθένιε

Ἔστὲ βέβαιος ὅτι ἡ Ἐπανάστασις ἐν Ἐρζεγοβίῃ δὲν θὰ κατασταλῇ ἀλλὰ θὰ διαρκέσῃ ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ μέχρι τῆς ἀνοιξέως καὶ θὰ φυτρώσῃ ὡς τὸ χόρτον. Ὁ Πρίγκηψ(1) δὲν δύναται νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἐρζεγοβινίους ἀπροκαλύπτως, ἀλλ' οἱ Μαυροβούνιοι θὰ κάμουν τοῦτο ἰδιαιτέρως, ἐὰν ἡ διπλωματία δὲν προβῇ εἰς τὰς ἀναγκαίας παραχωρήσεις.

Πληροφορήσετε τὸν φίλον Σας(2) ὅτι δὲν δύναμαι ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ γράψω οὐδὲ μίαν λέξιν. Τόσον εἶμαι ἀπησχολημένος, ὥστε αἰσθάνομαι πόνους εἰς τὸν βραχίονα ἐκ τῆς γραφῆς. Γνωρίζετε πόσον εἰργαζόμενη ἐν Κρήτῃ. Ἐδῶ εἶναι χειρότερα.

Καταβάλετε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ παρασκευάσετε τοὺς Ἕλληνας φίλους μας διὰ τὴν μάχην, καὶ νὰ συμφωνήσωσι μετὰ τῶν Σλάβων· τὸ τοιοῦτον ἐπιθυμῶ πολὺ ὁ Ἡγεμὼν Νικήτας. Ἐὰν εἴμεθα ὅλοι σύμφωνοι καὶ οἱ Ρῶσσοι καὶ οἱ Τούρκοι ἅς πᾶν εἰς τὸν διάβολον μαζύ.

Εἶδον σήμερον τὸν Ἡγεμόνα καὶ ὠμιλήσαμεν ἐπὶ μακρὸν περὶ τῶν ζητημάτων τῆς Ἐρζεγοβίνης. Ἐπιθυμῶ πολὺ νὰ εἶναι σύμφωνος μεθ' Ὑμῶν τῶν ἄλλων.

Κάμειτε, ὅτι δύνασθε νὰ ἀποστελετε ἐνταῦθα Κρητὰς τινας διὰ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Ἐρζεγοβίνης. Τοῦτο θὰ ἔχῃ καλὸν ἀντίκτυπον. Θὰ προσπαθήσω νὰ γένη τοῦτο καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Δὲν θὰ εἶναι ἀνωφελὲς νὰ ἔλθετε καὶ Σεῖς ὁ ἴδιος.

Πάντοτε Ὑμέτερος

Στίλλμαν (3)

(1) Ἡγεμὼν Μαυροβουνίου.

(2) Ἀλέξ. Βυζάντιον

(3) Ἡ ἀλληλογραφία διεξήγετο Ἰταλιστὴ ἢ Γαλλιστὴ.

Ὁ Παρθένιος ἀπήντα :

Τεργέστη 15)27 Σεβρίου 1875

Ἐντιμε φίλε κ. Στίλλμαν

... Χαίρω διὰ τὴν αἰσίαν ἀφιξίν Σας εἰς τὴν Πρωτεύουσαν τῶν γενναίων Μαυροβουνίων· ἡ παράτασις μέχρι τῆς ἀνοίξεως τῆς ἐπαναστάσεως, θὰ στέψη τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀδελφῶν Ἑρζεγοβινίων, θὰ δώσῃ δὲ καὶ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, πρὸς ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν τυραννουμένους, νὰ ἐτοιμασθῶσι πρὸς ἀπόσεισιν αὐτοῦ· ἡ παράτασις τοῦ ἀγῶνος ἀρκεῖ ὅπως καὶ ἡ ἑλευθέρα Ἑλλάς ἐτοιμασθῆ πρὸς γενικὴν μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου σύμπραξιν, διότι εὐρέθῃ ὅλος ἀνέτοιμος. Πρέπει νὰ ᾧσι βέβαιοι οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν δύναται καὶ ἐὰν θέλωσι νὰ ὀλιγορῆσωσι τὸ ἐξάμηνον τοῦτο διάστημα. Ἡ αὐταπάρνησις καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν ἀγωνιζομένων θὰ ἐξαναγκάσῃ τὰς Μ. Δυνάμεις νὰ σκεφθῶσιν ἀποτελεσματικῶς, οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ συμφέροντος, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῆς δικαιοσύνης, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· πάντα ταῦτα κατορθωθήσονται διὰ τῆς παρατάσεως τοῦ ἀγῶνος.

Εἶσθε αὐτόπτης μάρτυς τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Κρήτης· ἐν ἔτος περιεφέραμεν τὰς οἰκογενείας μας εἰς τὰ ὄρη, ἐπυροπολήθησαν τὰ χωρία, κατεστράφη πᾶν τὸ προστυχόν, καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐπανάστασις διήλθε τὸν πρῶτον χειμῶνα ματαιώσασα ὅλας τὰς ἐνεργείας τῶν εἰκοσαπλασιῶν τουρκικῶν ὀρδῶν, ἐπὶ δὲ τῆς δεκακισμυρίου ἐκστρατείας τοῦ Ὁμέρ - Πασσᾶ, οἱ Κρήτες μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ὡς εἰς, ἀντετάχθησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καταστήσαντες κατὰ τὴν πρῶτην ἔφοδον, ἀδύνατον τὴν εἰσβολὴν αὐτοῦ εἰς Σφακιά· τῶν ἀδελφῶν ὅμως Ἑρζεγοβινίων αἱ οἰκογένειαι, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κινήματος, εὔρον ἄσυλον ἐν τε τῷ Αὐστριακῷ ἐδάφει καὶ τῷ Τουρκικῷ Μαυροβουνίῳ· ὡς ἐκ τούτου εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θέλουσι ὑποταχθῆ πρὶν ἢ ἐξασφαλίσωσι τὸ μέλλον τῶν τέκνων των καὶ ἀπαλλάξωσι ταῦτα, συμφορῶν, ὁμοίων πρὸς τὰς σημερινὰς τὰς ὁποίας ὑφίστανται οὗτοι.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ αἷμα τοῦ γενναίου Καλογέροβιτς καὶ τόσων ἄλλων Μαυροβουνίων ὄφειλον οἱ Κρήτες ν' ἀνταποδώσωσιν εἰς τὸ ἔδαφος τῶν νῦν μαχομένων ἀδελφῶν, ἢ ἀπόδρασις ὁμοῦς Κρητῶν ἐκ Κρήτης, ὡς ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα, δύναται νὰ

ἔχη συνέπειαν τὴν καταστροφὴν πολλῶν κατοίκων καὶ πρόωρον καὶ ἄνευ τῆς δυνατῆς προετοιμασίας ἔκκρηξιν ἐπαναστάσεως. Μὴν ἀφήσετε τοὺς ἀδελφοὺς Σλάβους νὰ εὐρίσκωνται ἐν πλάνει ὅτι οἱ Κρηῖτες ἐκολακεύθησαν ἀπὸ τὸ ἄδωρον δῶρον τοῦ Σουλτάνου τῶν 21)2 τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς δεκάτης, ὅπερ ληστροικῶς ἐλάμβανεν. Ἀρκετὰ ἐδιδάχθησαν οἱ Κρηῖτες πόσον συνεπὴς εἶναι εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῆς ἡ Τουρκία. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1830 δι' εἰρηνικὴν τινα συνάθροισιν, 95 ἐκ τῶν προκρίτων ἀπηγγόνησε—τόσους δὲ μόνον, διότι τόσους συνέλαβε—πλείστοι δ' ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ πάτριον ἔδαφος.

Τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1841 μετὰ πομπώδεις ὑποσχέσεις διεδέχθη θάνατος, εἰρκτὴ καὶ πολλῶν ἔξορία. Τὰς ἐν τῷ Χατιχουμαγιούμ δημοσιευθείσας ὑποσχέσεις, τὰ δοθέντα προνόμια εἰς τοὺς Κρηῖτας τὸ 1858, ἀφίνω Ὑμᾶς νὰ ὁμολογήσετε μέχρι τίνος σημείου ἐφηρμοσθήσαν. Τὸ εἰρηνικὸν κίνημα τοῦ 1866 ἐβασίζετο ἐπὶ τῶν προνομίων τοῦ 1858, ἡ Ὑ. Πύλη ὅμως, ἐκ τῆς διαγωγῆς τῆς τὸ μετέτρεψεν εἰς αἱματηρὰν ἐπανάστασιν· ὁ δὲ ὀργανικὸς χάρτης τοῦ 1868 μένει σήμερον χάρτης νεκρός, ἡ δὲ θέσις τῶν Κρητῶν ἐστὶ χειροτέρα, ἀπὸ ἀτόψεως δικαιοσύνης καὶ φόρων, παρ' ὅτι ἦτο τὸ 1865· ταῦτα πάντα εἰσιν ἀνεξαλείπτως κεχαραγμένα εἰς τὰς καρδίας τῶν Κρητῶν.

Καὶ ἐγὼ θεωρῶ ἐπ' ἀναγκῆς νὰ ἴδω τὴν Α. Ὑψηλότητα τὸν Ἡγεμόνα Νικόλαον, θὰ πράξω δὲ τοῦτο ὅταν ἡ συνέντευξις θὰ ἐγγυᾶται ἀποτελεσματικὸν σκοπὸν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον.

Εἶθε ὁ ὕψιστος νὰ ἐνδυναμώσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους ἀδελφοὺς, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς καρδίας ἀπάντων τῶν πιεζομένων ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας σύμπνοιαν καὶ σύμπραξιν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ἐπαράτου ζυγοῦ καὶ κατάπαυσιν τῆς διηνεκοῦς αἱματοχυσίας.

Ὑμέτερος

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Τῇ ὑποδείξει τοῦ Παρθενίου ἐστάλη ἡ κατωτέρω ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους Βοσνίους καὶ Ἐρζεγοβινίους. Οἱ ὑπογράψαντες ἐκρύπτοντο ὑπὸ ἀνωνυμίας, γνωρίζομεν μόνον ὅτι ὑπεγράφη ἐνώπιον τῶν Κ. Βουλ-

γαρίδου και Γέρω-Κώστα, ἐγγυουμένων περὶ τῆς γνησιότητος :

Ἄγαπητοὶ ἀδελφοὶ Βόσνιοι καὶ Ἑρζεγοβίνοι,

Μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους μανθάνομεν ὅτι ὄργανά τινα τοῦ Σλαβικοῦ τύπου καταφέρονται καθ' ἡμῶν, ὡς δῆθεν ἀδιαφορούντων ἐπὶ τῇ ἡρωϊκῇ Ὑμῶν ἀποφάσει τοῦ διεκδικεῖσαι διὰ τῶν ὅπλων καὶ ἐνώπιον τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης τὰ ἀπαράγραπτα Ὑμῶν δικαιώματα τὰ πρὸ αἰώνων ὑπὸ τοῦ Τυράννου καταπατούμενα. Τοιαύτη κατηγορία δὲν δύναται, ἀδελφοί, νὰ προσαφθῇ εἰς Λαόν, οἷος ὁ Ἑλληνικὸς, ὅστις ἔχουσε ποταμοὺς αἱμάτων ἐθυσίασε καὶ τέκνα καὶ περιουσίαν, εἶδεν ἀπειράκις ἐκ θεμελίων καταστρεφόμενας τὰς ἐστίας του καὶ ὑπέστη τὰ πάνδεινα, ἀλλ' εἰς μάτην, πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀπωλεσθείσης ἐλευθερίας του. Ὅχι, ἀδελφοὶ Βόσνιοι καὶ Ἑρζεγοβίνοι, ὁ Κρῆς δὲν μένει ἀδιάφορος καὶ ἀνάλγητος ἐνώπιον τῆς ἐξεγέρσεως λαοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ δημοθυήσκου, κατὰ τοῦ ἀφορήτου τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ὁ Κρῆς δὲν ἐλησμόνησεν ὅτι, κατὰ τὴν ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἔτη διαρκέσασαν τελευταίαν ἐπανάστασιν τῆς πολυπαθοῦς ταύτης Νήσου, πολλοὶ ἀδελφοὶ Σλάβοι συνῆγωνίσθησαν μετ' αὐτοῦ καὶ συνεταλαιπωρήθησαν παντοιοτρόπως. Ὁ Κρῆς δὲν ἐλησμόνησεν ὅτι κατὰ μέγα μέρος εἰς τοὺς Σλάβους ὀφείλεται ἡ σωτηρία χιλιάδων γυναικωπαίδων φευγόντων τὴν ἐξόντωσιν καὶ τὴν ἀτιμίαν.

Ὅχι, ἀδελφοὶ ἐπαναστάται, ὁ Κρῆς δὲν εἶναι ἀγνώμων, δὲν ἀδιαφορεῖ ἀλλὰ συμπαθεῖ ὑπὲρ τοῦ Ἱεροῦ Σας Ἀγῶνος. Ἄν δὲ ἀκόμη δὲν ἐχαιρέτησεν Ὑμᾶς διὰ τοῦ βόμβου τῶν ὅπλων, τοῦτο ἀποδοτέον, εἰς τὴν μὴ ἐξάπλωσιν εἰσέτι τοῦ ἐκραγέντος κινήματος, ἐν τῇ Ὑμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ καὶ πρὸ πάντων διότι ἡ τε Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον δὲν ἐκρίναν ἀκόμη καλὸν νὰ ρίψωσι τὸν περὶ τῶν ὅλων κῦβον. Ἡσυχεῖτε ὅμως καὶ μετ' οὐ πολὺ, ἂν οἱ ἄλλοι ὁμόφυλοι Ὑμῶν Σλάβοι λάβωσι μέρος εἰς τὸν ἀγῶνά Σας, θέλετε ἀκούσει τὴν σάλπιγγα τοῦ Ἄρεως ἠχοῦσαν πάλιν ἐπὶ τῶν αἱματοβρέκτων ὄρεων τῆς Πατρίδος μας. Παρατείνατε ὅσον δύνασθε τὴν κατὰ τοῦ Τούρκου ἀντίστασιν καὶ ἐστὲ βέβαιοι περὶ τῆς ταχείας συμπτράξεώς μας. Μὴ δίδετε προσοχὴν, εἰς ὅτι ὁ ἐν Κων)πόλει, ἑλληνικὸς λεγόμενος τύπος γράφει.

Ἐκ τῶν Λευκῶν Ὁρέων καὶ τῆς Ἰδης

τῇ 5 Σεπτεμβρίου 1875

Δέκα Ὀπλαρχχοὶ Κρήτες

Ὁ Βουλγαρίδης ἀπέστειλε τὰς ἐπιστολάς του εἰς τὸ ἐν Σύρω Ρωσικὸν Προξενεῖον, ἐκεῖθεν δὲ διεβιβάζοντο πρὸς τὸν Παρθένιον διότι, ἔγραφεν : . . .

. . . Εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ στείλω ἀπ' εὐθείας τὰς ἐπιστολάς μου· ἢ σημειώσεις καὶ μόνον τοῦ ὀνόματός Σου θὰ διεγείρη ὑπονοίας καὶ τότε θ' ἀποσφραγίζονται. . .

Εἶναι χαρακτηριστικὸν καὶ ἐπιγραμματικὸν τοῦτο, τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποῖαν ἐπροξένει εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς τὸ ὄνομα τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ.

ΠΕΡΙ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

Ὁ Παρθένιος γνωρίζων τὴν ἐξωτερικὴν κατάστασιν, ἔβλεπεν ὅτι πραγματοποιήσις ἐνώσεως, εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατο· ἔπρεπεν ἐπομένως νὰ ἐπιδιωχθῆ δευτερεύουσα λύσις. Πρῶτος πρὸς τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεύθη τὸ σχέδιον τῆς ἐνεργείας του ἦτο ὁ Γέρω-Κώστας Βολουνδάκης(1) πρὸς ὃν ἔγραφε μὲ τὰ ἀρχικὰ Γ. Κ.

Ἐν Αὐστρίᾳ τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1875

Ἀγαπητέ μοι παλαιὲ φίλε Γ. Κ.

Ἀπὸ ἐπιστολὴν ἀνωνύμου τινος φίλου μας(2) ἔμαθον ὅτι ὑγιαίνει, ἀλλ' ὅτι ἀνησυχεῖς, ὡς ἐκ τῆς ὀδυνηρᾶς θέσεως τῶν Κρητῶν. Οἱ Κρητες σήμερον ἔχουσι πλείονα δικαιώματα νὰ διαμαρτυρηθῶσι, παρὰ κατὰ τὸ 1866· καὶ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Τζεμίλ - Πασσᾶ εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων τὸ 1869, καὶ ὁ ὀργανικὸς Νόμος, ὁ ὁποῖος ἐδόθη ἀπὸ τὸν Ἀαλῆ - Πασσᾶ, καὶ αἱ ὑποσχέσεις περὶ διοικήσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ οἱ φόροι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ἔμειναν χάριτος νεκρός. Τώρα μένει νὰ ἐξετάσωμεν : ἂν πρέπη νὰ κινηθῆ ἡ Κρήτη ; τίνων μέσων ἔχει ἀνάγκην ; πόθεν θὰ τὰ ἔχη ; τί πρόγραμμα θὰ χαράξῃ διὰ νὰ ἔχη περισσοτέρας ἐπιτυχίας ; τί δύναται νὰ ἐπιζῆ ἀπὸ τὴν διπλωματίαν τῆς Εὐρώπης ;

Ἡ Κρήτη—κατ' ἐμὲ—ἐὰν ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα τῶν Σλάβων-Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἥσυχος ἐπ' οὐδε-

(1) Κώστας ἢ Κωσταρὸς Βολουνδάκης ἐγεννήθη ἐν Ἱμβρῷ Σφακίῳ ἀπεβίωσεν ἐν Βαφῆ Ἀποκορώνου τὸ 1901 εἰς ἡλικίαν 100 περίπου ἐτῶν. Ἀρχηγὸς Ἀποκορώνου, Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως 1866. Ἦτο ὁ Νέστωρ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς τῶν Κρητικῶν Ἐπαναστάσεων. Κοινῶς ἐλέγγοτο Γέρω-Κώστας.

(2) Κ. Βουλγαρίδου.

νὶ λόγῳ. Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς λάβῃ μέρος ἐμμέσως ἢ ἀμέσως, ἔχει καλῶς· ἐὰν ὅμως νομίσῃ ὅτι, ἐπειδὴ δὲν γίνεται **«ἡ Ἐνωσίς τῆς»** διὰ τοῦτο καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑποβληθῇ εἰς δαπάνας, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Κρητας, πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοδιοικήσεως ἢ Ἡγεμονίας, τότε ἡμεῖς πρέπει ἐγκαίρως νὰ **καταφύγωμεν εἰς ἄλλον λιμένα**· ὁ δὲ τοιοῦτος λιμὴν θὰ εἶναι, πλὴν τῆς Ἐνώσεως, ὁ μᾶλλον ἐθνικὸς καὶ μόνος ὅστις ἐγγυᾶται τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Κρητῶν· δηλ. **νὰ εὐρεθῇ ἄνθρωπος ὁμογενῆς, γένους ἐπιφανοῦς, πλούσιος καὶ πεπαιδευμένος, μὲ πολλὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ ἀξίος** νὰ καθέξῃ τὴν θέσιν **Ἡγεμόνος ἐν Κρήτῃ**· τοιοῦτός τις ὑπάρχει καὶ μετὰ πολλῆς πιθανότητος θὰ δεχθῇ τοιαύτην πρότασιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι οἱ Κρητες θὰ τὸν δεχθῶσιν εὐχαρίστως· χρημάτων δὲν στερεῖται, ἀλλ' οὔτε ὑπολήψεως ἴσως τὸν συμπεραίνετε, ἐγὼ ὅμως θὰ Σᾶς τὸν ὀνομάσω, ὅταν ἀναγνώσετε τὴν παροῦσαν· σκεφθῆτε ὁμοῦ μετ' ἄλλων τινῶν ὠρίμως καὶ γράψετε μοι τὰς παρατηρήσεις Σας, καὶ ἂν νομίσετε καλὸν μοῦ ἐπιτρέπετε εἰς τὴν ἐπιστολὴν Σας νὰ μεταβῶ, νὰ τοῦ κάμω τὴν πρότασιν, ὅταν δὲ ἔχωμεν πλήρη βεβαιότητα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέχεται τότε ἔρχεται καὶ ἕτερος ἐκ Κρήτης καὶ γίνεται ἐπίσημος πρότασις· μὴν διστάσετε περὶ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης, οὐδὲ **μὴ νομίση τις ἐξ Ὑμῶν ὅτι θέλω μὲ τοῦτο νὰ χωρισθῇ διὰ παντός ἡ Κρήτη ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος**.

Ἡ Τουρκία χάνεται, ἀλλ' αἱ μεγάλαι ἐλλείψεις τῆς Ἑλλάδος, ἡ διάψευσις τῶν προσδοκιῶν τῆς Εὐρώπης δι' αὐτὴν, ἡ ἀδιαφορία τῆς καὶ ἡ ἄρνησις αὐτῆς τοῦ νὰ φροντίξῃ διὰ τοὺς ἐν Τουρκίᾳ δούλους καὶ ἡ ἀπρονοησία τῆς τοῦ νὰ μὴν εὐρίσκειται ἔτοιμος νὰ δράξῃ τὴν περίστασιν, ταῦτα πάντα παρέχουσιν ἀκόμη, ὀλίγον βίον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Τουρκίας ἐν Εὐρώπῃ· ἀλλ' ὅταν ἡ Σερβία καὶ αἱ ἕτεραι Ἡγεμονίαι θὰ ἔχωσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ κηρύξωσι τὴν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν των, δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ ὅτι θὰ εὐρεθῇ Κρῆς, ὁ ὁποῖος ν' ἀρνηθῇ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς πολιτικῆς τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν αἱ τρεῖς βόρειαι Αὐτοκρατορίαι καὶ ἡ Ἀγγλία, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν βεβαιότητα, ὅτι εἰς πρῶτον κίνημα τῶν Κρητῶν, θὰ ὑποστηρίξωσι τὴν αὐτοδιοίκησιν τῆς Νήσου. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους δὲν θὰ ἀποφασίσωσί τι, κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, πρῶτον μὲν διό-

τι δὲν συμφωνοῦσι καὶ δεῦτερον διότι ἔχουσιν ἰδέαν, ὅτι θὰ ἐκ-
κραγῇ γενικὴ ἀναστάσις, δὲν βλέπουσι δὲ τὸ ἔθνος, ὅπερ δύνα-
ται ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν Τουρκίαν διὰ τοῦτο ἅπασαι αἱ δυνά-
μεις ἀπεφάνθησαν, ὅτι αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι αἱ ὑπὸ τὴν Εὐρω-
παϊκὴν Τουρκίαν, πρέπει μία ἐκάστη αὐτῶν νὰ διοικηθῇ μόνη,
ὑπὸ φόρον ὑποτελείας, οὕτω δὲ δύνανται καὶ αἱ ἀκατάπανστοι ἐ-
παναστάσεις νὰ λείψωσι καὶ μέγαν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ν' ἀπο-
φύγωσιν αἱ Μ. Δυνάμεις καὶ αἱ ἐπαρχίαι νὰ διαπαιδαγωγηθῶσιν,
ἵνα καταστῶσιν ἰκαναί, μίαν ἡμέραν, ν' ἀποτελέσωσι, λαὸν δυνά-
μενον νὰ συγκροτηθῇ εἰς ὁμοσπονδίαν καὶ ἓν ἔθνος δυνάμενον
ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν Τουρκίαν ἐν Εὐρώπῃ.

Διὰ τοῦτο, ἐν τῇ μικρᾷ μου κρίσει, φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ
γείνη κίνημα, ἀλλ' ἐν τῷ κινήματι τούτῳ *πρέπει ν' ἀνοιξῶμεν
ἀπ' ἀρχῆς τὰς θύρας εἰς τὴν διπλωματίαν, ἵνα μὴ δευτερώ-
σωμεν τὸ μέγα σφάλμα, ὅπερ διεπράξαμεν ἐν τῇ παρελθούσῃ
ἐποχῇ. (1)*

Προσθέτω ἀκόμη εἰς τὸν παλαιόν μου καὶ πιστὸν φίλον Γ. Κ.
ὅτι, νομίζω καλὸν νὰ προσπαθῆσῃ νὰ συνεννοηθῇ, ὅχι μόνον
μετὰ τῶν γησιῶν πατριωτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουσι τὴν πατρίδα ὑπερ-
άνω καὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν τέκνων των καὶ τῶν γονέων
των, ἀλλὰ νὰ προσπαθῆσῃ νὰ προσελκύσῃ καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι,
ἐὰν μὲν συνεργασθῶσι θὰ εἶναι ὠφέλιμοι διὰ τὴν πατρίδα σύμμα-
χοι καὶ συνεργάται, ἐὰν ὅμως δὲν ἐρωτηθῶσι, δύνανται ν' ἀπο-
δειχθῶσιν ἐπικίνδυνοι ἐχθροί.

Ἴσως ἀπορεῖτε ὅταν Σᾶς γράφω, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐπιθυμοῦσι
ν' αὐτοδιοικηθῶσιν αἱ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἐπαρχίαι καὶ θὰ συλ-
λογίζεσθε : διατι λοιπὸν δὲν κηρύττουσιν τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζε-
γοβίνην Ἡγεμονίαν ; πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῶν
εἰσι κατὰ τὰ δύο τρίτα Ὀθωμανοὶ καὶ Καθολικοί, οἱ ὅποιοι δὲν
συμμερίζονται τὸν ἀγῶνα τῶν Ὀρθοδόξων, οἵτινες ἀποτελοῦσι
τὸ ἓν τρίτον ἐπομένως εἰς τοῦτο ἀντιπράττει ἡ Αὐστρία ἡ ὁποία
δὲν δέχεται νὰ βλέπῃ τρεῖς Ἡγεμονίας Σλάβων εἰς τὰ νότια σύν-
ορά της, διότι οὕτως ἀποτελεῖται μία ἐπικίνδυνος Σλαυβικὴ
δύναμις, ἣτις θὰ ἐρεθίσῃ ἀκαταπαύστως τοὺς ὑπ' αὐτὴν Σλά-

(1) Ἐννοεῖ τὴν μὴ ἀποδοχὴν τῆς Ἡγεμονίας κατὰ τὸ 1867—1868' ὡς εἶδομεν ἀνω-
τέρω (σελ. 13) ὁ Βολουδάκης καὶ ὁ Κελαϊδῆς ἥσαν ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τῶν προτά-
σεων περὶ Ἡγεμονίας.

βους και ὅλοι ὁμοῦ δύνανται νὰ ὑποσκιάψωσι τὸν θρόνον τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ και νὰ ἐκμηδενίσωσι τὴν Οὐγγρικὴν ἐθνικότητα ὡς βλέπετε ἐκεῖ ὑπάρχουσιν σοβαραὶ δυσχέρειαι, αἵτινες ἐλλείπουσι παρ' ἡμῖν. Τὰ Αὐστριακὰ ταῦτα συμφέροντα συνετέλεσαν νὰ μὴν δοθῇ εἰς τοὺς Ἑρζεγοβινίους ἢ παρ' αὐτῶν ζητηθεῖσα Ἀὐτονομία· τοῦτο δ' ἔκαμε και τὴν Σερβίαν ν' ἀναμετρήσῃ τὰς δυνάμεις της και ἐπειδὴ βλέπει ὅτι δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Αὐστρίας ἀνέβαλε ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα μέχρι τῆς ἀνοίξεως, ὡς και τὸ Μαυροβούνιον, ἀδιακόπως ὅμως ἀποστέλλει Σέρβους και μέσα πρὸς συντήρησιν και παρατάσιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ αὐτὸ πράττει και ὁ Ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου.

Φίλος ἀληθῆς και γνωστός Σας (1)

Εἰς ταῦτα ὁ Γ. Κ. ἀπήντησε διὰ τοῦ Κ. Βουλγαρίδου, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην του εἶναι ἀδύνατον, νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλὰς ἀπαθῆς, ἐὰν πρόκειται νὰ γενικευθῇ ἡ ἀναστάσις, ἐν ἐναντίᾳ ὅμως περιπτώσει πάντες οἱ Κρητες θὰ συμφωνήσωσι πρὸς τὸ σχέδιον τοῦτο, θὰ ζητήσωσι Ἡγεμονίαν· και ὁ Πρ. Ὑ. . . (2) ὄν ὑπαί- νιτεσθε θὰ εἶναι ὁ κατάλληλος*.

*
* *

Πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαρχίας Ρεθύμνης ἀγνὸν δὲ και ἄδολον Πατριώτην Παῦλον Ἀνδ. Μοράκη (3) ἔγραψεν :

Τεργέσιη 22 Νοεμβρίου 1875

Ἀγαπητέ μου Σύντεκνε,

... ἡ Ἐπανάστασις τῆς Ἑρζεγοβίνης ὅλον ἐν ἐνδυναμοῦται διὰ νὰ παραταθῇ μέχρι τῆς ἀνοίξεως, ὅτε φανερὰ, Σερβία και Μαυροβούνιον, ἀναλαμβάνουσι τὸν ἀγῶνα πάντες (4) φρονοῦσιν ὅτι και ἡ Κρήτη πρέπει νὰ διαμαρτυρηθῇ, διότι ἐὰν ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1866, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος κρινομένη θεωρεῖται προῶπως

(1) Μὲ τοὺς ἐν Κρήτῃ ἢ ἀλληλογραφία ἐγένετο διὰ ψευδωνύμων.

(2) Προϊκκηψ Ὑψηλάντης.

(3) Παῦλος Μοράκης, ἐγεννήθη ἐν Ἀσκύφῳ Σφακίων ^{ἀπὸ τὸ 1883 ἐν Ἀθήναις.} Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ἀνεκηρύχθη διὰ δημοψηφίσματος Ἀρχηγὸς Ρεθύμνης. Υἱὸς τοῦ Ἀνδρέου Μοράκη ἀπαγονιασθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1833.

(4) Δηλ. ὁ Παρθένιος μόνος

ἐκκραγείσα, τὸ νὰ ἠσυχάσῃ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1876, ὅταν φανερὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, θὰ εἶναι προδοσία. Σὰς γνωρίζω λοιπὸν ὅτι λαμβάνονται ὅλα τὰ κατάλληλα καὶ ἀπαιτούμενα μέτρα διὰ νὰ δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς ν' ἀποκτήσωμεν διὰ τὴν ἡδυνάμεθα νὰ κερδίσωμεν κατὰ τὴν παρελθούσαν ἐπανάστασιν καὶ τὸ ἐχάσαμεν, διότι ἠθέλαμεν νὰ εὐχαριστήσωμεν τὰς Κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος. Σήμερον πρέπει νὰ ἴδωμεν τὴν δύναμειν νὰ κερδίσωμεν. *Πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μόνοι μας διὰ τὴν ἰδιαίτεράν μας Πατρίδα. Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται βεβαίως ποτὲ νὰ εἴμεθα ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα, ἀλλ' ἐπίσης δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ δευτερώσωμεν τὸ λάθος τοῦ 1868, ὅποτε ἀπερρίψαμεν πᾶσαν ἄλλην αὐτοδιοίκησιν, διότι δὲν ἦτο ἡ ἔνωσις.*

Τὸ πρόγραμμά μας σήμερον θὰ εἶναι: «*Ζητοῦμεν νὰ λάβωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅ,τι θὰ δοθῇ, εἰς τὰς ἐπιτοχίας Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην.*»

Τοιοῦτόν τι, καὶ κατορθωτόν θὰ εἶναι καὶ δύναμεθα νὰ τὸ ἐλπίζωμεν μετὰ βεβαιότητος.

Συνεννοεῖσθε λοιπὸν μὲ ὅλους, ὅσοι εἶναι ἄξιοι ἐμπιστοσύνης καὶ δύνανται ἕκαστος νὰ ἔχη εἰς ὄραν ἀνάγκης ἀνθρώπους νὰ κινδυνεύσωσι μαζί του. Σὰς παρακαλῶ φροντήσετε νὰ συνεννοηθῆτε πρὸ παντὸς μὲ τοὺς προκρίτους τῶν Σφακίων γράφετέ μου τὶ γίνονται οἱ Κανκαλάδες· ποῖοι εἶναι σήμερον οἱ πρόκριτοι ἐξάστου χωρίου· γράφετέ μου ἰδιαίτερος περὶ τοῦ γενναίου Μανούσου Μπολιώτη, περὶ τοῦ Μιχαὴλ Σκουλά, τοῦ Γογονῆ, τοῦ Μικροῦ Κωσταροῦ Ἄν. Μάντακα καὶ λοιπῶν συναγωνιστῶν. Ξέρεις πόσον ξεχωριστὰ ἀγαπῶ καὶ ἐκτιμῶ τοὺς Ρεθεμνιώτας· συνεννοήσου μὲ ὅλους τοὺς προκρίτους τῆς περιφερείας Ρεθύμνης. Ὄταν θὰ εἶναι καιρὸς θὰ περιφρονήσω τὴν Εὐρώπην, τὰ κέρδη της, τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς ὁποίας ἀπολαύω ἀπὸ ὁμογενεῖς καὶ ξένους καὶ θὰ εὐρεθῶ εἰς τὸ μέσον Σας ὑφιστάμενος ὅτι καὶ Σεῖς, ἀρκεῖ ὅτι θὰ ὑπηρετῶ μετὰ τῶν συμπατριωτῶν μου διὰ τὴν Ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος.

Σὰς ἀσπάζομαι
Ὁ Σύντεκνος Σας

Ὁ ἀνώνυμος φίλος (Βουλγαρίδης) περιγράφων τὴν

ἐν Κρήτῃ Κατάστασιν ἀπὸ 8 Δ)βρίου ἀνέφερον :

. . . . Οἱ Ἕλληες ἐβάλθησαν μὲ τὰ σωστά των νὰ πάρουν τὴν πολυπαθῆ Κρήτην ! Ὁ Πρόξενος τῆς Δυνάμεως ταύτης καταραδιοῦργεῖ τοὺς χωρικοὺς προσπαθῶν νὰ τοὺς πείσῃ περὶ τῶν μεγάλων ὠφελειῶν ἃς θέλει ἀπολαύσει ὁ τόπος ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν· ἐλήφθησαν ἐγκαίρως τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα πρὸς ματαίωσιν τῶν ἐθνοκτόνων τούτων σχεδίων. Φοβοῦμαι τὴν ἐπιρροὴν τῶν χρημάτων Ὁ νέος Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος (1) ὅστις εἶχε προσκληθῆ εἰς Ἀθήνας, ἐπέστρεψεν κατεσπευσμένως καὶ ἤρχισε νὰ καταπολεμῇ τὰς Ἑλληνικὰς ραδιοῦργίας. Τῷ εἶπον πολλὰ καὶ κατέκρινα πικρῶς τὴν μέχρη τοῦδε ἀκηδεῖαν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως. Φαίνεται ὅτι ὁ Κομμουνδοῦρος ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα ἐνταῦθα ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἤθελον κηρύξῃ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ φοβεῖται μὴ ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις τῆς εὐκαιρίας καὶ ἀρπάζῃ τὴν Κρήτην. Τὸ καθ' ἐμὲ δὲν πιστεύω ἡ Μ. Βρετανία νὰ προβῇ εἰς τὴν διὰ τῆς βίας κατακτῆσιν τῆς Νήσου· ὅπωςδήποτε ὅμως οἱ Κρηῖτες ὀφείλουσι ν' ἀποκρούσωσι διὰ τῶν ὄπλων πᾶσαν ἀπόπειραν κατακτῆσεως καὶ νὰ ἀγωνισθῶσι γενναίως ὑπὲρ τῆς ἀπειλουμένης ἐλευθερίας των. Τὴν ἰδέαν μου ταύτην συμμερίζονται πολλοὶ ὄπλαρχηγοί.

Ὁ Γ. Κ. δὲν ἐφάνη ἀκόμη, δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀπελπίζεσαι, διότι τὸ σχέδιόν σου, θὰ παραδεχθῇ ἀμέσως ὁ Λαὸς ἐὰν ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις μᾶς ἀφήσῃ εἰς τὴν λάσπην. Μὴ παύσης ὅθεν ἐνθαρρύνων τὸ ὑποκείμενον (2) καὶ φροντίζων περὶ τῶν ἀναγκαιούντων. Ἐλήφθησαν ἀποσταλέντα (3) ἐξ ὧν τὸ ἐν θὰ δώσω τῷ Γ. Κ. . . . »

Εἰς νεωτέραν προσέθετε « . . . Ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις θ' ἀπεποιεῖτο τὴν συνδρομὴν της εἰς τοὺς Κρηῖτας, τὴν προσεχῆ ἀνοιξὶν τὸ σχέδιόν σου θὰ παρεδέχοντο ἅπαντες ἐνταῦθα Ὁ Λ. . . (4) καίτοι στερούμενος ὁδηγῶν φρονεῖ ὡς Σὺ, ὅτι, ἐὰν ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον κηρύξωσι τὸν πόλεμον, οἱ Κρηῖτες δὲν πρέπει καθ' οὐδένα λόγον νὰ μείνωσιν ἡσυχοὶ διότι τότε οὐδεὶς θὰ τοὺς ἐνθυμηθῇ.

(1) Λογοθέτης

(2) Ὑψηλάντην

(3) Πιστόλια

(4) Λογοθέτης Πρόξενος

Ἡρότασις πρὸς Γρηγόριον Ὑψηλάντην

Οὕτω; εἶχον τὰ πράγματα ὅτε τὸ πρῶτον ἀπετάθη πρὸς τὸν Γρηγόριον Ὑψηλάντην εἰς Βιέννην:

Ὑψηλότατε,

... Γράφων, τὴν παροῦσαν μου πρὸς τὴν Ὑ. Ὑ. δὲν ἀποτείνομαι πρὸς Αὐτὴν ὡς εἰς Πρέσβυν τῆς Α. Μεγαλ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὡς πρὸς γόνον καὶ βλαστὸν τῆς ἐνδόξου καὶ ἀθανάτου Οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων αἰτία δὲ τῆς παρουσίας μου εἶναι ἡ ἐξῆς:

(Περιγράφει διὰ μακρῶν τὴν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν τὴν θέσιν τοῦ Χριστ. στοιχείου καὶ συνεπάγεται ὅτι ἐὰν ἡ Ἐρζεγοβινεϊακὴ κίνησις διαρκέσῃ μέχρι τῆς ἀνοίξεως οἱ Κρηῖτες θὰ ἐπαναστατήσουν).

... ἔχουσιν ὅμως τὴν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ζητήσωσι πλέον ὀργανικοὺς χάριτας μηδέποτε ἐφαρμοζομένους, ἀλλὰ μέτρα ριζικὰ εἰς περίπτωσιν δηλ. καθ' ἣν ἡ Εὐρώπη κηρύξῃ καὶ αὐτῆς, ἀδύνατον τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν, δὲν θέλουσι καταθέσει τὰ ὄπλα μέχρις ὅτου κηρυχθῇ ἡ Κρήτη **Ἡγεμονία ὑπὸ λαοπρόβλητον Ἡγεμόνα.**

(Ἐκθέτει ὅτι οἱ Τούρκοι τῆς ὑπαίθρου χώρας συγκεντροῦνται ἐν τοῖς φρουρίοις, ὅτι οἱ χριστ. ἐξέρχονται εἰς τὴν ὑπαίθρου ἢ ἀναχωροῦσι διὰ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὅτι ἡ σύρραξις εἶναι μοιραία, ὅτι οἱ Κρηῖτες δὲν λησμονοῦσι τὰ δικαιώματά των, καὶ διὰ τοὺς ἀγῶνάς των κατὰ τὸ 1821 καὶ μεταγενεστέρως μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 66 ἀλλὰ καὶ δὲν συγχωροῦσι διότι τόσον καταφόρως ἀδικοῦνται).

Ὑψηλότατε,

Ἐξ ὅσων ἔχω πληροφοριῶν, παρ' ἀνδρῶν μεθ' ὧν με συνδέει ὁ ὄρκος τῶν προγόνων μου, καὶ ὁ ὄρκος ὃν ὤμοσα τὴν 14 Μαΐου 1866 μετ' αὐτῶν, πληροφορῶ τὴν Ὑ. Ὑψηλότητα ὅτι μέγα μέρος τῆς ἐλπίδος των, θέλουσιν ἀναθέσει οἱ Κρηῖτες, εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν φρόνησιν τῆς Ὑ. Ὑψηλότητος καὶ μετὰ θάρρους καὶ πλήρους ἐλπίδος θέλουσι προσκαλέσει Αὐτὴν ἵν' ἀναθέσωσιν Αὐτῇ τὴν κεντρικὴν διοίκησιν τοῦ ἀγῶνός των, ὑπὸ τὸν τίτλον, ὃν αἱ περιστάσεις θέλουσιν ἐπιτρέψει καὶ τὸν ὁποῖον ἡ Ὑ. Ὑ. ἐγκρίνει νὰ ὀνομάσῃ. Οἱ Κρηῖτες Ὑψηλότατε, θέλουσι θεω-

ρήσει πρῶτον τῆς ἐπιτυχίας αἴσιον οἰωνὸν τὴν παραδοχὴν τῆς ἤδη μελετηθείσης προτάσεώς των, δύναται δ' ἡ Ὑ. Ὑ νὰ ἦ βεβαία—ἐπιτραπήτω μοι ἡ περιαιτολογία, ὡς ἐμπιστευτικὴ πληροφορία—περὶ τῆς ἀπαραμίλλου αὐταπαρνήσεως τῶν Κρητῶν· δὲν ἔλλείπουσι βεβαίως τὰ ἀνθρώπινα ἑλαττώματα καὶ ἀπὸ τοὺς Κρητας, ἀλλ' ἡ αὐταπάρνησίς των ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὴν Οἰκουμένην σύμπασαν, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν, ἀναλογιζόμενοι δ' ὅτι, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας ὑπὸ στρατιωτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἔποψιν, μετὰ πεποιθήσεως πιστεύουσιν ὅτι πλὴν τῶν φρουρίων, ἔσονται κύριοι τῆς Νήσου, ὀλίγας ἐβδομάδας μετὰ τὴν ἔνοπλον διαδήλωσιν. Τροφῶν δὲν θὰ λάβωσιν ἀνάγκην καὶ μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς ἔτους—ἐὰν ὁ ἀγὼν διαρκέσῃ ἐπὶ τοσοῦτον—μόνον ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων ἔχουσιν ἀνάγκην.

Ἀπὸ σήμερον εἰμπορεῖ, νὰ ἐρωτήσῃ καὶ θέλει βεβαιωθῆ ἡ Ὑ. Ὑ. ὅτι καὶ μόνῃ ἡ διάδοσις μετὰξὺ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὅτι ὁ Πρίγκηψ Ὑψηλάντης, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς προγόνους ὀφείλει ἡ Ἐλευθέρα Ἑλλάς τὴν ἔναρξιν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας αὐτῆς ἀγῶνος κατὰ τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821, καὶ τὴν τελευταίαν κατὰ τῶν Τούρκων μάχην τῆς Πέτρας τὴν 12 Σ)βρίου 1829, ἥτις ἐκτὸς τῆς πρὶν ἔλευθέρως ἀνεγνωρισμένης Ἑλλάδος, προσέθηκεν εἰς αὐτὴν καὶ Βοιωτίαν καὶ Λοκρίδα, μόνον, λέγω, ἡ διάδοσις ὅτι ὁ Ὑψηλάντης θέλει τιμῆσῃ τὸν Νέον Ἀγῶνα τῶν Κρητῶν, ἐματαιώσῃ, τὰς ἀπὸ δύο μηνῶν, ἀρξαμένης ραδιοουργίας τοῦ ἐν Χανίοις Ἀγγλου Προξένου, ὅστις περιῆλθε τὰς ἐπαρχίας προσπαθῶν νὰ προσελκύσῃ τοὺς κατοίκους, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ ζητήσωσι τὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας· ἥδη ὡς μοι γράφει ἐν Κρήτῃ φίλος μου, (1) ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης, ὁ Ἀγγλος Πρόξενος δημοσίως διέφευσε τὰς ἐνεργείας του, ἂν καὶ ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ὁμολογοῦσιν ὅτι τοῖς ὑπεσχέθη καὶ μεγάλας χρηματικὰς ἀμοιβάς.

Γνωρίζω Ὑ. ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταβῶ εἰς Βιέννην ἵνα προφορικῶς ἐκθέσω ὑμῖν τ' ἀνωτέρω, λόγοι ὅμως ὑπηρεσιακοὶ κρατοῦσιν ἐμὲ ἐνταῦθα.

Δηλῶ ὅμως, ὅτι ἀφ' ἧς στιγμῆς περιέλθη εἰς χεῖράς Σας ἡ παροῦσά μου, τίθεμαι εἰς τὰς ἀμέσους Διαταγὰς Σας, προτιθέμε-

(1) Κ. Βουλγαρίδης

νος ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ παραιτηθῶ τῆς θέσεώς μου ἵνα ἔχω εὐχέριαν κινήσεων. Διατελῶ διάπυρος πρὸς Θεὸν Εὐχέτης.

Τεργέστη 3 Ἰανουαρίου 1876

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ Γρηγόριος Ὑψηλάντης ἀπέστειλε τὸν Ἀρχιμανδρίτην Ἀγαθάγγελον Λεοντόπουλον ἵνα ἀνακοινώσῃ τὰς ἰδέας του· σχετικῶς δ' ἀπῆντα ὁ Παρθένιος:

Ὑψηλότατε,

* *

Ἀπόφασιν εἶχον ὅπως ἔλθω εἰς Βιέννην πρὸς συνάντησίν Σας, ὅτε αἴφνης ἐδέχθην τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου κ. Ἀγαθαγγέλου Λεοντοπούλου. Μετ' εὐχαριστήσεώς δ' ἤκουσα παρὰ τῆς Αἰδεσιμότητός του, ὅτι εἶχεν ἐμπιστευτικὴν παρὰ τῆς Ὑψηλότητός Σας ἀποστολὴν πρὸς με, συνοδευόμενος καὶ παρ' ὑμετέρων ἐγγράφων ὅπως πεισθῶ ὅτι ἀποστέλλεται παρ' Ὑμῶν καὶ συνομιλήσῃ μετ' ἐμοῦ περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκθέσει μου ἀντικειμένων. Δὲν δύναμαι παρὰ νὰ ἐκφράσω τὴν αἰδέδιον εὐγνωμοσύνην μου, τῇ Ὑ. Ὑ. εὐδοκισάσῃ# νὰ μὴ παρίδῃ τὴν ἀφορῶσαν τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα ὑπόθεσιν· πολλὰ δ' ὀφείλω χάριτας τῷ Αἰδес. Ἀρχιμανδρίτῃ δι' ἣν ἔλαβε καλωσύνην καὶ κόπον νὰ μεταβῇ τῇ χειμερινῇ ταύτῃ ἐποχῇ εἰς Τεργέστην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Εἶμαι ὅμως βέβαιος ὅτι ὁ Αἰδεσιμώτατος προθύμως παρεβλέψε τοὺς κόπους, ὠθοούμενος ὑπὸ φλογεροῦ πατριωτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ἐνδιαφέρεται νὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τόπου, οὗ τὸ ἔδαφος ἐπότισε μὲ τὸ αἷμά του, ὁ γενναῖος τοῦ Αἰδεσιμωτάτου ἀυτάδελφος...

Μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἀλλὰ καὶ σεβασμοῦ ἤκουσα τὰς διὰ ζώσης φωνῆς παρὰ τοῦ Αἰδес. Ἀρχιμανδρίτου φρονίμους παραγγελίας τῆς Ὑ. Ὑ. δι' ἃς εὐαρεστηθῆτω αὕτη ν' ἀναγνώσῃ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις μου:

Α'. Περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ διαδίδεται τι σχετικὸν περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς Ὑ. Ὑ. ἐλήφθησαν ὅλα τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα.

Β'. Ὅτι δὲν πρέπει νὰ κινήθωμεν προώρως, ἀνέφερα ἐν τῇ ἐκθέσει μου ὅτι εἶναι ὄρος ἀπαράβατος.

Γ'. Ὅτι δὲν πρέπει νὰ δώσωμεν εὐκαιρίαν τῇ Ἀγγλίᾳ ν' ἀρ-

πάξη τὴν Κρήτην. Ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἡ Ἐρζεγοβινεϊακὴ ἐπανάστασις, οἱ δὲ Κρητες δὲν ἐνισχυθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, φοβοῦμαι μήπως δεχθῶσι τὴν συνδρομὴν καὶ τῆς Κίνας ἀκόμη πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεώς των.

(Ἐξακολουθεῖ ἐκθέτων ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις περὶ ἄλλων ἀσχολοῦνται παρὰ περὶ βελτιώσεως τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν καὶ ὅτι οὗτοι ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων πρέπει νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ὑψ. θα κρατᾷ αὐτὸν ἐνήμερον τῆς ἐν Κρήτῃ κινήσεως καὶ καταστάσεως).

Διατελῶ κ.λ.π.

Τεργέστη 10 Φεβρουαρίου 1876

Παρθένιος Κελαϊδῆς(1)

Ὁ ἀνώνυμος κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1876 γνωρίζει τῷ Παρθενίῳ ὅτι εὐρέθησαν διεσκορπισμέναι πολλαὶ ἀνώνυμοι ἐπιστολαὶ καταγγέλλουσαι τὰς βιαιότητας καταχρήσεις καὶ αὐθαιρεσίας τῶν Πετρίδη(2), Χαμίτη καὶ πολλῶν ἄλλων φανατικῶν Βέηδων καὶ προτρέπει τοὺς πολίτας ν' ἀναφερθῶσι τῷ Σουλτάνῳ, ἐπὶ τέλους δὲ νὰ ζητήσωσι Ἡγεμονίαν καὶ ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ αὐταί τρομερὰν προὔξενῃσαν ἐντύπωσιν παρὰ τοῖς Τούρκοις, ὅτι ἀφίχθη ὁ Ρεοῦφ-Πασσᾶς, Γενικὸς Διοικητῆς ὄργανον τῶν φανατικῶν Τούρκων καὶ προσθέτει :

. . . Ἐκτὸς τοῦ Γ. Κ. καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἀρχηγοὺς καὶ ὄπλαρχηγοὺς ἕκαμα γνωστὸν τὸ πρόγραμμά Σου οὗτοι δὲ συμμερίζονται πληρέστατα τὰς σκέψεις Σου. Τὸν Καβρὸν γνωρίζω κάλλιστα καὶ ἐκτιμῶ τὴν νοημοσύνην καὶ τὰ αἰσθήματά του. Τὸν εἶδον πρὸ μηνὸς καὶ τῷ ἀνέφερον περὶ τοῦ σχεδίου Σου, τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ἄριστον, ὀφέλιμον καὶ πατριωτικώτατον. Διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὅμως συνεννόησις καὶ νὰ γίνωσιν ἔγγραφα ἀπαιτεῖται νὰ περιέλθῃ τις τὰς ἐπαρχίας καὶ νὰ ἴδῃ πολλὰ πρόσωπα, νὰ εἶναι δὲ καὶ ἀρκούντως ἔξυπνος, διὰ νὰ μὴ διεγείρῃ ὑπονοίας· ἐν τοιοῦτον πρόσωπον εὖρον ἐσχάτως, ἀλλ' εἶναι πτωχὸν, ὡς σχεδὸν ἅπαντες οἱ καλοὶ πατριῶται καὶ δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ ἔξοδα ὀδοιπορικὰ καὶ ἄλλας ἀναποφεύκτους δαπάνας . . . μ' ἐννοεῖς

(1) Τὰς ἐπιστολάς τὰς ὁποίας ἐλάμβανε τὰς ἐφύλαττεν ἐπιμελῶς, τὰς δὲ παρ' αὐτοῦ ἀποστελλομένας ἐπρωτοκόλλα ἐν ἐπὶ τούτῳ βιβλίῳ (Πρέσσα).

(2) Διοικητικοῦ ὑπαλλήλου ὄργάνου τῶν ἐκείστοτε πασάδων.

νομίζω . . . Φρονοῦμεν ὅτι μυστική τις συνεννόησις μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι συμπατριωτῶν εἶναι ἀναπόφευκτος, ἵνα προληφθῶσι δυσάρεστα καὶ ἐμφύλιος πόλεμος. Τὸ πρόγραμμά Σου ὑποχρεωτικῶς θ' ἀσπασθῶσι πάντες, διότι ὡς βλέπω ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ τὸ κουνίση. Λίαν καλῶς ἀπήντησες εἰς τὸν ἐν Τεργέστη πανουργὸν Πρόξενον τῆς Τουρκίας, ὅστις προσπαθεῖ νὰ Σὲ φέρῃ ἐδῶ, διὰ νὰ Σὲ βάλῃ στὸ κλουβὶ καὶ νὰ μὴν δῆς πλέον μῆτε τὴν Κρήτην μῆτε τὸν ἥλιον».

Ἀνώνυμος

* *

Ἡ ἐν Κρήτῃ Ἀγγλικὴ προπαγάνδα ὠργιάζει, διότι ὑπέσχοντο εἰς τοὺς ἀπλοῖκούς ἐλευθερίαν, αὐτοδιοίκησιν πλοῦτη καὶ πάντα τὰγαθὰ, ἐὰν ἐζητεῖτο ἡ Ἀγγλικὴ προστασία τῆς Ἀγγλίας περιοριζομένης εἰς μόνην τὴν κατοχὴν τοῦ Λιμένος τῆς Σούδας.

* *

Τῆς ἐν Ἀθήναις κινήσεως ἦτο ἐνήμερος ὁ Παρθένιος, χάρις εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ἐπισκόπου Κισιάμου, Γερασίμου Στρατηγάκη. Ἡ κατάστασις ὅμως δὲν ἦτο ροδίνη, ἔνεκεν τῆς διχονοίας τῶν ἐκεῖ συμπολιτῶν.

« . . Μία ἀκτὶς—ἔγραφεν ὁ Ἐπίσκοπος—ἦτις ἔδειξεν ὅτι ἡ Κρήτη ζῆ, ἦτο ἡ πρώτη Σου ἐπιστολή ἐκ τῆς δευτέρας ἔμαθα πόθεν ἐξήρχετο ἡ ἀκτὶς ἐκείνη. Τοὺς πράξοντας ὑπὲρ τῆς Κρήτης δὲν πρέπει ν' ἀναζητῶμεν εἰς Ἀθήνας, διότι ἡ πολιτικὴ τῶν εἶναι «Νὰ πολεμᾷ ὁ καθένας τὰς ἰδέας τοῦ ἄλλου, ἀδιάφορον ἂν εἶναι καὶ σωσταί».

Ὁ Ἠγουμένος Ἰ. Μονῆς Ἀγίας Τριάδος Γρηγόριος Παπαδοπετράκη (κατόπιν Ἐπίσκοπος Ἱεροσιταίας καὶ συγγραφεὺς ἱστορίας Σφακιῶν) ἔγραφε κρυπτόμενος ὑπὸ ψευδῶνυμον :

Ἀδελφὲ Παρθένιε,

Ὁ γνωστὸς ἡμῖν φίλος κ. Κ. Β. (1) μοὶ ἀνεκοίνωσε κατὰ διαταγὴν σας ἡμετέρας τινὰς γνώμας. Ἐκ τούτου ὀρμώμενος ἔκρινα κἀλὸν νὰ σοὶ ἀπευθῶν καγὼ τὰς ἐμᾶς, αἵτινες εἰσὶν αἱ ἰδέαι τοῦ τόπου μας.

Ἐὰν ἀληθῶς ὁ εὐγενὴς Ἐκεῖνος Κύριος Ὑ. (2) ἐξ αἰσθήματος

(1) Βουλγαρίδης
(2) Ὑψηλάντης

φιλανθρωπίας και πατριωτισμοῦ (ὡσπερ οἱ πρόγονοὶ του) κινούμενος, θέλη ἀποδυσθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα, ὀφείλει πρῶτον δι' οὗτινος μέσου αὐτὸς ἐγκρίνει νὰ βολιδοσκοπήσῃ τάχιστα τὰς προθέσεις τῶν ἐν Βελιγραδίῳ, Βουκουρεστίῳ, Κετίγγῃ, καὶ ἄν ἐκεῖνοι διανοοῦνται ἀποδυσθῆναι εἰς τὴν πάλην τότε καὶ αὐτὸς ἐτοιμαζέτω ἑαυτὸν τε καὶ τὴν φόρμηγγά του ἐπὶ τῆς τῶν Λευκῶν Ὀρέων χώρας, ἐν ἣ θὰ εὖρη ἄσμενον ὑποδοχὴν καὶ τὴν προσήκουσαν τιμὴν· ἄλλως οὐδεὶς μὴ ἀσχολεῖται περὶ τοιοῦτου θέματος διότι καὶ οὐδεὶς βούλεται γενέσθαι αὐθις δῆμιος μυριάδων χριστιανῶν.

Ἐὰν οἱ ἐν Ἀθήναις ἀλλοφρονήσωσιν, ἡμεῖς τότε καθὼς καὶ οἱ συμπάσχοντες θὰ στρέψωμεν ἐκείνοις τὰ νῶτα ἵνα ἔχωσι πλήρη ἄνεσιν τοῦ ἀλληλοτρῶγεσθαι· διὰ τοῦτο τὸ πρόγραμμα ἡμῶν, ὡς ἐκ τῆς πορείας τῶν πραγμάτων ἐξαρτόμενον γενήσεται ἔπειτα.

Δέον δὲ ὅπως διχ' ἀναβολῆς ὁ κύριος Ἐκεῖνος μίμη τὰς προθέσεις ἡμῶν καὶ δι' αὐτοῦ ἐκεῖνοι οἱ ἄνω ρηθέντες, καθὼς καὶ οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς ἐν Ἐρζεγοβίνη πάλης καὶ βεβαιωθῶσιν οἱ τελευταῖοι ὅτι εὐρυτέρας παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς προνομίας ἢ ἐκείνων, ἀλλ' αὐτὰ ἦσαν ἐπὶ τοῦ χάριτος μόνον, ἢ κατάστασις ἡμῶν εἶναι ἀσυγκρίτως τῆς πρώτης ἀθλιεστέρᾳ, διότι Τοῦρκος καὶ ἰσότης, Τοῦρκος καὶ Πολιτισμὸς δὲν δύνανται νὰ συνυπάρξωσιν, ὡς τὸ φῶς μετὰ τοῦ σκότους, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τόπον.

Μὴ ἔχουσι δὲ τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ αὐθις δι' ἡμῶν θὰ ἐξαγάγωσι τὰ κάστανα ἐκ τῆς πυρᾶς.

Τρία ἔτη ἐψήναμεν ἡμεῖς αὐτὰ ἐν τῇ ἀνθρακιᾷ τοῦ ἰδίου ἡμῶν αἵματος καὶ ἐξάγοντες αὐτὰ τὰ ἔφαγον μόνοι ἐκεῖνοι. Δὲν φθονοῦμεν καὶ δὲν μνησικακοῦμεν λέγοντες τοῦτο, ἀλλ' ἄς τὰ ψήνωσι καὶ αὐτοὶ μόνοι ἔτι μικρὸν καὶ ὕστερον νὰ ἐξαγάγωμεν καὶ φάγωμεν αὐτὰ ὁμοῦ. Πλὴν ἵνα μὴ ἐξεγερθῆ μετὰξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων ἀντιζηλία τις ἢ δυσπιστία, δὲν εἶναι, νομίζομεν, ἀλυσιτελεῖς παρ' ἀμφοτέροις ὅπως ῥίγη καὶ γραπτή τις συμφωνία τῆς διανομῆς. Ἡμεῖς οὐδαμῶς ζητοῦμεν ξένην περιουσίαν, μόνον τὴν γονικὴν, ἣτις εἶναι ἡ Ἡπειρος, ἡ Θεσσαλία, αἱ νῆσοι καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀλλ' αὐτὴν μετὰ τῆς Θράκης, χάριν τῆς ὁμοφροσύνης, παραχωροῦμεν εἰς τὸ κηρυχθῆναι οὐδετέρα αὐτόνομος πόλις. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα διανεμηθήτωσαν οἱ σύμμαχοι ἡμῶν κατὰ βούλησιν ἰδίαν.

Ἄν ὁ κύριος ἐκεῖνος ἐγκρίνῃ τοιαύτας προκαταρκτικὰς καὶ στοι-

χειώδεις συμφωνίας ἄς ὁμιλήσῃ ἐκείνοις. Ποσῶς δὲ μὴ χρονοτριβήσης ν' ἀπαγγέλλῃς ἐκείνῳ ταῦτα καὶ ὑπὸ αὐστηροτάτην ἐχεμύθειαν αὐτός τε καὶ ὑμεῖς νὰ ἐνεργῆτε τὰ εἰκότα καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης τοῦ κ. Κ. Β. νὰ ἔχωμεν συντόμως σαφεῖς καὶ ὠρισμένας πληροφορίες. Ταῦτα μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος. **22 Φεβρουαρίου 1876.** Ἀπὸ τῆς διαμονῆς του ὁ φίλος σας **Γεώργιος Ἐλευθερίου.**

Υ. Γ. Ἀναγνώσας καὶ τὸ τελευταῖόν σας, καθ' ὀλοκληρίαν συμμερίζομαι τὰς ἰδέας τοῦ σεβαστοῦ ἐκείνου κυρίου. Προσεχῶς ἐκτενέστερα. (1)

Συνάντησις Κελαϊδῆ καὶ Ὑψηλάντου εἰς Βιέννην

Κατὰ Μάρτιον 1876 (21ην—25ην) μετέβη ὁ Παρθένιος εἰς Βιέννην(2) πρὸς συνάντησιν τοῦ Ὑψηλάντου μεθ' οὗ ἔμειναν κατὰ πάντα σύμφωνοι, ἐκεῖθεν δ' ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην, πρὸς ὑπόγραφην, τὸ κατωτέρω σχέδιον :

Οἱ ὑπογεγραμμένοι πρόκριτοι τῶν Ἐπαρχιῶν . . . μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωμεν τὸν ζυγὸν τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ ἀποφασίσαντες ν' ἀποτινάξωμεν αὐτὸν διὰ πάσης θυσίας, νομίζομεν ἀρμοδιωτάτην τὴν παροῦσαν ὥραν, ὅπως λάβωμεν τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπειδὴ πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ εἰρημένου ἱεροῦ σκοποῦ ἐλπίναμεν ἀναπόφευκτον *ἐνότητι ἐνεργείας* καὶ πειθαρχίαν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς πολυαρχίας δεινῶν, ἐζητήσαμεν πρόσωπον συνενοῦν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἱστορικὴν εὐγένειαν καὶ μαρτυρικὴν ἐκ παραδόσεως ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἀφοσίωσιν καὶ πείραν καὶ γνῶσιν πραγμάτων καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Αὐλῶν, ὅπως ἀναθέσωμεν εἰς αὐτὸ τὴν ἀνωτάτην στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος ὡς τοιοῦτο δὲ ἐνεκρίναμεν πάντες ὁμοφώνως, τὸν παρὰ ταῖς Αὐλαῖς Βιέννης καὶ Παρισίων Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος Γρηγόριον Ὑψηλάντην, τὸν τελευταῖον βλαστὸν τῆς ἀθανάτου Οἰκογενείας, ἥτις συνέδεσε τὸ ὄνομα

(1) Τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ εἶχεν ἐπισυνάψει ὁ Γ. Ἐλευθερίου τεμάχιον χάρτου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεγράφετο «τὰ γράμματα ἢ ἀντίγραφα αὐτῶν, φυλάξον διὰ τὴν ἱστορίαν ἂν αἱ ἰδέαι σας ὡς πρῶτον ὑπάγωσιν ἔμπρός.»

(2) Ἴδε ἀνωτέρω καὶ ἀπομνημονεύματα Σκαλτσούνη σελ. 17.

της με τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν λήξιν τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος τοῦ 1921.

Διὰ ταῦτα

Ἐξηγήσαμεν ὁμοφώνως

Α') Προσκαλοῦμεν τὴν Α.Υ. τὸν Γρηγόριον Ὑψηλάντην ἐξ ὀνόματος τῶν εἰρημένων ἐπαρχιῶν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην Στρατιωτικὴν καὶ Πολιτικὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Ἀγῶνος, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς Ἐπαναστάσεως.

Β') Ἀναθέτομεν εἰς τὴν Α.Υ. νὰ προετοιμάσῃ τὰ ἀναγκαῖα ὑλικά καὶ ἠθικά μέσα πρὸς εὐόδωσιν τοῦ Ἐθνικοῦ κινήματος καὶ νὰ καταστήσῃ διὰ τῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ εὐμενεῖ τὰς Δυνάμεις πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἀξιώσεις τῶν Ἑλληνικῶν Ἐπαρχιῶν.

Γ') Ἐπειδὴ σκοπὸς καὶ ἐπιθυμία πάντων τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ εἰς ἓν ὅλον συνένωσις πάντων τῶν διεσπαρμένων μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, οἷκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἡ Α. Υ. μέλλει νὰ ἐνεργήσῃ πρὸς τὸ συμφέρον καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στέμματος ὅπερ εἶναι τὸ Σύμβολον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἄλλ' ἐὰν ἀνυπέροβλητοι δυσχέρειαι ἐμποδίσωσι τὴν ἐντελῆ καὶ ἄνευ ὀρων ἔνωσιν μετὰ τῆς κοινῆς πατρίδος, ἐπιτρέπομεν καὶ ἐξουσιοδοτοῦμεν τὴν Α. Υ., ὅπως φροντίσῃ περὶ προσωρινῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ὅσον οἶόν τε εὐρύτερας καὶ ἐθνικωτέρας, καθ' ὃν τινα τύπον ἤθελε κρίνει συμφερότερον κατὰ τὰς περιπετείας καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς.

Δ') Οἱ ὑποφαινόμενοι, ἔχοντες πλήρη πίστιν εἰς τὰ αἰσθήματα, τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῆς Α. Υ. ἐπικαλούμεθα τὸν Ὑψιστον Θεὸν μάρτυρα, ὅτι θέλομεν ὑπακούει μετὰ σεβασμοῦ, εἰς τὰς διαταγὰς καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἐκλεκτοῦ ἡμῶν Ἀρχηγοῦ, πεπεισμένοι ὅτι δὲν θὰ χωρισθῇ ἀφ' ἡμῶν, μέχρις οὗ κατορθωθῇ ὁ ἱερός σκοπὸς, ὑπὲρ οὗ εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ χύσωμεν καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός μας (1).

Ὁ Ὑψηλάντης ἐξελέγη ἠγεμὼν Κρήτης

Ἐκ τῆς «**Ἀνάγνωμος**» τῷ ἔγραφεν ἀπὸ 12 Ἀπριλίου 1876 ὅτι ἐλή-

(1) Εἰς ἕκαστον ἐγγράφον θαυμάζει τις τὴν γλαφυρότητα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ καλέμου.

φθῆ τὸ ἀποσταλὲν ἐκ Βιέννης σχέδιον τὸ ὁποῖον θὰ φροντίσῃ νὰ ὑπογραφῆ ταχέως ἂν καὶ χρειάζεται μεγίστη προσοχὴ ἵνα μὴ προδοθῶσιν. Εἶναι σύμφωνοι καὶ ὁ Γ. Κ. καὶ ὁ Γ. Ἐλευθερίου.

Τὸ ἔγγραφο ὄντως ὑπεγράφη παρὰ τῶν προκρίτων τῶν πέντε δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἀλλ' ἐγνώσθη, διότι ὁ Γ. Κ. τὸ ἐπεπιστεύθη εἰς τὸν φίλον του Γ... (1) ὅστις τὸ ἀνέφερεν εἰς τὸν Ἑλληνα Πρόξενον Λογοθέτην, ὅστις ἐκάλεσε τὸν Γ. Ἐλευθερίου καὶ τὸν ἠρώτησεν σχετικῶς· οὗτος δὲ δὲν ἠρηγήθη ἀλλ' ἐξέθηκε τὴν ἀλήθειαν διότι ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν, ὅτι δῆθεν οὗτος, ἐπιδιώκει τὸν διαμελισμὸν τοῦ Ἑθνους ἵνα γείνη Ἑγεμὼν « Ἄλλ' ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι ἀντεθνική! » ἐβόα δογματικῶς ὁ περινούστατος Ἕλλην διπλωμάτης. Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς Κρητας ὁσάκις ἐδέχοντο συμβουλὰς καὶ νουθεσίας ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Γενικαὶ ὁδηγίαι

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ Βιέννης ὁ Παρθένιος ἔγραφε πρὸς τὸν Σέρβον Γεώργιον Μπλαϊκοβιτς Ταγματάρχην Πεζικοῦ :

Τεργέστη 29 Μαρτίου 1876

Γενναϊότητα,

Μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως εἶδον Ὑμᾶς προσωπικῶς, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ Α. Υ. ὁ Ἑγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου, εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ μὲ συστήσῃ Ὑμῖν. Δράττομαι τῆς εὐκαιρίας νὰ Σᾶς δώσω τὰς ἐξῆς ἐξηγήσεις ἐφ' ὅσων μοὶ ἐζητήσατε πληροφοριῶν.

Γνωρίζετε ὅτι ἡ Κρήτη οὕσα ὑπὸ τὴν ἄμεσον δουλείαν, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὴν εὐκολίαν πρὸς ἐξοπλισμὸν, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν αἱ Ἑγεμονίαι Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Βλαχίας· ὅλα τὰ πρὸς πόλεμον χρειώδη πρέλει νὰ ἐτοιμασθῶσιν ἔξω καὶ ν' ἀποβιβασθῶσιν ἐν καιρῷ. Σήμερον λόγῳ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ἀπαιτοῦνται τρεῖς τοῦλάχιστον μῆνες ὅπως καὶ τὰ τροφίμα τῶν πεδινῶν ἐπαρχιῶν συλλεχθῶσι καὶ πολεμοφόδια προμηθευθῶσιν. Ἡ ἀργοπορία αὕτη θὰ μᾶς συγκωρήσατε νὰ εἴπωμεν ὅτι προῆλθεν ἐκ μέρους Ὑμῶν, καθ' ὅσον οὐδαμῶς ἠδυνήθημεν οἱ Κρητες νὰ βεβαιωθῶμεν τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς Σερβίας, καίτοι ὅμως ἀργά, δὲν διστάζω νὰ βε-

(1) Παραλείπομεν τὸ ὄνομά του.

βαιώσω τοὺς ἀδελφοὺς Σέρβους ὅτι ὄχι δύσκολον, ἀλλ' ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ κινηθῇ ἡ Κρήτη, κατόπιν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀπὸ τὰς Ἑγεμονίας Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου. Ἡ ἔμπνευσις νὰ κινηθῇ ἡ Κρήτη ἔξαρτάται ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἦτοι ἀπὸ τὰς Ἀθήνας· ὑποθέτω ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Σέρβοι δὲν θὰ ὤκνησαν μέχρι τοῦδε νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις, ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει *νομίζω ἀπαραίτητον, ὅπως ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἀποστείλῃ εἰς Βιέννην πρόσωπον ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Ὑψηλάντου* Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Α. Ὑ. εὐρισκομένη εἰς τὸ κέντρον τῆς σημερινῆς πολιτικῆς ἐνεργείας, καὶ ὡς καλῶς γνωρίζετε, ἔξασκοῦσα ἐπιρροὴν ἐφ' ὅλων τῶν ὑποδούλων ἐπαρχιῶν ὅσων οὐδεὶς ἕτερος Ἑλληγ, δύναται ν' ἀνταλλάξῃ μεθ' Ὑμῶν ἰδέας ὠφελίμους εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη.

Ἐκφράζω τὴν μεγάλην μου εὐχαρίστησιν δι' ἧς ἔτυχον τιμῆς, νὰ γνωρίσω τὴν Ὑ. Γενναιότητα. Παρακαλῶ νὰ δεχθῇ τὰς ἐξηγήσεις μου ταύτας, ὡς προερχομένης ἐκ στόματος ἀνθρώπου, φλεγόμενου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀπάντων, τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν ἀδελφῶν, καὶ ἐν ἐξορίᾳ ἤδη διατελοῦντος.

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Πρὸς τὸν ἐν Χανίοις Κ. Βουλγαρίδην ἔγραφε:

Τεργέστη 1 Ἀπριλίου 1876

Ἀγαπητὲ ἀνώνυμε φίλε,

Δὲν σοὶ ἐπιτρέπω νὰ εἶσαι ἀπαισιόδοξος. Ὁ Ἑγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου μοὶ συνέστησε τὸν μουσικὸν ἀπεσταλμένον τῆς Σερβίας Γεώργιον Μπλαζίκοβιτς, ταγματάρχην, ὅστις εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἀπώλεσε τὸν δεξιὸν του πόδα (ἀναφέρει σχετικὰ μετὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ὡς ἄνω ἐπιστολῆς καὶ προσθέτει):

Συνέστησα τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ μεταβῇ ἀπεσταλμένος τῆς Σερβίας παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ, *χωρὶς νὰ κάμω νύξιν τῆς αἰτίας* δι' ἣν παρακινῶ πρὸς τοῦτο. Τοῦτο συνεβούλευσα καὶ εἰς Μαυροβούνιον. Ἀνεχώρησε χθὲς διὰ Βελιγράδιον, ἔνθα θὰ περιμένῃ νὰ τὸν πληροφορήσω περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἐκ Παρισίων. Ὁ Ὑψηλάντης μοῦ εἶπεν ὅτι θὰ παραμείνῃ εἰς Παρισίους ἐπὶ 15 ἡμέρας ἵνα ἴδῃ τὴν ἐκεῖ διαμένουσαν οἰκογένειάν

του καὶ βολιδοσκοπήσῃ ἔτι περισσότερον τὰς διαθέσεις τοῦ Μακμαῶν (γνωρίζεις ὅτι ὁ ἀδελφὸς τῆς Κας Μακμαῶν ἔχει τὴν θυγατέρα Σίνα, ἀδελφὴν τῆς Κας Ὑψηλάντου). Ὁ Μπλαϊκοβιτς μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ ἀποσταλῇ ἄνθρωπος πρὸς συνάντησίν του. Δὲν μοῦ εἶπε πότε ὠρισμένως θὰ κηρυχθῇ [ὁ πόλεμος, πιθανὸν—λέγει—νὰ τὸν ἐκβιάσῃ ἡ Υ. Π. ταχύτερον, τοιοῦτόν τι δ' ἐπιθυμεῖ καὶ τὸ Μαυροβούνιον, τὸ ὁποῖον ἤδη εἰσήγαγεν ὄπλα, ὅσων εἶχεν ἀνάγκην. Δὲν δύνασαι πλέον ν' ἀμφιβάλῃς. . . . Τῷ Πρίγκηπι Ὑψηλάντη ὑπέδειξα ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην 10 χιλ. ὄπλων, ἐκεῖνος δὲ μοὶ εἶπε : *«δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλετε περὶ αὐτῶν διὰν θὰ χρειασθῶσι θὰ εἶναι ἔτοιμα ἀνευ χρονοτριβῆς»*.

. . . βλέπετε ὅτι εἶχον δίκαιον καὶ ὅτι προέβλεπον τὴν σημερινὴν κατάστασιν πρὸ 6 μηνῶν κράτησον ἐνημέρους τοὺς Γ. Κ., Γεώργιον Ἐλευθερίου κ. λ. π.

Γνωστός Σας

Πρὸς τὸν Ἡγούμενον Παπαδοπετράκην ἔγραφε.

Τεργέστη 1 Ἀπριλίου 1876

Ἀγαπητέ μου ἀδελφὲ Γεώργιε Ἐλευθερίου,

. . . ἐκάστη ἐπαρχία νὰ υπογράψῃ ἰδιαίτερον ἔγγραφον ἵνα μὴ θιγῇ ἡ φιλοτιμία οὐδεμιᾶς. Ἐκ Σφακίων περιμένω νὰ ἴδω εἴκοσι τοῦλάχιστον υπογραφάς. Εἰς τοὺς Ρεθεμιώτας, τοὺς ὁποίους ὡς ξέρεις, ἰδιαίτερος ἐκτιμῶ, τοὺς Ἀγιοβασιλειώτας, τὸν Ἡγούμενον τοῦ Πρέβελι καὶ ἄλλους Προκρίτους πρέπει νὰ γνωστοποιήσῃς τὸ πρᾶγμα. Προσπάθησον ἐκ Σφακίων νὰ ἐκλεθῶσιν ἄνθρωποι κατάλληλοι, ἵνα θέσωσι λίθον ἐφ' οὗ τὸ νέον οἰκοδόμημα νὰ δέχεται τὴν ἐπέκτασιν καὶ λόγῳ ἕνους καὶ πλάτους.

Γνώριζε ἀπὸ σήμερον ὅτι, σὺ θὰ εἶσαι ὁ μέλλων νὰ συγκαλέσῃς τοὺς πληρεξουσίου τοῦ 1866, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς Σου, πλὴν ἐκείνων, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς των, ἀπώλεσαν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἐντολέων των. Οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι μετὰ τῶν ἐκλεχθισομένων θ' ἀποτελέσωσι τὴν προσεχῆ *«Προσωρινὴν Συνέλευσιν τῶν Κρητῶν»*.

Τὰ ὑπάρχοντα ἐπαρχιακὰ Δικαστήρια, ἂν τὰ ἀποτελοῦντα μέλη εἰσὶν ἐκλεγμένα παρὰ τοῦ λαοῦ θέλουσι μείνῃ ἀνενόχλητα μὲ τὸν τίτλον «προσωρινά» τοὺς Προέδρους αὐτῶν θὰ διορίσῃ ἡ Συνέ-

λευσιν και τοῦτο ἵνα μὴ παραλύσῃ ὁ Λαὸς ἄνευ ἀρχῆς, διότι θὰ δώσωμεν ἄσχημον εἰκόνα τοῦ κινήματος. Ὅλα σοῦ τὰ γράφω ἐγκαίρως νὰ τὰ μελετήσῃς μὲ τὸν φίλον(1). Ἐνθυμήσου ὅτι **μόνος μου** ἐντὸς 6 ἡμερῶν ἐσχημάτισα προσωρινὴν Ἐπιτροπὴν (κατὰ τὸ 1866), Φρουραρχεῖα, Ἐπαρχιακὰς Ἐπιτροπὰς και τόσα ἄλλα, πρὸς ἀποφυγὴν παραλυσίας τοῦ λαοῦ, διότι ὁ τότε Ἰσμαήλ - Πασσὰς ἀμέσως ἔπαυσεν ἐνεργῶν ὡς διοικητής· ἀλλὰ και τὴν πρώτην διαμαρτύρησιν **ἔκαμ.κ** μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς συνάξεως. Νὰ ἴδω πῶς θὰ τὰ καταφέρῃς. Ταῦτα εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ προλάβῃς και τὴν σύνεξιν νὰ ἐνεργήσῃς και τὰς ἀναπληρωματικὰς ἐπιτροπὰς νὰ καταρτίσῃς, ἵνα ὑπάρχῃ, ἀμέσως διοικητικὴ μηχανή, και ἐνεργῇ μέχρις ὅτου ἐπιστῇ ἡ κατάλληλος ὄρα, νὰ δημοσιευθῇ τὸ ψήφισμα τῆς Συνελεύσεως, δι' οὗ θέλει κηρυχθῆ φανερά ὁ Ὑ. . . Ἡγεμῶν Κρήτης, ὅστις θέλει διατάξῃ τὰ δέοντα ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἀρχῆς. Φρουραρχεῖα εἰς τὰς ἐπαρχίας μεταβατικὰ νὰ διορισθῶσι και ἐνὶ λόγῳ νὰ χρησιμοποιοῦνται **καταλλήλως** τὰ διάφορα πρόσωπα.

Διὰ νὰ μὴν ἐξαφνισθῶσιν οἱ πληρεξούσιοι πρέπει νὰ γνωρίζωσιν ὅτι καλοῦνται προσεχῶς· δύνασαι νὰ γράψῃς εἰς ἓνα ἕκαστον δύο λέξεις π. χ.

» Ἀγαπητὴ συνάδελφε (δεῖνα) ἔστω σοι γνωστὸν ὅτι προσκαλεῖσαι λίαν προσεχῶς νὰ λάβῃς τὴν θέσιν, ἣν ἄφησες εἰς τὸ τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 ὡς πληρεξούσιος τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως».

Ἐὰν θέλῃς προσθέτεις «Τεργέστη 1876

Ὁ Συνάδελφός Σου

Π. Κ.

(ἔξακολουθεῖ ἐκθέτων τὸν τύπον, ὃν δέον νὰ ἔχῃ ἡ πρώτη διαμαρτυρία πρὸς τὸν Σουλτάνον).

Σὰς ἀσπάζομαι ἐγκαρδίας

Ὁ Ὑμέτερος Ἀδελφός

Πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ Μαυροβουνίου Ἠλίαν Πλάμενατζ ἔγραψε .

Τεργέστη 2 Ἀπριλίου 1876

Κε Ὑπουργέ,

Ὡς εἶπον Ὑμῖν, ὅτε διήρχεσθε ἐκ Τεργέστης διὰ τὴν πρωτεύ-

(1) Ἀγόνυμον.

ουσαν Μαυροβουνίου, μετέβην εις Βιέννην. Ἐκ τῆς συνεντεύξεώς μου μετὰ τοῦ λλαν γνωστοῦ μου καὶ εὐλικρινοῦς φίλου κ. Νοβικώφ, Ρώσσου Πρέσβεως—ἥτις διήρκεσε μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἐξήγαγον ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατά-
παυσιν τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἑρζεγοβίνης. Οὐδόλως δ' ἐννοεῖ ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη πρέπει νὰ περιμένῃ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἀναφανησομένη ἐν Κρήτῃ, ἢ καὶ τὰ βήματα ἅτινα θέλουσι κάμει Σερβία καὶ Μαυροβούνιον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμοφύλων των. Συγχρόνως οὐδόλως διανοεῖται ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις νὰ ἐμποδίσῃ ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν διατελοῦντας νὰ δράξωσι τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, **εὔχεται μάλιστα αἰσταν τὴν ἔκβασιν.** » Δὲν Σᾶς ἐμποδίζομεν» μοὶ εἶπεν ὁ κ. Νοβικώφ— «νὰ ἐπαναστατήσετε, Σᾶς εὐχόμεθα μάλιστα καλὴν ἔκβασιν, ἀλλὰ δὲν Σᾶς ὑποσχόμεθα τὴν προστασίαν» μας· συμφωνήσετε, ἐλευθερωθῆτε, ἡμεῖς θέλομεν ν' ἀποφύγωμεν τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον· δὲν θὰ Σᾶς ἐμποδίσῃ οὐδεὶς, τῇ συγκαταθέσει μας, νὰ πολεμήσετε ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Σας, οὔτε θὰ συμφωνήσωμεν νὰ ἐπέμβῃ καμμία ἄλλη δύναμις νὰ Σᾶς πειθαναγκάσῃ εἰς ὑποταγὴν· πράξετε ὅτι θέλετε». Ταῦτα καὶ ἄλλα παραπλήσια μοὶ εἶπεν, ἐπειδὴ δὲ μοὶ ἐπέτρεψε νὰ κάμω χρῆσιν τῆς ὁμιλίας του, ἐθεώρησα χρέος μου νὰ Σᾶς τὰ καταστήσω γνωστά.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι εὐκόλον : **« Συμφωνήσετε καὶ ἐλευθερωθῆτε ».**

Συμφωνία λοιπόν, ἀδελφὲ, καὶ κοινὴ σύμπραξις, θέλει στέφει τὰς ἐνεργείας ἡμῶν, θέλει καταστήσῃ σεβαστὸν τὸν ἀγῶνα καὶ θέλει ἐκβιάσει τὴν ἐπέμβασιν τῶν Μ. Δυνάμεων. Ἡ ἀτυχία τῆς Κρήτης ἦτο ὅτι ἠγωνίσθη μονομερῶς (ἐκθέτει τὰ τῆς συνομιλίας του μετὰ τοῦ Μπλατκόβιτς καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Ἡγεμόνα τοῦ Μαυροβουνίου δι' ἣν τιμὴν τῷ ἔκαμε νὰ τὸν συστήσῃ τόσον θερμῶς) Ἀπαραίτητον θεωρῶ ν' ἀποσταλῇ πρόσωπον ἐκ μέρους τῆς Α. Ὑ. τοῦ Ἡγεμόνος Μαυροβουνίου πρὸς τὸν Πρίγκηπα Ὑψηλάντην, ὅστις τυγχάνει ὁ μᾶλλον σεβαστὸς Ἑλληνας παρ' ἅπασιν τοῖς ὑποδοῦλοις, ἔχει μεγάλην πολιτικὴν ἐπιρροὴν, ἀλλὰ καὶ μεγάλης ἀπολαύει ἐκτιμήσεως παρὰ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. (1)

(1) Πᾶση θυσίᾳ ἤθελε νὰ θέσῃ εἰς ἐπαφὴν Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους πρὸς τὸν Ὑψηλάντην,

Βαθύτατα σεβάσματα τῷ Ὑψηλῷ Ἡγεμόνι Νικολάφ και τὰς
προσκινήσεις μου τῷ Σεβασμιωτάτῳ Μητροπολίτῳ Ἡρακλίωνι.

Δέξασθε κ.λ.π.

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Πρὸς τὸν Ἀνώνυμον ἔγραψεν ἀπὸ 10 Ἀπρ. 76.

... Μὴν ἔχεις κανένα δισταγμὸν περὶ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπεποιήθη νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τῆς Σερβίας, μὰ δὲν μοῦ λέγεις, τί πόλεμον εἶναι εἰς θέσιν ἡ Ἑλλάς νὰ κάμῃ; εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις θὰ βίλομεν ἐκ Βιέννης τὸ νέφτι. . . .

... εἶδες ὅτι ὑπέδειξα τοῖς ἐν Βελιγραδίῳ και Κετιγγῆ τὴν ἀνάγκην νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ πονηρὸς Γ. Κ. ἐπεφυλάσσετο ἐπὶ 6 μῆνας νὰ δώσῃ σαφῆ ἀπάντησιν και τώρα ἤθελε νὰ ἔχωμεν τετελεσμένην τὴν συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἡγεμονιῶν. Γράφω ἐν πάσῃ περιπτώσει τῷ Ὑψηλάντῳ τὰς ἐρωτήσεις τοῦ Γ. Κ. . . .

... ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Πρίγκηπος εἰς τὴν πρότασίν μας, ἐγένετο τῇ συγκαταθέσει τοῦ ἀποθανόντος πενθεροῦ του Βαρόνου Σίνα. . .

... διὰ τῆς ἀδελφοποιίας ἐκάμαμε τὸ κίνημα τοῦ 1858, δι' ὅρκου δὲ τοῦ 1866· τὸ τῆς ἀδελφοποιίας δὲν δύναται νὰ μείνῃ μυστικὸν εἰμὴ εἰς τὰ Σφακιά και τὰ ὄρεινά μέρη, τὸ τοῦ ὅρκου εἴμπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη· οὕτω θὰ ἔχωμεν μικτὸν σύστημα . . .

Σὲ ἀσπάζομαι

Ὁ καλὸς Φίλος Σου

Γράφων πρὸς τὸν Ἅγιον Κισάμου και Σελίνου Γεράσιμον—εἰς Ἀθήνας εὐρισκόμενον, ἐτόνιζεν ὅτι «οὐδέποτε οἱ Κορῆτες ἤρχισαν ἀπὸ σημείου ὡς τὸ σημερινόν, δι' αὐτὸ δύναται νὰ ἐλπίζωσιν ἀποτελεσμα αἴσιον. Πρέπει νὰ ὦσι βέβαιοι ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος (Υψ.) προτίθεται νὰ διερμηνεύσῃ, ὑπερασπίσῃ και συνδράμῃ δι' ὅλων τῶν μέσων ὡς και διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐργασίας, τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν βῆμα των».

Πρὶν ἢ συντελεσθῇ ἡ ὑπογραφή τῶν ἐγγράφων, ὁ Γ. Ἐλευθερίου φοβηθεὶς μὴ συλληφθῇ ἀνεχώρησεν δηλώσας ὅτι μεταβαίνει εἰς τὰ Λουτρά. Ἐν Ἀθήναις ἐκλήθη εἰς ἰδιαιτέραν και μυστι-

κὴν συνέντευξιν μὲ τὸν Πρωθυπουργὸν Κουμουνδοῦρον παρ' οὗ ἐπέισθη ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐτοιμάζεται διὰ πόλεμον. Ἐμεινεν ἐν Ἀθήναις ἐν ἀναμονῇ τῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκόμιζεν ὁ ἴδιος εἰς Βιέννην.

ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ

**Ὁ Παρθένιος ἔνα ἔχη πλήρη ἐλευθερίαν
κινήσεως παρητήθη**

Ἐντιμε Κε Πρόεδρε (τῆς Ἑλλ. Κοινότητος)

Ἐρὸν καὶ Ἐθνικὸν καθήκον μὴ ἐπιβάλλει νὰ πληροφορησῶ τὴν Ὑ. Ἐντιμότητα ὅτι μὴ δυνάμενος νὰ ἀνανεώσω τὴν μετὰ τῆς Ἑλλ. Κοινότητος συμφωνίαν μου, παρκαλῶ νὰ λάβετε ὑπ' ὄψει ὅτι μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπαρχούσης συμφωνίας παραιτοῦμαι ἐκ τῆς θέσεως ἣν ὡς ἱερεὺς τῆς Κοινότητος κατέχω.

Εὐγνώμων διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιποίησιν ἧς ἔτυχον παρὰ τῶν ἐντίμων οἰκογενειῶν τῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος τῶν Ὁμογενῶν.

Ὑποσημειοῦμαι

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Ἀρχιμανδρίτης

Τεργέστη 7 Ἀπριλίου 1876

ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛ. ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ἐπειδὴ ὁ Ἠγούμενος Παπαδοπετρακῆς δὲν ἀνεχώρει ταχέως ἐξ Ἀθηνῶν, ἔσχε δ' ἄλλεπαλλήλους συνεντεύξεις μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Κουμουνδοῦρου, ἐφοβήθη ὁ Παρθένιος μήπως παραπεισθῆ παρὰ τῶν Κυβερνόντων καὶ ἔγραψεν αὐτῶ :

Τεργέστη 22 Μαΐου 1876

Πανοσιώτατε κ. Γρηγόριε,

Ἐχω ὑπ' ὄφιν μου τὴν ἀπὸ 13 τρέχ. ἐπιστολὴν σου . . . ἠπόρησα διότι ὡς ἐπληροφρηθὴν ἀπεστάλης παρὰ τοῦ ἐν Χανίοις κ. Λογοθέτου, ἵνα συνεννοηθῆς μετὰ τοῦ κ. Κουμουνδοῦρου. Ἀλλὰ δὲν μοῦ λῆς Σὲ παρακαλῶ, περὶ τίνος νὰ συνεννοηθῆς ; περὶ τοῦ ἐὰν πρέπη νὰ ἔλθῃς εἰς Βιέννην ὡς ἀπεσταλμένος ; νομίζω ὅτι οὐδεμία πρὸς τοῦτο ἀνάγκη παρίσταται, διότι δὲν σὲ στέλνει ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις, ἀλλ' οἱ ὑπογεγραμμένοι Κρητες. Ἐὰν θὰ συνεννοη-

θῆς δι' ὄπλα κ. λ. π. ἐφ' ὅσον ἀνετέθη ἡ ἀντιπροσωπεία τῷ Ὑψηλάντῃ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀποκλειστικὸν ἔργον ἰδικόν του· μήπως Σᾶς ἠπάτησαν ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἐμφορεῖται ὑπὸ πνεύματος ἔθνικῆς διαιρέσεως; Ἡ λύσσα καὶ μόνον τῶν ἐν Ἀθήναις νὰ μάθωσι, καὶ νὰ κινήσωσι πάντα λίθον νὰ ματαιωθῇ ἡ φρονιμωτάτη αὐτῆ ἀπόφασις τῶν Κρητῶν, ἔπρεπε νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ὅτι πρέπει νὰ σκεφθῶμεν ὡς Κρηῖτες καὶ Ἕλληνες μὲν ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἡμῶν. Οἱ κυβερνῶντες—ἔσο βέβαιος ὅτι—φροντίζουσι ν' ἀποτρέψωσι τοὺς Κρηῖτας ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντην διότι δὲν κατάγεται ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας τῶν τοῦτο δὲν τὸ ἀνέχονται. Θὰ μᾶς εἴπωσιν ὅτι τὸ κέντρον εἶναι αἱ Ἀθῆναι· ἀλλὰ μήπως ὁ Ὑψ. θέλει νὰ ἐργασθῇ ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ Βασιλέως; θὰ εἴπωσι, καὶ διατὶ λοιπὸν δὲν συνεννοεῖται μετὰ τῶν ὑπουργῶν του; —Καὶ τίνα ἐπίσημον ἰδιότητα ἔχει νὰ βασισηθῇ ἐπ' αὐτῆς; Πρὶν ἢ λάβει τὴν ψῆφον τῶν Κρητῶν δὲν δύναται νὰ ὁμιλήσῃ· ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἔπραξε τὸ ἔπραξεν ὡς τίμιος καὶ εὐγενὴς γόνος ἐνδόξων προγόνων.

Μήπως νομίζουσι ὅτι προσθέτουσι τίποτε εἰς τὴν ἀξίαν του διὰ τῶν τίτλων τῶν Πρεσβειῶν Παρισίων καὶ Βιέννης; ἀπλῶς κερδίζουσι 120 χιλ. δρ. ἐτησίως (διότι δὲν δέχεται μισθόν). Κατ' ἐμὲ δὲν ἔπρεπε νὰ μείνετε εἰς Ἀθήνας, παρὰ νὰ ἔλθετε κατ' εὐθείαν ἐδῶ ἢ νὰ μείνετε εἰς Σύρον. Ταῦτα σοῦ γράφω θέλων νὰ Σοῦ εἴπω ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐνεργείας τῶν Κρητῶν ὑπὲρ τοῦ Ὑψ. ἔπρεπε μὲ δύο λέξεις νὰ μάθῃ ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις, ὅτι οἱ Κρηῖτες ἐργαζόμενοι οὕτω δὲν ἐννοοῦσι νὰ χωρισθῶσιν ἐκ τῆς ὀλομελείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, προσκαλοῦντες δὲ τὸν Ὑψ. ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡγεμῶν Κρήτης» δὲν ἐννοοῦσι ν' ἀπορρίψωσι τὴν ἔνωσιν, ἐὰν αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις τὸ ἐπιτρέψουν, *δὲν θὰ τυφλωθῶσιν ὁμοῦ* καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἔνωσις, *νὰ ἀπορρίψωσι καὶ τὴν Ἡγεμονίαν*· μὲ ἄλλα λόγια, *δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ τοὺς συμβουλευθῶμεν*, διότι ὅστις θέλει νὰ μάθῃ τὴν πολιτικὴν τῶν ἱκανότητα καὶ ἀξίαν, *ὡς ἀναγνώσῃ τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου τῆς Βουλῆς τοῦ 1869*. Τότε ἐκτενίσθησαν καὶ ἀπεκαλύφθησαν, ἐφάνη δ' ἡ πολιτικὴ τῶν συνέσις· ἢ μήπως ἔχουσι σκοπὸν νὰ γράψωσι καὶ ἐτέραν Ἱερεμιάδα τῆς Κρήτης;

... Ὁ κ. Κουμουνδοῦρος Σᾶς εἶπε κατὰ τὴν μυστικὴν συνέντευξιν ὅτι εἶναι σύμφωνος, ὅτι ἐτοιμάζεται ἐπιμελῶς, ἀλλ' ὅτι περιμένει τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Μαυροβουνίους! Εἶμαι βέβαιος ὅτι

δὲν ἐλησμονήσετε ν' ἀφήσετε τὰ «*πορτοπαράθυρα ἀνοικτὰ*,» διότι ἄλλως θὰ εὐρίσκασθε εἰς ἀδιέξοδον, ἀφ' οὗ προσθέτετε ὁ ἴδιος «*ἂν ὅμως δὲν εἶναι εἰλικρινεῖς αἱ διαβεβαιώσεις αὐται ὡς τινες διατείνονται ; !*»

Ἄδελφέ μου, ἂν οἱ Κρηῖτες νομίζομεν, ὅτι ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς θὰ κηρύξη πόλεμον φανερά, ἄνευ στόλου καὶ στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ οὕτω θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ποθοῦμενον σημεῖον *θὰ πῆ ὅτι ἐχάσαμεν τὰ μυαλά μας*. Τὸ νὰ μᾶς λέγωσι τοιαῦτα καὶ νὰ τὰ πιστεύωμεν, μὰ τὸν Θεὸν δὲν ξέρω πῶς πρέπει νὰ μᾶς χαρακτηρίσουν οἱ γνωστικοί ! Τὰς ἰδέας μου ἔγραψα ἐγκαίρως καὶ εἰς Κρήτην καὶ πρὸς τὸν Κουμουνδοῦρον, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι, *μόνον προκειμένου περὶ Ἑνώσεως θέλει σκεφθῆναι περὶ πάσης ἄλλης ἀποκαταστάσεως τῶν δούλων ἐπαρχιῶν θέλει ἀδιαφορήσει*. Τώρα, μήπως ἐτοιμάζει τὰ θωρηκτὰ ὅπως καὶ κατὰ τὸ 1867 ἵνα κηρύξη πόλεμον ! Εἶναι τυφλὸς καὶ ἀνόητος ὅστις πιστεύει τοιαῦτα. Τὸ πολὺ - πολὺ ποῦ ἔχει νὰ πράξη ἡ Ἑλλάς εἶναι νὰ δώσῃ τὰ μέσα κρυφίως ὡς πράττουσιν ἤδη αἱ Ἑγεμονίαι εἰς Βοσνίαν, Ἑρζεγοβίην καὶ Βουλγαρίαν. Αὐταὶ θὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον χωρὶς ἀμφιβολίαν ἢ Ἑλλάς ὅμως δὲν δύναται ἀπάτη νὰ τὸ πιστεύσωμεν καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τί συμφερότερον διὰ τὴν Ἑλλάδα παρὰ νὰ φανῆ ὅτι τὸ κίνημα, πηγάζει ἐκ Κρήτης, ὑποστηρίζεται δὲ παρὰ προσώπου ἐκ τοῦ Ἑξωτερικοῦ καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα κατ' ἀρχὰς Ἑγεμονίας ; Προσποιοῦνται ὅμως ὅτι δὲν ἐννοοῦσι τοῦτο διότι τοὺς τυφλώνει ὁ φθόνος, ἀλλ' ἡμᾶς δὲν πρέπει νὰ μᾶς κολακεύσωσιν οἱ *σαβανωταὶ τῆς παρελθούσης μαρτυρικῆς ἐπαναστάσεως ὄχι οὔτε νὰ μᾶς ἀναχαιτήσωσιν ἐκ τοῦ δρόμου ὃν ἐχαράξαμεν*. Ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κηρύξη πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, κατ' ἐμὲ πᾶσα ἀντίθετος ἐνέργεια εἶναι μέγα πολιτικὸν σφαλμα . . .

Περιμένω νὰ σὲ ἀσπασθῶ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἀναγνώσῃς τὴν παροῦσαν μου, μὲ ἡσυχίαν καὶ θὰ συμπεράνῃς πόσα γεγονότα μὲ ἠνάγκασαν νὰ γράψω τόσον δρυμέως.

Ὁ Συνάδελφός Σου

Δὲν ἐθύμωσεν ὁ Ἐλευθερίου, ἀλλ' ἀπήντα : . . . ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν Σου, λίαν ἐγγικτικὴν γράφεις οὕτως εἰς ἀθώοτατον ἄνθρωπον καὶ καθ' ὅλα συμφωνοῦντα εἰς τὸ ὑμέτερον θέμα καὶ

ἐργαζόμενον μὲ κίνδυνον μέγαν τῶν συμφερόντων του· ἀλλὰ δὲν ἐξέλαβον ταῦτα πόρισμα κακῆς διαθέσεως. Ὁ Ἑλλην Πρόξενος μ' ἐκάλεσεν εἰς Χανιά καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι ὁ Ὑψηλάντης διὰ φιλοδόξους σκοποὺς ἐργάζεται *ἀντεθνικῶς* καὶ ἐναντίον τῶν καθηκόντων του, διότι εἶναι ἀνώτατος Ἑλλην ὑπάλληλος, καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἰπὼν ἐξῆμει ἰὼν κατ' ἐκείνου.

Διὰ νὰ προστατεύσω τὴν τιμὴν τοῦ ὑβριζομένου, καλὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἔχοντος διαθέσεις, εἶπον ὅτι, οὐδὲν διάβημα θὰ κάμῃ πρὶν συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Βασιλέως καὶ *ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἐλπίς ἐνώσεως θὰ ζητήσωμεν Ἀυτονομίαν.*

Εἰς ταῦτα μοὶ ἀντέλεξεν, ὁπότε θυμωθεὶς τῷ εἶπον ὅτι εἰς πολλὰς περιστάσεις, ἐφάνημεν ἑλληγικώτεροι κα' ἀπ' αὐτοὺς, ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ εἴμεθα τοσοῦτον βλάκες νὰ σφαζόμεθα αἰωνίως, διὰ μίαν ἰδέαν εὐγενῆ μὲν, ἀλλ' ἀπραγματοποιήτον καὶ νὰ τὸ βγάλουν ἀπὸ τὸν νοῦν των, διότι *θὰ δεχθῶμεν δευτέραν λύσιν.* Ταῦτα ἐπανέλαβα καὶ τῷ Κουμουνδούρφ.

.... Οἱ ἐδῶ παρατηρῶ ὅτι εἰσι πλέον ἐπικίνδυνοι ἢ οἱ Τοῦρκοι

Γράφω εἰς τὴν Α. Ἑ. ὅτι ἐν Ἀθήναις ὑπάρχει πολὺς πολιτικὸς νοῦς καὶ ἡμεῖς ἀμαθεῖς ὄντες, θὰ ναυαγήσωμεν, ὡς πολλάκις συνέβη, δι' ὃ ὑποβάλλω γνώμην νὰ λείψῃ πᾶσα σχέσις, πᾶσα ἀλληλογραφία καὶ ὅ,τι ἄλλο, μὲ τὰς Ἀθήνας»

Τὴν 30 Αὐγ. 76 ὁ Βουλγαρίδης ἔγραφε :

Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐξεργάγη ἤδη ἡ Ἐπανάστασις, ὡς διεδόθη εἰς Εὐρώπην. Τὰ πράγματα ὅμως εὐρίσκονται εἰς λίαν ἀκροσφαλῆ καὶ ἐπικίνδυνον θέσιν, ἥτις ἐδεινώθη ἔτι μᾶλλον ἔνεκα τῆς συλλήψεως τοῦ πληρεξουσίου *Κ. Μητσοτάκη* (19 Αὐγ. 76). Ἡ σύλληψις αὕτη καὶ ἡ ἐξορία προὐκάλεσεν ἤδη διαδηλώσεις τῶν χωρικῶν, οἵτινες ἐθορύβησαν πολὺ τὰς ἀρχάς, ὁ δὲ Γ. Διοικητὴς ὑπεσχέθη νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ

Εἰς Παρισίους

* Μετὰ πολλὰς περιπετείας, συνεκέντρωσαν τὰ ἔγγραφα, καὶ ἐκόμισαν αὐτὰ τῷ Πρίγκηπι Ὑψηλάντη εἰς Παρισίους ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς καὶ ὁ Γρηγόριος Παπαδοπετρακῆς.

Αἱ ραδιουργαὶ ὅμως τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, αἱ διαδόσεις αἵτινες ἐφθάναν μέχρις αὐτοῦ, ὅτι δῆθεν ἐργάζεται ἀντεθνικῶς,

ὠθούμενος ἐξ ἀκατασχέτου φιλοδοξίας ἵνα τεμαχίσῃ τὰς διαφόρους Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, ὅπως Ἡγεμονεύσῃ, ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἄλ. Βυζαντιοῦ «ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἀπεχθάνεται, πᾶν τὸ ὄζον, ἔστω καὶ μακρόθεν πυρίτιδος», ἐξηνάγκασαν μὲν τὸν Ὑψηλάντην ν' ἀποποιηθῆ, τυπικῶς, τὴν ἐκλογὴν, εἰργάσθη ὁμως πάση θυσίᾳ, ὑπὲρ εὐδοώσεως τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος, ἐνισχύων ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς αὐτόν.

Ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἀπεδέχθη

Ἐν Παρισίοις τῇ 3)15 Σεπτεμβρίου 1876

Πρὸς τοὺς ἐντιμοτάτους Προκρίτους καὶ Ὀπλαρχηγοὺς τῶν Ἐπαρχιῶν Σφακίων, Ἀποκορώνου, Κυδωνίας, Κισάμου καὶ Σελίνου

Ἐντιμότατοι Κύριοι

Μετὰ μεγίστης συγκινήσεως ἔλαβον παρὰ τῶν Κυρίων Γρηγορίου Παπαδοπετρού καὶ Παρθενίου Κελαϊδῆ τὰ πέντε ἔγγραφα δι' ὧν ἠῤδοκῆσατε νὰ μοι ἀναθέσῃτε τὴν πολιτικὴν καὶ Στρατιωτικὴν Ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῶνος, οὗτινος εἴσθε πρόθυμοι νὰ ἐπιληφθῆτε πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν Ἐθνικῶν δικαιωμάτων τῆς Κρήτης.

Ἐκ ψυχῆς ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσω εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὸ Σκῆπτρον τοῦ Σεπτοῦ μοι Βασιλέως εἶχον προθυμίαν μεγάλην ν' ἀναδεχθῶ τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τείνουσαν ὑψηλὴν Ὑμῶν ἐντολὴν ἀλλὰ καὶ καθῆκον ἱερὸν νὰ σταθμίσω προηγουμένως κατὰ πόσον ἡδυνάμην νὰ τὴν ἐκπληρώσω καὶ ὡς τὸ εἶπον ἀμέσως τοῖς Κυρίοις Γρηγορίῳ καὶ Παρθενίῳ ἀνέβαλον τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασίν μου μέχρις ὅτου ἤθελον διατυπωθῆ ἢ πρὸς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς πρόθεσις τῆς Εὐρώπης νὰ χαραχθῆ κατὰ συνέπειαν ἢ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος μεθ' ἧς πρέπει νὰ συνάδῃ ἐντελῶς ἢ πορεία τῶν Κρητῶν.

Τὰς διαθέσεις ταύτας ἀκριβῶς ἐξετάσας μέχρι σήμερον ἐσχημάτισα τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ Κρηῖτες καίτοι ἐμμένοντες εἰς τὰς αἰτήσεις τῆς Συνελεύσεώς των, ὀφείλουσι πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀπέχωσι παντὸς κινήματος καὶ νὰ ἐπιληφθῶσι τοῦ ἀγῶνος μόνον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ὁμοφύλων ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας, ὅταν ἐπέλθῃ ἢ πρόσφορος περίστασις, ἧτις λίαν ταχέως θὰ ἀναφανῆ.

Προκειμένου δὲ περὶ τοιοῦτου ἀγῶνος οὗτινος μία καὶ μόνη

δύναται νὰ εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἀρχηγία, ἡ ὑψηλὴ ἐντολὴ, ἣν εὐηρε-
στήθητε νὰ μοὶ προσφέρητε καθίσταται ἄσκοπος καὶ ἀδυνατῶ
νὰ δεχθῶ αὐτήν.

Ἄλλ' ἐξ ὅλης καρδίας εὐγνωμονῶν Ὑμᾶς, θέλω διατηρήσει
πάντοτε ἀκμαίαν τὴν ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης τιμῆς ἣν μοὶ περι-
εποιήσατε καὶ δὲν θέλω παύσει ἐνεργῶν, ὡς ἀπλοῦν ἄτομον, πᾶν
ὅτι δύναμαι ὑπὲρ τῆς Κρήτης μετὰ πλείστης ἀφοσιώσεως πρὸς
αὐτήν τε καὶ Ὑμᾶς.

Δέξασθε, Ἐντιμότατοι Κύριοι τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέ-
του πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Γρ. Ὑψηλάντης

Ἐν Παρισίοις τῇ 3)15 Σεπτεμβρίου 1876

Φίλτατε Κύριε Παρθένιε

Τὴν συνημμένην ἀπάντησίν μου εἰς τὰ παρ' Ὑμῶν καὶ τοῦ
Ἡγουμένου Κυρίου Γρηγορίου Παπαδοπετροῦ ἐγχειρισθέντα
μοὶ ἔγγραφα Σᾶς παρακαλῶ ἵνα ἔχητε τὴν καλωσύνην νὰ διαβι-
βάσητε ἀσφαλῶς πρὸς τοὺς ἀπευθύνοντάς μοι αὐτὰ ἐντιμοτά-
τους προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγούς τῶν ἐπαρχιῶν Σφακίων, Ἀπο-
κορώνου, Κυδωνίας, Κισάμου καὶ Σελίνου.

Ἄφ' ἧς ἡμέρας μοὶ παραδώκατε τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐμείνατε
πλησίον μου καὶ κάλλιον παντὸς ἄλλου ἠδυνήθητε νὰ ἐκτιμήσητε
καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν αἰσθήματά μου καὶ τοὺς λόγους τοὺς
ὑπαγορεύσαντές μοι νὰ ἀρνηθῶ τὴν παρ' αὐτῶν προσφερθεῖσάν
μοι ὑψηλὴν ἐντολήν.

Κρίνω περιττὸν νὰ προσθέσω ὅτι ἐγκαρδίως λυποῦμαι διότι
δὲν ἠδυνήθην νὰ τὴν δεχθῶ ἀλλ' ἐπιθυμῶ καὶ πάλιν νὰ Σᾶς βε-
βαιώσω ὅτι ἡ τελεία ἀνταπόκρισις μεθ' ἧς λατρεύετε τὴν πα-
τριδα Σας καὶ ὁ ἀκάματος ζῆλος μεθ' οὗ ἐργάζεσθε ὑπὲρ τοῦ
Ἐθνικοῦ αὐτῆς προορισμοῦ μοὶ ἐνέπνευσαν ὅλως ἐξαιρετικὴν
πρὸς Ὑμᾶς ὑπόληψιν καὶ φιλίαν ἣν θὰ εἶμαι εὐτυχῆς νὰ Σᾶς ἀ-
ποδείξω εἰς πᾶσαν περίστασιν.

Σᾶς ἀσπάζομαι ἀπὸ καρδίας καὶ μένω

Ὁ Φίλος Σας

Ὑψηλάντης

Υ.Γ. Τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφα κρατῶ εἰς τὴν διάθεσίν Σας
ἵνα τὰ ἐπιστρέψω Ὑμῖν ἅμα καὶ ὅπως ἐπιθυμῆτε.

Ὁ Ζυμβρακάκης ἦτο σύμφωνος

Ἀθῆναι τὴν 2 Ὀκτωβρίου 76

Κύριε Παρθένιε Κελαϊδῆ

Εἶμαι κάτοχος δύο ἐπιστολῶν Σας ἀπὸ 27)8 Αὐγούστου ἐκ Παρισίων καὶ 18)30 Σεπτεμβρίου ἐκ Τεργέστης. Οὔτε ὁ σεβασμιώτατος Ἅγιος Κισάμου οὔτε ἄλλος τις μοὶ ὠμίλησε ποτὲ περὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρίγκηπος Ὑψηλάντου ἐνεργειῶν Σας ἢ δὲ ὑπόθεσις αὕτη μοὶ ἦτο μόνον ἐξ ἀκουσμάτων γνωστὴ πρὶν ἢ λάβω τὴν ἀπὸ 27)8 Αὐγούστου ἐπιστολὴν Σας, ἐξιστοροῦσάν μοι λεπτομερῶς τὰ διατρέξαντα.

Κατόπιν ἦλθεν ἡ δευτέρα σας ἐπιστολὴ περιέχουσα τὰ πρὸς τὸν Ἡγούμενον Γρηγόριον ἔγγραφα καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ πρίγκηπος ἅτινα πιστῶς ἐνεχείρισα κατὰ τὴν ἐντολὴν Σας.

Ἡ δὲ Α. Ὑψηλότης μοὶ ἀνεκοίνωσε καὶ αὐτὴ τὴν παραίτησιν ταύτην χωρὶς ὅμως νὰ μοὶ ὀμιλήσῃ τοὺς λόγους. Ὑμεῖς ὑποπέυεσθε ὅτι ἐξ Ἑλλάδος ἐγένοντο προσπάθειαι αἵτινες ἠμπόδισαν τὸν Πρίγκηπα νὰ δεχθῆ τὴν αὐτῷ ὑπὸ τῶν Κρητῶν προσφερομένην ἡγεμονίαν. Τὸ κατ'ἐμὲ δὲν τὸ πιστεύω, ἀλλὰ μᾶλλον ὑποθέτω ὅτι οἱ λόγοι τοῦ βήματος τούτου εἶναι πολιτικοὶ ἀρυσθέντες ἐκ τῶν ὀμιλιῶν τοῦ Πρίγκηπος μετὰ τῶν διπλωματῶν καὶ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Ὅπως καὶ ἂν ἦ ἡ ἀποτυχία αὕτη τῶν Κρητῶν εἶναι λυπηρὰ, πρέπει δὲ νὰ γίνῃ προσπάθεια ὅπως μὴ χάσωμεν τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοιοῦτου ὑψηλοῦ ἀνδρὸς ὅστις δύναται παντοίοις τρόποις νὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις. Μὴ γνωρίζοντες δὲ ποῦ θὰ τραποῦν τὰ ἀνατολικά καὶ ποῦ θὰ λήξωσιν, *ἡ ἰδέα Ἡγεμονίας δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταληφθῆ* διότι ἐνδέχεται νὰ φανῆ ἐπὶ τέλους ὡς ἡ μόνη ἀρεστὴ λύσις ἂν αἱ Δυνάμεις θέλουσιν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὸ δόγμα τῆς φαινομένης ἀκεραιότητος τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους. Ἄν δὲ ἀποφασισθῆ νὰ παραχωρηθῆ εἰς τοὺς Κρητας ἡγεμονία, τις καλύτερος καὶ προσφιλέστερος τοῦ Ὑψηλάντου ;

Ἐγὼ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην προτίθεμαι νὰ γράψω εἰς τὴν Α. Ὑψηλότητα.

Σᾶς ἀσπάζομαι ὅλος ὑμέτερος

Χ. Ζυμβρακάκης

Μετὰ τὴν παραίτησιν

Μετὰ τὴν τυπικὴν κατάθεσιν τῆς ἐντολῆς ἐκ μέρους τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ μὲν Γρηγόριος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Παρθένιος περιῆλθε, τὸ Βερολίνον, Βιέννην, Βελιγράδιον, Κων)λιν παρακολουθῶν τὴν γενικὴν κατάστασιν καὶ ἐργαζόμενος.

Ὁ Ἀνώνυμος τῷ ἔγραφε ἀπὸ 31 Ὀκτωβρίου 1876.

... Ἀπορῶ πῶς ἀπεφάσισες νὰ ὑπάγῃς εἰς Κων)λιν, δηλαδὴ νὰ εἰσέλθῃς μόνος Σου εἰς τὸ στόμα τοῦ λύκου. Δὲν ἐσκέφθης ἀρὰ γε ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ σὲ τσάκωναν καὶ δὲν θὰ χεῖς πλέον ξεμιστεμόν ; . . .

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν—3 Ὀκτωβρίου 1876— ὁ Ἄλ. Βυζάντιος ἔγραφε :

... Τὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπερδεύθησαν ὅσον ἠῦχσο ἢ κατηρᾶσο καὶ μόνον ἢ σπάθη δύναται πλέον νὰ κόψῃ τὸν γόρδιον δεσμόν. Οἱ Ἑλλ. Λαοὶ προεξαρχόντων τῶν Κρητῶν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ σηκωθῶσιν ἀμέσως. Ἄλλως θὰ ἐπέλθῃ φοβερὰ λύσις, μονομερῆς ὑπὲρ τῶν Σλάβων, ὀλεθρία δι' ἡμᾶς. Εἶμαι περίεργος νὰ μάθω τί σοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεὺς. Ἐλπίζω νὰ μὴν ἐφοβήθῃς τὴν βασιλικὴν παρουσίαν καὶ νὰ εἶπες καθαρὰ τί ἐπιθυμοῦσι παρ' αὐτοῦ οἱ Κρηῖτες. Ἡξεύρω ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶναι καὶ σήμερον ἀκόμη ἐχθρὸς τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων. Ἄλλ' εἶναι συγχρόνως καὶ ὀξυδερκής καὶ νοήμων καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν μεταπεισθῇ. Ἐν Ἑλλάδι ἐσχηματίσθη πλέον κοινὴ γνώμη οἷα ἔπρεπε νὰ σχηματισθῇ ἀπὸ περίσου· καὶ ἐν τοῖς μεθορίοις δ' ἐπαρχίαις αἱ ἑλληνικαὶ ἐνέργειαι βαίνουσι καλῶς. Ἐν Ἀλβανίᾳ τὸ ἔδαφος εὐρέθη ὑπεσκαμμένον. Ἐν Μακεδονίᾳ δ' ἤρξατο συνδιαλλαγή τις μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸ σύνθημα πρέπει νὰ δώσετε σεῖς οἱ Κρηῖτες. Δὲν ἀπατῶμαι τὸ ξεύρεις κάλλιον παντὸς ἄλλου ὡς πρὸς τὸ παντοειδῶς ἀπαράσκευον τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἢ εἰρήνη ὡς ἐπρόκειτο νὰ γείνη, ὡς θὰ γείνη μετὰ τρεῖς ἢ ἕξ μῆνας θὰ ἦτο καταδίκη εἰς ἀδοξον θάνατον. Δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεχθῶμεν ὅπως δοθῇ εἰς τοὺς Σλάβους οὔτε τὸ ἐλάχιστον προνόμιον· ἐὰν δ' ἐπιτρέψωμεν νὰ χειραφετηθῶσιν οὗτοι ἔστω καὶ κατὰ μικρὸν ὁ ἑλληνισμὸς θὰ μαρανθῇ. Ὅλοι οἱ Τοῦρκοι θὰ κατακλύσωσι τὰς Ἑλληνικὰς Ἐπαρχίας θὰ πληρώνωμεν δ' ἡμεῖς μόνον τοὺς φόρους, δι' ὧν θὰ συντηρῆτε τὸ Ὄθωμανικὸν Κράτος.

Ἐλπίζω νὰ συμμερίζεται τὰς ἰδέας ταύτας καὶ ὁ Ὑψηλάν-

της) ὅστις δύναται μεγάλως νὰ συντελέσῃ πρὸς φωτισμὸν τοῦ Βασιλέως

Καὶ μεταγενεστέρως ἀπὸ 17 Ὀκτωβρίου 1876.

Ἐγκρίνω πληρέστατα τὴν μετάβασίν Σου εἰς Ἀθήνας . . . ἡ διαμονή Σου ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ δὲν ἔχει λόγον· τώρα τὸ κέντρον τῆς ἐνεργείας Σου εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Δὲν εἶμαι φίλος τῶν ἀπολύτων προγραμμάτων καὶ δὲν ἀγαπῶ τὴν φωνὴν Ἐνωσις ἢ Θάνατος ἣτις συνήθως δὲν ἀπολύγει οὔτε εἰς Ἐνωσιν, οὔτε εἰς Θάνατον. Ἄλλ' ἡ στιγμή εἶναι οὐχ ἥττον πρόσφορος πρὸς μεγάλην ἐθνικὴν ἐνεργεῖαν καὶ πρὸς ριζικὴν λύσιν. Ἀπελθε νὰ λάβῃς τὰς ὁδηγίας τοῦ Βασιλέως! Ὅ,τι δὲν τοῦ εἶπες Σὺ περὶ Κρήτης, τοῦ τὸ εἶπα ἐγώ. Θέλει νὰ προπαρασκευασθῇ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ νὰ ἐκλεχθῇ ἡ κατάλληλος ὄρα.

Ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφεν αὐτῷ ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 76.

. . . Λαβὼν τὴν τύχην νὰ γράψω σήμερον τῷ Τρισεβάστῳ Ἡμῶν Ἀνακτι καὶ πάλιν Σᾶς ἐσύστησα εἰς τὴν Μεγαλειότητά του ὡς ἀνθρωπὸν μεγάλου πατριωτισμοῦ καὶ σπανίας ἀφοσιώσεως· ἐπιθυμῶ ἐπομένως φίλε μου, νὰ δειχθῆτε τοιοῦτος ἐκτελῶν τὰς ὁδηγίας ὅλας ὡς Εὐαγγέλιον

Ὁ Βουλγαρίδης ἀπὸ 27 Δ)βρίου 1876 ἔγραφε :

. . . Χθὲς πολλὰ ἑκατοντάδες χωρικῶν συνῆλθον εἰς Βουτσου-
νάρια ὅπου ἐγένετο πανηγυρικὴ ἀδελφοποίησις τῶν Κυδωνιατῶν.
Ἡ Κυβέρνησις εὐρίσκεται εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν ἀγνοοῦσα τί νὰ
πράξῃ . . . Ὁρκίζονται νὰ ᾧσιν ἠνωμένοι καὶ ὁμόφωνοι εἰς κά-
θε περίστασιν.

Ὁ Παρθένιος εἰς Ἑλλάδα

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1876 ὁ Παρθένιος ἀνεχώρησεν ἐξ Εὐρώπης, τὸ πρῶτον δὲ πενθήμερον τοῦ Ἰανουαρίου 1877 εὐρίσκετο ἐν Ἀθήναις. Ἐνταῦθα μεθ' ὅλων συνητηθῆ καὶ ὅλα τὰ ἐξήτασε. Δυστυχῶς, ὡς συμβαίνει πάντοτε ἐν Ἑλλάδι οἱ πολιτικοὶ ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο στρατόπεδα ἀλληλοτρογώμενα, μίτη τῶν ἐκεῖ διαμενόντων Κρητῶν ἐξαιρουμένων. Τὸ ἐπίσημον Κράτος ἀκολουθοῦν Ἀγγλικὴν πολιτικὴν δὲν ἠθέλην ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ἀκούσῃ τι περὶ ἐξεγέρσεως. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Κοντόσταυλος συχνάκις ἐτηλεγράφει πρὸς τὸν ἐν Χανίοις Πρόξενον Λογοθέτην, ὅστις ἐκάλει τοὺς διαφόρους ὄπλαρχηγούς καὶ

τοὺς συνεβούλευε νὰ μὴ κινήθῳσι, καὶ τοῦτο διότι ἐφοβεῖτο ὅτι ἐξεγειρόμενοι θὰ ἐζήτησαν Ἡγεμονίαν, τοὺς ἐβανκάλιζε δὲ μὲ ἀπραγματοποιήτους ὑποσχέσεις. Ἡ Γεν. Διοίκησις Κρήτης ἐκάλει τὸν Λαὸν νὰ ἐκλέξῃ πληρεξουσίους, οἵτινες θὰ μεταβῶσιν εἰς Κων(σταντι)ν.

Ὁ Παρθένιος ἐλάμβανε συνεχῶς ἐπιστολάς παρὰ τῶν διαφόρων προκρίτων, Πληρεξουσίων καὶ ὀπλαρχηγῶν, οἵτινες τὸν ἐβεβαίουν ὅτι εἶναι ἔτοιμοι πρὸς ἐξέγερσιν καὶ ὅτι «... ἡ ἀπόφασίς μας εἶναι νὰ μὴν γίνῃ κανὲν κίνημα χωρὶς τὰς ὁδηγίας Σου.

Μερικαὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι συγκινητικώταται καὶ δεικνύουν ἄδολον πατριωτισμὸν. Ὁ Συγγενής του Ἰ. Αναγν. Καβρὸς (1) π. χ. τοῦ ἀναγγέλλει τὸν θάνατον τῆς συζύγου καὶ τοῦ υἱοῦ του . . . «μὲ ἔφεραν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν. Ἐνθυμοῦμαι ὅμως πάντοτε τὴν προσφιλῆ Πατρίδα μας, βλέπω τὰς ἀξιώσεις, ἄλλων λαῶν καὶ ἀγανακτῶ διότι ἐλθσμόνησάν τινες τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑποχρεώσεις των. Ἡμεῖς ζῶμεν ἀκόμη καὶ ὁ ἔρως τῆς Πατρίδος δὲν ἀπεσθῆσθη ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλ' εἴμεθα οἱ ἴδιοι ἐκεῖνοι μὲ τοὺς ὁποίους συνειργάζεσθε πάντοτε. . . . »

Ἀφ' οὗ ἀηλιπίσθη ὁ Παρθένιος ἀπὸ τὸ ἐπίσημον Κράτος ἤρχισε νὰ ἐργάζεται μόνος ἐλπίζων εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὸ δίκαιον. Δὲν ἠκολούθει μήτε Ἰ. Ἀγγλικὴν μήτε Ρωσικὴν πολιτικὴν ἀλλὰ καθαρῶς Κρητικὴν τοιαύτην. Ἐκάνεν ἀπλούστατον συλλογισμὸν—ὅπως εἶναι ἀπλᾶ ὅλα τὰ μεγάλα ζητήματα—«ἐφ' ὅσον ὑπόδουλοι ἐπαρχίαι ἐξανίστανται συμφέρει καὶ ἡ Κρήτη νὰ μὴ μείνῃ μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας ἀλλὰ νὰ ζητήσῃ βελτίωσιν τῆς θέσεώς της. Ἐπειδὴ δ' ἡ Ἐνωσις εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος, δὲν πρέπει οἱ Κρητῆς νὰ ἐπαναλάβωσι τὸ ἀσυγχώρητον σφάλμα τοῦ 1868 ἀλλὰ νὰ δεχθῶσιν Ἡγεμονίαν».

Τὸν τετράγωνον τοῦτον συλλογισμὸν ἔχων ὡς πρόγραμμα ἐκινήθη, εἰργάσθη, ἐκοπίασε, κατήρτισε «Κέντρον», μὲ ὁμώνυμον δημοσιογραφικὸν ὄργανον, ὥπλισε καὶ ἐνεψύχωσε τὴν Κρήτην. Ἐπειδὴ δὲ ὅλα τὰ προέβλεπε συνεκράτει τοὺς ὀρητικούς, συμβουλευόν καὶ νοουθετῶν.

Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1877 ἐκηρύχθη ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλε-

(1) Ἰ. Ἀναγνώστης Καβρὸς Ἰ. Ἀρχηγὸς Σφακιῶν· ἐγεννήθη ἐν Μουρῖ Σφακιῶν καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Ἐπισκοπῇ Ρεθύμνης κατὰ τῷ 1900 εἰς ἡλικίαν 75 ἐτῶν περίπου. Περὶ δρασεώς του ἴδε ἱστορίαν Ψιλᾶκι καὶ Κριάρη.

μος καὶ τότε ἢ ἐν Κρήτῃ ἀτμόσφαιρα ἐκορέσθη, περισσότερον πο-
λεμικῶν ἀτμῶν. Προξενεῖ κατάπληξιν ἢ προορατικότης τοῦ Παρ-
θενίου καὶ οἱ ὑπολογισμοὶ αὐτοῦ. Συνιστᾷ ὑπομονὴν καὶ εὐρίσκει
τὴν ὥραν τοῦ ἔτους ἀκατάλληλον καὶ μὴ συμφέρουσαν, διότι—
λέγει—«πρέπει νὰ μαζευθῶσι πρῶτον τὰ σπαρτά».

Ὁ Ὑψηλάντης τῷ ἔγραφε :

... Διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ὄπλων μὴ ἀνησυχεῖτε· θὰ τὰ ἔχε-
τε προσεχῶς καθὼς καὶ τὰ ρεβόλβερ, ἅπερ ἐζητήσατε διὰ τοῦ
κ. Μάνου . . .

Καὶ μεταγενεστέρως :

Παρίσι 6)18 Μαΐου 1877

Ἀγαπητὲ Παρθένιε

Μετὰ πλείστης προσοχῆς ἀνέγνων τὴν ἀπὸ 24 παρελθόντος
ἐπιστολὴν Σας εἰς τὴν ὁποίαν σπεύδω ν' ἀπαντήσω : Ἄν ἡ κατά-
στασις τῆς Κρήτης εἶναι οἷα περιγράφεται, εὐχομαι καὶ ἐλπίζω
ὅτι ἡ συγκληθεῖσα ἡδὴ Συνέλευσις θέλει περιορισθῆ εἰς τὸ ν' ἀ-
παιτήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν προκατόχων της, διό-
τι τοιοῦτοτρόπως μόνον νομίζω ὅτι δύναται νὰ προληφθῆ ἡ ἔκ-
κρηξις τοῦ Κρητικοῦ κινήματος πολὺ πρὶν ἐτοιμασθῶσι καὶ αἱ
Ἑπειρωτικαὶ Ἑπαρχίαι. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν προ-
τέρων ὅτι ἡ Τουρκία θέλει ἀποκρούσει τὰς αἰτήσεις ταύτας θεω-
ρῶ ἀπαραίτητον, ὅπως οἱ Κρήτες συνερχόμενοι σήμερον ἵνα ἐκ-
φράσωσι εὐχὰς, ὧσιν ἐνταυτῷ προπαρασκευασμένοι ὡς πρὸς τὴν
ἀπόφασιν εἰς ἣν θέλουσι προβῆ κατόπιν, συμφωνοῦντες καὶ δια-
τυπώνοντες ἀπ' ἀρχῆς τὰς ἀξιώσεις ἃς θέλουσι ἐγείρει μετὰ τὴν
ἄρνησιν τῆς Πύλης, διότι ἐκ τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἰδί-
ως ἡ ἐπιτυχία τοῦ κινήματος τὸ ὁποῖον θέλει παρακολουθήσει
κατ' ἀνάγκην τὰς προκαταρκτικὰς ταύτας ἐνεργείας τῶν Κρητῶν.

Ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος γνώμη μου εἶναι σαφής.
Οἱ Κρήτες ὀφείλουσι νὰ προβάλωσι σκοπὸν τῆς ἐξεγερσεῶς των,
τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον ὃν θέλουσιν ἐπιδιώξει οἱ Ἑπειρωταὶ καὶ οἱ
Θεσσαλοὶ διότι μόνον ἡ ταυτότης τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ δύ-
ναται νὰ περιάψῃ εἰς τοπικὰ κινήματα τῶν ὑποδοῦλων ἐπαρχιῶν
ἐθνικὸν χαρακτῆρα διεκδικήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ· ὁ σκοπὸς δὲ
οὗτος δὲν δύναται νὰ ἦ ἄλλος εἰμὴ ἢ μετὰ τῆς Ἐλευθέρως Ἑλ-
λάδος ἔνωσις ὑπὸ τὸ Σκῆπτρον τοῦ Βασιλέως Γεωργίου.

Αἱ Ἀγγλικαὶ ἐνέργειαι δὲν πρέπει νὰ ἐγείρωσιν ἐν Ὑμῖν δι-
σταγμοὺς ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον ὅπερ ὀφείλετε νὰ ἐπιδειώξη-
τε, ἐπειδὴ αἱ ἐπιθυμίαι τῆς δυνάμεως ταύτης τείνουσι μᾶλλον εἰς
τὴν πρόσκτησιν λιμένος ἢ τὴν ἀπόκτησιν ἢ ἐξάσκησιν προστασίας
ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς νήσου, τούτου δὲ δοθέντος ἢ ἐκπλήρωσις τῆς
ἐπιθυμίας ταύτης οὐδόλως ἀντίκειται εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνώ-
σεως, ὡς δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου ὑ-
φισταμένης νῦν κυριαρχίας τῆς Πύλης.

Τὸ περιεχόμενον τῆς ὅλως ἐμπιστευτικῆς ταύτης ἐπιστολῆς
παρακαλῶ νὰ τηρήσετε ἀπόρητον, περιοριζόμενος εἰς τὸ νὰ δώ-
σητε συμφώνως πρὸς τὴν ἐννοίαν αὐτῆς τὰς προσηκούσας ὁδη-
γίας εἰς τοὺς ἐκλέξαντάς με Φίλους.

Σᾶς ἀσπάζομαι ἐκ καρδίας καὶ μένω.

Ὁ Φίλος Σας

Γρ. Ὑψηλάντης

Ἐν Παρισίοις 3)15 Ἰουνίου 1877

Φίλε μου

Τὰ γραφόμενα παρ' Ὑμῶν περὶ τῆς πορείας τῆς Κρητικῆς
Συνελεύσεως, περὶ τῶν ἐν τῇ μεγαλονήσῳ Ὑμῶν, ἀγγλικῶν ἐνερ-
γειῶν καὶ περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Ρωσσίας (εἰς τὴν συμπάθειαν
τῆς ὁποίας ἀκράδαντον ἔχω πεποίθησιν καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς
ὁποίας προσπαθῶ, οἴδατε, νὰ ἐνθέσω τὸν Ἑλληνισμόν) ταῦτα λέ-
γω ἀκραιφνῶς ὁμοφωνοῦντα πρὸς τὰς ἀλλαγόθεν ἐπιγινομένας
μοι πληροφορίας, ἔπεισάν με ὅτι τῷ ὄντι ἡ Κρήτη ὀφείλει νὰ
ρυθμίση τὴν ἑαυτῆς πορείαν ἀνεξαρτήτως τῆς ἐξεγέρσεως τῶν ἡ-
πειρωτικῶν ἐπαρχιῶν, συνδέουσα ὅμως μετ' αὐτῶν τὸ κίνημα
αὐτῆς, διὰ τῆς ταυτότητος τοῦ σκοποῦ καὶ ὅσον ἔνεστι διὰ τῆς
ἐνότητος τῆς διευθύνσεως. Ἐπὶ τῷ διπλῷ τούτῳ σκοπῷ ἡ Κρήτη
ὀφείλει εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος
ἐνωσιν αὐτῆς καὶ νὰ κανονίσῃ τὴν ἐκκρηξιν καὶ τὴν πορείαν τοῦ
ἀγῶνος πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως δοθησομένας ὁδηγίας, συνω-
δὰ πρὸς τὴν συνεννόησιν, περὶ ἧς ὁ Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας ἐμπι-
στευτικῶς Ὑμᾶς ἐπληροφόρησεν. - Ὑποδεικνύων Ὑμῖν τὴν πορευ-
θησομένην ταύτην ὁδόν, ἀποκρούω ὀλοσχερῶς, ὡς σαφῶς κατα-
νοεῖτε, πᾶσαν ἰδέαν περὶ αἰτήσεως ἀγγλικῆς προστασίας, ὡς ἐπί-
σης καὶ πᾶσαν ἀρχὴν συνδιαλέξεων μετὰ τοῦ Βρεττανικοῦ ἀνα-

κτοβουλίου.—Τὸ δ' ἐπ' ἐμοὶ μηδεμίαν λαβὼν βασιλικὴν ἐντολὴν πρὸς διεύθυνσιν τῶν μελετωμένων κινήματων συμβουλὰς μόνον δύναμαι νὰ παρέχω καὶ ταύτας ἀτομικάς. Ὁλοψύχως δ' ἐπιθυμῶν τὴν ἐθνικὴν Κρήτης καὶ Ἑλλάδος ἐνότητα μετ' ἀκαμάτου προθυμίας θέλω μετοχετεύσει τὰς συμβουλὰς μου ταύτας πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς Ἐθνουσυνελεύσεως ὑποδειχθησόμενά μοι ἄτομα. Ἀλλὰ δὲν δύναμαι ν' ἀποκρούσω ὅτι μεγάλῃν ἔχω ἐπιθυμίαν, ὅπως τὸ ὑποδειχθησόμενον ἄτομον εἴσθε Ὑμεῖς, ἀγαθὲ μου Φίλε, εἰς οὗ τὴν διακαῆ καὶ μεστήν αὐταπαρνήσεως φιλοπατρίαν ἀπόλυτον ἔχω ἐμπιστοσύνην. Διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀναχωροῦντος ἀπλοίου ἀποστέλλω Ὑμῖν δύο κιβώτια περιέχοντα τριάκοντα ρεβόλβερ καὶ τὰς προσηκούσας πυροβολὰς προωρισμένα διὰ τοὺς φίλους Κρητάς. Κατόπιν θὰ πέμψω Ὑμῖν καὶ ὄπλα.

Ἀσπάζομαι Ὑμᾶς

Ὁ Φίλος Σας

Γρ. Ὑψηλάντης

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Ἐκκρησις τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1877

Τὴν 31 Μαΐου 1877, ὁ Γεν. Διοικητὴς ἐκάλεσε τὴν Συνέλευσιν τὴν ὁποίαν διέταξε νὰ ἐκλέξῃ πέντε ἀντιπροσώπους, ἵνα μεταβῶσιν εἰς Κων/λιν καὶ ἐργασθῶσιν εἰς τὸ ἐκεῖ Κοινοβούλιον· ἐπειδὴ ὅμως ἡ Συνέλευσις δὲν ἐδέχθη τοῦτο, ὁ Διοικητὴς διέλυσεν αὐτήν.

Τὴν 18 Ἰουνίου 77, ἔγραφον ἐκ Κρήτης πρὸς τὸν Παρθένιον :

... Χθὲς ἐσπέρας συνήχθημεν ἐξ ὅλων τῶν Ἐπαρχιῶν τῶν » δύο Τμημάτων καὶ ἐσκέφθημεν καὶ ἀπεφασίσαμεν ἐκ συμφώ- » νου τὴν ἀναβολὴν, *συμφωνοῦντες πρὸς τὰς ὁδηγίας Σας,* » *μέχρι τῆς 10 Ἰουλίου 1877.*

Ἀπρόοπτον ὅμως περιστατικὸν ἐπετάχυνε τὴν ὑπόθεσιν. Παραθέτομεν ἐπιστολὴν ὡς ἔχει, ἐκθέτουσαν τὰ πράγματα :

Ἀσκούφου 1 Ἰουλίου 1877

Ἀγαπητὲ ἐξάδελφε Παρθένιε

Εἰς Ἀθήνας

Καθὼς θὰ Σᾶς κοινοποιηθῇ καὶ ἐπισήμως, τὴν 25 παρελθόν-

τος ὁ Ἐπαρχος Ἀργυρουπόλεως ἀπέστειλε σουβαρῆδες(1) ζητοῦν-
 τὰς μας ὅπως παρουσιασθῶμεν εἰς αὐτὸν προσποιούμενον ὅτι ἤ-
 θελε νὰ μᾶς ὀμιλήσῃ. Τὴν 10 ὥραν τῆς ἡμέρας(2) ἀπεφάσισα καὶ
 μετέβην μόνος μου(3) εἰς Ἀργυρούπολιν καὶ παρουσιάσθην. Ὁ
 Ἐπαρχος μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Διοικητὴς Σφακίων μᾶς ζητᾷ εἰς
 Σουλτανιέ(4) τοῦ ἀπεκρίθην ὅτι εἶμαι πρόθυμος νὰ μεταβῶ τὴν
 ἐπομένην ἐπειδὴ ἦτο πλέον νύκτα παρεδέχθη τὴν πρότασίν μου,
 ἐφέρθη πολὺ καλὸς τότε, μετὰ ταῦτα μοῦ λέγει, ὅτι ἐπειδὴ τοῦ
 γράφουν νὰ μᾶς στείλῃ μὲ σουβαρῆ, πρέπει νὰ μεταβῶμεν μὲ αὐ-
 τὸν καὶ ὄντως ἐγὼ παρεδέχθην, μοῦ ἔκαμεν ὁμως αὐτὴν τὴν χά-
 ριν νὰ μεταβῶ εἰς τὸ χωρίον Φυλακὴ καὶ ἀνταμώσω τὸν Ἀν-
 δρέα Καυκαλᾶν καὶ οὕτω ν' ἀκολουθήσωμεν τὸν σουβαρῆ καὶ νὰ
 μεταβῶμεν. (Σημ. ἔκαλοῦντο καὶ οἱ δύο). Μετέβην ὅθεν ἀντάμω-
 σα τὸν Ἀνδρ. Καυκαλᾶν, ἐσυνεννοήθημεν λέγοντες, ὅτι δὲν πρό-
 πει νὰ μεταβῶμεν ἐπειδὴ γίνονται τρεῖς φοραὶ ὅπου μᾶς προσε-
 κάλεσεν ὁ Διοικητὴς καὶ παρουσιάσθημεν καὶ πάντοτε μᾶς ἀπο-
 κολουῖσεν ἐπαναστάτας καὶ αὕτη ἡ ἐρώτησις ὅπου θὰ μᾶς κάμῃ
 τώρα, δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μόνον νὰ μᾶς τιμωρήσῃ, καθὼς καὶ
 φίλος τις εἶχε πληροφορήσει ὅτι νὰ εἶμεθα προσεκτικοὶ διότι μᾶς
 ὀφθαλμῶν πολὺ ἡ Κυβερνησις καὶ ἀμέσως θὰ μᾶς βαρβάρῃ διὰ
 τὸ μπάνιο(5) ἐσυνεννοήθημεν λοιπὸν καὶ ἐδραπετεύσαμεν ἀπο-
 συρθέντες εἰς τὸ βουνὸ, κατόπιν ἔκαμεν μεγάλας ἐρεῦνας, εἰς τὰ
 μέρη ὅπου ἐπεφάσαμεν, πρὸς ἀναζήτησίν μας, διατάττων τοὺς
 μερούρηδες νὰ μᾶς συλλάβουν· ἀγνοοῦμεν ἂν ἐπιχειρήσῃ καὶ ἄλ-
 λας συλλήψεις, ἀλλ' ἡμεῖς τοὺς ἐκάμαμεν προσεκτικούς. Ὅθεν κα-
 τεφύγαμεν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν μας (Σημ. Σφακίων) καὶ ἐγκατελεί-
 ψαμεν τὰς οἰκίας μας. Μᾶς ἀπειλεῖ ὅτι θὰ στείλῃ νὰ τὰς κάμῃ
 διάγουμε(6). Τί λοιπὸν ἡμεῖς θὰ κάμωμεν; Νὰ μένωμεν ἀπλοί-
 θεαταί; Ὁχι. Μὰ ἂν ἐπιχειρήσωμέν τι ἐναντίον τῶν ὀδηγιῶν
 σας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐγκαταλείπομεθα παρ'
 ἡμῶν. Πρὸς τοῦτοις σᾶς εἰδοποιοῦμεν ὅτι κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν
 ὅπου ἐδώσαμεν εἰς τινὰς συμπατριώτας μας μετὰ δέκα ἢ δέκα
 πέντε ἡμέρας ἀπὸ σήμερον τὸ πολὺ θὰ προβῶμεν εἰς ἐχθροπρα-

1) Ἐφιππου. 2) Τουρκιστίν (1 μ.μ.) 3) Καθὼς Ἐπαρχ. 4) Ὁ Νομὸς Σφακίων
 περιελάμβανε καὶ τὸν Δῆμον Λαπαίων (Ἀργυρούπολεως) τὴν Ἐπαρχίαν Ἀγ. Βασιλείου
 Ἀποκοροφίου καὶ Σφακίων. Πρωτεύουσα ἦτο ὁ Βάμος μετονομασθεὶς εἰς «Σουλτανιέ».
 5) Ἐννοεῖ ὅτι θὰ τοὺς ἐπινγε. 6) Διαρπαγὴ τῶν περιουσιῶν.

ξίας κατὰ τοῦ κοινοῦ ἡμῶν ἐχθροῦ καὶ ἂν θέλετε μὴν μᾶς ἐγκαταλίπετε διότι γνωρίζεις ὅτι ἡμεῖς δὲν μᾶς φέρη τιμὴν νὰ γυρίζωμεν εἰς τὸ βουνὸ νὰ μᾶς ἀποκαλοῦν κλέπτας καὶ ληστές. Ὅθεν περιμένομεν προσεχῶς νὰ μᾶς στείλῃς τὰ ἀπαιτούμενα ἐφόδια πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου ὅπου ἐβάλαμεν εἰς τὸν νοῦν μας καὶ μάλιστα εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ὅπου δὲν ὑπάρχει οὐδέναι πλοῖον Ὀθωμανικὸν ἐνταῦθα. Ἐὰν εἰς τὸ διάστημα ὅπου σᾶς λέγωμεν δὲν σταλῶσι αὐτὰ, ἡμεῖς θὰ προβῶμεν μὲ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ποῦ ἔχομεν καὶ ὅτι θέλῃ ὁ Θεὸς ἅς κάμῃ.

Σὲ ἀσπαζόμεθα

A. Καβρὸς

A. Κανκαλᾶς

Συνάθροισις εἰς Κλήμα

Ἡ Συνάθροισις ἐγένετο εἰς Κλήμα κατὰ τὴν 25 Ἰουλίου 1877. Ἄλλ' ἅς ἀφήσωμεν τοὺς πρωτεργάτας νὰ ἐκθέσωσι τὰ πράγματα μὲ τὸ ἀφελὲς ὕφος των, μὴ μεταβάλλοντες εἰμὴ μόνον τὰς ἀνορθογραφίας.

Ραμνὴ τῆ 12 Αὐγούστου 1877

Ἀγαπητὲ ἐξάδελφε,

... Σᾶς ἐκθέτω τὰ ἀπὸ πρώτῃν Ἰουλίου μέχρι σήμερον συμβάντα ἐν Κρήτῃ ἔδραπετεύσαμεν καθὼς σᾶς προείπομεν καὶ μᾶς ἐπαρακολούθησαν τινὲς ὅσους ἠδυνάμεθα νὰ θρέψωμεν καὶ διαμείναμεν εἰς Ἀσκήφου καὶ Μουρὶ Σφακίων καὶ ἀλλαχοῦ εὔρομεν οὐκ ὀλίγους ὁπαδοὺς ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης χρηματικῆς υποστηρίξεως δὲν ἀρραφάσαμεν τότε τὴν συγκέντρωσιν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας κατεδιώχθησαν καὶ οἱ πληρεξούσιοι Σφακίων Ροῦσσοι Χρηστοδουλάκης, Στ. Χιονιάς, Γ. Ἀνδρουλακάκης καὶ Μάρκος Ζερβὸς ἐνώθημεν μετ' αὐτῶν καὶ συνεργαζόμεθα περὶ τοῦ ἰδίου σκοποῦ. Κατὰ τὴν 17 Ἰουλίου ἔγινε μερικὴ συγκέντρωσις εἰς τὴν θέσιν Ἀμπελον Ἀσφένδου, ἀλλὰ μὴ πλησιασάντων ἀνδρῶν ἐξ ὄλων τῶν χωρίων Σφακίων ἀνεβλήθη διὰ τὴν 21 Ἰουλίου εἰς τὸ χωρίον Ἰμβρον ὅπου καὶ ἐγένετο πληρεστάτη ἐξ ὄλων τῶν χωρίων καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ γίνῃ ἀρχὴ τὴν 25 τοῦ ἰδίου εἰς τὴν θέσιν Κλήμα ὅπως συνεννοηθῶμεν καὶ μὲ τὰς πλησιεστέρας ἐπαρχίας καὶ προσδιορίσωμεν τὴν ἡμέραν τῆς συγκεντρώσεως (τῆς γενικῆς)

καὶ τὸν τόπον. Ὄθεν μετέβημεν—κατὰ τὴν 25—τὴν προσδιωρισμένην ἡμέραν εἰς Κλήμα(1) συναντήσαμεν καθ' ὁδὸν τοὺς Κ. Μητσοιάκην, Ἰω. Παπαδάκην (καθηγητὴν Γυμνασίου Χανίων) Σταμάτιον Μυλωνογιάννην (Δικαστὴν ἐν Βάμφ), τοὺς διδασκάλους Α. Μενεγέδην καὶ Γ. Βλασιάδην τὸν Κ. Μαλινὸν καὶ Θ. Σταυριδάκην μετὰ 30 ἄλλων ἀνδρῶν. Ἐπληροφορήθημεν παρ' αὐτῶν ὅτι ἀπεφασίσθη ἤδη καὶ παρ' αὐτῶν ἡ συγκέντρωσις εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔλειπον πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν δύο ἐπαρχιῶν καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ Τμήμα Ρεθύμνης καὶ Χανίων διεννεκτερεῦσαμεν ἐκεῖ. Τῇ ἐπαύριον 26 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἡ συγκέντρωσις ἐγένετο ζωηροτέρα ἤλθον ὁ Α. Γογονῆς καὶ ὁ Γέρον Κώστας Βολουδάκης ἀνέγνωμεν τρία σχέδια συνθεμάτων ἐνεκρίθη τὸ νῦν ὑπογραφόμενον παρ' ὄλου τοῦ πλήθους ἀλλ' ἀσκέπτως πὼς ὁ Κύριος Γ. . . ἠθέλησεν νὰ ἐμποδίσῃ τότε τὴν συγκέντρωσιν συμφωνούντων μετ' αὐτοῦ καὶ συνεπαρχιωτῶν ἡμῶν τινων προφασίζομένων ὅτι οὕτω πὼς γράφουν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μάλιστα ὁ ὑπουργὸς Χαρολ. Ζυμβρακάκης ὡς πρόωρον τὸ διάβημα, παρουσιάσαντες εἰς ἡμᾶς ἔγγραφον ἐπιστολὴν του δηλοῦσαν ταῦτα. Ὡστε ἄρχισεν ἡ διάλυσις ἀπομεινάντες εὐάριθμοὶ τινες καὶ ἡμεῖς. Τῇ 27 ἐγράψαμεν εἰς τὰ πλησιέστερα χωρία καὶ ἤλθον ἀρκετοὶ, συνάμα δὲ τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ οἱ συνεπαρχιώτες μας Σφακιανοὶ μᾶς ἐπροσκάλεσαν εἰς Ἀσκύφου ἰδόντες τὸ σφάλμα των, ἀλλ' ἐπειδὴ τότε ὑπῆρχε στρατὸς εἰς τοὺς Πύργους Ἀσκύφου εὐρήκαμεν κατάλληλον θέσιν τὴν Πυροβολικὴν τῇ ἐπαύριον ἀνταμώθημεν μὲ τοὺς συνεπαρχιώτας μας Σφακιανοὺς καὶ συνεννοηθέντες ἐκρίναμεν τὴν ὑπαρξίν τῆς συγκεντρώσεως ἐβγάλαμεν ἐγκυκλίους εἰς ὅλας τὰς Ἐπαρχίας προσκαλοῦντάς πάλιν εἰς Κλήμα ὄπου καὶ ἐγένετο ζωηρὰ συγκέντρωσις κατὰ τὴν 1, 2, καὶ 3 Αὐγούστου ἣτις ὑπέγραψεν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Διοικητὴν ὑποστηρίζουσαν τὴν αἴτησιν τῆς γενικῆς συνλεύσεως καὶ ὑπομνήματα πρὸς ὅλους τοὺς Προξένους τῶν Δυνάμεων τῶν ὁποίων ἀντίγραφον σᾶς στέλνω διεμείναμεν ἐκεῖ μέχρι τῆς ὀγδόης Αὐγούστου τὴν ἐνάτην μετέβημεν εἰς Ἀχατζικιά, διαβάντες διὰ τῶν χωρίων Ἀλικιάμου καὶ Ἐμπροσνέρου διαμεινάντες μίαν ἑσπέραν τὴν ἐπαύριον μετέβημεν εἰς Βαφὲ καὶ Τζιτζιφὲ ὄπου ἐκεῖ διαμείναμεν

(1) Θέσις ἱστορικὴ μεταξὺ Σφακιῶν καὶ Ἀποκορώνου.

ἄλλη μίαν ἐσπέραν ἐξακολουθοῦντες ὑπογράφοντες τὰ ἔγγραφα ταῦτα. Εἰς Φρὲ συγκεντρώθησαν μεθ' ἡμῶν πολλοὶ κατόπιν διέβημεν τὸ χωρίον Πεμόνια καὶ Μελιδόνη φθάσαντες εἰς τὸ χωρίον Ραμνὴ ὅπου ἐγένεν γενικὴν συγκέντρωσις τοῦ Ἐπαρχοῦ καὶ μέρους Ριζιτῶν. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔλαβεν μέρος. Κατὰ τὴν ἐνδεκάτην τρέχοντος, ἐστάλη πρὸς ἡμᾶς ὁ Ἐπαρχος Σφακίων Στέργιος Μουλᾶ Ἐφένδης, τὸ γένος Ἑλλήν, Μακεδὼν τὴν πατρίδα, κομίζων εἰς ἡμᾶς ἐπιστολὴν καὶ ἐπιτάττων τὴν διάλυσιν συνάμα καὶ ἀμνηστειὰν εἰς τοὺς λαβόντας μέρος, εἶχε δὲ καὶ προφορικὴν ἐντολὴν νὰ μᾶς προτρέψῃ εἰς διάλυσιν καὶ νὰ μεταβῶμεν 5—6 ἄτομα ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν καὶ νὰ υπογράψωμεν τὴν ἀναφορὰν. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἐδέχθημεν ἀλλὰ ἀπεκρίθημεν εἰς αὐτὸν «τότε μόνον θὰ διαλύσῃ ἡ συγκέντρωσις, ἀφοῦ ἔρθῃ ἡ ἀπάντησις τῆς ἀναφορᾶς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως (καὶ εὐνοϊκῆ)». Μᾶς ἠπέλιψε διὰ τῆς καταδιώξεως ἡμεῖς εἶπομεν εἰς αὐτὸν ὅτι μέχρι τρεῖς θὰ ὑποχωρήσωμεν ὅταν ὅμως ἴδωμεν τὴν ζοὴν ἡμῶν ἀπειλουμένην τότε θὰ ἐπιτεθῶμεν. Τοῦ ἐδιαβάσθη ἡ ἀναφορὰ καὶ εἶδε σχεδὸν τρεῖς χιλιάδες ὑπογραφὰς μέχρι τοῦδε. Ἀπαντήσαμεν πρὸς τὸν Διοικητὴν ἐγγράφως. Διενυκτέρευσε μεθ' ἡμῶν, ἐκθέσαμεν εἰς αὐτὸν πάντα ὅσα ἔπρεπε καὶ σήμερον ἐν μέσῳ ἀπίρου πλήθους ἀνεχώρησε κατὰ τὴν τρίτην ὥραν ὑποσχόμενος εἰς ἡμᾶς ὅτι θὰ μεσολαβήσῃ εἰς τὸν διοικητὴν ὅσον δύναται πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ μας. Αὕτη εἶναι ἡ κατάστασις μέχρι σήμερον σᾶς λέγω δὲ ὅτι ἐκ τῆς πόλεως Χανίων οἱ κακοὶ Πατριῶται(1) 40 τὸν ἀριθμὸν ἐκατόρωθωσαν καὶ ἔδωσαν ἀναφορὰν εἰς τὸν Διοικητὴν ἀντιπατριωτικὴν καὶ ἐδελέασαν τὰς Ἐπαρχίας Κυδωνίας καὶ Κισάμου καὶ μᾶς προξενοῦν πολλὰς δυσκολίας καὶ ἂν εἶναι δυνατόν πέρασέ τους εἰς τὰς ἐφημερίδας . . . μᾶς γράφῃς ὅτι μᾶς ἔστειλες χρήματα ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐλάβομεν λεπτὸν ἀπὸ κανένα καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴν κάμῃς ἄλλως ἂν δὲν φροντίσῃς ὅσον τὸ δυνατόν νὰ μᾶς στείλῃς εἴκοσι λίρας, διότι δὲν μᾶς ἔμεινε οὔτε ὀβολὸς καὶ οὔτε δυνάμεθα νὰ κινήσωμεν οὔτε ἓνα ταχυδρομὸν, ἐπειδὴ δὲν ἤμεθα εἰς τὴν κατάστασιν ὅπου ἤμεθα τὴν ἄλλην ἐποχὴν(2). Μὴν κάμῃς λοιπὸν ἄλλῶς, τὰ δὲ ρεβόλβερο μὴν τὰ στείλῃς, νὰ τὰ βαστάς μαζί

(1) Ὀνομάζει διαφόρους. (2) Κατὰ τὸ 1866.

σου και θέλω νά γράψης μίαν πόστα ἀρχύτερα ὅταν ἔλθῃς νά εὐ-
ρεθῶ εἰς τὴν ἀποβίβασίν σου ὅπου και ἂν εἶναι και εἶναι ἀνάγ-
κη μάλιστα νά ἐπιταχύνῃς τὴν ἔλευσίν σου· διὰ τοῦ μέρους ὅπου
μοῦ ἔστειλες ταύτην τὴν ἐπιστολὴν νά μοῦ στείλῃς πάντοτε.

Τὸ διάβημα ἔγινεν εἰρηνικῶς μόνον διὰ νά κερδίσωμεν καιρὸν
και ἄς μὴ ἀμφιβάλῃς· βλέπεις τὴν κατάστασίν μας σπεύσατε τὰ
ἀναγκαῖα μέσα ὅσον τάχιστα διότι θὰ εἶναι ὑπεύθυνοι ὅσοι ἐμ-
ποδίζουν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἐνώπιον Θεοῦ και ἀνθρώπων.

Σὰς ἀσπαζόμεθα ἀδελφικῶς

Οἱ Ἐξαδέλφοι σου

A. Καβρὸς

A. Κανκαλᾶς

Υ, Γ. Τὰ χρήματα νά στείλῃς εἰς ἡμᾶς διὰ μέσου τοῦ Κυρίου
Μανούσου Μαυραντζάκη εἰς Ρέθυμνον διατάττων αὐτὸν νά στα-
λῶσιν εἰς χεῖράς μας.

Οἱ ἴδιοι

Ἡ ἐν Ρεθύμνῃ κατάστασις

Συνεργάτας ἐν Ρεθύμνῃ ὁ Παρθένιος εἶχε πολλοὺς
και ἐκλεκτοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοὺς Μανουῖσον Μαυ-
ραιτζάκη, Χαριλ. Ἀσκούτσην, Γ. Τριφύλλην, Γ. Χα-
τζηγηγόρην, Β. Μανουσάκη, Δ. Λεφάκη, Μίνωα Πε-
τυχάκη, Λεων. Μιθιουδάκη, Καλογένητον και ἄλ-
λου; ὑπὸ ψευδώνυμα κρυπτομένους π. γ. «Λογιωτατί-
δην», «Μιλτιάδην Καμπασούλην» τῶν ὁποίων τὰ πραγ-
ματικά δὲν ἠδυνήθημεν δυστυχῶς νά ἐξακριβώσωμεν.

Ἄλλως ἐξεΐθεντο τὰ πράγματα ἐκείθεν.

Ρεθύμνη τῇ 14 Ἰουλίου 1877

Αἰδεσιμώτατε

... Ἡ φιλία δὲ και ἡ ἐμπιστοσύνη ὧν ἄλλοτε ἔτυχον παρ' ὑ-
μῶν, μοι ἐπιβάλλουσι τὸ καθῆκον τοῦ νά σᾶς διαφωτίσω περὶ τῆς
ἀληθοῦς καταστάσεως τῆς δυστυχῆς πατρίδος μας, φοβούμενος
μήπως ὁ μέγας και ἀκραιφνὴς ὑμῶν πατριωτισμὸς, σᾶς ὠθή-
σῃ εἰς παρακεκινδυνευμένον τι διάβημα. Γιγνώσκετε τὰ τελευ-
ταῖα συμβάντα και τὰς ἐν Ἀποκορώνῳ συναθροίσεις, ἀγνοεῖτε δὲ

ἴσως ὅτι τὸ κίνημα τοῦτο οἰκτρῶς ἐναυάγησε· πιθανὸν ἵνα συνέβησαν λάθη κατὰ τὴν διοργάνωσιν καὶ διεύθυνσιν τοῦ κινήματος τούτου καὶ πολλοὶ ἴσως· εἰς ταῦτα ἀποδίδουσι τὸ ναυάγιόν τοι, δυστυχῶς ὅμως τὰ πράγματα δὲν ἔχουσιν οὕτω· τὸ κίνημα ἀπέτυχε ὄχι διότι συνέβησαν λάθη ἀλλὰ διότι ὁ τόπος ὄχι μόνον δὲν τὸ ὑποστηρίζει ἀλλὰ καὶ τὸ πολεμᾷ.

Ἐκτὸς τοῦ Ἀποκορώνου καὶ τῶν Σφακίων τῶν δύο τούτων Ἐπαρχιῶν, αἵτινες κατ' ἀνάγκην ἔλαβον μέρος διότι διὰ τῆς πρωτοβουλίας τῶν ἀρχηγῶν τῶν τὸ κίνημα ἐγένετο, οὐδεμία ἄλλη Ἐπαρχία τὸ συνεμερίσθη. Ἄν τινὲς τῶν ἄλλων Ἐπαρχιῶν ἐπεμψαν πληρεξουσίους τοὺς ἐπεμψαν οὐχὶ διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι ἀλλὰ διὰ νὰ ἐμποδίσωσι καὶ διακηρύξωσι ὅτι δὲν θέλουσιν Ἐπανάστασιν. Ἐν γένει δὲ αἱ λοιπαὶ εἴκοσι δύο Ἐπαρχίαι τῆς Κρήτης μὴδ' αὐτῶν τῶν Λακκῶν, τοῦ Σελίνου καὶ τοῦ Μυλοποτάμου ἐξιρουμένων, ὄχι μόνον δὲν συμμερίζονται τὸ κίνημα ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν Κυβέρνησιν τολμοῦσι καὶ τὸ καταγγέλουσι.

Ὁ Λαὸς τοῦ 1877 δὲν εἶναι ὁ τοῦ 1866 . . . **Οὐδεὶς ἴσως κάλλιον ἐμοῦ γινώσκει τὰ πρὸς τὴν πολυστένακτον Κρήτην αἰσθήματα σας καὶ τὰς πρὸς τὴν θυσίας σας γινώσκω δὲ καὶ πύζον ἤδη ἐργάζεσθε ὑπὲρ αὐτῆς.**

Ταῦτα πάντα δὲ μὲ παρακινουῦσι νὰ σᾶς ἐκθέσω τὴν ἀληθῆ κατὰστάσιν μας καὶ τὰς περὶ ταύτης ἰδέας μου, σᾶς ὑποδείξω δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ἡ παρουσία σας εἶναι περισσότερος χορήσιμος ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Κρήτῃ ὅπου σήμερον δύνασθε νὰ ριψοκινδυνεύσητε ἀνωφελῶς.

Χαρίλαος Ἀσκούτσης

*
**

Ὁδηγίαὶ ἹΨηλάντου

Παρίσισι 17 Ἰουνίου 77

Φίλε μου

Πολὺ ἐλυπήθην μαθὼν ὅτι οἱ Κοῦτες, ἐπεκαλέσθησαν τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἀπορῶ δ' ἔτι μᾶλλον πῶς οὗτοι ἠδυνήθησαν νὰ παρεννοήσωσι τὴν τοῦ Βρετανικοῦ Ἀνακτοβουλίου ἀπίντησιν καταδηλοῦσαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἀγγλίας τοῦ νὰ ἐπιζητήσῃ ὅσον ἔνεστι τὴν διατήρησιν τῆς Τουρκίας, ἢ, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ

κυριεύση τὴν νῆσον των βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἐπιθυμίας τῶν Κρητῶν.

Σᾶς παρακαλῶ καὶ αὐθις νὰ ἐνεργήσετε δραστηρίως ὅπως ἡ Ἐτανάστασις ἐκραγῇ, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Βασιλέως, οἱ δὲ Κρητες κηρύξουσιν ὡς μόνον σκοπὸν τῆς ἐξεγέρσεώς των, τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν, ἀποφεύγοντες τὴν ἐπὶ κλησιν πάσης ξένης προστασίας.

Ἄμα ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαμβάνειν τὰς συμβουλίας μου *θ' ἔλω ζητήσῃ ὅπως ἀναθέσῃ Ἑμῖν τὴν ἐντολὴν νὰ συνεννοησθε ἐκ μέρους τῆς μαζῆς μου.*

Εὐχαριστῶν δ' Ἑμᾶς διὰ τὰς λίαν σπουδαίας πληροφορίας, ἃς μοὶ μεταδίδετε ὡς καὶ διὰ τὴν πλείστην πρὸς με ἀφοσίωσιν καὶ φιλίαν, ἣν ἐκ καρδίας ἀνταποδίδω Ἑμῖν.

Σᾶς ἀσπάζομαι

Ὁ Φίλος Σας

Ἑψηλάντης

Παρίσιαι 28)10 Ἰουλίου 1877

Ἀγαπητέ μοι Φίλε

... δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ τὴν γνώμην τοῦ «Ἀωνόμου Φίλου» καθ' ὅσον, αἱ πληροφορίες, ἃς ἔχω ἐκ Πιερρουπόλεως, μὲ πείθουσιν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐντελοῦς ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐξώσεως τῶν Ὀθωμανῶν ταύτην ἐπιθυμεῖ ἡ Ρωσσία καὶ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, θὰ ἐπιφέρῃ ἢ φορὰ τοῦ πλέμου. Ἐξακολουθῶ ἐπομένως θεωρῶν ἀναγκαῖον νὰ ζητήσῃ ἡ Κρήτη *τὴν ἔνωσιν* μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τοσούτω μᾶλλον, καθ' ὅσον τοῦτο οὐδαμῶς ἐμποδίζει αὐτὴν νὰ ἐξαρκεσθῇ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν Ἑγεμονίας ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἀποτύχη ἢ ἔξωσις τῶν Ὀθωμανῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ ἐμὲ, ἐπιθυμῶν ἀπολύτως τὴν ἔνωσιν, δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τὴν Ἑγεμονίαν τῆς Κρήτης, ἐκτὸς ἂν ὁ Βασιλεὺς, κατιδὼν τὸ ἀδύνατον τοῦ ἄλλως γενέσθαι, μοὶ ἐπιβύλη τὴν ἀποδοχὴν τῆς προσφορᾶς καὶ ἀναθέσῃ τὴν ἐντολὴν νὰ παρασκευάσω, ὡς Ἑγεμὼν τῆς νήσου, τὴν κατόπιν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἄν λοιπὸν ἐπιθυμῶσιν οἱ φίλοι νὰ γνωρίζωσιν ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόφασίν μου, πρέπει νὰ ἐξετάσῃ

τὰς διαθέσεις τοῦ Βασιλέως, ἐξ ὧν αὕτη καθ' ὀλοκληρίαν ἐξα-
τάται.

Σᾶς ἀσπάζομαι ἐγκαρδίως
Ὁ Φίλος Σας
Ἵψηλάντης

Αὗται ἦσαν αἱ ὁδηγαί τοῦ Ἵψηλάντου ὅστις φοβού-
μενος τὰς ραδιουργίας τῶν ἐν Ἀθήναις, δὲν ἤθελε ν' ἀ-
πομακρυνθῆ τῶν ἐντολῶν τοῦ Ἀνακτος.

Βιέννη 21)2 Αὐγούστου 1877

Φίλε μου

... μεγάλως συνεκινήθην ἰδὼν μετὰ πόσης ἀφοσιώσεως ἀκο-
λουθῆτε τὰς ἰδέας μου, *κίττοι μὴ συμμεριζόμενος αὐτιάς*. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν θλίβωμαι ἐκ βάθους καρδίας ἀδυνατῶ ἀπολύτως νὰ μεταβάλω γνώμην ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως ἣν μοὶ ἐνέπνευσεν ἡ ἀφο-
σίωσις μου πρὸς τὸν Βασιλέα τοῦ νὰ μὴ δεχθῶ δηλ. τὴν διεύθυν-
σιν τοῦ ἀγῶνος ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Ἡγεμόνος μας.

Ἄφ' οὗ ὡς λέγετε, ἡ συγκέντρωσις τῶν πρώτων Ἐπαναστα-
τῶν κατέστη πλέον ἀναπόφευκτος πρέπει τοῦλάχιστον νὰ ἐμποδι-
σθῆ πᾶσα ἐκ μέρους τῶν συγκεντρωθέντων πρόκλησις, ἕως ὅτου
φθάσωσιν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, ἀυξήσῃ δ' ἀρκοῦντως καὶ ὁ ἀ-
ριθμὸς αὐτῶν.

Τὰ ὅπλα, ἃ ἐκ μέρους μου πέμπονται ἐντὸς 10—12 ἡμερῶν
μέσον Μασσαλίας θέλουσιν πεμφθῆ εἰς τὸ ὄνομα Ἵμων, διὰ τοῦ
αὐτοῦ μέσου δι' οὗ ἐστάλησαν Ἵμῖν καὶ τὰ ρεβόλβερ . . .

Γρ. Ἵψηλάντης

Ἡ ἐξελέλιξις τῆς κατχστάσεως ἐν Κρήτῃ

Κράπη τῇ 24 Αὐγούστου 1877

... διαμείναμεν εἰς τὰ χωρία Ραμνὴ, Καρὲς καὶ εἰς τὴν θέσιν
Γοῦρνες περιμένοντες τοὺς Κυδωνιάτες, Σελινιώτες, Κισαμίτες νὰ
ἔλθουν ἀλλὰ δυστυχῶς ραδιουργούμενοι παρὰ πολλῶν ὀργάνων
τῆς Κυβερνήσεως ἀρνήθησαν νὰ συμμεθέξουν μεθ' ἡμῶν. Πρὸ ὀ-
κτῶ δὲ ἡμερῶν ἀπὸ σήμερον μετέβημεν εἰς Κράπην ὅπου ἦλθον
πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν Ἀμαρίου Ρεθύμνης καὶ Μυλοποτά-

μον καὶ Ἁγίου Βασιλείου ἐξελέξατο δὲ καὶ ἡ Ἐπαρχία Σφακίων πληρεξουσίου καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ Ἐπαρχίαι ὅπως διαμένουν ἐν τῇ συναθροίσει. Σήμερον ἐτελείωσεν, ἡ πρὸς τὸν Διοικητὴν καὶ τοὺς Προξένους ἀναφορὰ μετὰ 3000 ὑπογραφῶν αἱ δὲ ἀνατολικαὶ Ἐπαρχίαι καὶ αὐταὶ διεμαρτυρήθησαν ὅτι εἶναι σύμφωνοι εἰς τὸ εἰρηνικὸν κίνημα· αὐριοὶ ἀναχωροῦσιν οἱ κομισταὶ τῆς ἀναφορᾶς καὶ τῶν ὑπομνημάτων οἱ Κύριοι Α. Τζίγλης καὶ Γεώργιος Χ' Γρηγοράκης καὶ λοιποὶ ἀπεφασίσθη δὲ παρὰ τῆς συναθροίσεως νὰ μένουν οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἐπαρχιῶν νὰ περιμένουν τὴν ἀπάντησιν παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ὥστε μὲ τοῦτο θὰ κερδίσωμεν καιρὸν, ἀλλὰ ἔχομεν ἀνάγκην χρημάτων διὰ νὰ μὴν γινόμεθα βάρος τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἐξάδελφός Σου

A. Καβρὸς

Ἐν Βιέννῃ 22)4 Σ)βρίου 1877

Φίλε μου

Πολὴν ἠδυσχερομένην μαθὼν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς Ὑμῶν ὅτι ἡ Συνάθροισις τῶν Κρητῶν ἐν Κλήματι, ἀπέληξεν εἰς τὴν αἴτησιν τῆς παρὰ τῆς Πύλης παραδοχῆς τῶν ὑπὸ τῶν τελευταίων προταθεισῶν μεταρρυθμίσεων. Τὸ εἰρηνικὸν τοῦτο διάβημα ἐνῶ ἀρκεῖ ἀφ' ἑνὸς ὅπως ἀναγκάσῃ τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συνέδριον, ὅπερ ἤθελε τυχὸν συνέλθῃ κατὰ τὸν χειμῶνα, νὰ παραδεχθῇ τὴν ὑπαρξίν κρητικῆς ζητήματος, ἐμποδίζει ἀφ' ἑτέρου τὴν ἄμεσον ἐκρηξίν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἣτις ἤθελεν εἶσθαι πρόωρος, καθόσον πρὸ τῆς ἀνοίξεως, δὲν δύναται αὕτη νὰ περιμείνῃ τελεσφόρον συνδρομὴν οὔτε ἐκ μέρους τῆς Ρωσσίας, οὔτε ἐκ μέρους τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, μὴ δυναμένων νὰ κινηθῶσι πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Σὰς παρακαλῶ ὅθεν νὰ συμβουλευσῆτε ἐκ μέρους μου τοὺς πληρεξουσίου τῶν ἐπαρχιῶν ἐν Κρήτῃ νὰ περιμείνωσιν τὴν ἀπάντησιν τῆς Πύλης ἣτις, καὶ ἀρνητικὴ ἐν γένει, ἂν εἶναι θὰ περιέχῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ τινὰς παραχωρήσεις, νὰ ἔλθωσι δὲ κατόπιν εἰς διαπραγματεύσεις μετ' αὐτῆς παραιτούμενοί τινων ἀξιώσεων καὶ ἰδίως τῆς ἐκ μέρους τῶν Μ. Δυνάμεων ἐγγυήσεως τῶν μεταρρυθμίσεων. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ καιρὸν θὰ κερδίσωσι καὶ τὴν ὑπὸ διπλωματικὴν ἐποψίν μεγάλως σημαίνουσαν ὑπόσχεσιν ἐκ μέρους τῆς Πύλης πλειόνων παραχωρήσεων.

Ἐναλογιζόμενος ἐν τούτοις ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐπιβαλλομένη ἀναβολὴ τῆς ἐκρήξεως τῆς Κρητικῆς Ἐπανάστασεως, πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆ ὅπως παρασκευασθῆ αὕτη κάλλιον, ἀσχολοῦμαι, κατὰ δύναμιν, μὲ τὴν προμήθειαν καὶ ἀποστολὴν ὑλικοῦ. Καὶ 100 μὲν ὄπλα ἀπέστειλα ἤδη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Χιονιουδάκη κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν Ἑμῶν. Ἐντὶ δὲ φυσιγγίων ἐπιθυμῶν, μὴ εὐρισκομένων εἰμὴ παλαιῶν καὶ κακῆς ὡς ἐκ τούτου ποιότητος, προὔτιμησα νὰ παραγγείλω τὴν προμήθειαν καὶ ἀποστολὴν τοῦ ἀναγκασίου ποσοῦ μολύβδου καὶ καιφυλλίων διὰ 500.000 βολὰς, ὡς καὶ 50 χυτρῶν πρὸς κατασκευὴν τῶν σφαιρῶν. Σὰς παρακαλῶ νὰ ἐξετάσητε, χωρὶς νὰ ἀναφέρητε τὸ ὄνομά μου, καὶ μοὶ γράψητε, ἂν καὶ ὑπὸ τίνας ὄρους τιμῆς καὶ χρόνου παραδόσεως ἀναδέχητε τὸ ἐν Ἀθήναις πυριτιδοποιεῖον νὰ προμηθεύσῃ τὸ ἀναλογοῦν διὰ τὰς ἀνωτέρω βολὰς ποσὸν πυρίτιδος . . . ἐπιθυμῶ νὰ μὲνῃ (τὸ ὑλικὸν) ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν Ἑμῶν διάθεσιν, μέχρις οὗ ἀποφασισθῆ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ Ἑμῶν ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος τῆς χρησιμοποίησεως.

Σὰς ἀσπάζομαι
Γρ. Ἐψηλάντης

Πρὸς τὴν Συνάθροισιν ἔγραψεν ὁ Παρθένιος.

. . . μετὰ μεγάλης χαρᾶς βλέπω ὅτι οἱ καλοὶ πατριῶται ἀσπάζονται τὴν σωτήριον ἰδέαν του νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ὑπαρξιν καὶ διατήρησιν τῆς Συνεθροίσεως ἡμεῖς μακρόθεν ὅσον καὶ ἂν λέγωμεν ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὑπάρχῃ ὁ πυρὴν οὗτος, ὅσον καὶ ἂν συντρέχωμεν, ἔὰν Σεῖς δὲν τὴν ὑποστηρίξετε διὰ τῶν λόγων καὶ τῆς προσωπικῆς Σας συνδρομῆς εἰς μάτην θέλουσιν ἀποβῆ αἱ μακρόθεν εὐχαὶ ἡμῶν καὶ αἱ θυσίαι ὅσον μεγάλα καὶ ἂν ᾦσιν.

Ἐχομεν νὰ παλαίσωμεν ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως, τῆς ἀνεχειᾶς τῶν ἀναλόγων μέσων πρὸς ἐξέγερσιν, καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως.

Κατ' ἐμὲ τὴν Τουρκίαν θὰ νικήσωμεν ἔὰν καταβάλωμεν περισσότερον κόπον. Τὰ χρειώδη θὰ οἰκονομήσωμεν εὐκόλως. Τὰς ὀλεθρίας ὅμως ἐνεργείας τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως μόνον διὰ τῆς συναισθησεως τοῦ Ἀνωτέρου πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντος καὶ τῆς ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς, θέλομεν καταβάλει . . . »

*
*

Τὸν ἐπληροφόρουν ὅτι ἐξέλεξαν παμψηφει Γεν. Ταμίαν

τὸν *λατρὸν Ὀδυσσεά Σταυριανίδην*(1) (*Καυκαλᾶν*).

« . . . Σᾶς τὸν συνιστῶμεν ὅτι εἶναι ἄνθρωπος καλῶν αἰσθημάτων καὶ ἀκεραίου χαρακτῆρος, τιμιώτατος, δίκαιος, ἀμερόληπτος καὶ εὐπορος· δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ καταβροχθίσῃ κοινὰ χρήματα, ἐπειδὴ ἔχει δικά του . . . οὐδεὶς ἄλλος ἐνταῦθα σκέπτεται ὡς αὐτός· ἔχει μέγαν ζῆλον ὑπὲρ τῆς καλυτερεύσεως τῆς τύχης τῆς Πατρίδος μας ».

Μέχρι τοῦδε τυγχάνει ἀγνωστον πῶς ἐξωπλισθῆ καὶ συνειρηθῆ ἢ Ἐπανάστασις ἐκείνη παρὰ τὴν καταδίωξιν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως. Ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων ἐπιχύνεται ἀπλετον φῶς εἰς τὴν σχετικὴν ὑπόθεσιν.

Ἐν Προσνέφῳ Ἀποκορώνου τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1877

κ. Παρθένιον Κελαϊδῆν

Ἄδελφῆ

Εἰς χεῖρας ἔχομεν τὴν ἀπὸ 7 μεσοῦντος ἐπιστολὴν σας εἰς ἡν ἀπαντῶμεν προτάττοντες τὰς εὐχαριστίας μας διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν τετρακοσίων δραχμῶν τὰς ὁποίας ἐγράψαμεν εἰς τὸν ἀδελφὸν Τ. (2) νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν ταχυδρόμον μας καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἀπόδειξιν θέλετε ἔχει διὰ τοῦ προσεχοῦς διὰ τοῦ αὐτοῦ φίλου. Πιστεύομεν ἀδιστακτικῶς ὅτι ἐὰν μὴ οἱ ἀρμόδιοι ἐπέλθωσιν ἀρωγοὶ εἰς τὸ κίνημά μας δὲν θέλετε παραλήψῃ καὶ ἑτέραν ἀποστολὴν. Προσέτι πεποιθᾶμεν ὅτι πᾶσαν ἀντενέργειαν περιφρονοῦντες, θέλετε ἐξακολουθήσει φροντίζοντες ὅ,τι καλὸν διὰ τὴν φίλην ἡμῶν Πατρίδα, ἐνθυμούμενοι ὅτι ἕκαστος ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων κρίνεται. Τὸ ἐφ' ἡμῖν θέλομεν ἀντιπαλαίσῃ κατὰ πάσης δυσκολίας καὶ ἀντενεργείας καὶ θέλομεν ἐπιμένῃ εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ κινήματος.

Καθ' ἃς ἐκ διαφόρων θετικῶν πηγῶν λαμβάνομεν πληροφορίας ἢ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε τὴν καταδίωξίν μας τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περιμένομεν.

Σκοπὸν ἔχομεν νὰ διαφύγωμεν ὅσον δυνάμεθα πᾶσαν σύγκρουσιν, ἐὰν ὁμῶς ἐξαίφνης εὐρεθῶμεν εἰς θέσιν δυσχερῆ δὲν ἔχο-

(1) Ὀδυσσεὺς Σταυριανίδης υἱὸς τοῦ Σταύρου Καυκαλᾶ ἐγεννήθη ἐν Ἐπισκοπῇ Ρεθύμνης κατὰ τὸ 1826 καὶ ἀπεβίωσε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1899. Ἄρχηγός Ρεθύμνης κατὰ τὸ 1878 καὶ ἐφεξῆς.

(2) Πιθανὸν Τριφυλίη.

μεν ἐπικρῆ ἀριθμὸν ὄπλων γὰ ἀντιπαραταχθῶμεν, καθ' ὅσον ἐνεκα τῆς παρουσίας ὥρας τοῦ ἔτους πάντες ἐπεδόθησαν εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας των καὶ μόνον 5—6 ὄπλοφόροι μᾶς παρακολουθοῦσι. Συνιστῶμεν ὅθεν ὑμῖν θερμῶς τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν ἑκατὸν (100) ὄπλων μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων ὅπως χρησιμεύουσι πρὸς ἔξολλισμὸν τῶν πληρεξουσίων καὶ περιμένομεν διὰ τοῦ προσεχοῦς τὴν περὶ τοῦ τόπου τῆς ἀποβιβάσεως εἰδοποίησίν σας. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐντόνως γράφομεν σήμερον εἰς τὸ Κέντρον.

Σᾶς ἀσπαζόμεθα. Οἱ Ἀδελφοί Σου

Λεωνίδας Π. Μαιθιουδάκης, Γεώργιος Ἀνδρουλακάκης, Ἡλίας Φωτάκης, Κωνσταντῖνος Μαλινός, Ἀριστοτέλης Καλοῦδᾶς, Γεώργιος Ν. Βλαστός, Γρηγόριος Περικάκης, Ἐμμανουὴλ Σπυριδάκης, Ἐμμανουὴλ Μαργκουδάκης, Ἰω. Γ. Παπαδάκης, Ἀναγνώστης Χ. Παπιδάκης, Ζαχάρης Ρομάνος, Μαθιὸς Μανωλικάκης, Ἰ. Σταυριδάκης, Ἀντώνιος Μενεγίδης, Κ. Μητσοτάκης, Χ'' Ἐλευθ. Κελαϊδῆς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Συναθροίσεως τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ

Δηλοποιεῖ

Ὅτι ἔλαβε παρὰ τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ διαμένοντος ἐν Ἀθήναις Δραχμὰς τετρακοσίας (Ἄριθ. 400) τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν ὅπως χρησιμεύσωσι διὰ τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Συναθροίσεως Πληρεξουσίων.

Ἐν Προσνέρῳ Ἀποκορώνου Κρήτης τῇ 21 8)βρίου 1877

Κωσταρὸς Βολουδάκης, Ἀνδρέας Καυκαλαῦς, Ἀντώνιος Μενεγίδης, Θ. Σταυριδάκης, Ἀναγν. Χατζ. Παπαδάκης, Χ'' Ἐλ. Κελαϊδῆς, Α. Καβρὸς, Σταμάτιος Ἰω. Μυλωνάκης, Ἰω. Γ. Παπαδάκης, Γ. Ἀνδρουλακάκης, Α. Σήφακας, Γεώργιος Ν. Βλαστός, Παῦλος Ἀνδρέου Μοράκης, Ἐμμ. Μαυρουλάκης, Α. Δ. Παπαδάκης, Γρηγόριος Περικάκης, Κ. Μητσοτάκης, Ἐμμ. Σπυριδάκης, Ἀριστοτέλης Καλοῦδᾶς, Ἡλίας Φωτάκης.

Ἀπὸ Πρόσνερον Ἀποκορώνου τῇ 21 8)βρίου 1877

Συμπατριῶτα Πάτερ Παρθένιε

Ἐκ πολλῶν πατριωτῶν μας, καὶ ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς ταλαίνης καὶ

αίματοφύργου Πατρίδος ἐνεργειῶν Σας ὠθούμενοι, λαμβάνομεν τὴν τιμὴν, ἃν καὶ προσωπικῶς δὲν σᾶς γνωρίζομεν, νὰ ἐκφράσωμεν ὑμῖν τοὺς ἐγκαρδίους πατριωτικοὺς ἀσπασμούς μας δεύτερον δὲ νὰ σᾶς συστήσωμεν τὴν θέσιν εἰς ἣν εἴμεθα ἐκτεθειμένοι ἐνώπιον τῆς ἀδίκου καὶ μυσαρᾶς Κυβερνήσεως.

Ἐκ τῆς πρώτης ἡμέρας ἦν ἔλαβεν χώραν ἡ συνάθροισις τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης εὐρισκόμεθα ἀδιαλείπτως συνηνωμένοι μετὰ τῶν λοιπῶν πληρεξουσίων τῆς Πατρίδος, μὴ δυνάμενοι νὰ πλησιάσωμεν εἰς τὰς ἐστίας ἡμῶν· ἐπειδὴ δὲ δυστυχῶς εὐρισκόμεθα ἄοπλοι μὴ ἔχοντες τίποτε ἐν ἐνδεχομένῃ ἐπιθέσει ὅπως ὑπερασπίσωμεν ἑαυτοὺς, σᾶς παρακαλοῦμεν σὰν καλὸν πατριώτην ὅπως φροντίσῃτε τὴν ἀποστολὴν τεσσάρων ρεβόλβερ ἐξ ἐκείνων ποῦ ἐστείλατε εἰς τοὺς φίλους καὶ συναδέλφους ἡμῶν Καβρὸν καὶ Καυκαλᾶν καὶ θέλετε μᾶς ὑποχρεῶσαι πάρα πολὺ· αὐτὸ νομίζομεν σᾶς εἶναι εὐκολὸν διότι καὶ ἔχετε τοιαῦτα καὶ κατὰ τὸ σημερινὸν γράμμα ὅπερ διαβιβάζομεν πρὸς τὸ «Κέντρον» ἀφίεσθε ἐλεύθερος νὰ ἀποστείλετε ὅπου ἐγκρίνετε ταῦτα.

Εὐελπιστοῦντες εἰς τὰ Πατριωτικὰ καὶ Ἀκραϊφνῆ αἰσθημάτα σας ὑποσημειούμεθα.

Οἱ Πληρεξούσιοι

Μυλοποτάμου. *Δεωνίδας Π. Μαθιουδάκης*

Ρεθύμνης. *Γρηγόριος Περακάκης*

Ἀμαρίου. *Γεώργιος Ν. Βλαστὸς*

Αριστοτέλης Καλοῦδᾶς(1)

Ἐν Προσέρῳ Ἀποκορώνου τῆ 21 Ὀκτωβρίου 1877

Ἡ προσωρινὴ τῆς Κρήτης Ἐπιτροπὴ

*Πρὸς τοὺς Κυρίους Παρθένιον Κελαϊδῆν, Χατζῆ Μιχαὴλ
Γιανναράκη καὶ Ματθ. Μυλονωγιαννάκη*

Κατὰ τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἃς διατρέχει ἡ πατρίς ἡμῶν καθῆκον παντὸς πατριώτου εἶναι νὰ ὑπηρετήσῃ ταύτην καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν κοινὴν πάντων τῶν συμπατριωτῶν ὁμοφωνίαν. Δικαίως ἐκτιμῶντες ἐκ τῶν προγενεστέρων τὰ ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος αἰσθημάτα Σας, Σᾶς συνιστῶμεν θερμῶς ὅπως συνεννοούμενοι μεταχειρισθῆτε ἅπασαν τὴν ἐπιρροὴν ὑμῶν πρὸς συμφιλίωσιν ἁπάν-

(1) Ἀπεστάλησαν

των, ὑποδεικνύοντες αὐτοῖς ὅτι ἐν μόνῃ τῇ εἰλικρινεῖ σύμπνοια ἐγκρατεῖται τὸ ἀληθές συμφέρον τῆς πατρίδος.

Σὰς συνιστῶμεν ἐπίσης θερμότατα νὰ καταβάλητε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἀποσταλῶσιν ἡμῖν ὡς τάχιστα καὶ ὅπως δήποτε ὀλίγα ὅπλα καὶ πολεμοφόδια πρὸς ἐξοπλισμὸν ἡμῶν, καθ' ὅσον τοῦτο ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι λίαν ἀναγκαῖον θέλει ἀναζωπυρώσει ἕξ ἄλλου τὸ κοινὸν φρόνημα κινδυνεῦον ἤδη νὰ κατευνασθῇ ἔνεκα τῆς ἀβελτηρίας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Περὶ τούτου θέλετε συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ «Κέντρου» εἰς ὃ ἐν ἐκτάσει γράφομεν. Περιμένοντες διὰ τοῦ προσεχοῦς εὐνοϊκὴν ἀπάντησιν ἐπὶ τούτου σὰς προσφέρομεν τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμούς μας.

Οἱ ἀδελφοί Σας

Παῦλος Ἀνδρέου Μοράκης, Α. Καβρὸς, Κ. Μητσοτάκης, Σταμάτιος Ἰω. Μυλωνάκης, Γεώργιος Ἀνδρουλακάκης, Ἐμμ. Μανρουλίτης, Ἰωάννης Ἀληφχεράκης, Λεωνίδας Ματθιουδάκης, Γρηγόριος Περακάκης, Ἐμμανουὴλ Μαραγκουδάκης, Γεώργιος Ν. Βλαστός, Ζαχαρίας Ρωμάνος, Ἀντώνιος Μενεγίδης, Ι. Γ. Παπαδάκης, Α. Κανκαλᾶς, Ἀριστοτέλης Καλοῦιδᾶς, Χ' Ἑλ. Κελαῖδης.

Ἀσκήφου 27 Ὀκτωβρίου 1877

Ἡ Προσωρινὴ τῆς Κρήτης Ἐπιτροπή.

Πρὸς τὸν Κύριον Παρθένιον Κελαῖδην

Περιῆλθεν εἰς χεῖράς μας ἡ ἀπὸ 11 λήγοντος ἀδελφική σας μετὰ τῆς εἰδοποιήσεως ὅτι ἀπεστείλατε καὶ αὐθις εἰς Ρεθύμνην πρὸς συντήρησίν μας δραχμὰς πεντακοσίας τέσσαρας (ἀριθ. 504) διὰ τὰς ὁποίας καὶ αὐθις σὰς εὐγνωμονοῦμεν. Πιστεύομεν διὰ τοῦ παρελθόντος νὰ ἐλάβετε τὴν ἀπόδειξιν τῶν προγενεστέρων τετρακοσίων 400 δραχμῶν καὶ προσεχῶς θέλετε λάβῃ καὶ τὴν δευτέραν. Δὲν ἀμφιβάλομεν δὲ ὅτι θέλετε ἐνεργῆ ὅ,τι ἀπαιτοῦσιν αἱ περιστάσεις, ἐπιφυλαττόμενοι καὶ ἡμεῖς νὰ ὑποβάλλωμεν τὰς ὁδηγίας σας εἰς τὴν σκέψιν καὶ τῶν ἄλλων ἐνταῦθα καλῶν μας πατριωτῶν, θὰ ἐπιμεινωμεν καὶ θὰ φανῶμεν ζωηρότεροι ὅσον βαίνουσιν ἐπὶ τὰ πρόσωτὰ ρωσικὰ ὅπλα. Ἐν τούτοις δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον καὶ αὐθις νὰ σὰς συστήσωμεν νὰ καταβάλητε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἀποσταλῶσι ταχέως ὅπλα μὲ οἶον δήποτε τρόπον δυνηθῆτε, καθ' ὅσον ἤδη μάλιστα παρά ποτε παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη αὕτη, διότι θὰ

πλησιάζωμεν πολὺ χαμηλά. Σχετικῶς γράφομεν εἰς τὸ «Κέντρον» καὶ ἐπιθυμοῦμεν νὰ συνεννοηθῆτε.

Ἐν τούτοις προσδοκῶντες ἀπάντησίν σας σύμφωνα μὲ τὰς ἀνάγκας ἅς σᾶς ὑποδεικνύομεν, καὶ ἐπιθυμοῦντες ἡ ἐπομένη ἐπιτολή σας νὰ μᾶς ἀναγγείλῃ μεγάλα εὐάρεστα.

Σᾶς ἀσπάζόμεθα ἀδελφικῶς

Οἱ παρευρεθέντες Πληρεξούσιοι

Κωσταρὸς Βολουδάκης, Α. Καυκαλᾶς Λεωνίδας Μαθιουδάκης, Ἄριστοτέλης Καλοῖδᾶς, Γρηγόριος Περακάκης, Ἰωάννης Τζαγκαράκης, Ἰωάννης Κουρτάλιος, Ἐμμανουὴλ Μαραγκουδάκης Γεώργιος Ν. Βλασιὸς, Γεώργιος Ἰωσ. Χατζηγηρηγοράκης, Γεώργιος Ἄντρουλακάκης, Ἐμμ. Μαυρουλάκης, Στυλιανὸς Χιονιᾶς, Μάρκος Ζερβὸς, Ροῦσσοι Χριστοδουλάκης, Θ. Σταυριδάκης, Ἀντώνιος Μενεγίδης, Α. Σ. Σήφακας, Ἰω. Γ. Παπουτσάκης, Σ. Μαλινδρετάκης, Μανώλης Μπουζιανάκης, Ι. Μανουσάκης, Βολάνης, Χ' Ἐλευθ. Κελαϊδῆς.

* *
Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Συναθροίσεως τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ

Δηλοποιεῖ ὅτι ἔλαβε παρὰ τοῦ Παρθενίου Γ. Κελαϊδῆ διαμένοντος ἤδη ἐν Ἀθήναις δραχμὰς πεντακοσίας τέσσαρας ἀριθ. 504, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν ὅπως χρησιμεύσωσι διὰ τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς συναθροίσεως Πληρεξουσίων.

Ἐν Ἀσκούφῳ Σφακίων Κρήτης τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1877

Κωσταρὸς Βολουδάκης, Στυλ. Χιονιᾶς, Α. Κκυκαλᾶς, Α. Καβρὸς, Λεων. Μαθιουδάκης, Γεώργιος Ἰωσ. Χατζηγηρηγοράκης, Ἐμμ. Μαυρούλιος, Γεώρ. Ἄνδρουλακάκης, Ἐμμ. Μαραγκουδάκης, Α. Α. Παπαδάκης, Ἰω. Κουρτάλιος, Γεώργ. Βλασιάδης, Ροῦσσοι Χριστοδουλάκης, Α. Καλοῖδᾶς, Γρ. Περακάκης, Α. Γ. Σήφακας, Γ. Παπουτσάκης, Σ. Μ. Μαλινδρέτος Ι. Μανουσάκης, Α. Βολάνης, Στεφ. Σκουλούδης, Χ' Ἐλ. Κελαϊδῆς, Μαν. Μπουζιανῆς.

* *
Ὁ ὑπογεγραμμένος Μαθιὸς Μυλωνογιάννης ἔλαβον δι' ἑξοδα μεταβάσεώς μου εἰς τὴν Κρήτην—νὰ συνοδεύσω τὰ πρῶτα ὄπλα καὶ πολεμοφόδια τὰ ἀποσταλλέντα παρὰ τοῦ Παρθενίου Γ. Κελαϊδῆ—παρὰ τοῦ ἰδίου ἀπο-

στέλλοντος, δραχμὰς ἑκατὸν ἐξήκοντα τρεῖς ἀρ. 163 καὶ εἰς ἔνδειξιν ὑποσημειοῦμαι.

Ἀθῆναι 20 Νοεμβρίου 1877

Ὁ λαβὼν

Μ. Μυλωνογιαννάκης

Ὁ ὑποφαινόμενος Κωνσταντῖνος Ἐμμ. Διλιδάκης ἐμποροπλοίαρχος τοῦ πλοίου Μπρατζέρας ἐπωνομαζομένης «Παρθιανή» ὁμολογῶ ὅτι ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Παρθενίου Γ. Κελαϊδῆ κιβώτια τριακοντα ἀρ. 30 περιέχοντα ἕκαστον ἀνὰ τουφέκια εἴκοσι τὸ ὅλον ἑξακόσια ἀρ. 600 καὶ διακόσια κιβώτια φυσίγγια ἀρ. 200 τὰ ὅποια ὀφείλω τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ καὶ τῆς Παναγίας νὰ τὰ μεταφέρω εἰς τὴν παραλίαν τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου καὶ νὰ τὰ ἀποβιβάσω. Ἀπέναντι δὲ ναύλου ἔλαβον τὸ συμφωνηθὲν ποσὸν δραχμῶν χιλίας τριακοσίας μετρητὰς, ὑποσχόμενος νὰ φροντίσω ὅσον δυνατόν τὴν ἀσφαλεστέραν τῶν πραγμάτων τούτων μεταφορὰν καὶ ἀποβίβασιν παραδίδων ταῦτα εἰς τὸν μετ' ἐμοῦ Ματθίον Μυλωνογιάννην ὄπλαρχηγὸν Ἀποκορώνου.

Εἰς πίστωσιν ὑπογράφω τὸ παρὸν μηδεμίαν ἔχων παρὰ τοῦ φορωτοῦ ἀπαίτησιν ἄλλην.

Ἀθῆναι τῇ 18 Νοεμβρίου 1877

Ὁ Πλοίαρχος

Κωνστ. Διλιδάκης

Οἱ μάρτυρες

Δαδᾶς, Χ'' Μ. Γιάνναρης, Γ. Γιανουδοβαρδάκης, Δαζαρίδης

* *

Ὁ Σταυριανίδης τῷ ἔγραφε ἀπὸ 13 Νοεμβρίου 1877 ἐκ Ρεθύμνης.

. . . εὐρισκόμεθα εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν μετὰ τὴν καθαρῶς δηλωθεῖσαν ἐγκατάλειψίν μας ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως. . . στερούμεθα τῶν χρειωδῶν. . . Τί νὰ πράξωμεν ;

Διὰ νὰ λάβωμεν, ὅσον τὸ δυνατόν καθαρὰν ἀπόκρισιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν, ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν ἐλπίδων καὶ ἐνεργειῶν καὶ διὰ νὰ πληροφορηθῆτε καὶ Ὑμεῖς αὐτοῦ ὅλας τὰς λεπτομερείας περὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ περὶ τοῦ φρονήματος αὐτοῦ, ἐθεωρήσαμεν λίαν ἀναγκαῖον νὰ πέμψωμεν αὐτοῦ ἐπίτηδες μετὰ μεγίστης μυστικότη-

τως τὸν ἀνώτερον πάσης πατριωτικῆς συστάσεως ἀδελφὸν κ. Δ. Λεφάκη, (1) ὅπως συνεννοηθῆτε μετ' αὐτοῦ προφορικῶς περὶ πίντων, διότι δι' ἐπιστολῶν, ἀτελῶς πάντοτε γίνεται ἡ συνεννόησις. Τὴν αἰτίαν τῆς μεταβάσεώς του μόλις γνωρίζουν ὀλίγα ἄτομα εἰς τὴν πόλιν ἢ δὲ Συνάθροισις ἀγνοεῖ αὐτήν, ἔγινε δὲ τοῦτο διὰ πολλοὺς εὐνόητους λόγους καὶ κυρίως διότι ὡς γνωρίζετε οἱ ἐν τῇ Συνάθροισι ἀδελφοὶ δὲν ἔχουν εἰς Χανιά ἄτομον τῆς ἐμπιστοσύνης των καὶ διὰ τοῦτο βλέπετε, ὅτι καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν των καὶ τὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας Σας *περιμένουν πάντοτε ἐκ Ρεθύμνης* τὸ πλεῖστον. (2) Εἶναι λοιπὸν ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν τι πρέπει νὰ πράξωμεν, διότι πολὺ φοβούμεθα ὅτι ἐντὸς ὀλίγου φθάσει ὁ καιρὸς τῆς ἐνεργείας, ἂν ὡς λέγουν πέση συντόμως ἡ Πλεύνα καὶ ἀρχίσουν αἱ Δυνάμεις τὰς περὶ μεσολαβήσεως προτάσεις των.

Πέποιθα εἰς τὸν ἄκρον πατριωτικὸν ζῆλον Σας καὶ ἐπομένως θεωρῶ περιττὸν νὰ ἐκταθῶ περισσότερον »

*
*
*

Τύποι σφραγίδων

Συνελθόντες σήμερον οἱ ὑποφαινόμενοι ἀπεφασίσαμεν τὴν κατασκευὴν δύο σφραγίδων φερουσῶν ἢ μὲν μία σταυρὸν καὶ γύρωθεν «Γενική τῶν Κρητῶν Συνέλευσις» ἢ δ' ἑτέρα σταυρὸν ἐπίσης καὶ γύρωθεν «Προσωρινὴ τῶν Κρητῶν Κυβέρνησις» ἐπίσης τὴν ἐπὶ λευκοῦ χάρτου τύπωσιν τῆς ἐπικεφαλίδος, ἐπὶ μιᾶς μὲν δεσμίδος «Ἐν ὀνόματι τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ» «ἢ Προσωρινὴ τῶν Κρητῶν Κυβέρνησις» ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας «Ἡ Γεν. τῶν Κρητῶν Συνέλευσις».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ν)βρίου 1877

*Παρθένιος Κελαϊδῆς
Γ. Κορκίδης
Γ. Γιαννουδοβαρδῆς
Ν. Νικολούδης
Χ' Μ. Γιάνναρης
Λαδάς*

*
*
*

Οἱ ἐκ τῆς περιφερείας Ρεθύμνης ἔγγραψον τῷ Παρ-

(1) Πρόκριτος ἐκ Ρεθύμνης καὶ ἐκλεκτὸς πατριώτης.
(2) Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων Ρωσσίας - Τουρκίας ἀνεχώρησεν ἐκ Χανίων ὁ Βουλγαρίδης (ἀνώνυμος φίλος) καὶ οὕτω ἔλειπεν ὁ σύνδεσμος. Ἐπιστέλλει ἀλλ' ἀτελῶς ἕτερος «Ἀχιλλεύς» οὐτινος τὸ πραγματικὸν ὄνομα ἀγνοοῦμεν.

θενίω ἐκ Μυριοκεφάλων ἀπὸ 18 N)βρίου 1877.

« . . . Ἄπαντες οἱ Ρεθύμνιοι, μένομεν κατὰ πολὺ εὐχαριστη-
μένοι πρὸς Ὑμᾶς καὶ πρέπει νὰ φροντίζετε ὅσον δύνασθε καὶ
περὶ ἡμῶν, καθότι οἱ περισσότεροὶ τῆς Συναθροίσεως εἴμεθα ἐκ
τοῦ Τμήματος Ρεθύμνης . . . »

Οἱ τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων τῶ ἀνέφερον ὅτι ἀηλίπισθησαν πε-
ρὶ τῆς εἰρηνικῆς λύσεως τῶν αἰτημάτων καὶ θὰ ἀλλάξωσι πρόγραμ-
μα ζητοῦντες Ἐλευθερίαν καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωσι Γραμμα-
τέα κατάλληλον συνεπαρχιώτην ὡς τοιοῦτον δὲ κρίνουσι πάντες τὸν
Στυλιανὸν Σταυρούδην καὶ παρακαλοῦν περὶ τῆς ἀποστολῆς του.

*
**

Κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1877 ἡ Συναθροίσις ἐκ Σφακίων,
Μυριοκεφάλων, Ἀσῆ-Γωνιάς εἶχε κατέλθει καὶ περιήρχετο τὰ χω-
ρία Κουρνᾶ, Πάτημα, Φυλακὴν, Ἀρκοῦδαιαν (Ἀρχοντικὴν), Ἐ-
πισκοπὴν, Ἀργυρούπολιν, ἐνεθάρρυνε τοὺς κατοίκους καὶ ἐξώθει
αὐτοὺς πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὸ Κίνημα. Οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι ἀπὸ
τὰ περίχωρα τῆς Ρεθύμνης καὶ τῶν Χανίων ἐξεδιώχθησαν εἰρηني-
κῶς πρὸς τὰς πόλεις ἐγκαταλείψαντες τὰς περιουσίας των «Κατὰ
τὴν ἐντολὴν Σας—τῶ ἔγγραφον—θὰ καταλύσωμεν τὰς Ἀρχὰς ἐκ-
διώκοντες τοὺς ἐπάρχους καὶ τὴν χωροφυλακὴν ἐκ τῶν Σταθμῶν
θὰ ἐπιτεθῶμεν δὲ ὅπου δεῖ, καὶ κατὰ τῶν σταθμεούτων εἰς Βά-
μον . . . »

Ὁ Ἄ. Καβρὸς τῶ ἔγραφεν ἀπὸ 27 N)βρίου 1877.

« . . . τὴν σημαίαν ποῦ μοῦ γράφεις ὅτι στέλνεις ἐπ' ὄνοματί Σου,
θὰ κάμω καθὼς μοῦ γράφεις· σημαιοφόρον δὲ θὰ ἐκλέξω καθὼς
πρέπει, Ὑμεῖς ὅμως δὲν πιστεύω νὰ εὐκαιρῆτε νὰ ἔλθετε νὰ τὴν
διευθύνετε, διότι θὰ ἔχετε ἄλλας πολιτικὰς ἐργασίας. Πρόκειται νὰ
γίνῃ συγχαρητήριον τηλεγράφημα πρὸς τὸν Τσάρον καὶ θὰ ἐπιφορ-
τισθῆτε Σεῖς νὰ μεταβῆτε καὶ νὰ τὸ ἐπιδώσετε.

Ραγδαῖα τὰ γεγονότα

Κατὰ Δεκέμβριον 1877 ἡ κίνησις ἦτο ζωηροτέρα ὀφειλομέ-
νη εἰς τὴν ἀποστολὴν ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων. Ὁ Καπετὰν-Μα-
θιὸς Μυλωνογιάννης ἔφθασεν εἰς «Τραχῆλι» Κεφαλᾶ Ἀποκορώ-
νου μετὰ ταξειδί 12 ὄλων ἡμερῶν τὴν 2 Δ)βρίου, μετὰ τοῦ Ἱερο-
διακόνου Ἰακώβου Πλουμῆ, ἰδιαιτέρως προστατευομένου παρὰ

τοῦ Παρθενίου. Ὁ Γ. Γιαννουδοβαρδῆς τῷ γράφει ἐκ Ζυμβραγοῦ ὅτι μετὰ περιπέτειαν 9 ἡμερῶν ἔφθασεν τὴν 7 Δ)βρίου 1877 εἰς Συγκλιούς καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πλησιεστέραν ἀκτὴν τῆς Κρήτης ἐκφορτώσαντες πάντα τὰ ὄπλα καὶ πολεμοφόδια, τὰ ὁποῖα ἔκρυψαν εἰς τι σπήλαιον, κατόπιν δὲ τὰ παρέλαβον καὶ τὰ διένειμον εἰς τοὺς ἐνθουσιωδῶς σπεύσαντας πολίτας.

Συγχρόνως ἔφθασαν εἰς διαφόρους ἀκτὰς οἱ Χ' Μιχάλης Γιάνναρης, Κορκίδης, Περίδης καὶ ἄλλοι.

Ἡ Συνέλευσις ὄρισεν ἔδρα τῆς τὸν Φρὲς ἔνθα ἔμεινε καθ' ὅλον τὸν μῆνα, μὲ μικρὸν διάλειμμα καθ' ὃ μετέβη εἰς Κάμπους καὶ κατόπιν ἐπανῆλθε πάλιν.

Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους οἵτινες μετέβησαν εἰς Βάμον, ἀλλὰ δὲν ἠθέλον ν' ἀναγνωρίσουν τὴν Συνέλευσιν, καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸν Λαὸν καὶ νὰ ἀκούσουν τί ἐξίητι οὗτος. Οἱ πολῖται ὅμως ἀπήντων ὅτι ἔχουσιν ἀντιπροσώπους καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς παρέπεμπον. Οἱ τὴν Συνέλευσιν ἀποτελοῦντες ἐζήτησαν παρέλκυσιν ἐπιδιώκοντες νὰ παρέλθῃ ὁ χειμὼν . . . «θὰ τοὺς κυλίσωμεν τοῖλάχιστον ἐπὶ ἓνα μῆνα ὥστε καὶ τὰ ζῶα ὅπου ἔχομεν εἰς χαμηλὰ μέρη νὰ ἀρνοσύρουν καὶ νὰ δύνανται νὰ ζήσουν ὑψηλὰ, διότι εἰς αὐτὰ ἔχομεν τὴν ἐλπίδα μᾶς νὰ μᾶς ζήσουν . . . » Πρακτικοὶ διπλωμαῖται, μὲ τετράγωνον νοῦν. Πάντες οἱ Πληρεξούσιοι καὶ οἱ γνωστοὶ τοῦ συνεβούλευον τὸν Παρθένιον νὰ μὴν κατέλθῃ εἰς Κρήτην διότι ἐκεῖ εἶναι χρησιμώτερος.

Ὁ Α. Καβρὸς τῷ ἔγραφε :

Φρὲς 24 Δ)βρίου 1877

Ἄγαπητὲ ἐξάδελφε

Κατὰ Διαταγὴν Σας ἀπὸ 12 Αὐγούστου ἐφρόντισα διὰ τοὺς ἄνδρας ὅπου μὲ διατάξετε καὶ ἤδη τοὺς ἔχω ἐτοίμους καὶ τὴν σημαίαν μοι ἔδωκεν ὁ Καπετὰν Μαθιός. Οἱ ἄνδρες οὗτοι εἶναι ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν Σφακίων, Ἀποκορόνου καὶ Ρεθύμνης, πιστεύω δὲ ὅτι θὰ μᾶς εὐχαριστήσουν. Ὁπλαρχηγὸν ἔλαβα τὸν Ἰωάννην Κελαϊδῆν. Σημαιοφόρον θὰ βάλω τὸν ἐκλεκτότερον. Ἐὰν ἔχετε τὴν ἐμπιστοσύνην νὰ τὴν διευθύνω ἐγὼ τὴν φάλαγγαν ταύτην ἐπ' ὀνόματί Σας, θὰ λέγεται «Παρθενίου Κελαϊδῆ». Εἰς ὕμᾶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔλθετε, ἐπειδὴ δύνασθε νὰ ὀφελήσετε ἀπ' αὐτοῦ τὴν Πατρίδα καλύτερον. Ὅλοι οἱ Πληρεξούσιοι θέλομεν

νά μὴν λείψετε ἀπ' αὐτοῦ διότι γνωρίζομεν πόσον μᾶς χρησιμεύετε »

Ἡ Συνέλευσις ἔγραψε.

Κάμποι Κυδωνίας 17 Δ)βρίου 1877

Ἄδελφὲ Πιρθένιε,

Περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ σωματείου ἡ ἀπὸ 9 ὑπερμεσοῦντος εἰς ἣν ἀπαντῶμεν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἀδοσίδου ἡ ἐπιτροπὴ οὐδεμίαν εἰσέτι ἔλαβεν ἐπίσημον γνώσιν αὐτῆς, κατὰ συνέπειαν μὴ ἀφικομένων μάλιστα μέχρι τοῦδε τῶν πληρεξουσίων Κισάμου καὶ Κυδωνίας δὲν δύναται νὰ προαποφασίσῃ ὁποίας ὑποδοχῆς θέλουσι τύχη αἱ προτάσεις του.

Ἐλήφθησαν αἱ ἀποσταλεῖσαι παρ' ὑμῶν δύο σφραγίδες ὧν θέλομεν κάμει χρῆσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. Ἐν τούτοις σᾶς συνιστῶμεν σπουδαίως καὶ πάλιν ὅτι πρέπει νὰ ληφθῇ ἡ προσήκουσα φροντίς ὅπως ἀποσταλῶσιν ὄπλα καὶ ἐφόδια καὶ εἰς τὰς Ἐπαρχίας Ρεθύμνης, Ἀμαρίου καὶ Ἁγίου Βασιλείου. Περὶ τούτου διωρίσθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων τῶν Ἐπαρχιῶν τούτων ἰδιαιτέραι ἐπιτροπαὶ αἵτινες θὰ ὑποβάλωσιν εἰς τοὺς ἀρμοδίους τὰς δικαίας καὶ ἀναγκαίας αἰτήσεις των τὰς ὁποίας καὶ ἐπισήμως σᾶς συνιστῶμεν ἀξιοῦντες νὰ ὑποστηρικθῶσι.

Ἰδιαιτέρα προσέτι καὶ ταχεῖα πρέπει νὰ ληφθῇ φροντίς πρὸς ὄπλισμόν τῶν πληρεξουσίων, ἀπόλυτον περὶ τούτου ἐχόντων ἀνάγκην.

Γ. Π. Μαρκάκης, Α. Καλοῦδᾶς, Ν. Βερνάρδος, Ἰωσ. Πλεύρης, Ἐμμ. Μυλωνάκης, Γεώργ. Συμβουλάκης, Ἄγγν. Μιχελουδάκης, Α. Γ. Παπαδάκης, Ε. Μαυρούλιος, Ἄναγγ. Στεφανάκης, Ἰωσ. Χ' Μπουρδουμπάκης, Χ' Ἐλ. Κελαῖδῆς, Σταμ. Μυλωνάκης, Ἰω. Γ. Παπαδάκης, Παναγ. Τσιλιμγκάκης, Σ. Μπονάτος, Στυλ. Περισσάκης, Βασ. Ψαλτάκης, Λεων. Μαθιουδάκης, Γρ. Περρακάκης, Ἐμμ. Φωτάκης, Πολυζῶης, Λαΐνης.

Ὁ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Ἀχιλλεύς»—ἔγραφεν ἐκ Χανίων μετ' ἡμερομηνίαν 20 Δ)βρίου 1877 «ἡ πολιτικὴ τοῦ Λογοθέτου ἥλλαξεν. Ἡδὴ ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις φοβηθεῖσα μήπως ἡ Κρήτη δεχθῇ τὴν Ἡγεμονίαν, προτίθεται νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπανάστασιν πάσῃ θυσίᾳ »

Ἡ Συνέλευσις ἐπληροφόρει τὸν Παρθένιον, ὅτι παμψηφει ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας της πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην διὰ τὰς πατριωτικὰς τῶν ἐνεργείας.

Φρὲ Ἐποστολῶν 24 Δ)βρίου 1877

Ἄδελφὲ Παρθένιε,

Ἐφ' ὅτου ἦλθα ἐδῶ ἐπιστολὴν Σας δὲν ἔλαβον οὔτε ἀπὸ τὸν κ. Σ. Χιονιά. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μοὶ ἀπαντήσετε ἅμα τῇ παραλαβῇ τῆς παρουσίας μου δι' ἐκείνην τὴν ὑπόσχεσιν ποῦ μοῦ εἶχετε δώσει· τί ἀπέκαμε ὁ κ. Χιονιάς ἔλαβε τίποτε ἢ ὄχι διότι γνωρίζετε τὴν θέσιν ὅπου εὐρισκόμεθα. Μὴ λησμονήσετε λοιπὸν νὰ μοὶ ἀπαντήσητε.

Μένω μὲ τὸ πρὸς Ὑμᾶς ἀνῆκον Σέβας
Χ' Μιχαὴλ Γιάνναρης

Πρὸς τὴν Συνέλευσιν ἀπέστειλεν ὁ Παρθένιος μεγαλειῶδες σχέδιον ὑπομνήματος, ὅπερ ὑπεβλήθη πρὸς τὰς Δυνάμεις, ἔχον οὕτω :

Πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις

Μέχρι τοῦδε ἐζητοῦμεν διὰ τῶν παρακλήσεων· ἀπὸ τῆς σήμερον ζητοῦμεν διὰ τῶν ὄπλων, νὰ ἐπανορθωθῇ μία μεγάλη διεθνῆς ἀδικία.

Τὴν ἀπόφασιν τῆς πρὸ πενήκοντα ἐτῶν τυφλῆς καὶ ἀκάρδου Εὐρώπης ἐκκαλοῦμεν ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης τοῦ 1877, ἣτις φαίνεται ἐπανερχομένη εἰς τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς φιλανθρωπίας, ἀφοῦ εἶδε ποῖοι εἶναι οἱ καρποὶ τῶν ἡμιτελῶν ἀποφάσεων καὶ τῆς ψευδοῦς ιδέας ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ συνυπάρξωσιν ἐγγυήσεις καὶ εὐνομία μετὰ τῆς Ἀσιατικῆς κατακτιήσεως.

Ἡ διπλωματία τοῦ 1833 νικητὰς καὶ πράγματι ἀνεξαρτήτους μᾶς ὑπήγαγεν ἐκ νέου δι' ἑνὸς πρωτοκόλλου ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἀνέπαισε τὴν συνείδησίν της, συμβουλεύσασα τὴν Πύλην νὰ ἀνιδρῶσῃ ἐν Κρήτῃ διοικήσιν δικαίαν καὶ ἡπίαν. Ἐπὶ ἡμῶν περίπου αἰῶνα ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἡπιότης αὕτη ἐξεδηλώθησαν διὰ προγραφῶν, ἀρπαγῶν, ἀτιμώσεων καὶ ἀπαγχονισμῶν. Τρεῖς δὲ ἐπαναστάσεις ὑπῆρξαν ὁ καρπὸς λύσεως διὰ τῆς ὁποίας νηπιώδης διπλωματία ἐνόμισεν ὅτι ἐξησφάλισε τὴν εἰρήνην.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ παραστήσῃ δι' ἄλλων λόγων τὰ ἀφόρητα δεινοπαθήματά του Λαὸς, ὅστις ὅπως βελτιώσῃ τὴν θέσιν του δὲν διστάζει νὰ θυσιάσῃ ζωὴν, τέκνα καὶ περιουσίαν, ἐξεγειρόμενος κατὰ τῶν δυναστῶν, οἵτινες θεωροῦσιν ἐπιτετραμμένην πᾶσαν ἀνοσιουργίαν; Δὲν θέλομεν νὰ ἀντιγράψωμεν τὴν ἱστορίαν. Ἐπὶ ἀχνίζει εἰσέτι τὸ αἷμα τὸ χυθὲν κατὰ τὸ 1866—1869. Ἄταφα κείνται εἰσέτι τὰ ὄσα τῶν γυναικῶν καὶ τῶν νηπίων, ὅσα θηριώδεις ἐκδίκησις ἔσπειρεν εἰς πάντα βράχον τῆς Κρήτης. Ὅτε ἔρρησε καὶ ἡ τελευταία σταγὼν τοῦ αἱματός μας καὶ ἡ μάχαιρα ἔπεσε κατὰ γῆς, χωρὶς ἡμεῖς νὰ τὴν παραδώσωμεν, ἀντὶ τῆς ποθητῆς ἀπολυτρώσεως μᾶς ἐδόθη ὑπὸ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἰσχυρῶν, ράκος τι προνομίων καὶ ἐγγυήσεων, τὰς ὁποίας οἱ ἀγνοοῦντες τὴν φύσιν τῆς τυραννίας ὑφ' ἣν στενάζομεν ἐξέλαβον καὶ πάλιν ὡς τεκμήριον γνησίων προθέσεων καὶ σύμβολον συνδιαλλαγῆς καὶ εὐημερίας.

Μόνοι ἡμεῖς δὲν ἠπατήθημεν· ἀλλ' ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ πάντων ἐκύψαμεν ἐκόντες ἄκοντες τὴν κεφαλὴν περιμένοντες νὰ ἐξιλεωθῇ διὰ τοῦ σιωπηλοῦ μαρτυρίου ἡ ἀδυσώπητος μοῖρα. Ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ἐδοκιμάσθη καὶ πάλιν ἡ ἠπιότης καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς Πύλης καὶ ἡ Εὐρώπη δύναται νὰ πεισθῇ διὰ προσφάτων γεγονότων, τι ἀξίζουσι παραχωρήσεις καὶ προνόμια κατακτητῶν πρὸς δούλους, τοὺς ὁποίους αὕτη ἀγωνίζεται νὰ καταστήσῃ ἰσονόμους καὶ ἰσοπολίτας, πρὶν πείσῃ τοὺς τυράννους νὰ τοὺς θεωρήσωσι καὶ ὡς ἀνθρώπους.

Εἶχον ὀρισθῆ οἱ φόροι καὶ μᾶς ἐβίασαν νὰ πληρώσωμεν διπλοῦς καὶ τριπλοῦς. Εἶχε καθιερωθῆ τὸ αἰρετὸν τῶν δικαστῶν καὶ ἡ ἐπιτόπιος διοίκησις ἀντικατέστησε τὴν ψῆφον τοῦ λαοῦ διὰ τῆς αὐθαιρέτου θελήσεως τῆς. Ἡ ἐλευθερία τῶν πληρεξουσίων καταπατήθη καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ φρονήματος ἐτιμωρήθη διὰ φυλακίσεων καὶ ἐξοριῶν. Οἱ Τοῦρκοι κακουροῦντες ἦσαν ἐλεύθεροι, Οἱ Χριστιανοὶ ἀμυνόμενοι ἐτιμωροῦντο ὡς κακοῦργοι. Ἰσότης, ἰσονομία, ἀσυδοσία, τὰ πάντα ἔμειναν ἐπὶ τοῦ χάρτου. Εἰς ἔπακρον δὲ τῆς περιφρονήσεως, μᾶς ἐζητήθη ἐπὶ τέλους νὰ λάβωμεν καὶ ἡμεῖς μέρος εἰς τὴν κωμωδίαν τοῦ Συντάγματος καταβιβάζοντες ἑκουσίως ὡς αὐτοκτόνος νῆσος ἣτις διὰ ποταμῶν αἵματος ἀπέκτεσεν ἐξαιρετικὴν θέσιν καὶ δικαιώματα ἐπὶ τῆς κηδεμο-

νίας τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν τάξιν τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Ὑμενῆς.

Δεκάκις διεμαρτυρήθημεν. Ἐμηχανεύθημεν μυρίουσ τροπούς ὅπως πείσωμεν εἰρηνικῶς τὴν Τουρκίαν νὰ φανῆ πρὸς ἡμᾶς εἰλικρινεστέρα καὶ φιλανθρωποτέρα. Ἄλλ' αἱ ἀναφοραὶ μας δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερβῶσι τὸ κατώφλιον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ὅσοι ἡμεῖς ἐταπεινούμεθα, τόσῳ ἐτραχύνοντο οἱ προκλητικοὶ τροποὶ τῆς Διοικήσεως. Εἰς μάτην ἠλπίσαμεν ὅτι αἱ ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐμφυλίου πολέμου ἔμελλον νὰ μαλάξωσι τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τῆς Πύλης. Ἡ ἡμετέρα ὑπομονὴ ἐξηντλήθη, πρὶν μετριασθῆ ἢ παρανομία καὶ ἡ ἀλλαξονομία τῆς Τουρ. Κυβερνήσεως. Οὐ μόνον ἐκώφευσαν ἐκ συστήματος πρὸς τὰς εὐλόγους ἡμῶν αἰτήσεις, ἀλλ' ἐξηρέθισαν καὶ τὰ θρησκευτικὰ μίσθ τῶν ἐν Κρήτῃ ὀθωμανῶν καὶ μᾶς ἠνάγκασαν ἐπὶ τέλους νὰ σκεφθῶμεν περὶ τῆς ἰδίας ἡμῶν ἀμύνης.

Ὅτε ἐτέθη σαφῶς τὸ ζήτημα ἐὰν θέλωμεν νὰ ὑποκύνωμεν ἄφωνοι ὡς ἀνδράποδα εἰς τὴν ἀνθαιρεσίαν τῶν πασσάδων, ἢ νὰ ἐμποδίσωμεν διὰ τῆς βίας τοὺς θέλοντας νὰ μᾶς διαγοράψωσιν ἀπὸ προσώπου γῆς ὡς ἀνθρώπους καὶ ὡς Ἕλληνας, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ διστάσωμεν καὶ δὲν ἐδιστάσαμεν ἀλλ' ἐλάβομεν τὰ ὅπλα ὅπως σώσωμεν ἑαυτοὺς καὶ ὄχι ὅπως ἐπιχειρήσωμεν πόλεμον φυλετικὸν ἢ πόλεμον ἐκδικήσεως. Ζητοῦμεν νὰ περιποιήσωμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ἣν ἠυλόγησεν ὁ Θεὸς καὶ ἠρήμωσεν ἢ βαρβαρότης, ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς ἢ θρησκεύματος. Καὶ τολμῶμεν νὰ ἀναλάβωμεν εὐθαρσῶς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης, διότι ἡ Ἑλλ. φυλὴ εἶναι ἡ μόνη ἐν Ἀνατολῇ, ἣτις ὅπου ἀπετέλεσεν ἐλευθέρων κράτος, ἀπέδειξε διὰ πραγμάτων ὅτι ἔχει ἀποστολὴν ἀνεξιθρησκείας καὶ ἰσότητος καὶ ὄχι καταπιέσεως καὶ μισαλλοδοξίας.

Προστρέχοντες εἰς τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ δὲν θὰ καταθέσωμεν αὐτὰ πρὶν ἀπαλλαγῶμεν διὰ παντὸς κεντρικῆς δεσποτείας, ἣτις, ὑπὸ διαφόρους μεταμορφώσεις καὶ διὰ παντοειδῶν στρατηγημάτων, μίαν καὶ μόνην ἔχει ἀποστολὴν, νὰ ἐκμυζῇ τὸ αἷμα τῶν χριστιανῶν, ὅπως τρέφῃ τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν ἀκολασίαν τῶν Τούρκων. Θέλωμεν νὰ φρονοῦμεν ὅτι ἔχομεν δικαίωμα νὰ ἀπολαύσωμεν τῶν ἀγαθῶν τῆς

Εὐρωπαϊκῆς εὐημερίας καὶ νὰ ζήσωμεν ὑπὸ θεσμῶν· ἐγγνωμέ-
νους ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας.

Ἐὰν ἡ Εὐρώπη δὲν ἐλησμόνησεν ὅτι εἶναι Εὐρώπη, ἐὰν αἰ-
σθάνεται τύψεις συνειδήσεως· διότι καὶ πρὸ ἡμίσεως αἰῶνος καὶ
πρὸ μιᾶς ὀκταετίας ἐφάνη ἀνάληγτος· πρὸς· τόσον ἡρωϊσμόν καὶ
τόσας θυσίας, ἃς ἐπανορθώσῃ τὸ παλαιὸν λάθος· καὶ ἡμεῖς ἐξ εὐ-
γνωμοσύνης θὰ λησμονήσωμεν πόσοι ἤμεθα καὶ πόσοι ἐμείναμεν
νὰ δρέψωμεν τοὺς καρποὺς τῆς πατριωτικῆς ἐγκαρτερήσεως. Αἱ
εὐγενεῖς φωναί, αἵτινες αἰροῦνται ἀπὸ τινος ἐν ταῖς πεπολιτισμέ-
ναις χώραις ἐλειονολογοῦσαι τὴν ἀσπλαγχνίαν τῆς διπλωματίας
καὶ ἐνθαυρόνουσαι εἰς ἀνάστασιν τοὺς δυναστευομένους λαοὺς,
παρέχουσι ἡμῖν τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ βραδύνωσι καὶ
τὰ Ἀνακτοβούλια νὰ στρέψωσι συμπαθὲς βλέμμα πρὸς τὴν γωνίαν
ταύτην τῆς Ἑλλ. γῆς, ἣτις ζητεῖ μόνον ἀνεξάρτητον καὶ ἐλευθέ-
ραν ὑπαρξίν, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἀξίωσιν νὰ παρέμβῃ εἰς τοὺς με-
γάλους πολιτικούς συνδυασμοὺς τῆς διπλωματίας ἢ τὴν διάθεσιν
νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον διεθνoῦς τινος μηχανορραφίας.

Ἄς συμπληρώσωσι αἱ Δυνάμεις τὸ ἔργον τῆς ναυμαχίας τῆς
Πύλου· ἃς ἐπιτρέψωσι τῇ Κρήτῃ νὰ ἐκδηλώσῃ δι' ἐλευθέρας
ψήφου τοὺς ἐθνικούς πόθους της, καὶ τολμῶμεν νὰ ἀναλάβωμεν
ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν ὑποχρέωσιν ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν ξέ-
νην κατάκτησιν κοιλὰς αὕτη τοῦ κλαυθμῶνος, θὰ μεταβληθῇ διὰ
μόνον τῶν ἰδίων αὐτῆς πόρων, ζωοποιουμένη ὑπὸ τῆς πνοῆς
τῆς ἐλευθερίας εἰς γλοερὰν ὄασιν, εἰς προκεχωρημένον σταθμὸν
Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐμπορίου πρὸς τὴν Ἀφρικὴν καὶ
τὴν Ἀσίαν.

**Ὁ Ὑψηλάντης ἐκάλεσεν τὸν Παρθένιον
εἰς Περσιόους ἐξ Ἀθηνῶν**

Nice Villa Meynell τὴν 9)21 Δεκεμβρίου 1877

Φίλε μου,

... Ἐγκαρδῶς ἐλυπήθην πληροφορηθεὶς ἐκ τοῦ τηλτος Ὑ-
μῶν ὅτι οἱ Κρήτες ἤρχισαν τὴν ἐνοπλον ἀντίστασιν ἣν μοὶ προ-
ανήγγειλον αἱ ὑμέτεραι ἐπιστολαὶ χωρὶς νὰ περιμένουν τὴν διάβα-
σιν τοῦ Αἵμου παρὰ τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων, δηλαδὴ πρὶν
ἢ γίνῃ γνωστὸν ἂν ἡ Ἀγγλία θὰ λάβῃ ἢ ὄχι μέρος ὑπὲρ τῆς Τουρ-

κίας και ἐὰν θὰ δυνηθῆ ἢ ὄχι ἡ Ἑλλάς νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐν ἀγνοίᾳ τῶν δύο στοιχειωδῶν τούτων ὕρων τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἔναρξίς τῶν ἐχθροπραξιῶν καθίσταται τόσον ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Κρῆτην ὅσον ἤθελεν εἶσθε ὠφέλιμος ἢ ἐπὶ τινος ἀκόμη ἐβδομάδας διατήρησις τῆς ἀόπλου συγκεντρώσεως. Ἄφ' οὗ ὅμως οἱ Κρηῖτες ἤρχισαν τὸν ἀγῶνα πρέπει νὰ ὑποστηρικθῶσι και τὸ κατ' ἐμὲ θὰ κάμω ὅτι δύναμαι ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἕξ ἰδίων μου μόλις θὰ δυνηθῶ νὰ προμηθεύσω τὰ ὀπισθογεμῆ ὄπλα μὲ τὰ ἀναγκαῖα φυσίγγια και μέρη ἀνταλλαγῆς, ἐκ δὲ τῆς συνδρομῆς τῶν ὁμογενῶν ὀλίγιστα δύναμαι νὰ ἐλπίσω θεωρῶ ἀπαραίτητον νὰ ζητήσητε τὴν συνδρομὴν τῶν γνωστῶν φίλων Σας. Συμβουλευώ νὰ μεταβῆτε ἀνευ ἀναβολῆς εἰς τὸ ἐν Βουλγαρίᾳ Στραταρχεῖον. Ἴνα δὲ σᾶς ἐφοδιάσω μὲ τὰ ἀναγκαῖα συστατικά και δυνηθῶ ἐν ταυτῷ νὰ Σᾶς δώσω και τὰς πρὸς τοὺς Κρητας ἀπαιτουμένας ὁδηγίας, **νὰ μεταβῆτε εἰς ἀντάμωσίν μου ἐνταυθα**, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐκθέσητε, ἐὰν δὲ τὸ ἐπράξετε εἰσέτι, τῷ Ἄνακτι ἡμῶν, τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Κρῆτῃ και λάβητε τὰς διαταγὰς του, συμβουλευθῆτε δὲ και τὸν «ἀνώνυμον ὑμῶν φίλον». Ἐπιθυμῶ ὅμως ὅπως ἀναγγέλλοντες τὴν ἀναχώρησίν σας, εἰς οὐδένα ἀπολύτως ὁμολογήσητε ὅτι προτίθεσθε νὰ ἀνταμωθῆτε μαζῇ μου.

Ἵψηλάντης

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐταράχθη διὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Παρθενίου Κελαῖδῆ

Ἀθῆναι τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877

Ἀγαπητέ μοι Παρθένιε

Ἡ ἀναχώρησίς σου προεκάλεσε ὑπουργικὴν κρίσιν ἣτις μόλις σήμερον δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἀπεσοβήθη ἕνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων Τηλεγραφημάτων περὶ καταστροφῆς τῶν Τούρκων εἰς διάφορα σημεῖα, ἅτινα κατὰ τὸ σύννηθες κατέστησαν πολεμικότερους τοὺς Ἵπουργούς μας και τοὺς ἔκαμεν νὰ λησμονήσωσι πρὸς στιγμήν τὰ πάθη και τὰ συμφέροντά των. Ὁ κ. Ζυμβρακάκης ἔκαμε παρατηρήσεις ἐν τῷ Ἵπουργικῷ Συμβουλίῳ διότι δὲν στέλλονται ἐνισχύσεις πρὸς τοὺς Κρητας. Ὁ Κύριος ὅμως Τρικούπης λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ δίδωνται χρήματα εἰς τοὺς Κρη-

τας εἰμὴ μόνον εἰς τοὺς **ἐνωτικούς** οὓς αὐτὸς γνωρίζει, εἰς δὲ τοὺς ἡγεμονικούς νὰ μὴ δίδονται κ. λ. π., ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ του, τοὺς μὲν ἐνωτικούς περιποιεῖται τοὺς δὲ ἡγεμονικούς ἀποπέμπει. Ὁ Κύριος Ζυμβρακάκης μὴ ἀνεχθεὶς τὴν ὑβριν ταύτην διὰ τοὺς συμπατριώτας του τῷ ἐπετέθη καὶ τῷ ἀπέδειξε τὸ ἀβάσιμον τοῦ ἰσχυρισμοῦ του, πλὴν οὗτος θέλων νὰ δικαιολογηθῆ ἀνέφερεν ὅτι ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς ἀνεχώρησε συνοδευόμενος μὲ συστατικὴν τοῦ Συβούρου ὅπως ἐνεργήσῃ διὰ τὴν ἡγεμονίαν, ὁ δὲ Χατζῆς(1) ἔχει ἐτοιμάσει σημαίαν ἣτις εἶναι ἀνθενωτικὴ, ἐνῶ ἡ σημαία τοῦ Χατζῆ—ὡς γνωρίζεις—παριστῶσα τὴν Ἑλλάδα ἐξ ἐνός, καὶ τὴν Κρήτην, τείνουσα αὐτῇ τὴν χεῖρα ἐξ ἑτέρου, εἶναι πᾶν ἄλλο ἢ ἀνθενωτικὴ.

Ἐκ τούτου ἐπῆλθε ψυχρότης μεταξὺ τοῦ Χαραλάμπου (2) καὶ τοῦ Τρικούπη καὶ ὁ τελευταῖος ἀπήτησεν ὡς ὄρον τῆς ὑπάρξεώς του ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τὴν παραίτησιν τοῦ Ζυμβρακάκη. Ὁ Ζυμβρακάκης ὁμως ἀντέταξεν εἰς τὴν μωρὰν ταύτην ἀπαίτησιν ὅτι ὁ κ. Τρικούπης δύναται νὰ ἀποσυρθῆ ὅταν θέλῃ, ἐγὼ ὁμως δὲν παραιτοῦμαι ἐκτὸς ἐὰν ὁ Βασιλεὺς καὶ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀπαιτήσῃ τοῦτο. Τοῦ πρώτου ὁμως, ἦτοι τοῦ Βασιλέως, μὴ θέλοντος τῶν δὲ λοιπῶν Ὑπουργῶν, μὴ τολμώντων, ἔμεινον τὰ πράγματα μέχρι σήμερον ἐν ἀνωμαλίᾳ, ὅτε ἔνεκα τῶν ἀνωτέρω λόγων ἐπῆλθε ἡ ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἀρμονία. Ἐννοεῖς ὁμως ὅτι ὅπως ὁ Τρικούπης οὕτω καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος ἔθεσαν ὡς ὄρον ἐξακολουθήσεως τῶν συνδρομῶν τῶν τὸ νὰ κηρύξωσι οἱ Κρήτες **τὴν ἐνωσιν**. Ἐὰν οἱ βλάκες ἐν Κρήτῃ ἐδημοσίευσον τὰ σταλέντα ἔγγραφα μας, θὰ τοὺς ἐκόπταμεν τὸν βῆχα καὶ θὰ τοῖς ἐδεικνύομεν ὅτι εἴμεθα ἡμεῖς πολλῶ ἀυτῶν ἑλληνικότεροι καὶ ἐνωτικότεροι, ἀτυχῶς ὁμως αὐτοὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως δικαιολογοῦσι δὲ τὴν ἀπραξίαν των προβάλλοντες καὶ τὴν ἔλλειψιν Τούρκων ὅπως ἐπιτεθῶσι. Χθὲς τοῖς ἐγράψαμεν μὲ πολλὴν αὐστηρότητα συνιστῶντες αὐτοῖς νὰ προβῶσιν ὡς τάχιον εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐγγράφων καὶ προκαλέσωσι ὅπως δήποτε τὴν ρῆξιν διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἰσχυρίζετο ὁ κ. Τρικούπης ὅτι ἐπανάστασις ἐν Κρήτῃ δὲν ὑπάρχει οὔτε διαθέσεις πρὸς ἐπανάστασιν ἐνῶ ἤδη καὶ αὐταὶ αἱ ἀνα-

(1) Γιάνναρης
(2) Ζυμβρακάκη

τολικάι Ἐπαρχίαι εἶναι ἀνάστατοι οἱ δὲ ἐν ταῖς πόλεσιν τρέχουν τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐκ τοῦ λυσσώδους φανατισμοῦ τῶν εἰσελθόντων Κρητῶν. Περιορίζομαι εἰς αὐτὰ διότι ἔχω πολλὰς ἀσχολίας ἕνεκεν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Νικολοῦδη, Σήφακα, Νιώτη, Σπιθούρη καὶ ἄλλων ἐτοιμαζομένων.

Σᾶς ἀσπάζομαι

Δαδᾶς

Ἀθῆναι 31 Δεκεμβρίου 1877

Ἀγαπητὴ Παρθένιε

Παράδοξος σύμπτωσις νὰ σὲ γράφω τὴν παραμονὴν τοῦ Νέου Ἔτους, ἐνῶ ἔξω εἰς τὴν τραπεζαρίαν μοιράζουσι τὰ δῶρα καὶ ὄλοι σὲ ἐνθυμοῦνται . . .

Γράμματα εἶχες παλαιᾶς ὅμως ἡμερομηνίας ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντην (δὲν τὸν λέγω Πρίγκηπα διότι ὅταν εἶναι κανεὶς Ὑψηλάντης εἶναι περιττὸν νὰ εἶναι Πρίγκηψ). Τὰ νέα ἔλεεινὰ καὶ τρισάθλια. Ἡ Κυβέρνησις τώρα ἐξύπνησε καὶ ἔστειλε τὸν Λεωνίδα μὲ καμμιὰ τετρακοσαρία νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Θεσσαλίαν, ὅπου ἤκουσα σήμερον ὅτι καὶ ἀπέβησαν. Καὶ ἐν τούτοις συνομολογεῖται ἀνακωχή.

Τὶ σημαίνει τώρα αὕτη ἡ ἐκστρατεία ; Ἄν σηκωθοῦν οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ τοὺς πάρωμε σ' τὸν λαιμόν μας ; Τὸ κίνημα αὐτὸ δὲν θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα νὰ βιάσῃ τοὺς Τούρκους νὰ δεχθοῦν ὅπως - ὅπως τὴν ἀνακωχήν ; Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ χαμπαράκι δὲν ἔχουσι οἱ πολιτικοὶ μας. Αὐτοὺς περισσότερον *τοὺς ἐσκανδάλισε ἡ ἀναχώρησίς σου*, παρὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀνακωχῆς. Ὁ Ζυμβρακάκης μοι εἶπεν ὅτι ἐγίνε περὶ αὐτῆς συζήτησις ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ καὶ ὅτι αὐτὸν ἐκήρυττον ὑπεύθυνον τῶν ραδιοργυγίων σου.

Τρέμουν οἱ ἔλεεινοὶ τὸν Ὑψηλάντην, ὡς νὰ ἐννοοῦν ὅτι, ἅμα ἀνακατωθῆ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα ἓνας τίμιος ἄνθρωπος, αὐτοὶ εἶναι χαμένοι.

Περιμένω γράμματά σου διὰ νὰ εἰξεύρω ποῦ θὰ σὲ στείλω τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν μου. Τὰ Ὑπουργικὰ μένουσι πρὸς ὄραν ὅπως ἔχουν, διότι ὁ Ζυμβρακάκης ἤκουσε τὴν συμβουλήν μου.

Σὲ κατασπάζομαι ἀδελφικῶς

Ὁ Σὸς

Ἀναστ. Βυζάντιος

Ἔτος 1878

Ἡ Συνέλευσις ἐπληροφόρει τὸν Παρθένιον εἰς Παρισίους, ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Πύλης (κατ' εἰσήγησιν ὡς πληροφοροῦμεθα τοῦ Ἄγγελου Προξένου, ἄγνωστον πρὸς ποῖον σκοπὸν) τὴν 1ην Ἰανουαρίου, ἐνεκαινίασαν τὸ Νέος Ἔτος δι' ὑποχωρήσεως, ἐξεληθόντες τὸ δεύτερον εἰς Βάμον καὶ τὴν 2αν ἦλθον κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Συνέλευσιν «συνεδριάζουσαν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐντὸς τοῦ γνωστοῦ Σας μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ χωρίου Φρὲ (1) καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἀναγνώρισις τῆς Συνελεύσεως· τὴν ἀκόλουθον δ' ἡμέραν ἦλθον πάλιν εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἦλθον εἰσέτι καὶ οἱ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν πληροξούσιοι, δεόν νὰ προσκληθῶσι καὶ οὗτοι καὶ τότε νὰ γίνῃ ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς εἶπον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν καταστάσεως ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τὴν διαρκῆ αὐτοῦ εἰρήνην, ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀνεχώρησαν διὰ Χανιά.»

Ἐπειδὴ ἡ ἀναστροφὴ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς εἶπον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν καταστάσεως ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τὴν διαρκῆ αὐτοῦ εἰρήνην, ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀνεχώρησαν διὰ Χανιά.»

Ἐπειδὴ ἡ ἀναστροφὴ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς εἶπον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν καταστάσεως ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τὴν διαρκῆ αὐτοῦ εἰρήνην, ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀνεχώρησαν διὰ Χανιά.»

Ἐπειδὴ ἡ ἀναστροφὴ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς εἶπον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν καταστάσεως ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τὴν διαρκῆ αὐτοῦ εἰρήνην, ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀνεχώρησαν διὰ Χανιά.»

Ἐπειδὴ ἡ ἀναστροφὴ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς εἶπον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν καταστάσεως ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τὴν διαρκῆ αὐτοῦ εἰρήνην, ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀνεχώρησαν διὰ Χανιά.»

Ἐπειδὴ ἡ ἀναστροφὴ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς εἶπον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν καταστάσεως ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τὴν διαρκῆ αὐτοῦ εἰρήνην, ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀνεχώρησαν διὰ Χανιά.»

Ἐπειδὴ ἡ ἀναστροφὴ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἥτις, ὡς εἶπον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν καταστάσεως ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τὴν διαρκῆ αὐτοῦ εἰρήνην, ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀνεχώρησαν διὰ Χανιά.»

(1) Εἶναι γνωστὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἱστορικὸς οἶκος Ναος καὶ διότι ἐχρησίμευε πάντοτε ὡς ἐπαναστατικὸν κέντρον καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς θεομήτορος τὴν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ ἱστορηθεῖσαν.

(2) Οἱ Ὑπουργοί

τῷ ὄντι ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα ἔγραψαν εἰς τὴν Κρήτην. Κατάφερα τὸν Δεληγιάννην νὰ στείλῃ ἄνθρωπον νὰ πάρῃ τὸ Προξενεῖον ἀπὸ τὸν Λογοθέτην (ἴσως τὸν Ἀνδρέαν) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συνδιαλέξεων τούτων ἔστειλα ὁδηγίας εἰς τὴν Κρήτην, ὀλίγα ὅμως εἶχα νὰ προσθέσω εἰς τὰς ὁρθοτάτας καὶ πατριωτικώτατας συμβουλὰς, τὰς ὁποίας τοὺς διεβίβασες, ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου. Μίαν περικοπήν, ἐκείνην ὅπου συμβουλεύει τὴν Ἐνωσιν τὴν ἀνεγνώσα εἰς τὸν Δεληγιάννην διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰς ὑποψίας, μὲ τὰς ὁποίας τὸν ἐπότισεν ὁ Τρικούνης. **Ἐπείσθη δ' ἀπολύτως περὶ τῆς εἰλικρινείας καὶ τῶν ἰδικῶν σου ἐνεργειῶν καὶ τοῦ Ὑψηλάντου**

Σοῦ στέλνω τὸ πρὸς τὸν Τσάρον ἔγγραφον τῆς Συνελεύσεως, νὰ τὸ ἔχῃς ἀνὰ χεῖρας, ὅταν θὰ ἰδῆς τὸν Αὐτοκράτορα . . .

*
*

Ἡ Συνέλευσις ἔγραφεν ὅτι εἰδοποίησε δις τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πύλης ὅτι εἶναι ἐτοίμη νὰ δεχθῆ αὐτοὺς ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ὁ Ἀδοσίδης - Πασᾶς ἐν Βάμφ ἐπληροφόρησεν ὅτι θὰ ἐπὶ γαίνεν μόνος ὄντως μετέβη εἰς Φρὲ τὴν 18 Ἰανουαρίου ἔνθα ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας χωρὶς νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφήν μὲ τὴν Συνέλευσιν, ἣτις συνέταξε πρακτικὸν ὅτι διακόπτει τὰς διαπραγματεύσεις καὶ τοῦτο μαθὼν ἐνεφανίσθη πρὸ αὐτῆς αὐθημερὸν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἔχει πληρεξουσιότητα νὰ διαπραγματευθῆ μόνον περὶ τροποποιήσεως τοῦ Ὄργανικοῦ Νόμου. Ἡ Συνέλευσις τῷ ἀπήντησεν εὐθαρσῶς ὅτι ὁ Λαὸς τῆς Κρήτης ἐπιθυμεῖ τὴν στεραϊὰν ἀποκατάστασιν τοῦ τόπου διὰ πολιτεύματος ἐγγυουμένου περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι διαρκοῦς αὐτοῦ εἰρήνης, διότι ἀπηύδῃσε πλέον νὰ καταφεύγῃ εἰς πολιτικά τολμήματα, ἐπομένως ἀπαιτεῖ τὴν ἴδρυσιν πολιτεύματος βασιζομένου ἐπὶ πλήρους αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτονομίας ἐπὶ τῷ ὄρφ νὰ ἐκλέγῃ ὁ Λαὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων. Προσποιοῦμενος ὁ Πασᾶς ὅτι πρῶτην φορὰν λαμβάνει γνῶσιν περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τούτων τοῦ Λαοῦ παρεκάλεσε τὴν Συνέλευσιν νὰ τῷ χορηγήσῃ 7 ἡμέρων προθεσίαν, ἣτις καὶ τῷ ἐδόθη ἵνα δυνηθῆ καὶ συνεννοηθῆ μετὰ τῆς Κυβερνήσεώς του. Τὴν ἐπομένην ὅμως εἰδοποιήθη τηλεγραφικῶς ὅτι διωρίσθη Γεν. Διοικητῆς Κρήτης καὶ ἀνεχώρησε διὰ Χανιά.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτο διεδίδετο ὅτι ὑπεγράφοντο οἱ προκαταρκτικοὶ ὄροι τῆς εἰρήνης, ἀφ' ἑτέρου ἕξ Ἀθηῶν συνεβούλευον ἐπιμόνως νὰ μὴ ἀναβάλουν οὐδ' ἐπὶ στιγμήν τὰς ἐχθροπραξίας καὶ τὴν κήρυξιν τῆς Ἑνώσεως. Οἱ Προξένοι τῶν Δυνάμεων ἐκ Χανίων ἀντιθέτως, ἔλεγον πρὸς τὴν Συνέλευσιν ὅτι ἐὰν προβοῦν εἰς ἐχθροπραξίας εἶναι κατεστραμμένοι. Ἡ Συνέλευσις ἔγραψε πρὸς τὸν Ἑλληνα Προξένον ὅτι εἶναι ἐτοίμη μετὰ τὴν λῆξιν τῆς 7ημέρου προθεσμίας νὰ ἀλλάξῃ τὸ πρόγραμμά της ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐφοδιασθῇ μὲ τὰ χρειώδη, ἀλλὰ οὗτος δὲν ἀπήντα.

Ἡ προθεσμία ἔληγε τὴν 29 Ἰανουαρίου καὶ οἱ Πληρεξούσιοι μετ' ἀγωνίας ἠρώτων τι νὰ πράξωσι διότι ὡς ἔγραφεν ὁ Σταυριανίδης πρὸς τὸν Παρθένιον.

«Τὰ ὄργανα τοῦ Ἑλλ. Προξένου ζητοῦν νὰ ὠθήσωσι τὸν τόπον εἰς τὰ ἔσχατα· εὐτυχῶς ἡ Συνέλευσις εἶναι κατηροτισμένη ἀπὸ ἀνθρώπους νοήμονας, οἵτινες δὲν παρασύρονται εὐκόλως ὑπὸ κενῶν ὑποσχέσεων καὶ διὰ τοῦτο ὅπως ἀποφύγωμεν πᾶσαν περιπλοκὴν ἀπεφασίσθη (29 Ἰανουαρίου) ἡ μετάθεσις τῆς Συνελεύσεως εἰς ἄλλην Ἐπαρχίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς μεταθέσεως ταύτης θὰ δυσαρεστηθῶσιν οἱ ἐν Ἀθήναις καὶ θὰ ἐπαληθεύσωσιν αἱ προορήσεις Σας, ὅτι δηλ. ἅμα τῶν δοθῆ ἀφορμῇ θὰ μᾶς ἐγκαταλείψωσι καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ εὐρεθῶμεν εἰς δύσκολον θέσιν ἀποροῦντες τῶν πάντων. Σήμερον διὰ ψηφίσματος ἡ Συνέλευσις ἀνεκήρυξε τὸν Γρηγ. Ὑψηλάντην πολίτην καὶ εὐεργέτην Κρήτης.»

*
*

Ὁ Ἀναστ. Βυζάντιος ἔγραφεν ἕξ Ἀθηῶν ἀπὸ 18 Ἰανουαρίου 1878.

... Οἱ κατεργαροὶ (Κυβέρνησις) τὰ κατάφεραν μιὰ χαρὰ! Τὸ ὄνειρόν των ἔγεινεν! Ἡ Ἑνωσις ἀνεκηρύχθη, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλὰς ἐλπotaκτεῖ ἀπὸ τὸν Ἐθνικὸν Ἀγῶνα! Δεύτερον 1869, δεύτερον πρωτόκολλον, τὸ ὁποῖον αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπήγαμεν γυρεύοντας! Σπεῦσε, ἀδελφε, νὰ ἐπικαλεσθῆς τὸ ἔλεος τοῦ Τσάρου, ἃς τοὺς κάμης Μουζίκους, ἀλλ' ἃς τοὺς σώσης ἀπὸ αὐτοῦς, τοὺς ... (μία βαρεῖα ὕβρις) καὶ τοὺς κλέπτας (ἐνν. τοὺς Κυβερνῶντας). Ἄνευ τῆς ξένης προστασίας ὅλα θὰ τελειώσουν εἰς ἓν μέγα μηδενικόν. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ «Πανελληνίου» κατὰ τὰ δύο τρίτα ἀπέτυχεν. Ἐπειδὴ ὅλοι τὰ κάνουν ἐπάνω των, φαίνεται καὶ ὁ Κοτζῆς (Σημ.

θά ἦτο φαίνεται ὁ πλοίαρχος) ἀντὶ τῶν ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν προσωρμίσθη εἰς Σφακιὰ καὶ μόλις ἀπεβίβασε τοὺς ἄνδρας, τὰ πολεμοφόδια καὶ 1000 Σασεπῶ, τὰ ἄλλα τὰ ἔφερρεν ὀπίσω, ἀφ' οὗ ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν καμμιὰ ἑκατοστὴ, τὰ ὅποια ἴσως θὰ ἐπώλησαν εἰς Σύρον.

Κατὰ τὸν Λαδᾶν, ὅλα αὐτὰ ἦσαν στρατηγήματα τοῦ πιλότου, ὅστις ἦτο Σφακιανὸς καὶ ἠθέλε νὰ ἔχουν ὅπλα οἱ συμπατριῶται του. Ὅ,τι θέλεις πίστευσε. . . Τώρα ποῦ τοὺς ἔβαλαν στὸ χέρι καὶ ἐκήρυξαν τὴν Ἐνωσι νὰ δοῦμεν πῶς θὰ τοὺς μεταχειρισθοῦν.

Καὶ ὁ Βυζάντιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Ἀθήναις ἐξ ἀνακριβῶν πληροφοριῶν ἅς διεβίβασεν ὁ Ἕλλην Πρόξενος, παρεξηγήσαν καὶ ἐξέλαβον ὅτι ἐκηρύχθη ἡ Ἐνωσις τότε, ἐνῶ ψήφισμα ἐγένετο ὡς κατωτέρω :

Ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε τὴν μεταφορὰν τῆς ἐκ Φρεῖ τὴν 29 Ἰανουαρίου 1878 εἰς Ἀργυρούπολιν, ἔνθα διέμεινε μέχρι τῆς 19 Φεβρουαρίου ἰδ. ἔ.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 3ης Φεβρουαρίου ἐγένετο τὸ ἐπόμενον ψήφισμα :

Ἡ Γενικὴ τῶν Κρητῶν Συνέλευσις

Ἐχουσα ὑπ' ὄψιν τῆς

Α'.) Ὅτι ἡ Ὑψ. Πύλη οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀπάντησιν εἰς τὰ ὑποβληθέντα πρὸς τὸν ἔκτακτον αὐτῆς ἀπεσταλμένον Κωστὴν Ἀδοσίδην Πασσᾶν διὰ τῆς ἀπὸ 29 Ἰανουαρίου 1878 ἀναφορᾶς (1) ἦτοι :

α'. Πολίτευμα πλήρους αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτονομίας.

β'. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας νὰ ἐκλέγηται ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

γ'. Νὰ πληρώνη εἰς τὴν αὐτ. Κυβέρνησιν ἑτησίως ὡς φόρον ὑποτελείας 500.000 γροσιῶν.

δ'. Τὰ ἀνωτέρω νὰ ἐγγυηθῶσιν ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καίτοι παρῆλθον ἕξ ἡμέραι ἀπὸ τῆς συμφωνηθείσης προθεσμίας.

Β'.) Ὅτι ἡ μὴ ἀπάντησις τῆς Ὑψ. Πύλης ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀναβολὴν τῆς

(1) Ἐν Φρεῖ

λύσεως τοῦ ζητήματος τῆς Ἡμ. Πατρίδος μέχρις ὅτου λυθῶσιν τὰ ὑφιστάμενα ἔκκρημῃ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς οὕτω δὲ μείνει αὕτη ἀπόλυτος κυρία νὰ κανονίσῃ τὸ ζήτημα ἡμῶν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ.

Γ.) Ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος τῆς Ὑψ. Πύλης πραγματοποιούμενος ἀποβήσεται πρὸς καταστροφὴν τοῦ τόπου διότι αὕτη πάντοτε ἔδειξεν τὰς δυσμενεστέρας διαθέσεις κατὰ τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης καὶ ἀείποτε κατεπάτησεν τὰ παραχωρηθέντα προνόμια καὶ δικαιώματα αὐτοῦ.

Μετὰ ὄριμον σκέψιν καὶ συζήτησιν

Ἀποφαίνεται.

Α'. Διακόπτει πᾶσαν διαπραγματεύσιν μετὰ τῆς Αὐτοκράτορ. Κυβερνήσεως.

Β'. Ποιεῖται ἔκκλησιν εἰς τὰς Μεγ. Δυνάμεις ἀναθέτουσα εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ φιλανθρωπίαν αὐτῶν τὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος.

Γ'. Παρακαλεῖ τὰς Μεγ. Δυνάμεις ὅπως κατὰ τὸ συγκροτηθὲν Εὐρωπαϊκὸν συνέδριον λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Κρήτης προγράμματα κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας τοῦ 1821, 1841 καὶ 1866.

Ἐγένετο ἐν Ἀργυρουπόλει τὴν 3)15 Φεβρ. 1878

Ἡ Γεν. τῶν Κρητῶν Συνέλευσις

Σχετικῶς ἔγραψεν ὁ Σταυριανίδης.

... Ἐνεκα τῶν σπουδαίων καὶ ἀντιθέτων εἰδήσεων τὰς ὁποίας ἐλάβομεν, δηλονότι τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἑλλ. Στρατοῦ εἰς τὸ Τουρκικὸν καὶ ἔπειτα τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ, τὸν πανικόντων κατοίκων Ἐρμούπολεως ἔνεκεν τῶν ἀπειλῶν τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου, τὴν ὑπογραφὴν τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης καὶ τῶν συμβουλῶν τῶν ἐν Χανίοις Προξένων νὰ μὴ προβῶμεν εἰς ἐχθροπραξίας, διότι εἴμεθα κατεστραμμένοι, τέλος δὲ τὴν παρότρυνσιν τῶν ὀργάνων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νὰ μὴ ἀναβάλωμεν οὔτε στιγμὴν τὰς ἐνεργείας μας, ἐκρατεῖτο μετέωρος εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς μέχρι τῆς 3 Φεβρ. 1878 ὅτε ἐξέδωκε τὸ ψήφισμα

Τὴν σύνταξιν τοῦ ψηφίσματος ἐπηκολούθησε λίαν συγκινητι-

κή τελετὴ δοξολογίας ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Συνελεύσεως μεθ' ἣν ἀνεπετάσθησαν αἱ ἐθνικαὶ σημαῖαι τῶν διαφόρων παρευρεθέντων ὀπλαρχηγῶν, χαιρετισθεῖσαι δι' ἐπευφημιῶν καὶ πυροβολισμῶν τοῦ ἀπείρου ἐνόπλου πλήθους. Ἡ λίαν συγκινητικὴ αὕτη τελετὴ προεκάλεσεν εἰς πολλοὺς ἐξ ἡμῶν δάκρυα, ἀναλογιζόμενοι δὲ τὴν σπουδαιότητα καὶ ἱερότητα τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὰς ἦττον εὐνοϊκὰς περιστάσεις, ἐπηυχήθημεν ὅπως ὁ Ὑψιστος μετατρέψῃ αὐτὰς καταλλήλως πρὸς εὐδῶσιν καὶ ἐπιτυχίαν τῶν πόθων τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ.

* *

Προσέθετε δὲ ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου 1878.

... Ἡ Συνέλευσις ἐνήργησεν ἀκριβέστατα κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἡμετέρας συμβουλῆς. Τὸ ψήφισμα (τῆς 3 Φεβρουαρίου) συνώδευσε καὶ μὲ ὑπόμνημα ἔκτενές πρὸς τοὺς Προξένους, (1) οὗτινος τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ μόνη ἐπιθυμία τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ εἶναι ἡ ἐθνικὴ αὐτοῦ ἀποκατάστασις δηλ. ἡ Ἐνωσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Δυστυχῶς ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως δὲν ἤρσεν εἰς τὸν Ἑλλ. Προξένον ἀλλ' ἐπεθύμει ν' ἀποκηρύξωμεν ρητῶς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Σουλτάνου καὶ ν' ἀνακηρύξωμεν τὸ «Ἐνωσις ἢ Θάνατος» καὶ οὕτως ἐπίεσε καὶ Συνέλευσιν καὶ ὀπλαρχηγούς διὰ τῆς ἀπειλῆς ὅτι ἡ ἐντολὴ του εἶναι *να διακόψῃ πᾶσαν χορήγησιν τῶν μέσων*, ἂν δὲν συστήσωμεν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν καὶ ἂν δὲν προβῶμεν ἀμέσως εἰς ρῆξιν (2) καὶ ἡ μὲν Συνέλευσις ἐφάνη ἀπαθῆς εἰς τὴν ἀπειλὴν του ταύτην, οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν πίεσιν καὶ οὕτω τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν 12 Φεβρ. 78 προσέβησαν εἰς ἐχθροπραξίας εἰς Ἀποκόρωνα καὶ Ἀλικιανοῦ.

Ἡ πρὸς ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν πίεσις τοῦ Προξένου ἐγένετο μετὰ τοιαύτης βίας ὥστε δὲν ἐδόθη καιρὸς πρὸς συνεννόησιν οὔτε κἂν μετὰ τῶν λοιπῶν εὐρισκομένων κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὰς Ἐπαρχίας των δι' ἐκλογάς.

* *

Εἰς ταῦτα παρετήρει ὁ Ἀναστ. Βυζάντιος. «Μὲ φαίνεται

(1) Ἴδε τοῦτο κατατεθειμένον ἐν πρωτοτύπῳ παρ' ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ. Εὐρέθη εἰς χεῖρας υἱοῦ Βουλγαρίδου παρ' οὗ κατετέθη.

(2) Πάντοτε αἱ Κυβερνήσεις δι' ἀνηθικῶν μέσων ἐξαπατῶσι τὸν Λαὸν μεταχειριζόμεναι διάφορα τεχνάσματα δι' ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν.

» ὅτι πολὺ γρήγορα ἤρχισαν νὰ σκοτώνωνται οἱ Κρητῆς Σου.
» Ἐγὼ τοὺς ἔγραψα νὰ ἀποφεύγουν τὰ νταϊλίκια καὶ νὰ περιο-
» ρίζονται εἰς ἄμυναν».

«Τὸ Πανελλήνιον αὐτὴν τὴν φορὰν τὰ πῆγε καλὰ εἰς Βαλῆ
» (Σημ. Μυλοποτάμου) παρέδωκε τὸ φορτίον εἰς χεῖρας τῆς Ἐ-
» πιτροπῆς τῆς Συνελεύσεως 3.500 σασεπώ. Εἶχεν ὅμως 40 ναῦ-
» τες τῆς Ἀμφιτρίτης (18 Φεβρ. 78).»

*
**

Τὴν 25 Φεβρ. 78 προσέθετε.

. . . Φοβεῖσαι ὅτι μὲ ἔβαλαν εἰς τὰ βρόχια των οἱ Ὑπουργοὶ καὶ
μὲ κοροϊδεύουν καὶ μένα ὅπως τοὺς ἄλλους. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι
ἀπὸ τίνος οἱ Κρητῆς δὲν πρέπει νὰ παραπονεῖσθε, διότι κάτι κά-
μνουν διὰ Σᾶς. Τὶ νὰ εἰποῦν οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Ἡπειρῶται, τοὺς
ὁποίους ἔστειλαν καὶ τοὺς ἀφήκαν νὰ πετσοκοφοῦν. Σᾶς τώρα
σᾶς στέλλουν κάθε ἐβδομάδα βαπόρι. Τὸ «Πανελλήνιον» χθὲς ἐγύ-
ρισεν, ἀφοῦ ἀπεβίβασεν αἰσίως ὅλον τὸ φορτίον του, εἰς χεῖρας
τοῦ Χατζῆ Μιχάλη, καθ' ἃ μὲ εἶπεν ὁ Λαδᾶς. Σήμερον δὲ φεύγει
ἢ «Ὁμόνοια» διὰ τὴν Μεσσαρᾶν. Μὲ βεβαιοῦν ὅτι αὐτὸ θὰ ἐξακο-
λουθῆσῃ καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀναγνωρίζει ἄλλην
ἐξουσίαν, πλὴν τῆς Συνελεύσεως.

*
**

Τὴν 29 Φεβρουαρίου 78 ἔγραψεν αὐτῷ ὁ Ἀλέκος Βυζάντιος ἐκ Τεργέστης.

. . . Τὰ προσκόμματα τῆς εἰς Ρωσίαν ἀποστολῆς Σου ἐμάν-
τενα, διότι κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἡ θέσις τῶν Ρώσων μετε-
βλήθη οὐσιωδῶς ὡς πρὸς ἡμᾶς

Σήμερον ὅτι γίνῃ ἐν Ἀνατολῇ θὰ γείνη ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἢ
διὰ γενικοῦ πολέμου. Ἀφ' ἑτέρου ἢ Ἑλλάς ἐκινήθη ἢ δ' ἐκστρα-
τεία της, καίπερ στρατιωτικῶς ἀδοξοτάτη, ἐπήνεγκε τὸ ποθούμε-
νον ἀποτέλεσμα πολιτικῶς, διότι ἔκαμε νὰ παραδεχθῆ ἐπισήμως ἢ
Εὐρώπῃ τὸ Ἑλλ. ζήτημα καὶ ν' ἀναπετάσῃ τὴν σημαίαν τοῦ Ἑλ-
ληνισμοῦ κατὰ τοῦ σλαβισμοῦ. Ὅτι ἀφορᾷ ἰδίᾳ τὴν Πατρίδα Σου
ἢ μᾶλλον τὴν Πατρίδα μας, μεγάλην σημασίαν ἀποδίδω εἰς τὴν
δήλωσιν τοῦ Δέρβν ὅτι ἢ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσις δὲν εἶναι δυ-
νατὴ ἄνευ συναινέσεως τῶν Δυνάμεων. Ἄρα ἐὰν τὸ συνέδριον συ-
ναινέσῃ, ἢ ἔνωσις γίνεται. Ὡστε σήμερον ὄχι εἰς τὴν Πετροῦπο-

λιν ἄλλ' εἰς τὴν Βιέννην καὶ εἰς τὸ Συνέδριον πρέπει νὰ εἶσαι. Μὲ τοὺς Ρώσσοις δουλειὰ εἶχαμε πρὸ 2—3 μηνῶν. Ἀφοῦ τότε οἱ παληάνθρωποι τὰ ἔκαμαν ὅαν τὰ μούτρα των, τώρα ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡμεῖς, οἱ ἄλλως φρονοῦντες πρέπει νὰ κολλήσωμεν μὲ τοὺς ἄλλους, μὲ τοὺς Ἄγγλους καὶ τοὺς Αὐστριακοὺς

Ἡ διαμονὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἐν Nice εἶναι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀδικαιολόγητος. — Σὺ ὅστις ἔχεις θάρρος, νὰ τοῦ κάμῃς μὲ πολλὴν τέχνην, μίαν παρατήρησιν

Συνεπεῖα τούτων ἐζήτησε παρὰ τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἐξουσιοδότησιν ν' ἀποστείλῃ τὸ ψήφισμα πρὸς τὸν Τσάρον διὰ τῆς Πρεσβείας.

*
**

Τὴν 2 Μαυτίου ἔγραφεν ὁ Ἀλέξ. Βυζάντιος.

. . . Τὸ Τη(λ)μα καὶ ἡ ἐπιστολὴ Σου μ' ἐχαροποίησαν, διότι εἰς ἡμᾶς συμφέρει νὰ χαλάσῃ ὁ κόσμος. Ἐάν ἐκραγῇ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, οἱ Κρητες πρέπει ν' ἀναπετάσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐνώσεως, διότι δύνανται νὰ τὴν ἐπιτύχωσιν. Καὶ σὺ κατὰ πρῶτον λόγον ὀφείλεις νὰ ὁμιλῆς περὶ Ἑνώσεως ἀναλογιζόμενος ὅτι τὰ ἔθνη ζῶσι βίον αἰῶνων καὶ μὴ ἀποβλέπων εἰς τὴν σύγχρονον ἔλθεινότητά. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἡ Κρήτη μόνη, μικρὰ αὐθύπαρκτος θὰ εἶναι διηνεκῶς ἐκτεθειμένη εἰς τὰς πλεονεξίας καὶ ἐπιβουλὰς τῶν ἰσχυρῶν (1)

Κον Κ. Α. Βράϊλαν Πρέσβυν ἐν Πετροπόλει

Ἐξοχώτατε

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν μὲ ἐπεφόρτισε διὰ τῆς ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐ. ἔ. πράξεως αὐτῆς νὰ μεταβῶ εἰς Πετρούπολιν καὶ καθυποβάλλω τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι τῷ Αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ συγχαρητήριον, διὰ τὰς νίκας τῶν Ρωσικῶν ὄπλων ἀναφορὰν, ἐπικαλεσθῶ δὲ καὶ τὴν Αὐτοκρατορικὴν Αὐτοῦ πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς δεινοπαθούσης ἰδιαιτέρας μου Πατρίδος Κρήτης ὅπως ἐνθυμηθῇ καὶ ταύτην ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς εἰρήνης.

Ἐπειδὴ δὲ ἀργοπορεῖ πολὺ ἡ ἀπαιτουμένη διὰ τὴν εἰσοδὸν μου εἰς τὸ Ρωσικὸν ἔδαφος ἄδεια τῆς Ἰε-

(1) Ὁ Παρθένιος φαίνεται δὲν εἶχεν πολλὰς ἐλπίδας βελτιώσεως τῶν Ἑλλήνων. Πόσον τὸν δικαίωνουν τὰ πράγματα!

ρᾶς Συνόδου τῆς Ρωσσίας καὶ ἐκ Κρήτης μοι γράφουσι
νὰ μὴ βραδύνω διὰ ταῦτα παρακαλῶ θερμῶς τὴν Ὑ. Ἐ-
ξοχότητα ὅπως λάβῃ τὴν καλοσύνην νὰ μοῦ διευκολύνῃ
ὅσον τάχιστα τὴν εἰς Πετρούπολιν μετάβασιν καὶ ἐκπλή-
ρωσιν τῆς ἀνατεθείσης μοι ἐντολῆς τῆς Γεν. τῶν Κρητῶν
Συνελεύσεως.

Βέβαιος ὅτι καὶ ἡ Ὑ. Ἐξοχότης θέλει μεριμνήσει πε-
ρὶ τῆς ἀναφερομένης ἀρμοδίας ἀδείας ὑποσημειοῦμαι μετὰ
βαθυτάτου Σεβασμοῦ.

Βιέννη 15)27 Φεβρουαρίου 87

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Ἐν Μέρωνι τῇ 7 Ἀπριλίου 1878

Ἄριθ. 130

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΛΑΟΥ
Ἡ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Πρὸς τὸν Κύριον Παρθένιον Κελαϊδῆν

Ἐλάβομεν γνῶσιν τῆς Ὑμετέρας ἐπιστολῆς ἣν ἐστέ-
λατε πρὸς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, κατ' ἀπόφασιν δὲ αὐ-
τῆς σᾶς γράφομεν ὅτι, ἀφ' οὗ δὲν κατορθώθη μέχρι τοῦ-
δε νὰ ἐπιδώσητε εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Αὐτοκράτορος τὸ δι'
αὐτὸν προσφώνημα τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, συμφωνοῦ-
μεν ὅτι εἶναι περιττὴ ἢ αὐτοπρόσωπος μετάβασίς Σας.
εὐχαριστοῦντες δὲ ὑμᾶς ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ ἣν πρὸς τοῦτο
καταβάλλετε ἐγκρίνομεν τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν Πρεσβείαν.

(Ὑπογραφαί)

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΡΩΣΣΙΑΣ

Ἄριθ. 1230

Ἐν Βιέννῃ τῇ 15)27 Ἰουνίου 1878

Σεβαστὲ Πάτερ Παρθένιε Κελαϊδῆ

Πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὸ εὐχαριστήριον ἔγγραφον τὸ
ὑποβληθὲν εἰς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Αὐτοκράτο-
ρα Σεβαστόν μοι Κύριον, παρὰ τῆς Γεν. τῶν Κρητῶν
Συνελεύσεως καὶ τὸ ὅποῖον τῇ ὑμετέρᾳ αἰτήσῃ διεβίβα-
σα εἰς Πετρούπολιν, ἢ Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆ Μεγαλειό-

της ἐνετελλατό μοι νὰ ἀνακοινώσω εἰς τοὺς ὑπογράψαντας τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον τὴν εὐγνωμοσύνην της διὰ τὰ ἐν αὐτῷ ἐκφραζόμενα αἰσθήματα.

Δράττομαι τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως προσφέρω ὑμῖν τὴν διαβεβαίωσιν τῆς λῆαν διακεκριμένης ὑπολήψεώς μου.

Νοτικῶς

* * *

Ὁ Σταυριανίδης περιέγραφε λεπτομερῶς τὴν ἐν Κρήτη κατάστασιν, ἀνέφερον ὅτι ἐξελέγη κατόπιν πολλῶν πίσεων καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του, Ἀρχηγὸς Ρεθύμνης, προσέθετε δὲ (4 Μαρτίου 78) ὅτι ἐξελέγη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν Γρηγ. Ὑψηλάντου, Μ. Ρενιέρη, Γέρω - Κώστα Βολουδάκη καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Συνελεύσεως Ἰω. Σφακιανύκη, ἱατροῦ, νέου καλοῦ καὶ πεπαιδευμένου

» Ὡς βλέπετε ἀφοῦ ἔφθασε κατὰ τὴν παροιμίαν ὁ κόμβος εἰς τὸ κτένι κατεπείσθησαν τὰ ἐν τῇ Συνελεύσει τυφλὰ ὄργανα τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως νὰ παραδεχθῶσι τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὑψηλάντου, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε πολὺ ἡ προσέλευσις πολλῶν πληρεξουσίων εἰς τὴν μερίδα μας

Ἡδὴ πρόκειται νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἑτέρα αἰτήσεις τῶν ἐξ Ἑλλάδος, ἡ σύστασις δηλ. Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, ἣν καίτοι μετονομάζοντες Διοίκησιν πάλιν διστάζομεν πολλοὶ νὰ συστήσωμεν μήπως λάβῃ ἀφορμὴν ἡ Πύλη καὶ μετέλθῃ βίαια καὶ καταστρεπτικὰ διὰ τὸν τόπο μέτρα. Στρατιωτικῶς ὁ τόπος ἡρεμεῖ μόνον ἐπικαιροὶ θύσεις τινὲς κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν δπλαρχηγῶν παραγελθέντων νὰ τηρήσωσι ἀπολύτως ἀμυντικὴν στάσιν

Τὴν 19 Μαρτίου 78 προσέθετε.

. . . . Μετ' εὐχαριστήσεως εἶδομεν ὅσας πληροφορίας μᾶς δίδετε περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Εὐρώπης, ἂν δὲ πράγματι ἡ ἀπόφασις αὐτῆς εἶναι νὰ μᾶς χορηγήσῃ πολίτευμα ὅμοιον τοῦ χορηγηθησόμενου τῇ Βουλγαρίᾳ, τότε πραγματοποιοῦνται αἱ αἰτήσεις μας καὶ ἱκανοποιούμεθα· ἀλλὰ καὶ ὅποιον δήποτε ἄλλο πολίτευμα ἀποφασίσει τὸ συγκροτηθησόμενον Συνέδριον δι' ἡμᾶς, νὰ ἔχετε πᾶσαν βεβαιότητα ὅτι ἡ Γεν. Συνέλευσις καὶ ἡ Προσ. Διοίκησις θὰ τὸ παραδεχθῶσι μ' ὅλας τὰς τυχούσας ἐνστάσεις τῶν ξένων καὶ μισθίων στρατιωτικῶν ὀργάνων. Τὸ μόνον νέον διὰ τὸν τόπον εἶναι

ὅτι τὴν 15 τρέχ., ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι εἰς Ἄλικιανου, Γαλατᾶ, Μπουτσουναρία, Τσικαλαριά, Καλάμι, Μεγάλα - Χωράφια, Βάμον καὶ Φραγκοκάστελλο. Ὁ Βάμης καὶ τὸ Φραγκοκάστελλο ἐξεκενώθησαν

Τεργέστη 18)30 Μαρτίου 1878

Παρθένιε

. . . Σὲ εὐχαριστῶ διὰ τὰς εἰδήσεις ἅς μοι μεταδίδεις. Ἄνεπτυχθεις ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ κατήνησες ἀληθῆς διπλωμάτης. Νομίζω ὅμως ὅτι εἶσαι ἀπατημένος ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο σοὶ τὸ λέγω εἰλικρινῶς δὲν ἐγκρίνω τὰς μερικὰς ἐνεργείας σου ὑπὲρ τῆς Κρήτης, δὲν ἐγκρίνω δὲ καὶ τὴν σκοπούμενην μετάβασίν σου εἰς Ρωσίαν.

Ὁ καιρὸς τῶν αὐτονομιῶν καὶ τῶν ἡγεμονιῶν παρῆλθεν, ἂν δὲ ὁ Ἰγνατιῆφ σὲ συμβουλεύει νὰ εὐχαριστηθῆτε εἰς τὸ ἄδωρον δῶρον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, εἶναι διότι συμφέρει τοῦτο τῷ Σλαβισμῷ καὶ οὐχὶ τῷ Ἑλληνισμῷ. Πράγματι ἡ Τουρκία κατεστράφη ἀνεπανορθότως ἡ δὲ τύχη της θὰ κριθῆ διὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολέμου ὅστις εἶναι ἀναπόφευκτος. Ἐν τοιαύτῃ θέσει τῶν πραγμάτων, ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ Χῶραι πρέπει νὰ εἶναι ἠνωμένοι καὶ νὰ σκέπτονται ὅχι πῶς νὰ πληρῶνωσιν εἰς τὸν Τοῦρκον ὀλιγώτερα ἡρόσια ἀλλὰ πῶς νὰ προαγάγωσι τὴν καθόλου ἑλληνικὴν ἰδέαν καὶ νὰ προλάβωσι διὰ τῆς ἐνώσεως πᾶσαν ξενικὴν κατὰκτησιν.

Ἐὰν συνδέσης τὸ ὄνομά σου μετ' ἐγωῖστικῷ τινος σχεδίου ὑπὲρ τῆς Κρήτης δὲν θ' ἀφίσης μνήμην εὐλογητήν (1). Ἡ ἔξοσις τοῦ Ἐθνικοῦ μέλλοντος εἶναι μυριάκις προτιμωτέρα τῆς ὑλικῆς βελτιώσεως τοῦ παρόντος. Μὴν ἀκούης κανένα διότι ἡ εἰλικρινῆς σου καρδιά ἐνδέχεται νὰ γίνῃ θῦμα λανθανούσης φιλοδοξίας (2). Ομιλεῖ πρὸς πάντα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ὑπὲρ μόνης τῆς ἐνώσεως! Τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐν τῇ χειρίστῃ περιστάσει τὴν ἔχετε ἠσφαλισμένην.

Τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἐξήρηται ἐκ μόνης τῆς Ἀγγλίας. Ὅταν δὲ ὁ Ὑπουργὸς της κηρύττει ἐν τῇ Βουλῇ ὅτι πλὴν τῶν φρουρίων ἡ Πύλη οὐδὲν σημεῖον τῆς νήσου ἐξουσιάζει δικαιοῦσθε νὰ τρέ-

(1) Ὁ μὲν Κελαϊδῆς βλέπων ἀδύνατον τὴν Ἐνωσιν εἰργάζετο τοῦλάχιστον δι' Ἡγεμονίαν, ὁ δὲ Βυζάντιος θεωρῶν τὴν Ἐνωσιν δυνατὴν προέτρεπε αὐτὸν ὑπὲρ τῆς τελικῆς λύσεως. Τὰ πράγματα ἐδικαίωσαν τὸν πρῶτον.

(2) Ἐφοβεῖτο φαίνεται τὸν Ὑψηλάντην. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπλανᾶτο.

φητε τὰς τολμηροτέρας ἐλπίδας. Πρὸς τὸ παρὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ διατηρηθῇ ἀκμαία ἡ ἐπανάστασις καὶ διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι εἶσαι ἀναγκαῖος ἐν Κρήτῃ.

Σκέφθητι περὶ πάντων τούτων, ὧν βέβριος ὅτι γράφω ἐξ ἀδόλου ἀγάπης.

Ὁ ὡς ἀδελφός σου

Ἄλέκος

* *

Ὁ Ἀναστάσιος ἐφρόνει ἀντιθέτως :

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαρτίου 1878

Ἀγαπητὴ Παρθένιε

Δὲν εἰξεύρω μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ τι ψάρια πιάνει ὁ Ἰγνατιέφ· ἀλλὰ μὲ τὰ Ἑλληνικὰ φρονῶ ὅτι ἔχει δίκαιον. Οὔτε σεῖς οὔτε ἡμεῖς πάσσο δὲν θὰ πᾶμε ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν αὐτονομίαν. Τώρα τὸ πανηγυρὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐτελείωσε. Τὶ ἄλλο θὰ κλώσωμε δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω. Ἡ κουτουράδα νὰ ἔβγωμεν πάλιν ὅξω δὲν εἶναι γιὰ τὰ δόντια μας. Ἄλλως τε, οἱ Τοῦρκοι συνεκέντρωσαν 40.000 στρατὸν καὶ μᾶς περιμένουν, ἐτελείωσε δὲ καὶ ὁ πρᾶς. Ἄν κινήσουν οἱ Ἀγγλοὶ πόλεμον ἠμποροῦμεν νὰ ξαναρχίσωμε μὲ κίνδυνον νὰ ἴδωμεν τοὺς Τούρκους εἰς Ἀθήνας, διότι δὲν πιστεύω νὰ στείλουν οἱ Ἀγγλοὶ διὰ τὸ χατῆρι μας 50.000 στρατοῦ· ἀλλ' ἂν δὲν κινήσουν ; Ἐνα μῆνα ἂν παραταθῇ ἡ ἀβεβαιότης αὕτη ἡμεῖς ἐλυώσαμεν, ἴσως δὲ δὲν θὰ μείνη γυναῖκα καὶ παιδὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. Αὕτῃ εἶναι ἡ θέσις μας καὶ τὰ φοβερὰ ἀποτελέσματα τῆς μωρίας μας. Ἀπὸ τοῦ Βασιλέως μέχρι τοῦ τελευταίου ἐθελοντοῦ ὅλοι κυττάζουν νὰ βάλουν χρήματα εἰς τὴν πάντα.

Παρὰ τοῦ Κομπότη ὅστις διατείνεται ὅτι δὲν ἔγινε θῦμα τῆς κατεργαριᾶς τοῦ Χειμαριώτου, (1) ἔμαθα ὅτι πολλὰ τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν εἶναι ὑπερβολικαί. Δὲν πιστεύω λ. χ. ὅτι ἔκλειψε χρήματα καὶ τοῦτο ὄχι διότι δὲν εἶχε ὄρεξιν ἀλλὰ διότι οἱ Κρητῆς δὲν εἶναι ἄνθρωποι νὰ ἀφίσουν νὰ κλαποῦν. Τὸν φυλάττουν λέγει ἀ νιστα μαζὺ μὲ τὸν Ζυγομαλᾶν.

Ἐτόλμησε νὰ δώσῃ 15 Ναπολεώνια εἰς τὸν Γ. . . . περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ ἐπολιόρχησαν τὸν Γ. καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ τὰ διανείμῃ ἐξ ἴσου. Ἡ

(1) Ἴσως ἐννοεῖ τὸν Λογοθέτην.

κυρία ἀποστολή τοῦ Κομπότη ἦτο τὸ ὄντι νὰ κατορθώσῃ τὴν σύστασιν προσωρινῆς κυβερνήσεως τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο. Περὶ τῆς Συνελεύσεως ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀνδρέαν τὰς ἐξῆς πληροφορίας. Ἡ μεγάλη πλειοψηφία εἶναι Ὑψηλάντικοι, — δικοὶ Σου — δεῦτεροι, ἀλλὰ πολὺ κατωτέρω, εἶναι Ζυμβρακινοὶ, τρίτοι οἱ ἑνωτικοὶ καὶ τέταρτοι οἱ Ἀδοσιδικοί. Τὰ αὐτὰ ἐπεβεβαίωσε καὶ ὁ Μανιτάκης ἐπαυθὼν, προσποιούμενος ἀγανάκτησιν ὅτι θέλουν δῆθεν ἡ Κρήτες ἡγεμονίαν καὶ ὄχι ἑνωσιν, ὡς νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτοὺς νὰ κάμουν ἄλλο τι, παρὰ νὰ σκοτώνωνται.

Νὰ σοῦ εἰπῶ καὶ ἓνα νόστιμο. Ὁ Ζυμβρακάκης (ὁ Χ.) τὸ εἶχε εἰς τὸ κομπόδεμα ὅτι ἐξελέγη πρόεδρος καὶ χθὲς μὲ εἶπεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ἐτοιμάζεται νὰ ἀναχωρήσῃ, φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Βαρδινογιάννης τὸν ἔβαλε κάτω

Σὲ κατασπάζομαι ἀδελφικῶς
Ἄν. Βυζάντιος

Ὁ Διευθύνων τὸ Σῶμα τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ — Ἀναγν. Καβρὸς — διὰ μακρῶν περιγράφει πρὸς αὐτὸν μάχην ἣτις συνήφθη εἰς τὰ περὶχωρα Ρεθύμνης τὴν 7 Ἀπριλίου 1878, καθ' ἣν κατετροπώθησαν κατὰ κράτος οἱ Τοῦρκοι καταδιωχθέντες καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως Ρεθύμνης, ὅτι οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον τὴν συνοικίαν «Μεσσηνιά» ἐξ ἧς ἐπυροβόλουν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἐφρονεύθησαν δὲ καὶ δύο Ὀθωμανίδες αἰτινες παρηκολούθουν τὴν μάχην ἀπὸ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν των. Τοσοῦτος ἦτο ὁ πανικὸς τῶν Τούρκων ὥστε ἐγκατέλειψαν φεύγοντες τὰ ζῶα των, πρόβατα, βόδια, φορητὰ τὰ ὁποῖα παρέλαβον, ὡς λάφυρα οἱ ἡμέτεροι. Τὴν μάχην ταύτην διεξήγαγον 600 Σφακιανοὶ ὑπὸ τὴν Γεν. Ἀρχηγίαν τοῦ Βαρδινογιάννη, μετὰ Ἀποκορωνιωτῶν καὶ Ρεθυμνίων.
 » Τὸ Σῶμα μας ἐξετέλεσε τὸ καθήκόν του καὶ πρέπει νὰ εἰσθε
 » ὑπερήφανος διὰ τοῦτο. Ὁ ὀπλαρχηγός μας Ἰωάννης Κελαϊδῆς
 » καίτοι νεαρός ἐξετέλεσε τὸ καθήκόν του».

* *

Συνεπεία τῆς ἐκλογῆς των, διὰ τὸ Συνέδριον, μετέβησαν εἰς Ἀθήνας ὁ Γέρω-Κώστας Βολουδάκης καὶ ὁ Ἰωάννης Σφακιανάκης, ἀλλ' εἰς τὸ Συνέδριον δὲν ἔφθασαν πότε. Σχετικῶς τῷ ἔγραφεν ὁ Βουλγαρίδης (1).

(1) Ἐνεκεν τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου ὁ Βουλγαρίδης εὗρισκετο εἰς Ἀθήνας.

Ἀθήναι 14 Ἀπριλίου 1878

... Δυστυχῶς ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις προσπαθεῖ παντοίαις δυνάμεσι νὰ ματαιώσῃ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Γ. Κώστα καὶ Σφακιανάκη. Τοῦτο δὲ θὰ κατορθώσῃ εὐκόλως ἀρνούμενη αὐτοῖς τὰ ὀδοιπορικὰ ἔξοδα. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Κωσταρὸς ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κρήτην (1) μολονότι καὶ τοῦτο δὲν ἐπιθυμεῖ τὸ Ἑλλ. Ὑπουργεῖον, φοβούμενον τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ἀρχηγοῦ τούτου καὶ τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴν ἀπορρίψῃ ἄλλον τινα συνδυασμὸν ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Εὐρώπη θ' ἀντέτεινεν εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν τῆς νήσου. Τοῦτο εἶπεν ἤδη καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον κατακρίναντα τρόπον τινα τοὺς Κρητας ὡς μὴ σαφῶς διατυπώσαντας τὰς περὶ τῆς ἐνώσεως εὐχὰς των.

Οἱ δπλαρχηγοὶ ὅλοι παραπονοῦνται πικρῶς κατὰ τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀσπλαγχνίας τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως μὴ χορηγούσης αὐτοῖς τὰ μέσα πρὸς διατήρησιν τῶν στρατιωτικῶν Σωματίων καὶ βιάζουσα πολλὰκις αὐτοὺς νὰ διαλύσωσι τὰ στρατόπεδά των, ἀφοῦ κατόπιν ἐορτῆς τοὺς παρεκίνησε ν' ἀρχίσωσι τὰς ἐχθροπραξίας. Ὁ Χ' Μιχάλης ἐζήτησεν ἐσχάτως παρὰ τοῦ Λογοθέτου ὀκάδας τινὰς ὀρυζίου καὶ φασιολίων διότι οἱ ἄνθρωποι του ἐλιμοκτόνουν. Αὐτὸς δὲ τῷ ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν ἦτο παντοπώλης!!

Ὁ Βουλγαρίδης καὶ ὁ Ἀναστ. Β. ἔγραφον αὐτῷ ὅτι κατέβαλον ὑπερανθρώπους προσπαθείας καὶ ἔπεισαν τὸν Σφακιανάκη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Συνέδριον ἔστω καὶ μόνος ἄλλ' ἔπειτα μετενόησε· προσέθετον δὲ < . . . **Φοβεῖται ὁ δυστυχὴς τὰς ραδιουργίας, > διότι δὲν ἔχουν ὅλοι τὸ κουράγιο τοῦ Κελαῖδῆ>. Τοὺς λόγους του Σοῦ τοὺς ἔγραψεν ὁ ἴδιος, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι ἐφ' ὅσον ἐν Βερολίῳ συζητεῖται—ἢ νομίζουν οἱ Ἕλληνες ὅτι συζητεῖται—τὸ περὶ Ἐνώσεως ζήτημα, ἢ ἔλευσις ἰθαγενῶν Κρητῶν δὲν ἔχει κανένα λόγον. Ὅταν γνωσθῇ ὅτι ἡ Εὐρώπη ἀπεφάνθη ἀπλῶς ὑπὲρ τῆς Αὐτονομίας, τότε θὰ ἔλθῃ, ὅπως φωτίσετε μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου τοὺς Εὐρωπαίους περὶ τῶν λεπτομερειῶν.**

* *

Ἐπὶ τέλος δὲν ἔφθασαν ποτὲ εἰς τὸ Βερολίνειον Συνέδριον ἀντιπρόσωποι τῆς Κρήτης καὶ ὅτι ἐγένετο περὶ

(1) Ὅντως ἔφυγε τὴν Μ. Ἑβδομάδα διὰ τοῦ Πανελληνίου.

Κρήτης ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Παρθένιον Κε-
λαϊδῆν, διότι μήτε ὁ Γρηγόριος Ὑψηλάντης μετέβη τῇ
προτροπῇ τοῦ Δεληγιάννη, φοβούμενος, ὡς θὰ ἴδωμεν
κατωτέρω τὰς διαβολάς.

Ἐν Φρεῖ τῇ 19 Μαΐου 1878

... Ἐχω νὰ σᾶς ἀναφέρω τὴν σπουδαίαν, κατ' ἐμὲ ἀπελι-
στικὴν, φάσιν εἰς ἣν εἰσῆλθεν τὸ ζήτημα. Ἡ φίλη τῆς Ἑλλάδος
Ἀγγλία ἔστησεν εὐστόχως τὴν παγίδα καὶ καιροφυλακτοῦσα ὡς
ἡ ἀλώπηξ ἐπετέθη κατὰ τοῦ παγιδευθέντος καὶ πανταχόθεν πιε-
ζομένου θύματος.

Ὁ Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἀφοῦ ὑπόυλος ἔχει διαδόσῃ ὅτι
πρόκειται νὰ ἐξέλθῃ ὅπως κάμη προτάσεις περὶ ἀνακομῆς προσ-
εκάλεσε μετὰ πατάγου τὴν Συνέλευσιν νὰ σπεύσῃ ἀπὸ Ζαρὸν
85 μῆλια μακρὰν, ἣτις καὶ πράγματι ἦλθεν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν.

Ἐφθασαν εἰς Φρεῖ τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν (12 τρέχ.)
ἔνθα περιέμενεν ὁ κύριος Πρόξενος (1) τὸ ἑσπέρας δὲ προσε-
κάλεσε τὸ προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως, τὴν Προσωρινὴν Διοίκη-
σιν καὶ τοὺς Ἀρχηγούς, ἀνακοινώσας αὐτοῖς ἐν περιλήψει ὅτι ἡ
Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις γνωρίζουσα ὅτι ἐπανέστημεν διότι δὲν εἴμε-
θα εὐχαριστημένοι προσέφερε τὴν μεσολάβησίν της παρὰ τῇ Πύ-
λῃ ἣτις καὶ ἐδέχθη αὐτὴν δοῦσα «τὰς πλέον ἐπισήμους διαβεβαιώ-
σεις ὅτι, ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμή θὰ κάμη ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς
Ἀγγλίας νέον εἶδος Κυβερνήσεως διὰ τὴν Κρήτην σύμφωνα μὲ
τὰς νομίμους αἰτήσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου». Μᾶς ἐπρό-
τεινε λοιπὸν ἂν δεχόμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν μεσολάβησιν ταύτην.
μᾶς ἔθεσε δὲ τὸ ζήτημα τοιοῦτοτρόπως ὥστε ἔπρεπε νὰ ἀπαντή-
σωμεν ναὶ ἢ ὄχι. Εὐρέθημεν ὅθεν εἰς λίαν δυσάρεστον θέσιν ἀ-
ναλογιζόμενοι τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα μιᾶς ἀρνήσεως ὡς καὶ τὸ
δυσάρεστον τῆς παραδοχῆς μονομεροῦς μεσολάβησεως καὶ ταύ-
της ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Τουρκίας.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐβασανίσσαμεν τὸ πρᾶγμα μολοντί 24 ὥρῶν
μόνον προθεσίαν ἐλάβομεν ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ πλειοψηφία ἀπε-
φάσισε νὰ δεχθῶμεν τὴν προσφερομένην μεσολάβησιν, καθ' ὅσον

(1) Ὁ Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Σάνδουηθ, κατεσκήνωσεν κάτωθεν μιᾶς γηραιᾶς
ἐλαίας ἐν τῷ κήπῳ τοῦ μακαρίτου Ἰωάν. Τζιτζικαλάκη. Ἐκεῖ διέμενε μετὰ τῆς ὀπη-
ρσίας του, εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ θέσις αὕτη καὶ μέχρι σήμερον «στοῦ Προξένου».

μάλιστα παρ' οὐδενὸς ἡδυνάμεθα νὰ λάβωμεν οὔτε ὁδηγίας οὔτε συμβουλὰς, ὁ δὲ ἐν Χανίοις Ἑλλ. Πρόξενος τὸν ὁποῖον ἠρωτήσαμεν οὐδὲν ἄλλο περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ Ἑγγλοῦ Προξένου ἐγνώριζε παρ' ὅτι καὶ ὁ κοινότερος τῆς ἀγορᾶς ἄνθρωπος, ὅτι δηλ. πρόκειται περὶ ἀνακωχῆς περὶ τῆς ὁποίας ἀκριβῶς οὔτε μνεῖα ἐγένετο ἐν τῇ δηλώσει τοῦ Ἑγγλοῦ Προξένου. Μετὰ μεσημβριαν ὄθεν τῆς Κυριακῆς (14 τρέχ.) συνετάχθη ἡ ἀπάντησις τῆς παραδοχῆς, καθ' ἣν ἀπεχώρησαν μὲν τινὲς, ἐν οἷς καὶ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ ἀποχώρησις αὕτη οὐδόλως ἡδύνατο νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν πλειονοψηφίαν. Ἐν τῇ ἀπαντήσῃ ὅμως ταύτῃ μὲ ὅλην τὴν πίεσιν τοῦ Προξένου ὡς καὶ μ' ὅλην τὴν δυσάρεστον θέσιν εἰς ἣν περιῆλθεν τὸ κοινὸν φρόνημα τοῦ τόπου ἐτέθη τὸ «ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ προηγηθῇ ἀνακωχὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεκτημένων» καὶ ὅτι «ἐλπίζομεν κατὰ τὴν λύσιν νὰ ληφθῶσιν ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψιν οἱ πόθοι τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ». Μετὰ τὴν ἐπίδοσιν δὲ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ὁ Πρόξενος ἀνεχώρησε διὰ Χανιά ὑποσχεθεὶς ὅτι θέλει ἐπανέλθῃ τὴν Πέμπτην (χθὲς) νὰ μᾶς ἀνακοινώσῃ τὸ ἀποτελεσμα τῶν ἐνεργειῶν του, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δὲν ἦλθεν.

Εὐρισκόμεθα λίαν στενοχωρημένοι καὶ ἐν μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ διὰ τὴν νέαν ταύτην καὶ ἀπρόοπτον φάσιν τοῦ ζητήματος τοῦ τόπου ἀλλὰ σκεπτόμεθα καὶ τι ἄλλο ἡδυνάμεθα νὰ πράξωμεν; καὶ πῶς νὰ ὑπεκφύγωμεν ἄνευ βεβαίου καὶ φανεροῦ κινδύνου καταστροφῆς; Ὁ Θεὸς μόνον ἄς λάβῃ οἶκτον διὰ τὰ δεινοπαθήματα μᾶς καὶ νὰ μᾶς βοηθήσῃ.

Ἡ δωρεὰ τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος (1) τῶν 200 εἰκοσαφράγων ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς Ρέθυμνον, διότι κατὰ τὰς παρελθούσας ἡμέρας εἴχομεν στρατιωτικὰ ἔργα, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων καὶ ἤδη εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ διατηρῶμεν ἰσχυρότερον τὸ Στρατόπεδόν μας, ὑποπτευόμενοι νέαν ἐπίθεσιν.

Τῇ 7 ἰσταμένου οἱ Τοῦρκοι ἐξῆλθον πανστρατιᾷ τακτικοί τε καὶ ἐντόπιοι καὶ ἐπέπεσον ἀπὸ πρωΐα; κατὰ τῶν ἡμετέρων, περὶ τοὺς 200, εἰς θέσιν Μετόχια καὶ Μικρὴ - Γωνιά ἐστρατοπεδευμένων, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ μᾶ; ἐξώσωσι τῆς θέσεως καὶ καταλάβωσι τὸ πεδῖον ἐκεῖνο, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ τῶν δραμόντων εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν καὶ

(1) Ὑψηλάντου. Πᾶσαι αἱ ἀποστολαὶ χρημάτων προήρχοντο παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου.

ἀνελθόντες περὶ τοὺς χιλίους, ἐφάνησαν τόσον καρτερικοὶ εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους καὶ μετ' ἀλλαλαγμῶν ἐφόδου; τῶν πενταπλασίων ἐχθρῶν ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸ ἐσπέρας ἄπρακτοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μέχρι τῶν ὠχυρωμένων εἰς Ἄτσιπόπουλον σκηνομάτων αὐτῶν, ἔνθα ὕπω; ἀπαλλαχθῶσιν ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἡμετέρων ἠναγκάσθησαν νὰ κάμωσι χρῆσιν καὶ τῶν πυροβόλων αὐτῶν. Οἱ δὲ ἡμέτεροι περιφρονῶντες ταῦτα, διότι οὐδεμίαν βλάβην τῶν ἐπέφερον ποτὲ, ἐπανῆλθον ἔνεκα τῆς προκεχωρημένης ὥρας εἰ; τὰς θέσεις των ἔνθα διενυκτέρευσαν καὶ ἔνθα στρατοπεδεύουσι καὶ σήμερον εἰσέτι, τῶν Ὀθωμανῶν μὴ τολμώντων φαίνεται νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ἐπίθεσιν, διότι ὡ; πληροφοροῦμαι ἐπλήρωσαν ἀκριβὰ τὴν πρῶτην· ἀλλ' ὅμως ἡ ὑποψία περὶ νέας ἐπιθέσεως μετ' ἠνάγκασε νὰ διατηρήσω ἰσχυρότερον στρατόπεδον, ἀλλ' ἡ διατήρησις αὕτη ὄχι μόνον ἐξήντησε τὸ ὑπὸ τῆς Τμηματικῆς Ἐπιτροπῆς χορηγηθὲν χρηματικὸν ποσὸν ἀλλὰ καὶ εἰς χρέος; ἄνω τῶν 80 λιρῶν μᾶς ἀνάγκασε νὰ εισέλθωμεν, διὰ τοῦτο εἶπον καὶ ἀνωτέρω ὅτι ἡ δωρεὰ ἐφθασεν ἐγκαίρως καὶ πράγματι ἔγραψα εἰς τὸν ἐν Ρεθύμνῃ φίλον νὰ μοῦ πέμψῃ τὰ χρήματα καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ Διοίκησις τοῦ πέμπω τὴν ἀπόδειξιν. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὅμως αὐτῆς ἀφοῦ ἔλαβον τὴν νέαν φάσιν τὰ πράγματα τοῦ τόπου ὑποπτεύεται (ἡ Διοίκησις) ὅτι θὰ ἐγκαταληφθῇ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ καὶ ἐγὼ θεωρῶ βέβαιον καὶ ἀποποιεῖται νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀπόδειξιν, ὅπως διατεθῶσι τὰ χρήματα, κατὰ τὴν ἐκφραστικὴν ἐπιθυμίαν Σας, πρὸς συντήρησιν τοῦ πρὸς τῆς πόλεως Ρεθύμνης στρατοπέδου, ἀλλὰ τὸ θέλει δι' ἀτομικὴν της χρῆσιν.

Ἦδη τὰ χρήματα εὐρίσκονται εἰς χεῖράς μου ἀλλὰ καὶ δὲν ἐξώδευσα εἰσέτι ὀβολόν, ἂν ὅμως ἡ Διοίκησις ἐπιμένῃ νὰ μὴν ἐκδόσῃ τὴν ἀπόδειξιν τότε θὰ τὴν ἐκδώσω ἐγὼ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἐπαρχίας ἐσφραγισμένην μετ' ἐπὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ Ρεθύμνης καὶ ὑπογεγραμμένην καὶ ὑπὸ τῶν Ὑπαρχηγῶν, ἐν ἧ θὰ κάμω καὶ τὰς δεούσας εὐχαριστίας πρὸς τὴν Α. Ὑψ. (1) Σας παρακαλῶ δὲ νὰ μοῦ γράψετε καὶ ὑμεῖς ὅσον τάχιστα τὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου γνώμην Σας. Οὔτε τὰ διὰ τὴν Κυδωνίαν ἔτερα 200 ἔπεμψεν ἀπόδειξιν νὰ παραλάβῃ ἔχουσα τὴν αὐτὴν

(1) Ὑψηλάντην

γνώμην περὶ τῆς χρήσεως καὶ τούτων. Ὅταν ὑμεῖς πάνυ ὀρθῶς συνεβουλευέτε τὴν ψήφισιν δανείου καὶ ὅταν ἐγὼ πέμπων πρὸς αὐτοὺς εἰς Γαράζον καὶ Ζαρὸν ἀπάσας καὶ τὰς δι' ἐμὲ καὶ τὰς διὰ τὴν Προσωρ. Διοίκησιν Ἐπιστολάς σας τοὺς ἐξώρκιζον νὰ λάβωσιν ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὰ ἀναφερόμενά σας δὲν ἐνήργησαν καὶ ἤδη προσπαθοῦσιν ἐκ τῶν ἀχύρων νὰ σωθῶσιν! Ἐν τούτοις δὲν ἐξηντλήθη εἰσέτι καὶ ὀλόκληρον τὸ ποσὸν ὅπερ εὐρέθη παραχωρημένον ἐξ Ἑλλάδος καὶ δι' αὐτοῦ δύναται νὰ διατηρηθῶσι ἐπὶ 20 τοῦλάχιστον ἡμέρας εἰσέτι ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τί θὰ γίνωμεν;

Ἄδ. Σταυριανίδης

Καστελλαμάρι 19)31 Μαΐου 1878

Ἀγαπητὴ Παρθένιε

Λυποῦμαι ὅτι δὲν ἠμπόρεσα νὰ ἰδῶ ἐν Ἀθήναις τὸν Κωσταρὸν, (1) ὅστις δέκα—δεκαπέντε μόνον ἡμέρας ἔμεινεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην ἀηδιασμένος. Τὸν Σφακιανὰκην ἀπαξ μόλις εἶδα, ἐλθόντα εἰς ἐμὲ ἅμα τῇ ἀφίξει του, ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐκινδύνευεν ὁ μπαμπᾶς. Οὐχ ἤττον, εἶπομεν μερικά. Ἦτον κατηγανακτησμένος κατὰ τοῦ Κομμουνδούρου, διότι ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν μόνον ποῦ δὲν τοὺς ὕβρισε καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Κωσταρὸν ὡς Ἡγεμονιστὰς, ἀνθρώπους—λέει—δικούς Σου. Ἐγὼ εἶχα λάβει ἤδη τὰ γράμματά σου καὶ τοῦ ὑπηνέχθη ὅτι θὰ τοὺς δώσω χρήματα διὰ νὰ ἔλθωσιν εἰς Βιέννην, ἀλλὰ τὸ Συνέδριον τότε ἐφαίνετο τόσον ἀβέβαιον, ὥστε δὲν ἐπέμεινα περισσότερον. Τώρα ὅμως, μόλις μαθὼν τὴν νέαν τροπὴν τῶν πραγμάτων, ἔγραψα εὐθὺς εἰς τὸν Γρηγόριον νὰ τὸν ζητήσῃ καὶ νὰ τὸν εἴπῃ ὅτι κατὰ διαταγὴν σου, εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν του 300 φράγκα. Ἄλλως τε, προσπάθησε, ἅμα φθάσω, εἰς Ἀθήνας (ἐπτὰ ἡμέρας ἀπὸ σήμερον) νὰ εὔρω ὁδηγίαν Σου περὶ τῆς νέας φάσεως τῶν πραγμάτων, ἃν μάλιστα ὁ Ὑψ. εἶναι ἤδη εἰς Βιέννην. Σὺ βέβαια θὰ ὑπάγῃς εἰς Βερολίνον, ἴσως μάλιστα ἢ Συνέλευσις θὰ ἔκαμε καλὰ νὰ σὲ διώριζε ἀντιπρόσωπον—ἀντὶ τοῦ Κωσταροῦ ὅστις δὲν πιστεύω νὰ μεταέλθῃ—ἄν καὶ εἰ καὶ καὶ γλῶσσαι θὰ φωνάξουν τότε ὅτι ἡ Κρήτη ἐκίρυσεν τὴν ἡγεμονίαν. Γράψτε με ἂν ἐγκρίνεις νὰ ὑποδείξω τοῦτο εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ φίλους.

... Ἐν γένει ἔχομεν ἕνα πλήθος πραγμάτων νὰ εἴπωμεν καὶ

(1) Βολουδάκην

τὸ Συνέδριον θὰ μᾶ; δώση τώρα νέαν ζωὴν. Ἄραγε θὰ ἀντιπροσωπευθῆ ἡ Ἑλλάς; θὰ ἔχετε τὸν Θεοδωράκη (1) φρέσκον φρέσκον; θὰ στείλουν τὸν Ὑψηλάντην; Ὅλα αὐτὰ μόλις εἰς τὰς Ἀθήνας θὰ τὰ μάθω.

Σὲ κατασπάζομαι ἐκ μέσης ψυχῆς

ὁ ὡς ἀδελφὸς

Ἄναστ. Βυζάντιος

Τεργέστη 27 Μαΐου 1878

Φίλιτατέ μοι Παρθένιε

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι συμφώνουν μετὰ τοῦ Ἀλέκου (2) εἰς τὰ περὶ Κρήτης, ἀλλὰ ἡ γνώμη μου δὲν ἦτον ἀπόλυτος. Γνωρίζω δυστυχῶς ἐκ πείρας τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν θεωρῶ ὅτι ἡ πρὸς αὐτὴν προσάρτησις νέων ἐπαρχιῶν θὰ καταστήσῃ ταύτας πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς εὐτυχεστέρας.

Ἄλλὰ ὑπεράνω τῶν συμφερόντων τούτων ὑπάρχει ἓν ἀνώτατον συμφέρον, τὸ Ἐθνικόν, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου, ὁσάκις εἶναι ἐφικτὸν πάντα τὰ λοιπὰ δεόν νὰ τεθῶσιν ἐκποδῶν. Ὅτε εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὑπέφωσκεν ἄκτις ἐλπίδος περὶ διαλύσεως τῆς Τουρκίας ἐφρόνουν ὅτι οἱ Κρητες ἐπρεπε νὰ κρατῶσιν ἡρτημένην τὴν σημαίαν τῆς ἐνώσεως. Τῆς ἐλπίδος ταύτης διασκεδαζομένης θὰ ἦτο μωρία νὰ μὴ γείνουν προσπάθειαι περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῆς πολυπαθοῦς Νήσου. Πρασεύω ὅτι εἰς τὴν πολιτικὴν ἐνέργειαν δὲν πρέπει νὰ ἐφαρμοζῶνται ἀπόλυτοι ἀρχαὶ καὶ δοξασαὶ ἀλλ' ὅτι ἀπεναντίας δεόν νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν αἱ πραγματικαὶ περιστάσεις—ἐφήρμοσα κατ' ἀντίθετον λόγον τὴν γνώμην μου ταύτην εἰς δύο περιστάσεις τοῦ βίου μου. Ἡμῆν ἐν Ἐπιανήσῳ ὁπαδὸς τῶν ἀρχῶν τῆς μετριοφροσύνης καὶ ἐδόξαζον ὅτι καλὸν ἦτο ν' ἀποδεχόμεθα καὶ μεταρρυθμίσεις ὅσας μᾶς ἐχορήγει ἡ Ἀγγλικὴ προστασία. Ἀλλ' ἅμα ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ὑπέδειξεν ὅτι ἤθελεν ἐνώσει τὰς Ἰονίους νήσους μετὰ τῆς Ἑλλάδος—ἐὰν οἱ Ἰόνιοι πολῖται τοῦτο ἐζήτουν, ἐγκατέλειψα πᾶσαν ιδέαν μεταρρυθμίσεως καὶ ἐν τῇ πεποιθῆσαι ὅτι ἡ διαχείρησις τῶν δημοσίων θὰ ἐξημιοῦτο διὰ τῆς ἐνώσεως, ὑπεστήριξα ἐκθύμως τὴν ἐνωσιν καὶ διὰ μακρῶν εἰς μίαν μου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Γλάδστονα ἠτιολόγησα τὴν τροπὴν ταύτην τῆς ἐνεργείας μου. Ἡ τιμὴ ἐνὸς λαοῦ δὲν ἐπιτρέπει νὰ γί-

(1) Δεληγιάννην. (2) Βυζαντίου.

νωνται σκέψεις περί συμφερόντων καὶ περί διαχειρήσεως τῶν δημοσίων, ὡς αἰεὶ τίθεται ζήτημα μεταξὺ τούτων καὶ τῆς ἐθνικῆς του ἀποκαταστάσεως. Τὴν δευτέραν περίστασιν γνωρίζετε. Συνεργασθεὶς μεθ' ὑμῶν κατὰ τὸ 1866 ἐπὶ σκοπῷ ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὑπεστήριξα μετὰ ζωηρᾶς καὶ ἀκαταβλήτου ἐπιμονῆς τὴν ἰδέαν τῆς Ἡγεμονίας ὅτε ἐπέισθην ὅτι ἡ ἔνωσις ἦτο ἀνέφικτος. Ἡ Τουρκία θὰ ζήσῃ εἰσέτι χάριν τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς μωρίας τῶν Ἑλλήνων. Ἦτος ἀποσπασθῆ λωρὶς τις τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ προσαρτηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς περιποίησιν τῆς ἀφρόνου διαγωγῆς της. Ἄλλ' ἐὰν οὔτε ἡ Ρωσσία οὔτε ἡ Ἀγγλία προτίθενται νὰ προσαρτήσουν τὴν Κρήτην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ Ἑλλάς οὐδὲν δύναται νὰ ἔχη δικαίωμα νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν της ἀφοῦ καὶ ἐπὶ δύο ἔτη συνεμάχει μετὰ τῆς Τουρκίας, θὰ ἦτο ἀληθὴς προδοσία νὰ μὴ ἐνεργηθῆ τί πρὸς μεταβολὴν τῆς ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐπικυριαρχίας. Αὗται εἶναι αἱ ἰδέαι μου καὶ πέπεισμαι ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν συμφωνοῦμεν. Τὸ Συνέδριον συνέρχεται τὴν 11 Ἰουνίου. Ἐὰν ἐκ μόνης τῆς φωνῆς τῶν Κρητῶν θὰ ἤρτηται ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τῆς Κρήτης φρονῶ ὅτι τὸ κερθῆσκον καὶ ἡ τιμὴ ἐπιβάλλουσιν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποφανθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Ἐὰν ὅμως, ὡς δυστυχῶς εἶναι πιθανόν, οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος δύναται νὰ ἔχη σχέσιν ἡ φωνὴ τῶν Κρητῶν, ἕκαστος Κρητῆς, ἕκαστος Ἑλληνα, καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ ἐργασθῆ πρὸς ἐπίτευξιν **δευτερευόντων ὠφελημάτων.**

Ι. Σκαλτσούνης

Τῷ Παρθενίῳ ἔγραφον ἐκ τῆς Συνελεύσεως.

Μετὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀγγλου Προξένου, ἦν μᾶς ἔκαμεν ἐν Φρὲ ἀντὶ ἀνακοχῆς καὶ ἀναστολῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν συνέβησαν τὰ ἀντίθετα. Τὴν 10 Ἰουνίου 1878, ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς τῆς Νήσου Σαλῆ - Πασᾶς ἐξεληθὼν καὶ προχωρήσας εἰς Ἀποκόρωνα, συνεπλάκη μετὰ τῶν ἡμετέρων εἰς Τσιβαράν—Ἀρμένους—Νιὸ - Χωριό· ἡ μάχη ἔγινε πεισματωδεστάτη. Ἀπόλειαι τῶν Τούρκων 500 περίπου στρατιῶται καὶ ἐγγώριοι· συναβάρομεν αἰχμαλώτους 23 στρατιώτας 1 Ἀξιωματικὸν καὶ πολλὰ ὄπλα. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθησαν 12 καὶ ἐτραυματίσθησαν 70. Τὴν ἐπαύριον ὁ Σαλῆ - Πασσᾶς ἔβγαλεν ἔξω τῶν Χανίων ὄλους σχεδὸν

τοὺς ἐγχωρίους Ὀθωμανοὺς ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Κωστάκη - Πασσᾶ, μὲ διαταγὴν νὰ κάμωσιν ὅτι ἤθελον ἐφόνευσαν καὶ κατεκρεοῦργησαν 15 χριστιανοὺς, γέροντας, παιδιὰ καὶ γυναῖκας, κατέκασαν τὰ χωρία Τσιβαρᾶ—Νιὸ—Χωριὸ καὶ ἓνα μετόχι, ἔκαυσαν πλείστας θεμωνιάς γεννημάτων, ἔδειραν, ἐγύμνωσαν, πολλοὺς χριστιανοὺς ἔξωθεν τῶν Χανίων καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως ἔπραξαν καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ γυναῖκές των πλείστα ὅσα, ἐπὶ τέλους ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Κωστάκη - Πασσᾶ φωνάζοντες ὅτι δὲν τὸν θέλουν. Δύο πλοῖα Ἀγγλικᾶ, ἓν Ἰταλικὸν καὶ ἓν Γαλλικὸν ἐλιμενίσθησαν ἔξωθεν τῶν Χανίων. Ὁ Σαλῆ - Πασσᾶς ἀνεκλήθη καὶ ἔφθασεν ἄλλος ἐκ Κων)πόλεως. Μάχαι ἐξακολουθοῦν εἰς τὰ αὐτὰ μέρη ἔνθα καταφθάνουν δικαί μας δυνάμεις.

*
* *

Τὸ Βερολίνειον Συνέδριον

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συνῆλθεν ἐν Βερολίῳ τὸ Συνέδριον, τὸ ὁποῖον ὁ Παρθένιος ὡς ἄγρυπνος φρουρὸς παρηκολούθει ἀλλ' οἱ οἰωνοὶ δὲν ἦσαν εὐχάριστοι· σχετικῶς τῷ ἔγραφεν ὁ Ἀναστ. Βυζάντιος ἀπὸ 1 Ἰουλίου 78.

Εὐτυχῶς φαίνεται ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς κίνδυνος παρήλθε χάρις εἰς τὴν Κύπρον· (1) ἀλλ' ἡ Κρήτη ὀλίγον ἐκέρδισε, διότι ἐγκατελήφθη εἰς τὴν Τουρκίαν. Σὺ φοβεῖσαι ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ὑπογράψῃς νέον ζαϊμικὸν πρωτόκολλον καὶ θὰ ἀφίση τὴν Πατρίδα Σου εἰς τὴν τύχην της. Ἴσως αὐτὸ θὰ ἦτο προτιμώτερον, ἂν ἐγένετο ἀπὸ τῶρα, παρὰ τὸ νέον 1867 τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζουν. Πρὸς τὸ παρὸν αἱ ὁδηγίαι αἱ σταλεῖσαι εἰς Κρήτην εἶναι ἡ μέχρις ἐσχάτων ἀντίστασις καὶ Ἐνωσις. Διατί; μὲ ποίας ἐλπίδας; κανεὶς δὲν εἰξεύρει. Ταῦτα δὲν λέγει ὁ Κουμουन्दούρος, ἀλλὰ καὶ ὁ Βασιλεὺς συμβουλεύει πρὸς τὸν Ζυμβρακάκη μὲ τὴν αὐτὴν βασιμότητα, μὲ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐβεβαίουν πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος ὅτι ἡ **Ἐνωσις εἶναι τετελεσμένη**. Ἐν τούτοις, τί μέλλει γενέσθαι; Τί νὰ συμβουλεύσῃ τις τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὅταν δὲν εἶναι Κουμουन्दούρος; Ἐγὼ ὁμολογῶ ὅτι τὰ ἔχασα, διότι δὲν βλέπω καὶ πούθενά μίαν πύξιν. Ἀκόμη, μὲ κοιτᾶμ Δεληγιάννην εἰς τὸ Συνέδριον, δὲν κωφθώσαμεν νὰ μάθωμεν τι ἀπεφασίσθη περὶ Κρήτης, ἢ ἂν ἄνε

(1) Τὴν ὁποῖαν κατέλαβεν ἡ Ἀγγλία τὴν 4 Ἰουνίου 1878.

τέθη ὁ νέος διοργανισμὸς εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν. Τέσσαρας ἡμέρας τώρα δὲν ἐτηλεγράφησεν ὁ Δ. περὶ Κρήτης. Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ ἀνακατωθῆ ὁ Ὑψ. καὶ νὰ χραῖξῃ ἐν πρόγραμμα ἐνεργείας τὸ ὁποῖον νὰ μάθω καὶ ἐγὼ καὶ νὰ φωτίσω τοὺς ἐν Κρήτῃ. (1) Πρέπει νὰ ἔξακολουθήσουν μαχόμενοι; πρέπει νὰ συνομολογήσουν ἀνακωχὴν; πρέπει νὰ ἀρχίσουν διαπραγματεύσεις; Πρέπει νὰ ζητήσουν αὐτονομίαν, ἡγεμονίαν, τὶ πρᾶγμα; Πρέπει νὰ ὀδηγηθῶσιν ἔξωθεν καὶ ὁ Ὑψ. εἶναι ὁ ἀρμοδιώτατος εἰς τοῦτο, ἀφ' οὗ μάλιστα ἰδῆ μετ' ὀλίγων καὶ τὸν Δεληγιάννην καὶ μάθη παρ' αὐτοῦ τὰ ἐν τῷ Συνεδρίῳ.

Ἐμπρὸς λοιπόν! Ἄς χαραχθῆ ἐν πρόγραμμα γνησίως Κρητικὸν καὶ ἄς παύσουν πλέον οἱ δισταγμοὶ καὶ αἱ ἀμφιβολίαι. Ἄν πρέπει νὰ ὑποχωρήσουν ἄς ὑποχωρήσουν ἀπὸ τώρα ἂν πρόκειται νὰ ἀντισταθοῦν ἄς εἰξεύρουν τοῦλάχιστον τὶ ζητοῦν.

* * *

Τὸ Συνέδριον ἔληξε καὶ ἡ περὶ Κρήτης ἀπόφασίς του ἦτο πενιχρὰ ἐν ἀρθρῳ 23 ἀνεφέρετο, ὅτι ἡ Πύλη ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐφαρμόσῃ πλήρως ἐν Κρήτῃ τὸν Ὁργανικὸν Κανονισμὸν τοῦ 1868, ἐπιφερομένων ἐν αὐτῷ τῶν τροποποιήσεων, αἱ ὁποῖαι ἤθελον κριθῆ **δίκαιαι.**

Ὁ Ἀναστ. Βυζάντιος ἀπὸ 27 Ἰουλίου 78 ἔγραφε.

... Νὰ προσπαθῆσω νὰ Σε δώσω ἐγὼ θάρρος εἶναι γελοῖον· μὲ φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφίσης νὰ καταβληθῆς ὑπὸ τῆς μελαγχολίας ἧτις σε κυριεῖει. Ὅτι ἐγίνεν—ἐγινε καὶ βέβαια Σὺ εἶσαι ἐκ τῶν πέντε ἢ δέκα μόνον, οἱ ὁποῖοι ἠμποροῦν νὰ εἰποῦν—**«ἐγὼ ἔκαμα τὸ καθῆκόν μου, ἐγὼ δὲν πταίω, εἶμαι ὑπερήφανος διὰ τοῦτο».** Ἐννοῶ πληρέστατα, ἐὰν τὰ πράγματα τῆς Κρήτης ἡσυχάσουν θὰ ζητήσης πάλιν ἔντιμον πόρον ζωῆς ἐν Εὐρώπῃ, μακρὰν τῆς ἐδῶ κακοηθείας καὶ ἀναρχίας.

... Τὰ κρητικά, συμφωνῶ ὅτι θὰ διαψεύσουν τὰς προρρήσεις καὶ τοῦ Ὑψ. καὶ τοῦ Δεληγιάννη. Εἶναι καὶ τοῦ μωροῦ μωρότερον νὰ φαντάζωνται ὅτι θὰ διευθύνωσι τοὺς Κρητας πλέον ἀπ' ἐδῶ, ἀφοῦ αὐτοὶ—δικαίως—εἰς τὰς Ἀθήνας ἀποδίδουν ὅλας τὰς συμφοράς των. Ἐὰν δὲν ἔκοψαν ἀκόμη φανερὰ τὸ σχοινί, τὸ κά-

(1) Κατωτέρω ἐξηγεῖται διατὶ ὁ Ὑψηλάντης δὲν μετέβη εἰς Βερολίνον.

μουν μόνον διὰ νὰ λαμβάνουν μερικὰ χρήματα, νὰ ψευτοδιατηροῦνται ἐπὶ τῶν ὅπλων. Ἐὰν τὰ χρήματα θὰ βαστάξουν τὸ πολὺ ὅσον διατηροῦνται αἱ εἰσπράξεις τοῦ σίτου καὶ τῶν σταφίδων ἔπειτα δὲ δὲν θὰ ἔχωμεν νὰ φάγωμεν καὶ οἱ Ἴδιοι. Ἐκ τῆς σοφίας οἱ Κρηῖτες ἔχουν περισσοτέραν καὶ ἀπὸ τὸν **Κουμουνδοῦρον** καὶ ἀπὸ τὸν **Μεγαλειότατον**. Ὡστε εἶναι ὄνειρα νὰ πιστεύουν ὅτι θὰ τοὺς ὀδηγοῦν ἀπ' ἐδῶ. Ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος ἐπάνω κάτω παρεδέχθη νὰ κάμουν ὅτι θέλουν. Τὸ σχέδιον τῆς ἀντιστάσεως ἄνευ ὀρισμένου σκοποῦ καὶ ὀρισμένων ἐλπίδων, ὁποῖον φαίνεται ὅτι παραδέχεται εἶναι ὀρθόν, ἀλλ' οὐχὶ κατορθωτόν. Καθ' ἃ γράφουν ὅλοι οἱ Κρηῖτες, ἀλλ' ἰδίως ὁ νοήμων καὶ φιλαλήθης Σφακιανᾶκης, μὲ τὰ δόντια τοὺς κρατοῦν τοὺς Κρηῖτας εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἂν τενώσουσιν πολὺ τὸ σχοινὶ καὶ ὑποδείξουν ὅτι ἡ παρούσα κατάστασις πρέπει νὰ παραταθῆ, εἶναι φόβος μήπως ὅλα τὰ πεδινὰ μέρη μουτίσουν.

Τὶ θὰ γένη δὲ ἂν λείψῃ ἐντελῶς καὶ ὁ παρᾶς, ἀφ' οὗ μάλιστα ἤρχισαν καὶ συχνὰ ἐμφύλιοι ρήξεις διὰ κλοπὰς γυναικῶν καὶ προβάτων, ἅς μόλις περιστέλλει ἀκόμη ἡ Συνέλευσις; Ἐὰν καὶ δοθέντος ὅτι εἰμπορεῖ νὰ παραταθῆ ὁ κλεφτοπόλεμος ποῖαν βᾶσιν ἠμπορεῖ νὰ βάλῃ κανεὶς εἰς ὑποσχέσεις Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως; Ἀμφιβάλλεις ὅτι, ἅμα τοὺς ὑποδείξῃ ἡ Τουρκία ὅτι συναινεῖ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου, ἂν ἐγκαταλείπουν τὴν Κρήτην, θὰ ὑπακούσουσιν ἀδιστακτικῶς; Ὅλα αὐτὰ τὰ λογαριάζουν οἱ Κρηῖτες καὶ διὰ τοῦτο τὸ σύνθημά των εἶναι νὰ ἀρπάξουν ὅ,τι ἀρπάξουν καὶ νὰ ἡσυχάσουν. Κατὰ τὰ σημερινὰ γράμματα, ὁ Σάνδουθ (1) τοὺς ἐμήνυσεν ὅτι ὁ Layard (2) ἔλαβε διαταγὰς νὰ ἐργασθῆ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς μελλούσης Κυβερνήσεως τῆς Νήσου καὶ ἀπαύστως τὸν συμβουλευέται τηλεκῶς.

Ὁ Δεληγιάννης τηλεφῆ ἐκ Πετροπόλεως ἅμα εἶδε τὸν Τσάρον «νὰ μὴν παύσωμεν τὰς στρατιωτικὰς παρασκευάς.» Δὲν τηλεγραφεῖ ὅμως ποῦ θὰ εὔρωμεν τὰ χρήματα. . . »

*
* *

Ὁ Ὀδ. Σταυριανίδης δικαιολογῶν τὴν στάσιν τῆς Συνελεύσεως—18 Αὐγ. 78—ἔγραψεν.

. . . Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ἡμῶν μετὰ τὴν εἶδησιν τῆς καταδίκης μας ἐσκέφθημεν ὅτι, καίτοι ἡ Ἀγγλία ἦτο ἴσως ἡ πρώτη αἰτία τῆς δυσ-

(1) Πρόξενος Ἀγγλίας ἐν Χανίοις. (2) Πρεσβευτὴς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινῶν.

τυχίας μας, οὐχ ἦττον ὅμως εἰς αὐτὴν πρέπει πάλιν νὰ καταφύγωμεν, διότι αὐτὴ ἔμεινε καὶ εἶναι ἡ μόνη φίλη δύναμις τῆς Τουρκίας, καὶ ἂν ἐπικαλεσθῶμεν ἄλλην τινα δύναμιν ἢ ὁμάδα τινα αὐτῶν ἔνεκεν ἀντιζηλίας ἢ δύνάτο νὰ μᾶς χανδακώσῃ ἔτι μᾶλλον· οὕτω λοιπὸν κατεφύγομεν εἰς τὸ τελευταῖον διάβημα τῆς αἰτήσεως Ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως παρὰ τῆ Πύλης, ὡς τὴν μόνην ὑπολειπομένην ἀγκυραν σωτηρίας, διὰ τῆς ὁποίας ἴσως δυνηθῶμεν νὰ περισώσωμεν λείψανά τινα τοῦ οἰκτροῦ ναυαγίου καὶ οὕτω νὰ μὴ μείνωμεν τελείως εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς Τουρκίας. Ἦδη ἀγνοοῦμεν τι μεταξὺ Λαγυάρδου καὶ Πύλης χαλκεύεται. . . .

Μᾶς συνιστᾶτε νὰ παραταθῇ ὁ ἀγὼν, τοῦλάχιστον εἰς Σφακιά, ἔὰν ἡ λύσις δὲν εἶναι εὐνοϊκὴ. Τοῦτο εἶναι δύσκολον ἀλλ' ὄχι ἀδύνατον. Θὰ τὸ ἐκθέσω καὶ θὰ ἐξετασθῇ.

Ὁ Ἀναστ. Βυζάντιος ἔγραφεν.

Ἀθῆναι 25 Αὐγούστου 1878

Ἀδελφὲ Παρθένιε

. . . ἀφήρπασα τὸν Δεληγιάννην εἰς ἓνα περίπατον μέχρι Πατησίων· ἀποφεύγω τὰς περιφράσεις καὶ κρατῶ μόνον τὸ περιεχόμενον τοῦ καρυδιοῦ. Μὲ διηγῆθῃ πρῶτον τὰς συνδιαλέξεις του μετὸν ἸΨηλάντην καὶ μαζύ σου, καὶ ὅτι αὐτὸς ἀπέτρεψε τὸν ἸΨηλάντην νὰ ἔλθῃ εἰς Βερολίνον, διότι ἔὰν ἀπετύγχανεν, ὡς ἀπέτυχεν, ἡ Ἐνωσις τῆς Κρήτης, ὁ κόσμος θὰ ἔλεγεν ὅτι ὁ ἸΨηλάντης ἐρραδιούργησεν ὑπὲρ τῆς Αὐτονομίας. Ἐκ τούτου δ' ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μὲ ἐκμυστηρευθῇ πόσον ἐριζωμένη ἦτο ἐδῶ ἡ ἰδέα ὅτι ὁ ἸΨηλάντης ἐπεβουλεύετο τὸν Γεώργιον, ἔχων πράκτορας εἰς μὲν τὴν Κρήτην Σὲ, εἰς δὲ τὴν δημοσιογραφίαν ἐμὲ καὶ τὸν Ἀλέκον, ὅτι ταῦτα κατήγγειλαν πολλάκις εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις ὅμως δὲν τὰ ἐπίστευσε. Μὲ διηγῆθῃ δὲ καὶ τὸ ἐξῆς νόστιμον περὶ ἀποσφραγίσεως ἐπιστολῶν, ἦτις φαίνεται ὅτι ἐδῶ εἶναι παραδεδογμένος θεσμός· ὅτι ἄνθρωπός τις τοῦ ἐπήγε μίαν ἐπιστολὴν, πρὸς ἐμὲ ἀπευθυνομένην ἐκ Κρήτης καὶ τοῦ εἶπε : «θέλεις νὰ τὰ πιάσῃς ὅλα ; Ἄνοιξε καὶ διάβασε» ὅτι αὐτὸς τὸν ὕβρισε, διότι τόσον ἀφελῶς τοῦ προτείνει νὰ διαπράξῃ ἔγκλημα καὶ τὴν πῆρε καὶ μοῦ τὴν ἔστειλεν.

Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ νέα :

Ὅτε εἶσθε μαζὺ, τὸν διεβεβαίωσες ὅτι, ἔὰν κατασταλῇ τώρα

ἡ Ἐπανάστασις, δύσκολα πλέον θὰ σηκωθῆ μετὰ δύο, τρία ἔτη, ἐπομένως καθίσταται ἀπαραίτητον ἐὰν δὲν ἐπιτευχθῶσι σπουδαῖαι παραχωρήσεις, νὰ διατηρηθῆ ὅπως - ὅπως ἡ ὑπάρχουσα Ἐπανάστασις. Παραδέχεται πληρέστατα τὴν γνώμην Σου, ὅτι ἡμποροῦν νὰ ψευτοῦποταχθοῦν τὰ πεδινὰ μέρη, νὰ περιορισθῆ δ' ὁ πυρὴν τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὰ ὄρη μὲ κέντρον τὰ Σφακιά. Ἄλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ κατορθωθῆ ἡ διατήρησις αὕτη χωρὶς νὰ ἐνοχοποιηθῆ φανερά ἡ Ἑλλάς. «Καὶ ἂν ἡμεῖς θελήσωμεν, — λέγει ὀρθότατα ὁ Δεληγιάννης— νὰ ἔξακολουθήσωμεν ἀποστέλλοντες, ὄπλα καὶ πολεμοφόδια εἰς Κρήτην, ἐνδέχεται μίαν ἡμέραν ν' ἀναγκασθῶμεν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης νὰ παύσωμεν πᾶσαν ἐπικουρίαν, ἢ, ἂν ἡμεῖς ὄχι, οἱ διάδοχοί μας. Ἐὰν ἡ Εὐρώπη μᾶς πῆ. — Σᾶς συντρέχω νὰ καταλάβετε τὴν Ἡπειροθεσσαλίαν, ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ νὰ μὲ δολιεύεσθε, κατὰ τὴν τουρκικὴν μέθοδον καὶ μὲ τὸ ἓνα χέρι νὰ πέρνετε, μὲ τὸ ἄλλο νὰ βάζετε φωτιά— ἡ Κρήτη κινδυνεύει νὰ βρεθῆ εἰς τὰ κρῦα τοῦ λουτροῦ.

Τὸ μόνον ἀσφαλὲς εἶναι, νὰ εὐρεθῆ τρόπος νὰ μένη ἡ Κρήτη ἐπὶ τῶν ὄπλων, χωρὶς νὰ ἐκπλέη κάθε τόσον τὸ Πανελλήνιον, ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ἐν γνώσει ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁ Δεληγιάννης εἶναι ἔτοιμος νὰ δίδῃ κρυφὰ ὅσα χρήματα χρειάζονται, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ βοήθεια, ἡ μηδένα ἐνοχοποιούσα, περιμένει ὅμως νὰ φωτισθῆ πῶς μπορεῖ νὰ ὀργανωθῆ σύστημα πολεμικοῦ ἐφοδισμοῦ, τὸ ὁποῖον νὰ μὴν ἔχη κέντρον τὴν Ἑλλάδα. . . .

Ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸν Λογοθέτην νὰ συνεννοηθῆ μὲ τὴν Συνέλευσιν. . . .

Εἰς Ἰταλίαν τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἴσως ἀδύνατον, Σὺ δὲ δύνασαι νὰ μάθῃς καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Συνεννοήσου μὲ τίποτε Γαριβαλδινούς νὰ ξετρυνώσης κανένα λιμενίσκον. Ἐν μικρὸν ἄγλοιον εἶναι εὐκόλον νὰ ἐνοικιασθῆ ἢ ν' ἀγορασθῆ εἶναι δ' εὐκόλον νὰ συστηθῆ καὶ μία ὑποαποθήκη εἰς τὸ Συρίγον. Κυρίως χρειάζονται φυσέκια, διότι τὰ ὄπλα ὑπεραρκοῦν. Γράψε ἀπ' εὐθείας εἰς Κρήτην.

* *

Ὁ Σταυριανίδης περιέγραφε τὴν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν — 2 Σεπτεμβρίου 78.

. . . Τὴν παρελθούσαν ἑβδομάδα ἔφθασαν εἰς Χανιά οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Πύλης Γαζῆ-Ἀχμέτ-Μουκτάρ-Πασσᾶς καὶ Σελήφ

Ἐφένδης, μᾶς εἰδοποίησαν δὲ, μετὰ τοῦ Ἄγγλου Προξένου συγχρόνως, ὅτι πρέπει νὰ πέμψωμεν ἐπιτροπὴν πρὸς διαπραγματεύσιν. Ἐκ τοῦ ὕφους τῆς προσκλήσεως τῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν Λαὸν προκηρύξεως τοῦ Μουκτὰρ, παρατηρήσαντες ὅτι δὲν φέρει τετελεσμένην ἀπόφασιν, ἐλάβομεν τὴν ματαίαν ἐλπίδα ὅτι πιθανὸν νὰ ἔλθωμεν εἰς εὐάρεστόν τινα συνεννόησιν καὶ μάλιστα διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Προξένου τῆς Χριστ. (;) Ἀγγλίας. Ἐστείλαμεν ἐπιτροπὴν οὐχὶ εἰς Χανιά ἀλλ' εἰς Χαλέπαν, ἣτις ἤρχισε τὰς διαπραγματεύσεις, ἀλλ' ἡ Α. Ἐξ. δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς θὰ τεθῆ ὄρος: «Πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης ἀνεξαρτήτως τοῦ θρησκευματος αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν Νόμων».

Ἀφ' οὗ τοῦτο δὲν ἐννοοῦν, φαντασθῆτε ὁποίας «*σπουδαίας βελτιώσεις*» καὶ «*δικίτις*» θὰ χορηγήσῃ ἡ Πύλη. Τί νὰ κάμωμεν ὅμως καὶ ποῦ νὰ καταφύγωμεν; Ὁ Ἄγγλος Προξένος, εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ ὁποίου ἠλπίζαμεν, μέχρι σήμερον οὔτε κἂν παρουσιάσθη εἰς τὰς συζητήσεις, διότι, λέγει, μόνον ὅταν κριθῆ ἀναγκαῖον ἔνεκεν διαφωνίας τινος, θέλει προσφέρει τὴν εὐμενῆ(;) αὐτοῦ μεσολάβησιν!!! Δι' ὅλα ταῦτα ἡ Συνέλευσις χθὲς μετὰ συζήτησιν σοβαρὰν καὶ λίαν συγκινητικὴν, ἣτις ἤθελε προκαλέσῃ τὰ δάκρυα καὶ τοῦ μᾶλλον σκληροκάρδου, ἀπεφάσισε νὰ κάμωμεν ὑποχώρησιν, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς κάποιον ἀποτελεσμα. . . .

* *

Ἡ ἀκρίβεια τῶν ἱστορουμένων ἐπιβεβαιοῦται καὶ δι' ἐπισήμου ἐκθέσεως, τοῦ Προξένου τῆς Ρωσσίας, πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐν Κ)πόλει, ὑποβληθείσης μετὰ τὸ πέρας τοῦ Ρωσσο-Τουρκικοῦ πολέμου, ὅποτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐν Χανίοις θέσιν του (1).

Πρὸς τὴν Α. Ἐξ. τὸν Πρίγ. Sabanow Rostowsky.

Ἐν Χανίοις τῇ 28 Αὐγ. 1878

Ἡ Αὐτοκρατορικὴ Πρεσβεία, διὰ τῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκθέσεών μου γνωρίζει, ὅτι οἱ Κρητες ἐφαίνοντο ἀποφασισμένοι

(1) Ἴδε Ἰστ. Ἀρχεῖον.

νὰ μὴν ἀφίσωσι νὰ διαφύγη ἡ εὐνοϊκὴ εὐκαιρία ἢ ὁποία προσεφέρετο αὐτοῖς ἐκ τῶν γεγονότων τῶν ὁποίων θέατρον ὑπῆρξεν ἡ Χερσόνησος τῶν Βαλκανίων χωρὶς νὰ προσπαθῆσωσι μίαν ἔτι φοράν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς Ὀθωμανικῆς δεσποτείας. Ἄλλ' ἡ πραγματοποίησις τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον σχεδίων αὐτῶν ἐξηρτάτο καθ' ὀλοκληρίαν ἐκ τῆς στάσεως καὶ τῆς πολιτικῆς τὴν ὁποίαν θὰ υἱοθέτει τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον (Ρωσσο-Τουρκικόν).

Ἄνυπόμονοι νὰ μετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος ἄλλ' ἔστερημένοι πόρων, οἱ Κρητες Ἀρχηγοὶ ἀπηθύνθησαν, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπραξιῶν, πρὸς τὸν Βασίλεα Γεώργιον καὶ πρὸς τοὺς Ὑπουργοὺς αὐτοῦ ἱκετεύοντες αὐτοὺς νὰ ἐλθωσιν ἀρωγοὶ δι' ἀποστολῆς γιλιάδων τινῶν ὄπλων μετὰ τῶν σχετικῶν πολεμεφοδίων. Κατὰ δυστυχίαν αὐτῶν, ἡ Κυβέρνησις Ἀθηνῶν μακρὰν τοῦ νὰ δώσῃ τὴν ἐλαχίστην ἐνθάρρουνσιν, εἶχεν ἐξωθήσει τὴν ἐπιφύλαξιν μέχρι τοῦ νὰ ἀπαγορεύσῃ αὐστηρῶς εἰς τὸ Κρητικὸν Κομιτᾶτον νὰ διαβιβάσῃ εἰς τοὺς Νησιώτας τὰς συνδρομὰς τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἐξωτερικοῦ εἶχον προορίσει διὰ τὰς μεθορίας Ἐπαρχίας καὶ διὰ τὴν Κρήτην.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ τελευταίου χειμῶνος καὶ μόνον μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Πλεύνας ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις ἀπεφάσισε, τέλος, νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὴν Νῆσον ἀποστολὴν μικρῶν προμηθειῶν εἰς ὄπλα καὶ πολεμεφόδια.

Ἐν τούτοις, βλέποντες ὅτι ἀνακοχὴ τις ἐπέκειτο ἤδη, οἱ Κρητες ἐδίστασαν ἐπὶ τινα χρόνον νὰ ἐγεροθῶσι καὶ νὰ ζητήσωσι τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσιν αὐτῶν, καθὼς οἱ Ἕλληνες Ὑπουργοὶ δὲν ἔπαιον νὰ ἀπαιτῶσι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ Γεν. Συνέλευσις δὲν εἶχε κρίνει ὅτι ὄφειλε νὰ διακόψῃ τὰς διαπραγματεύσεις αὐτῆς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἐπιτετραμμένων πρὸ τοῦ νὰ λάβῃ ἀπάντησιν εἰς τὴν αἴτησιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπευθύνει πρὸς αὐτοὺς, τῇ 4 Φεβρουαρίου τοῦ 1897, σχετικῶς πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Νήσου εἰς Ἡγεμονίαν Ὑποτελῆ.

Ἄλλ' ἡμέρας τινὰς κατόπιν, ὁ Ἀρχηγὸς Ἀποκορώνου, ἀνυπομονῶν νὰ κάμῃ ἐπίδειξιν τινα πρὸ τῶν Χανίων, ἤλθε νὰ προσβάλλῃ τὸν ναύσταθμον Σούδας καὶ ἔδωκεν οὕτω τὸ σημεῖον τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ἐκτοτε ὁ Ἄγγλος Πρόξενος προσέφερε πολλάκις τὴν μεσο-

λάβησίν του δια να επιτύχη μίαν ανακωχήν, ἀλλ' ἡ ἔκχειρία αὐτῆ σπανίως μόνον ὑπῆρξε σεβαστὴ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ ἐν Βερολίῳ Συνεδρίου, ἡ πρὸς τὴν Κρήτην σχετικὴ κατὰ τοσοῦτον μείζονα ἀλγεινὴν ἔκπληξιν παρήγαγεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ὅσον αὐτῆ ἀνεκοινώθη εἰς αὐτοὺς καθ' ἣν στιγμὴν οὐδεμίαν πλέον εἶχον ἀμφιβολίαν περὶ ριζικῆς μεταβολῆς τῆς πολιτικῆς αὐτῶν καταστάσεως.

᾽Ωθούμενος ὑπὸ τῆς ἀπελπισίας ὁ Κρητικὸς Λαὸς, ἀφ' οὗ εἰς μάτην καθικέτευσε τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἄλλων προξένων, εὐρέθη ἐν τῇ ὀδυνηρᾷ ἀνάγκῃ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ τελευταῖον διάβημα παρὰ τῷ Ἑγγλῷ Προξένῳ, ἵνα μάθῃς εἰς τί συνίσταντο αἱ μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας ὁ Πράκτωρ οὗτος εἶχε προηγουμένως προτείνει μὲ φράσεις γενικὰς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιτυχίας εἰς τὴν Συνέλευσιν.

Ὁ κ. Sandwith ἀπεδέχθη μετὰ προθυμίας τὸ διάβημα τοῦτο καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀνασταλώσῃ παραχορῆμα αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ προὐκάλεσε τὴν εἰς Κρήτην ἀποστολὴν τοῦ ἐπιτετραμμένου Μουκτάρ - Πασσᾶ.

Ἴδου, Πρίγκηψ μου, τὸ ἱστορικὸν, σύντομον ὅσον τὸ δυνατόν, τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα συνέβησαν ἐν Κρήτῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπουσίας μου καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἐκ νέου αἱματώσει τὸν ὠραῖον τοῦτον ἀλλ' ἀτυχῆ τόπον.

Δαγόβηκ

Πρόξενος Ρωσσίας ἐν Κρήτῃ

Ὁ Παρθένιος Κελαῦδῆς ἰδρύει Κομιτᾶτον ἐν Ἰταλίᾳ.

Ὡς εἶδομεν ὁ Παρθένιος, ἀνέπτυξεν εἰς τὸν Δεληγιάννην ὅτι ἐὰν καταστολῆ ἡ Ἐπανάστασις ἀδόξως καὶ ἄνευ ἐπαρκῶν ἀνταλλαγμάτων, θὰ εἶναι ἀδύνατον, ἐν προσεχεί μέλλοντι νὰ ἐπαναστατήσῃ ὁ Κρητικὸς Λαὸς καὶ ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ διατηρηθῆ αὐτῆ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας τῶν ἐν Χαλέπα διαπραγματεύσεων. Ὁ Δεληγιάννης ἐνέκρινε τοῦτο.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς διαπραγματεύσεις ἐκεῖνας, ὁ Παρθένιος περιῆλθεν τὴν Ἰταλίαν συνεννοήθη καὶ ἔπεισε τοὺς Ἰωσήφ Γαριβάλδην, Φ. Κρίσπην καὶ Ροβέρτον Γκάλλι νὰ ἀποτελέσωσι μέλη Κομιτᾶτου τοῦ ὁποίου σκοπὸς θὰ ἦτο ἡ ἐξυπηρέτησις τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως.

Ὁ γηραιὸς Γαριβάλδης ἦτο ἀσθενής, ἀπὸ τῆς κλίνης του, δ' ἔγραφεν ἰδιοχείρως.

Φίλιπτε

Μεθ' ὑπερηφανείας δέχομαι τὴν ἀντιπροσωπείαν τῶν ἡρώων Κρητῶν. Εἶπατε δ' ὅτι συμμετέχω τοῦ ζητήματος διὰ θίου.

Χαιρετίσετε τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην Συνέλευσιν τῶν ἀνδρείων.

Καπρέρα 21 Σεβρίου 1878

Ἄείποτε Σὸς

Ἰωσήφ Γαριβάλδης

Ὁ Κρίσπη ἔγραφε :

Παλέρμω 22 Σεπτεμβρίου 1878

Προσφιλέστατε φίλε

Μόλις ἔλαβον τὴν ἀπὸ 15 ἔνεσι. ἐπιστολήν Σας, σὰς ἐτηλεγράφησα διτι παρεδέχθην τὴν πρότασιν τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως. Ὁ ἡρωϊσμός τοῦ Λαοῦ ἐκείνου διήγειρέ μοι τοσοῦτον θαυμασμόν ὥστε δὲν ἠδυνήθην ἵνα μὴ μετάσχω τῆς δηλώσεως τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ. Οὐχ ἤτιον ὅμως ὀφείλω ἵνα μὴ ἀποκρύψω διτι τὸ καθήκον, ὅπερ θέλουσιν ἵνα ἀναλάβω, κατὰ τὴν στιγμήν καθ' ἣν ἡ Εὐρώπη διαφωνεῖ ὡς πρὸς τὰ μέσα τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἀνατολῆς καὶ οὐδεμίαν παρέχει ἐλπίδα τῇ διπλωματίᾳ, ἔσται μεγίστης εὐθύνης. Δὲν δυνάμεθα νὰ πράξωμεν πολλὰ ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν.

Πάντως δὲν θὰ λείψω ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιχειρήσω τὸ καθήκον μου.

Ἰμέτερος

Κρίσπη

Τὰς ἐνεργείας ταύτας κρίνων ὁ Ἀναστ. Βυζάντιος ἔγραφεν :

... ἀνέγνων εἰς τὸν Δελγηιάννην τὰς κυριωτέρας περικοπὰς καὶ τῶν δύο γραμμάτων Σου· θαυμάζει καὶ ἐπαινεῖ τὴν δραστηριότητά Σου καὶ ἐγὼ ἀκόμη περισσότερον ἀπ' αὐτόν. Ἠπόρησε πῶς κατώρθωσες τόσο γρήγορα, ἄψε σβύσε νὰ τοὺς βάλῃς ὄλους φωτιά, νὰ συστήσης κομιτᾶτον καὶ πρὸ πάντων ἀπ' τέτοια πρόσωπα...

Θὰ ἀναμένωμεν τὴν τροπὴν τῶν Κρητικῶν πραγμάτων . . .

Ἐπίλογος τῆς Ἐπαναστάσεως

Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τῶν ἐν Χαλέπα διαπραγματεύσεων ἔφθασεν εἰς αἴσιον πέρας· τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1878 ὑπεγράφη ἡ *σύμβασις τῆς Χαλέπας* ἐπιβεβαιωθείσα διὰ τοῦ ἀπὸ 9)21 Νοεμβρίου 1878 Φερμανίου.—

*
* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ

Τὰ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1877

Ὁ Βουλγαρίδης, ὅστις μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Ρωσο-Τουρκικοῦ πολέμου καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1878 εἰ-
χεν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν παρὰ τῷ Ρωσικῷ Προξενίῳ θέ-
σιν του περιέγραφε τῷ Παρθενίῳ τὴν κατάστασιν :

... Ἐπρεπε νὰ εἶσαι ἐδῶ, Παρθένιε, διὰ νὰ ἰδῆς τὴν ἠθικὴν
κατάπτωσιν τῶν Τούρκων. Ἀπελπισία τοὺς καταλαμβάνει βλέπον-
τας ὅτι τὰ πάντα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν. Οἰκοноми-
κῶς ἔχουσι ὑποστῆ τρομερὰς καταστροφὰς, διότι ἐγκατέλειψαν τὴν
ὑπαιθρον χώραν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὰ Φρούρια. Αἱ οἰκίαι τῶν
πλείστων κατεδαφίσθησαν ἐκ θεμελίων, ἀμα ἤρχισαν νὰ λεηλατῶσι
τὰ πέριξ τῶν πόλεων χριστιανικὰ χωρία. Ἄμα εἰσῆλθον εἰς τὰ
φρούρια ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσωσι ὅλα τῶν τὰ κτήνη καὶ κι-
νητὰ τῶν πράγματα, αἱ δὲ κακουχίαι, ὁ πόλεμος καὶ πρὸ πάντων
αἱ ἀσθένειαι τοὺς ἀπεδεκάτισαν ἀνηλεῶς. Ἐπομένως ἐβιάσθησαν
νὰ μωτίσωσι καὶ συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν χριστιανῶν διὰ
νὰ δυνηθῶσι νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὰς οἰκίας των. Μετὰ τὴν λῆξιν
τῶν συνδιασκέψεων τῆς Χαλέπας ἔκτακτον καὶ εὐφρόσυνον ὄλος
φαινόμενον παρουσιάζεται καθ' ἑκάστην εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἐν
ταῖς πόλεσι χριστιανῶν. Βλέπεις, φίλε μου, πλήθος χωρικῶν ὀπλι-
σμένων μέχρις ὀδόντων, ἀρειμανίων καὶ ὑπερηφάνων, μετὰ προσ-
φιλῆς Σασελῶ ἐπὶ τῶν ὤμων, εἰσερχομένων καθ' ἡμέραν εἰς τὰς
πόλεις καὶ περιφερομένων ἐν Χαλέπα καὶ ἀλλαγῆ χωρὶς οὐδεὶς
Ὁθωμανὸς νὰ τολμήσῃ νὰ στραβοκυτάξῃ. Ἀπαντᾷς ἀνά πᾶν βῆ-
μα Ἀρχηγοὺς εἰσερχομένους εἰς Χανὰ μὲ πολυάριθμον συνοδείαν
χωρικῶν, ἐφιππων καὶ ὀπλισμένων. Οἱ Ἀρχηγοὶ οὗτοι φέρουσιν
ἐπίσης ὑπερηφάνως τὰ ὦρατα ρεβόλβερ τὰ ὁποῖα τῶν ἔστειλες μετὰ
τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄν δὲ Τοῦρκός τις τολμήσῃ νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν

ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τόλμῃ τῶν χριστιανῶν, τῷ ἀπαντῶσιν ἀμέσως ὅτι τὰ ὄπλα τὰ φέρωσι δυνάμει τῆς Συνθήκης τῆς Χαλέπας, ἐπομένως ἐπειδὴ οἱ Ὄθωμανοὶ ὀπλοφορῶσιν ἔχουσι καὶ αὐτοὶ τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχωνται ἐν πανοπλίᾳ εἰς τὰ Φρούρια. Ἄν δ' ὁ Τοῦρκος ἐκτὸς ἑαυτοῦ γινόμενος ἔχη τὴν ἀτυχίαν νὰ παρατηρήσῃ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τῆς Κρήτης ὑπετάγησαν, ὁ Χριστιανὸς διαμαρτύρεται ἀμέσως καὶ τῷ ρίπτει κατὰ πρόσωπον τὸν πρὸς τοὺς Ρώσους **μουτισμὸν** τοῦ Σουλτάνου!

Ἴδου, φίλε μου, ποῦ κατήτησαν οἱ ἄλλοτε φοβεροὶ Ὄσμανλίδες, χάρις εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος Σκύθα!...

Εἶπε τῷ Ἄλ. Βυζαντίῳ ὅτι οἱ Κρηῖτες μετ' ἀπληστίας ἀναγινώσκουσι καὶ θαυμάζουσι τὰ ὥρατα περὶ Ἑλλάδος ἄρθρα του. Μόνη ἡ «Ἡμέρα» ἐξ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν Ἐφημερίδων προεῖδεν ἀπ' ἀρχῆς μετὰ σπανίας διορατικότητος τὰς ὀλεθρίας συνεπειὰς τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἑλλ. Ἀνακτοβουλίου, ἀλλ' ἡ φωνὴ τῆς ὑπῆρξε φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Οὐδέποτε, φίλε μου, θὰ λησμονήσω πόσον ἐμόχθησες περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀτυχοῦς Πατρίδος Σου.

»Καὶ ἡ μαρτυρία ἡ ἐμὴ δικαία καὶ ἀμερόληπτός ἐστι».

* *

Μετὰ τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας πρῶτος Γεν. Διοικητῆς διορίσθη ὁ Ἄλ. Καραθεοδωρῆς Πασσᾶς—διὰ μίαν πενταετίαν.— Ὁκτὼ ὅμως ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του . . . ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεώς του διορισθεὶς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀνεχώρησε τὴν 29 Νοεμβρίου 78. Οὕτως ἡ Πύλη ἐξετέλει τὰς πρὸς τοὺς Κρητας ὑποσχέσεις τῆς. Οἱ Κρηῖτες διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὰς Δυνάμεις, αἵτινες εἶχον δικαίωμα ἐκ τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου οὐσιαστικῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ Ἄγγλία ἔσπευσε νὰ κατευνάσῃ τὸν ἐρεθισμὸν τῶν Κρητῶν ἀποδίδουσα τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Γεν. Διοικητοῦ εἰς σπουδαιότατα συμφέροντα τοῦ Κράτους, ὑπέσχετο δὲ ὅτι τοιοῦτόν τι δὲν θὰ ἐπαναληφθῆ. Οἱ Κρηῖτες ἠναγκάσθησαν νὰ καταπίωσι τὸ καταπότιον τοῦτο καίτοι πικρὸν, τὸ μὲν διότι ἐφοβοῦντο τὴν Βρετανικὴν ὄργην τὸ δὲ διότι οἱ ἐν Ἀθήναις συνεβούλευον ἡσυχίαν.

Τὸν Καραθεοδωρῆν διεδέχθη ὁ Φωτιάδης, Πρεσβευτῆς μέχρι

τουῦδε τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις ὅστις ἔφθασεν εἰς Χανιά τὴν 2)14 Δεκεμβρίου 1878.

Αἱ ἐκλογαὶ ἐνηργήθησαν τὴν 10 Δ)βρίου 1878 ἡ δὲ Συνέλευσις συνῆλθε τὴν 2 Ἰανουαρίου 1879.

Ἐν τῇ Συνελεύσει, ἔνθα αἱ συνεδριάσεις ἐγίνοντο δημοσίᾳ οἱ μειοψηφοῦντες Ὄθωμανοὶ πληρεξούσιοι ἔμενον ὡς ἀγάλματα καὶ ἤκουον μὲ πόνον ψυχῆς τὰς ἀγορεύσεις τῶν χριστιανῶν συναδέλφων των. Τὰ γραφεῖα τῆς Γεν. Συνελεύσεως συνέκειντο ἐκ χριστιανῶν ἡ δὲ ὀθωμανικὴ γλῶσσα ἐντελῶς ἐξωβελίσθη.

*
* *

Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς εἰς Λιβόρνον

Κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἦν ἐχάραξεν εἰς τὸν βίον τοῦ Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς, νὰ μὴ γείνη ποτὲ βάρος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Προϋπολογισμόν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἐζήτησεν ἐντιμον ἐργασίαν ἐν Εὐρώπῃ, οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Ἑλλ. Κοινότητος Λιβόρνον, Ροδοκανάκης, Κωστής κ. λ. π. διὰ θερμοτάτης ἐπιστολῆς ἐκάλεσαν αὐτὸν, ἐφημέριον τῆς Κοινότητός των.

Περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1878 ἔφθασεν ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντοτε ἐσκέπτετο καὶ εἰργάζετο περὶ τῆς Κρήτης.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν, Στυλ. Σταυρούδης, προγενεστέρως ἀπὸ 29 Νοεμβρίου 1877 ἔγραφε τῷ Παρθενίῳ.

« . . . Δὲν θεωρῶ δίκαιον νὰ ὑφίστανται ἔτι οἱ λόγοι, οἱ μικρὸν χαλαρώσαντες τὰς μεταξὺ μας σχέσεις, διότι ἦσαν καθαρῶς πολιτικοί. Τούτου ἕνεκα δὲ, σπεύδω πρῶτος ἐγὼ νὰ σᾶς δώσω τὸ χέρι, καὶ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς σχέσεις μας».

Ὁ Σταυρούδης οὗτος ἐν διατριβῇ τοῦ δημοσιευθείσης ἐν Χανίοις γράφει μεταξὺ ἄλλων.

« . . . Διετέλουν ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου (Σημ. διὰ τὰς ἐργασίας τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν νομοθετικὴν αὐτῆς ἐργασίαν) ὅτε αἴφνης λαμβάνω ἐπιστολὴν—ἀπὸ 17 Μαρτίου 1878—ἐκ Λιβόρνον παρὰ τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ, ἀναπετρώσασαν τὰς ἐλπίδας μου. Μᾶς συνίστα τὸν Ἰωάννην Σκαλισσοῦνην ὡς μόνον κατάλληλον Νομοθέτην καὶ Ὀργανωτὴν τῶν Δικαστηρίων Μας» ἀρ-

χικῶς ἠρνήθη ἀλλ' ἐπὶ τέλους εἰς τὸν Κελαϊδῆν καὶ μόνον ὀφείλεται ἡ ἀποδοχὴ του (1) . . . »

Ὁ Σκαλτσούνης ἔγραφε τῷ Παρθενίῳ ἀπὸ 18 Ἀπριλίου 1879 ἔξ Adelsberg

. . . Οὐδέποτε ἀποδεχθεὶς δημοσίαν θέσιν εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀσμένως ἤθελα ἀποδεχθῆ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Κρητῶν πᾶσαν θέσιν τιμητικὴν ἢν μὲ προσέφερον. Ἀλλὰ Σεῖς γνωρίζετε ὅτι μετὰ τὴν νευρικὴν μου νόσον τοῦ 1874, οἱ τεθέντες μοι ὄροι ὑπὸ τῶν ἱατρῶν πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας μου, εἶναι ἡ διαμονὴ εἰς δροσερὸν κλίμα καὶ ἡ ἀποχὴ ἠθικῶν συγκινήσεων . . . θέσιν ἀπαιτοῦσαν τὴν διαρκῆ εἰς Κρήτην διαμονὴν μου (ὡς ἡ τοῦ Προέδρου Ἐφετείου) μὲ εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποδεχθῶ . . . Προσφέρω ἑμαυτὸν πρὸς πᾶσαν ὑπηρεσίαν τῆς Κρήτης, ἢν ἀγαπῶ ὡς ἰδίαν πατρίδα, δυναμένην νὰ συμβιβασθῆ πρὸς τὴν θέσιν μου.

Ἐὰν π. χ. συνιστᾶτο ἐπιτροπὴ πρὸς σύνταξιν νομοσχεδίων, καὶ ἐζητεῖτο οὐ μόνον ἡ συμβουλή μου ἀλλὰ καὶ ἡ σύμπραξις, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἡ εἰς Κρήτην μετάβασίς μου ἐπὶ 3—4 μῆνας εὐχαρίστως ἤθελα ἀκούσει πᾶσαν πρότασιν καὶ εὐκόλως ἤθελον ἀποδεχθῆ . . .

Τὴν ἐπομένην 19 Ἰουλ. 79 προσέθετε :

. . . Ἴδου ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ μεταβῶ εἰς Κρήτην ἐπὶ τοῖς ἐπομένοις ὄροις :

1ον. Ἡ ἐκλογὴ μου νὰ εἶναι οὐ μόνον τυπικῶς ἀποδεκτὴ, ἀλλὰ καὶ ἀρεστὴ εἰς τὸν Γεν. Διοικητήν.

2ον. Ἡ ὑπηρεσία μου δὲν θὰ ἔχῃ οὐδένα πολιτικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἔσεται ἀπλῶς δικαστικὴ καὶ διοργανωτικὴ.

3ον. Μὴ ἐννόμενος νὰ διαμένω ἐπὶ μακρὸν εἰς κλίμα θερμὸν ἀποδέχομαι νὰ ὑπηρετήσω ἐπὶ 6 μῆνας ἀπὸ Σεβρίου 79 μέχρις Ἀπριλίου 1880.

4ον. Οὐδένα ὄρον χρηματικὸν τίθημι.

Τὴν 23 Ἰουλίου 79 προσέθετε :

Ὁ κῦβος ἐρρίφθη καὶ πλέομεν εἰς Κρήτην ὅτι μειδιῶντες ἐλέγομεν πραγματοποιεῖται ἤδη . . . ἢ πρὸς τοὺς Κρητας ἀγάπη καὶ τὸ καθῆκον πρὸς λαὸν χύσαντα ἀφειδῶς τὸ αἷμά του, πρὸς

(1) Τόσον ἄγνωστος ἦτο ἀρχικῶς τοῖς πολλοῖς ὁ Σκ. ὥστε ὁ Σταυρούδης ἠρώτα τὸν Παρθενίον ἐάν (ὁ Σκ.) ἦτο νομικός!

ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος, μὲ σύρει εἰς τὴν τύρβην τῆς κοινω-
νικῆς ἐνεργείας. Εἶθε τὰποτελέσματα τὰ ὡς σύμφωνα πρὸς τὴν
γενομένην θυσίαν.

* *

Ὁ Γεν. Διοικητὴς Φωτιάδης
ἔγραφε τῷ Παρθενίῳ

Χανιά 30 Ἰουλίου 1879

Κε Κελαῖδῃ

Ὁ κ. Σκαλιτσούνης εἶναι ἀνώτερος πάσης συστάσεως, διότι
εἶναι γνωστὸς παρὰ τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ διὰ τε τὴν παιδείαν,
τὰς πολυειδεῖς ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ τὸν συνετὸν πατριω-
τισμὸν του. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ λογίζω ἑμαυτὸν εὐτυχῆ οὐδὲν ἤττον ἢ τὴν
Κρήτην, ἣν ἀγαπῶ ὡς ἰδίαν πατρίδα διότι ἀποκτῶ συνεργάτην
οὐ μόνον καθ' ὅλα ἄξιον τῆς σοβαρᾶς ἐντολῆς, ἣν ἀναλαμβάνει,
ἀλλὰ καὶ ἄνδρα, ὅστις τὴν αὐτὴν τρέφει ἀγάπην καὶ τὰ αὐτὰ μὲ
ἐμὲ ἔχει αἰσθήματα πρὸς τὴν Κρήτην . . . οἱ ὄροι οὓς ὁ κ. Σκ.
προτείνει εἶναι τόσον ἀπλοῖ, ὥστε νὰ μὴν δύνανται νὰ χαρακτη-
ρισθῶσιν ὡς ὄροι . . .

Ἰω. Φωτιάδης

Ὁ Σκ. ἔφθασεν ἐν Χανίοις τὴν τελευταίαν Σεπτεμ-
βρίου 79, τὴν δὲ 12 Νοεμβρίου 79 ἔγραφε :

Φίλιτε Παρθένιε

. . . ὀφείλω κατ' ἀνάγκην νὰ Σᾶς εἶπω κάτι τὸ ὁποῖον θὰ
Σᾶς λυπήσῃ κατὰ διπλοῦν λόγον, τὸ μὲν διότι ἀγαπᾶτε τὴν Κρή-
την, τὸ δὲ διότι ἀγαπᾶτε καὶ ἐμὲ, **ὕπῆρξατε δὲ ὁ ἐνεργήσας**
τὴν ἐμὴν ἐνταῦθα ἀποστολήν.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου ἐργάζομαι νυχθημε-
ρὸν διὰ τὴν Κρήτην καὶ θὰ ἐξακολουθήσω ἐργαζόμενος μετὰ
τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ζήλου μέχρι τῆς 11 Μαρτίου.

Τὰ Δικαστήρια ἔλαβον ἤδη εὐρωπαϊκόν τινα, τύπον. Ἀντὶ
τοῦ Μουλᾶ προεδρεύοντος εἰς τὸ ἀνώτατον μικτὸν δικαστήριον
καὶ δικάζοντος κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ ἀγνοοῦντος ὅλως
τὴν Ἑλληνικὴν, ἥδη γίνονται δημόσιαι συζητήσεις, οἱ Μουλάδες
ἀπεχώρησαν καὶ ὁ τὰ φαινόμενα βλέπων θὰ εἶπη ὅτι οὐδεμίαν
ἔχομεν πλέον ἀνάγκην δικαστικῆς ὀργανώσεως. Ἀλλὰ μόλις ἐγγί-
ξις τὴν οὐσίαν, μόλις εἶπης εἰς τοὺς ἀμαθεστάτους δικαστὰς ἢ

θέσεις σας δὲν εἶναι αἰτιη, καὶ εὐθέως ἡ Κρήτη συνταράσσεται καὶ ὁ νοῦς καὶ αἱ χεῖρές μου δεσμεύονται. Πλὴν τριῶν ἢ τεσσάρων θέσεων τὰς ὁποίας ἐπληρώσαμεν διὰ τριῶν Κρητῶν νομικῶν τοὺς ὁποίους ἀπὸ Ἀθήνας προσέλαβον, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἦσαν πεπληρωμένα ἀπὸ ξυλοσχίστας, νομίμως καὶ ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον ἐκλεχθέντας! Ἦδη συντάσσω τοὺς νόμους καὶ εἰς σχέδιον δημοσιεύω αὐτούς. Ἀλλὰ νομίζετε ὅτι καὶ τούτους θ' ἀποδεχθῶν εὐχαρίστως; Ἐχω λόγους νὰ πιστεύω τὸ ἀντίθετον. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν στρέψω τὰ ὄμματα εἰς τὰ γράμματα ἀπὸ Ἀθήνας, μανθάνω ἀπὸ τινος τῶν Κρητῶν, οἵτινες ἐδύνατο νὰ μὲ συνδράμωσιν ὅτι ὁ προσφερόμενος μισθὸς εἶναι γλίσχρος...

Τοιαύτη εἶναι ἡ θέσις μου καὶ χείρων ἔτι ἢ τοῦ χρηστοῦ καὶ ἀγαθοῦ Φωτιάδου...

Δὲν εἶναι πλέον οὔτε ὁ Σουλτάνος οὔτε οἱ Ὀθωμανοὶ οἱ πολεμοῦντες τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς Κρήτης, εἶναι Κρητες, καὶ Ἕλληνες καὶ Χριστιανοί. Δὲν ἀδικῶ πάντας, πολλοὶ λυποῦνται καὶ μὲ ἐνισχύουν ἀλλὰ τι νὰ κάμουν, ἀπέναντι τῶν συμμαχούντων στοιχείων τῆς ἀμαθείας, τῆς ἐξ Ἑλλάδος ἀντιδράσεως καὶ τῶν ἀνατρεπτικῶν στοιχείων...

Τὴν 27 Αὐγούστου 1880 τῷ ἔγραφεν ἐξ Adelsberg ὁ Σκαλτσούνης:

Ἐπ' ἀκριβῶς πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐγκατέλειπον τὸ ἐρημητήριον τοῦτο, εἰς ὃ διέρχομαι ἱκανὸν χρόνον τοῦ ἔτους κατευθυνόμενος εἰς Κρήτην, πρὸς ἐκπλήρωσιν *ἀποστολῆς τὴν ὁποίαν Ὑμεῖς ἐπροκαλέσατε καὶ τὴν ὁποίαν τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει Σας ἀνέλαβον*. Σήμερον ἔλαβον ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ κ. Φωτιάδου δι' ἧς μὲ ἀναγγέλλει τὴν ἐπικύρωσιν τῶν Νομοθετημάτων.

Πολλὰς καὶ ποικίλας ὑπέστην πικρίας καὶ δοκιμασίας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περὶ ὧν οὔτε ἔπρεπεν, οὔτε ἠδυνάμην νὰ Σᾶς γράψω, ἀλλὰ ταύτας λησμονῶ ἤδη ἀπέναντι τῆς εὐτυχοῦς ἀποπερατώσεως τῆς ἐντολῆς...

Ἀπὸ τοῦδε, οὐδεμίαν ἐκ πρωτοβουλίας θὰ ἔχω σχέσιν μὲ τὰ δημόσια πράγματα τῆς Κρήτης τὴν ὁποίαν πάντοτε θεωρῶ ὡς ἰδίαν μου Πατρίδα, ἀλλὰ θὰ εἶμαι ἕτοιμος νὰ προσφέρω πᾶσαν ὑπηρεσίαν ἐννοεῖτε γνωματεύσεως ἢ ἐνεργείας μακρὰν τῆς

Νήσου. Ἐν τοσοῦτω καὶ Ὑμεῖς, φίλτατε Παρθένιε, καὶ ἐγὼ θὰ ἔχωμεν εἰς τὴν συνείδησίν μας μεγάλην ἱκανοποίησιν ὅτι ἐφέραμεν εἰς πέρας τὸ πρῶτον εἰρηρικὸν ἔργον τῆς Κρήτης με τοιαύτην εὐκρίνειαν καὶ αὐταπάρνησιν, οἷαν δυσκόλως ἐν ταῖς ἡμέραις μας ἀπαντῶμεν.»

Εἶχε δίκαιον νὰ ὑπερηφανεύηται διὰ τὸ ἔργον του, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν ἐποχὴν του ἦτο τέλειον, ζῆ δ' εἰσέτι.

Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς

Ἐξελέγει παμψηφεί Ἐπίσκοπος

Διωρίσθη παρὰ τῶν Πατριαρχείων

ἀλλὰ δὲν ἀπεδέχθη

Τὸ ὄνειρον ἐκάστου κληρικοῦ εἶναι νὰ γείνη Ἱεράρχης. Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς ἐξελέγη παμψηφεί παρὰ τῆς Συνόδου, διωρίσθη παρὰ τῶν Πατριαρχείων καὶ ὁμῶς δὲν ἐδέχθη. Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, πρόκειται περὶ μοναδικοῦ παραδείγματος.

Ὁ ἐξ Ἡρακλείου διαπρεπῆς πολιτευτῆς καὶ Μέγας πατριώτης Ἰ. Σφακιανάκης ἀναγγέλλων αὐτῷ τὴν ἐκλογὴν ἔγραφεν, ἀπὸ 17—11—80.

Σεβαστὲ Παρθένιε,

Συγχρόνως μετὰ τὴν παροῦσαν, θὰ μάθετε βεβαίως ὅτι τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἡ ἐνταῦθα συνελθοῦσα σύνοδος τῶν Ἀρχιερέων ἐξελέξεν Ὑμᾶς ὁμοθυμῶς Ἐπίσκοπον Κισσάμου καὶ Σελίνου. Σπεύδω πρῶτος νὰ Σᾶς συγχαρῶ διὰ τοῦτο, εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι ἡ εἶδησις αὕτη, θέλει εὐχαριστήσῃ πάντας τοὺς φίλους Σας.

Γνωρίζω καλῶς ὅτι πρὶν ἀποδεχθῆτε τὴν πρόσκλησιν τῆς Ἐκκλησίας θὰ σκεφθῆτε ἀρκετὰ ἂν πρέπει νὰ προτιμῆσετε, τὸν ἐν Λιβόρνῳ ἡσυχον βίον ἢ τὸν ἐν Κρήτῃ ταραχώδη καὶ ἐπίπονον τοῦ Ἐπισκόπου.

Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ τελικὴ ἀπόφασίς Σας (καὶ ὡς Κρήτης εὐχομαι νὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς) χαίρω διότι διὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἡ Ἐκκλησία ἔδειξεν ὅτι γνωρίζει νὰ τιμᾷ τὸν ὑπέροχον πατριωτισμὸν, τὸν εὐθὺν χαρακτήρα, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πρακτικὴν ἱκανότητα τῆς ὁποίας ἐνταῦθα τόσον ἔχομεν διαρκῶς ἀνάγκην

Ἡ Μητρόπολις Κρήτης δι' ἐγγράφου της, ἀνεκοί-
ωσεν αὐτῷ ὅτι ἡ Σύνοδος «ἐξελέξατο αὐτὸν παμψηφεί
ὑποψήφιον Κισάμου καὶ Σελίνου». Τὸ δὲ Πατριαρχεῖον
ἐπικυρῶσαν τὴν ἐκλογὴν ἀπέστειλε τὸν διορισμὸν.

*
*

Ἔσπευσε νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ προσέθετε :

« . . . Πολὺν προσεπάθησα νὰ μὲ ἀφήσουν ἡσυχον νὰ ζήσω
ἐπὶ τινα ἔτη ὡς ἱερεὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ νὰ ἔλθω εἰς Κρήτην κατὰ
τὸ γῆρας νὰ ἀποθάνω ἐν ἀναπαύσει

Πάντως ζητῶ προθεσίαν ἵνα ἐξετάσω τὴν κατάστασιν».

Πρὸς δὲ τὸν Πικριάρχη ἀπήντα :

«Ἡ Ὑψηλὴ τιμὴ ἦν ἠυδόκησεν ἡ Ὑ. Θ. Παναγιότης νὰ μοὶ
ἐπιδαψιλεύσῃ μὲ συγκινεῖ μέχρι δακρύων, διότι οὔτε ἐφантаζόμενη
οὔτε ἐπεθύμουν ἀλλ' οὔτε προσεδόκων τοιαύτην τινα ψῆφον,
διότι καὶ τὴν ἀδυναμίαν μου δὲν ἀγνοῶ καὶ ὅτι ἄλλοι εὐλαβέστε-
ροι κληρικοὶ, ἰκανώτεροι καὶ ἀνώτεροι ἐμοῦ, πολλοὶ εἰσιν ἐν
Κρήτῃ, γνωρίζω. . .

. . . Ὅσον μὲ συνεκίνησεν ἡ περίστασις αὕτη τοσοῦτον μᾶλ-
λον μοὶ ἐπιβάλλει τὸ μέγα τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα καὶ τὰ βάρη
αὐτοῦ, νὰ μὴν ἀποδεχθῶ ὀριστικῶς τὴν ψῆφον τῆς Ἱ. Συνόδου
πρὶν ἢ μελετήσω τὴν κατάστασιν καὶ τὰ ἀπαιτούμενα μέσα

Αἱ γνώμαι τῶν φίλων του ἦσαν αὗται :

Τεργέστη 14 Δ)βρίου 1880

. . . Ἡ γενομένη πρὸς Ὑμᾶς πρότασις ἦτο ὀφειλόμενον δεῖγ-
μα στοργῆς, τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος Σας, ἀνθ' ὅσων αἰσθημά-
των ὑμεῖς, τρέφετε πρὸς αὐτὴν, καὶ ἀγώνων κατεβάλλετε ἐν τῷ
συμφέροντι της. Μετὰ τὴν εὐχαρίστησιν ἐπέρχεται ἡ σκέψις περὶ
τοῦ πρακτέου. Τὴν γνώμην μου θὰ σᾶς ἐκθέσω ἀνευ περιστρο-
φῶν. Φρονῶ ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τῆς Ἐπισκοπικῆς θέσεως ἐκ μέρους
Σας θὰ εἶναι ἄσκοπον **σφάλμα**. Τοὺς λόγους σᾶς λέγω ἐν συν-
τόμῳ, ὡς ἐννοοῦντες ὑμεῖς αὐτοὺς κάλλιον ἐμοῦ :

1ον Ἦδη γνωρίζω καλῶς τὰ τῆς Κρήτης. Ἡ ἐπισκοπικὴ θέ-
σις εἶναι ἀπλῶς θέσις ἐπιτρόπου τοῦ Μητροπολίτου ἢ κάλλιον
ἀρχιπαπᾶ τῆς Ἐπαρχίας.

2ον Ὁ Ἐπίσκοπος ἐν Κρήτῃ δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἀξιοπρε-

πῶς. Γνωρίζω τὰ παθήματα τοῦ ἀποθανόντος, ὅπως συνάξῃ ὀλίγον καρπὸν εἰς εἶδη ὅστις τοῦ ὀφείλεται.

3ον Αἱ ὀρφανικαὶ περιουσίαι ὡς ἐκ τοῦ περὶ χρεῶν νόμου κατήντησαν εἰς θέσιν οἰκτρὰν. Τὸ μαρτύριον τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ νόμου ἐπιπίπτει εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἐπισκόπου.

4ον Οὐδεὶς τῶν ἀποτυχόντων (ὑποψηφίων Ἐπισκόπων) θὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν ἐνεργήσετε πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς θέσεως. Οὗτοι δὲ ἢ οἱ ὑποστηρίζοντες αὐτοὺς θ' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσίν Σας καὶ καθὸ Ἑλλήν (ὑπήκοος) καὶ καθὸ ἐπαναστάτης.

5ον Τὰς δυσκολίας ταύτας δύνασθε νὰ ὑπερπηδήσετε διὰ τοῦ κ. Φωτιάδου. Ἄλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ τιμὴ θὰ Σᾶς ἐπιβάλλῃ, ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν.

6ον Πᾶσα ἐνέργειά σας μέλλουσα, ὑπὲρ τῆς Κρήτης, θὰ ἐκμηδενισθῇ. Ἐὰν συμβουλευσῆτε, ἐν δεδομένῃ περιστάσει μετριόπαιθον, θὰ ἀποδοθῇ ἡ συμβουλή Σας, εἰς τὴν θέσιν Σας ἀπέναντι τῆς Κυβερνήσεως. Ἐὰν συμβουλευσῆτε ἀντίθετον ἐνέργειαν θὰ ἀναλάβητε θέσιν, οὐχὶ εἰς ἐπίσκοπον ὑποστηρικθέντα ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐμπρέπουσαν.

7ον Οἱ Κρήτες, ὡς καὶ πάντες οἱ λαοὶ, ἀλλ' οἱ Κρήτες πρὸ πάντων, ἀγαποῦν καὶ ἀκούουν περισσότερον τοὺς ἀνθρώπους μακρὰν αὐτῶν. Τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου ἀποδίδω κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν προσωρινότητα αὐτῆς. Καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τρέφω τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ κάμω κάτι τι διὰ τὴν Κρήτην μακρόθεν ἰστάμενος. Ἡ ἀντιπάθεια ἣν διεγείρει παρὰ τοῖς Κρησὶ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Συνελεύσει, ὁ ἰκανώτερος τῶν Κρητῶν Σφακιανᾶκης, εἶναι μάθημα, τὸ ὁποῖον πᾶς νουνεχῆς πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει.

8ον Εἶσθε νέος εἰσέτι καὶ ἔχετε καλὴν ὑγίαν. Ἡ Κρήτη βαδίζει πρὸς τὴν πρόσδον καὶ ἢ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ἔχῃ μίαν καλὴν ἀποκατάστασιν. Ὅταν τὸ ἀνώμαλον τῆς μεταβατικῆς ταύτης θέσεως ἐκλείψῃ, τότε, μετὰ τὴν σημερινὴν μάλιστα παραίτησίν Σας, θὰ εἶσθε εἰς θέσιν νὰ ἀποκατασταθῆτε εἰς Κρήτην εἴτε ὡς Ἐπίσκοπος εἴτε εἰς οἰανδήποτε ἄλλην θέσιν.

Ἰδοὺ οἱ λόγοι οἵτινες με πείθουσι νὰ γνωμοδοτήσω περὶ μιᾶς παραίτησεως δικαιολογουμένης ὅσον οἷόν τε εὐπρεπέστερον.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας συνεζητήσαμεν ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ τοῦ

ᾠ Αλέκου, ὅστις συμφωνεῖ ὡς ἄνω . . .

Ι. Σκαλτσούνης

*
**

Ἄ Ο Βουλγαρίδης ἔγραφεν αὐτῷ ἐκ Χανίων.

. . . Σοὶ ἀναγγέλλω λίαν εὐχάριστον εἶδησιν, τὴν εἰς τὸν Ἐπισκοπικὸν θρόνον Κισάμου καὶ Σελίνου ἐκλογὴν Σου. Ἄν ὅμως ἀφ' ἐνὸς χαίρω τὰ μέγιστα ἐπὶ τῇ τόσον ἐπαξίως ἀπονεμηθείσῃ Σοὶ τιμῇ ἐκ μέρους τοῦ Μητροπολίτου καὶ τῆς Συνόδου Κρήτης, ἀφ' ἑτέρου πολὺ φοβοῦμαι ὅτι θ' ἀποποιηθῆς νὰ δεχθῆς τὴν προσφερομένην Σοὶ ἐπισκοπὴν . . .

Ἄπαντες οἱ ἐνταῦθα φρόνιμοι ἄνθρωποι ἐχάρησαν σφόδρα ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ Σου, ἥτις εἶναι τρανὴ ἀπόδειξις ὅτι καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ εὖ φρονούντες πατριῶταί Σου ἐκτιμῶσι δεόντως τὸν τε πατριωτισμὸν καὶ τὰς ἀρετὰς Σου, πάντες σὲ ἀγαπῶσι καὶ σὲ πολῆπτονται καὶ οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ οὐδὲ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν Σου, οὐδὲ τὰς πρὸς τὸν τόπον τοῦτον παντοειδεῖς θυσίας Σου. Ὅ,τι λυπεῖ μόνον προὔχοντάς τινας, καταλλήλως ραδιουργουμένους ἐν Κισάμῳ ὑπὸ ἐχθροῦ σου ὀπλαρχηγοῦ, τὸν ὁποῖον δὲν ἐπέτρεψες νὰ γείνη Ἀρχηγός, εἶναι ὅτι ἡ Σύνοδος ἐκλέγει μόνον Σφακιανούς Ἐπισκόπους. Τὸν Παπαδοπετρακίην Ἱεροσητείας, τὸν Μπραουδάκην Κυδωνίας, (1) τὸν Εὐμένιον Ξηρουδάκην Λάμπης—Σφακίων καὶ τώρα Σέ! Ἡ λέπρα τοῦ ἐπαράτου ἐπαρχιωτισμοῦ (τοπικισμοῦ) λυμαίνεται εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον ἀπασαν τὴν Νῆσον. Εὐχομαι νὰ Σὲ ἀσπασθῶ ἐκ τοῦ πλησίον, ἐγὼ ὁ τόσον ἐκτιμῶν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ πατριωτικά Σου αἰσθήματα, καὶ νὰ Σὲ ἴδω ἀγωνιζόμενον πάλιν ἐν τῇ πατρίδι Σου, κρατῶν ἐν χερσὶν οὐχὶ πλέον τὸ Τουρκοφάγον πυροβόλον ἀλλὰ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον, τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς εἰρήνης, ὁμονοίας καὶ ἀγάπης . . . »

Ἄ Ἱεροσητείας Παπαδοπετρακίης ἔγραφεν.

. . . Οὔτε ἡμεῖς οἱ Ἱεράρχαι, οὔτε ὁ Μητροπολίτης, οὔτε ὁ Πατριάρχης θὰ δυσαρεστηθῶμεν ἢ θὰ τὸ θεωρήσωμεν προσβολὴν, ἐὰν ἀποσυρθῆς τῆς ψήφου, ἣν ἔλαβες. Ἐγὼ θὰ λυπηθῶ ὄχι ὡς Ἀρχιερεὺς ἀλλ' ὡς καλὸς φίλος Σου, ὡς θὰ λυπηθῶσι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ποῦ Σὲ ἀγαπῶσι καὶ Σὲ ἐκτιμῶσι . . .

(1) Κατόπιν Ρεθύμνης

Ὁ χαριτολόγος Ἄν. Βυζάντιος τῷ ἔγραψεν.

« . . . ἀλήθεια εἶσαι βέβαια καὶ κληρικός. Τόσον σὲ ἐσυνήθισα, Καπετάνιον, Ἐπαναστάτην διπλωμάτην καὶ πολιτικὸν ποῦ ἐλησμόνησα τὴν ιδιότητά Σου ἐκείνην· δὲν πιστεύω νὰ γελασθῆς ν' ἀφίσης τὸ ὠραῖον Λιβόρνον καὶ νὰ μεταβῆς εἰς Κρήτην, χάριν κενῶν τίτλων· δὲν φαντάζομαι τὸ πρακτικὸν Σου πνεῦμα νὰ μὴν σὲ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν. Εὐρώπη καὶ πάλιν Εὐρώπη. Ἐπειτα—λέγει—δὲν σὲ θέλουν καὶ μερικοὶ διότι ἔχεις τὸ ἐλάττωμα νὰ εἶσαι . . . Σφακιανός! Περιέγουν! καὶ ἐγὼ ποῦ νομίζω ὅτι εἶναι τίτλος εὐγενείας! Μὲ τέτοιους ἀνθρώπους θὰ πᾶς νὰ συζητᾶς Παρθένις; »

* *

Ὁ Ὑψηλάντης ἦτο διστακτικὸς, ἐὰν ὅμως ἀπεφάσιζε ν' ἀποδεχθῆ τῷ ἐδήλου ὅτι ἔθιεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα τῆς χειροτονίας καὶ ἐγκαταστάσεως, διὰ κολακευτικῶν δὲ λόγων τῷ ἔλεγεν.

« . . . ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς Σας, μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ὁ Κληρὸς καὶ ὁ Λαὸς τῆς Κρήτης ἀξίως ἐκτιμοῦν τὰ σπάνια πλεονεκτήματά Σας, τὰς ἀκαμάτους ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους ἐνεργείας Σας καὶ τὸν λαμπρὸν Σας πατριωτισμὸν . . . Σᾶς καλεῖ οὕτως εἰπεῖν φωνὴ Κυρίου, ἵνα συντελέσητε ἀποτελεσματικώτερον εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος Σας καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἐνότητα . . . »

Ὁ Ἀλέξ. Βυζάντιος ἔγραψε :

« . . . Συνήθισα τόσον νὰ συζητῶ μαζύ Σου περὶ πολιτικῆς ὥστε εἶχα λησμονήσει, ὅτι εἰς ὥρας σχολῆς μετέρχεσαι καὶ τὸν . . . Παπᾶν. Συνωμιλήσαμεν μὲ τὸν Σκαλτσούνην. Νὰ κάθῃσαι ἡσυχος . . . »

* *

Μετὰ τὴν μελέτην τῆς καταστάσεως καὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, ἀπεκρυστάλωσεν ὁ Παρθένιος τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ δεχθῆ. Εἶχεν ὅμως παρέλθῃ χρόνος πολλὸς ὁ Μητροπολίτης Μελέτιος ἀπεβίωσε καὶ διεδέχθη τοῦτον ὁ Τιμόθεος, ὅστις ὑπενθύμισεν αὐτῷ τὴν χρεῖαν τῆς Ἐπισκοπῆς ἐπὶ διετίαν περίπου, προσεκάλει δὲ καὶ προέτρειπεν αὐτὸν ν' ἀποδεχθῆ τὴν ἐκλογὴν καὶ νὰ ἔλθῃ ν' ἀναλάβῃ αὐτήν.

Τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1882 ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV

Τὸ Κίνημα τοῦ 1889

Ὁ Περθεένιος ἀντίθετος

Τὸ πολίτευμα τῆς Κρήτης τὸ ἀπορρεῦσαν ἐκ τῆς «Συμβάσεως τῆς Χαλέπας» ἦτο καθαρῶς κοινοβουλευτικόν· ἐπειδὴ δ' οἱ Κρη-
τες εἶναι φύσει ὀξεῖς καὶ εὐπαθῆς, ἐδόθη δ' εἰς αὐτοὺς ἀπεριό-
ριστος ἐλευθερία, περιεπλάκησαν ἐμπαθῶς εἰς τοὺς κοινοβουλευ-
τικούς ἀγῶνας, ἐχωρίσθησαν εἰς δύο στρατόπεδα ἀλληλομισούμε-
να καὶ ἀλληλοκαταδιωκόμενα μέχρι ἐξοντώσεως, συμπήξαντες κόμ-
μα τῶν συντηρητικῶν, καὶ κόμια τῶν φιλελευθέρων. Τὸ πρῶτον
κατώρθωσε καὶ κατέλαβε τὴν Ἀρχὴν ἣν διετήρησεν ἀπὸ τοῦ
1880—1888 δι' ὃ καὶ ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων «**Κόμ-
μα Καραβινῶν**»—περὶ τὴν καραβάναν δηλ. προσκολλη-
θέντων—τὸ δ' ἕτερον ἐπωνομασθὲν «**τῶν Ξυπόλητων**»—ἐκ-
τὸς τῆς καραβάνας—τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ
1888. Οἱ «Καραβανάδες» ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὁμολογήσουν
τὴν ἥτταν τῶν καὶ παρεσκεύασαν τὸ κίνημα τοῦ 1889 πράγματι
μὲν διότι ἠττήθησαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς προφάσει ἐξ ὅτι ἐζήτουν
δι' ἀναφορᾶς, πρὸς τὸν Σουλτάνον, ἀπὸ 31)12 Αὐγούστου 1889 :
«**Οἱ** ὁ Διοικητὴς πρέπει νὰ εἶναι Χριστιανὸς Ὁρθόδοξος Ἑλ-
λην τὸ γένος καὶ ὑπήκοος Ὀθωμανός· **ὅτι** ὑπάλληλοι πρέπει νὰ
διορίζωνται ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ· **ὅτι** οἱ φόροι πρέπει νὰ
μένωσιν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ τόπου· ὁ προϋπολογι-
σμός νὰ ψηφίζεται διὰ δύο ἔτη· νὰ καταργηθῇ ἡ ἐκμίσθωσις
τῶν φόρων καὶ νὰ ὁρισθῇ ἕτερος τρόπος· νὰ ὀργανωθῇ ἡ Χωρο-
φρακὴ· οἱ Βουλευταὶ νὰ ἐκλέγωνται ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ.
Ἐπὶ 8 ἔτη, καθ' ἃ κατεῖχον τὴν ἀρχὴν, ὑπῆρχον αἱ ἑλλείψεις αὐταὶ
καὶ μόνον ὅτε ἠττήθησαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τὰς εἶδον!

Ἡ Ὑ. Πύλη ἣτις ὑπέθαλπε τὴν διαίρεσιν ταύτην εὗρεν εὐκαι-
ρίαν καὶ ἐξέδωκε Φιρμάνι ἀπὸ 25)7 Δ)βρίου 1889 δι' οὗ κατηρ-
γοῦντο τὰ προνόμια τὰ ἐκ τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας καὶ τῆς
Συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἐπομένως ἀπορρέοντα, καὶ ὁ τόπος ἐ-
πανήρχετο εἰς τὴν πρὸ τοῦ 1866 κατάστασιν μικρὸν ἀπέχουσαν
τοῦ γενιτσαρισμοῦ.

Ὁ Παρθένιος προβλέπων τὰ ἐπαπειλοῦντα τὴν Κρήτην κακὰ ἔγραφε πρὸ τῆς ἐκκρήξεως τοῦ κινήματος καὶ ἀπὸ 12 Ἰουλίου 1889 πρὸς τὸν Φωτιάδην Πρεσβευτὴν τότε τῆς Τουρκίας ἐν Ρώμῃ.

... Ἐν μέτρον μεταξὺ τῶν πολλῶν—διὰ νὰ προληφθῇ ἡ Ἐπανάστασις καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς κακὰ—νομίζω ὅτι ἠδύνατο νὰ δώσῃ τὸ πρῶτον σημεῖον πρὸς τὴν μεταβολὴν ἐπὶ τὸ εἰρηνικώτερον εἰς τὸν Λαὸν καὶ τοῦτο θὰ ἦτο, ἐὰν ἡ Α. Α. Μεγαλειότης ὁ Σουλτάνος ἠδύδοκει νὰ ἐγκρίνῃ τὴν μετάβασιν εἰς Κρήτην τοῦ Ἰωάν. Σκαλτσούνῃ ὑπὸ οἰονδήποτε τύπον. Ἀναποφεύκτως ἔρχεται ἡ ὥρα καθ' ἣν τὸ πολίτευμα τῆς Κρήτης πρέπει νὰ ὑποβληθῇ εἰς μεταρρυθμιστικὴν δοκιμασίαν. Ὁ πρῶτος συντάξας τὸ ἤδη ὑπάρχον, ὁ κατὰ μέρος εὐχαριστήσας καὶ ἱκανοποιήσας τότε Ὁθωμανοὺς τε καὶ Χριστιανοὺς Κρήτης θὰ ἦτο ὁ καταλληλότερος καὶ σήμερον νὰ ἐργασθῇ, μόνος εἴτε μετ' ἄλλων, ὁ χρησιμότερος δὲ διὰ τὴν περίστασιν εἰς τε τὴν Ὁθωμανικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Κρητικὸν Λαόν. Ἐνθυμεῖσθε ὅτι καὶ τότε ἠργάσθην διὰ τὴν εἰς Κρήτην μετάβασιν τοῦ Σκαλτσούνῃ, θὰ ἐθεώρουν δ' ἑμαυτὸν εὐτυχῆ ἐὰν καὶ τώρα μοι ἐδίδετο εὐκαιρία νὰ μετέλθω ὅλα τὰ μέσα ὅπως πεισθῇ ὁ Σ. νὰ προσφέρῃς δευτέραν φορὰν—ἴσως πολυτιμωτέρας ὑπηρεσίας...

* *

Ἐβολιδοσκοπήσῃ τὸν ἀείμνηστον Σκ. ὅστις ἐδέχθη νὰ ὑπηρετήσῃ ἀλλ' ἢ Πύλῃ ἄλλους σκοποὺς ἔχουσα δὲν ἐχρησιμοποίησεν αὐτόν.

* *

Ὁ Ἀλέκος Βυζάντιος ἀπὸ 26)7 Σεβρίου 89 ἔγραφε.

... Μωρότερον καὶ ἀηδέστερον κίνημα ἦτον ἀδύνατον νὰ γείνη, νὰ λογίσεσθε δ' εὐτυχεῖς καὶ νὰ εὐλογῆτε τὸν Τρικούπην, ἐὰν παρέλθῃ ἄνευ ἀνεπανορθώτου καταστροφῆς. Ποῦ εἶναι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὑποθάπουσα τὸ περὶ αὐτονομίας κίνημα ὡς ἐφαντάσθησαν; Ἡ Εὐρώπη, ὅλη ἀνεξαιρέτως θέλει ἡσυχίαν καὶ ἀποθηριοῦται αὐτόχρονη μέρους ἀδικίας καὶ ἀσπλαχνίας κατὰ παντὸς ἀπειλοῦντος τὴν ἡσυχίαν της. Καυχῶνται οἱ Κρήτες ὅτι εἶναι ἔξυπνοι. Καὶ ἔγιναν θύματα τοῦ Ρώσσου Προξένου,—ὅστις ἐμί-

σει τὸν Σαρτίσκην (1) ὡς Πολωνόν, — τοῦ Νελίδωφ, ὅστις διέ-
δωκε τὴν φήμην περὶ παραχωρήσεως τῆς Κρήτης, ὡς προικὸς
τῆς Σοφίας, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι, μὴ πληρουμένου τοῦ πόθου, οἱ
Ἕλληνες θὰ διετίθεντο δυσμενῶς πρὸς τὸν γερμανικὸν γάμον.
Δὲν ἦτο φυσικώτερον ν' ἀκούσουν τὸν Τρικούπην, ὅστις εἶναι
βέβαια ὄχι μόνον ὁ μεγαλοφανεστέρους ἀλλὰ καὶ ὁ πατριωτικώτε-
ρος τῶν Ἑλλήνων; Ἐὰν ἀπειρεῖτο νὰ ὑποστηρίξῃ Κρητικὴν
ἐπανάστασιν στέλλων « Πανελλήνια » καὶ « Ἀρκαδία » θὰ κατέ-
στρεφε μὲν Ἑλλάδα καὶ Κρήτην, θὰ ἐξετίθετο δὲ καὶ ταχέως εἰς
διεθνή ἀποκλεισμόν. Περὶ ὅσων σοῦ γράφω μὴ ἀμφιβάλλῃς διό-
τι αἱ πληροφορίες μου εἶναι ἀσφαλεῖς. Τὸ μόνον σφάλμα τοῦ
Τρικούπη ὑπῆρξεν ἡ διακοίνωσις. Ἐὰν ἤμην ἐγὼ ἀφ' οὗ εἶπα
εἰς τοὺς Κρητὰς ὅ,τι εἶχα, ὅ,τι ὄφειλα νὰ εἶπω, θὰ ἐσταύρωνα
ἀπολύτως τὰς χεῖρας. Τώρα γράψε εἰς τοὺς πατριώτας σου νὰ
συμβιβασθοῦν ὅ,τι τάχιον καὶ ἐπὶ οἰοσδήποτε ὄροις . . .

* *

Ἀντιθέτως ὁ Σκαλτσούνης ἐκάκιζε τὴν πολιτικὴν
τοῦ Τρικούπη,

Τεργέστη 29 Σ)βρίου 1889

Φίλιπτε μοι Παρθένιε,

Διέρχομαι ἡμέρας ὀδύνης καὶ ἀγωνίας καὶ ἐθνικῆς αἰσχύνῃς.
Μέχρι τινὸς ἐπίστευον ὅτι τὰ ἐν Κρήτῃ δυστυχήματα καὶ αἱ κα-
ταστροφαὶ προεκλήθησαν ἀπὸ κακῆν τῶν πραγμάτων ἐκτίμησιν,
ἀλλ' αἱ τελευταῖαι εἰδήσεις περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἐν τῇ μαρτυ-
ρικῇ νήσῳ προξενικῶν μας ἀρχῶν, μὲ ἔπεισαν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐξε-
πλήρωσε δημίον καθήκοντα, ὅπως ἐκτελέσῃ τὰς ὀδηγίας καὶ ἱκα-
νοποιήσῃ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἐπαράτου Βίσμαρκ καὶ τελέσῃ μετὰ
ἡσυχίας καὶ λαμπρότητος γαμηλίου εὐρατῆς!!

Καὶ κατὰ τὸ 1866, ὁ Δεληγιώργης ἀπεδοκίμασε τὴν ἐπανά-
στασιν καὶ ἐλυπήθη ὡς προῶρος κινήθεισαν, ἀλλ' οὐ μόνον ἀφῆ-
κεν ἐλευθέρους τοὺς πολίτας, ἀλλὰ καὶ μυστικῶς ὑπεκίνησε τὴν
σύστασιν τῆς Κρητικῆς Ἐπιτροπῆς. Καὶ ἐν διαστήματι ὀλί-
γων μηνῶν ἐπετελέσαμεν θαύματα καὶ ἠναγκάσαμεν τὴν Πύλην
νὰ προτείνῃ διὰ τοῦ Ἀαλῆ-Πασᾶ τὴν Ἠγεμονίαν! Ἄ! Διατὶ
τότε νὰ μὴν γείνη δεκτὴ ἡ πρότασις! Ἀγωνιζόμενος τότε νὰ

(1) Γεν. Διοικητὴν ἐν Κρήτῃ.

πέιω τὸν μακαρίτην Παπαδάκην ὅπως ἀποδεχθῆ τὴν γνώμην μου, εἶδον αὐτὸν κλαίοντα καὶ ὀδυρόμενον. Ἔχω πλήρη πεποίθησιν, ἔλεγέ με, εἰς τὴν κρίσιν σου καὶ πείθομαι ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων σου, ἀλλ' ἀκούων τοὺς ἀρμοδίους καὶ τοὺς γινώσκοντας τὰ τῆς ἔξωτερικῆς πολιτικῆς (καὶ τότε νομίζω ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ὁ Τρικούπης) διαβεβαιοῦντάς με, ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι εἰς λαμπρὰν διπλωματικὴν θέσιν, ἐγὼ πρέπει νὰ συμβουλευέσω εἰς τοὺς Κρητας νέας θυσίας καὶ νέα αἵματα. Εὐτύχημα δι' αὐτὸν ὅτι ἀπεβίωσεν ἵνα μὴ κατ' αὐτὰς παραστῆ εἰς τὴν σημερινὴν τραγωδίαν . . .

Ἀπὸ τὸν φίλον Ἀλέκον ἐπληροφορήθην περὶ τῶν ἐορτῶν τοῦ Διαδόχου . . . Τὴν ὀρθὴν κρίσιν του παραπλανᾷ ἐνίοτε καὶ ἡ ὑψηλὴ ἰδέα ἣν ἔχει περὶ τῶν Κυβερνητῶν.

. . . Εἰς Σᾶς λέγω ἀπροκαλύπτως ὅτι, **δὲν ἀρμόζει εἰς Ἰμᾶς τὸν διαπρεπέστερον Κρητικόν, τὸν Διοικησάντα τὴν Ἐπικράσασιν τοῦ 1866, τὴν δοξάσασαν τὸν Ἑλληνισμόν καὶ κατατροπώσασαν τὴν Τουρκίαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς πνευγύρεις.** Ὡς χριστιανὸς καὶ ἐφημέριος ὀφείλεται βεβαίως νὰ δεηθῆτε καὶ ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου καὶ τῆς μνηστῆς του διότι τοῦτο Σᾶς ἐπιβάλλει τὸ καθῆκον, ἀλλ' ἔκτακτος τρόπος πανηγυρισμοῦ εἶναι ἄτοπος καὶ θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς νεκροθάπτας τῆς Κρήτης ὅπως εἶπωσιν **«Ἴδού καὶ οἱ Μεγάλοι Πατριῶται τῆς Κρήτης συναγᾶλλοντα μεθ' ἡμῶν καὶ οὐδένα ἔχουν λόγον δυσαρεσκείας».**

Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ Κρητες θὰ ζητωκραυγάσωσιν ὑπὲρ τοῦ Αὐτοκράτορος, τοῦ ὑποσχομένου ἤδη εἰς τὴν Τουρκίαν ὅτι τοὺς συμπεθέρους ἔχει εἰς τὰς διαταγὰς του, διότι πολὺς χρυσὸς θὰ ρεύσῃ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, ἀλλὰ μετὰ τοιούτων Κρητῶν δὲν πρέπει νὰ συγκαταριθμηθῆ καὶ τὸ ὄνομά Σας, τὸ ὀποῖον ἀνήκει τώρα εἰς τὴν Ἱστορίαν. Γράφων ταῦτα αἰσθάνομαι ἀνακούφισιν . . .

*
**

Ὁ Ἀλέκος Βυζάντιος τὴν 5 Ὀκτωβρίου 89 ἔγραφε.

Παρθένιε,

Αἱ ἱερεμιάδες εἰς οὐδὲν ὠφελοῦν. Τὰ πράγματα ἐτελείωσαν

κάκιστα καὶ ἀπαισιώτατα καὶ δὲν ἦτο ἄλλως δυνατὸν, ἀφ' οὗ ἤρχισαν τόσον ἀνόητα. Τὸ Κρητικὸν κίνημα ἦτον ἀπόρροια ταπεινοῦ κομματικοῦ πείσματος, ὑποστηρίζων δ' αὐτὸ ὁ Τρικοῦπης θὰ ἐφωρᾶτο πράγματι βλάξ, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ ἐκ Κρήτης ἀνταποκριτῆς σου.

Τὸ σφᾶλμα του κατ' ἐμὲ εἶναι, πλὴν τῆς Διακονώσεώς του, τὸ ὅτι συνετέλεσε διὰ τοῦ Προξένου του, εἰς τὴν εἰρήνευσιν, χωρὶς νὰ ἔχει ἐγγύησιν τίνα παρὰ τῶν Δυνάμεων. Ἐὰν ἡ ὑποταγὴ ἐπῆρχετο, αὐτοῦ μὴ συνεργοῦντος, θὰ ἦτο ὅλως ἀνεύθυνος ἐπὶ τῇ σημερινῇ καταστάσει. Τώρα πλέον ἡ παράτασις τοῦ Κινήματος, ἔστω καὶ εἰς Σφακιὰ μόνον, εἶναι ἀδύνατος, ἄλλω: τε μὴν ἀμφιβάλλης περὶ τούτου, αἱ Δυνάμεις θὰ ἐμποδίσουν τάμιστα πᾶσαν ἐξ Ἑλλάδος βοήθειαν. Ἄλλ' ἀφ' ἐτέρου, δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀτιμώρητος ἡ τόση μοχθηρία, δολιότης καὶ θηριωδία τῶν Τούρκων, νομίζω δὲ ὅτι τοιοῦτόν τι μηχανᾶται καὶ ὁ Τρ. Ἀφ' οὗ ξεμπερδεύσωμεν καλὰ - κακὰ μὲ τοὺς γάμους (οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐπίσης σπουδαῖον πρόσκομμα ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας) καὶ κατέβουν τὰ Θωρηκτά . . .

* *

Ἐκ τῆς Ὁσκαλτσούνης ἐκ Τεργέστης 28 Ὀκτωβρίου 1889
προσέθετε :

Παρθένιε,

Χθὲς ἦτον ἡμέρα χαρᾶς καὶ λύπης διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Τὸ αἶτιον τῆς χαρᾶς ἦσαν οἱ γάμοι τοῦ Διαδόχου, τὸ δὲ τῆς λύπης, τὰ παθήματα καὶ μαρτύρια τῆς Κρήτης καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν συμπεριφορὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δὲν γνωρίζω ἂν πάντες οἱ Ἕλληνες συνησθάνθησαν τὴν χαρὰν ὡς καὶ τὴν λύπην, ἀλλ' ἐν ἐμοὶ τὸ ἄφατον ἄλγος παρηγκώνισε πᾶν αἴσθημα χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως.

Χθὲς ἐπανηγύρισαν ἐνταῦθα τὴν ἡμέραν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ θέατρον, εἰς Ἑθνικὸν Συμπόσιον. Συνεπανηγύρισα καὶ ἐγὼ μετὰ τῶν ὁμοεθνῶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὑψίστου καὶ βαθέως συνεκινήθην ἐξ ἀντιθέτων συναισθημάτων. Προσκληθεὶς νὰ συμμεθέξω καὶ εἰς τὸ συμπόσιον καὶ εἰς τὴν θεατρικὴν παράστασιν ἀπεποιήθην εἰπὼν ὅτι «πενθῶ ὡς ἐκ τῶν δυστυχημάτων τῆς Κρήτης». Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι πάντες λυποῦνται ὡς ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ ὁ γνωρίζων ἐκ τοῦ πλησίον τὰς

ἀρχίας καὶ νεωτέρας τῆς μαρτυρικῆς νήσου θυσίας, ὧφειλον ν' ἀποδείξω τὴν ὀδύνην μου καὶ δι' ὀρατῶν σημείων.

Σᾶς γράφω τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς διότι γνωρίζω τίς εἶναι ἡ ἠθικὴ κατάστασις εἰς ἣν διάκεισθε, καὶ τίς ἦτο δι' ὑμᾶς ἡ χθεσινὴ ἡμέρα. Θὰ Σᾶς εἶναι παρήγορον ὅτι **χθὲς ἐνεθυμήθη καὶ τὴν Κρήτην καὶ Ῥμᾶς, τὸν θερμότερον Πατριώτην τῆς Νήσου.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V

Τὰ μετὰ τὸ Κίνημα τοῦ 1889

Τόσον ἀτυχῆς ἦτο ἡ ἐκβασίς τοῦ κινήματος τούτου καὶ τόσον φοβερὰ τὰ δεινοπαθήματα τῶν ἡμετέρων ὥστε μόνον μετὰ τοιαῦτα τῆς γενιτσαρικῆς ἐποχῆς δύνανται νὰ συγκριθῶσιν. Ὁ Παρθένιος ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τοὺς ἀπανταχοῦ Φιλέλληνας μετέβη εἰς Ρώμην καὶ συνήντησε τὸν Πρωθυπουργὸν Crispi καὶ τὸν βουλευτὴν Roberto Galli καὶ τὸν ἥρωα Garibaldi εἰς οὓς ἐξέθηκε τὴν κατάστασιν καὶ παρεκάλεσε διὰ τὴν συνηγορίαν των.

Ὁ Ἄλ. Βυζάντιος ἔγραφεν τῷ Παρθενίῳ ἀπὸ 4 Ἰανουαρίου 1890·

... Λυπούμαι ὅτι δὲν ἔλαβες τὸ γράμμα μου πρὶν ἢ ὑπάγης εἰς Ρώμην. Θὰ ἤθελα νὰ ἐξηγοῦσες αὐτῷ (τῷ Πρωθυπουργῷ) ὅτι τὸ ἀρμόζον πολίτευμα εἶναι τὸ τῆς Ἄν. Ρωμυλίας καὶ ὅτι ρητῶς ὠρίσθη ἐν Βερολίῳ, ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐπιτροπὴ, ἡ συντάξασα τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἄν. Ρωμ. ἔπρεπε νὰ ἐργασθῆ καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας. Ἄρα ἡ Εὐρώπη ἐπεφύλαξε τὸ δικαίωμα τῆς συμπαρέσεως καὶ εἰς τὴν ἐκπόνησιν τῶν θεσμῶν τῆς Κρήτης. Ἡ ὀνοματώδης ὑποτέλεια τῆς Βουλγαρίας εἶναι ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα ἀνεπίτευκτος· ἀλλὰ τῆς Σάμου ἢ Ἠγεμονία εἶναι ἴση τῷ μηδενί. Ἐν Σάμῳ εὐδοκιμεῖ διότι ἐλλείπουσι Τοῦρκοι. Ἄλλ' ὅσον πρόκειται νὰ ἐθισθῶσιν εἰς νόμον καὶ τάξιν δύο θρησκευόμενα χωριζόμενα, δι' οὗ χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι ἐν Κρήτῃ μίσους, ἀπαιτεῖται ἰσχυροτάτη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Κατ' ἐμὲ ἡ οὐσιωδестаτή διάταξις τοῦ νέου κανονισμοῦ πρέπει νὰ εἶναι ὁ καταρτισμὸς ἰθαγενοῦς πολιτοφυλακῆς ὑπὸ Εὐρωπαίους Ἀξιωματικοὺς ὡς

ἐν Ἀν. Ρωμυλία. Ἐὰν τοῦτο ἐπιτευχθῆ, ἐπετεύχθησαν βραδύτερον τὰ πάντα.

... Διὰ τὴν ἐπέμβη ἡ διπλωματία πρέπει νὰ γείνη ἓνα κίνημα ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτύχη τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ ἡ Κυβέρνησις. Ὁ Τρικούτης ἀκούει τὸν Ἀναστάσην (1) ὅστις θὰ εἶναι μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ἀθήνας. Γράψε λοιπὸν πρὸς αὐτὸν ἓν ὑπόμνημα παριστῶν τὴν ἀνάγκην ἑνὸς **κινήματος, ὅπερ ὁμῶς νὰ μὴν εἶναι ἀπολύτως ἐνωτικόν.** Ἐν τούτοις τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτῶν τῶν Κρητῶν, δυστυχῶς δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστολὴ τοῦ Ἀσκούτη δὲν εἶναι ἐνθαρρυντικῆ. Γράφει, ὅτι πατεῖς με πατῶσε, τρέχουν εἰς Χανιά οἱ ζητοῦντες ὑπουργήματα καὶ ὅτι εἰς χριστιανὸς ἐπαύθη ἀπὸ τὸν Σακῆρ - Πασᾶν . . . ὡς λίαν αὐστηρὸς ! Εἶναι κατάστασις αὐτῆ, Παρθένιε ; Ἐν τίνι δικαιώματι παραπονοῦμεθα κατὰ τῶν ἐν Ἀθήναις, ἀφοῦ οἱ πρωτίστως ἐνδιαφερόμενοι, οἱ Κρητες, δὲν ἀγωνίζονται νὰ σώσωσιν ἑαυτούς ; Τὰς ἐνεργείας Σου στρέψε εἰς Κρήτην πρωτίστως ! Γράψε πρὸς τοὺς Ἀρχηγοὺς τῶν δύο κομμάτων καὶ ἐξόρκισέ τους ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος των, ἡ ὅποια κινδυνεύει νὰ καταστῆ Ἀραβία. Τὸ μέτρον τῶν ἀδελφοποιήσεων εἶναι ἄριστον, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀδελφοποιηθῶσιν εἰς ἕκαστον διαμέρισμα ἀνθρώποι τῶν δύο κοιμμάτων ἵνα παύσωσιν αἱ διαιρέσεις καὶ εὔρη ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις βάσιν ἐνεργείας . . . »

Ὁ Ἀν. Βυζάντιος, πρὸς ὃν ἔγραψεν, ἀπήντησεν ἀπὸ 19 Ἰανουαρίου 1890.

... Τὸν Τρικούτην ἄπαξ εἶδον ἐπὶ ποδός· ἀλλ' ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν τὸν εἶδον, μεῖ ἐφθασε διὰ τὴν καταλάβω τὰς περὶ Κρήτης ιδέας του, αἱ ὅποια πολὺ ἀπέχουσι τῶν ἰδικῶν Σου, καὶ κατὰ μέρος καὶ τῶν ἰδικῶν μου. Οὐδεμίαν κλίσιν ἔχει πρὸς ἐξέγερσιν ἐπαναστάσεως, ὑποστηριζομένης τοῦλάχιστον ἐξ Ἑλλάδος. Φοβεῖται ὅτι τοὺς ὀλίγους πολεμιστὰς ἐπὶ τῶν ὄρεων, οἱ Τούρκοι θὰ τοὺς πληρώσουν με σφαγὰς καὶ φυλακίσεις ἐντὸς τῶν πόλεων· ἀλλὰ φοβεῖται πρὸ πάντων ὅτι δὲν θὰ παίξωμεν κρυφτὸ με τοὺς Τούρκους, ὅπως εἰς τὰ 66, ἀλλ' ὅτι τὰ πράγματα θὰ φθάσουν διὰ μιᾶς εἰς κεκρηυγμένον πόλεμον, τὸν ὅποιον, πρὶν φθάσουν τὰ θωρηκτά μας, δὲν πρέπει νὰ ἀποτολμήσωμεν. Ἡ γνώμη του

(1) Βυζάντιον, Πρεσβευτὴν ἐν Ρώμῃ τότε.

εἶναι ὅτι ἡ Γερμανία ἐξωθεῖ τὴν Πύλην εἰς ἀποφασιστικὰ διαβήματα καὶ ὅτι ἅμα τῇ ἀποβάσει ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων θὰ λάβωμεν τελεσίγραφον. Αὐτὰ ὅλα βεβαίως εἶναι ἄξια σκέψεως καὶ συζητήσεως καὶ δὲν σαφηνίζονται μὲ ἓνα ταχὺν διάλογον. Σὲ τὰ γράφω, διὰ νὰ εἰξεύρεις ἐπάνω - κάτω ποῦ εὐρισκόμεθα καὶ νὰ κανονίζης τὰς ἐνεργείας Σου. Ἄμα συναντηθῶμεν θὰ τὰ εἴπωμεν καλύτερα ὅπου θὰ ἔχω καὶ πάλιν συναντήσῃ τὸν Τρικούπην»

Τεργέστη 11 Ἰαν. 90

. . . τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Στήλμαν εἰς τὸν «Χρόνον» ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδικῶν Σου πληροφοριῶν εἶναι καλὰ. Ἄλλ' ὁ εὐλογημένος, ἐπειδὴ πάντοτε κρύπτει τὴν ὑστεροβουλίαν τῆς ἀγγλικῆς προστασίας δὲν ἀπολήγει εἰς ἓν συμπέρασμα. Φάσκει καὶ ἀντιφάκει. Τὸ καταβατὸν εἶναι τοῦτο : Πῶς θὰ κυβερνηθῇ ἡ Κρήτη; Διὰ τοῦ Στρατιωτικοῦ Νόμου καὶ τοῦ Φερμανίου; Ὅχι, λέγει ὁ Στήλμαν, ὄχι, λέγει ἡ Εὐρώπη. Ἄλλὰ δύναται ἡ Τουρκία ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐφαρμόσῃ κρεῖττον σύστημα; Ὅχι, λέγει καὶ πάλιν ὁ Στήλμαν καὶ συνομολογεῖ ἡ Εὐρώπη. Τότε λοιπὸν τίς θὰ ἐφαρμόσῃ τὸ κρεῖττον σύστημα; Ἡ Ἑλλάς, ἡ Εὐρώπη ὅλη, ἡ Ἀγγλία μόνη; Μία ἐπέμβασις διπλωματικὴ εἶναι ἀπαραίτητος, καὶ ἐὰν δὲν ἔλθῃ αὕτη ἐγκαίρως, θὰ καταστῇ βραδύτερον ἀπαραίτητος ἐπέμβασις ὕλική. Περὶ αὐτοῦ πείσε τὸν Στήλμαν.

. . . Ὁ Ἄναστάσης ὑπὸ ἄλλον πλὴν τοῦ Τρικούπη, οὔτε θέλει, οὔτε δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ, ὁ δὲ Τρ. φθείρεται καὶ καταπίπτει ὀφθαλμοφανῶς. Δὲν θ' ἀποφύγῃ τὴν διάλυσιν, εἰς δὲ τὰς ἐκλογὰς θὰ ἠττηθῇ. Τὴν πτῶσιν του, θεωρῶ ὀλεθρίαν, ἰδίως διὰ τὴν Κρήτην. Καθὸ ἔξυπνος, εἰμπορεῖ νὰ διορθώσῃ καὶ σφάλματα. . . .»

Ἄλέκος

Τεργέστη 1 Φεβρ. 90.

Τὸν Στήλμαν τὸν ἀναψες. Ἄλλὰ μὴν τοῦ γράφης ἡ ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος, διαβίβαζέ του δὲ πάντοτε εἰδήσεις ἀκριβεῖς καὶ εἴ δυνατὸν γράμματα ἐν πρωτοτύπῳ

Εἰς τὸν Γέρω - Γλάστονα (παρακάλει νὰ μὴν πεθάνῃ) στείλε τὸ ὑπόμνημα, μεταφρασμένο ἀπὸ κανένα αὐτοῦ, εἰς τὴν ἰταλικὴν (ὁ Γλάστον εἰξεύρει λαμπρὰ ἰταλικά)

Ἄλέκος

Τεργέστη 10 Φεβρ. 90.

Ἐὰν κρίνω ἀπὸ ἐμὲ, πρέπει νὰ ἀπέθανες τὸν Στήλιαν μὲ γράμματα. Ἄλλ' ὄνομαστί νὰ στηλιτεύσω καὶ ὑβρίσω τοὺς δεχθέντας θέσεις δὲν ἔκρινα καλὸν καθ' ὅσον ἄλλως εἰσὶ γνωστοί... (1)

Ὡς πρὸς τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Καλλίσκην (2) ματαιοπονεῖς. Ὁ Κ. εἶναι ὑπερογδοηκοντούτης ἕξαναμωράθη ἐντελῶς καὶ φοβεῖται τὸν ἴσκιον του. Ἡ τελευταία ἐπανάστασις εἰς ἣν ἀνεκατεύθη, εἶναι ἡ πολωνικὴ τοῦ 1830. Ὁ Βασιλεὺς, τὸν ὅποιον γνωρίζω καλύτερα σου, οὐδὲν θὰ πράξῃ αὐτεπαγγέλτως. Τί σκέπτεται ὁ Τρικούπης, ἰδοὺ τὸ ζήτημα....

Βυζάντιος

Πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Ἀγγλίας Γλάδστονα ὑπέβαλεν ὑπόμνημα μακροσκελές· ἀπὸ 27 Φεβρ. 1890, ὡς πληρεξούσιος τῆς Ἐπαρχίας Σφακιῶν, ἐνῶ ἐκθέτει τὴν κατάστασιν τῆς Κρήτης καὶ προσέθετεν ὅτι :

« Ἡ χριστιανικὴ ἀντιπροσωπεῖα μετὰ τὸ ὑπὸ τῆς Βερολινείου συνθήκης δημιουργηθὲν νέον καθεστῶς, προσεπάθησε, κατὰ τὸ ἐνὸν, νὰ ἐπιφέρει τὰς ἀναγκαίας νομοθετικὰς βελτιώσεις. Εἰς τὸ ἔργον τῆς ὅμως τοῦτο ἀείποτε ἐδεδεμεύθη ὑπὸ δύο σπουδαιότατων παραγόντων. Πρῶτον ὑπὸ μουσουλμανικῆς μειονότητος ὀπισθοδρομικῆς καὶ ἀμαθοῦς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία εἶχεν ἐπιτύχει νὰ ἐξασφαλίσῃ σπουδαιότατον προνόμιον, τοῦ νὰ μὴ δύναται τοῦτέστι, νὰ ψηφισθῇ νόμος τις, ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν δύο τρίτων τῶν βουλευτῶν, ὅπερ ὡς ἐκ τῆς ὑφισταμένης ἀριθμητικῆς ἀναλογίας μεταξὺ χριστιανῶν καὶ Τούρκων βουλευτῶν, ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ δεύτερον, ὑπὸ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας (veto), οὗτινος κατάχρησιν ἐν παντὶ ἐποίησατο ὁ Σουλτάνος... » ἔξακολουθεῖ ἐκθέτων ὅτι οἱ Τούρκοι βαρέως φέροντες τὴν ἐπιτυχίαν πενιχρῶν προνομίων, παρὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης, ἐξώθησαν τὰ πράγματα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν ἡ Κυβέρνησις νὰ τὰ καταργήσῃ πάντα ὅπως καὶ ἐπραξεν.

Ἰκετεύει τοῦτον ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, νὰ συνηγορή-

(1) Ἐθεωρεῖτο ἀντιπατριωτικόν, τὸ νὰ δεχθῇ τις, δημοσίαν ἄηθησίαν ἐπρεπε νὰ τηρῶσι παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τῆς Διοικήσεως.

(2) Γραμματεῖα τοῦ Βασιλέως πρὸς ὃν ὑπέβαλε μακρὸν ὑπόμνημα εἰς γλώσσῃ ὁμίην καὶ αὐστηράν, εἰς ὃ τονίζει «τὴν Νῆσον Κρήτην ζητοῦν αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις» τοὺς Κρήτας, τοὺς θυσιάζουσαν».

ὅτι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου (1889) ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ ὁ Ἱερὸς Κλήρος ὅπως πάντοτε μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ αὐταπαρνήσεως εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος αὐτοῦ μάχας, πωλῶν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγοράζων μάχαιραν· ἐπειδὴ δὲν ἐγένετο ὅτι ἀπὸ 70 ἐτῶν εἰς ὁμοίας περιστάσεις κινδύνου καὶ τυραννίας ἐπαναλαμβάνεται, ὑφιστάμεθα—βοηθούσης καὶ τῆς ἀσπλάγγνου Εὐρώπης· καὶ τῇ ἀστόργῳ ἐγκαταλήψει τῆς Ἑλλάδος,—τὰ σημερινὰ δεινὰ. Δὲν πρέπει νὰ λυποψυχῆσῃ ὅμως ὁ Λαὸς ἀλλὰ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὰ κεκτημένα προνόμια του.

* *

Ὁ Ἄναστ. Βυζάντιος ἔγραφεν αὐτῷ ἐκ Ρώμης ἀπὸ 3 Ἀπριλίου 1890.

... Τὸ Σάββατον βράδῳ ἔφαγα εἰς τοῦ Στήλμαν καὶ εἶπαμεν πάλιν τὰ Κρητικά μας· τρώγει τὰ σίδηρα βλέπων ὅτι δὲν γίνεται τίποτε. Αὐτὸν τὸν ἔκαμες κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν Σου. Μόνον ὅπου δὲν πῆρε ἀκόμη ἓνα τουφέκι εἰς τὸ χέρι καὶ νὰ τρέξῃ στὰ βουνιά. Τοῦ εἶπα τὸν διάλογόν Σου μὲ τὸν Crispi ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ Εὐρώπη δὲν πεισθῆ ὅτι ἡ Εἰρήνη διατρέχει κίνδυνον διὰ πραγματικῆς ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανῶν ἐν Κρῆτῃ δὲν γίνεται τίποτε.

Τὸν Galli δὲν εἶδα ἀκόμη· ὅ,τι ἔχεις νὰ τοῦ στείλῃς δὲν μὲ πειράζει τίποτε νὰ τοῦ τὸ ἐπιδόσω. Δὲν εἶμαι τόσο μυιάγγικτος—ἂν εἶμαι καὶ Πρεσβευτῆς.

* *

Τεργέστη 8 Μαρτίου 90.

Παρθένιε

Μὲ παραζάλισες τόσον μὲ γράμματα καὶ αἰτήματα, ὥστε δὲν εἰξεύρω εἰς τί νὰ πρωτοαπαντήσω. Ἐπιμένω φρονῶν ὅτι ἄνευ πυροβολισμῶν δὲν θὰ κατορθωθῆ τίποτε, ὀρθῶς δὲ λέγει ἢ ὑπαινίσσεται ὁ Τρικούπης, ὅτι ἀρχὴ πρέπει νὰ γείνη ἐκ Κρῆτης καὶ ὅτι κίνημα ἀρχόμενον ἐξ Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀποβιβάσεως ἐθελοντῶν θὰ διαθέσης εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δυσμενῶς τὰς Δυνάμεις. Καὶ λόγῳ διαστάσεων καὶ λόγῳ χρόνου τὸ κίνημα πρέπει νὰ εἶναι τόσον, ὅσον χρειάζεται, ἵνα παρέμβῃ ἡ Εὐρώπη καὶ συντάξῃ αὐτῇ τὸ μέλλον πολίτευμα. Τοῦτο ἀρκεῖ...

... Ὑπόβαλε τῷ Στήλμαν τὰς ἐξῆς σκέψεις καὶ εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ μάθω τί θὰ σοὶ ἀπαντήσῃ.

ση ὑπὲρ τῆς Κρήτης, διότι μοιραίως φέρεται αὕτη πρὸς νέαν ἐπανάστασιν . . . »

Κρίνων τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ὁ Ἄλέκος Β. τὸ εὗρισκει ἄριστα διατυπωμένον, προσθέτει δὲ χαριτολογῶν.

« Ἄρκει νὰ ἦτο καθαρὸν καὶ τὸ γράψιμον. Ἐλπίζω ὅτι δὲν τὸ ἔγραψες ἰδίᾳ χειρί. (Σημ. ὁ Παρθένιος ἦτο ἀνυποφόρως κακογράφος).

Ἐπεὶ δὲ Ἄναστάσιος ἔγραφεν :

« Σὲ συγγαίρω διὰ τὴν διατύπωσιν. Ὁ καλύτερος διπλωμάτης δὲν ἤμποροῦσε νὰ γράψῃ μὲ τόσῃν φινέτσᾳ. Διὰ τὴν Παρθένιαν, νὰ γείνης παπᾶς καὶ νὰ μὴν ἀναλάβῃς νὰ μᾶς βάλῃς ὅλους τὰ γυαλιά ; Ὅχι μόνον τὴν ἐπαναστατικὴν—ὡς ἔλεγεν ὁ Βράϊλας—ἀλλὰ καὶ τὴν Διπλωματικὴν ἔπρεπε νὰ συγγράψῃς . . . »

Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὑπέβαλεν ἕτερον ὑπόμνημα πρὸς τὴν Γαλλ. Κυβέρνησιν διὰ τοῦ Προξένου Pellet

* *

Ἀπὸ 24 Μαρτίου 1890 ἔγραφε πρὸς τὸν Μητροπολίτην Κρήτης ὅτι ἔλαβε τὸ ὑπόμνημά του τὸ ὁποῖον μετέφρασε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, Γαλλικὴν καὶ Ἰταλικὴν καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὰς Κυβερνήσεις, ὅτι ἐδημοσίευσεν αὐτὸ εἰς τὸν Λονδίνειον « Χρόνον » ὅτι παρουσιάσθη πρὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰταλίας Κρίστη, ὃν παρεκάλεσε νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ὅτι ὁ Gallί ὠμίλησεν ἐνθουσιωδῶς εἰς τὴν Βουλὴν ἐκθέσας τὴν θηριωδίαν τῶν Τουρκαλβανῶν ἐναντίον τοῦ ἱερουργοῦντος ἡμερῶν τοῦ χωρίου Παλιαμαῦς Ἡρακλείου καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ στείλῃ λεπτομερῆ περιγραφὴν περὶ τῶν παραβιάσεων ἐναντίον τῶν ἐκκλησιῶν, περὶ ἀνωρύξεως τάφων καὶ περὶ τῶν λοιπῶν συμβάντων δι' ὧν ἐξυβρίζεται ἡ χριστ. Θρησκεία. Καθιστᾶ γνωστὸν ὅτι κατέρχεται εἰς Κρήτην ἀνταποκριτὴς τοῦ Λονδίνειου « Χρόνου » ὁ Ser Donald Vallans, ἄνθρωπος μεγάλης ἀξίας καὶ ὑπολήψεως, τέως ἰδιαιτέρος τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Ἰρλανδίας ἐπιφορτισμένος καὶ μὲ ἐπίσημον ἐντολὴν καὶ ὅτι πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ τὸν περιποιηθῶσι καὶ νὰ ἐκθέσωσιν αὐτῷ τὴν κατάστασιν. (1) Ἐπιλέγει δ'

(1) Σχετικῶς ἔγραφεν ὁ Ἄλέκος « σύστησε εἰς τοὺς Κρήτας νὰ ἐλύσωσι τὸν VALLANS. Εἶναι ὁ πρῶτος δημοσιογράφος οὐχὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τοῦ κόσμου καὶ ὁ κάλαμος του ἀξίζει πολὺ. Πάν μέσον πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ νὰ διατεθῇ εὐμενῶς. Ἄλλ' ὄχι ὑπερβολῶς. Ἄρκει νὰ ἐκτεθῇ ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ πεισθῇ ὅτι ἀπαιτεῖται ἡ Ἑθνοπαύει ἐπέμβασις.

(Σημ. Ἄποσπασμα ὡς ἄνω ἐστάλει τῷ Μητροπολίτῃ.

Ἡ Βερολίνοιος συνθήκη, κηρύξασα ὅτι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐπαρχίαι τῆς Τουρκίας ἐμελλον νὰ λάβωσιν αὐτονόμους θεσμούς κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου τῆς Κρήτης, ἀναπτυσσομένου, κατέστησε τὸν Ὁργ. ἐκεῖνον Νόμον θέμα εὐρωπαϊκῆς μερίμνης καὶ περιέβαλεν αὐτὸν μὲ διεθνὲς κύρος. Οὐχ ἤττον ἡ Πύλη, ἐν πλήρει τῆς Εὐρώπης ἀγνοίᾳ μετέβαλε τὸν Ὁργ. Νόμον καὶ οὐδεμίαν δύναμιν διεμαρτυρήθη. Ὁ Βιλιώτης (1) συζητεῖ ἄρθρον πρὸς ἄρθρον τὸ φιομάνιον ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι τινὲς αὐτοῦ διατάξεις εἶναι καλαὶ καὶ ἄλλαι δεκτικαὶ βελτιώσεις. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ τούτου. Τὸ πᾶν εἶναι ἡ ἀρχὴ ἐὰν δ' ἅπαξ γίνῃ δεκτὴ καὶ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπὸ τῶν Κρητῶν ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ Πύλη δύναται αὐτογνωμότως νὰ κανονίξῃ τὴν τύχην τῆς Κρήτης διὰ φιομανίων, αὐριον ἄλλο φιομάνιον εἰμπορεῖ ν' ἀλλάξῃ ὅ,τι εὐρίσκει καλὸν ὁ Βιλιώτης καὶ τότε πλέον δὲν χωρῆ διαμαρτύρησις, διότι τὸ δικαίωμα τῆς Πύλης θὰ εἶναι καθιερωμένον. Ὑποκύπτοντες εἰς τὸ φιομάνιον, οἱ Κρητῆς θὰ καταστήσωσι τὴν πατρίδα των τουρκικὸν βιλαέτιον ἐκ τῶν συνηθῶν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ὑποκύψωσι καὶ ἡ αἱματοχυσία εἶναι ἀναπόφευκτος, ἡ δὲ Εὐρώπη δύναται νὰ προλάβῃ αὐτὴν μόνον, ἐὰν, μετὰ πάντων τῶν προσχημάτων τῆς πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Σουλτάνου εὐλαβείας, δηλώσῃ ὅτι θὰ συμπράξῃ, ὅπως ρυθμισθῇ ἐπὶ λογικῶν βάσεων ἡ τύχη τῆς Κρήτης. Μία πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις ἐν Κων)λει ἢ ἡ ἀποστολὴ ἐπιτρόπων ἐπὶ τόπου θὰ προελάμβανε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Οὕτως ομίλησε καὶ πρὸς τὸν Κρίσπην καὶ πρὸς τὸν Galli . . .
Ἀλέκος

Π α ρ α ι ν ἑ σ ε ι ς

Πρὸς τὸν κ. Κωνστ. Παπαδογιάννην(2) (Χανιά)

Πρὸ εἴκοσιν ἐνὸς ἔτους ἔχομεν νὰ συναντηθῶμεν καὶ νὰ ἀλληλογραφῆσωμεν. Τώρα σοῦ γράφω ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρός σου εἰς τὴν σκιὰν τοῦ ὁποίου σὲ ἐξορκίζω νὰ ἀναγνώσῃς τὴν παρούσαν μὲ προσοχὴν ἀφοῦ ξεύρης ὅτι ὁ γράφων ἀνήκει πάντοτε εἰς τὴν Πατρίδα χωρὶς νὰ ἐπιδιώκῃ ἴδιον σκοπὸν ἢ συμφέρον. Δὲν ἐξετάζω ποιοὶ ἐδημιούργησαν τὴν παρούσαν κατάστασιν. **Ἡμῖν ἀντίθετος πρὸς τὴν κίνησιν αὐτὴν, καὶ οἱ ὑπεύθυνοι θὰ λογοδοτήσωσιν ἐνώπιον τῆς ἱστορίας.**

1) Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Χανίοις, 2) Ὁπλαρχηγὸς καὶ πολιτευόμενος ἐκ Σελίνου,

Τώρα θέλω νὰ μάθω : πῶς εὐρίσκονται Κρήτες νομίζοντες ὅτι εἶναι χρήσιμοι εἰς τὴν Πατρίδα των, ἐὰν συμμορφοῦνται μὲ τὴν γνώμην τοῦ Σακῆρ - Πασσᾶ, ὅστις διακηρύττει ἐξ ὀνόματος τῆς Πύλης ὅτι καταργοῦνται τὰ προνόμια τῆς Κρήτης . . . »

Ἐξακολουθεῖ μὲ γλῶσσαν γλυκεῖαν νὰ τὸν συμβουλεύῃ καὶ τοὺς ὁμοίως σκεπτομένους—διότι ἦσαν πολλοὶ—ὅτι τὴν Συνθήκην τοῦ Βερολίνου εἶχον συνυπογράψῃ μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ αἱ Δυνάμεις καὶ δὲν δικαιοῦται μονομερῶς ἡ Τουρκία νὰ καταργήσῃ τὰ ἐκ ταύτης ἀπορρέοντα προνόμια διὰ Φιρμανίου, καὶ ὅτι αἱ Δυνάμεις θὰ ὑποχρεώσουν τὴν Πύλην νὰ τὰ σεβασθῇ· πρέπει ὅμως οἱ χριστιανοὶ νὰ τηρήσουν παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τοῦ Σακῆρ Πασσᾶ καὶ ἐπιλέγει :

« Ἡ Ἄλσατία καὶ ἡ Λωρραίνη, κατεχόμεναι ὑπὸ 15 μυριάδων Γερμανικοῦ στρατοῦ ἀποστέλλουσιν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Γερμανικὴν Βουλὴν οὐχὶ ἵνα συμπράξωσι μετὰ τῶν Γερμανῶν, ἀλλ' ἵνα διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Σλάβους τῆς Αὐστρίας. *Ἔμαθα ἐπίσης ὅτι ὑπογράφετε ἀναφορὰς καὶ ζητεῖτε τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἐὰν ἀληθεύῃ εἶναι τρομερὸν καὶ γελοῖον.* Πρῶτον διότι, ἐνῶ ὅλαι αἱ Μ. Δυνάμεις συσκέπτωνται νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν μας, ψυχραίνετε αὐτὰς διὰ τῆς προτιμήσεως τῆς μιᾶς καὶ ἔπειτα διότι νομίζετε ὅτι ἀρκεῖ νὰ ὑπογράψετε μίαν ἀναφορὰν γιὰ νὰ ἀλλάξωμεν Κύριον. Τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ἐνδιαφέρει ἐξίσου Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν ἢ νομίζουσιν ὅσοι ὑπογράφουν καὶ ἐὰν ἤθελεν εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἡ ὑπογραφή των, ὅτι θὰ διηκόλυναν τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων των ;

Μόνον ποῦ θὰ μετέβαλον τὰ σαπιμένα δεσμὰ τῆς Τουρκίας μὲ τὰ χαλύβδινα καὶ ἀδιάρρηκτα τῆς Ἀγγλίας, κατόπιν δὲ τῆς τύχης τῶν Κυπρίων θὰ ἦσαν ἐντελῶς ἀσυγχώρητοι.

Ἡ παροῦσα θὰ μείνῃ μεταξύ μας. Ἐὰν ὁμως δὲν μὲ ἀκούσετε, ἐὰν δὲν λάβετε λίγην ὑπομονὴν, ἐὰν λιποψυχήσετε, ἐὰν δὲν ἀντιστῆτε κατὰ τοῦ Σακῆρ-Πασσᾶ, θὰ τυπωθῇ εἰς τὸ μέλλον(1) διὰ νὰ εἰσθε ἀδικαιολόγητοι, διότι Σᾶς ἐλέχθησαν τὰ μέλλοντα κακὰ(2)

Λιβόρον 27 Ἀπριλίου 1890

Παρθένιος Κελαϊδῆς

1) Προφητικὴ διαίσθησις, 2) Δύο μῆνας κατόπιν ὁ Παπαδογιάννης ἐζήτηε τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Παρθενίου διότι οἱ ἐν Ἀθήναις Πρόσφυγες κατηγοροῦν αὐτὸν ὡς τουρκόφιλον διότι εἶχε διορισθῆ διοικητῆς Σφακίων εἰς Βέρον.

Τεργέστη 5 Ἀπρ. 1890

Παρθένιε

. . . Τὰ καταφέρεις ὠραῖα. Ἐλπίζω ὅτι ὁ Κρίσπης, ἀρχαῖος ὁμό-
τεχνός σου, ἦτοι **συνωμότης** θὰ συγκινηθῆ καὶ θὰ κάμη κάτι.
Ὑπαγε καὶ εἰς Κάννας καὶ ἐὰν δὲν σὲ δεχθῆ ὁ Σαλισβουρῆς, τὴν
προσβολὴν θὰ λάβῃ ὁ Στήλιαν, ὄχι Σύ. Ἄλλὰ πρὸς τὸν Ἄγγλον
ἔσο προσεκτικός, διότι ἴσως κρύπτεται τις ὑστερουβουλία. Ὁμίλη-
σε ὡς Ἑλλήν θυσιάζων χάριν τῆς Εὐρώπης πᾶν αἴσθημα καὶ μὴ
ζητῶν ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν Σου, ἢ ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ
περιουσίας, ἦν ἡ Πύλη δὲν δύναται νὰ παράσχη, ἄνευ Εὐρωπαι-
κῆς ἐπιβλέψεως καὶ συμπράξεως.

Φοβοῦμαι μὴ ὁ Gallί, δὲν τὰ καταφέρει καλὰ εἰς τὴν Βουλὴν
καὶ διὰ τοῦτο ἐνόμισα καλὸν νὰ σοῦ στείλω τὴν σημείωσιν αὐτὴν,
νὰ τοῦ τὴν στείλῃς ὡς ἰδικήν σου—μὲ τὰς ἀνορθογραφίας ποῦ ἔχει(1)

Πρέπει νὰ ἐπιμείνωμεν, ὄχι εἰς τὰς ὁμότητες, αἵτινες διαψεύ-
δονται ἐκ Λονδίνου (καὶ αἱ διαψεύσεις Ἄγγλων ὑπουργῶν θὰ
εὐρίσκωσι πάντοτε ἐν Εὐρώπῃ μείζονα πίστιν ἢ αἱ ἰδικαί μας δια-
διαβεβαιώσεις) ἀλλ' εἰς τὸ ζήτημα τοῦ δικαίου, εἰς τὸ Φιρμάνιον,
διότι ἐκεῖ τὸ ἔδαφος εἶναι νομίμως ἀκαταμάχητον καὶ ἡ Εὐρωπαι-
κὴ ἐπέμβασις δεδικαιολογημένη καὶ ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῶν συν-
θηκῶν.

*** Αλ. Βυζάντιος**

* *

Οὕτως ἐδόθησαν πρὸς τὸν Gallί τ' ἀναγκαῖα στοιχεῖα καὶ ἔκαμε
λαμπρὰν ἀληθῶς ἀγόρευσιν ἐν τῇ Ἰταλικῇ Βουλῇ κατὰ τὴν συνε-
δριάσιν τῆς 12 Μαΐου 1890, ἣτις ἔκαμε τοιαύτην αἴσθησιν, ὥστε
ἐδημοσιεύθη εἰς πολλὰς Εὐρωπαικὰς ἑφημερίδας, ἐκυκλοφόρησεν
εἰς φυλλάδια, οἱ ἀπανταχοῦ δὲ Κρῆτες ἔσπευσαν νὰ τὸν εὐχαρι-
στήσωσιν. Οἱ Κρῆτες ἔσπευσαν νὰ συγχαρῶσι τὸν Παρθένιον, διὰ
τὰς ἐνεργείας του ταύτας, διότι εἰς ὅλους ἦσαν γνωσταί.

Εἰς τὸν Gallί ἔγραφε μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν του, ὅτι μετέ-
φρασε καὶ ἐξετύπωσε τὸν πολῦτιμον λόγον του, ἵνα λάβωσι γνῶσιν
οἱ Κρῆτες, ἐμπνευσθῶσι θάρρους, ἵνα ἐπαληθεύσωσιν αἱ ἐλπίδες
καὶ πεποιθήσεις του, προσθέτει δέ: »Καὶ ἐκ Τεργέστης καὶ ἀλλα-
χόθεν μὲ ἠρώτησαν **τίνα ὑπαινίττεσθε ὅτι ἀπεβιβάσθη εἰς Βε-**

1) Ἡ σημείωσις αὕτη εὑρεθαι μετὰ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρ-
χείῳ κατατεθειμένη.

νειαν κατὰ τὸ 1878 καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν τοῦ Σεβαστοῦ κ. Κρίστη, τοῦ ἤρωος Γαριβάλδη καὶ Ὑμῶν; Ἀπῆνθησα ὅτι εἰσθε Σεῖς ὁ ἀρμόδιος νὰ τὸν ὀνομάσετε (1).

Ὁ Galli ἀπῆνθητα :

Ἀκριβέ μου φίλε κ. Κελαϊδῆ,

Μετὰ συγκινήσεως ἀνέγνωσα τὴν πολύτιμον ἐπιστολὴν τῶν ἀνδρείων συμπολιτῶν Σας. Σᾶς παρακαλῶ, διερμηνεύσετε αὐτοῖς τὰς εὐχαριστίας μου καὶ διαβεβαίωστέ τους ὅτι δὲν θὰ παραλείψω οὐδεμίαν εὐκαιρίαν ὅπως φανῶ ἄξιος τῆς ἐλπίδος ἣν τρέφουσι διὰ τὴν πρὸς τὸν γενναῖον Λαὸν τῆς ὡραίας Κρήτης ἀφοσίωσίν μου.

R. GALLI

Ἀρματωλικὴ Δραΐσις

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν διπλωματικὴν καὶ πολιτικὴν δραΐσιν, ὁ Παρθένιος, δὲν ἐλησμόνει καὶ τὴν ἔνοπλον.

Ἐκ Κρήτης εἶχον καταφύγει εἰς Ἀθήνας πλείστοι πρόσφυγες, μετὰ τῶν ὁποίων εὐρίσκετο εἰς ἐπαφὴν διὰ καθημερινῆς ἀλληλογραφίας, διὰ τοῦ παραιτηθέντος Ἐφέτου Γ. Στρατηγάκη. Ἐσκέφθη λοιπὸν, νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς ζωηροτέρους ἐξ αὐτῶν, διὰ τοῦ καταρτισμοῦ Ἀρματωλικῶν Σωμάτων.

Ὁ Ἰωσήφ Λιάπης ἐκ Σφακίων, ἦτο ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ ἀνδρείος, ἀντεκδικούμενος δὲ κατὰ τὸ ἔθιμον τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος δι' οἰκογενειακοὺς λόγους, εἶχε διαπράξει πλείστα κοινὰ ἀδικήματα· ἐσκέφθη ὅμως ὁ Παρθένιος, ὅτι καταλλήλως χρησιμοποιούμενα τὰ προτερήματά του, θὰ ἦτο δυνατόν, νὰ ὠφελήσουν τὴν πατρίδα. Τὸ ἠθικὸν τῶν Κρητῶν εἶχε καταπέση, λόγφ τῶν ἀλλεπαλλήλων φόνων καὶ λοιπῶν ἀτιμώσεων τῶν Τουρκαλβανῶν, ἐὰν δ' ἐπληρώνοντο διὰ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος, ἀσφαλῶς θὰ περιορίζοντο μὲν οὗτοι, θὰ ἐξυψοῦτο δὲ τὸ φρόνημα τῶν ἡμετέρων. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Εἰδοποίησε τὸν Λιάπην, ὅτι θὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐκεῖνος δ' ἀπῆνθητα :

Πειραιεὺς 10 Μαΐου 1890

Σεβαστὲ θεεῖ Παρθένιε Κελαϊδῆ

Εἰς Λιβόρνον

Ἀπὸ τὸν ἀνεψιὸν Σας κ. Ἐμμ. Κελαϊδῆν, Μηχανικόν, ἐνε-

1) *Ἦτο ὁ Παρθένιος ἰδ. Ἀνωτέρω.

θαρρύνθην νά ἀποστείλω Ὑμῖν τὴν παροῦσάν μου, πρῶτον μὲν νά Σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τοὺς ἐπαίνους τοὺς ὁποίους μοι ἀπονέμετε καὶ διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην ἧς μὲ νομίζετε ἄξιον.

Εἴθε τὸ ἔργον τῶν καλῶν πατριωτῶν νά φέρῃ εὐχάριστα ἀποτέλεσματα διὰ τὴν ἀτυχῆ καὶ ἀτιμασμένην πατρίδα μας.

Καθὼς σήμερον μὲ ἐβεβαίωσεν ὁ κ. ἀνεπιός Σας, ὅτι προθύμως θὰ μὲ συνδράμετε νά σχηματίσω ἓν Σῶμα, τὸ ὁποῖον νά μεταβῆ εἰς Κρήτην, ἠθέλησα νά Σᾶς γράψω ὁ ἴδιος καὶ νά Σᾶς παρακαλέσω νά σπεύσῃτε ὅσον μπορεῖτε ταχύτερον διότι εἶναι ἀνάγκη.

Ἐκ τῶν γραφομένων Ὑμῶν καταλαμβάνω τὸ σοβαρὸν τῆς ὑποθέσεως, καὶ τὸ ὅτι ὁ ἀνεπιός Σας θὰ μοῦ εἶναι σύντροφος μὲ ἐνθαρρύνουν καὶ μοῦ δίδουν τὰς αἰσιωτέρας ἐλπίδας ὅτι νῦν θὰ ἀνασταθῇ ἡ θαμένη τιμὴ τῆς Πατρίδος μας.

Μὲ ὑπόληψιν

Ἰωσήφ Λιάπης

Ὁ Π. Κελκιδῆς Γεν. Πληρεξούσιος Κρήτης

Ὁ Στρατηγᾶκης ἔγραφεν αὐτῷ ἀπὸ 20 Μαρτίου 1890.

... Σᾶς ἐσωκλείω τὸ γαλλιστὶ συνταχθὲν Γεν. Πληρεξούσιον Κρήτης, ὑπογεγραμμένον παρὰ πάντων τῶν πατριωτῶν μας.

Ὅντως ἐστάλη Πληρεξούσιον ἀπὸ 13)25 Μαρτίου 1890 δι' οὗ ἀνεκηρύσσετο Γεν. Πληρεξούσιος Κρήτης μὲ τὴν ἐντολὴν νά περιέλθῃ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλὰς καὶ νά συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς Κρήτης. Ἐφερε δὲ ὑπογραφάς.

Γ. Κορκίδης, Μ. Μυλωνογιάννης, Ἰω. Γ. Παπαδάκης, Α. Σκαλίδης, Ι. Γεωργακάκης, Ν. Χριστοδουλάκης, Ἰω. Μουρελάκης, Ι. Α. Παπαγιαννάκης, Χ. Ἀγγελιδάκης, Ν. Θειακάκης, Κ. Φραγκούλης, Μ. Δημητρακάκης, Ἄντ. Α. Βολανάκης, Γ. Στρατηγᾶκης, Μίν. Λαμπρόπουλος, Κ. Σταυρακάκης, Ἄνδ. Κακούρης, Ἄντ. Σήφακας, Ἰω. Μανουσάκης, Στ. Μαυρογένης, Ἰω. Σκουλᾶς, Ἐμ. Μαυρογένης, Ν. Νικολούδης, Μ. Χαζιράκης, Ἰω. Ἀληφιερᾶκης, Κ. Μ. Φούμης, Ἐλ. Κ. Βενιζέλος, Χαρ. Πωλογεωργάκης, Στ. Βαρδάκης, Γ. Καφάτος, Ι. Χλαμπουτάκης, Ν. Κορνάρος, Γρ. Πωλογεωργάκης, Σ. Πορτάλιος, Α. Μαθιουδάκης, Γρ. Σπινθοῦρης, Ν. Πιρασυράκης, Γ. Καλέργης, Ν. Παπαδάκης, Α. Χαλκιαδάκης, Ν. Βασιλογεώργης, Ἐμ. Τζανακάκης, Γ. Κατσοράκη, Ἰ.

Κορωνάκης, Ἐμμ. Πενθερουδάκης, Ι. Διαλυνάκης, Ι. Τερζάκης, Π. Πετράκης, Α. Μαλαγαρδῆς, Μιχ. Ἀετός, Χ. Κατσικάκης, Γ. Μιστράκης, Γ. Σηφαλουδάκης, Ἐμμ. Βαρδίδης, Ἐμμ. Τζαρδῆς, Ι. Θεοδωράκης, Ν. Παπαδάκης, Γ. Πολυχρονίδης, Ἐλ. Χατζιδάκης, Γ. Μαρκουλάκης, Ἐμμ. Σπυριδάκης, Ἀντ. Βαρδάκης, Ἐμμ. Βαρδάκης, Δ. Χελούρδης, Γ. Περακάκης, Ἀνδ. Χουλιόπουλος, Ἀλ. Παπαχατζάκης, Γ. Μπρουσαλάκης, Χ. Καλοῖδᾶς.

Ὁ Ἀλ. Βυζάντιος ἔγραφε 14 Ἀπρ. 1890.

Παρθένιε,

Θαυμάζομεν μὲ τὸν Σκαλτσούνην τὴν ἀκατάβλητον δραστηριότητά Σου.

Σὺ κάμνεις τὸ χρέος Σου καὶ πάλιν μὲ τὸ παραπάνω, ἐὰν δ' οἱ περίφημοι «ὄπλαρχηγοὶ» εἶχαν τὸ ἑκατοστὸν τοῦ φρονήματος τοῦ Καπετὰν - Παπᾶ, ἡ Κρήτη σήμερον θὰ ἦτο κυρία ἐαυτῆς. Ἀλλ' ἔγιναν Μακεδόνες ἢ καὶ χειρότεροι, διότι περνοῦν ἀπὸ τῆς παρατόλμου ἀφροσύνης· εἰς τὴν ἄφρονα ἀτολίαν.

Ἐχρηαίζοντο 200—300 Κρηῆτες· ὦ· Σὲ, ν' ἀφιερωθῶσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ν' ἀρχίσωσι τὸ τουφέκι. Ἴσως τότε συνεκινουῦντο καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι **σταφιδολάτρες**.

Ἄνευ **Σοῦ** καὶ **ἐμοῦ**, αἱ ἐκλογαὶ θὰ ἐπετύγχανον καὶ ὅμως τὴν ἐκλογικὴν ἀποτυχίαν τοῦ Σακῆρ - Πασσᾶ, ἀνέφερεν ὁ Κρίσπης· ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ ἐκκρεμοῦ· τοῦ Κρητικῆς ζητήματος.

Ἀλέκος

Ὁ Ἀναστάσιος ἔγραφεν ἀπὸ 21 Μαΐου 90.

... Ἀντιθέτως πρὸς τὰ οἰκογενειακὰ (περιγράφει σοβαρὰ· ἀσθενείας) τὰ Κρητικὰ πηγαίνουν ἄριστα... Ὅτι ὁ Κρίσπης εἶναι ἐντελῶς· εἰς τὰ νερά μας, τὸ εἶδες ἀπὸ τὸν λόγον του. Ἀλλ' αὐτὸς μόνον δὲν ἀρκεῖ· τὸ εἶπομεν τοσάκις. Ἐμπιστευτικῶς λοιπὸν σὲ λέγω ὅτι ἡ Ἀγγλία ἤρχισε νὰ ἀλλάξῃ διαγωγὴν καὶ ὅτι ἴσως κατορθωθῆ μία συνεννόησις. Ὁ Βιλλιώτης ἐγύρισεν ἐντελῶς τὸ φύλλον καὶ γράφει πλέον ὅτι τὰ πράγματα δὲν οἰκονομοῦνται καὶ ὅτι, ὄχι μόνον πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ τὸ πρῶτον Καθεστῶς ἀλλὰ καὶ φιλελευθερώτερον πολίτευμα, εἶδος ἡμιανεξαρτήτου ἡγεμονίας. Φαντάσου τί πρόοδος! Ὑπερβαίνει καὶ τοὺς πόθους μας! Τοῦτο εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐκλο-

γών και ἀποδεικνύεται πόσον ὀρθῶ; ἐσκέφθημεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Πρέπει ὅμως πάση θυσίᾳ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ἐπιστροφή τῶν προσφύγων γιατί ὀβιλλιώτῃ; θὰ ξαναπάρῃ θάρος. Νὰ γράψῃ; νὰ στείλουν οἱ Κρητες εὐχαριστήρια τοῦ Galli.

* *

Ὁ Βουλγαρίδης ἀπὸ 22 Μαΐου 90 ἔγραφεν αὐτῷ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα περὶ τῆς καταστάσεως; ὅτι ἐν Σελίμφ τὴν 7 Μαΐου δύο ἄνδρες; 20 καὶ 27 ἐτῶν συνελήφθησαν ἐδάρησαν προσεβλήθησαν, ἐσφάγησαν ὡς, ἀρνία αἱ δὲ κεφαλαὶ των ἐκοπανίσθησαν καὶ συνετριβήσαν διὰ λίθων; οἱ ἀγρόται δὲν τολμῶσι νὰ ἐξέλθωσι πρὸς θερισμόν. Οἱ δήμαρχοι τῶν χωρίων εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν καὶ διαμαρτύρονται. Οἱ ἔνοχοι ποτὲ δὲν συλλαμβάνονται, συλλαμβάνονται οἱ ἴδιοι οἱ χριστιανοὶ ὡς συκοφαντοῦντες.

Ἡ προδοτικὴ στάσις τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως παρέλυσε τοὺς χριστιανοὺς καὶ κατέστησεν αὐτοὺς λαγούς.

Προσέθετε δὲ τὴν 12 Ἰουνίου 1890.

Ὁ ἀνειψιὸς Σου (1) ἐπέστρεψεν ἐκ Σφακίων ἄπρακτος, διότι στερούμενοι πολεμοφοδίων οἱ ἄνθρωποι φοβοῦνται—καὶ δικαίως τὰς καταδιώξεις. Ἔχε ὑπ' ὄψει ὅτι τὰ Σφακιά κατέχονται ὑπὸ ἀπειραρίθμου στρατοῦ, ἡ δὲ τρομοκρατία καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις ἐφοδίων κατέστησεν ἐπιφυλακτικὸς καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀρειμανίους καὶ ἀληθῶς ἀνδρείους Σφακιανούς.

... Σήμερον εἰς Μεμένης (2) μετὰ μιᾶς δρακὸς χωροφυλάκων, δολοφονεῖ ἀτιμωρητῆ γυναικας καὶ παιδία ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ ἀλλαχοῦ, δέρει, φορολογεῖ, ἀτιμάζει καὶ ἔνεκεν τῆς ἐλλείψεως πολεμοφοδίων οὐδεὶς τολμᾷ νὰ τῷ δώσῃ ἐν καλὸν μάθημα. Τὸ χιλιόστον τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων διαπραττομένων ἐὰν συνέβαινον ἄλλοτε χιλιάδες θὰ ἐλάμβανον τὰ ὄπλα καὶ θὰ ἐτιμῶρουν παραδειγματικῶς τοὺς ἐνόχους. Τὸ φρόνημα τοῦ τόπου ἔχει ταπεινωθῆ εἰς ἀπίστευτον βαθμόν καὶ διὰ νὰ ἀνυψωθῇ ἀπαιτοῦνται ὄπλα καὶ πολεμοφόδια, ἀλλ' ἡ βλακεία τῶν Κυβερνώντων Ἑλλήνων τοὺς ἔχει καταστήσει γελοίους εἰς τὰ ὄμματα τῆς Εὐρώπης, διότι τὸ πᾶν ἀναμένουν ἀπὸ τὰς συμπαθείας τῶν Εὐρωπαίων...»

1) Ἐμμ. Κελαϊδῆς εἶχεν ἀποσταλῆ ἵνα ἐξετάσει τὴν κατάστασιν νὰ συστήσῃ ὑπομονὴν καὶ νὰ ἐτοιμασθῶσι πρὸς ἐξέγερσιν.

2) Τούρκος Ἀξιωματικὸς τῆς Χωροφυλακῆς.

Οἱ Κρητες ἄοπλοι ὄντες καὶ ἐγκαταλειμμένοι παρὰ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, ἥτις ἐδίδασκε νὰ σφάζονται ν' ἀτιμάζονται, νὰ τυραννῶνται ἕως οὔ... ἔλθουν τὰ θωρηκτά, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσωσι ἕτερον τι, παρὰ νὰ τηρῶσιν παθητικὴν στάσιν ἀπέσχον τῶν ἐκλογῶν ἤδη δ' ἤρχισαν οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι κατόπιν κοινῆς συνεννοήσεως νὰ παραιτῶνται μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν θὰ ἐδέχοντο νὰ ἀναλάβωσιν ἕτεροι. Ἐνεκεν τούτων ἐκρίνετο ὅτι μετεβλήθη καὶ ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ.

Ὁ Ἀνασ. Βυζάντιος ἀπὸ 29 Μαΐου ἔγραφεν ἐκ Ρώμης.

... Εἶδον χθὲς τὸν Κρίσπη, ὅστις δὲν εἶχε καμμίαν νῦξιν ἐξ Ἀγγλίας. Δὲν ξέρω μήπως, αἱ νέαι ἐπιείκειαι τοῦ Σουλτάνου, ὁ διορισμὸς χριστιανοῦ ἡγεμόνος καὶ ἡ γενίκευσις τῆς ἀμνηστείας, συνδέονται πρὸς τὸν φόβον τοῦτον τῆς μετατροπῆς τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς—μήπως ἤρχισαν δηλ. νὰ κάνουν λύσιν; Αἶ καὶ νὰ ἤκούοντο τώρα γλῆγορα καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ Σου (κατὰ λάθος τοὺς ἔδωκα τὸ ἀληθές των ὄνομα) πῶς θὰ τὸ ἤκουεν ὁ Σουλτάνος!

Ὅταν θὰ ἴδω τὸν Κρίσπην θὰ τοῦ ἐνθυμήσω τὸ κομμάτιον τοῦ 1878. Ποῦ νὰ τὸ ἐφαντάζεσο τότε, Παρθένιε, ὅτι ἐχειροτόνεις Κομιτατζῆν ἓνα μέλλοντα Πρωθυπουργόν. Εἰς ἐμὲ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅστις ἔχει φαίνεται ἁμαρτίαις μαζύ μας, μὲ διηγῆθη χθὲς, ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ τὸν ἐδίωξαν εἰς τὰ 1854 ἐκ Μάλτας, διότι ἔγραφε κατὰ τῆς κατοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐφημερίδα του. Νὰ δοῦμεν ποῦ θὰ τὸν κατανήσωμεν ἐπὶ τέλους.....

Προσέθετε δὲ τὴν 3 Ἰουλίου 1890.

(Ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς μετὰ τὴν ἐκθεσιν οἰκογενειακῶν ἀτυχημάτων). Ἦτο διὰ τὴν τύχην τῆς Κρήτης νὰ τὴν παραμερίσω λίγο. Αἱ ἀποβάσεις τῶν ἐθελοντῶν καὶ ἰδίως τοῦ Λιάπη, μὲ κατηνχαρίστησαν. Ἀλλὰ τί τοῦ ἦλθεν τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ Corriere (δὲν εἶναι τώρα ἀνεπιμὸς Σου εἶναι ἀνταποκριτῆς)(1) νὰ τηλεγραφήσῃ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πλοίου; Καὶ ἂν κάμῃ νὰ φθάσῃ τρεῖς τέσσαρας ἡμέρας βραδύτερον, δὲν ἔχει καιρὸν νὰ τηλεγραφήσῃ ὁ πρόξενος Νεαπόλεως εἰς τὸν Πασσᾶν νὰ πάρῃ τὰ μέτρα του; θὰ πῆς ὅτι εὐτυχῶς οἱ

1) Πρόκειται περὶ τοῦ Ἐμμ. Κελαϊδῆ.

Τοῦχοι ἔχουν τὴν καλὴν συνήθειαν . . . νὰ μὴν πιάνουν κανένα! ἄλλ' ὅπως δήποτε . . .

Τὸν Κρίσπη εἶδα χθές, ἐφαίνετο εὐχαριστημένος διότι τὰ πράγματα ἐβρώμησαν εἰς Κρήτην καὶ μὲ ἠρώτα τὰ νεώτερα περὶ συγκρούσεων καὶ ἀποβάσεων ἐθελοντῶν. Μόνον ποῦ δὲν ἔτριβε τὰ χέρια του. «Ὡστε πλέον—ἐσυμπέρανε,—κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Σακῆρ—Πασσᾶ ἀπέτυχε καὶ ὅτι τὸ Φιρμάνιον εἶναι χαρτὶ ἄγραφον» Εἶναι ἄραγε αὐτὰ τὰ ὁποῖα σκοπεύει νὰ γράψῃ εἰς τὴν Νόταν του;

Εἶδα χθές καὶ τὸν Billot (1) Μὲ ἠρώτησε μόνος του πληροφορίας περὶ Σοῦ καὶ μὲ ἔκαμε πολλοὺς ἐπαίνους περὶ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς νοημοσύνης Σου. Ἐπεθύμει νὰ μάθῃ καὶ ἄλλας λεπτομερείας περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Κρήτης, τὰς ὁποίας τοῦ ἔδωσα. Δὲν μὲ τὸ εἶπε ῥητῶς· ἀλλ' ἐκατάλαβα ὅτι ἔγραψεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν του, περὶ τῆς καταστάσεως μας. Θὰ ἦτο πολὺ εὐτυχὴς ἐὰν ἡ Γαλλία ἐλάμβανεν ἐνεργὸν μέρος πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος· ἀλλὰ φοβεῖται τὴν γενικὴν ἐπιφυλακτικότητά τῆς Κυβερνήσεως ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἔξωτερικὰ ζητήματα. Ὅμολογεῖ ὅτι δὲν ἔχουν παρὰ μίαν *idée fixe*, τὴν Γερμανίαν.

*
**

Πρὸς τοῦτον (Billot) ὁ Παρθένιος ἔγραψεν.

Ἐντιμὲ καὶ ἐκλεκτὲ φίλε,

Ἐγραψα ὑμῖν ἄλλοτε, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ περιέλθῃ τὴν Κρήτην (εἰς τὸ ἔσωτερικόν) ὁ Πρίγκηψ Βατεμβέργ, γαμβρὸς τῆς Βασιλείσσης τῆς Ἀγγλίας, καὶ ὅτι εἰς περιστάσεις ἀνωμάτων, ἢ περιοδεία τῆς Α. Υ. δὲν ἠδύνετο παρὰ νὰ εἶναι ὑποπτος. Αἱ τελευταῖαι ἄς ἔλαβον ἐπιστολαί, ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ὁ Πρίγκηψ διατρίβων ἐν τινι ὄροπεδίῳ τῆς Δυτικῆς Κρήτης, συνεβούλευσε τοὺς ἐπικαλουμένους τὴν μεσολάβησίν του, παρὰ τῇ Α. Μ. τῇ Β. τῆς Ἀγγλίας—ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ—νὰ ἀναγκάσῃ ὁ Κρητικὸς Λαὸς τοὺς προκρίτους αὐτοῦ, νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, ἢ δὲ Α. Υ. δὲν θὰ ἐδυσκολεύετο νὰ δεχθῆ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Κρήτης, ὡς ἀντελήφθησαν οἱ γνωρίσαντες αὐτόν.

Εἶμαι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω καὶ νὰ πληροφορήσω τὸν ἔχοντα

1) Πρεσβευτὴς Γαλλίας.

τὴν περιέργειαν νὰ μάθῃ, ὅτι ὁ Κρητικὸς Λαὸς, ὁ τοσάκις ἀποστραφεὶς ὁμοίως τῆς Ἀγγλίας προτάσεις, οὔτε καὶ σήμερον θὰ τείνει εὐμενὲς οὖς εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς Α. Υ. ἀλλ' ὅμως ποσάκις καὶ ἄτομα καὶ ἔθνη δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀποδεχθῶσιν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦσιν;

Εἶναι καιρὸς πλέον, ἀγαπητὲ φίλε, νὰ λάβωσιν αἱ Μ. Δυνάμεις καὶ ἰδίως αἱ μᾶλλον ἐνδιαφερόμεται, ἐν μέτρον ὀριστικόν· οὕτω θ' ἀποκτήσῃ ἡνῆσος εἰρήνην θὰ ἐξασφαλισθῇ δὲ καὶ τοῦ κινδύνου, ὄν συνεχῶς διατρέχει νὰ πέσῃ εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς Ἀγγλίας, ὅπερ ἀσύμφορον διὰ τὰς Δυνάμεις τὰς ἐνδιαφερομένας διὰ τὴν Ἀνατολήν.

Ὡς ἐβεβαιώθην ἐσχάτως, Ἀγγλία καὶ Ἰταλία θέλουσιν ὑποστηρίξει ἐν Κρῆτῃ Ἡγεμονίαν ὑποτελῆ, τελευταῖον δ' ὅτι καὶ ἡ Κυβέρνησις τῆς Γαλ. Δημοκρατίας συνήνωσε τὰς ἐνεργείας της μετ' Αὐτῶν. Περὶ τῶν ἐνεργειῶν Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ τὸ βεβαιώσω, διστάζω ὅμως νὰ πιστεύσω ὅτι καὶ ἡ Γαλλία συμπράττει διότι τόσον εὐχάριστον γεγονός δὲν θὰ ἐδυσκολεύεσθε νὰ μοὶ τὸ ἀναγγείλετε. . .

Παρθένιος Κελαῖδης

Ὁ Ἀνασ. Βυζάντινος ἔγραφεν ἐκ Ρώμης ἀπὸ 8 Αὐγούστου 1890:

. . . Ὁ Κρίσπης μοῦ εἶπεν ὅτι ὅπως τὸν παρεκάλεσες, παρήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Κωσταντινουπόλει Πρέσβυν νὰ συστήσῃ εἰς τὴν Πύλην νὰ φέρεται πρὸς τοὺς ἐξορίστους καὶ τοὺς φυλακισμένους μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς ἠπιότητος. Εἶναι τὸ μόνον κατορθωτὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Τὸ σχέδιον μας τὸ τῆς ἐνόπλου, ἐν μικρῷ κῆκλῳ ἀντιστάσεως ἀπεδείχθη δυστυχῶς ἀνεφάρμοστον. Εἶτε διότι ὁ λαὸς δὲν θέλει νὰ κινδυνεύσῃ ἄνευ τῆς βοήθειάς τῆς Ἑλλάδος εἶτε διότι δὲν ἔχει τὰ μέσα, ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι δὲν ἐνθαρρύνει τὰς συμμορίας. Ἡ φυγὴ τῆς μεταβάσεως ὁμάδος μὲ ἔπεισε περὶ τούτου. Ἐγὼ καὶ σήμερον ἀκόμη φρονῶ ὅτι τὸ σχέδιον αὐτὸ ἦτο τὸ μόνον σωτήριον· ἀλλ' ἐν τῇ πολιτικῇ εἶναι ἀσυγχώρητον νὰ ἔχη κανεὶς ἀπολύτους θεωρίας. Πρέπει νὰ ὑποτάσῃ ἑαυτὸν εἰς τὰ πράγματα καὶ ὄχι τὰ πράγματα εἰς ἑαυτόν. Ὅτι δὲν κατορθοῦται εἶτε καλὸν εἶτε κακὸν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπεται. Μὴ δαπανᾷς κό-

πους καὶ χρήματα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἐν ἄλλῃ καταλληλοτέρῳ ὄρῳ:

Ἐκ Κερκύρας τοῦ ἔγγραφοῦ 19)31 Αὐγούστου 1890:

κ. Παρθένιε Κελαΐδῃ,

Καίτοι προσωπικῶς δὲν ηὔτύχησα νὰ Σᾶς γνωρίσω, οὐχ' ἦτον τὸ ὄνομά Σας, ὡς κοσμοῦν τὴν σύγχρονον τῆς πατρίδος μας Ἱστορίαν, τυγχάνει μοι γνωστότατον καὶ εἰς ἄκρον μοὶ ἐφελκύνει, τὸν πρὸς Ὑμᾶς θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν. . . Σᾶς παρακαλῶ ἵνα εἴποτε νομίσητε ὅτι ἡ ἐμὴ ὑπηρεσία δύναται νὰ ἀποβῆ ὠφέλιμος εἰς τὴν ἀναξιοπαθοῦσαν Κρήτην νὰ μὲ διατάξῃτε ἐλευθέρως, παντὸς ἐλευθέρου πολίτου ὀφείλοντος νὰ προσφέρῃ τὴν ἐργασίαν του εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν. . .

Γεώργιος Α. Ζαβιτζιᾶνος

Εἰς τοῦτον ἀπήντησε διὰ μακρῶν ὁ Παρθένιος:

. . . . Ἀπὸ 20 ἐτῶν διαμένων ἐν Εὐρώπῃ πάντοτε ἐνόμισα, ὅτι ὄφειλον νὰ μὴ ἀπομακρύνωμαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου καὶ πᾶσα ἀσθενής μου ἐνέργεια ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον, ὡς φέροντα τὸν τίτλον οὐχὶ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ ἡ τελευταία αὐτοῦ στάσις καὶ ἡ ἀπάθεια μὲ ἔπεισεν ὅτι διατελοῦμεν ἐν ἀπάτῃ καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὀλίγον σκέπτεται καὶ περὶ δούλου Ἑλληνισμοῦ ὅσον καὶ περὶ ἐλευθέρου. Εἶναι πλάνη οἰκτρὰ, ὅτι τὸ ταξεῖδι τοῦ Βασιλέως ἔχει σκοπὸν νὰ ζητήσῃ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν τῆς Κρήτης. Πόσον εἴμεθα μικροὶ καὶ εὐπιστοὶ. . .

Δὲν θέλω νὰ Σᾶς ἀπογοητεύσω, διότι καὶ ἐγὼ ἔχω τὴν ἀρχὴν ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀδύνατον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν στηρίζεται ἐπὶ τῆς Δ)σύνῃς ἀλλ' ἤθελα νὰ Σᾶς γνωρίσω τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐν τῇ περιορισμένῃ ἰδέᾳ μου βλέπω τὰ πράγματα. . . .

*
*
*

Τεργέστη 20 Σεπτεμβρίου 1890

Ἄδελφὲ Παρθένιε,

Μᾶς εὔρε καὶ τὸ δεύτερον πένθος, ὁ θάνατος τῆς μητρός μας!(1) . . .

1) Τὸ πρῶτον πένθος ἦτο, ὁ θάνατος τῆς ἀδελφῆς του Μαριώρας Χαλκοκονδύλη, ἐπισυμβᾶς τὴν 25 Μαΐου 1890, ἐν Βιέννῃ.

“Όσον και ἂν εἴμεθα λύπημένοι κατὰ τὰς ὄρας τῆς σχολῆς μας μὲ τὸν Ἄλέκον, ἐπολιτικάραμεν ἢ μᾶλλον ἐκρητικάραμεν, ἐπικρίνοντας πάντα τὰ γινόμενα ἐνδέχεται νὰ μᾶς δώσουν σωτήριον ἀντιπερισπασμὸν οἱ Ἀρμένιδες, οἵτινες τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ; ἐφάνησαν πλέον ἄνδρες ἀπὸ ἡμᾶς . . .

Ἄναστίσιος

*
**

Εἶναι ἄξιοι θαυμασμοῦ καὶ παρὰ τὸ μητρικὸν φέρον δὲν ἐλθισμόνουν τὰ πατριωτικά των καθήκοντα.

*
**

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1890 ἐνηργήθησαν ἐκλογαὶ καθ’ ἃς ἠττήθη ὁ Τρικούπης καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Δεληγιάννης.

Ἐπειδὴ ὁ Ἄνασ. Βυζάντιος διωρίσθη ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν Τρικούπη ἔπρεπε νὰ τὸν παύσῃ ὁ Δεληγιάννης!

Λυπηρὸν, ἀλλ’ οὕτω κανονίζονται τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι! εἶναι δὲ φαίνεται μακρὰν ἡ ἐποχὴ καθ’ ἣν θὰ βελτιωθοῦν. Ἡ λύπη τοῦ Παρθενίου ἦτο ἀπερίγραπτος διὰ τὴν ἐπικειμένην ταύτην μεταβολήν, καὶ ὑπερανθρώπους κατέβαλεν ἐνεργείας διὰ τὴν ματαίωσιν, ἀλλ’ ἡ πολιτικὴ ἡουτίνα ἦτο ἀνένδοτος. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐνηργήθησαν καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐκλογαὶ αἵτινες εἶχον φέροι πανίσχυρον τὸν Κρίσπην, πρῶτον δ’ ἐν Βενετίᾳ τὸν Galli.

Ὁ Ἄνασ. Βυζάντιος ἔγραφε τὴν 30 Νοεμβρίου 1890

. . . Σήμερα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν Σου εἶδα τὸν Κρίσπη καὶ ἔφερα τὸν λόγον καθ’ ὃν τρόπον μοῦ ἔγραψες. Ἐξεθύματα. Εἶπα ὅσα ἔπρεπε νὰ εἶπω Προσεπάθησα νὰ τὸν πείσω ὅτι ὁ κρητικὸς ἀγὼν δὲν ἐξέπνευσεν, ὅτι τὸ πῦρ καθεύδει ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ ὅτι ἡεἰρηνικὴ Εὐρώπη διὰ τῆς ἀδιαφορίας της ἠμπορεῖ νὰ πάθῃ λυπηροτάτην surprise. Ὅτι ὡς Κυβερνήτης κράτους φιλελευθέρου καὶ ὡς Κρίσπης ἔχει ὑποχρέωσεις καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὴν Κρήτην καὶ ἂν ὄχι τώρα, ἐν ὧρα εὐθέτω δὲν πρέπει νὰ ὑμνουλῆθῃ ὑπὸ τῶν μισελληνικῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ νὰ κάμῃ ὅτι εἶδεν ὅτι ἔκαμαν ἄλλοι, ὅταν ἀνελάμβαναν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Σικελίας. Τοῦ προσέθηκα ὅσα γενικῶς μοὶ ἔγραψες ἐν λεπτομερείᾳ.

Μὲ ἤκουε μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ εὐμενείας, νομίζω δὲ καὶ

μετά τινος συγκινήσεως. Μοὶ ἀπηύθυνέ τινας ἐρωτήσεις καὶ δὲν μὲ εἶπε μὲν τίποτε ῥητόν· ἀλλ' ὅταν ἔφευγα, μὲ ἔσφιγξε τὸ χέρι καὶ μὲ εἶπεν. «Ἄπαιτὼ νὰ τὸ ξέρετε. Ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα. Θέλω νὰ τῆς φανῶ χρήσιμος». Ἐφυγα εὐχαριστημένος ὅτι ἔκαμα τὸν ἐνθουσιωδέστερον φιλιππικὸν ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Τὶς οἶδεν! ἴσως μίαν ἡμέραν καρποφορήσῃ. Τὸν διάλογον τοῦτον πλὴν Σοῦ οὐδεὶς ἄλλος θὰ μάθῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἶμαι συμφωνότατος μαζύ Σου ὅτι τὰ πατριαρχικὰ εἶναι κακὴ περιπλοκὴ διὰ τὰ Κρητικά. Οἱ Κρητῆς δὲν μποροῦν νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸ φριμάνι καὶ ἀπαιτοῦν νὰ καταργήσουν τὰ βεράτια! Ἀλλὰ τί νὰ τὸ κάμῃς τὸ ὄψωμαίικο ποῦ ἔτυχε νὰ σαπίσῃ ἀπὸ παντοῦ καὶ ἀπὸ παντοῦ νὰ φωνάζουν βοήθειαν! Τί νὰ σοῦ κάμῃ καὶ ἡ δυστυχὴς ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις; Ἐὰν ἡ πολιτικὴ τῆς εἶναι ὅπως τὴν λέγει ὁ Στρατηγάκις, μοῦ ἀρέσει. εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἔπρεπε νὰ κάμῃ καὶ ὁ Τρικούπης ἀντὶ τῆς ἀλυσιστίας του. Ψευτιάς εἰς τοὺς Τούρκους καὶ δουλειὰ ἀπὸ πίσω! Μήπως οἱ Τούρκοι δὲν κάμνουν τὸ ἴδιο μὲ μᾶς; Ὅπλα καὶ πολεμοφόδια εἰς Κρήτην καὶ τὸ ζήτημα μοὶ φαίνεται λελυμένον.

Εἰς τὸ περὶ Λιάπη εἶμαι διστακτικὸς. Τρέμω μήπως τὸν ἐγκυκλοπαιδικὸν ἀποκαταλίπουν πάλιν εἰς τὰ βουνά, οἱ φίλοι τῆς ἐννόμου ἀντιστάσεως.

Ὁ Galli ἐξελέγη πρῶτος. Διὰ τοιοῦτους βουλευτὰς τὸ ἐννοῶ τὸ βουλευτικόν· ἀλλὰ τί τοῦ ἦλθε τοῦ Μαυροκορδάτου νὰ ἀφίση τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰ μιλλιούνια του διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βουλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα του; Τὶ παράδοξον πρᾶγμα μερικοὶ πλούσιοι νὰ μὴ καταλαβζίνουν ποίαν εὐτυχίαν τοὺς ἔδωσεν ὁ Θεός! Φαντάσου με ἐμένα μὲ τὰ μιλλιούνια τοῦ Μαυροκορδάτου. Δὲν θὰ ὄνειρευόμην μήτε Βουλὰς, μήτε Προβείας! **Μόνον Κρήτην! Πῶς μᾶς ἔκκαμες Παρθένιε!**

* * *

Παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Βυζαντίου ὁ Παρθένιος καὶ Δευτέρου φορὰν ἐξώπλισε καὶ ἐξαπέστειλε τὸν Λιάπην. Διὰ κρυπτογραφικοῦ τηλεγραφήματος τοῦ ἐγγνώρισαν.

Κ ε λ α ῖ ὁ ῥ η ν — Λιτόβονον

Λιτόβονον ἀνεχώρησεν 6 Δεκεμβρίου 1890

1891

Τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1891 τῷ ἔγραφεν ὁ Ἄνασ. Βυζάντιος μετὰ τὰ οἰκογενειακά του καὶ ἀσθενείας:

. . . Ἐσὺ Παρθένιε, ἔχεις δύο ἀσθενείας, τὴν Κρήτην καὶ ὅτι δὲν περπατᾷς ἀρκετά. Αὐτὸ θὰ σὲ κάμῃ νὰ βαρύνῃς πολὺ καὶ θὰ χάσῃς βαθμηδὸν καὶ τὴν ὄρεξιν. . . Ἄλλ' ἄς τᾶφίσωμεν αὐτὰ καὶ ἄς ἔλθωμεν γρήγορα—γρήγορα εἰς τὰ Κρητικά μας. Μὲ μίαν λέξιν εἶμαι εὐχαριστημένος. Τὰ πράγματα λαμβάνουν καλὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς ἀνέκαθεν ἀρχάς μας.

Πρώτη γραμμὴ — **Ἐγγραφοὶ Διαμαρτυρήσεις.**

Δευτέρα γραμμὴ — **Ἐνοπλος ἐξέγερσις.**

Ἐὰν ἀσπασθοῦν τὸ πρόγραμμά μας τοῦτο οἱ Κρήτες, φρονῶ ἀδιστακτικῶς ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ. Μέγα ἀπόκτημα θεωρῶ τὸ τοῦ Φωτιάδου καὶ διὰ τὴν πείραν καὶ διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμοφωνίαν τῶν Κρητῶν καὶ διὰ τὰς ἐν Εὐρώπῃ σχέσεις του. Φρονῶ δὲ ὅτι ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἣν ἔλαβεν ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου ἢ Πόρτα θὰ τὸν καταπύῃ δυσκολώτερον ἀπὸ ἓνα Εὐρωπαῖον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐγὼ τὸν προτιμῶ χιλιάκις. Τὸ ἂν θὰ γίνῃ ἢ ὄχι διοικητικῆς αὐτὸς εἶναι ὑστερονὸς λογαριασμός. Πρὸς τὸ παρὸν εἶναι χρησιμώτατος διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν συμβουλῶν του καὶ χαίρω ὅτι καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν φρονεῖ ὅτι ἐλαχίστη διὰ τῶν ὄπλων ἄμυνα θὰ σώσῃ τὰ προνόμια τῆς Κρήτης. Ἦλθαν τὰ ἀνακλητήρια μου. . .

Δὲν ἤξεύρω τόσους μῆνας ἐδῶ τί ἔκαμα. Ἴσως σὺ εἰργάσθῃς πολὺ ἐμοῦ ἐπιωφελέστερον. Τώρα ὅπως καὶ παρὰ σοι, τὸ κέντρον τῶν σκέψεων μου ἀποτελεῖ ὁ «Λιὰπης». Μὲ τὴν ἀπόβασίν του συνενεῖ μεγάλας ἐλπίδας. Ἐχει νὰ ὑπερπηδήσῃ τόσους κινδύνους ὁ δυστυχής! Θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐμάνθανα καὶ τὴν ἀπόβασιν του καὶ ὅτι συνεκεντρώθησαν ὁμάδες τινεσ περὶ αὐτὸν πρὶν ἀνεχωρήσω, διὰ νὰ ἔχω σπουδαῖα ἐπιχειρήματα παρὰ τῷ Κρίσπῃ, εἰς τὸν ἰδιωτικὸν διάλογόν μου, ὃν θὰ ἀφιερῶσω ὀλοσχερῶς ὑπὲρ τῆς Κρήτης, θὰ τοῦ ὁμιλήσω ὡς Ἕλληνα, ὡς ἰδιώτην, θὰ τοῦ εἶπω τί μαγειρεύεται εἰς τὴν Κρήτην νῦν—οκέτα καὶ θὰ τὸν ἐρωτήσω τί δυνάμεθα νὰ περιμένωμεν παρ' αὐτοῦ καὶ πῶς θὰ ἀποδείξῃ πρακτικῶς τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐχω τώρα ἐλευθερίαν νὰ τοῦ εἶπω ὅτι μοῦ ἔλθῃ εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἐνδέχεται νὰ τὸν συγκινήσω ἐγκαταλείπων τὴν ἐξ ἀνάγκης πεφυλαγμένην διπλωματικὴν γλῶσσαν. Θὰ τοῦ παρουσιάσω ἐνώπιον του τὸ κοιμώμενον Κρητικὸν ζήτημα ζωντανὸν καὶ θὰ γίνῃ λό-

γος ὡς ζωντανοῦ. Ἔχω δὲ καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ ἡ Τουρκία θὰ τρομάξῃ ὅπως καὶ τὴν πρώτην φοράν, καὶ θὰ ἀλλάξῃ διαγωγὴν καὶ διὰ τὰ Πατριαρχικά καὶ διὰ τὴν Κρήτην. . . .

Διὰ τὸν Στίλμαν ἔχεις δίκαιον. Εἶναι γεμάτος προτερήματα ἀλλὰ πείσμων καὶ ἰδιότροπος. (1) Εἰς τὰ περὶ Φωτιάδου εἶναι ἀμετάπειστος, διότι ὠμλήσαμεν καὶ μαζί. Φαίνεται ὅτι ἔχει κανὲν προσωπικὸν πάθος μαζί του—ἢ τὸν τυφλώνει ἢ μόνομανία του μὲ τὸν Ἀδοσίδην, τὸν ὁποῖον φαντάζεται Φοίνικα· ἐτηλεγράφησεν ἐν πάσει περιπτώσει εἰς τὸν Times ὅπως τοῦ ἔγραψες.

Ὁ Πρέσβυς ὁμῶς τῆς Τουρκίας μοι ἔλεγεν ὅτι ὁ Φωτιάδης εἰς Κωνίην θεωρεῖται ὡς εἶδος ἀντάρτου. Παρὰ νὰ καταπιῇ τοιοῦτον χάπι ὁ Σουλτάνος μοι φαίνεται ὅτι θὰ προτιμήσῃ καὶ Εὐρωπαϊόν. Ἀλλὰ δὲν βλάπτει ἂν κολακεύεται ἐν τῷ μεταξὺ μὲ τοιαύτην ἐλπίδα καὶ χρησιμοποιοῖ ὑπὲρ τῆς Κρήτης τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὰς σχέσεις του. Γιὰ τὸν Λιάπην μὴ λείπεις νὰ μὲ πληροφορῆς. Μόνον γι' αὐτὸν ἐνδιαφέρομαι τώρα.

Ὁ Ἀλέκος πιστεύει ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ χριστιανοὶ θὰ τὸν ἀντιπράξουν καὶ θὰ τὸν καταδιώξουν. Ἐν τούτοις ἰδοὺ ὅπου διὰ τὴν ὥραν ἐλάφρυνε τοὺς Κρητίας ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἔφερεν ἄνω κάτω τὸν Τζεβὰτ—Πασᾶν, ὅστις κάνει ἐκστρατείας εἰς τὰ Μπουτσουνάρια.

Καὶ εἰς τὴν λύσιν τοῦ Πατριαρχικοῦ ζητήματος αὐτὸς συνετέλεσε μαζί μὲ τοὺς εἴκοσιν ἄλλους παλληκαράδες.

Ὁ Galli ἦλθε φρέσκος καὶ νέος πλέον ἀπὸ ποτέ. Διαρκῶς ὁμιλεῖ περὶ Κρήτης καὶ περὶ Σοῦ. Μὲ εἶπεν ὅτι προσεχῶς σκοπεύει νὰ ἔλθῃ νὰ σὲ ἰδῇ. Εἶναι εὐχάριστος διότι οἱ Κρητες ἐξ Ἀθηνῶν τὸν συνεχάρησαν τηλεγραφικῶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του. Πρὸς τὸ παρὸν τὸν παρεκάλεσα, ἀφοῦ φύγω ἐγώ, νὰ γράφῃ εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ ἰδίως εἰς τὸν Popolo Romano, μὲ τὸν ὁποῖον ἀπέκτησε σχέσεις.

*
* *

Ἐν Ἀθήναις εἶχε καταρτισθῆ Ἐπιτροπὴ Ἐ' Ἀμύνης Κρήτης ἀπὸ τοὺς Ἀντωνιάδην Γυμνασιάρχην, Γ. Στρατηγάκην, Θεοφυλάτον. Χ' Μιχάλην Γιάνναρην, Νικολαΐδην, Ἄν Καβρόν καὶ ἄλ-

(1) Ὁ Ἀλέκος προσέθετεν. Αἱ πραγματεῖαι του εἶναι σοφώταται ὡς καὶ πᾶν ὅ, τι γράφει ὁ ἀλλόκοτος κτὸς ἄνθρωπος, περισσότερον Φιλέλλην ἀπὸ ὅ, τι νομίζομεν.

λους πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἀποστολὴν τῶν εἰς Κρήτην Ἀρματωλικῶν Σωμάτων.

Ὁ Γ. Στρατηγάκης ἔστειλε ἡμέραν παρ' ἡμέραν λεπτομερεῖς ἐπιστολάς, ὅταν δ' ἦτο ἐπείγόν τι, ἐτηλεγράφει κρυπτογραφικῶς, ἐξέδιδε δὲ μετὰ τοῦ Κυριακοπούλου καὶ τὴν ἐφημερίδα «Ἐθνικὴν» ὄργανον τοῦ ἀγῶνος.

Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1891 τὸν ἐπληροφόρει ὅτι ἔφθασεν ἀσφαλῶς ὁ Λιάπης διότι ἐπανῆλθε τὸ πλοιαρίον καὶ προσέθετε . . «Οἱ κατερχόμενοι εὐρίσκουσιν ὑπεράσπισιν ἐκ μέρους τοῦ Λαοῦ, ὁ δὲ Λιάπης ἐν τῇ συμπλοκῇ Ἀγ. Βασιλείου εἶχε συνδρομὴν ἀπὸ πολλοὺς ἐντοπίους.

. . . «Ὅπως γράφετε θὰ φροντίσωμεν πάσει θυσίᾳ νὰ ματαιω-»
θοῦν αἱ ἐκλογαί. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐπιδοκιμάζεικαὶ ὁ Φωτιάδης».

. . . «Ἐτοιμάζομεν ν' ἀποστείλωμεν ἕτερον Σῶμα Κυδωνια-»
κῶν. ὑπὸ τὸν Γ. Ἀκρωτηριανὸν ἔχοντα συμβοηθὸν τὸν φοιτη-»
τὴν Ἀνθούσην (τὰ ὀνόματα των θὰ γράφονται ὡς ἐξῆς, Ἀκρω-»
τηριανὸς 0048. Ἀνθούσης 0148)».

(Πρόκειται περὶ τοῦ Δικηγ. κ. Ἀνθούση.) Τὸ πλοιαρίον ἐναυ-
άγησεν ἔναντι τῶν Κυθέρων, ὁ τύπος ἔγραψε καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς
Τουρκίας διεμαρτυρήθη, ὅτε διετάχθη πολεμικὸν καὶ συνέλαβε
τὸ πλοιαρίον, τῶν ἐπαναστατῶν ἀρνούμενων νὰ παραδοθοῦν.
Οὗτοι παρέλαβον ἕτερον πλοῖον, τὸ ὁποῖον ὅμως καθ' ὁδὸν κα-
τεδιώχθη ὑπὸ τουρκικοῦ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀντικύθηρα ὁπόθεν
διὰ λέμβου διεπεραιώθησαν εἰς Κρήτην, κατὰ τὴν 20 Φεβρ. 91.

Ὁ Ἀλέκος Β. ἔγραφεν ἀπὸ 3 Ἰανουαρίου 1891.

Θαυμάζομεν μὲ τὸν Σκαλτσούνην τὸ ἐφευρετικὸν τοῦ πνεύμα-
τος Σου. Ποῦ τὸν ἔβαλες πάλι στὸ χέρι τὸν Φωτιάδη; εἶθε νὰ
κατορθοῦτο ὁ διορισμὸς του διότι εἶναι χρήσιμος ἄνθρωπος. . .

* * *

Ἐκ Κρήτης ἔγραφον πρὸς τὸν Παρθένιον ἀπὸ 7 Ἰανουαρίου
91 ὅτι ὁ Λιάπης ἀποβιβασθεὶς, ἐφόνευσεν εἰς Ροδάκινον Ἀλβα-
νοὺς χωροφύλακας ἐκεῖθεν μεταβὰς εἰς Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Κα-
τῆμένον ἐφόνευσεν ἑτέρους δύο καὶ ἐτραυμάτισε περισσοτέρους.
Κατεδιώχθη ὑπὸ πολλῶν ἀποσπασμάτων καὶ μικροῦ δεινὸν συναλαμ-
βάνετο εἰς Κλίμα (1) ἐὰν ἐγκαίρως δὲν προειδοποιεῖτο ὑπὸ ποιμένους

1) Χαγίον Πυργιωτίσης.

τινός. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν ταύτην ἐφονεύθη εἷς μουλαζίμης, εἷς στρατιώτης καὶ τρεῖς ἐπληρώθησαν. Ἐκ τῶν χριστιανῶν ἐτραυμα-

Ἦ Ο Στρατηγάκης ἔγραψεν ἀπὸ 10 Ἰαν. 1891.

τίσθη εἷς ἐλαφρῶς εἰς τὸν βραχίονα. . . (1)

Χθὲς Σαῶς ἐτηλσα ὅτι ὁ Λιάπης συνεπλάκη ἐν Μαθὲ Ἀποκο-
ρόνου μετὰ τοῦ τουρκικοῦ Στρατοῦ ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐτραυ-
ματίσθησαν 30. Ἐκ τῶν χριστιανῶν οὐδεὶς. Ἐπειδὴ ἐξηγνήθη-
σαν τὰ χρήματα, παρακαλῶ στείλετε. Ἡ συμπλοκὴ διήρκεσε ἀπὸ
2 μ. μ. μέχρι τῆς νυκτός. Ὁ Λιάπης εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ 14 Τούρκοι
ἦσαν 500. Ἐγραψα εἰς τὸν Γ. Χατζηγερογάκη νὰ στείλῃ δέ-
κα λίρας διὰ λσμιόν μας. Καὶ ὁ Ἀντωνιάδης ἔστειλε διὰ τοῦ αὐ-
τοῦ προσώπου ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς 300 δρ. θὰ στείλωμεν
καὶ εἰς τὸν Παν. Γύπαρη, ὅστις ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ 5—6 ἄνδρας.

Ἡ Κυβέρνησις (2) μᾶς καταδιώκει διότι ἀνοήτως σκεπτο-
μένη πιστεύει ὅτι ὑποκινούμεθα ἀπὸ τὸν Τρικουπην.

Ὁ Τζεβὰτ—Πασῶς διέταξε τὴν διάλυσιν τῶν ἐν Ἀποκορώ-
νφ σταθμῶν καὶ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ ἐν Βάμφ.

Τὴν 17 Ἰανουαρίου προσέθετεν,

... Εἶναι ψευδὴς ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Λιάπης ἐφονεύθη ζῆ καὶ
βασιλεύει, ἠλέκτρισε πάντας, κατήντησε θρύλλος, ἐν Κρήτῃ θεω-
ρεῖται σωτήρ, οἱ δὲ τούρκοι παντοῦ βλέπουν τὴν σκιάν του. Πρὸ
τινων ἡμερῶν ἦτο εἰς Ἀτσιπόπουλον—ἔξωθεν τῆς Ρεθύμνης—
καὶ ἔστειλε τὴν ἐπιστολὴν περὶ ἧς τόσος ἔγινε λόγος εἰς τὰς ἐφη-
μερίδας. Τὰ τελευταῖα χρήματά Σας δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν ἀκό-
μη. Ἡ Κυβέρνησις χρησιμοποιεῖ τὸν στόλον πρὸς καταδίωξιν τῶν
στελλομένων πλοιαρίων, δὲν ἠσχύνθη δ' ὁ πρωθυπουργὸς νὰ δη-
λώσῃ τοῦτο ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς. Ἐὰν εἶχομεν τὰ μέσα
θὰ ἐστέλναμεν αὐτοὺς διὰ Μάλτας.

Τὴν 22 Ἰανουαρίου προσέθετεν.

... Κατ' ἀσφαλεῖς πληροφορίας, ὁ Βιλιώττης ἐπληροφόρησε
τὴν Κυβερνήσιν του, ὅτι εἶναι ἄγνωστον πόθεν ἐνισχύεται ὁ Λιά-
πης καὶ ὅτι ἀποκτᾷ καθ' ἐκάστην ἔδαφος ὑποστηριζόμενος παρὰ
τῶν κατοίκων καὶ ὅτι μέχρι Μαρτίου αἱ ταραχαὶ θὰ αὐξήσουν ἐν
Κρήτῃ. . . Καλῶς γνωρίζω ὅτι τὴν ἄκραν δειλίαν τοῦ Δεληγιάννη

1) Ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Λιάπη ζῆ ἀκόμη ὁ ἦρωρ Καπετᾶν-Στρατῆς Μαμαλάκης
πατὴρ τοῦ φονευθέντος ἀεροπόρου Μαμαλάκη. 2) Δεληγιάννη.

ἐρμηνεύουν οἱ ἐδῶ Πρέσβεις ὡς πονηρίαν καὶ ὑποθέτουν ὅτι φανερὰ μὲν καὶ ἐπιδεικτικῶς κατάσχη οὗτος τὰ κρητικά φυσίγγια, κρυφίως δὲ μᾶς ὑποστηρίζει.

Αἱ πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσίαι τοῦ Παρθενίου ἦσαν ἀπολύτως χριστιανικαί. Δὲν ἐγνώριζε ἢ δεξιὰ τί ἐποίει ἢ ἀριστερά.

* * *
Τὴν 2 Φεβρουαρίου 1891 ἔγραφεν ὁ Στρατηγάκης.

Ἐφθασαν καὶ οἱ Κυδωνιάται. Εἰς τὸν Λιάπην στέλλομεν καθ' ἑβδομάδα 10—15 λίρες. Ἐπληροφόρηθημεν ὅτι μετέβη εἰς Γαῦδον καὶ ἐφόνησε τοὺς ἐκεῖ χωρ)κας, 7—8 καὶ ἐπῆραν τὰ ὅπλα καὶ τὰ φυσίγγια τῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς ὄλην τὴν Κρήτην ἀπολαύει μεγάλης φήμης, κατέστη δὲ τὸ φόβητρον τῶν Τουρκῶν οἵτινες τὸν βλέπουν πανταχοῦ παρόντα. . .

Ἐχω βρῆ τὸν μελαῖ μου μὲ τοὺς πατριώτας μας, νὰ μοῦ ζητῶσιν ὅλοι χρήματα. Διὰ τοῦτο ἐὰν Σᾶς ἐρωτήσῃ ὁ (1) . . . ἢ κανεὶς ἄλλος, μὴ πῆτε ὅτι Σεῖς τὰστέλνετε. Ἐγὼ προσπαθῶ ὅπως μοὶ ἔχετε γράψῃ, νὰ χρησιμοποιοῦ τὰς παραγγελίας Σας, ὅσον ἔνεστιν εὐστοχώτερον καὶ ἐπιτυχέστερον. **Ἄξες δὲ ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμέ, οὕτω καὶ ἐγώ, εἰς Ἑμᾶς καὶ μόνον ὀφείλω νὰ δώσω λογαριασμὸν, καθ' ἣν στιγμήν θελήσετε, πῶς διεθέσα τὰ χρήματα.**

Ἐνόησαν βέβαια ὅτι συνέδραμον τὸν Λιάπην καὶ τοὺς λοιπούς, ἀλλὰ δὲν ἀφῆκα νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ἐξ ὑμῶν προέρχονται τὰ χρήματα διότι δὲν θὰ Σᾶς ἄφιναν ἤσυχον.

* * *
Αἱ κατὰ τὴν 9ην Φεβρ. 1891 ἐκλογαὶ εὐτυχῶς ἀνεβλήθησαν διότι οὐδεὶς τῶν χριστιανῶν ἐκλογέων προσῆλθεν εἰς τὰς κάλπας. Κατὰ τὸν Νόμον, ἀνεβλήθησαν διὰ τὴν ἐπομένην Κυριακὴν ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπίσης ἀπέσχον.

* * *
Τὴν 9 Μαρτίου 1891 τὸν ἐπληροφόρου.

. . . Τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἀνεχώρησαν 25 Ρεθύμιοι καὶ Ἀποκορωνιώται, καλῶς ὄπλισμένοι — ἐξῶν 10 φοιτηταί. Ἐπίσης

1) Παραλείπομεν τὸ ὄνομά του.

30 Σφακινοί, Σεληγιώται καὶ Κυδωνιάται. Πολλοὶ ἀναχωροῦν διὰ τῶν πόλεων. Ἐν Κρήτῃ ἐτοιμάζονται διαμαρτυρίαι, δι' ὧν θὰ ἐηλοῦται ὅτι ἀπέσχον τῶν ἐκλογῶν διότι κατεπατήθησαν τὰ προνόμια τὰ ἐκ τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας ἀπορρέοντα, καὶ οὐχὶ διότι ἀηδίασαν τὰς ἐκλογὰς ὡς ἀνεκοίνωσεν ὁ Τζεβὰτ—Πασᾶς.

... Ἀνεχώρησε καὶ ὁ Φοιτητῆς Μυλωνογιαννάκης υἱὸς τοῦ Μαθιοῦ,(1) κρυφὰ τοῦ πατρὸς του, νομίζοντος ὅτι πρέπει νὰ περιμένωμεν τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως ἢ ἀναχώρησις τῶσων πολλῶν θὰ κάμῃ κρότον

6 Ἀπριλίου 1891.

... Κατωρθώσαμεν νὰ ἐξοπλίσωμεν ἓν Σῶμα διὰ τὰς Ἀνατολικὰς Ἐπαρχίας ὑπὸ τὸν Κορνᾶρον.

... Ὁ Τζεβὰτ—Πασᾶς ἀνησυχεῖ καὶ προσπαθεῖ πάσει θυσίᾳ, ἔν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ προξένου Γεννάδη, νὰ πείσουν τοὺς ἐπαναστάτας ν' ἀπέλθουν τῆς Νήσου, κατόπιν μάλιστα καὶ τῶν τελευταίων ἐν Ποροσελίαις συμβάντων. . .(2) Ὁ Πασᾶς περιποιεῖται τοὺς χριστιανούς διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἐν Μυλοποτάμῳ οἱ Τοῦρκοι ἐφόνευσαν δύο Ἀνωγειανούς. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφθασεν ἤδη ὁ Σμπῶκος θὰ γίνῃ δεξιὸς μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας.

... Οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ τμήματι Χανίων ἔπαυσαν βιαιοπραγοῦντες καὶ πιέζοντες τοὺς χριστιανούς, ἔπειδὴ φοβοῦνται τοὺς ἐπαναστάτας.

* * *

Τῆ 2 Ἰουλίου 1891 τῷ ἔγραφεν ὁ Στρατηγᾶκης.

... Ἀπεστείλαμεν τὸν Κατσιᾶν εἰς Σφακιά καὶ τὸν Τσουρηῆν εἰς Σέλινον.

23 Ἰουλίου 1891. . . Ἡ δραπέτευσις τῶν τεσσάρων καταδίκων ὑπαξιωματικῶν διηκολύνθη ὑπὸ τοῦ φύλακος Ἰωάν, Νταφώτη, νέου ἐνθουσιώδους καὶ ὄλου καρδιά, υἱοῦ τοῦ γνωστοῦ Σας συμπατριώτου μας Παπᾶ Νταφώτη, ἐπὶ τῷ ὄρω, νὰ μεταβῶσιν εἰς Κρήτην ὄντως δὲ μετὰ τὴν ἀπόδρασιν ἔλαβον χρήματα παρὰ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ ἐφθασαν αἰσίως εἰς Κρήτην καταρτίσαντες Σῶμα. Ἐχω τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ δράσωσι

1) Πρόκειται περὶ τοῦ πολιτευτοῦ κ. Γ. Μυλωνογιάννη (αἰτροῦ.) 2) Ἐνθα ἐφρονεῦθησαν δύο ἐκ τῶν ἀρματολῶν ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ.

καλῶς, διότι τὸ μόνον ἐλατήριο τῆς ἀπελευθερώσεως των ὑπὸ τοῦ φύλακος ἦτο αὐτό. (1)

* * *
 Ὁ Ἀναστάσιος Βυζάντιος ἦτο ἀσθενής· μετὰ τὴν ἀπόλυσιν του, ἐκ Ρώμης μετέβη εἰς Ἀθήνας, ἐπειδὴ δ' ἐπεδεινώθη ἡ θέσις του, μετέβη εἰς Τεργέστην. Τῷ ἀπηγορεύθη πᾶσα πνευματικὴ ἐργασία καὶ συγκλήσεις.

Ἰδοὺ ἡ τελευταία του ἐπιστολή:

Τεργέστη 15)29 Αὐγούστου 1891

Παρθένιε,

Ἰδοὺ ὅπου Σὲ γράφω νεκρὸς ἀταφος. Ἄν μὲ ἔβλεπες καὶ πρὸ καιροῦ, ἀλλὰ πρὸ πάντων τώρα, δὲν θὰ εἶχες ἀνάγκην ἄλλων ἐξηγήσεων, διὰ νὰ ἐννοήσης καὶ τὴν σιωπὴν μου καὶ τὴν πλήρη ἀποχήν μου ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων. Ἠλπίζον διὰ πλήρους ἀπαθείας, δι' ἀπολύτου ἡσυχίας, νὰ κατανικήσω τὸ ὑπονομεῖον με κακόν. Φεῦ! δὲν ἐπεδέχeto θεραπείαν. Ἡ ὑποψία μου, ὅτι ἐπασχον τὴν καρδίαν, ἀπεδείχθη ἀληθής! Καὶ πῶς νὰ ἀναζωογονηθῇ ἡ πηγὴ αὐτὴ τῆς ζωῆς, ὅταν ξηρανθῇ; Κατοικῶ εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ Ξυδιᾶ καὶ κάμνω δῆθεν θεραπείαν τὴν ὁποίαν μοῦ ὄρισαν οἱ ἰατροί. Καθ' ἑκάστην ὁμως αἱ δυνάμεις μου ἐλαττοῦνται, ὁ ὕπνος ἐκλείπει καὶ ἡ κρίσις δὲν ἀπέχει μακρὰν· καὶ ἔπειτα ἐσὺ νομίζεις ὅτι μοῦ πταίει ἡ καυμένη ἡ Κρήτη καὶ μοῦ ὑπόσχεσαι νὰ μὴν τὴν ἀναφέρῃς. Εἴθε νὰ ἡδυνάμην νὰ ἐργασθῶ δι' αὐτὴν!

Σὲ εὐχαριστῶ δι' ἣν μοι προσφέρεις φιλοξενίαν. Ἄλλὰ ἡμπορῶ πλέον νὰ μετακινήθῃ; ὁ καλὸς καιρὸς τοῦ Λιβόρνου ἐπέραςε δι' ἐμέ. Χαίρω ὅτι πάντα βγαίνεις νικητής. Εἴθε νὰ σὲ εὖνοεῖ ἡ τύχη πάντα καὶ εἰς τὰς ἰδιωτικὰς καὶ τὰς δημοσίας ὑποχρεώσεις Σου.

Κουράζομαι νὰ Σὲ γράψω, Παρθένιε, πλειότερα, ἐγὼ ὁ γράψας Τόμους. Δὲν γράφω πλέον εἰς κανένα καὶ μόλις ἀναγινώσκω.

Ὁ ὡς ἀδελφός Σου

Ἀνασ. Βυζάντιος

Υ. Γ. Μετὰ πέντε μῆνας μία ἐπιστολή καὶ τοιαύτη ἐπιστολή!

1) Πρόκειται περὶ ἐνὸς ἐπιποδείου συνταράξαντος τὴν κοινωνίαν. Τέσσαρες ὑπεξιοματικοὶ ἐφόνευσαν ἕνα ἀξιοματικὸν συνετεία παρεξηγήσεως ἐξερωτικῆς ἀντιζηλείας καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Τὴν προηγουμένην νύκτα τῆς ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς, ὁ ἀρχιφύλαξ I, Νταφώτης Ἐπιλοχίας τοῦ ἱππικοῦ τοῦς ἠλευθέρωσε καὶ κατήλθον εἰς Κρήτην νὰ πολεμήσουν ἀντὶ νὰ τουφεκισθῶσιν.

Ὁ Παρθένιος ἀνησυχήσας ἠρώτησε τὸν φιλοξενούντα αὐτὸν Ξυδιᾶν ὅστις ἀπήντησεν.

... Ὅσα Σοὶ ἔγραψεν ὁ καλὸς ἀλλὰ δυστυχῆς μας φίλος Ἀναστάσιος ἀληθεύουσι. Πάσχει ἀπὸ νόσημα τῆς καρδίας (ἀπὸ ἀνεπάρκειαν καὶ στένωσιν τῶν βαλβίδων τῆς ἀορτῆς) ἡ πάθησίς του δ' ἔχει προχωρήσει καὶ ὀλίγοι ὑπάρχουσιν ἐλπίδες περὶ βελτιώσεως.

Εἰς τὸν Ἀλέκον δὲν εἶπα ἀκόμη τὴν ἀλήθειαν.

Γράψε πάτερ, εἰς τὸν Ἀναστάσιον καὶ εἰπέ του, ὅτι ἀπὸ ἐμὲ ἔμαθες ὅτι τὸ νόσημά του δὲν ἔχει τὴν μεγάλην σπουδαιότητα, ἢν ἐκεῖνος ἀποδίδει· γράψετε προσέτι ὅτι καὶ Σὺ ἐπληροφορήθης ἀπὸ ἱατρῶν οἵτινες Σοὶ εἶπον ὅτι αἱ ἐνοχλήσεις παύουσιν ἅμα ἐπέλθῃ σχετικῇ ὑπερτροφίᾳ τῆς καρδίας.

* *

Ὁ Ἀναστάσιος, Βυζάντιος ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τὴν 1 Ἰουλίου τοῦ 1892 εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν. Ἦτο ἀπώλεια διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν Κρήτην ἰδίᾳ, διότι ἔχανεν ἓνα ἀνεκτιμήτον προστάτην.

Ἔσβυνεν ὁ εἰς ἓκ τῶν Διοσκούρων Βυζαντίων πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ Κρήτη ὀφείλει ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας.

* *

Ἀθῆναι 20 Αὐγούστου 1891.

... Οὐδεμίαν νεωτέραν εἴδησιν ἔχομεν περὶ τῆς ἐν Ἴμβρω συναθροίσεως. . . ὅπως ἔμαθον, ἐδῶ εἶναι ὁ Βιλιώτης, διαταχθεὶς, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τῷ προσφέρουσιν αἰτήσεις περὶ προστασίας τῆς Ἀγγλίας, νὰ μὴ τὰς δεχθῇ. . .

Στρατηγᾶκης

7 Σεπτεμβρίου 1891 Ἀθῆναι

Ὁ Μαχμούτ—Πασᾶς ἔφθασεν εἰς Κρήτην διὰ τοῦ φερμανίου του διορισμοῦ του, οὐδὲν παραχωρεῖται ὡς ἦτο ἐπόμενον. . .

Ἐν τῷ τμήματι Ρεθύμνης ἐγένετο συμπλοκὴ μεταξὺ στρατοῦ καὶ τοῦ Κασιᾶ· ἐφονεύθησαν τρεῖς στρατιῶται καὶ ἐτραυματίσθη εἷς. . . .

Στρατηγᾶκης

Ἐκ Χανίων ἔγραψεν ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1891 ὁ Στρατηγᾶκης—ἐνθα εἶχεν ἐπανέλθει—ὅτι εὔρε τὴν κατάστασιν ἀρκοῦντος βελ

τιωθείσαν καθ' ὅσον ὁ Νέος Διοικητὴς καὶ ἀμεροληψίαν καὶ δραστηριότητα ἐπεδείκνυεν.

Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς εἰς Κρήτην

Κατὰ τέλος τοῦ ἔτους 1891 παρητήθη τῆς ἐν Λιβόρνῳ θέσεως του καὶ κατήλθεν εἰς Πειραιᾶ ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον παρακολουθῇ τὴν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν.

* * *

Ἡ «Μεσόγειος» τῶν Χανίων εἰς τὸ φύλλον τῆς 3 Μαρτίου 1892 ἔγραφεν.

«Ἀπέθανεν ὁ καλὸς συμπολίτης Ἑμμ. Κελαϊδῆς, ἀδελφός τοῦ κ. Παρθενίου Κελαϊδῆ, ἀφήσας χήραν καὶ πέντε ὄρφανά.

Ἡ κηδεῖα του ἐγένετο μεγαλοπρεπής»

Συνεπεῖα τοῦ δυστυχήματος τούτου ὁ Παρθένιος ἠθέλησε νὰ κατέλθῃ εἰς Κρήτην καὶ ἐζήτησεν ἄδειαν πρὸς τοῦτο. Ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας διήρκεσαν αἱ συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις, μετὰ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης, τῆς ἐν Ἀθήναις Τουρκικῆς Πρεσβείας καὶ τῶν Προξενείων καὶ ἐπιτέλους ἐπετράπη αὐτῷ ἡ μετάβασις.

Ἐνεκεν θαλασσοταραχῆς τὸ ἀτμόπλοιο προσήγγισεν εἰς Σούδα, ἐκεῖθεν δὲ ὁ Παρθένιος ἐπέβη ἀμάξης καὶ κατηυθύνθη εἰς Χανιά· κατὰ τὴν διαδρομὴν παρηκολούθουν αὐτὸν ἔφιπποι κατάσκοποι τοῦ Πασᾶ, προσποιούμενοι ὅτι κατὰ σύμπτωσιν ἤρχοντο τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν πλατεῖαν Σανδριβανίου (νῦν Βενιζέλου) πλείστοι φίλοι του ἐσταμάτησαν τὴν ἄμαξαν καὶ τὸν ἐχαιρέτων, ὁ δὲ Παρθένιος κατήλθεν αὐτῆς. Οἱ κατάσκοποι μὴ γνωρίζοντες ὅποιαν κατεύθυνσιν θὰ ἀκολουθήσῃ ἐσταμάτησαν κοὶ οὗτοι.

Ὁ Παρθένιος τότε ἐκάλεσε τὸν καφφεπῶλῆν εἰς τὸν ὁποῖον εἶπε εἰρωνικῶς.

—»Κέρασε, σὲ παρακαλῶ, τὰ παιδιὰ γιὰ τὸν κόπον των».

Οἱ παριστάμενοι τοὺς ἀπεδοκίμασαν, ἀλλ' οὗτοι τὸν παρηκολούθησαν μέχρι τῆς συνοικίας Τὸπ—Χανᾶ ὅπου τὸ Ἑλλ. Προξενεῖον, ἔνθα μετέβη καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἐν Κήφῳ οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐκ περιτροπῆς ἐπεσκέ-

πτετο ὅλα τὰ Προξενεῖα καθ' ὅλας δὲ τὰς ὥρας ἡμέρας καὶ νυκτὸς, παρηκολούθουν οἱ κατάσκοποι.

Ἐξορίαι

Ἐκ Χανίων ἀνεχώρησεν διὰ Ρέθυμνον. Ἡ «Μεσόγειος» τῆς 9 Ἰουνίου 1892 ἀνήγγειλε ξηρῶς.

Ὁ κ. Παρθένιος Κελαϊδῆς ἀπῆλθεν εἰς Ρέθυμνον, εἰς δὲ τὸ φύλλον τῆς 23 Ἰουνίου ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἀναγράφει περὶ παρατηρουμένης ἐπαναστατικῆς κινήσεως, ἐν ἰδίῳ δ' ἀρθριδίῳ τὴν εἰδησιν ὅτι ὁ Κελαϊδῆς συνελήφθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸ Ἑλλ. Προξενεῖον καὶ ἐξώσθη τῆς Νήσου, διότι ἤθελε νὰ κάμῃ ἐπανάστασιν. Μόλις ἀνεχώρησε διὰ Ρέθυμνον, τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἠγάπα καὶ ἐνθα εἶχεν ἐκλεκτοὺς φίλους, ἐπεβιβάσθη πολεμικοῦ καὶ ὁ Πέροβιτς — Πασᾶς καὶ τὸν παρηκολούθησεν, ὡς δ' ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν, ἠθέλησεν ἡ ἀστυνομία νὰ τὸν συλλάβῃ. Ὁ Παρθένιος ὅμως ἠρνήθη ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὴν καὶ κατηνύθη εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Ἀρκάδι» ἐνθα ἐξήτησεν τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλλ. Πραξενείου, καθ' ὃ Ἑλλην ὑπήκοος. Ὁ Ἑλλ. ὅμως Πρόξενος δὲν ἐτόλμα νὰ τὸν προστατεύσῃ, διότι αἱ ὁδηγίαι τῆς Κυβερνήσεως ἦσαν πάντοτε φιλειρηνικαὶ καὶ γλιαρζί. Οἱ παλαιότεροι τῶν Ρεθυμνίων ἐνθυμοῦνται καὶ σήμερον τὴν προκληθεῖσαν ταραχὴν ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου, τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τουρκικοῦ ὄχλου περὶ σφαγῶν, καὶ τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν τοῦ Παρθενίου νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν Ἀστυνομίαν. Τὰ σχολεῖα ἐκλείσαν ἢ δὲ κίνησις τῆς πόλεως ἀπενεκρώθη.

Ἀνάλαβον τότε οἱ παλαιοὶ τοῦ φίλου καὶ συνεργάται Τριφύλλης ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας καὶ Χατζηγηρηγόρης τῆς Ρωσσίας καὶ χωρὶς νὰ εἶναι ὑπήκοος των παρουσιάσθησαν πρὸ τοῦ Πασᾶ καὶ ἐξήτησαν νὰ μὴ συλληφθῇ καθ' ὅσον πρόκειται περὶ ἱερωμένου προσώπου, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἄλλωστε, οὐδὲν καταδικτικὸν ἔγγραφον ὑπάρχει. Ἐνθαρρυνθεὶς καὶ ὁ Ἑλλην Πρόξενος ἐξήτησε νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτὸν, ὅπως καὶ ἐγένετο. Οὕτω δ' ἀνεχώρησεν διὰ πρῶτης εὐκαιρίας.

Ὁ σπόρος ὅμως ὃν ἔσπειρε κατὰ τὴν μικρὰν ἐν Κρήτῃ διαμονὴν του ἔμελε νὰ καρποφορήσῃ.

Ὁ δικηγόρος κ. Γ. Φούμης ἔγραψεν αὐτῷ ἀπὸ 27 Ἰουνίου 1892 ἐκ Χανίων.

Σεβαστέ μοι Παρθένιε

Ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως Σας, τὰ πράγματα εὐρίσκονται ἐν τῇ αὐτῇ θέσει. Συνεννοήθη μετὰ πλείστων Σελινιωτῶν, σχεδὸν δὲ πάντες ἢ εὐρέθησαν σύμφωνοι ἢ μετεπέσθησαν. Τὸ γνωστὸν Προξενεῖον ἐργάζεται, συμπράττον τῇ Διοικήσει, ὅπως ἀνατραπῇ τὸ σχέδιον, οὐ σμικρὸς δ' εἶναι ὁ πόλεμος αὐτοῦ.

.. Ἦθελα νὰ ἐγνώριζά τι περὶ τῶν ἐνεργειῶν Σας αὐτοῦ. Τὸ Προξενεῖον διαδίδει σκοπῖμος ὅτι εἴσθε πράκτωρ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας καὶ ὅτι αἱ ἐνέργειαι Σας, τείνουν νὰ παραδώσωσι τὴν Κρήτην εἰς τινὰ τῶν Δυνάμεων τούτων. Ἡμεῖς ἀντιτάσωμεν πείσιμονα καὶ καρτερικὴν διάψευσιν ἄλλα καὶ οὐδεὶς πιστεύει εἰς τοιαύτας μικροπρεπεῖς σκευωρίας.

* *

Κατὰ κανόνα ἅπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις ἤθελον ἡρεμίαν, ἵνα ἀπολαύωσι τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἐξουσίας, ἀπεθηριούντο δὲ ὅταν ἐβλεπον ὅτι πειράται τις νὰ διαταράξῃ τὴν νάρκην των.

* *

Ὁ κ.Γ. Παπαδόπετρος ὅστις εἶχε κατέλθει ἐξ Ἀθηνῶν ἔγραφε ἀπὸ 21 Ἰουλίου 1892 ἐκ Χανίων, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος κατακραυγάζει, κατὰ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ, ὅστις ὅμως ἀπειλεῖ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Στρατιωτικοῦ Νόμου. .. Τὴν Πέμπτην προῖ ἀναχωρῶ διὰ «Σφακιά...»

Ὁ Στέφανος Γ. Παπαδάκης (ψευδώνυμον) τῷ γράφει ἐκ Χανίων ἀπὸ 22 Ἰουλίου.

.. Ὅλος ὁ Λαὸς εἶναι πρόθυμος νὰ προβῇ εἰς ἀναφορὰς πρὸς τὸν Σουλτᾶνον καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως. Ἡ ἀντίδρασις τοῦ Ἑλλ. Προξενείου εἶναι μεγάλη καὶ πολλοὶ φοβοῦνται, ὅτι ὁ Γεννάδης θὰ γελᾷ καὶ πάλιν τὸν Πασᾶν καὶ θὰ τὸν κάμῃ νὰ καταδιώξῃ τοὺς πρώτους συναθροισμένους. Διὰ τοῦτο καλὸν θὰ εἶναι νὰ ἔλθετε καὶ Σεῖς καὶ Ὁ Χ' Μιχάλης, νὰ στείλετε δὲ καὶ μερικὰ φυσιγγία διότι οὕτω θὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα ἐπίθεσις.

* *

Ἡ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένη «Ἐφημερίς» (4 Αὐγ. 1892) ἀνέγραφε:

«Δημοσιεύομεν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἀναφορᾶς ἣν γαλλιστίν

ἀπέστειλε τῷ Μεγάλῳ Βεζύρη ὁ Ἄρχιμανδρίτης Παρθένιος Κελαϊδῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ὀλόκληρος βίος δαπανηθεὶς εἰς τὴν διηγεκῆ ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς δούλης Πατρίδος του, δίδει τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλῇ οὐ μόνον ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Σφακιῶν ἀλλ' ὡς ἀντιπρόσωπος σύμπαντος τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ. Ἐν τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ δι' ὀλίγων δυνατῶν φράσεων περιγράφεται ἡ πραγματικὴ κατάστασις τῆς Κρήτης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μαχμοῦτ—Πασσᾶ καὶ διερμηνεύονται ἀπροκαλύπτως καὶ ἀνδρικῶς, αἱ ἰδέαι καὶ ἀποφάσεις τῶν Κρητῶν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἰσχύον τὸ δημιουργηθὲν διὰ τῆς καταργήσεως τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας καὶ διὰ τοῦ ἀτελοῦς ἐφαρμοζομένου φερμανίου τοῦ 1889, ἐλεεινὸν καθεστῶς. Τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ δὲν παύουσιν, ἀλλ' ὀλοὲν παρατείνονται ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦτο. Πάντες οἱ Κρήτες εἶναι σύμφωνοι σήμερον ὅπως διὰ τῆς εἰρηνικῆς ὁδοῦ ζητήσωσι παρὰ τοῦ Κυριάρχου τὴν ἀποκατάστασιν κανονικῆς καταστάσεως πραγμάτων ἐδραιουμένης ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀπολύτου βιουλήσεως τῶν κατὰ καιροὺς διοικητῶν· δικαιοῦνται δὲ νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι ἡ αἰτησίς των αὕτη θὰ εἰσακουσθῇ παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ἐξωθήσῃ τοὺς Κρήτας εἰς ἀπενοημένον τι διάβημα, τοῦ ὁποῖου τὰ ἀποτελέσματα δὲν θὰ ὀμοιάσωσι πλέον τὰ τοῦ 1889».

Ἐπακολουθεῖ ἡ ἀναφορά, ἐν ἣ ἐκτίθεται ἡ ἀληθὴς τῶν πραγμάτων κατάστασις καὶ οὐχὶ ὡς ἤθελε νὰ παρουσιάξῃ αὐτὴν ὁ Μαχμοῦτ—Πασσᾶς, αἰθρία καὶ ῥοδίνη.

Ἡ αὐτὴ «Ἐφημερίς» (28 Αὐγ. 1892) καταχωρεῖ ἐπιστολὴν τοῦ Παρθενίου πρὸς τὸν Μαχμοῦτ—Πασσᾶν διαμαρτυρομένου διὰ τὴν ἐξορᾶν.

Ἄνω * *
 Ὁ Γεώργ. Παπαδόλειτρος—ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἀντώνιος Μεξάκης, ἐκράτει αὐτὸν ἐνήμερον τῆς ἐν γένει κινήσεως· ἐκ Χανίων ἐξῆλθεν εἰς Βάμον ὑπὸ τὸ πρόσχημα δικηγορικῶν υποθέσεων, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σφακιά,

Περὶ τῆς ἐν Χανίοις κινήσεως ἦτο ἐνήμερος δι' ἐπιστολῶν τοῦ Δικηγόρου Γ. Φούμη καὶ ἄλλων κρυπτομένων ὑπὸ ψευδώνυμα.

* *
 Ἡ κατάστασις καθ' ἐκάστην ἐπεδεινοῦτο εἰς δὲ τὰ Σφακιά ἐγένε-

το συναθροισις πρὸς ἐξέτασιν τῶν μέσων δι' ὧν θὰ ἐβελτιοῦτο εἰρηνικῶς ἡ θέσις τῶν κατοίκων.

Οἱ συναθροισθέντες προσεκάλεσαν τὸν Παρθένιον ἐκ δὲ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν δέικνυται ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐκτίμησις ἣν ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν οἱ συνεπαρχιώται του.

Ἐδελφὲ Συνεπαρχιωτὰ

Κε Παρθένιε Κελαῖδῳ

Τὰς ἐπιστολάς Σας ἐλάβομεν καὶ τὰ ἐν αὐταῖς εἶδομεν· εὐχαριστήθημεν δὲ μεγάλως διὰ τὰ πατριωτικά Σας αἰσθήματα καὶ δι' ὅσα μᾶς γράφετε. Τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας μᾶς λέγετε ὅτι θέλομεν συναντήσῃ δὲν τὰς ἀποφεύγωμεν. Ἄλλ' ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ὑπερδῆσῃμεν τὰ πάντα ἐὰν ἔχωμεν τὴν συνδρομὴν τῶν καλῶν πατριωτῶν καθὼς καὶ τῶν σπουδαίων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ προσώπων. Τὸ ἔργον, ὅπερ ἀνελάβομεν σκοπὸν ἔχομεν νὰ τὸ ὑποστηρίξωμεν μετὰ ζήσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς αὐτὸ μετ' ἐλπίδος, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι μέσα συντηρήσεως, οἷα εἶναι ὀλίγα χρήματα καὶ πολεμοφόδια, ὅπως συστηθῇ κέντρον ἰσχυρὸν καὶ ζητήσῃ τὴν λύσιν τῶν διατυπωθέντων ζητημάτων.

Εἰς τοῦτο ἀδελφὲ μας, ἐπικαλούμεθα τὴν βοήθειαν Ὑμῶν καὶ ἀδιστακτῶς πιστεύομεν ὅτι δὲν θέλετε μᾶς ὑστερήσῃ αὐτῆς, ὅπως δὲν ἐδιστάσετε ἀνέκαθεν νὰ ὑποστηρίξετε τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ἐπαρχίας μας καὶ τῆς Κρήτης γενικῶς. Ὅθεν παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ὅπως φροντίσετε καὶ μᾶς ἀποστείλετε ὀλίγα φυσίγγια Σασεπῶ Μαρτίνοι καὶ Γκρᾶ καὶ μερικὰ χρήματα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ πράγματα τῆς Ἐπαρχίας καὶ τῆς Πατρίδος μας ἔχουσιν ὡς ἐξῆς: Τὰ ἐγγράφα τῆς Ἐπαρχίας ἐτελειώσαν καὶ ἐστάλησαν ἤδη καὶ ἐδόθησαν πρὸς τὸν Γεν. Διοικητὴν καὶ τοὺς Προξένους τὴν 23 Ἰουλίου 1892. Εἰς τὰς Ἐπαρχίας Ἀγ. Βασιλείου καὶ Σελίνου ἐνεργοῦνται τὰ ἴδια ἐγγράφα. Εἰς Στόλον Ἀποκορώνου ἐγένετο πρὸ ἡμερῶν ἀδελφοποιεῖα ἐκ μέρους τῶν Ἀποκορωνιωτῶν καὶ Κυδωνιατῶν, ὥστε τὸ ζήτημα ἤρχισε νὰ γενικεύεται εἰς τὴν Κρήτην.

Ἐν Ἀσκούφου τῇ 20 Ἰουλίου 1892

Σᾶ; ἀσπασόμεθα ἀδελφικῶς

Οἱ Συνεπαρχιωτὰ Σας

Ν. Χριστοδουλάκις, Μαν. Ν. Κοπάσης, Ἐμμ. Σεϊμένης, Ἀνδ.

Φραγκιάς, Ἰωσ. Παπαδορουσάκις, Νικ. Πωλογιαννάκις, Πρωτό-
παπας Ἰωάνν. Παπαδάκις, Ἀνδ. Μ. Μανουσέλης, Στυλ. Τσιριν-
τάνης, Ἀ. Δασκαλάκις, Ἐ. Ἀναγνωστάκις ἢ Μανροπάτερος,
Ἀνδρ. Μανουσουδάκις, Γεωρ. Κοντομυτάκις, Ἰωάν. Γεωργές.
Ἰωάν. Μαλαμαῖς—Στρατῆς Τσόντος, Ἀνδρ. Ἰ. Κριαρᾶς, Ἰωάν,
Ζαχαριᾶς, Γ. Δασκαλογιάννης, Γ. Ἀν. Ψυλάκις. Μανούσος Μα-
νουσογιαννάκις, Γεώρ. Μανουσέλης, Ἐμμ. Βουγιουκαλάκις, Ροῦ-
σος Χατζηρουσάκις, Ἰωάν. Πωλογιάννης, Γ. Δεληγιαννάκις, Σταῦ-
ρος Δοκιμάκης, Σήφης Τζινάρης Α. Γ. Μαζεράκις, Χρισ. Ξαν-
θουδίδης, Διομματάρης Διομματαράκης.

* *

Σεβαστέ μας Συνεπαρχιώτα

Κε Παρθένιε Κελαῖδῃ

Οἱ ὑποφαινόμενοι πρόκριτοι τῶν Σφακίων ἀντιπροσωπεύοντες
τὸ γενικὸν φρόνημα τῆς ἐπαρχίας μας, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, νὰ ἔλ-
θητε ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον καὶ μεθ' ἡμῶν ὄλων συνεργασθῆ-
τε εἰς τὸ τελευταῖον εἰρηρικὸν διάβημα τῆς Κρήτης. πεποιθήμεν δὲ
ὅτι σεῖς, ὅστις ἀνέκαθεν προσεφέρθητε ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέρον-
τος τοῦ τόπου μας, δὲν θὰ λείψετε καὶ τώρα εἰς τὴν φωνὴν τῆς
Πατρίδος μας νὰ σπεύσῃτε προθύμως καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν φανῆ-
τε χρήσιμοι. Εἶναι δ' ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς ἐνταῦθα παρουσίας Σας
καθ' ὅσον τὰ μέγιστα θὰ συντελέσῃτε εἰς τὴν εὐόδωσιν καὶ πρόο-
δον τοῦ κινήματος. Μὴ λείψετε δὲ παρακαλοῦμεν νὰ παρακινήσετε
καὶ ἄλλους συμπατριώταις μας Κρήτας ὅπως κατέλθῃτε μαζὺ πρὸς
συνεργασίαν καὶ ἐκ τῶν προτέρων εἰδοποιήσετε ἡμᾶς συνθηματι-
κῶς περὶ τοῦ τόπου καὶ χρόνου τῆς ἐλεύσεως Σας.

Ἰμβρος 29 Ἰουλίου 1892

Οἱ πρόκριτοι Σφακίων

Μ. Μανουσogiαννάκις, Γ. Δασκαλογιάννης, Ἀνδ. Μανουσέ-
λης, Ἀνδ. Δασκαλάκης, Ἐμμ. Σεϊμένης, Πρωτόπαπας Ἰωάν. Πα-
παδάκης, Ροῦσος Χατζηρουσάκις, Γ. Παπαδόλειτρος, Νικ. Πω-
λογιάννης, Ἀνδρ. Κριαρᾶς Ἐμμ. Βουγιούκαλος, Γ. Μανουσέλης,
Ἰωάν. Ζαχαριᾶς, Γ. Μανουσέλης, Ἰωάν. Πωλογιάννης, Σήφης
Παπαδορουσάκης, Διομμπτάρης Διομματαράκης Ν. Μπυράκης, Γ.
Φουντουλάκης, Ἀνδ. Κουλαυτάκις, Μαν. Κοπάσης, Ἀνδρ. Φραγ-
κιᾶς, Γ. Ψυλάκης, Ἰωάν. Γεωργές, Θ. Βίγλης, Ἀνδ. Μανουσι-
σουδάκης, Χαρ. Κατσούλης, Στυλ. Τσιριδάνης, Θεοδ. Κουνδουρά-
κις, Μαν. Κοντορινάκις.

Εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἀπήντησεν ὁ Παρθένιος, ὅτι ἐπιβάλλουσιν τὰ συμφέροντα τῆς Ἐπαρχίας Σφακιῶν νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν (πρόκειται περὶ διακανονισμοῦ τοῦ κληροδοτήματος Ζαμπελίου)(1) ὅτι ἐν Ρώμῃ θὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως καὶ ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους καὶ Λονδῖνον διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἔπειτα δὲ θὰ ἐπανέλθῃ καὶ θὰ εὔρεθῇ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν.

Πρὸς τὸν ἐν Χανίους Πρόξενον τῆς Ἀγγλίας ἔγραψεν ἐξ Ἀθηῶν ἀπὸ 30 Αὐγ. 1892.

Κε Πρόξενε

Ἡ τιμὴ ἦν μοι παρέσχετε κατὰ τὸ διάστημα τῆς τελευταίας μου ἐν Κρήτῃ διαμονῆς, δεχθέντες με πολλάκις εὐμενῶς εἰς ἀκρόασιν μοὶ δίδει τὴν τόλμην νὰ γράψω τὴν παροῦσαν μου.

(Ἐκθέτει διὰ μακρῶν τὴν ἀλήθειαν, καταφέρεται κατὰ τοῦ Μαχμουτ—Πασσᾶ καὶ παρακαλεῖ διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν κρητικῶν αἰτημάτων παρ' αὐτοῦ).

Ὁ Παπαδόπετρος ἔγραψεν αὐτῷ ἰδιαιτέρως.

Καλλικράτης 16 Αὐγούστου 1892

... Τὴν ἐδῶ ἔλευσίν Σας νὰ ἀναβάλετε ἐπὶ τινα ἔτι χρόνον, ἵνα ὀριμάσῃ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις τὸ ζήτημα. Ἦδη καταβάλλονται πανταχόθεν πλείσται προσπάθειαι, δραστήρια δὲ γίνονται παρὰ τῶν δικηγόρων καὶ πλείστων ἄλλων σφόδρα ἐξωρισμένων διὰ τὰς τελευταίας νομοθετικὰς ἐπὶ τὰ χεῖρῳ μεταβολάς. ...

* *

Ὁ Τύπος ἐν Κρήτῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκαίην

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ κινήματος τοῦ 1889 ἀπηγορεύθη ὀλοσχερῶς ἡ ἔκδοσις ἐφημερίδων ἐν Κρήτῃ μόνον δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1891 ἐπετραπή ἡ ἔκδοσις μιᾶς ἐφημερίδος «Μεσογείου» ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὄρους:

Δήλωσις καὶ ὑπόσχεσις

I. Γ. II.

Δημοσιογράφου κατοίκου Χανίων

... Ἡ ἐφημερὶς αὕτη (Μεσόγειος) διατελοῦσα ἡμεπίσημον δημοσιογραφικὸν ὄργανον τῆς Γεν. Διοικήσεως Κρήτης θὰ διευθύνεται ὑπ' ἑμοῦ ὡς ὑπευθύνου διευθυντοῦ καὶ Συντάκτου. ...

1) Ἴδε κατωτέρω.

Δὲν θὰ γράφω μήτε μίαν λέξιν θίγουσαν τὸ ὑψηλὸν πρόσωπον τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Αὐθέντου ἡμῶν Σουλτάνου, οὔτε τοῦ Διοικητοῦ Ἡμῶν, οὔτε οὐδενὸς γενικῶς Δημοσίου ὑπαλλήλου. . . .

Πρὸ πάσης δημοσιεύσεως θὰ τίθεται ἅπασα ἡ ὕλη ὑπ' ὕψους τοῦ Πασσᾶ πρὸς ἔλεγχον. . .

Ἐν Χανίοις 12 Νοεμβρίου 1891

I, Γ. Π. . . . (1)

Αὐτὸς ἐλέγετο τύπος!

Ἡ ἐφημερὶς αὕτη τὴν 18 Αὐγούστου 1892 ἔγραφεν:

Ἐπῆρξαμεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος φίλοι καὶ ἐκτιμηταὶ οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπαινέται τῶν ἀρετῶν ἅς ἐπεδείξατο ὁ ἡμέτερος φίλος καὶ συμπατριώτης Παρθένιος Κελαϊδῆς, ὡς γνωρίζουσιν οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς ἐκδοθείσαις ὑφ' ἡμῶν ἐφημερίσιν, ἐλάβομεν δὲ πολλάκις εὐλόγους ἀφορμὰς νὰ ἐκδηλώσωμεν τὰς φιλικὰς ὑφ' ὧν ἐμφορούμεθα πρὸς τὸ ἄτομον αὐτοῦ διαθέσεις καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς δύνатаι νὰ μεμφθῇ ἡμῶν, ὅτι ἐκ πλαγίων λόγων ἐπικρίνωμεν τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ἀποκρούομεν τὰ μέσα ἅτινα συμβουλεύει νὰ ἀκολουθήσωμεν..

Μετὰ τὸν πρόλογον τοῦτον συνεχίζει ἀγρίαν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Παρθενίου· τὸ ἐπόμενον μάλιστα φύλλον οὐδὲν ἕτερον περιέχει ἢ ἀρχῆς μέχρι τέλους εἰμὴ μόνον ὕβρεις καὶ ἀπειλὰς κατὰ τῶν ὁπαδῶν του. Ἀποκαλύπτει ὅτι αἱ ἐνεργούμεναι τότε εἰς εὐρεια κλίμακα καθ' ὅλην τὴν Νῆσον ἀδελφοποιεῖαι ἢ ἀδελφοκτοσύνη εἶναι ἔργον του, τὰς ἐπαναστατικὰς κινήσεις ἀποκαλεῖ «Κελαϊδικὰ» οἱ ὅπωςδήποτε δὲ ἐν αὐταῖς ἀναμιγνυόμενοι κατεδιώκοντο καὶ ἐξωρίζοντο.

Καὶ ἠσθάνετο βεβαίως τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ τὸν πρόλογον τοῦτον ὁ Διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος, διότι ὡς ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας προκύπτει, ἀπὸ τοῦ 1869 καὶ ἐντεῦθεν καὶ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς ἐνισχύετο παρὰ τοῦ Παρθενίου, εἰς δὲ τὰς ἐφημερίδας αὐτοῦ «Λευκὰ Ὅρη», «Ἀλήθειαν», «Ἄμυνα», «Ἄπτερα» δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν νὰ μὴν ἐξυμνήσῃ τὸν φλογερὸν πατριωτισμὸν καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Παρθενίου, ἥδη δὲ θὰ ἤρχετο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἑαυτὸν. Τὸ δὲ ἀναγνωστικὸν του κοινὸν δὲν ἐγνώριζεν βε-

1) Παραλείπομεν ν' ἀναγράψωμεν τὸ ὄνομά του.

βαίως τὰς ὑποχρεώσεις του πρὸς τὸν Πασσᾶν ὅπως δὲν θὰ ἐγνωρίζομεν καὶ ἡμεῖς αὐτὰς ἐάν ἔλειπεν ἡ πολυτιμὸς καὶ ἐργατικὴ μέλισσα, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Κρήτης Ν. Ι. Παπαδάκης ὅστις διεφύλαξεν τὴν ὡς ἄνω δῆλωσιν.

* *

Ἐνεκεν τῆς ἐκδηλωθείσης κινήσεως ἐν Σφακίοις ἡ Γεν. Διοίκησις Κρήτης ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν ἥτις καὶ συνεκρούσθη μετὰ τῶν ἡμετέρων.

Ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς «Κρήτη» ἔγραφεν:

... Ἀπόσπασμα στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἐμὶν Βέην συνεκρούσθη εἰς τὴν φάραγγα Σφακίων μετὰ πολιτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἄνδρ. Κριαρᾶ. Οὗτος ἐτραυματίσθη καιρίως ὑπὸ μιᾶς σφαίρας εἰς τὸν βραχίονα καὶ ἑτέρας εἰς τὰ νῶτα καὶ κατέπεσεν εἰς τὸ δάσος. Ὁ δὲ Μανουσογιαννάκης Δήμαρχος Νίμβρου ἐτραυματίσθη ἐπικινδύνως εἰς τὴν χεῖρα καὶ τοὺς πόδας. Ἐπίσης ἐτραυματίσθη ὁ ἐξ Ἀσκύφου Χατζηρουσάκης καὶ ἑτέρος τις. Ἐκ τῶν στρατιωτῶν οὐδ' ἐκ τῆς ὀνὸς δὲν ἐχύθη αἷμα».

Ὁ Γ. Παπαδόλετρος οὕτως περιέγραφεν.

... Οἱ Τοῦρκοι ἄνευ κωλύματος ἐφθασαν τὴν 19 Σεπτεμβρίου 1892 ὑπὸ τὸν Ἐμὶν βέην εἰς Ἴμβρον. Ἐνοπλοὶ πολῖται εὐρίσκοντο εἰς Κομητάδες ὅπου εἰδοποιειθέντες ἔφηνον, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐφθάναν εἰς Κομητάδες στρατιῶται ἐκ τῶν ὀρέων, καὶ εἰς ἀπόστασιν δέκα λεπτῶν ἀπὸ τοῦ χωρίου, τοὺς ἐπυροβόλησαν οἱ δικοὶ μας πρῶτοι· ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέσις τῶν ἤτο κακὴ ἐτραυματίσθησαν οἱ μὲν Μ. Μανουσογιαννάκης καὶ Ἄνδρ. Κριαρᾶς ὑπὸ δύο σφαιρῶν εἰς χεῖρα καὶ πόδα. ὁ δὲ Ρούσος Στυλ, Βουρδουμπάκης ἢ Χατζηρουσάκης ἐλαφρῶς περὶ τὴν κνήμην, ὁ δὲ Ἐ. Βαβουράκης ἀπὸ Κρύαν Βρύσιν Ἄγ. Βασιλείου, ἐπίσης ἐλαφρῶς. Ἡ μάχη ἀρξαμένη τὴν 1 μ. μ. διήρκεσεν ἐπὶ τριώρον μὴ καταλειπόντων τῶν ἡμετέρων τοὺς τραυματίας τῶν. Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν εἰς Σφακιά φέροντες πέντε τραυματίας καὶ δύο νεκρούς. Τὴν ἐπομένην ἐγένετο συνάθροισις εἰς Χώραν Σφακίων καὶ ἂν ὑπῆρχον φυσίγγια θὰ ἐπετίθεντο· ἐπειδὴ δὲν εἶχον, ἀνέθηκαν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Εὐμένιον νὰ μεταβῇ εἰς Χανιά καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ. Μετέβη οὗτος καὶ ἐπανῆλθε κατὰ δὲ τὴν 28 Σεπτεμβρίου ἐκάλεσε συνάθροισιν καὶ συνεζητήθη περὶ τοῦ τρόπου τῆς φυγῆς τοῦ στρατοῦ ἀπεφασίσθη

νά ἔξαντλήσωσιν ἅπασαν τὴν ἐπιρροήν των οἱ πρόκριτοι καὶ νὰ μὴν τὸν καταδιώξωσι φεύγοντα, ὁ δὲ Πασσᾶς ὑπεσχέθη ἀμνηστείαν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἱκανοποίησιν. Ὁ στρατὸς ἀνεχώρησε τὴν 2 μ. μεσονύκτιον, τὸ δὲ ἀτμόπλοιον παρηκολούθησεν αὐτὸν μέχρι Κομητάδων, ἀφοῦ δ' οὗτος ἀνῆλθε διὰ τῶν ὁρέων τῆς Ἰμβρου, τὸ ἀτμόπλοιον ὅπερ ἔφερε τὸν Εὐμένιον εἰς Σφακιά ἐπανέκαμψεν εἰς Λουτρὸ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χανιά. Ὁ στρατὸς ἐγευματίσεν εἰς Ἀσκούφου παρέλαβε καὶ 150 ἐκεῖ διαμένοντας καὶ ἀνεχώρησε διὰ Βάμον. Ὁ ἀείμνηστος Μανουσογιαννάκις ἐξέπνευσε τὴν 29 Σεπτεμβρίου ἡμέραν Δευτέραν καὶ ὥραν 9 μ. μ.

* *

Ἐκ Χανίων (ὑπὸ ψευδώνυμον) περιέγραφοι τὴν κατάστασιν καὶ προσέθετον:

«... Ὁ Πρόξενος Γενάδης συνεβούλευσε τὸν Διοικητὴν νὰ προβῆ εἰς ἐκφοβιστικὰ μέτρα κατὰ τοῦ Λαοῦ. Συνέπεια τῆς διαγωγῆς ταύτης τοῦ Ἑλληνος Προξένου εἶναι ἡ σύλληψις τοῦ φοιτητοῦ Ἐμμανουὴλ Πανηγυράκη ἐξ Ἀποκορώνου καὶ δέκα Καμπιανῶν, ὡς λαβόντων μέρος εἰς τὴν ἐσχάτως γενομένην ἐν Κάμπις συνάθροισιν. Σοβαρὰ εἶναι τὰ ἐν Σφακίαις γεγονότα (ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἀνωτέρω) Ἡ Διοίκησις ἔκαμε παρατηρήσεις πρὸς τὸν ὑποπρόξενον τῆς Ἰταλίας κ. Κοὲν διότι λαμβάνει τὰ γράμματά Σας καὶ τὰ διανέμει. Ὁ Πρόξενος τῆς Ἰταλίας διεμαρτυρήθη πρὸς τὸν Γεν. Διοικητὴν, ὅστις ἠθῶς κατηγορήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ὅτι λαμβάνει καὶ διανέμει ἐπαναστατικὰς ἐπιστολάς Σας. Ὁ Πρόξενος τότε διεμαρτυρήθη ἐγγράφως καὶ ὁ Διοικητὴς ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ συγγνώμην δικαιολογηθεὶς ὅτι ἐσχημάτισε τὴν ὑπόνοιαν, διότι ὁ κ. Πρόξενος, Σᾶς ἐπεσκέπτετο εἰς τὸ Ἑλλ. Προξενεῖον. Ἄμα θὰ διέρχεσθε ἀπὸ τὴν Ρώμην πρέπει νὰ ἐνεργήσετε ἵνα ἀπονεμηθῇ παράσημον εἰς τὸν κ. Κοὲν διὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ ἀπέναντι τῶν συναδέλφων του, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθησαν Τουρκικὰ τοιαῦτα, οὗτος δὲ παρελήφθη ἀπὸ σκοποῦ. (1)

* *

Ὁ φοιτητὴς Ἐμμ. Πανηγυράκις εἶναι ὁ νῦν κ. Πρόεδρος τῶν ἐν Κρήτῃ Ἐφετῶν εἰς ἓκ τῶν τιμώντων τὴν Ἑλληνικὴν Δι-

1) Ὅντως συνέπειά ἐνεργειῶν τοῦ Παρθενίου ἀπενεμηθῆ παράσημον τῷ Ὑποπρόξενῳ.

καιοσύνην ἰδεώδης διευθυντῆς Δικαστηρίου νοῦς θετικός, πρακτικός καὶ τετράγωνος· μεγαλειώδης ἐν τῇ ἐπιβολῇ του· δῆς καὶ κανστικός πρὸς τοὺς ἀπαρασκευάτους δικηγόρους· ἢ δικαστικούς· μελίχιος καὶ ἥπιος πρὸς τοὺς πολίτας. καταλαμβάνεται ὑπὸ ἱερώς ἀγανακτήσεως, ὅταν βλέπῃ τοὺς κατηγορουμένους ἄνευ λόγου ἐγκληματοῦντας καὶ καταστρεφόμενους εἰς τὰς φυλακάς. Ὁ Δικαστῆς οὗτος ἔχει φλογερὰν καὶ ἀθόρυβον πατριωτικὴν δρᾶσιν ἦτο οὗτος ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἀποκορώνῳ ἐπαναστατικῆς κινήσεως. Καὶ πρότερον ὅτε ἦλθον μετὰ τοῦ Λιάπη ἐπαναστατικαὶ ὀμάδες **«οἱ υἱοὶ τῆς ἐλευθερίας»** καλούμενοι, μετὰ τῶν ὁμοίων ὁ Μιχ. Μυλωνογιάννης, Ἐμμ. Φρατζεσκάκης. Ι. Γιάνναρη· ἢ Γιασεμῆς Πενθερουδάκης, ἢ Τσάκαλος κ. ἄ. τὸν Ἐμμ. Πανηγυράκην ἐκάλεσεν ὁ Διοικητῆς Σφακίων Παπαδογιάννης παρεπονθεὶς ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐπαναστατοῦν· διότι ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ Πανηγυράκης καὶ ἠκούετο καὶ ζωηρὸν στοιχεῖον ἦτο. Διὰ τοῦ· λόγους τούτους ἢ προσοχὴ τῶν ὀργάνων τοῦ Πασσᾶ ἐστράφη κατ' αὐτοῦ. Συνελήφθη, κατεδικάσθη παρὰ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοδικείου καὶ ἐξωρίσθη εἰς Βεγγάζαν πρὸς σωφρονισμόν, κατὰ τὴν ἀπόφασιν· καὶ μετὰ τὴν ἔκτισιν ὅμως τῆς ποινῆς δὲν ἐσωφρονίσθη ἀλλ' ἐξηκολούθησε πρωτοστατῶν εἰς τὰς πατριωτικὰς κινήσεις.

Ὁ Παρθένιος ἀνὰ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλὰς

Τὰς πληροφορίας ταύτας ἔλαβεν εἰς Εὐρώπην, ἔνθεν ἔγραφεν:

Ἐν Λιβόρνῳ 11]23 Σεπτεμβρίου 1892

Ἀγκυρῆ τὴ Χατζῆ—Μεγάλη Γιάνναρη

(Πειραιᾶ)

... Ἐν Νεαπόλει εὗρον τὸν κάλλιστον καὶ πολῦτιμον φίλον τῆς Κρήτης κ. Κρίσπη πολὺ εὐδιάθετον καὶ πρόθυμον νὰ πράξῃ ὅτι δυνηθῇ παρὰ τῶ κ. Γλάδστονι ὑπὲρ ὑμῶν, νομίζει δὲ πολὺ χρήσιμον διὰ τὴν Κρήτην τὴν ἄνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς εὐκαιρίας διὰ φρονήσεως καὶ παντὸς νομίμου μέσου. Ὡς ἐθέσαμεν δὲ ἡμεῖς τὸ ζήτημα δικαστικόν, ὀφείλομεν μοι εἶπε δι' ὄνομα Θεοῦ νὰ μὴν ἠθέλομεν δώσῃ, δι' ἀταξιῶν, στασιαστικὸν χαρακτῆρα εἰς αὐτό, διότι θὰ εἶχε συνεπειὰς διὰ τὴν Κρήτην. Τῷ ἄρεσεν ἢ ἀπόφασιν

μας νὰ μεταβῶ εἰς Λονδῖνον ὅπως καὶ προφορικῶς ἐπικαλεσθῶ-
μεν τὴν ἀντίληψιν τοῦ Γλάδστονος εἰς ὃν μοὶ εἶπε θὰ γράψῃ
προθύμως. Μὲ ἠὺχαρίστησεν ἡ προθυμία τοῦ Κρίσπη καθ' ὅσον
θεωρεῖται βεβαία ἡ ἐπιτυχία του κατὰ τὰς ἐκλογάς· καὶ οὕτω θὰ
ἔχωμεν ὑποστήριξιν παρὰ δύο καλῶν φίλων.

... Εἰς Ρώμην δὲν εὔρον τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀ-
πουσιάζοντα· με ἐδέχθη ὁ πρῶτος Γραμματεὺς πολὺ εὐγενῶς,
ὅστις ἐγνώριζεν ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἐν Χανίοις Προξένου τὴν
κατάστασιν τοῦ τόπου. Ἐβεβαίωσεν ὅτι, ἡ Κυβέρνησίς του θὰ
ὑποστηρίξῃ πᾶσαν αἴτησιν τῶν Κρητῶν ἐντὸς τῶν συνθηκῶν,
ἀλλὰ καὶ οὗτος θεωρεῖ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν Κρήτην, ἐπαναστα-
τικὸν κίνημα καὶ συνιστᾷ φρόνησιν...

... Νομίζω, ἀγαπητὲ Χατζῆ, ὅτι ἀφοῦ εὐρέθη ὁ τρόπος νὰ
ἀποβιβάζωνται διὰ κερδοσκοπῶν φυσίγγια ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἀ-
φήσωμεν εἰς αὐτοὺς τὸ ἔργον καὶ τὴν εὐθύνην ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν,
νὰ περιορισθῶμεν δὲ αὐστηρῶς, μόνον συμβουλευόντες καὶ ὑπο-
στηρίζοντες τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν νομίμων, διότι θὰ
φέρωμεν μεγίστην εὐθύνην. Ἐδόθη ὁ κρότος ὁ δυνάμενος νὰ
ἐμβάλῃ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν εἰς ὤριμωτέραν σκέψιν. Ἐκ
Χανίων μοὶ γράφουν ὅτι ὁ Μαχμουτ Πασσᾶς, γνωρίζων ὅτι ἀ-
ποβιβάζονται πολεμοφόδια εἶναι τεταραγμένως καὶ σοβαρῶς σκέ-
πεται περὶ ἐκλογῶν. Οἱ ἡμέτεροι πρέπει νὰ ἀπαιτήσωσιν, οὐ-
χι κατὰ τὸ νέον φερμάνι, ἀλλὰ κατὰ τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέ-
πας...

Καὶ πάλιν σοῦ λέγω ὅτι κατ' ἐμὲ δὲν ἐννοῶ νὰ φέρω εὐθύ-
νην εἰς τὰ τυφλά, διότι ὡς γνωρίζομεν, εὐκόλως δύνανται νὰ με-
ταβληθῶσι τὰ πράγματα πρὸς τὸ ἐπικίνδυνον, τὰ δὲ ἀποτελέ-
σματα θὰ εἶναι ὀλέθρια. Οἱ φίλοι, μᾶς συνιστῶσι φρόνησιν καὶ
δι' αὐτῆς ὑπόσχονται νὰ μᾶς δώσουν τὴν συνδρομὴν των· ἄς ἀ-
φήσωμεν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ἐπι-
λαμβάνωνται τοῦ ἔργου πρόσωπα πολύτιμα καὶ ἰσχυρά.

Τὸ πρὸς τὸν Γλάδστονα εὐχαριστήριον τῶν Σφακιανῶν μοῦ
δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὀμιλήσω αὐτῷ, ἀλλὰ πόσον θὰ ἐνισχύετο
τοῦτο καὶ δι' ἐνὸς γενικωτέρου ἐκ τῶν πέντε, τουλάχιστον Ἐ-
παρχιῶν γινόμενον; Γράψε καὶ κάμε ὅτι μπορέσης, νὰ ἀποστα-
λῇ τοιοῦτον, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν Γλάδστονα χωρὶς οὐδὲ

να γίνη γνωστὸν εἰς τὸν Βιλλιώτην παρὰ μόνον ὅταν θὰ ἔχη ἀναχωρήσει.

Σὲ ἀσπάζομαι

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Ἐν Πειραιεῖ 17 Σεβρίου 1892

Φίλε καὶ συναγωνιστὰ Π. Κελαϊδῆ

... Τὰ ἐκ Κρήτης γράμματα μᾶς μετέδωσαν, ὅτι οἱ ἐν Σφακίοις συναθροισθέντες, ἐπέδειξαν ὡς κεφαλὴν, τὸν Α. Κριαρᾶν.

Τὰ ἐμπορικὰ φυσίγγια τὰ ὁποῖα ἐστείλαμεν, μοῦ γράφουν ὅτι δὲν ἦσαν σύμφωνα μὲ τὸ δείγμα καὶ ὅτι τὰ μισὰ εὐρέθησαν νοθευμένα· εὐρῆκα τὸν κατασκευαστὴν, ἀλλ' οὗτος ξεσχίζεται, ὅτι καὶ ἄλλο τρέχει, ἢ λάθος κάνουν, οἱ παρουσιάζοντες αὐτὰ νοθευμένα. Ἐμείναμεν σύμφωνοι νὰ μᾶς στείλουν ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων νόθων, διὰ νὰ τὰ ἐξελέγξωμεν.

X'' Μ. Γιάνναρης

Υ. Γ. Ὅταν φθάσης εἰς Λονδίνον ζήτησε νὰ ἰδῆς τὸν ἀνεψιόν μου Ἄντ. Γιάνναρην Καθηγητὴν Πανεπιστημίου.

*
*

Καὶ ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1892 ἀπέστειλεν ὁ X'' Μ. Γιάνναρης μακροσκελῆ ἐπιστολὴν, περιέχουσαν ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν ἐκ Κρήτης, ἐν ἧ περιγράφεται ἡ ἐν Σφακίοις συμπλοκή, ὅτι ἐκάλεσεν ὁ Πασσᾶς μερικοὺς δικηγόρους π. χ. τὸν Χ. Πωλογεώργην, Ἐλ. Βενιζέλον καὶ ἐπέπληξε σφοδρῶς αὐτοὺς, ἀπειλήσας ὅτι θὰ λάβῃ ἔκτατα κατ' αὐτῶν μέτρα, ἐὰν ἐννοήσῃ ὅτι ἀναμιγνύονται εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν. Ἀναφέρει περὶ τῆς αἰσχροῦς διαγωγῆς τινῶν, καὶ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς ἐκ Χανίων. «Ὁ Καπετὰν—Παπᾶς (1) ἔστειλεν ἐπιστολὰς (εἰς Χανιά) μία δ' ἐξ αὐτῶν ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀφεντικοῦ (2) μονὸ τὸν νοῦν του. . .»

Ἐκ Λιβόρνου ὁ Παρθένιος μετέβη εἰς Ρώμην, Παρισίους καὶ Λονδίνον παρουσιαζόμενος ἐνώπιον τῶν Κυβερνήσεων ἐκθέτων προφορικῶς καὶ δι' ὑπομνημάτων τὰ δίκαια τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἐξαιτούμενος τὴν προστασίαν αὐτῶν.

Ἄξια μνείας εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἰδιαίτερου τοῦ Γλάδστωνος ἐξ ἧς δέικνυται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Φιλέλλην ἠθέλε νὰ ζητηθῆ παρὰ τῶν Κρητῶν ἢ Ἀγγλικῆ προστασία.

1) Παρθένιος, 2) Μαχμοῦτ.

Λονδίνον 21 Ὀκτωβρίου 1892

Κων Κελα "ε" δ ῆ ν

Ἐντεχούθα

... Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ὁ Γλάδστον) ἐξέφρασε τὰς ἰδέας, ἃς ἔχει ὡς πρὸς τὸν καλύτερον τρόπον ὅπως ἱκανοποιηθῶσι καὶ εὐημερήσωσιν, αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Ὀθωμ. Κράτους, ἀλλ' ἤθελε Σᾶς παρακαλέσῃ νὰ ἐνθυμηθῆτε ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις δὲν κέκτηται χωριστὸν ἢ εἰδικὸν τίτλον ἀναμίξεως ἢ φιλικῶν συμβουλῶν.

Μετὰ τιμῆς

Σπένσερ

Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Βυζάντιος ἔγραφε «δὲν συμφέρει νὰ δημοσιευθῇ καίτοι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαντήσῃ ἄλλως».

*
*

Ὁ Παρθένιος δὲν ἀηλιπίζετο, ἐσκέπτετο δὲ νὰ στείλῃ καὶ πάλιν ἀρματολούς καὶ τὸν Λιάπην εἰς Κρήτην ἀλλ' ὁ Βυζάντιος ἀπέτρεπεν αὐτὸν προσθέτων. ... «ἡ ἐνέργειά Σου ἔστω πρὸς τὸ παρὸν διπλῆ· ἕξ ἑνός, ἐγκαρδίωνε, ἐξόρκιζε εἰς ὁμόνοιαν, ἔγωνε περὶ ἓν πρόγραμμα τοὺς Κρητας, ἕξ ἑτέρου βομβάρδιζε δι' ὑπομνημάτων, ἀλληλογραφιῶν, ὑπουργοὺς, διπλωμάτας, δημοσιογράφους. Ὁ ἐν Κων)πόλει Γερμανὸς, ἔβραϊος βέβαια, εἶδεν ἀπὸ τὸ ἔγγραφον τοῦ Μαχμούτη, ὅτι διανέμεις «χρηματικὰ βοηθήματα» καὶ ἐσκέφθη ὅτι καλὸν εἶναι νὰ πάρῃ καὶ αὐτὸς τὸ μέρος του.

Εἰκοσιπενταετῆς πείρα μὲ ἐδίδαξε, Παρθένιε, ὅτι οἱ περίφημοι Εὐρωπαῖοι δημοσιογράφοι, εἶναι ἰδιοφελέστεροι τῶν ἐν Ἀθήναις. «Ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσωμεν». Δυστυχῶς ἐγὼ ἐπλάσθην ἀνίκανος νὰ ἀπομιμηθῶ τὰς ἔξεις αὐτάς.

... Ἐχεις δίκαιον νὰ ἀπελπίζεσαι ἀπὸ τὴν προοῦσαν ἐξαχρεΐωσιν τῶν Κρητῶν, ἣτις καὶ ἐμὲ θλίβει κατάκαρδα. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, συλλογίζομαι ὅτι τὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικὸν ἐπέρασσε κρίσις πολὺ χειροτέρας καὶ ἐπέζησε. θὰ ἐπιζήσῃ καὶ αὐτῆς.

... Μὲ τὸν ὀρθὸν Σου νοῦν, ἐκατάλαβες ποῦ κεῖται σήμερον τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα.

Ἡ χρεωκοπία, ὑφ' ἧς ἀπειλούμεθα, εἶναι τὸ μικρότερον τῶν κακῶν. Ποῦ τιμὴ διὰ νὰ χάσωμεν τώρα; Ἡ ἠθικὴ κατάστασις εἶναι πολλῶ χειροτέρα καὶ ἀποτελεῖ χρεωκοπίαν διηνεκῆ. ...

Θὰ ἀπορήσης ὅτι μὲ ἀπασχολεῖ καὶ πάλιν ἡ «Μεσόγειος» ἀλλὰ δὲν εἶχα ἄλλην ἀφορμὴν νὰ γράψω περὶ Κρήτης καὶ εἶναι τὸ μόνον Ἑλληνικὸν εἰς ὃ ἀσχολοῦμαι μετ' ἀληθοῦς ἀγάπης, διότι τὴν Κρήτην τὴν ἀγαπῶ ὡς ἰδιαιτέραν μου πατρίδα, **ἐν μέρει καὶ χάρειν Σου.**

Μὲ φοβίζουσι αἱ διαιρέσεις τῶν Κρητῶν. Ἐὰν κατορθώναμεν νὰ τοὺς ἐνώσωμεν, ὅλα θὰ διωρθοῦντο. Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς ἐξ οὗ ἐξήρητο τοῦτο, οὔτε ἐρωτᾷ. Αὐτὸς ἔπρεπε νὰ καλέσῃ εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ διαλλάξῃ τοὺς ἡγέτας τῶν κομμάτων. Αὐτὸς ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἔνωσιν καὶ εἰς τὰς ἐριζούσας οἰκογενείας· ἀλλ' αὐτὰ εἶναι ὄνειρα.

(Δεκέμβριος 1892)

Ἄλέξ. Βυζάντιος

Ὁ Παρθένιος εἰς Πειραιᾶ

Ἐξ Εὐρώπης ὁ Παρθένιος μετὰ πολὺμηνον περιοδείαν ἐπανῆλθεν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Πειραιᾶ.

Ὁ Ἀλέξανδρος Βυζάντιος ἔγραφεν αὐτῷ ἀπὸ 11)23 Δεκεμβρίου 93 ἐκ Τεργέστης.

Παρθένιε,

Δὲν ἤξεύρεις μὲ πόσῃ εὐχαρίστησιν ἔλαβα τὸ γράμμα σου, διότι εἶχα πουθήσει εἰδήσεις σου καὶ κακογραφίαν ἀναμειγμένην μετ' εὐφυνίας.

... Ὅσοι τὰ ἔχουν μὲ τὴν «Ἡμέραν» διότι ὑποστηρίζω τὸν Τρικούπην, δὲν ἤξεύρουσι νὰ ἀναγνώσουν ἢ δὲν ἐννοοῦν. Δὲν τὸν ὑβρίζω, διότι δὲν ὑβρίζω κανένα ἐξ ἀνατροφῆς· ἀλλ' οὐδεὶς εἶπεν αὐτῷ ὅσας ἐγὼ ἀληθείας. Τὸ οἰκονομικόν του σύστημα ἤλεγχα ὡς ἄγον πρὸς χρεωκοπίαν, ὅτε Ρούκης καὶ Γαβριηλίδης καὶ Ἀγγελόπουλος καὶ Ἀγγελος ἀκόμη τὸν ἐδυμιάζον. **Περὶ τοῦ Βασιλέως δὲν τρέφω οὔτε ἄλλοτε ἐνθουσιασμόν.**

Ἄλλὰ δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἐβελτίουν τὴν θέσιν τοῦ ἀθλίου ἔθνους μας, ἐὰν συνετέλουν νὰ φέρω καὶ μείζονας ἀνατροπὰς. Ἐπειτα ὁ Βασιλεὺς συμμορφοῦται πρὸς τὴν μόνην λογικὴν ἔννοιαν τῆς ἐξώσεως τοῦ προκατόχου του. Ἐκεῖνος ἐδιώχθη διότι δὲν ἐβασίλευε μόνον ἀλλὰ καὶ ἐκυβέρνηα, αὐτὸς δὲ βασιλεῖει ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ.

Ἐλπίζω ὅτι ἐν मुखῷ καρδίας εὐλογεῖς τὸν Θεὸν ὅτι δὲν ἠνώ-

θη ἢ Κρήτη τὴν φθάνουν τὰ γάλια της.

Τὴν προκήρυσιν περὶ ἧς μοὶ γράφεις, δὲν ἔλαβα καὶ στεῖλῃ μέ τὴν· θὰ τὴν συστήσω προθύμως, ἀρκεῖ νὰ μορφῶνται ὄχι ἡμιμαθεῖς θεολόγοι Δαμαλάδες, ἀλλὰ παπάδες εὐσεβεῖς, ἐνάρετοι καὶ ἔθνικοί. (1)

Ἄλέξ. Βυζίντιος

Τεργέστη 1 Ἀπριλίου 1894

Παρθένε

Εἶχα χάσει τὰ ἴχνη σου καὶ εὐχαρίστως ἔλαβα καὶ ἀνέγνωσα τὸ συναξάρι Σου. Ἄλλὰ πῶς σὺ ὁ τόσον ἔξυπνος· ἐπίστευες καὶ πρὸς στιγμὴν εἰς ὅτι σοῦ μετέδωκεν ὁ φίλος Μάνος. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ διορισθῶ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως, τοὔτέστιν ἐξ ἀπορρήτων, ἐγώ, ὁ μόνος Ἕλλην, ὁ ἀποκαλῶν πρὸ 30 ἐτῶν τὸ Σύνταγμα «βρωμερὸν χαρτίον» καὶ ζητῶν τώρα τὸν ξενικὸν ἔλεγχον; Ἄλλως τε, καὶ προσφερομένην τὴν θέσιν, θὰ τὴν ἀποκρούσω, διότι δὲν εἶμαι πλέον διὰ ζωὴν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὡς ὁ χαρακτήρ μου καὶ αἱ ἔξεις μου καὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι τῆς οἰκογενείας μου, μοῦ ἐπιβάλλουσι νὰ ἐμμείνω μέχρι τέλους εἰς ἔργον ἄχαρι, φθειρὸν καὶ τὰς σωματικὰς καὶ τὰς πνευματικὰς δυνάμεις.

Ὁ Ρούκης (2) ἔκοψε τὴν οὐρὰν του καὶ θέλει νὰ κόψω καὶ ἐγὼ τὴν ἰδικήν μου. Διότι ἔγινεν αὐτὸς ὄργανον ἐνὸς φιλάρχου, τοῦ ὁποίου εἶναι πολὺ ἀνώτερος λόγῳ γνώσεων, θέλει νὰ παραστήσῃ καὶ ἐμὲ ὡς ὄργανον ἄλλου. Ἄλλ' ἐγὼ διασκεδάζω πολὺ μὲ αὐτὰ καὶ ἠξεύρω ὅτι εἶμαι πράγματι ὁ μόνος ἀνεξάρτητος Δημοσιογράφος. Ἀπόδειξις ὅτι ἔκαμα ὄλους ἐχθρούς. Ἐὰν ἢ «Ν. Ἡμέρα» εἶναι «ἑλληνόφωνος» καὶ ὄχι «ἑλληνικὴ» τὸ ἀπέδειξε θυσιασάσα ἑκατοντάδας χιλιάδας φράγκων διὰ τῶν διωγμῶν ἐν Τουρκίᾳ. Μόνη ἢ τελευταία ἐπανάστασις τῆς Κρήτης μοῦ ἐκόστισεν 100 συνδρομητὰς ἦτοι 12000 φράγκα ἔκτοτε. Καὶ σημείωσε ὅτι μὲ ἔκραξεν ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι, ἐὰν δὲν ἀλλάξω γλῶσσαν θ' ἀπαγορευθῶ. Ἀπεκρίθην ὅτι ἢ ἐφημερίς μου εἶναι Ἑλληνικὴ καὶ εἰς τὰ ἔθνικὰ ζητήματα δὲν

1) Πρόκειται περὶ τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Ἁγ. Τριάδος (Χανίων). 2) Διαπρεπὴς δημοσιογράφος.

λαμβάνει ὑπ' ὄψιν δευτέρας σκέψεις. Ἐννοεῖς ὅτι αὐτὰ οὔτε καταδέχομαι νὰ τ' ἀναφέρω καὶ ἀφίνω νὰ μὲ ὀνομάζουν αὐστριακὸν ἢ Ρῶσσον ἢ προδοτὴν, οἱ ἔτοιμοι νὰ καύσουν δέκα Ἑλλάδας χάριν τοῦ πάθους των.

Ὁ Μητροπολίτης ἐκδικούμενος δι' ὅσα ἔγραψα κατ' αὐτοῦ ἢ μᾶλλον κατὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς του, ὅχι μόνον παρητήθη αὐτὸς εὐθύς ἀπὸ συνδρομητῆς ἀλλ' ἔπαυσε καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἱερᾶς συνόδου. Δὲν ἔχω λοιπὸν λόγους νὰ τὸν συμπαθῶ. Νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι πάλιν καλύτερος τῶν πλείστων ἐλεεινῶν παππάδων. Εἶναι ὀργίλος, δεσποτικὸς, ἀλλ' ἀνώτερος χρημάτων, χρηστοήθης καὶ δραστήριος. Ἦτον προτιμότερος ὁ πονηρὸς παραδολόγος Προκόπιος; Φείδου λοιπὸν αὐτοῦ καὶ σύ.

Ἄλλως τε τί ἀνακατώνεσε Σὺ μὲ τοὺς παπάδες; Σὺ εἶσαι πολιτικὸς ὄχι πκπᾶς, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικοὶ εἶχον τὸ κεφάλι σου, θὰ ἐπηγαίνκιμεν πολὺ καλύτερα. Ἐκ τῆς σιωπῆς σου περὶ Κρήτης ἐννοῶ ὅτι οὐδὲν ἔχεις εὐχάριστον. Ἄλλως τε ὅπου κατηντήσαμεν, ἴσως οἱ Κρητῆς εἶναι εὐδαιμονέστεροι τῶν δῆθεν ἐλευθέρων Ἑλλήνων.

Ὁ ὡς ἀδελφός σου

Βυζάντιος

Ὁ Γ. Στρατηγάκης ἔγραφεν αὐτῷ τὴν 2 Μαΐου 1894 ἐκ Χανίων.

... Αἱ πληροφορίες ἅς Σᾶς δίδει ὁ Ἅγιος Λάμπης εἶναι αἱ ἴδιαι ἅς ἔγραψα Ὑμῖν. Πολλοὶ ἐνταῦθα Σᾶς θεωροῦν ὡς ἐνιργοῦντα ἐπανάστασιν, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Μαχμοῦτ—Πασᾶς, ὅστις μάλιστα εἰς ὑμᾶς ἀποδίδει τὰς μελετωμένας ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ ἀλλαχοῦ συναθροίσεις. Καὶ πάντα ταῦτα διότι ἐνταῦθα Σᾶς θεωροῦν ὡς τὸν μόνον θέλοντα καὶ δυνάμενον νὰ πράξῃ τι ἐν τῷ τόπῳ»

Κατὰ τὸν Ἰούλιον 1894 περιγράφει ὁ αὐτὸς τὰς ἐξετάσεις τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου Ἀγίας Τριάδος καὶ προσθέτει:

«... Τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον **θεμελιώθῃ ἐδέσατε λίθον**, δύναμαι νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι θὰ παραγάγῃ καρπούς, μείζονας τῶν προσδοκιῶν μας».

Τεργέστη 17 Σεπτ. 1894

Παρθένιε,

Ἐν μέσῳ τόσων ἀνοήτων ἐπιστολῶν, ἃς λαμβάνω ἐξ Ἑλλάδος, ἡ ἰδική σου ἦτον ἀκτίς φωτός, Ἐννοεῖς καλῶς καὶ ποῦ εὐρισκόμεθα καὶ ποῦ φερόμεθα. Ἄλλ' εὐτυχῶς δὲν εἶσαι ἠναγκασμένος νὰ γράφῃς ἐφημερίδα. Ἡ κατ' ἐμοῦ θύελλα, διότι τολμῶ νὰ γράφω ὅτι αἰσθάνονται ἐνδομύχως ὅλοι, οὔτε μὲ παροργίζει, οὔτε μὲ πτοεῖ. . .

Φιλοτρικουπικὸς δὲν εἶμαι καὶ ἀρμόδιος νὰ κρίνῃ περὶ τούτου εἶναι πρωτίστως ὁ Τρικουπὴς ὅστις μαίνεται κατ' ἐμοῦ. Ἄλλὰ νὰ γίνῃς σὺ ὁ ἔξυπνος Παρθένιος, Ραλλικὸς δὲν τὸ φαντάζομαι. Ἀτομικῶς ὁ Ράλλης εἶναι καὶ εἰς ἐμὲ συμπαθητικὸς. Ἄλλ' ὡς πολιτικὸς δὲν ἀντιπροσωπεύει τίποτε, οὔτε κἂν τὰ συνησπισμένα περὶ τοὺς δύο ἄλλους ἀτομικὰ συμφέροντα. Δι' ἐμὲ ἐδικάσθη καὶ κατεδικάσθη τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Τάκη, καὶ παρέστησε τὸν λήσταρχον ἐκεῖνον (χειρότερον καὶ τοῦ Τάκη Ἀρβανιτάκι) ὡς μέλλοντα ἐλευθερωτὴν τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ράλλης θέλει νὰ γίνῃ Πρωθυπουργὸς καὶ πράττει ἄριστα ζητῶν καὶ δεχόμενος οἰονδήποτε ὡς σύμμαχον. Ἄλλ' ἐγὼ, ὅστις δὲν ζητῶ δὲν περιμένω τίποτε, δὲν θέλω συμμαχίαν μὲ τοιαῦτα στοιχεῖα.

Εἰς τὸν βασιλέα προπέρυσι καίτοι διῆλθε διὰ Τεργέστης, οὔτε παρουσιάσθη. Πέρυσι ἀπῆλθα εἰς Βενετίαν διότι μὲ ἐξήτησεν ἐπιμόνως. Ἐφέτο θὰ τὸν ἴδω ἐὰν μὲ ζητήσῃ. Θὰ τοῦ εἶπω ὅτι φρονῶ καὶ φρονῶ ὅτι ἐνώπιον του διανοίγονται δύο ὁδοὶ· ἢ νὰ ἐμμεῖνῃ εἰς τὴν ἐξευτελιστικὴν ἀφάνειαν ἕως οὗ ἡ ἀνατροπὴ τοῦ ἀθλίου καθεστῶτος ἐπέλθῃ διὰ τῆς κάτωθεν ἀποσυνθέσεως. ἢ νὰ θέσῃ καὶ λαὸν καὶ δυνάμεις πρὸ τοῦ διλήμματος τῆς ἀπελεύσεως τῆς δυναστείας ὅλης ἢ τῆς παραχωρήσεως πλήρους εἰς αὐτὸν ἐξουσίας ἐπὶ μίαν δεκαετίαν. Ἐὰν μὲ «ἐκθέσῃ» — ὡς λέγεις — ἀνακοινῶν τὴν γνώμην μου, μοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορον, διότι ἐπαναλαμβάνω, οὐδὲν ζητῶ, οὐδὲν περιμένω. Αἱ ὕβρεις τῶν ἐν Ἑλλάδι οὔτε ὑλικῶς δὲν μὲ βλάπτουν, διότι κατώρθωσα ὄχι διὰ τῆς μικρᾶς μου ἰκανότητος, ἀλλὰ διὰ τοῦ χαρακτῆρος μου, νὰ ἐμπνεύσω τυφλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ δημόσιον ὅπερ ἀναγινώσκει καὶ συντηρεῖ τὴν «Ἡμέραν» καὶ οἱ λόγοι μου εἶναι δι' αὐτὸ χρησιμοί. Ἐὰν πέρυσι συνετέλεσα νὰ προληφθῇ ἀνεπανόρθωτον τοῦ Βασιλέως σφᾶλμα, χαίρω· θὰ ἦτο ὄντως σφᾶλμα ἀνεπανόρθωτον,

ἐὰν τὴν εὐθύνην τῆς ἀναποφεύκτου πλέον χρεωκοπίας ἀνελάμβανεν ὁ Βασιλεὺς, ἀποκρούων τὸ ὑπουργεῖον, τὸ ὑποδεικνυόμενον ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ ἐνεργῶν ἐκλογὰς κατὰ Τρικοῦπη καὶ Δηληγιάννη συνησπισμένον.

Χαῖρε καὶ ἀγάπα με ὡς σὲ ἀγαπῶ

Ἄλέκος

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VI

Κοινοφελὴς καὶ ἀγαθοεργὸς ὄρασις τοῦ Παρθενίου

Ὁ Παρθένιος, γνωρίζων ὅτι ἡ παιδεία εἶναι ἀπαραίτητος ὄρος πρὸς ἐξύψωσιν τοῦ φρονήματος, τοῦτο δὲ πάλιν φέρει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἔπεμπε βιβλία ὅπου καὶ ὅπως ἠδύνατο.

Ἡ ἐφορία (1) τῶν Σχολείων Ἡρακλείου δι' ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1872 καὶ 1873 ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας τῆς πρὸς τὸν Παρθένιον διὰ τὴν δωρεὰν ἀποστολῆν βιβλίων.

Ἡ Ἐφορία Ρεθύμνης δι' ἐγγράφων ἀπὸ 24 Μαΐου 1872 καὶ 5 N)βρίου 1872 εὐχαριστεῖ ἐπίσης.

Ἡ Ἐφορία Χανίων ἀπὸ 13 N)βρίου 1872 εὐχαριστεῖ ἐπίσης.

Ὁ Ἐπίσκοπος Κυθωνίας—Ἀποκορώνου ἀπὸ 15 Ἰουλίου 1872 εὐχαριστεῖ.

Ἡ Διεύθυνσις Σχολείου Καλῶν Τεχνῶν ἐν Ἀθήναις εὐχαριστεῖ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν.

Δὲν ὑπῆρξε Σωματεῖον ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἠρνήθη ὑποστήριξιν.

Τὸν μεσαιωνοδίφην Σάθαν ὑπεστήριζε καὶ συνίστα πρὸς τοὺς γνωστοὺς του.

Ὁ Γρηγόριος Ὑψηλάντης μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του (2) ἔγραφε τῷ Παρθενίῳ.

«... Ἐπιθυμῶν πάντοτε νὰ ἐκτελέσω ὅτι ἐπιθυμεῖτε, ἔσπευσα νὰ ὁμιλήσω τῇ πενθερᾷ μου περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σάθα. Δυστυχῶς ὅμως οὐδὲν κατώρθωσα, διότι ἡ Βαρωνέσσα μου παρετήρησεν ὅτι πολὺ εἶχε βοηθήσῃ ὁ μακαρίτης πενθερός μου τὸν Σάθαν...»

Ὁ Σκαλτσούνης ἔγραφεν ἐξ Ἐνεΐας (1888).

«... Ὁ Σάθας εἶναι ἀπὼν ἄλλως τε καὶ ἂν ἦτο ἐνταῦθα

1) Ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὰ σχολεῖα ἐδιοικοῦντο ὑπὸ Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ Κοινότητα. 2) Ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίοις τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1886 εἰς ἡλικίαν 50 ἐτῶν.

δὲν ἐδυνάμην νὰ ἔλθω μετ' αὐτοῦ εἰς συνομιλίαν καθ' ὅσον αἱ ἰδέαι μας διίστανται. . .» ἔξακολουθεῖ ἐκθέτων ὅτι ὁ Σάθας πρεσβεύει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς οὐδόλως συνετέλεσεν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἐν τούτῳ ἡ διάστασις.

Εἰς τὴν «Μεσόγειον» τῆς 12 Μαΐου 1892 ἀναγιγνώσκομεν:

Εὐχαριστήριον

Ἐκφράζομεν δημοσίᾳ τὴν ἀπειρον ἡμῶν εὐγνωμοσύνην οἱ κατωτέρω ὑπογεγραμμένοι οἱ μόνοι ὑπολειπόμενοι ἀπόγονοι τοῦ ἀεμνήστου Δασκαλογιάννη πρὸς τὸν Ἀρχιμανδρίτην Παρθένιον Κελαῖδῆν, ἀναλαβόντα ἰδίαις δαπάναις τὴν ἔξακολουθήσιν τῶν σπουδῶν τοῦ νέου Τζελεπῆ Ν. Δασκαλογιάννη. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ κ. Κελαῖδῆ τιμῶσα τὴν μνήμην ἀνδρός λίαν γνωστοῦ ἐν τῇ Κρητικῇ Ἱστορίᾳ, τιμᾷ ἐπίσης καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν πρὸς αὐτὸν εὐχαριστιῶν, οἵτινες οὐδέποτε θέλουσιν παύσει θεωροῦντες αὐτὸν εὐεργέτην τῆς οἰκογενείας Μας.

Ἐν Ἀνωπόλει τῇ 3 Μαΐου 1892

Γ. Α. Δασκαλογιάννης, Α. Ν. Δασκαλογιάννης, Γ. Ν. Δασκαλογιάννης, Ν. Μ. Δασκαλογιάννης, Μ. Ι. Δασκαλογιάννης.

*
**

Οἱ Δήμαρχοι Σφακίων πρὸς τὸν κ. Κελαῖδῆν

Οἱ μετὰ σεβασμοῦ ὑπογεγραμμένοι Δήμαρχοι Σφακίων μετ' ἀφάρτου χαρᾶς καὶ συγκινήσεως ἐμάθομεν ὅτι ἔργον ὑψίστης δικαιοσύνης ἐκπληροῦντες, ἀπεφασίσατε νὰ ἐκπαιδεύσητε τὸν ἐκ τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας τῶν Σφακίων νέον Γεώργιον ἢ Τζελεπῆν Δασκαλογιάννην. Αἱ σκιαὶ τῶν κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας τοῦ 1780, 1821 καὶ τοῦ 1866 ἀργηγῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης Δασκαλογιάννη καὶ τῶν δύο Τσελεπήδων, θὰ εὐλογῶσιν Ὑμᾶς οὐρανόθεν, διότι Ὑμεῖς πρῶτος καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἐνὸς γόνου των ἀνεμνήσθητε τῶν πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα των, μεγάλων ἐκδουλεύσεων των καὶ τῆς θυσίας τῆς ἑαυτῶν ζωῆς.

Ὅθεν καὶ ἡμεῖς καὶ δι' ἡμῶν ὁ Λαὸς τῶν Σφακίων, ὃν ἀντιπροσωπεύομεν, ἀπευθύνομεν πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀπείρους εὐχαρι-

στίας μας διὰ τὴν θεάρεστον καὶ λίαν πατριωτικὴν ταύτην προᾶ-
ξίν Σας.

Ἐν Σφακίοις τῇ 31 Μαΐου 1892

Οἱ Δήμαρχοι

(Τ. Σ.) Ἰωσήφ Οἰκονομάκης, (Τ. Σ.) Γεώργ' Πα-
παδάκης, (Τ. Σ.) Ἐμμ. Μ. Σεϊμένης, (Τ. Σ.) Μ.
Μανουσογιαννάκης.

Εὐχαριστήριον

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος Κελαϊδῆς ἐδωρήσατο 50 σώματα
τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν «Κρητικῶν Γάμων» τοῦ Ζαμπελίου ἀ-
ξίας χρ. φρ. 600, κατέβαλε δὲ καὶ τὴν ἐκ δέκα χρυσῶν εἰκοσα-
φράγκων ἐτησίαν συνδρομὴν του.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκφράζει πρὸς αὐτὸν τὰς εὐχαριστίας της.

Ἐν Ἀγίᾳ Τριάδι 3 Ἰουλίου 1893

(Ἐκ τοῦ γραφείου τῆς Ἐπιτροπῆς
τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου)

* *

Ἡ «Μεσόγειος» τῆς 5 Μαΐου 1892 γράφει:

Ἡ φιλόμουσος καὶ φιλόανθρωπος κ. Σβάρτζ καὶ ἄλλοτε πολ-
λάκις, λίαν εὐγενῶς ἐνθυμηθεῖσα τὰ ἡμέτερα Σχολεῖα καὶ τὴν μι-
κρὰν ἡμῶν βιβλιοθήκην, ἐδωρήσατο καὶ πάλιν ἐνεργείαις τοῦ κ.
Κελαϊδῆ πολύτιμα χειρόγραφα, περὶ Κρήτης διαλαμβάνοντα, τὰ
ὁποῖα ἡ εὐγενὴς Ἀγγλὶς ἐφρόντισεν ἰδίαις δαπάναις νὰ προμηθευ-
θῇ ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Βιβλιοθηκῶν.

(Σημ. ἡ Βιβλιοθήκη ὡς καὶ τὰ λοιπὰ Κοινοτικά καταστήματα
πλησίον τῆς Τριμάρτυρος ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν Τουρκῶν κατὰ
τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν).

* *

Ὁ ἱερεὺς καὶ ζωγράφος Ἐμμανουὴλ Ζάνες Κρής, Ρεθύμιος,
ἔζησε μεταξὺ τοῦ 1620—1660 ἐν Κρήτῃ· οὗτος ἐξωγράφησεν εἰκό-
να παριστώσαν θαῦμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν βασιλίссαν Ζωὴν
σύζυγον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ κατὰ τὸ ἔτος 886 μ. χ. (κατὰ συναξα-
ριστὴν 31 Αὐγ.) Ἡ εἰκὼν αὕτη μετεφέρθη εἰς Ἰταλίαν παρὰ με-
ταναστῶν φευγόντων τὴν Τουρκικὴν δουλείαν, ἠγοράσθη δὲ
κατὰ τὸ 1890 ἐν Λιβόρνῳ παρὰ τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ, μετα-
φερθεῖσα, ἐλευθέρᾳ, εἰς τὴν ἐλευθέρᾳ Κρήτην, δωρηθεῖσα παρὰ

τοῦ ἀγοραστοῦ, τῷ πρίγκηπι Γεωργίῳ τὴν 16 Ἰανουαρίου 1899. Φωτογραφικὸν αὐτῆς ἀπότυπον κατετέθη παρὰ τῇ Χρισ. Ἀρχαιολογικῇ Ἐταιρείᾳ (ἀριθ. κώδ. 2103 τοῦ 1895).

* *

Ὁ Γάλλος ποιητὴς Edouard Schuré ἐν τῷ ἔργῳ του «Le rêve d' une vie» Confession d' un poète (1928) περιγράφων τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ Λιβόρνου, ἀναφέρει ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ἑλληνίδου—Ἰταλίδος Συγγραφέως Μαργαρίτας Ἀλμπάνας Μηνιάτη(1) ἐγνώρισε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὸν Παρθένιον Κελαϊδῆν παλαιὸν ἀγωνιστὴν καὶ Ἀρχηγὸν τῶν Κρητικῶν Ἐπαναστάσεων, τοῦ ὁποίου πλέκει ἐγκώμιον (σελ. 153 κ. ἔ.).

Τὸ ἔργον τοῦτο μετέφρασεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν ὁ Γυμνασιάρχης κ. Rinaldo Pitoni (1929) ὅστις ἐπίσης ἐσύγχαζεν εἰς τὸ σαλόνι τῆς ὡς ἄνωλογίας καὶ συνεδέετο στενωῶς μετὰ τοῦ Παρθενίου, περὶ τοῦ ὁποίου διὰ μακρῶν ὁμιλεῖ εὐφῆμως καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ (σελ. 108 κ. ἔ.).

Ἐπιθέσεις Ζαμπελίου

Κατὰ τὴν ἐν Λιβόρνῳ διαμονὴν του ὁ Παρθένιος συνεδέθη μετὰ τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως τῶν Κρητικῶν Γάμων καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἔργων Σπ. Ζαμπελίου ἐκ Λευκάδος. Οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 1881 ἀπεβίωσεν εἰς Ἑλβετίαν ἀφήσας κληρονόμους τὴν σύζυγόν του Λουκίαν τὸ γένος Κροβάτζη καὶ τὴν (φίλην του) Μαρίαν Γκίλλη. Διὰ τὴν διανεμηθῆναι ἢ περιουσίαν αὐτῆς μεταξὺ τῶν δύο γυναικῶν, διεξήχθησαν μικροὶ δικαστικοὶ ἀγῶνες κατὰ τοὺς ὁποίους ζωηρότατον ἐπεδείξατο ἐνδιαφέρον ὁ Παρθένιος ὑπὲρ τῆς Λουκίας. Μετὰ τὸ πέρας τῆς δίκης, ἡ Λουκία εὐχαριστοῦσα τὸν Παρθένιον διὰ τὸ ὑπὲρ αὐτῆς ἐνδιαφέρον του, τῷ ἐδήλωσεν ὅτι τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μέρος τὸ ὀφείλει εἰς τὴν ὑποστήριξίν του καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ τὸ διαθέσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Οὗτος ἠρνήθη τὴν δωρεάν, τὴν συνεβούλευσε δὲ νὰ κληροδοτήσῃ τὴν περιουσίαν της εἰς ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς καὶ δὴ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων πρὸς ἀνέγερσιν καὶ συντήρησιν Σχολείων καὶ μόνων τῶν κατοίκων.

Ἡ διαθέσις μὴ ἀσχολουμένη εἰς τὰ ἱστορικά δὲν ἐγνώριζε βεβαιῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων καὶ εἰς τὸν Παρθένιον καὶ μόνον ὀφείλεται τὸ κληροδότημα τοῦτο.

Τὴν 19 Φεβρουαρίου 1890 συνετάχθη ἡ διαθήκη, δι' ἧς ἐκλη-

1) Ἰὸς Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεία καὶ Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη.

ροδοτεῖτο ἡ περιουσία τῆς Ζαμπελίου εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Σφακίων, ὀνομαζομένου κληρονόμου τοῦ τότε Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου Κωνσταντίνου· ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν οὗτος θὰ ἀπεποιεῖτο, ἐκαλεῖτο εἰς τὴν κληρονομίαν ὁ τότε Ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακίων Εὐμένιος Ξηρουδάκης· ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης ὠρίζετο ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς.

Ἡ διαθέσις στενοχωρουμένη διότι δὲν ἱκανοποιεῖτο κατὰ τὴν γνώμην τῆς ὁ προστάτης τῆς Παρθένιος, συνέταξε μετὰ ἐν ἔτος συμπληρωματικὴν διαθήκην, δι' ἧς ἐγκατέλειπε τὴν ἰσόβιον ἐπικαρπίαν, ἀπάσης τῆς περιουσίας τῆς, εἰς τὸν Παρθένιον, ἀνυμνον ἀπ' ἀρχῆς, νὰ δεχθῆι αὐτὴν ταύτην τὴν περιουσίαν τῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Λουκίας (Σ)ριον 1891), ἀποποιθέντος τοῦ Διαδόχου, ἐκλήθη εἰς τὴν κληρονομίαν ὁ Εὐμένιος Ξηρουδάκης, κατόπιν Μητροπολίτης Κρήτης, πρὸς ὃν ἐλογοδότησεν ὁ ἐκτελεστὴς Παρθένιος.

Διεξήχθησαν πολυδάπανοι καὶ μακροὶ δικαστικοὶ ἀγῶνες, ἐνώπιον τῶν Ἰταλικῶν καὶ Ἑλληνικῶν Δικαστηρίων μεταξὺ τῆς ἐπαρχίας Σφακίων καὶ τῶν κληρονόμων τῆς Λουκίας Ζαμπελίου, οἵτινες προσέβαλαν τὴν διαθήκην, ἀποτέλεσμα δ' ὑπῆρξε, συμβιβασμὸς μεταξὺ τῶν διαδίκων, τῆς ἐπαρχίας ἐκπροσωπηθείσης κατὰ τὸν συμβιβασμὸν παρὰ τοῦ κ. Μανούσου Κουνδούρου.

Ἡδὴ τὰ κληροδοτήματα Σφακίων, Ξηνουδάκη καὶ Ζαμπελίου (Παρθένιου Κελαϊδῆ) διαχειρίζονται ὑπὸ Ἐπιτροπῆς ἧς προεδρεύει ὁ ἐκάστοτε Πρόεδρος τῶν ἐν Κρήτῃ Ἐφετῶν. Τὸ δὲ κληροδοτήμα Ζαμπελίου εἶναι κατατεθειμένον εἰς ὁμολογίας τῆς Ἰονικῆς Τραπεζῆς ἀξίας 500 χιλ. δρ. περίπου· ἐκ τῶν τόκων τῶν, συντηροῦνται μαθηταὶ φοιτοῦντες εἰς τὴν Ἱερ. Σχολὴν καὶ Διδασκαλεῖα, δίδονται δ' ἐπιδόματα καὶ εἰς τοὺς διδασκάλους Σφακίων ἵνα προσελκύονται ἱκανοὶ τοιοῦτοι.

* *

Ὅτε τὸ πρῶτον ἐπληροφοροῦντο οἱ κάτ. τῆς Ἐπαρχίας, οὕτως ἐδέχοντο τὴν εἶδησιν.

Ὁ ἰατρὸς Γεώργ. Ἰωσ. Χατζηγηγόρης ἔγραφεν ἐκ Ρεθύμνης:

«... Τὰ μέγιστα ἐχάρην διὰ τὰς πληροφορίας Σας ὡς καὶ διὰ τὰς πατριωτικὰς Σας προσπαθείας, τὰς ὁποίας καὶ τώρα καὶ πρὸ

πολλοῦ καταβάλλετε διὰ τὸ καλὸν τῆς προσφιλοῦς μας πατρίδος Κρήτης καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα τὰ Σφακιά.

Διὰ τῆς προτροπῆς Σας βέβαια παρεκινήθη εἰς τὸ κληροδοτήμα ἡ Ζαμπελίου, διὰ τὰ πτωχὰ μὲν, ἀλλὰ πλήρη ἡρωϊσμοῦ Σφακιά, τὰ ὁποῖα θὰ μακαρίζουν καὶ αὐτὴν καὶ Σᾶς τὸν ὑποδείξαντα τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας».

Ἐπίσκοπος Γρηγόριος Παπαδοπετράκης ἔγραψεν.

». . . Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ποσὸν ὅπερ διὰ τῶν ἐνεργειῶν Σας ἐδωρήθη εἰς τὰ προσφιλεῖς μας πτωχὰ Σφακιά, θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν γενναίων Σφακιανῶν. . . »

Ἐν δὲ τῇ Ἱστορίᾳ του περὶ Σφακιῶν (σελ. 32) ἀναφέρει:

«Χάρις τῷ πατριωτισμῷ καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ ἐδωρήσατο ἡ εὐγενὴς καὶ σεβαστὴ Κα Λουκία χήρα Σπ. Ζαμπελίου σεβαστὸν ποσὸν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεαρῶν Λευκοριτῶν. Καὶ τὴν εὐγενεστάτην Κυρίαν καὶ τὸν Παρθένιον Κελαϊδῆν, *ἀνακηρύττομεν*, τεκμήριον εὐγνωμοσύνης, *εὐεργέτας τῆς Πατρίδος Μας*.

Ἐπίσκοπος Βυζάντιος κρίνων τὴν προᾶξιν ταύτην τοῦ Παρθενίου ἔγραψεν.

Ἡ ἐπίνοια Σου ὑπῆρξεν ἀξιόλογος καὶ ἀποδεικνύει πόσον δικαίως οἱ συνεπαρχιωταὶ Σου, ἀνέθηκαν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰς ἐνεργείας Σου τόσας ἐλπίδας. Ἐν ἐκπαιδευτήριον(1)στὰ Σφακιά θὰ ἔχει Ἐθνικὸν λόγον, διότι δὲν θὰ ἀφίση νὰ σβεσθῇ τὸ ἐπαναστατικὸν ἐκεῖνο κέντρον. Καίτοι λοιπὸν καλῶς ἐσκέφθης καὶ ἡ χήρα, ὄρισσα τὴν περιουσίαν τῆς διὰ τόσον ἀξιοσύστατον σκοπὸν πρὸς μόρφωσιν τῶν Σφακιανοπαίδων.

Ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακιῶν Εὐμένιος ἔγραψε.

«. . . Πάντες οἱ συνεπαρχιωταὶ, ὧν ἡ νοημοσύνη γνωστὴ τυγχάνει Ὑμῖν, εἰσὶν ἐνθουσιασμένοι ἐκ τῆς Διαθήκης, θεωροῦσι δὲ ὀρθὸν καὶ δίκαιον ὅτι Ὑμεῖς ὠρίσθητε ἐκτελεστῆς καὶ ἐπικαρπωτῆς, *Διότι εἰς Ὑμᾶς ὀφείλεται ἡ δωρεά*».

1) Ἡ ἀρχικὴ σκέψις ἦτο νὰ γίνῃ ἐν Ἐκπαιδευτήριον εἰς Σφακιά ἀλλ' ἐξέλειπεν ὁ λόγος συνεπειᾶ τῆς ἐπελθούσης ἀπελευθερώσεως, τοιοῦτου συντηρουμένου ὑπὸ τοῦ Κράτους.

Κατὰ τὸ 1889 ἀπεστάλησαν ἐκ Λιβόρνου ὑπὸ τῆς χήρας Ζαμπελίου 70 ὀγκώδη μαρμάρινα τεμάχια εἰς Χανιά, ἅτινα προσεμοζόμενα ἀπετέλουν μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον, δι' οὗ παρίστατο ὁ Σπυρ. Ζαμπέλιος καὶ ἡ Κρήτη ἀλυσσοδέτος καὶ ἀγωνιώσα νὰ ἀπελευθερωθῆ. Τὸ μνημεῖον τοῦτο κατ' ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν, θὰ ἀνεγείρετο εἰς τὸν περίβολον τῆς Τριμάριτος. Ἡ χήρα εὐχαριστηθεῖσα ἐδήλωσεν ὅτι προσφέρει ὑπὲρ τῶν Σχολείων τῆς πόλεως 20 χιλ. φρ. Ἡ Κοινότης ὅμως δις ἠρνήθη, ἐγγράφως, ἰσχυριζομένη ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀρκετὸς χώρος, προέτεινε δὲ νὰ ἐγερωθῆ εἰς τὸ νεκροταφεῖον. Θυμωθείσα τότε ἡ Ζαμπελίου παρεκάλει τὸν Ἐμμανουὴλ Κελαγῆδην, ἀδελφὸν τοῦ Παρθενίου, ὅστις ἐδέχθη ν' ἀνεγερωθῆ ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς οἰκίας του, παρὰ τοὺς Στρατῶνας καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν Σούδας—Χανίων.

Ἄμα ὅμως ὁ τότε Διοικητὴς Μαχμουὺτ Πασᾶς εἶδε τὴν παρίστα τὸ μνημεῖον ἀπηγόρευσε τὴν ἀνέγερσιν. Ἡ ἐκκρεμὴς αὕτη κατάστασις διήρκεσε μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1896—1898 ὅποτε Τουρκικὸς ὄχλος μετὰ Τούρκων στρατιωτῶν μετέβαλον τὸ καλλιτέχνημα τοῦτο εἰς ἄμορον σωρὸν μικρῶν τεμαχίων!

Οὕτως ἡ Κρήτη ἐστερηθῆ ἐνὸς κοσμήματος ἡ δὲ τέχνη ἐνὸς ἔργου τῆς ἀξίου λόγου.

* *

Ὁ Παρθένιος ἔπεισε προσέτι τὴν Λουκίαν Ζαμπελίου καὶ ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Κοινότητα Σπηλιᾶς Κισσάμου 5 χιλ. χρυσῶν φράγκων διηγηθεὶς πρὸς αὐτὴν τὸ ἕξις ἐπεισόδιον.

Ὅτε ὡς ἴδωμεν, κατὰ τὸ 1866 ἐπολιωρκήθη εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Παρθένιος, ἡ θέσις του ἦτο δυσχερὴς, διότι εἶχε κρυβῆ ἐντὸς ἐρειπείου τὸ δὲ χωρίον εἶχε κατακλυσθῆ ὑπὸ Τούρκων ἐρευνόντων τὰ πάντα. Ἐστράφη τότε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου τὴν Παναγίαν καὶ ἐδεήθη νὰ σωθῆ, καὶ ἐφ' ὅσον ἔζη, νὰ ἐξυπηρετῆ τὸν ναὸν τῆς τοῦτον. Τρεῖς οἱ Τούρκοι ἔφθασαν μέχρι τῆς εἰς ὁδοῦ τοῦ κρυψῶνος καὶ τρεῖς μετενόησαν καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὁ Παρθένιος, ὅστις ἤκουε τὰς συζητήσεις των, ὅστις ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνέμενε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν θάνατον. Ἄμα εἶδεν ὅτι ἦτο ἐλεύθερος, ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν του εἰς θεῖαν πρόνοιαν καὶ ἐπίστευσε τὴν Παναγίαν τῆς Σπηλιᾶς θαυματουργόν. Ἀληθὲς ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ διαγωγὴ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου ὑπῆρξε

μεγαλειώδης διότι καιτοι πιεσθέντες και ἀπειληθέντες, δὲν ὑπέδειξαν αὐτόν.

Τὸ κληροδοτηθὲν ποσὸν ἐσκέφθη νὰ μὴ κατατεθῆ ἔπ' ὄνοματι τοῦ Ναοῦ ἵνα μὴ ἡ Τουρκικὴ Διοίκησις ἀρπάσῃ τυχὸν αὐτό, ἀλλὰ τὸ κατέθηκεν ἔπ' ὄνοματι τῆς Κοινότητος. Ἐσκέφθη δ' ἀκόμη, ἵνα μὴ τυχὸν, ῥευστὸν χρῆμα σκανδαλίση τοὺς διαχειριζομένους αὐτὸ και ἠγόρασεν ἀκίνητον κτῆμα, παρὰ τὴν Ἱ. Μοῆν Χρυσοπηγῆς, και πρὸ τῶν Χανίων ἔπ' ὄνοματι τῆς Κοινότητος.

Κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς ἡ σημερινὴ ἀξία τοῦ κτήματος ἀνέρχεται εἰς 400—500 χιλ. Δρ, περίπου.

Οἱ εὐγνώμονες κάτοικοι τοῦ χωρίου Σπηλιᾶς τελοῦσι κατ' ἔτος μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν Ζαμπελίων και τοῦ Παρθενίου Κελα'ι'δῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VII

Πρόλογος Μεταπολιτεύσεως

Τεργέστη 17 Δεκ. 1894

Ἀγαπητέ μου Παρθένιε

... Δὲν ὑποτιμῶ τὴν εὐθύνην τοῦ Τρικούπη' ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἀποδίδεις εἰς ἓν πρόσωπον ὅ,τι εἶναι ἀπόρροια τῆς φύσεως τοῦ Ἔθνους, τῶν θεσμῶν του, τῆς ἱστορικῆς του ἐξελίξεως. Ἡ Νέα Ἑλλάς δὲν ἔχει στοιχεῖα κράτους βιωσίμου και ἐκ τῆς πεποιθήσεως ταύτης ἀγόμενος παρακολουθῶ μετὰ φιλοσοφικῆς ἐγκατερέσεως ὅλα τὰ συμπτώματα και τὰ ἐπεισόδια τῆς ἀποσυνθέσεως.

Διὰ νὰ ἰδῆς ὅτι δὲν τὰ πταίει ὅλα ὁ Τρικούπη, ἰδὲ τί συμβαίνει ἐν Κων)πόλει και τοὺς ἑννέα Μητροπολίτας ἀποχωροῦντας διὰ νὰ μὴν ἐπιτύχῃ ὁ Ἰωακείμ, ὑπ' ὄψιν τοῦ ξένου τυράννου. Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν αὐτὰ και ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ ἀρμενικά. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι εἶναι σοβαρώτατα. Ἡ ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ κατηγορίσθη και ἐὰν ἡ ἐκθεσίς της ἐπικυρώσῃ τὰς φρικαλεότητας, θὰ ἐγερθῆ, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ κίνημα κοινῆς γνώμης ἀκατάσχετον. «Ὁ Γλάστων παραδοκεῖ» ἔγραφον χθὲς τὰ «Ἡμ. Νέα». Τότε θὰ διατυπωθῆ τὸ ζήτημα τῆς αὐτονομίας και ἡ αὐτονομία θὰ διεγερῇ τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ἀφ' ἑαυτοῦ, διότι ἡ Βερολίνειος συνθήκη τοὺς αὐτονόμους θεσμοὺς τῆς Κρήτης ὑπέδειξεν ὡς πρότυπον. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνουιν ἀντίτυπα καταστραφέντες προτύπου; Οἱ Κρῆτες θὰ δικαιοῦνται νὰ ἐξαναστῶσιν, ὅχι ἐνόπλιως ἐννοεῖται. *Εἰδοποίησε λοιπὸν τοὺς συμπατριώτας Σου νὰ εἶναι ἐτοιμοί...*

Ἀλέκος Βυζάντιος

Ἡ εἰδησις αὕτη ἦτο τὸ προανάκρουσμα τῆς μελλούσης Κρητικῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπαναστάσεως, ἣτις ἀφετηρίαν εἶχε τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα. Ὁ Παρθένιος πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις ἔγραψε καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρηκολούθει τὴν κατάστασιν.

Ἐκ Κρήτης ἀπήντων

... Προσέχομεν πολὺ εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Κρήτης συμβαίοντα, ὅπως ἐν γνώσει αὐτῶν, κινονίζωμεν ὀρθώτερον τὴν πολιτικὴν τοῦ τόπου. Ἐσμὲν σύμφωνοι ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφήσωμεν νὰ παρθέλωσιν αἱ περιστάσεις τῆς σήμερον χωρὶς νὰ ἐπωφεληθῶμεν αὐτῶν.

Ἐτερος ἐδήλου:

... Ὅπλα ἔχομεν, ἐὰν μᾶς ἐξοικονομήσετε 200 λίρας καὶ ὀλίγα φυσίγγια, μετὰ 15 ἡμέρας θὰ πιάσωμεν τὰ βουνά, διαμαρτυρούμενοι κατὰ τοῦ καθεστώτος καὶ τοῦ νέου φριμανίου. . .

Τεργέστη 30 Ἰαν. 1895

Παρθένιος

Σὲ φαντάζομαι ἀηλιπισμένον, ὅτι ἄλλη μία κρίσις παρήλθε, χωρὶς νὰ ὠφεληθῇ ἡ Κρήτη. Ἀλλὰ θάρρει. Ἡ κρίσις οὔτε παρήλθεν, οὔτε θὰ παρέλθῃ. Θὰ διέρχεται διὰ φάσεων παροξυσμοῦ καὶ κατευνασμοῦ, ἀλλ' ἕκαστον βῆμα θὰ προσεγγίξῃ εἰς τὸ τέλος τῆς, τὴν Τουρκίαν. Πρέπει νὰ εἶεθα δίκαιοι πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς. Τὸ μέγα κέρδος εἶναι ὅτι ἡ Ἀγγλία πνέει μένεα κατὰ Τούρκων καὶ Σουλτάνου. Θὰ εὖρη τὴν εὐκαιρίαν, ἡσύχασε. Ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων τῶν οἰκούντων νήσους καὶ χερσονήσους, ἡ τύχη ἐξαρτᾶται ἐξ' αὐτῆς. (1) Σεῖς ἰδίως οἱ Κρητὲς ἐγκολπωθῆτε τὴν. Τὰ λεγόμενα ὅτι θέλει νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτην δὲν πιστεύω. Βλέπεις μὲ πόσον κόπον ὑπερασπίζει καὶ τὸ ἐνεστώσ Κράτος τῆς. Ἐπειτα ἂν ἔξη τοιαῦτα σχέδια ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὴν ἐμποδίσωμεν. Εἰς τὰς Ἰταλικὰς σου συνεννοήσεις μὴ πιστεύης. Δὲν σημαίνει τίποτε ἡ Ἰταλία. Ὅτι κάμνεις μὲ τὸν Ἰταλὸν, κάμε το μὲ τὸν Ἀγγλον Πρέσβυν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἰδέαν στρέψε καὶ τοὺς συμπολίτας σου. Τὸ ἐρχόμενον ἔτος θὰ εἶναι κρίσιμον καὶ ἀνατολικῶς καὶ εὐρωπαϊκῶς. Εὐχομαι δὲ καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ φέρῃ μερικὴν, τουλάχιστον, πλήρωσιν τῶν πατριωτικῶν Σου πόθων.

Βυζάντιος

1) Ἀλήθειαι ἐφαρμοζόμεναι καὶ σήμερον.

Τεργέστη 31 'Ιαν, 1895

Παρθένιε

Είδες ὅτι σὲ εἰδοποίησα ἐγκαίρως περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ Ἀρμενικοῦ ζητήματος καὶ ὅτι καὶ οἱ Κρηῖτες κατὰ ὠφελήθησαν ἡδὴ ἐξ αὐτοῦ. Διότι ἐκ μόνου τοῦ φόβου τοῦ Σουλτάνου, προῆλθεν ἡ πρόσκλησις τῆς συνελεύσεως. Ἄλλ' ἐγὼ προκειμένου περὶ Ἑλλήνων, ἀκούω ἐκλογάς καὶ τρέμω. Ἀλλοίμονον, ἐὰν οἱ Κρηῖτες παραστῶσιν καὶ πάλιν διηρημένοι! τοῦναντίον ὁμονοοῦντες καὶ νοῦν ἔχοντες πολλά δύνανται νὰ ὠφεληθοῦν.

Ὁ ὡς ἀδελφός Σου

Ἄλέκος

Τεργέστη 21 Φεβρ. 1895

Παρθένιε

Ἀρχίζω ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἣν ἠξεύρεις πόσον ἀγαπᾶ, ἐν μέρει καὶ χάριν σου, καὶ ἡ ὁποία μὲ ἐνδιαφέρει πολὺ περισσότερον τῆς κλεινῆς πόλεως, ἥτις μετ' ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν ἐξέθρεψε καὶ ἐμέ. Ὅτι κατηγορήθησαν τὰ προνόμια καὶ ἀνεγνωρίσθη τὸ φιρμάνιον εἶναι λυπηρότατον· ἀλλ' οὐδεὶς λαὸς ἠμπορεῖ νὰ διαπράττη σφάλματα καὶ ἐγκλήματα καὶ νὰ μὴν ὑφίσταται τὰς συνεπείας, οὐδὲν δὲ δικαιότερον καὶ λογικώτερον τῆς ἱστορίας. Εἶθε τουλάχιστον νὰ ἔγινε τὸ πάθημα, μάθημα. Ἐὰν οἱ Κρηῖτες παραστῶσιν εἰς τὴν Συνέλευσιν, ὅχι διηρημένοι εἰς κόμματα, ἀλλ' ἠνωμένοι ἀδιασπάστως ἐν μιᾷ ἀποφάσει, ὀλίγον σημαίνει ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς. Δύνανται εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδριάσεως νὰ υποβάλωσιν διαμαρτύρησιν λέγουσαν ὅτι, τῶν ἐκλογῶν συμμετέσχον μόνον, ἵνα ἀποδείξωσι φιλονομίαν καὶ ζητήσωσι παρὰ τοῦ Κυριαρχοῦ καὶ τῶν δυνάμεων τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ νόμιμον καθεστῶς καὶ τὴν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Λαοῦ βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ὁ Σουλτάνος τὴν Συνέλευσιν συγκαλεῖ ἀκριβῶς ἵνα ἀποδείξῃ τὴν ἀνοιξιν ὅταν ἀναρριπισθῇ τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα, ὅτι οἱ Κρηῖτες εἶναι εὐχαριστημένοι καὶ οὐδὲν ζητοῦσι πλέον. Μία διαμαρτύρησις θὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιον του. **Τὸ πολίτευμά Σας** εἶναι ἡ βάσις τοῦ 23 καὶ τοῦ 61 ἄρθρου τῆς Βερολινείου συνθήκης καὶ πᾶσα ἀνακίνησις τῶν δύο ἐκείνων ἄρθρων, ἀνακινεῖ τὸ κρητικὸν ζήτημα. *Ἡ Νῆσός μας ὅμως ἔχει ἰδίως ἀνάγκην πρακτικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ὄχι ἐλευθεριῶν. Κατορθώσατε ἐκ τῶν*

χρημάτων διίνα πέρουν οί Τούρκοι νά σώσετε έν μέρος
ύπέρ λιμενικών έργων και δρόμων.

.....
'Αλέκος

Τεργέστη 9 Μαρτίου 1895

Παρθένιε

Χαίρω ότι ορθώς έμαντεύσαμεν έξ αρχής την αίσίαν επίδρασιν
του άρμενικοῦ ζητήματος επί του Κρητικοῦ. 'Ο διορισμός του Κα-
ροθεοδωρή είναι απόκτημα αντίξιον πολλών Συνταγμάτων, διότι
αί θεωρίαι είναι γελοίαί και τό πᾶν είναι καλή διοίκησις. 'Ο άνηρ
έχει έκτακτον παιδείαν, νουν και φυσικήν χρησιτότητα και αξιοπρέ-
πειαν. "Αλλως τε και μόνον ότι διορίσθη χριστιανός θα άναπτερώ-
ση τό φρόνημα των Κρητών. "Ας προσέξουν τώρα οί πατριώται
σου, νά μήν τά κάμουν πάλιν θάλασσαν!

.....
'Αλέκος

Την 9 'Απριλίου 1895 ένηργήθησαν έκλογαί διεξαχθεΐσαι εις
πλείεστα μέρη ήσυχως δέν έλειψαν όμως και αί έριδες και φόνου.

Τεργέστη 13 Μαΐου 1895

Παρθένιε

Και εκ Κρήτης μοι έγραψαν ότι αι συμβουλαί της «'Ημέρας»
έκαμαν έντυπωσιν. "Εως τώρα επικρατει όμόνοια και φρόνησις.
Εΐθε νά διαρκέση! 'Ο λόγος του Καροθεοδωρή είναι νουνεχής
και νηφάλιος, έν και όλίγον παιδαγωγικός. "Αραγε όμως δέν θ'
ανακληθῆ, άφοῦ παρέλθη ή άρμενική θύελλα; Τό ύπουργεΐον
Ρόζβερη πίπτει, επανέρχεται δ' ό Σαλισβουρής, όστις χθές έθεσε
τό δίλημμα—«ή μέτρα βίας, ή σιωπή!» θα προτιμηθή έννοεΐται
την σιωπήν. "Αλλ' ήθικώς ή Τουρκία κατεστράφη πλέον έν τη κοι-
νή γνώμη της 'Αγγλίας και τοῦτο είναι μέγα γεγονός, οὔ αι συνέ-
πειαι θα είναι άνυπολόγισται. Μετά τας Βουλγαρικές σφαγάς
επῆλθε παροδική όργή' τώρα είναι άηδία και άποστροφή διαρκής
και γενική. Αυτή θα είναι ή μεγάλη προς την άνθρωπότητα ευερ-
γεσία του Γλάδστωνος, οὔ τον άνδριάντα δέν θέλει καλά και σώ-
νει τό Πανεπιστήμιον. Τα 'Ελληνικά άπαΐσια. 'Ο Δεληγιάννης
είναι βεβαίως δεκάκις χειρων του Τρικούπη. Μή φαντάζεσαι δ' ότι

ὁ Βασιλεὺς θὰ παρεμβάλῃ αὐτῷ τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα. Καὶ διατι νὰ βγάλῃ αὐτὸς τὰ κάσινα ἀπὸ τὴν φωτιάν, ἀφοῦ ἄνθρωποι ὡς τὸν Σκουζὲν συνετέλεσαν, ἵνα φέρουν πανίσχυρον τὴν δημαγωγίαν, ἐκ φθόνου κατὰ τοῦ Ράλλη ἢ ἐξ ἄλλου τοιοῦτου λόγου: . . .

Σὸς ἐκ καρδίας

Ἀλέκος

Τεργέστη 3 Ἰουνίου 1895

Ἀγαπητὲ Παρθένιε

Εἶναι σοβαρὰ ἡ τροπὴ ἣν ἔλαβε τὸ ἄρμενικὸν ζητήμα. Εἰς τὴν «Ἡμέραν» προσπαθῶ νὰ γράφω ὅτι συμφέρει νὰ μάθωσιν οἱ ἐν Τουρκίᾳ Ἕλληνες, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ὥστε, νὰ μὴν ἀπαγορευθῇ ἡ κυκλοφορία, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι ζημία καὶ δι' αὐτούς. Ἐὰν δὲν πέσῃ τὸ Ἀγγλικὸν Ὑπουργεῖον, τὰ πάντα εἶναι δυνατὰ καὶ μὴ ἀπορήσης ἐὰν μάθῃς ἐν πρώτῳ ὅτι ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἤραξε πρὸ τοῦ Σεραίου ἢ κατέλαβε τὴν Μυτιλήνην. Ἡ θέσις εἶναι σοβαροτέρα ἢ ἐν ἔτει 1877, διότι αἱ Δυνάμεις δὲν εἶναι διηρημέναι. Τὸ ζήτημα εἶναι τι θὰ κάμετε Σεῖς. **Ἔστε ἔτοιμοι, ἵνα εἰς πρώτην στιγμήν διατυπώσετε χονδρὰ αἰτήματα**, ἰδίως οικονομικῆς φύσεως καὶ νὰ περιορίσητε τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἐντὸς τῶν τριῶν φρουρίων, τίποτε περισσότερον. Ὁ Σουλτάνος ἔλαβε μάθημα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ξεχάσῃ ταχέως. Εἶδες τι τοῦ λέγουν οἱ φίλοι του οἱ Γερμανοί; «θὰ ἐγκρίνωμεν ὅτι ἀποφασίσουν Ἀγγλοὶ καὶ Ρῶσοι». Τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον εἶναι **ἀληθῆς κατάργησις τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας**. Ἡ πεποίθησίς μου ἡ ἀδιάσειστος εἶναι ὅτι εἰς ὁμοίαν ἐπέμβασιν, ἀδιάφορον μετὰ πόσον χρόνον, φέρονται καὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Τὸ ἔγραψα, ἀδιάφορον ἐὰν ὠνομάσθην προδότης «ὑπάρχει μέτρον κακοδιοικήσεως, ὅπερ ἡ Εὐρώπη δὲν ἐπιτρέπει». Τὰ τοῦ Βασιλέως (διὰ Λέλη) ὅτι θὰ κάμῃ καὶ θὰ δείξῃ μὲ κινουῖν εἰς γέλωτα. Εἶμαι βασιλικὸς ἐν τῇ «Ἡμέρᾳ» χάριν τοῦ θεσμοῦ. Ὅτι ἀφορᾷ τὸ πρόσωπον, ἐὰν εἶπω ὅτι ἦτον ἄξιον νὰ βασιλεύσῃ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων καὶ νὰ ἔχη ὑπουργὸν Λεβίδην, νομίζω ὅτι ἄρκει.

Ἄλ. Βυζάντιος

Τεργέστη 12 Ἰουνίου 1895

Παρθένιε

Ὡς καλειδοσκοπίον μεταβάλλονται τὰ ἀνατολικά. Ὁ λόγος τοῦ Σαλισβουρῆ ἐνέσκηψεν ὡς κεραινός. Τοιαῦτα πράγματα δὲν

ἐλέχθησαν ποτέ. Ἔσεισαν δ' ἠθικῶς ἐκ θεμελίων τὴν Τουρκίαν. Ἐὰν ὁ Σουλτάνος δὲν ὑποχωρήσῃ ὁ βιασμός κατέστη ἀναπόφρευτος, διότι ἡ Ἀγγλία δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ ὑποχωρήσῃ. . . .

Σεῖς οἱ Κρηῖτες τί θὰ κάμετε; Δὲν θὰ διατυπώσετε τὸ πρακτικὸν πρόγραμμα περὶ οὗ σοὶ ἔγραψα; Ὅπωςδήποτε **ὀργανώσατε εὐρηνικὰς διαδηλώσεις** ὑπὲρ τῆς ἀμέσου κυρώσεως τῶν αἰτημάτων τῆς Συνελεύσεως, διὰ νὰ ἔχετε ἀφορμὴν ἄλλων ἀπαιτήσεων, εἰς χονδρύνουν τὰ πράγματα. Οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ ἀφήσουν νὰ κοιμηθῇ τὸ μακεδονικὸν ζήτημα.

Βυζάντιος

Τεργέστη 13 Ἰουλίου 1895

Παρθένιε

Βαίνομεν βῆμα πρὸς βῆμα πρὸς νέαν ἀνατολικὴν κρίσιν. Οἱ Βούλγαροι ἐπέτυχον ἤδη τὰ βεράτια, ἀλλὰ δὲν ἀρκοῦνται, διότι ἐννοοῦσιν ὅτι δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι τὴν βουλγαρικὴν ὀργάνωσιν τῆς Μακεδονίας. Ἄνευ ἐπαναστάσεως κατορθοῦσι νὰ πιστεύηται ὅτι ἐπανεστάτησαν, ἐν ᾧ σεῖς ὄντες ἐπαναστάσει, δὲν κατορθώνετε νὰ τὸ πιστεύῃ ἡ Εὐρώπη. Τὰ πράγματα θὰ τελειώσουν εἰς Συνδιάσκεψιν καὶ εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ ΚΓ' καὶ 61 ἄρθρου συγχρόνως τὸ ζήτημα εἶναι τί θὰ κάμῃ ἡ Κρήτη.

Λυποῦμαι ὅτι ἐματαιώθη ἡ συμβουλή μου περὶ πλατωνικῆς διαμαρτυρήσεως τῆς Συνελεύσεως ὑπὲρ τῶν προνομίων' θὰ ἐπλάττετο οὕτω νόμιμος βάσις. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως, εἰς πρόκειται νὰ συνέλθῃ Συνδιάσκεψις, πρέπει νὰ διατυπωθῶσιν αἰτήματα πρακτικά:

Α') Νὰ λαμβάνῃ ἡ Πύλη μόνον ὅτι περισσεύει ἐκ τῆς ἐπιτοπίου διοικήσεως, ὡς ἐζητήθη ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων.

Β') Νὰ σχηματισθῇ πολιτοφυλακὴ ὑπὸ Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, ὡς ἄλλοτε ἐν Ρωμυλίᾳ,

Γ') Νὰ διορίζηται ὁ Χριστιανὸς Διοικητῆς ἐπὶ ὄρισμένον χρόνον ἐγκρίσει τῶν Δυνάμεων.

Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου δέον νὰ παρασκευασθῶσι τὰ πνεύματα.

Σὸς ἐκ ψυχῆς

Βυζάντιος

Τεργέστη 2 Σεπτεμβρίου 1895

Παρθένιε

Καὶ ἐγὼ νομίζω ὅτι ἡ στιγμὴ δὲν ἦτο κατάλληλος, ὅπως μετα-

βῆς εἰς Κρήτην, καίτοι ὁ Καραθεοδωρῆς ἐδείχθη ποταπὸς μὴ δοῦς τὴν ἄδειαν.

Ἐν Εὐρώπῃ πιστεῖται ὅτι θὰ λυθῆ εἰρηνικῶς τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα· ἀλλὰ ταῦτα διαδίδει ἡ Πύλη ἵνα ἐπιτύχη τὸ δάνειον της...

Ἐν εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Σουλτάνος ἔχασεν ἐντελῶς τὸ γόητρον, τὸ ὁποῖον εἶχε ἀποκτήσει διὰ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ὅτι διὰ τοῦ λόγου τοῦ Σαλισβουρη, ἐκόπη ὀριστικῶς ὁ δεσμὸς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, δι' ἣς ὑπάρχει ἡ Τουρκία. Ἡθικῶς, σήμερον εἶναι ἀσθενεστέρα ἢ τὴν ἐπαύριον τῆς Βερολινείου Συνθήκης. Θὰ τελειώσῃ ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν διαχείρησιν. Ἄλλ' ἡμεῖς τί θὰ κερδίσωμεν διὰ τούτου; Εἶδες ὅτι ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις, ἀποκρούει, διὰ τῆς «Παλιγεννησίας» τὸ ΚΓ' ἄρθρον. Λέγομεν δηλ. πρὸς τοὺς ὑπιδούλους· «διότι ἡμεῖς ἐμουφλουσεύσαμεν οἰκονομικῶς καὶ ἠθικῶς, δὲν ἐπιτρέπομεν νὰ ἐπιτύχετε καὶ σεῖς βελτίωσιν τύχης, καὶ ἂν ὁ Σουλτάνος παραχωρήσῃ αὐτὴν οἰκιοθελῶς, θ' ἀντιστῶμεν». Ἀφοῦ ἐφθάσαμεν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὅλα εἶναι περιττά. Ὅτι ἀφορᾷ ἰδίᾳ τὴν Κρήτην, θὰ ἐπέλθωσι περιπέτεια διευκολύνουσαι τὴν ἀπόκτησιν μείζονος αὐτονομίας. . .

Ὁ Καραθεοδωρῆς οὐδὲν κατώρθωσεν. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἐν τόσῃ ἀνεχείᾳ, ὑποβλεπόμενος ἐκ Κων/λεως ἔχων ἔμπρὸς του δύο στοιχεῖα ἀλληλοσφραζόμενα θηριωδῶς; Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι ἅμα ὡς ὁ Σουλτάνος ἀπαλλαγῆ τῶν ἀρμενικῶν φροντίδων, θὰ εὔρη εἰς τὰς διαιρέσεις τῶν Κρητῶν, πρόφασιν ὅπως ξαναστείλῃ Διοικητὴν Τοῦρκον. . . .

Βυζάντιος

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII

Μεταπολίτευσις 1895

Ἀντιπρόσωποι αὐτῆς ἐν Ἀθήναις—Μάχη Βρουῶν—Ἡθικὴ καὶ Ὑλικὴ ἐνίσχυσις ἐκ μέρους τοῦ Πυρθενίου—Πολιορκία Βάμου—Γενικὴ κατάστασις—Ἄγνωστοι λεπτομέρειαί περὶ τῆς μάχης Ἀλμυρίδος—Ἐπίλογος.

Μεταπολίτευσις

Ἀπὸ τοῦ 1889 ἡ Ὑ. Πύλη καταπατῶσα τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας ἀπέστειλε Γενικοὺς Διοικητὰς Ὄθωμανοὺς (1) Κατὰ

1) Ἀπὸ 1889 μέχρι Αὐγούστου 1894 τὸν Μαχμούτ ὅστις διέφθειρεν ὄσας συνειδήσεις εἶρε χαλαρὰς, ἐτυράννησε δὲ σκληρῶς τὰς ἰσχυράς· τούτον ἀντιματέστησεν ὁ Τουρχάν μέχρι 21 Φεβρ. 1895 καὶ τούτον κατὰ Μάρτιον 1895, ὁ Καραθεοδωρῆς.

τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 1895 ἐπειδὴ ἀνεκινήθη τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα —ὡς εἶδομεν— ἡ δὲ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀγγλίας ἤρchiσε νὰ ἐξεγείρεται κατὰ τῆς Τουρκίας, διώρισε Γεν. Διοικητὴν, τὸν χριστιανὸν, Καραθεοδωρῆν ἵνα προλάβῃ Κρητικὴν τινα ἐξέγερσιν. Ἀπὸ τῆς καταργήσεως τῶν προνομίων καὶ ἐντεῦθεν, προεκηρύσσοντο μὲν ἐκλογαὶ ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ δὲν προσήρχοντο, εἰς ἔνδειξιν ἐντόνου διαμαρτυρίας καὶ μόνον κατὰ τὰς ἐκλογὰς 1895 ἔλαβον μέρος. Ἡ Συνέλευσις εἰργάζετο ὁμαλῶς, ὅτε αἰφνιδίως τὴν 29 Μαΐου 1895 ἦτο τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τῆς λήξεως τῆς 40ῆμερου συνόδου, ὁ Πασᾶς ἐκήρυξεν τὴν λῆξιν αὐτῆς.

Τοῦτο ἐγένετο διότι ἐγνώσθη ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις Κρητες ἠτοίμαζον διαμαρτυρίαν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας, καὶ κατὰ τοῦ φερμανίου 1889.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἦτο ἐξωργισμένη ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων δολοφονιῶν κατὰ χριστιανῶν, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦτο ατάλληλος πρὸς ἐξέγερσιν

Παγκοίνως ἐπιστεύετο ὅτι ὁ Μαχμουὺτ Πασᾶς, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ Κρήτης, ἵνα ματαιώσῃ τὸ ἔργον τῶν διαδόχων του καὶ ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι χριστιανὸς Διοικητὴς δὲν δύναται νὰ δράσῃ ἀποτελεσματικῶς, ἴδρυσεν «Δολοφονικὸν Κομιτᾶτον» ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐμὴν—Βέη ἀρχηγοῦ τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας, τῇ συμμετοχῇ καὶ ἐντοπίων Βέηδων. Τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα καὶ τὸ Βουλγαρικὸν, ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἀπόψεως, ἡ κακοδιοίκησις, ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας, αἱ δολοφονίαι ἐκ μέρους τῆς ἐπισήμου ἀρχῆς κατὰ τῶν πολιτῶν, ἡ στάσις τῆς Συνελεύσεως ἥτις δὲν διεμαρτυρήθη διὰ τὸ Φερμάνι τοῦ 1889, οὐδὲ διότι ἐκηρύχθη ἡ λῆξις τῆς Συνόδου τῆς παρανόμως, προεκάλεσαν τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Μεταπολιτεύσεως ἀρξαμένην τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1895 ἐν Κλίματι, θέσει μεταξὺ Σφακίων καὶ Ἀποκορώνου. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἡ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν, οἱ ἐν Χανίοις Πρόξενοι, ἡγουμένου τοῦ Ἑλληνοσ τοιούτου, ἦσαν θανάσιμοι διώκται τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκείνης.

Καὶ ὅμως ἐπεκράτησε διότι ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς ἐκ τῶν ὀλίγων οἵτινες ἀπετέλεσαν ἐξαίρεσιν, καὶ διεῖδον τὸ κατὰλληλον τῆς ὥρας διὰ μίαν ἐξέγερσιν ἦτο καὶ ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς.

Ὁ ἀείμνηστος Σκαλτσούνης λέγει: (ἴδ. ἀπομν. σελ. 32).

«Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος καλέσας τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Ἐπιτροπῆς Μεταπολιτεύσεως, ἱεροδιάκονον Γερμανὸν Ἀποστολάκην, διέταξεν αὐτὸν νὰ γράψῃ εἰς αὐτὴν ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, **νὰ διαλυθῇ.**»

»Καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἀθήναις ἐπιφανῶν, συνεμερίζοντο τὰς ἰδέας ταύτας ὅτε ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς παρέλαβεν αὐτὸν (τὸν Γερμανὸν Ἀποστολάκην) εἰς τὸν ἐν Πειραιεὶ οἶκον του καὶ διηύθυνε τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ τὴν μετὰ τῆς Κρήτης ἀλληλογραφίαν.

»Ἡ ὅλως τυχαία ἐν Ἀθήναις διαμονή μου καὶ αἱ καθημεριναὶ μετὰ τοῦ Κελαϊδῆ συναναστροφαί, ἐθεωρήθησαν ἐν Ἀθήναις ὡς ἀποδείξεις συμμετοχῆς μου εἰς τὰ ἔργα τῆς Ἐπιτροπῆς.»

Ἄξιος ἰδιαιτέρου θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἀμέριστον ὑποστήριξιν του πρὸς τὴν Μεταπολίτευσιν, τυγχάνει ὁ Παρθένιος, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι πάντες οἱ ἐκ Κρήτης γράφοντες πρὸς αὐτὸν κατεφέροντο κατὰ τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὠμίλουν μετὰ περιφρονήσεως, ὑποστηρίζοντες ὅτι δὲν εἶναι ἀνεκτὴ παρὰ τῷ λαῷ. Ἐν τούτοις ἡ διορατικότης καὶ τὸ πολιτικὸν του αἰσθητήριον, δὲν ἐκλονίσθησαν οὐδ' ἐπὶ στιγμήν.

Ὁ Ἰωάννης Σφακιανᾶκης ἦτο διστακτικός:

Ἡράκλειον 22 Σεπτεμβρίου 1895

Σεβαστέ μοι Παρθένιε

Ὁ Καπετὰν—Μανώλης μου ἔδωκε τὸ γράμμα Σου. Τὸ ἐδιάβασα μὲ προσοχήν· τὸ ἔδωκα καὶ εἰς πέντε ἕξ βουλευτὰς ποῦ εὐρίσκονται ἐδῶ καὶ εἰς μερικοὺς ἄλλους καὶ τὸ εἶδαν: Ὅλοι ὅμως εὐρίσκουν ὅτι εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις τοῦ τόπου ἢ ἐνεργεια ποῦ προτείνετε δὲν θὰ εἶναι ὠφέλιμος. Εἶναι τῆς ἰδέας ὅτι αἱ Δυνάμεις, ποῦ τόσον καιρὸν τώρα καὶ μὲ τόσην πίεσιν δὲν ἤμπ' ἔρρεσαν νὰ καταφέρουν τὸν Σουλτάνον νὰ δεχθῇ τὰ ἀρμενικὰ προνόμια. δὲν θὰ ἔχουν καθόλου ὄρεξιν νὰ ὑποστηρίξουν καὶ ζητήματα Κρητικά, πολὺ βαρύτερα τῶν ἀρμενικῶν. Τοῦτο φρονεῖ καὶ ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις, αὐτῆς δὲ τῆς γνώμης εἶναι καὶ οἱ ἐν Κρήτῃ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων. Θὰ πῆς: ἄς τὰ ζητήσωμεν καὶ ἂν δὲν τὰ λάβωμεν δὲν πειράζει: Δὲν εἶναι δυστυχῶς ἔτσι

Ἄμα διατυπωθοῦν τόσον ἐπισήμως τοιαῦτα ζητήματα, τὰ ἐξημμένα στοιχεῖα τοῦ τόπου, θὰ θεωρήσουν τὰ πάντα ἐπιτετραμμέναι πρὸς ἐπιδείωξιν αὐτῶν; Θὰ ἔχωμεν λοιπὸν συντόμως γενικὴν ἀναστάτωςιν. Τὴν εὐθύνην ὅμως τοιαύτης ἀναστατώσεως δὲν ἐννοοῦν νὰ ἀναλάβουν οἱ πληρεξούσιοι, ἀκούσης μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ὁ τόπος ἀρκετὰ πάσχει καὶ τώρα ἀπὸ τὴν οικονομικὴν ἀθλιότητα. Νέα δὲ ἀναστάτωςις θὰ φέρῃ κατὰ τοῦτο, φορικτὰ ἀποτελέσματα. Ἐὰν λοιπὸν πρόκειται νὰ τολμηθῇ τοιοῦτόν τι, πρέπει νὰ τολμηθῇ, ὄχι χάριν προνομίων ἀμφιβόλου χρησιμότητος, ἀλλὰ ριζικῆς μεταβολῆς. Ὁ βλέπων ἐκ τοῦ πλησίον τὰ συμβαίνοντα κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν πρέπει νὰ ἔχη μεγάλην δόσιν αισιοδοξία; ἂν πιστεύῃ ὅτι μόνον μὲ προνόμια θὰ καλυτερεύσῃ ἡ κατάστασις. Κυττάξετε τὰς Δημογεροντίας μας, τὰ Μοναστηριακὰ πράγματα, τὰ ὄρφανικά, τὰς ἐφορίας, τὰ σχολεῖα μας. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ σᾶς κάμῃ ἐντύπωσιν ὅτι ἐκεῖνοι ἀκριβῶς οἱ κλάδοι τοῦ δημοσίου βίου, ὅπου ἔχομεν πᾶσαν ἀνεξλεγκτὸν ἐλευθερίαν ἐνεργείας, εἶναι καὶ οἱ ἀθλιώτεροι. Δὲν λέγω τοῦτο κατακρίνων ἀπολύτως; τὰ προνόμια, ἀλλὰ νὰ δικαιολογήσω τοὺς διστάζοντας νὰ ἐκθέτωσι κάθε τόσο τὸν τόπον εἰς βεβαίαις καταστροφά; χάριν ἀβεβαίων ὠφελειῶν.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ ἐδικῶς τὰ προτεινόμενα ζητήματα, τὸ πρῶτον τὸ περὶ Γεν. Διοικητοῦ, σκοπὸν ἔχει βέβαια νὰ στέλλωνται χριστιανοὶ Διοικηταὶ καλοὶ καὶ νὰ εἶναι διαρκῆς ἡ θέσις των. Ἄλλὰ μήπως δὲν εἶχομεν ἡμεῖς τὴν πενταετίαν τοῦ Γεν. Διοικητοῦ, καὶ δὲν ἐκάμαμεν κάθε τρόπον νὰ τὴν χαλάσωμεν; Μήπως ἡ Πόρτα δὲν ἐξήντηλσε τὴν σειρὰν τῶν χριστιανῶν μεγιστάνων τῆς, ἀποστέλλουσα εἰς Κρήτην τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ δὲν ἦτο ἡ ἀντίπραξις ἡμῶν τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνανάγουν ὅλοι οἱ καλοὶ Διοικηταί;

Δὲν κινδυνεύει δὲ καὶ σήμερον νὰ ναυαγήσῃ καὶ ὁ Καραθεοδωρῆς ἔνεκα παρομοίας ἀντιπράξεως;

Τὸ δεύτερον ζήτημα τῆς ἀναλόγου ἀντιπροσωπίας τῶν Τούρκων καὶ τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ τῆς δι' ἀπλῆς πλειονοψηφίας νομοθεσίας, ὑποθέτω ὅτι δὲν θεωρεῖτε καὶ ὑμεῖς δυνατὸν ὅτι θὰ συστήσουν αἱ Δυνάμεις ἢ καὶ θὰ παραδεχθῇ ἡ Πόρτα ὅπωςδήποτε ἀπλαῖ ἀναφοραὶ τῶν πληρεξουσίων ὑποθέτω ὅτι δὲν ἀρκοῦν πρὸς λύσιν τοιούτων ζητημάτων.

Τὸ τρίτον ζήτημα, τοῦ νὰ πέμπεται εἰς Κων)πολιν μόνον τὸ περισσεῦον ἐκ τῶν εισπράξεων τοῦ Κρητικοῦ Ταμείου, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐπιτοπίων ξαπανῶν δὲν ἐννοῶ καλῶς. Ἐὰν πρόκειται περὶ τῶν ἀμέσων φόρων, ὅπως καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ, αὐτὸ τὸ ἔχομεν ἡμεῖς καὶ τὸ παρὰ ἔχομεν, διότι δὲν εἴμεθα ὑπόχρεοι οὔτε τὸ περισσεῦμα νὰ στέλλωμεν. Ἐὰν πάλιν ἐννοεῖτε καὶ τοὺς ἐμμέσους φόρους, πρῶτον δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διακριθῇ τὸ μερίδιον τῆς Κρήτης, ἔπειτα αἱ Δυνάμεις δύσκολα θὰ συμβουλευσούν τὴν Πόρταν νὰ ἀφήσῃ εἰς τοὺς Κρητικούς, εἰσόδημα τὸ ὁποῖον καρποῦνται κατὰ μέγα μέρος οἱ ὁμολογιοῦχοι ὑπήκοοι των.

Ἐν συντόμῳ ἡ ἐδῶ ἐπικρατοῦσα γνώμη εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ βιασθῶμεν. Πρέπει ἐσωτερικῶς νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ προσπάθεια τοῦ Καραθεοδωρῆ καὶ ἂν φανοῦν ἀναγκαῖαι καὶ δυναταὶ βελτιώσεις τοῦ καθεστώτος νὰ ζητηθῶν διὰ τῆς κανονικῆς ὁδοῦ, ὥστε νὰ μὴν διακινδυνεύσῃ ἡ ἡσυχία τοῦ τόπου παρακαίρως. Ἐξωτερικῶς πρέπει νὰ παρακολουθῶμεν τὰ ἐν Ἀνατολῇ συμβαίνοντα καὶ ἂν ἐκραγῇ ἀλλαγῆ ἢ θύελλα τότε νὰ δοῦμεν καὶ ἡμεῖς τι μοροῦμεν νὰ κάμωμεν. . .

Παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὰ Σεβάσματα μου

Ἐμέτερος

Ἰω. Σφρακιανάκης

Ὁ Βυζάντιος ἔγραφε:

Τεργέστη 5 Ὀκτωβρίου 1895

Παρθένε,

Ἀπορῶ πῶς δὲν ἐννόησες ἀκόμη, σὺ ὁ ἔξυπνος Παρθένιος, ὅτι βασιλεὺς καὶ διάδοχος χρησιμεύουσι μόνον, ὅπως ῥοκανίζωσι τὰ ὀλίγα χρήματα, τὰ ὁποῖα τοῖς δίδομεν ἐν τῇ πτωχείᾳ μας, καὶ ὅτι Ἑλλὰς καὶ Κρήτη τοὺς ἐνδιαφέρουν, ὅσον ἐμὲ ἡ Κούβα καὶ σὲ ἡ Φορμόζα. Ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀηδία μου δὲν ἔχει πλέον ὄρια, καὶ παῦσε σὲ παρακαλῶ καὶ ν᾽ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομά μου πρὸς «αὐλικούς» καίτοι προσωπικῶς ἀγαπῶ τὸν Λέλην.

Τώρα τρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ ἐπέλθῃ ἐν Ἀνατολῇ μεγάλη τις καταστροφή, ἀπόντος τοῦ Μεγαλειοτάτου εἰς τὰ ὑπὲρΘουλήν. Ἐλπίζω ὅτι ἐξετίμησε; κατ' ἀξίαν τὴν διαδήλωσιν τῶν ἐν Κων)πόλει Ἀρμενίων. Τὶ ἔκαμαν αἱ 300 χιλ. τῶν ἐν Κων)πόλει Ἑλλήνων ὅτε ἐσφάζεσθε Σεῖς ἐπὶ τρία ἔτη ἐν Κρήτῃ; . . .

Περὶ τῆς Κρήτης δὲν συμφωνῶ εἰς ὅσα γράφης. Αἱ βεβαιώσεις τῶν Προξένων ὅτι αἱ Δυνάμεις θὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὸ Κρητικὸν ζήτημα οὐδεμίαν ἔχουν ἀξίαν. Ἡ διπλωματία δὲν πλάττει ζητήματα. Λύει τὰ ἐπιβαλλόμενα αὐτῇ δυστροπούση. Ἄλλὰ πρὸς Θεοῦ, ἅς παύσωσιν αἱ φονικαὶ ἐκδικήσεις! Ἄς κατορθώσουν ἄπαξ τοῦλάχιστον, οἱ Κρήτες; νὰ συλλάβουν ἓνα μοσαμεθανὸν φονεύσαντα χριστιανὸν καὶ νὰ τὸν ἀπαγχονίσουν μετὰ δίκην ἐκ τοῦ προχείρου! Αὐτὸ θὰ ἦτο ἀξιὸν Κρητῶν. Τὸ φονεῦν δύο ἀθώους Τούρκους, διότι ἐσφάγη εἰς Χριστιανός, σὰς ἀποδεικνύει ἀναξίους ἐλευθερίας καὶ ματαιοὶ πᾶσαν ἐνέργειαν. Τὶ νὰ κάμῃ καὶ ὁ Καραθεοδωρῆς; Ἦκουσα ὅμως παρ' ἀνδρὸς ἐπισήμου ὅτι πρὸ τινῶν ἐτῶν ἔπαθεν (ἀγνοῶ ἐὰν ἀποπληξίαν) καὶ ὅτι ἔκτοτε παρήκμασε καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Ἐὰν δὲν λάβῃτε μέτρα, θὰ ξαναέλθῃ Τούρκος. Καὶ δι' αὐτὸ ἔστε ἔτοιμοι νὰ ἐπιμείνετε εἰς τὸ γνωστὸν πρόγραμμα. Ἐὰν ἐπέλθῃ βιασμός, ἡ Τουρκία θὰ ὑποχωρήσῃ εὐθύς. Πρέπει λοιπὸν νὸ κίνημα σας νὰ γίνῃ μεταξὺ βιασμοῦ καὶ ὑποχωρήσεως, ἵνα εὕρεθῃ τὸ ζήτημα διατετυπωμένον. Παρὰ τῆς Ἑλλάδος μηδὲν περιμένε! Δὲν θέλουν ἀκόμη νὰ ἐννοήσουν οἱ ἀληθῆριοι ὅτι τὰ ζητήματα τῶν δούλων πρέπει νὰ κρίνουν, ἀφορῶντες, ὄχι εἰς τὸ ὑποτιθέμενον συμφέρον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ πρωτίστως εἰς τὸ συμφέρον αὐτῶν τῶν δούλων. Ἡ κυνικὴ ὁμολογία τῆς «Παλιγγενεσίας» ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀποκρούει τὸ ΚΓ' ἄρθρον θὰ μείνῃ στίγμα αἴσχους ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν μουφλουζηδων. Ὡς ἐν ἔτει 1875, περιεχομέθα καὶ πάλιν ἀπέναντι Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀρμενίων, εἰς ἀπομόνωσιν. Εἴθε τοῦλάχιστον, νὰ μὴν ἐξέλθετε μετὰ κενῶν τῶν χειρῶν σεῖς, διότι ἡ ἀνατολικὴ κρίσις δὲν ἀνακόπτεται πλέον καὶ ἡ ἀνοιξὶς θὰ εἶναι μεγαλουργός.

Ὁ ὡς ἀδελφός Σου

Βυζάντιος

Τεργέστη 30 Ὀκτωβρίου 1895

Παρθένις

Φοβοῦμαι ὅτι προτρέχετε καὶ ὅτι αἱ περὶ Κρήτης φλυαρίαι τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων θὰ ὠφελήσωσιν, ὡς τοσάκις ἄλλοτε, Ἀρμενίους καὶ Βουλγάρους. Διὰ τῶν σφαγῶν τὰ ἀνατολικά πράγματα εἰσέρχονται εἰς στάδιον, ὅπερ δύναται νὰ φέρῃ ὀριστι-

κωτέρας λύσεις. Σήμερον ὁ μέγας κίνδυνος τοῦ Σουλτάνου εἶναι ὁ ἐκ τῶν μωαμεθανῶν, ὄχι ὁ ἐκ τῶν χριστιανῶν. Ἐθηριώθησαν καὶ ἂν ἐξακολουθήσωσι σφάζοντες, θὰ σκάψωσι τὸν λάκκον τῆς Τουρκίας. Ἐὰν τὸ ζήτημα τεθῆ οὕτως, ἡ Εὐρώπη δὲν μπορεῖ νὰ διστάσῃ. Τὸν Σουλτάνον ἄγουσι καὶ φέρουσιν οἱ φανατικοὶ Ἄραβες Σέχαι, λέγοντες ὅτι ἡ κατ' ἀρχὴν ἀναγνώρισις τῆς ἰσότητος μεταξὺ χριστιανῶν καὶ μωαμεθανῶν ἐν Ἀρμενίᾳ θὰ κολλάσῃ τὴν ψυχὴν του. Εἶναι ἄνθρωπος νοσηρῶς νευρικός, εὐρισκόμενος εἰς τὸ μεταίχιμον ἐχεφροσύνης καὶ παραφροσύνης καὶ προσεγγίζων ὁσημέραι πρὸς τὴν δευτέραν. Αἱ Δυνάμεις τὸν κατεξουτέλισαν διὰ τῆς ἐπεμβάσεως των καὶ τοῦ ἀφῆρσαν τὴν λεοντήν. Αὐτὸς διέταξε διὰ φριμανίου νὰ κτυπηθοῦν ἀνηλεῶς οἱ ἐν Σασσοῦν Ἀρμένιοι, ἔπειτα δὲ ἔρριψε τὴν εὐθύνην εἰς τὸν Ἀρχιγραμματέα του Σουρεγιᾶ, ὅστις ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακόν του. Αὐτὸς διέταξε τὴν προτεραίαν δ' Ἰραδὲ νὰ διαλυθῆ ἀμειλίκτως ἡ ἀρμενικὴ διαδήλωσις, τὸν δὲ Σαῖτ ἀπέλυσε, διότι μετὰ τὴν σφαγὴν, ἠρνήθη νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὸν Ἰραδέ. Ὑπὸ τοιοῦτον Σουλτάνον, τὰ πάντα εἶναι δυνατὰ! Τηρήσατε λοιπὸν ψυχραιμίαν, καιροφυλακτοῦντες εὐκαιρίαν. Κινούμενοι μίαν ἡμέραν πρότερον, θὰ ζημιωθῆτε ὅσον καὶ κινούμενοι μίαν ἡμέραν βραδύτερον. Ἡ κατάλληλος στιγμή τῆς ἐνεργείας θὰ ἐπέλθῃ: Α') Ἐὰν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος διαταχθῆ νὰ προβῆ εἰς ἐχθρικά μέτρα ὁπουδήποτε τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Β') Ἐὰν ἐκτραγῆ σπουδαία ἐπανάστασις ἐν Μακεδονίᾳ. Γ') Ἐὰν προσκληθῆ Συνδιάσκεψις.

Τὸ πρόγραμμα τῶν Κρητικῶν Μεταρρυθμίσεων, τὸ δημοσιευθὲν ἐν τῇ «Ἐστία» μοι ἤρρεσεν ἐν γένει. Εἶναι μόνον πολυτελὲς λόγφ θέσεων.

Δυστυχῶς ἡ ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κινεῖ οἶκτον καὶ γέλωτα. Ὁ μὲν Δεληγιάννης συνδέει ἐν τῇ «Πρωΐα» «τὸ κοχλάζον εἰς τὰ στέρνα του πῦρ» μὲ τὴν ἀναπαραδιάν του, ἡ δὲ «δεξιὰ χεὶρ» τοῦ Τρικουπῆ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τουρκέψῃ. Ἡ ἀπόκρουσις τοῦ ΚΓ' ἄρθρου εἶναι ὅ,τι τερατωδέστερον, ἐτόλμισε μέχρι τοῦδε τὸ βασιλείον λόγφ ἐγωϊσμοῦ καὶ μωρίας. Ἐπρεπεν οἱ ὑπόδουλοι νὰ τοὺς μουντζώσουν ἐμπρὸς καὶ πίσω. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, παραδόξως ἔγραψεν σωστὰ ἡ «Ἐφημερίς».

Ὁ ἐνδεδειγμένος ἄνωθεν (1) Πρωθυπουργὸς εἶναι ὁ Νίκο;

1) Ἐννοεῖ παρά τοῦ Βασιλέως.

Δεληγιάννης. Ἐὰν ἤθελαν νὰ εὐνοηθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι ἔπρεπε νὰ φροντίσουν νὰ μὴν πάρουν ἀπολυτήριο Γυμνασίου, νὰ ἔχουν δὲ συζύγους γραφούσας, ἀντ' αὐτῶν, τὰ ἰδιωτικά των καὶ ἐπίσημα γράμματα. . .

Σὸς

Ἀλέκος

Ἡράκλειον 16 Νοεμβρίου 1895

Σεβαστέ μοι πάτερ Παρθένε

Μὲ συγχωρεῖς ἂν ἀπαντῶ βραδέως καὶ δι' ὀλίγων διότι μὲ βασανίζουν τὰ μάτια μου καὶ μόλις εἰμπορῶ νὰ γράψω ἢ νὰ διαβάσω.

Οἱ ἐδῶ διατάζουν νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς συνόδου τῶν πληρεξουσίων καὶ τὴν διατύπωσιν ζητήματος κρητικοῦ, διότι φρονοῦν ὅτι τὰ ἔξωτερικὰ πράγματα δὲν ἔδειξαν ἀκόμη ὀριστικῶς ἂν θὰ κλίνουν πρὸς τὴν εἰρήνην ἢ τὸν πόλεμον. Ἐὰν διευθετηθοῦν εἰρηνικῶς, τὸ κρητικὸν ζήτημα δὲν ἔχει πιθανότητα ἐπιτυχίας, ἐνῶ ἀπ' ἑτέρου ἡ διατύπωσις του κινδυνεύει νὰ ἐξωθήσῃ τὸν τόπον προῶρος εἰς ἐπανάστασιν καὶ βιαίαν καταστολήν ἂν εὐρεθῇ ἀπομεμιονωμένος. Ἐὰν πάλιν τὰ πράγματα καταστήσουν εἰς πόλεμον καὶ ἀρχίσῃ τὸ γενικὸν ξεχαρβάλωμα, τότε ἔρχεται φυσικὰ καὶ ἡ σειρὰ μας. Οὐδὲ πιστεύω νὰ μᾶς ἀντιταχθῇ παραγραφὴ τῶν δικαιωμάτων μας. ἀφοῦ κάθε δύο τρία χρόνια παταγωδῶς τὰ διακηρύττομεν. Ἄλλως τε, ὡς σᾶς ἔγραψα, εἰς βελτιώσεις ἀσημάντους τῆς παρουσίας καταστάσεως ὁποῖαι καὶ μόναι εἶναι ἴσως δυναταὶ εἰρηνικῶς, δὲν ἀποδίδομεν πλέον πολλὴν σημασίαν, διότι εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἐλάχιστα θὰ δυνηθοῦν νὰ παράσχουν εἰς τὸν δυστυχῆ τόπον πραγματικὴν ἀνακούφισιν ἀπὸ τῆς ἀναρχίας, ἣτις εἶναι τὸ μέγα, καὶ φοβοῦμαι, ἀθεράπευτον κακόν.

Μετὰ σεβασμοῦ

ὅλος ὑμέτερος

Ἰωάν. Κ. Σφακιανάκης

Τεργέστη 28 Νοεμβρίου 1895

Παρθένε

Μὴ σπεύσετε πρὸς Θεοῦ. . .

Ὁ Σουλτάνος παμπόνηρος ἀλλὰ νοσηρῶς νευρικός, καθὼ καταγόμενος ἐξ ἀλκολικῶν καὶ ἐκπεφυλισμένων μέχρι παραφροσῦ-

νης, τὰ ἔχασε καὶ τὰ πάντα κρίνει καὶ πρᾶττει ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀτομικὴν του ἀσφάλειαν. Ἐκ περισσοῦ ἦλθεν οἶκον. κρίσις, κορυφώσασα τὴν ἀνέχειαν τοῦ πληθυσμοῦ. Πρόσθετες τὸν ἑξαφθέντα φανατισμὸν τῶν μωαμεθανῶν καὶ θὰ ἔχῃς πλήρη τὴν εἰκόνα. Οἱ ἀρμένιοι δεικνύουσι τόλμην ἐκκληρικὴν.

... Ἐν ἰοιαύτῃ θέσει διατὶ νὰ σπεύσῃ ἡ Κρήτη; Διατυπώσετε πρόγραμμα πλήρους αὐτονομίας (ὄχι Χαλέπας) καὶ ἐμμεῖναιτε εἰρηνικῶς εἰς αὐτό, ἀποφεύγοντες τὴν ἐνοπλον σύγκρουσιν. Ἐὰν ἐπέλθῃ ἡ μεγάλη καταστροφή, τότε πρέπει φυσικῶ τῷ λόγῳ, ν' ἀνακηρύξετε τὴν Ἐνωσιν, χάριν τῶν νεκρῶν, οἱ ὅποιοι ἀπέθανον ὑπὲρ τῆς εὐγενοῦς αὐτῆς ἰδέας. ὄχι χάριν τῶν ζώντων. Ἐὰν ἡ Τουρκία τεθῇ ὑπὸ Εὐρωπαϊκὸν ἔλεγχον, τότε ἡ αὐτονομία θὰ εἶναι δυνατὴ καὶ θὰ λειτουργήσῃ. Δυστυχῶς ἡ ἐνεστῶσα Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐννοεῖ οὔτε περὶ τίνος πρόκειται καὶ φαντάζεται ὅτι ἐπιδεικνύουσα διακαῆ φιλοτουρκισμὸν, θὰ ἐπιτύχῃ παραχωρήσεις παρὰ τῶν Τούρκων, ἐνῶ ὁ Σουλτάνος τρέμει τὸν ἀξιόμαχον Βουλγαρικὸν στρατὸν καὶ συνεννοεῖται ἀναφανδὸν περὶ Μακεδονίας πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ἡ κρίσις δὲν εὔρε Πρωθυπουργὸν τὸν Τρικούπην. Κακοδιοικῶν ἐσωτερικῶς ὅπως καὶ ὁ Δεληγιάννης, ἐννοεῖ τὰ ἑξωτερικὰ ζητήματα κάλλιον. Ὁ Σκουζὲς ἐφάνη οὐτιδανός, νευρόσπαστον ἄνευ θελήσεως. Ἄμα ἔγινεν ὑπουργός, τοῦ ἔγραψα ἐμπιστευτικῶς καὶ τοῦ εἶπα. «Ἡἀνατολικὴ κρίσις εἶναι σοβαρωτάτη. Τελειώσατε εὐθύς τὸν συμβιβασμὸν ὅπως—ὅπως, διὰ νὰ μὴν εὐρεθῆτε δεμένοι». Πόσον εἰσηκούσθην ἀποδεικνύουν τὰ πράγματα.

Βυζάντιος

Ἄντιπρόσωποι Μεταπολιτεύσεως ἐν Ἀθήναις

Ἡ Μεταπολιτευτικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας πλὴν τοῦ ἱεροδιακόνου Γερμανοῦ Ἀποστολάκη καὶ τὸν Γεώργιον Κοτζαμπασάκην οἵτινες μετὰ τοῦ Παρθενίου Κελαῖδῆ, ἀπετέλεσαν τὸ Κέντρον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπετείνετο αὕτη διὰ πᾶν ζήτημα.

Μάχη Βρυσῶν

Μετὰ τὴν Μάχην τῶν Βρυσῶν Ἀποκορώνου, τῆς 27 Νοεμβρίου 1895, ὁ ἀείμνηστος Ἐμμ. Φραντζεσκάκης ὁ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Μεταπολιτεύσεως καὶ ἐκ τῶν «υἱῶν τῆς ἐλευθερίας» περιέγραψεν αὐτὴν κατ' ἐντολὴν τῆς ἐπιτροπῆς, ἐν ὅλαις αὐτῆς

ταῖς λεπτομερείαις.

Θεωροῦμεν ὅτι εἶναι πρόωρον νὰ δημοσιευθῇ ὁλόκληρος καὶ περιοριζόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν ἀποσπάσματα μόνον αὐτῆς, ἵνα μὴ θιγῶσι πρόσωπα ζῶντα εἰσέτι.

* *

Ἐμπρόσθερος τῇ 29 Νοεμβρίου 1895

**Πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς Περθεύειον Ἑκκαχίδην,
Γερμ. Ἀποστολάκην, Γ. Κοτζαμπασάκην.**

Ἀθήνας

Τὰ τῆς παρούσης ἑβδομάδος νέα ἐντεῦθεν εἶναι σοβαρώτατα. Μετὰ τὴν εἰς Κάμπους συμπλοκὴν, ἡ Διοίκησις συνήθηροισεν ἐκ τῶν φρουρίων περὶ τοὺς τρισχιλίους στρατιώτας, οὓς συνεκέντρωσεν εἰς Βάμιον, διὰ νὰ προσβάλλῃ καὶ καταστρέψῃ καθὼς ὑπελόγιζε τὴν ἐπιτροπὴν. Ἡ Ἐπιτροπὴ τηροῦσα στάσιν ἀνδρικήν δὲν ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Ἀποκόρωνα, ὃν διὰ τῆς χωροφυλακῆς ἐξήτει νὰ προσλάβῃ καὶ νὰ προσηλυτίσῃ μὲ τὸ μέρος τῆς ἡ (Διοίκησις) καὶ νὰ ἀποσπάσῃ ἔγγραφα ἱεροκρυφίως καὶ βία ὑπογεγραμμένα ἀποδοκιμάζοντα τὴν Ἐπιτροπὴν. Διηρέθη λοιπὸν εἰς δύο τμήματα, διότι ὁ ἀριθμὸς ἦτο πολὺς καὶ διὰ νὰ μὴν δύναται ἡ Διοίκησις νὰ τὴν προσβάλλῃ ὁλόκληρον, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν χωρίον ὅσον μεγάλον καὶ ἂν εἶναι δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς, ἀνερχομένης εἰς 200 ἄτομα. Τὸ μεγαλύτερον τμήμα ἔμενεν εἰς Φρέ, τὸ δὲ μικρότερον (60 ἄτομα) εἰς Ἐμπρόσθερον καὶ Ἀλήκαμπον ἐξαλλάξ. Ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς προὔτιμησε νὰ προσβάλλῃ τοὺς ὀλιγοτέρους, διέταξε λοιπὸν τὴν νύκτα τῆς 26 πρὸς τὴν 27, τὴν χωρὴν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ καταλάβῃ τὰ ὀπισθεν τῶν χωρίων, ὅπερ καὶ ἐπραξεν αὐτὴ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ παρακωλύῃ τοὺς Σφακιανοὺς ὅταν θὰ κατήρχοντο εἰς βοήθειαν καὶ νὰ συλλαμβάνῃ ὅσους θὰ ἔφευγον πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐκ τῆς Ἐπιτροπῆς, διότι ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτοῦ πλέον ἢ βέβαιον ὅτι θὰ μᾶς ἔτρεπεν εἰς φυγὴν ἄνευ πολλοῦ κόπου· οὗτος δὲ διήρσεσεν εἰς τρεῖς φάλαγγας δισχιλίους καὶ 400 στρατιώτας, ἐκάστης τῶν ὁποίων προῖστατο εἰς Ταγματάρχης καὶ ἔπορευθη μετὰ τοῦ. (1) καθ' ἡμῶν. Ἐκτὸς τούτου καὶ ἕτερον στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ἐξ Ἐπισκοπῆς εἶχε διαταχθῆ νὰ καταλάβῃ νύ-

1) Παραλείπομεν τὸ ὄνομά του.

κτωρ τὴν Δαφνοκεφάλαν πλησίον τοῦ Κλίματος, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ νὰ ἐπιτεθῆ καθ' ἡμῶν ἐὰν ἐτρεπόμεθα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ ὄχι πρὸς Κράτην, διότι καθ' ἃς εἶχε θετικὰς πληροφορίας ἡμεῖς θὰ ἐμένομεν εἰς Ἐλήκαμπον ἐκεῖνο τὸ ἐσπέρας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν συνέβη, ἐπειδὴ μόλις ἐπῆλθε νῦς ἐκινήθημεν καὶ διευθυνθέντες πρὸς τὸν Ἐμπρόσθερον, κατελάβομεν πάντες τρία μέρη, δι' ὧν θὰ διήρχετο ὁ στρατός. Τὴν ἔξοδον τοῦ στρατοῦ μᾶς εἶχον ἀναγγεῖλει ἐκ Βάμου ἀφ' ἐσπέρας (1) Περὶ τὰ χαράγματα λοιπὸν τῆς Δευτέρας προσέβαλον ἡμᾶς ὄντας ἐν ταῖς προφυλακαῖς. Εἰς τὸ πρῶτον πῦρ ἔπεσαν ὄκτὼ ἐν οἷς καὶ ὁ Ταγματάρχης τοῦ Σώματος ἐκείνου, ἡ μάχη δ' ἤρξατο μετὰ τῆς λύσεως καὶ πείσματος ὥστε τὸ ἔβαφος ἀμφισβητεῖτο πιθανὴ πρὸς πιθανήν, μέχρις οὗ τὸ τρίτον Τουρκικὸν ἀπόσπασμα, κατέλαβε τὴν Ἀχνότρυπαν, δεσπόζουσαν τῶν ἡμετέρων θέσεων καὶ οὕτω κατέλαβον τὰς πρώτας μας θέσεις τὸ «τοιχί» καὶ τὴν Ἀνεμοκεφάλαν, ἐν ἣ εὐρίσκεται ἐρείπιον Πύργου ἐνθὺ καὶ ὠχηρώθησαν. Μόλις εἶχε γίνοι ἡ πρώτη ὑποχώρησις τῶν χριστιανῶν ἔφθασε καὶ τὸ ἔτερον τμήμα τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ προσέβαλε τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν πλαγίων. Κατ' ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ὥραν τὸ εἰς τὴν Ἀχνότρυπαν ἀπόσπασμα, εἰσώρμησεν εἰς τὸν Ἀλήκαμπον, ὅστις ἔμενε ἀνυπεράσπιστος καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς αὐτοῦ ἐφόνησε δὲ τοὺς προσελθόντας τέσσαρας χωρικοὺς διότι εἶχε διαδόσει ἢ διοίκησις ὅτι δὲν θὰ κακοποιηθῶσιν οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων, τὰ ὅποια θὰ δεχθῶσιν τὸν στρατὸν. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων εἰς Ἀλήκαμπον, ἔθραυσαν τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν καὶ μαγαζίων, κατέστρεψαν πάντα τὰ ἐντὸς σκευή, ἔσπασαν πίθους πλήρεις οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ διεσκόρπισαν τὰς ζωοτροφίας. Μόλις ἐγνωσθῆ τοῦτο ἐκ τῶν φωνῶν τῶν γυναικοπαίδων, ἔσπευσεν ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα ἡμετέρων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς μετ' ἀπωλειῶν ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς Ἀχνότρυπαν,

Ἦτο πλέον μεσημβρία καὶ τὸ πῦρ ἐξηκολούθει ζωηρότερον,

1) Παις τότε ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐλήφθη ἡ ἐπιστολὴ καὶ ἀνεγνώσθη εἰς τὸ σπῆτι μας ἐν Φρέ, τὴν ὁποίαν εἶχε σταλῆ ὁ Θεόδωρος Ἰωσ. Μανουσακάκης ἐκ Βάμου ἔκου εὐρέθη. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἦτο νῦξ βροχερὰ καὶ ἀσέληνος, ἐν τῇ ἀφελείᾳ μου δὲ εἶπον εἰς τὰ Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς «πρέπει νὰ φύγετε ἀφ' οὗ ἔρχονται Τούρκοι μὴ Σὰς πιάσουν» Τοῦτο ἔλεγα πρὸς αὐτοὺς συχνά, διότι μὲ ἠρώτων: «ἀφοῦ εἶμαι ἀδερφοκίτς» (ἀδελφοποιητὴς) τίνα ὑπερσίαν θὰ προσφέρω; — Θὰ παίξω τὴν χαμπάνα ἀπὸ τῶν ὄντων ἔρχονται Τούρκοι, καὶ Σεῖς θὰ τὴν ἀκούετε νὰ...φύγετε» Διὰ τὴν ἰδέαν ποῦ εἶχα περὶ τῆς γενναιότητος τῶν ἐγγέλων οἱ μακαρίται ἤδη, Μάρκος Δημητριάδης, Μιχ. Μυλωνογιάννης, Ἰωάν. Γενεράλης, Ἐμμ. Φραντζεσκάκης Στυλ. Φωτάνης καὶ ὁ ἐπιζῶν κ. Γ. Μυλωνογιάννης καὶ εἰρωνεύοντο ἀλλήλους.

διότι πανταχόθεν και ἐκ τῶν μεμακρυσμένων χωρίων τοῦ Ἀποκορώνου ἔσπευδον και ἐκύκλουν τοὺς Τούρκους. Περὶ τὴν 2 μ. μ. τόσον ἐπλησίασαν τὰ ὀχυρώματα τῶν Τούρκων οἱ Χριστιανοί, ὥστε ἔβαλλον αὐτοὺς μὲ λίθους. Τοῦτο ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀρχίσωσι νὰ ὑποχωρῶσι και ἐγκαταλείποντες τὰς θέσεις τῶν κατήχοντο εἰς τὸ χωρίον «Φιλίππου». ἀλλὰ και ἐκεῖ μεγάλως στενοχωρηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν διευθυνόμενοι πρὸς τὰ «Κεφαλοβρῦσια». Ἐνταῦθα ἐὰν οἱ Χριστιανοὶ εἶχον φυσίγγια Σᾶς βεβαιῶ ὅτι οὔτε ἀγγελιοφόρος δὲν θὰ ἐπέστρεφεν εἰς Βάμον. Τοσαύτην δὲ ἀνδρείαν και τόλμην ἔδειξαν και οἱ γεροντώτεροι και οἱ νέοι μαχηταί, ὥστε μὲ ἐν ἡ δύο φυσίγγια, ὤρμων κατὰ τῶν Τούρκων, ἐφόνεον αὐτοὺς και εἶτα δίκην αἰετῶν τοὺς ἐλαφρυαγῶγον και ἀπῆρχοντο. Ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν και εἰσῆλθον εἰς τὸν μικρὸν ἐλαιῶνα τῶν Κεφαλοβρῦσων ἤλπισαν ὅτι ἐτελείωσαν τὰ δεινά των, διότι ἡ νύξ πλέον ἐπῆρχετο και οἱ ἡμέτεροι οἱ διώκοντες αὐτοὺς ἔπαυσαν τὴν δίωξιν, ἔνεκεν τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως φυσιγγίων. Μόλις ὁμως ἐξῆλθον τοῦ ἐλαιῶνος και διέβησαν τὴν γέφυραν τῶν Βρυσῶν εἰσελθόντες εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν πεδίον (τῶν Βρυσῶν και τῆς Πηγῆς) ἰσχυρὸν πῦρ ἐκ τῶν ὕπισθεν προσέβαλεν αὐτοὺς αἰφνηδίως ἐκτεθειμένους εἰς αὐτὸ παντελῶς. Ἡ ἀπελπισία τότε ἐκορυφώθη εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον και μάλιστα ἀφοῦ ἐπεχείρησαν νὰ διασπάσωσι τὴν γραμμὴν τῶν ἡμετέρων και ἀπέτυχον. Αἱ φωναὶ τῶν πιπτόντων και οἱ κοπετοὶ μετὰ τοῦ πυρὸς, ὅπερ ἠκούετο ὡς διαρκῆς βροντὴ και ἐφεγγοβόλαι (διότι ἤρχιζε πλέον νύξ) ὡς τις παρατεταμμένη ἀστραπή, ἀπετέλει πανδαιμόνιον ἐγεῖρον τὴν φρίκην και τοῦ ψυχροτάτου ἀνδρός. Ἠναγκάσθησαν τότε νὰ ὑποχωρήσωσι και πάλιν πρὸς τὸν ἐλαιῶνα τῶν Κεφαλοβρῦσων, ἐν ἐσχάτῃ ἀπελπισίᾳ δὲν εἶχον δὲ φθάσει ἢ περὶ τοὺς 500 ἐκεῖ και τὸ πῦρ τῶν λυσοσωδῶς πυροβολούντων ἕως τότε χριστιανῶν, ἔπαυσεν ἀποτόμως και παρ' ἐλπίδα. Λέγω παρὰ τὰς ἐλπίδας τῶν Τούρκων, διότι ἐνῶ δις οὗτοι κατέπαυσαν τὸ πῦρ και μιᾷ φωνῇ ἐκάλουν τοὺς ἡμετέρους εἰς τὴν διακοπὴν τοῦ πυρὸς διὰ τῶν φράσεων «Μέσα— γιὰ μέσα» και «Μάϊνα μωρὲ παιδιὰ» οὗτοι ἐξηκολούθουν πυροβολοῦντες κατ' αὐτῶν ἰσταμένων σωρηδόν. Τί λοιπὸν εἶχε συμβῆ; Τὸ Χριστ. ἀπόσπασμα. ὅπερ, μόλις εἶδεν ἀρξαμένους αὐτοὺς νὰ ὑποχωρῶσιν, ἀπῆλθε τοῦ πρώτου πεδίου τῆς μάχης και ἔσπευσε

νά τοποθετηθῆ εἰς τοὺς πέριξ καὶ πλησιέστατα τοῦ εἰρημένου πεδίου λοφίσκου, εἶχεν ὀλίγα φυσίγγια καὶ ἐτελείωσαν τότε, πρὸς μεγάλην λύπην τῶν ἡμετέρων καὶ σωτηρίαν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ δειλίας, ἀφοῦ ἔπανσε τὸ πῦρ, ἔκαμαν ἔμπρὸς, φοβούμενοι παγίδα καὶ οὕτως διηρέθησαν εἰς δύο σώματα χωρὶς γὰρ τὸ θέλωσι καὶ γὰρ τὸ ἐννοήσωσι καὶ οἱ μὲν ὑποχωροῦντες εὐρέθησαν εἰς τὸν ἔλαιῶνα, οἱ δὲ προχωροῦντες εἰς τὴν ληοφύταν, πέραν τοῦ ποταμοῦ τῆς Πηγῆς. Ματαίως ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν προχωρησάντων οἱ ἔναπομείναντες, διὰ τῆς σάλπιγγος· οὗτοι ἐδειλίων, διότι καὶ τὸ σκότος ἐκεῖ εἰς τὸν ἔλαιῶνα ἦτο ψηλαφητότερον καὶ πανταχόθεν ἐρρίπτοντο ἀραιοὶ πυροβολισμοί, ἐκ τῶν τελευταίων φυσιγγίων τῶν ἀπερχομένων Χριστιανῶν. Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ὅπότε ἀνέτειλεν ἡ Σελήνη, ἀπόσπασμα ἐκ 500 ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἐν Βάμῳ σταθμευόντων, κατῆλθε μετὰ φορτηγῶν ζώων πολλῶν καὶ παρέλαβε τοὺς εἰς τὰ Κεφαλοβρούσια κεκμηκότας μετὰ τῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν, οἵτινες ἐκεῖ ἔπασαν πλείστοι. Καθ' ἃ δ' ἔβεβαιώθημεν, καθ' ὅλην τὴν πανημέριον ταύτην μάχην, οἱ ἐχθροὶ ἔσχον 156 νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἐξ ὧν 5 ἀξιωματικοὶ καὶ ὁ προρορηθεὶς Ταγματάρχης. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθη ὁ Ἄνδρέας Βενάκης· ἐξ Ἀληκάρπου καὶ ἐπληρώθησαν βαρέως μὲν ὁ ἐκ Φρὲ Ἐμμανουὴλ Συμβουλάκης (1) καὶ ὁ ἐξ Ἐμπροσθένου Ἰωάν. Ντουκάκης, ἐλαφρῶς δὲ ὁ Σπ. Ντουκάκης ὑπερογδοηκοντούτης, Γεώργ. Μπραῶ· καὶ τισ ἐξ Ἀληκάρπου, οὕτινος ἀγνωστὸ τὸ ὄνομα, ὡς καὶ μία κόρη.

Ταῦτα ἔλαβον χώραν εἰς τὸν κύκλον τῆς μάχης.

(Τὰ εἰς **Κλίμα** καὶ **Δρούμια** συμβάντα)

Τὸ τρίτον ἀπόσπασμα, ὅπερ εἶχε καταλάβει τὴν Δαφνοκεφάλαν φοβηθὲν ἐκρύβη· τὴν δ' ἐπομένην ἔφευγε διὰ Ἐπισκοπὴν καταδιωχθὲν ὑπὸ τινος.

(Τὰ ἐν **Βάμῳ**)

Ἀφοῦ ὁ διαμένων στρατὸς εἰς Βάμον εἶδε τὴν εἰς ἣν περιέστη δεινὴν θέσιν ὁ ἐν Βρούσαις, ἐφοβήθη εἰσβολὴν καὶ ἐκεῖ, ὥστε ἀφοῦ ὠχυρώθη καλῶς εἰς τὸ Σεράγιο καὶ Παρθεναγωγεῖον, κτίσας διὰ πετρῶν ὄλα τὰ παράθυρα, μετεκόμισε καὶ τοὺς φυλακι-

1) Ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

σμένους ἐκεῖ διὰ τὰ τοὺς ἔχη φαίνεται ἐν ἀνάγκῃ ὡς ὁμήρους, καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῶν μόλις εἰδόν τινας χωρικοὺς εἰσερχομένους εἰς τὸ χωρίον ἀόπλους, ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν καὶ ἐφόνευσαν τὸν Μποτόνην Μποτονάκην. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των εἰς Βάμιον ἐκ Βρυσῶν, οἱ στρατῶνες ἦσαν κατ' ὅλην τὴν νύκτα ἀνάστατοι ἐκ τῶν κοπετῶν τῶν πληγωμένων. Συνεπεία τοῦ φόβου καὶ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν Τούρκων, οἵτινες μετεκόμισαν εἰς τὸ Σεράγιο τὰς ὀλίγας οἰκογενεῖας των, πολλαὶ Χριστ. οἰκογένειαι ἤρξαντο ἀμέσως μεταφερόμεναι εἰς ἄλλα χωρία

(Ἐν Τσιθαρᾷ)

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐνῶ διήρχοντο περὶ τοὺς 120 στρατιῶται συνοδεύοντες ἀποσκευὰς καὶ ζωοτροφίας, ἐκτύπησαν αὐτοὺς τινες ἐκ τῶν περιχώρων, τραυματίσαντες καὶ φονεύσαντες 6 στρατιώτας, τοὺς ὁποίους ἐλαφτραγώγησαν. Καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁμοῦς ἐφονεύθη εἰς καὶ ἐτραυματίσθησαν δύο κατ' ἣν ὥραν ἔτρεχον νὰ ἀρπάσωσι τὰ ὄπλα τῶν πιπτόντων.

Οὐδὲν ἄλλο ἀκούεις ἀπὸ τὸ στόμα τῶσων χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ γερόντων παρὰ μόνον τὴν λέξιν «φυσέκια φυσέκια».

Σὰς παρακαλῶ ἐξ ὀνόματος ὄλων, φροντίσετε, ἐνεργήσατε, πράξετε ὅτι δύνασθε νὰ μᾶς σταλοῦν φυσίγγια καὶ χεῖματα.

Ε. Δ. Πρατζίεσκάκης

Ἠθικὴ καὶ ὕλικὴ ἐνίσχυσις

Ὁ Ρουσσος Κούνδουρος ἔγραφεν:

Ἐξάδελφε Παρθένιε,

... Πιστεύω ὅτι καταλαβαίνης τὴν στενοχωρίαν ποῦ ἔχουν ἔνεκα τῆς ἀχρηματίας, ὅχι μόνον ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ ἀκολουθία της, ἀλλὰ καὶ τὰ χωρία ἔνεκα τοῦ χειμῶνος καὶ διὰ τοῦτο περιμένουν τὴν βοήθειαν Σου...

Ὁ κ. Ἰωσήφ Λεκανίδης, (1) ὡς γραμματεὺς τῆς Μεταπολιτεύσεως ἔγραφε τῷ Παρθενίῳ περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος.

Ὁ Παρθενίος σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐξετέλει καὶ τὸ καθήκον τοῦτο τῆς ὕλικῆς συνδρομῆς.

1) Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Μεταπολιτεύσεως, Δικηγόρος καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν Βουλευτής.

Ἀσκήσου τῆ 7 Φεβρουαρίου 1896

κ. Παρθένιε Κελαΐδῃ

Σᾶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰς πατριωτικὰς καὶ ὀρθὰς συμβουλάς τὰς ὁποίας δίδετε πρὸς τοὺς συμπατριώτας μας.

Τὰς γνώμας σας ἐπὶ τοῦ ὑφισταμένου ζητήματος ἐκτιμῶν τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον παρήγγειλε νὰ γίνωνται ἀντίγραφα ἐπίσημα τῶν ἐπιστολῶν Σας, ὅπως κυκλοφορῶσι καὶ ἀναγιγνώσκωνται ὑπὸ πολλῶν.

Σᾶς εὐχαριστοῦμεν ἐπίσης διότι δὲν περιορίζεσθε μόνον εἰς συμβουλάς, ἀλλὰ φροντίζετε καὶ πρὸς ὑλικὴν ὑποστήριξιν τοῦ κινήματος. Τὸ ἡμέτερον σωματεῖον πλὴν τῶν ἄλλων ἀναγκῶν του χρειάζεται πρὸς ἀγορὰν φυσιγγίων πολλὰ χρήματα, διότι ἄνευ φυσιγγίων δὲν δύναται νὰ κινηθῇ. Ἐνεκα τούτου ἔχομεν χρεωθῆ εἰς τινὰς ἐμπορευομένους ἐνταῦθα καὶ ζητοῦμεν ἐπὶ πιστώσει ἂν ἠμπορέσωμεν, νὰ ἀγοράσωμεν καὶ ἄλλα. *Μᾶς ἠθάχαριστῆσαι λοιπὸν ἢ εἰδῆσαι, ὅτι ἐστείλατε διὰ λισμὸν τῆς Ἐπιτροπῆς 50 εικοσάφραγκα εἰς Χανιά. . .*

Σᾶς παρακαλοῦμεν εἰς τὸ μέλλον, ὅτι στείλετε διὰ τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ τὸ στέλλετε διὰ τοῦ (1). . .

Γράψετε δὲ πρὸς ἐκείνους πρὸς οὓς ἐστείλετε τὰ 50 20φραγκα, νὰ μᾶς τὰ στείλουν διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβωμεν πάντα τὰ δυνατὰ ἀποκρουστικὰ μέσα πρὸ τῆς ἀνοίξεως.

Ὅτι πρὸς συντήρησιν καὶ ἐξόπλισιν τοῦ Σωματείου ἀγοράζομεν, τὸ ἀγοράζομεν ἡμεῖς οἱ δύο ἐπὶ ἀτομικῇ μας εὐθύνη, ὥστε πᾶσα ἀποστολὴ χρημάτων πρέπει νὰ γίνεται πρὸς ἡμᾶς ἢτοι πρὸς τὸ κέντρον τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ πρὸς οὐδένα ἄλλον.(2)

Περιμένομεν νεωτέρας ἐπιστολάς Σας καὶ Σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ ἐξακολουθήσετε ὑποστηρίζοντες τὸ Σωματεῖον μας μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀναγνωρίζονται αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι Σας:

Σᾶς ἀσπαζόμεθα

Ὅλος Ὑμέτερος

Μ. Ρ. Κούνδουρος

Κ. Μαλενός

1) Ὑποδεικνύουν ἕτερον πρόσωπον διότι δὲν τρέφουν ἐμπιστοσύνην πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε διαχειριζομένους. Παραλείπομεν τὰ ὀνόματα αὐτῶν. 2) Ἴνα λείπουν αἱ ἀνηχηλαί, αἱ ἐνισχύσεις εἰς τὸ μέλλον ἐγίνοντο εἰς εἶδη.

Υ. Γ. Λάβετε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς πέμψητε ἓνα πολυγρά-
φον διὰ τὴν γραφικὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπιτροπῆς. (1)

M. P. K.

Ἄγαπητοὶ Συμπατριῶται

**Παρθένιε Κελαϊδῆ, Γερμ. Ἀποστολάκη καὶ
Βολανίκη.**

Ἀποφάσει τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Μεταπολιτεύσεως
Κρήτης, ἀποστέλλεται αὐτόσε ὁ Ἀντ. Παπαντώνης ἐκ Καμπίων
Ἀποκορώνου μὲ τὴν εἰδικὴν ἐντολὴν νὰ εὔρη πολεμοφόδια τὰ
ὅποια νὰ φέρῃ εἰς ἡμᾶς.

Ὡς πολλάκις ἐγράψαμεν πρὸς Ὑμᾶς, διὰ τὴν ἀσφαλῆ διεξα-
γωγὴν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνάγκη ἀναπόφευκτος
παρίσταται νὰ ἐξευρεθῶσι πολεμοφόδια πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν
ἀδίκων ἐπιθέσεων τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν Ὑμᾶς ὅπως συντρέξῃτε τὸν εἰρημένον
ἀπεσταλμένον μας πρὸς ἐξεύρεσιν χρημάτων δι' ὧν ν' ἀγοράσῃ
καὶ μεταφέρῃ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα.

Πεποιθότες εἰς τὰ πατριωτικὰ Σας αἰσθήματα, ὅτι θέλετε
πράξει πᾶν τὸ ἐφ' ὑμῖν πρὸς ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθείσης
εἰς τὸν εἰδικὸν ἀπεσταλμένον ἡμῶν ἐντολῆς.

Τζιτζιφῆς 13 Φεβρουαρίου 1896

Σᾶς Ἀσπαζόμεθα

(ἔπονται αἱ ὑπογραφαί)

..

**Ὁ Παρθένιος διὰ μακροσκελοῦς ὑπομνήματος του
ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας:**

... Μυρίας ὀφείλω χάριτας τῇ Ὑμετέρᾳ ἐξοχότητι, τὸ μὲν
» διὰ τὴν τιμὴν ἣν μοι ἐπεδαφιλεύσατε δεχθέντες με εἰς ἀκρόασιν,
» τὸ δὲ διὰ τὴν καλωσύνην νὰ μοι ἐπιτρέψῃτε νὰ δώσω Ὑμῖν ἐκ-
» θεσιν, ἀφορῶσαν, τὴν λυπηρὰν κατάστασιν εἰς ἣν διατελεῖ ἡ
» Πατρίς μου Κρήτη. Παρακαλῶ θερμῶς ὅπως εὐαρεστουμένη ἡ
» Ὑ. Ἐ. δεχθῇ τὴν ἐγκάρδιον διὰ ταῦτα εὐγνωμοσύνην μου»...

(Σημ. Περιγράφει λεπτομερῶς τὴν ἀπὸ τοῦ 1868 κατάστασιν,
ὅτι διὰ τῆς Βερολινείου Συνθήκης ἡ Ὑ. Πύλη ὑπεχρεοῦτο νὰ εἰσ-

1) Ἐστάλη.

αγάγη τὸ ὄργανικὸν Πολίτευμα τοῦ 1868, ὅτι κατοπιν πολλῶν στρεψοδικιῶν ἐξεβιάσθη αὐτὴ καὶ υπέγραψε τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας, ὅτι ταύτην κατεπάτησε διὰ τοῦ φερμανίου τοῦ 1889, καὶ ὅτι τὸ φερμανιον τοῦτο ἐπανάφερε τὸν γενι-σαρισμόν).

... Διοικήσις εἶναι ὡς νὰ μὴ ὑπάρχη ἡ χωροφυλακὴ χρησιμεύει μόνον ὅπως μιστιγῶνῃ τοὺς κατοίκους· μὴ λαμβάνουσα τοὺς μισθλοὺς αὐτῆς, ἀποζῆ ἀρπάζουσα καὶ γυμνῶνουσα τοὺς Χριστιανούς, διατασσομένη δὲ ἀρνεῖται νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίαν. Κατὰ συνέπειαν ἅπασαι αἱ διαπρατιτόμεναι βιοπραγαίαι, αἱ παρουσιάζουσαι τὴν ἀναρχικὴν εἰκόνα τῆς Νήσου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀδρανεΐας τῆς Διοικήσεως. Δικαιοσύνη λειτουργεῖ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, πρὸς ἐμπαιγμὸν καὶ αὐτῆς τῆς ἀφρηρημένης λέξεως τῆς Δικαιοσύνης. Τὰ Σχολεῖα ἐκλείσθησαν, στερούμενα τῶν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου Ταμείου ὠρισμένων ἐπιχορηγήσεων. Ἐνὶ λόγῳ ἡ Διοικητικὴ μηχανὴ διατελεῖ εἰς ἐντελῆ ἀργίαν. . . . ἡ κατάστασις ἐφθασεν εἰς τὸ ἀπροχώρητον. . . .

(Παραπονεῖται κατὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ἥτις ἐνῶ ἠνῶνόσε τοὺς πάντας ἠδίκησε τοὺς Κρητας).

... Ὁ ἀειμνηστὸς Κόμης Κάναρπον συμπαθῶν τοὺς Κρητας διὰ τὰ δεινὰ αὐτῶν κατὰ τὸ 1889—1890, εἰς τὰς τάξεις τῶν συντηρητικῶν ἀνήκων, καὶ φωνὴν ὑπὲρ αὐτῶν ὕψωσε, καὶ παρὰ τῇ Κυβερνήσει τῆς Μ. Βρετανίας—προεδρευομένης καὶ τότε παρὰ τοῦ Μαρκησίου Σαλισβουρῆ—πολλὰ εἶχε συστήσει ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν πατριωτῶν μου. Εἶχε δὲ καὶ τὴν μεγάλην καλωσύνην νὰ μοὶ κάμῃ διὰ τοῦ Στήλμαν τὰς ἑξῆς ἐρωτήσεις:

Α'. Ἐὰν ἤθελεν εἰσθαι εὐπρόσδεκτος ἐν Κρήτῃ Εὐρωπαϊὸς Ἡγεμών.

Β'. Ἐὰν ὑπάρχη ἐλπίς ὅτι θὰ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν φρονήμων Κρητῶν.

Γ'. Πῶς δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ Χωροφυλακὴ ἐξ ἐντολίων.

Δ'. Ἐὰν οἱ Κρητες θὰ ἐδέχοντο τροποποίησιν τοῦ ὄργανικοῦ Νόμου ἐπὶ τῶν μερῶν ἐκείνων ἅτινα ἐγένοντο παραίτια τῶν τελευταίων ἐν Κρήτῃ καταστρεπτικῶν συμβάντων.

Τὴν ἀπάντησιν εἰς τ' ἀνωτέρω ἀπέστειλα μετὰ συνεννόησιν τῶν ἐν Κρήτῃ συνεργαζομένων μετ' ἐμοῦ, ἥτις εἶχεν οὕτως:

Εἰς τὴν Α'. καὶ Β'. ἐρώτησιν:

Μολονότι οἱ Κρητες ποθοῦσιν, ὡς μόνην λύσιν τοῦ Κρητικοῦ

ζητήματος τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν αὐτῶν, δὲν ἀποκρούουσιν ἓν πολίτευμα ὑποτελὲς μὲν τῷ Σουλτάνῳ, ὑπὸ ὠρισμένον φέρον ὑποτελείας, ἀλλ' ἔντελῶς ἀνεξάρτητον παντὸς ἐπιρροασμοῦ ἀπὸ τῶν ἐν Κων)πόλει πασσάδων καὶ ἠγγυημένον παρὰ τῶν Μ. Δυνάμεων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ τοιοῦτος Ἦγεμὼν θέλει εἶσθαι δεκτὸς καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν φρονίμων κατοίκων, ἀρκεῖ νὰ εἶναι αὐστηρὸς καὶ δίκαιος.

Εἰς τὴν Γ'. Χωροφυλακὴ ἐξ Ὀθωμανῶν καὶ Χριστιανῶν συνισταμένη, μόνον ὑπὸ ἀξιωματικούς Εὐρωπαίους δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ ὑπὸ αὐστηρὰν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν.

Εἰς τὴν Δ'. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῶσι πάντα τὰνωτέρῳ ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ μεταβληθῇ ὁ ὄργανικός Νόμος τῆς Νήσου ὡς πρὸς τοῦτο δὲ οὐδεμίαν ἀντίρρησην θὰ ἀπῆντα ἐκ μέρους τῶν Κρητῶν ἢ καταρτισθεῖσόμενη Ἐπιτροπὴ.

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας ἀπεστάλη κατὰ Ἰούλιον 1890.

Ἐκ τῆς ἐρωταποκρίσεως ταύτης, Ἐξοχώτατε, γίνεται δῆλον ὅτι ἡ Σεβ. Κυβέρνησις τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τότε εἶχε θέσει ὑπὸ μελέτην τὴν διευθέτησιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Τοιαύτας σχεδὸν ἐρωτήσεις εἶχον καὶ παρὰ τοῦ κ. Κρίσπη, Πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἰταλ. Βουλῆς συγχρόνως, πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ Κρήτης.

Τὰ λυπηρὰ τῆς Κρήτης πράγματα καὶ σήμερον, ἐξοχώτατε, στεντοριῶς φωνάζουσιν ὅτι τοιαῦτα μόνον μέτρα θὰ ἐπέφερον τὴν δέουσαν θεραπείαν. . .

Συναποστέλλω ἀντίτυπον τοῦ ὑπομνήματος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Μεταπολιτεύσεως τῆς 3)15 Σεπτεμβρίου 1895 ἐπιδοθέντος εἰς τοὺς ἐν Χανίοις ἀντιπροσώπους τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ἀντίγραφον τῆς ἐπιδοθείσεως ἐκθέσεως ἐν εἶδει διαμαρτυρίας ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν μελῶν τοῦ Γεν. Διοικητικοῦ συμβουλίου πρὸς τὴν Α. Ἐξ. τὸν τέως Γεν. Διοικητὴν Κρήτης Α. Καραθεοδωρῆν Πασσᾶν. (1) Καὶ μόνον ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων γίνεται φανερόν, πόσον συντόνου ἀντιλήψεως δεῖται τὸ Κρητικὸν ζήτημα.

Ἐν Πειραιεὶ τῆ 10 Μαρτίου 1896

Ἐκπληρῶν ἐντολὴν τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων (Κρήτης) ἣν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀντιπροσωπεύω.

Παρθένιος Κελαϊδῆς

1) Τὴν 9ην Μαρτίου 1896 παρητήθη

Ἐκ τῆς Μεταπολιτεύσεως ἔγραφον:

Βαφῆς 10 Μαρτίου 1896

Κύριε Παρθένιε Κελα' Ἰβ'

Ἐβραδύναμεν νὰ Σᾶς γράψωμεν διότι εἴχομεν μεταβῆ εἰς τὸ τμήμα Ρεθύμνης ἕνεκα τῶν ἐκεῖ γενομένων φόνων. . .

. . . Ἐφ' ὅσον δὲν παραδεχθῆ ἡ Πύλη τὰ αἰτήματά μας καὶ δὲν παύσῃ ἡ προνομιοῦχος θέσις τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι ἔχουσιν ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν ἐνώπιον τῆς Ἀρχῆς ἔφ' ὅσον δὲν τεθῆ ἕκαστον τῶν συνοίκων στοιχείων εἰς τὴν θέσιν του, ἡ κατάστασις αὕτη θὰ ἐπικρατῆ ἐν τῇ Νήσῳ. Ὁ διορισμὸς τοῦ Τουρχάν— Πασσᾶ ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Χριστ. στοιχείου, διότι ἡ μυσαρὰ Κυβέρνησις προσέβαλε διὰ τῆς πράξεως τῆς ταύτης, τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ, ἐν ὧρα καθ' ἣν περιέμενε νὰ ἀναγνωρισθῶσι τὰ δίκαια του. Τὴν ἀμνηστειὰν ἀπεροίψαμεν. . .

Τὴν 25 τρέχ. θὰ συναντηθῶμεν μεθ' ὅλων τῶν νεοεκλεγόμενων ἀντιπροσώπων τοῦ Λαοῦ ἐν Φρὲ καὶ τότε θέλομεν ἀποφασίσαι περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πρέπει νὰ διεξάγωμεν τὸν ἀγῶνα.

Μέχρι τῆς ἡμέρας λοιπὸν ἐκείνης, Σᾶς παρακαλοῦμεν πολὺ, νὰ μᾶς γνωρίσητε τὰς ιδέας Σας, ἐπὶ τοῦ ζητήματος μας, καὶ τὴν θέσιν εἰς ἣν εὐρίσκεται ἔξω τῆς Κρήτης.

Σᾶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸν πολὺγράφον καὶ Σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Ὅλος Ὑμέτεροι

Μ. Ρ. Κούνδουρος

Κ. Μαλινὸς

Πολιτορχία Βάμου

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1896 σοβαραὶ ἐνέργειαι ἐγένοντο πρὸς διάλυσιν τῆς Μεταπολιτεύσεως. Ὁ νέος Πασσᾶς ἐχορήγει ἀμνηστειὰν, τὸ Ἑλλ. Προξενεῖον ὑπέσχετο ἀποστολὴν πλοίου ἵνα μεταφέρῃ τοὺς βουλομένους εἰς Ἑλλάδα. Ὁ Τουρχάν πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Προξένων ἐδέχετο νὰ συγκαλέσῃ τὴν Συνέλευσιν τὴν 9 Μαΐου 1896, ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς διαλύσεως τῆς Ἐπιτροπῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ κατ' ἐντολὴν τῶν Πατριαρχείων, τοῦ Δ' οἰκητοῦ καὶ τῶν Προξένων, μετέβησαν οἱ Ἐπίσκοποι Κυδωνίας

καὶ Ἀποκορώνου Νικηφόρος καὶ Κισάμου—Σέλινου Δωροθέος εἰς Νίππον, τὴν 3 Μαΐου, ἔνθα ἔκαμαν τὰς προτάσεις ταύτας· ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη ὁ ὁμιλήσας Ἐπίσκοπος Νικηφόρος καὶ χάρις ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ δημοφιλῶς καὶ ἐντοπίου Δωροθέου Κλωναράκη. Μετ' ἀγανακτήσεως ἀπερρίφθησαν αἱ προτάσεις οἱ δὲ ζωηρότεροι τῶν Μεταπολιτευτῶν αὐθημερὸν ἐπολιόρησαν τὸν ἐν Βάμῳ στρατὸν ἐπιτεθέντες καὶ κατὰ τοῦ ἐκεῖ Πύργου. (1)

Ὁ Τουρχὰν ἀνεκλήθη ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀβδουλάχ—Πασᾶ ἀφιχθέντος τὴν 16 Μαΐου 1896.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας Βάμου (τὴν 12 Μαΐου) ἐγένοντα σφαγαὶ καὶ μάχαι ἐντὸς τῆς πόλεως Χανίων διαρκέσασαι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.

Ἄμα τῆ ἀφίξει του ὁ Ἀβδουλάχ διεσκόρπισε περίξ τῶν Χανίων 18 χιλ. Στρατοῦ, ἐκίνησε δὲ κατὰ τοῦ Βάμου πανστρατιᾶ ἵνα λύσῃ τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Ἡ τελευταία ἡμέρα, 18 Μαΐου, ἦτο ἀληθῆς γιγαντομαχία. Ἄλασα ἡ Τουρκικὴ δύναμις ἐβάδιζεν ἐκ Καλυβῶν πρὸς Βάμον οἱ δὲ πολιορκούμενοι, ἐν ἀπογνώσει εὐρισκόμενοι ἐξώρμησαν πρὸς συνάντησιν αὐτῶν. Ἡ μάχη ἐγένετο ἐκ τοῦ συστάδην, ἡ δ' ἐπεληυῖσα νύξ ἐσήμανε τὴν λῆξιν αὐτῆς. Τὴν ἐπομένην εὐρέθησαν ἀνάμικτοι νεκροὶ Τοῦρκοι 204 μετὰ 18 ἡμετέρων. (2) Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπίσης ἐτραυματίσθησαν 19, ὁ ἥρωϊσμός καὶ ἡ ἀνδρεία των ἦτο ἀπαράμιλλος καὶ πρωτοφανής. Πιθαμὴν πρὸς πιθαμὴν διεξεδίκουν τὸ ἔδαφος· εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τῶν τοίχων τῶν ἀγρῶν ἦσαν Τοῦρκοι εἰς δὲ τὴν ἑτέραν οἱ ἰδικοί μας. Μάχη ἀληθῶς ὀμηρικῆ. (3)

Γενικὴ κατάστασις

Περὶ τῆς ἐν Χανίοις καταστάσεως ἐκράτει αὐτὸν ἐνήμερον ὁ Ρουσσὸς Κούνδουρος καὶ ὁ Γερμανὸς Ἀποστολάκης, ὅστις ἀπὸ τῆς 2 Ἀπριλίου 1896 εἶχε ἐπανέλθει εἰς Χανιά· περὶ τῆς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ οἱ Α. Μάρακας καὶ Α. Τρυῦλος, ὁ δὲ Ἀρχηγὸς Κισάμου Α. Μαρκουλάκης μετέβη πρὸς συνάντησιν του, ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν, πρὸς ἐφοδιασμόν τῆς Ἐπαρχίας του.

1) Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἐφρονεῦθη πρὸ τοῦ Πύργου ὁ Νικ. Ι. Πετράκης ἢ Καπιδάκης ἐκ Φρέ. 2) Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἰωάν. Μανουσάκης ἐκ Φρέ. 3) Ὁ Γ. Ἐμμ. Κελαϊδῆς ἐγραφε πρὸς Παρθενίω: ἔχομεν καταρτίσει σῶμα ἐκ τῆς οἰκογενείας μας ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Βασιλείου Κελαϊδῆ· ἐλάβομεν μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Βάμου κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐτραυματίσθη στὴν δεξιὰν χεῖρα ὁ Βασίλης· ἔσπασε τὸ χεῖρ του μὰ θά ζῆσῃ.

Ὁ Ἐπίσκοπος Κισάμου—Σελίνου Δωρόθεος ἔγραφεν αὐτῷ
«. . . συνεννοηθέντες μετὰ πολλῶν προκρίτων Κισάμου ἀποστέλ-
λομεν τὸν κομιστὴν τοῦ παρόντος μου Α. Μαρκουλάκην γνωστὸν
ἐπὶ πατριωτισμῷ καὶ τιμιότητι νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀποστολὴν
πολεμοφοδίων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν γυναικοπαίδων. Γρά-
φοντες πρὸς Ὑμᾶς παρακαλοῦμεν ὅπως συνδράμητε ὅσον δύνασθε
τὸν διαληφθέντα Μαρκουλάκην πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν
ἀποστέλλεται. . . .

Κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνου καὶ Ἰουλίου τὸ Κρητικὸν ζήτημα
διήλθε δεινὰς κρίσεις.

*
*

Τεργέστη 5 Ἰουνίου 1896

Παρθένε

Δὲν σοὶ γράφω, ἀλλ' ἂ δὲν εἶναι ἀνάγκη, νομίζω, νὰ σοὶ εἶπω
ὅτι διὰ τοῦ νόος συμπάσχω μετὰ Σοῦ. Τὰ τῆς Κρήτης ἀπαίσα.
Βαίνομεν πρὸς νέον 1889. Τὸ πῆσιμα τῆς Ἐπιτροπῆς δὲν ἐπιδέ-
χεται δικαιολογίαν, Ἄφου δὲν ἐκινήθη τὸν χειμῶνα, ὅτε ἐκαίετο
ὅλη ἡ ἀνατολή, διατί ᾤθησε τὰ πράγματα εἰς τὸ ἄκρον τώρα; Εἰς
ποίαν ὑποστήριξιν ἐβασίσθη; Αὐτοὶ οἱ Κρήτες εἶναι τοσοῦτον δι-
ηρημένοι καὶ οἱ ἄριστοι ἀποδοκιμάζουσι τὸ κίνημα. Εὐρισκόμεθα
λοιπὸν ἐνώπιον μικρᾶς ἀνταρσίας, ἣτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πα-
ρασύρῃ τὴν Εὐρώπην εἰς ἐνέργειαν διάφορον ἐκείνης, ἣν ἐφήρμοσε
πρὸ τῆς σφαγῆς ἑκατὸν χιλιάδων Ἀρμενίων. Ἄφ' ἑτέρου ἢ Ἑλλάς,
ἐλεεινὴ καθ' ἑαυτὴν, καθίσταται ἐλεεινότερα, ὅσάκις κυβερνᾶται
ὑπὸ τοῦ χρονολήρου γέροντος, ὅστις ἐννοεῖ περὶ πολιτικῆς ὅτι
ἐγὼ περὶ χημείας. Μὴ δι' ὄνομα Θεοῦ, διαγωνίσσετε κίνημα ἀπεγνω-
σμένον, μὴ ἀρχίσῃ πάλιν ὁ ἐκπατρισμός, ἡ καταστροφὴ τῶν χω-
ριῶν! Ἡ Ρωσσία προέβη εἰς διάβημα ὑπὲρ ἀνορθώσεως τοῦ
πολιτεύματος τῆς Χαλέπας. Ἀρκεσθῆτε εἰς αὐτὸ ὡς εἰς ἠθικὴν ἰκα-
νοποίησιν! Ἡ πλήρης ἐλευθερία δὲν θὰ βραδύνη διότι ἡ Τουρκία
δὲν βασιτέεται, εἶδες δὲ τὴν παρήγορον ὁμοφωνίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ
τύπου. Διατί νὰ θυσιάσετε ἑκατὸν, ἵνα ἐπιτύχητε ὅτι μετ' ὀλίγα
ἔτη δύνασθε νὰ ἐπιτύχητε θυσιάζοντες μόνον δέκα ἢ πέντε; Ἡ
ἀνακήρυξις τῆς Ἐνώσεως θὰ ἦτον σήμερον ἢ ἐσχάτῃ πλάνῃ. Ἡ
Εὐρώπη δὲν θὰ προσθέσῃ ἐπαρχίαν εἰς Κράτος διατελοῦν εἰς χρε-
ωκολίαν ἀσυμβίβαστον. Τὸ βραβεῖον τοῦτο θὰ ἦτο ἄρνησις πά-

σης διεθνoῦς δικαιοσύνης καὶ ἠθικῆς. Ζητήσατε λοιπὸν ὅ,τι τάχιον λύσιν ἐπιεικῆ καὶ ἀναίμακτον καὶ περιμένετε τὴν εὐκαιρίαν, ἣτις δὲν θὰ βραδύνη. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργάσθητι ὡς φιλόπατρις Κρής.

Ὁ ὡς ἀδελφός Σου

Βυζάντιος

Ὁ Παρθένιος ἐνουθέτει μὲ διπλωματικὸτητα καὶ προσοχὴν, ἵνα προλάβῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐκ τῶν ἀνοήτων συμβουλῶν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως.

**Πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ
Ἀδελφοὶ Συμπατριῶται**

Μίαν ἔχω θερμὴν παράκλησιν νὰ Σᾶς κάμω πρὶν ἀναγνώσετε τὴν ἀδελφικὴν μου ταύτην ἐπιστολὴν καὶ αὕτη εἶναι νὰ μὴ μὲ παραξηγήσῃ κανεὶς ἐξ Ὑμῶν ὅτι μὲ ἐκίνησεν ἄλλο τι νὰ Σᾶς γράψω ταύτην, παρὰ ἡ αὐτὴ ἀγάπη καὶ τὸ αὐτὸ αἶσθημα τὸ ὁποῖον τρέφει κάθε καλὸς πατριώτης, ὅποιοι εἴσθε ἅπαντες ὑμεῖς, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἀντιπροσωπίαν τοῦ Χριστιανικοῦ Λαοῦ τῆς ὠραίας μὲν, ἀλλ' ἀτυχοῦς πατρίδος μας· ἐπικαλοῦμαι δὲ συγχρόνως τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν καλωσύνην Σας, ν' ἀκούσετε ταύτην μετ' ἀδελφικῆς ὑπομονῆς καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲν ἐννοῶ μὲ ταύτην μου ὅτι προσθέτω εἰς τὸν πατριωτισμὸν Σας τίποτε, τὸ ὁποῖον νὰ λείπη, ἀλλ' ὅτι παρίσταμαι μεθ' ὑμῶν καὶ μοὶ ἐπετρέψετε νὰ εἶπω καὶ ἐγὼ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, εἰς τὰς παρούσας πολὺ κρίσιμους καὶ λίαν κινδυνώδεις περιστάσεις τῆς πατρίδος μας:

Καὶ πρῶτον μὲν νὰ λησμονήσωμεν ἕκαστος ἐξ ἡμῶν τὰ μέχρι σήμερον ἰδιαίτερα πάθη καὶ τὰ ἐκούσια καὶ ἀκούσια σφάλματα ἀλλήλων, ἔπειτα δὲ ν' ἀναμετρήσωμεν τὰ ἀπερίγραπτα παθήματα μας, τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν, τοὺς πεσόντας ἀδελφοὺς καὶ φιλιτάτους ἡμῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος ἀπὸ τοῦ 1866, νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν σημερινὴν δεινὴν κατάστασιν, ἵνα περὶ αὐτῆς καὶ μόνης σκεφθῶμεν καὶ τὰς περιστάσεις ἀναλογιζόμενοι καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἡμέρας ἐξετάζοντες, ζητήσωμεν διὰ παντὸς δυνατοῦ ἡμῖν μέσου, νὰ ἐξέλθωμεν τῆς δεινῆς θέσεως ἱκανοποιούμενοι ὅσον εἶναι δυνατόν τελειώτερον ἐκ τῶν ἀγόνων ἡμῶν, τὸ μέλλον ἡμῶν καὶ τῶν τέκνων μας ἐξασφαλίζοντες, μέχρις ὅτου ἔλθῃ ἡ ἐγγίζουσα ἡμέρα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πόθων, οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ ἡ πανελλήνιος εὐχή.

Ἰδού, ἀδελφοί, μετὰ τόσα βάσανα καὶ σφαγὰς, μετὰ τόσας θυσίας καὶ καταστροφὰς ἃς ὑπέστημεν καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίστασιν, ἡ Εὐρώπη ἐπὶ τέλους συγκινηθεῖσα ἐκ τῶν δεινῶν μας ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τῆς Κρήτης καὶ μέχρι τοῦδε αἱ ἕξ Μ. Δυνάμεις ἐκ συμφώνου συνέστησαν εἰς τὸν Σουλτάνιν καὶ τὴν Ὑ. Πύλην νὰ κυρύξῃ τὴν Κρήτην αὐτόνομον, αἱ δὲ ἐντὸς δεκαπεθήμερον ἄλλεπάλληλοι ὑποχωρήσει· τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῶν Μ. Δυνάμεων, ἀποδεικνύουσι ὅτι τὴν ἠθικὴν αὐτῶν πίεσιν θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ἕτερον μᾶλλον πραικτικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ ὀφείλομεν ὅμως συγχρόνως· γὰρ γνωρίζομεν ὅτι, τῇ ἐπιμονῇ τῶν νέων τῆς Τουρκίας κηδεμόνων, ἀνεκλήρυξαν αὐταὶ καὶ τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος. Τὸ νόημα τῆς τοιαύτης ἀνακηρύξεως ὀφείλομεν οὐ μόνον νὰ μὴν παραβλέπωμεν ἀλλὰ καὶ ὡς ὄριον τῶν αἰτήσεων ἡμῶν νὰ θεωροῦμεν ἀπαραβίαστον· θὰ εἶναι δὲ σφαλμα καὶ τοῦ τὸν κοινὸν νοῦν ἔχοντος, ὅσον καὶ τοῦ μᾶλλον πεπειραμένου ἀνδρός, πολὺ δὲ περισσότερον ἡμῶν τῶν ὑπὸ τοιαύτης δυστυχίας διατελούντων καὶ πάσας τὰς ἐλπίδας ἡμῶν εἰς τὰς Μ. Δυνάμεις ἔχοντων ἐστραμμένως, ἂν νομίζομεν ὅτι θὰ δυνηθῶμεν νὰ μεταβάλωμεν τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν, ἐξερχόμενοι διὰ τῶν αἰτήσεων μας, τοῦ πολιτικοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος.

Ἄλλὰ συγχρόνως ὀφείλομεν νὰ μὴν ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τοῦ ἐπιτετραμένου ἡμῖν σημείου ποσῶς, τ. ἔ. νὰ ζητήσωμεν αὐτονομίαν πλήρη καὶ ὡς τύπον τῆς ζητηθησομένης νὰ ὑποδείξωμεν τὴν Βουλγαρικὴν Ἡγεμονίαν. Τὰ δίκαια ἡμῶν καὶ τὰ παθήματα μας πολὺ ὑπερβαίνουσιν τὰ τῶν Βουλγάρων· ἡ Κρήτη κατεικεῖται ἀπὸ Χριστ. καὶ Μουσουλμάνους, ἀλλὰ καὶ ἡ Βουλγαρία εἶχε καὶ ἔχει πολλοὺς τοιοῦτους· ἡ δὲ Εὐρώπη, τῆς ὁποίας θέλομεν ζητήσῃ τὴν ἐγγύτησιν διὰ τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ νέου ἡμῶν καθεστώτος, θέλει καὶ δύναται νὰ ἐγγυηθῇ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου. Τὸ προηγούμενον τοῦτο μεγάλως συμβάλλει εἰς τὴν δικαίωσιν καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ ζητήματος ἡμῶν, νὰ τύχωμεν ἀληθοῦς καὶ πλήρους ἡγεμονίας, ὑπὸ φόρον ὑποτελείας τῷ Σουλτάνῳ ὡς καὶ οἱ Βούλγαροι.

Ἐσημείωσα τοὺς δύο ἀνωτέρω ὅρους, ὅπως τὸν μὲν, μὴ υπερπηδήσωμεν, ὡς ἐκινδύνον, μὴ ὑστερήσωμεν δὲ τοῦ δευτέρου, ὄχι μόνον ὡς ἐπιτετραμένου, ἀλλὰ καὶ ὡς δικαιουμένων νὰ μὴ

κριθῶμεν ἄξιοι ὀλιγωτέρων ἐλευθεριῶν τῶν Βουλγάρων, οὐδὲ πρέπει ποσῶς νὰ διστάζωμεν ὅτι ἐὰν μείνωμεν ὁμονοῦντες καὶ μὴ λιποψυχήσωμεν, θέλομεν ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ τούτου, μικρὸν ἀπέχοντος τῆς ποθητῆς ἡμῶν ἐθνικῆς ἐνότητος.

Γνωρίζω μετὰ θετικότητος—ὡς γνωρίζει καὶ ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Δεληγιάννη—ὅτι εἰς τοὺς σημερινοὺς ὑπολογισμοὺς Αὐτῆς, ἡ Εὐρώπη ἀποκλείει πᾶσαν περὶ ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος μελέτην. Τοῦτο ἐπὶ τέλους εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ τὸ δολογήσῃ ὁ κ. Δεληγιάννης εἰς πολλοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἰς ἐκεῖνους οἵτινες ἤλθον μὲν ἐσχάτως εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἐπέστρεψαν τὴν ἑβδομάδα ταύτην εἰς Κρήτην καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ἤδη εὐρίσκονται μεθ' ἡμῶν συσκεπτόμενοι περὶ τῆς πατρίδος. Καὶ ὁμως μετὰ λύπης ἔμαθον ὅτι τινὲς, τῶν παρὰ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως μισθοδοτούμενων, καὶ ἄλλοι τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐπιδιώκοντες, ἤλθον εἰς Κρήτην μετὰ τὴν ἐντολὴν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νὰ ὑποστηρίξωσι διὰ ψηφίσματος τὴν ἀποκήρυξιν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσιν τῆς Κρήτης, πολλοὺς δ' ἐπεισαν οἱ Κύριοι οὗτοι, ὅτι ἅμα τῇ ἀφίξει των εἰς Κρήτην θέλουσι πληρῶσαι ἀμέσως τὰς πρὸς τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν ὑποσχέσεις των.

Ἄδελφοί!

Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδος, ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ἐπὶ τοῦ λίαν κινδυνώδους τούτου, διὰ τὴν πατρίδα τολμήματος!

Μὴ τολμήσετε ἀβασανίστως νὰ προβῆτε εἰς τὸ ἀντίθετον τῆς ἀποφάσεως τῆς Εὐρώπης μέτρον τοῦτο.

Μὴ λησμονήσετε ὅτι ἅπασαι αἱ Μ. Δυνάμεις, δὲν εἶναι ἐπίσης συμπαθεῖς διὰ τὰ δεινά μας, ἡ δὲ συμφωνία αὐτῶν νὰ ὑποστηρίξωσι μίαν ἱκανοποιητικὴν διὰ τοὺς Κρητὰς ἀποκατάστασιν ἐν Κρήτῃ, ἐγένετο μόνον διότι δὲν ἠδύναντο νὰ μὴν συμφωνήσωσι· θὰ θεωρήσωσι δὲ ὡς εὐκαιρίαν νὰ ἀποσχιρήσωσιν ἀπὸ τὴν ὀλομέλειαν τῆς Εὐρώπης, καὶ τοῦτο θὰ δώσῃ τῷ Σουλτάνῳ τὴν εὐκαιρίαν νὰ δευτερώσῃ τὴν διὰ τοὺς Ἀρμένιους ἐπίμονον ἄρησιν του,

Ποῦ θὰ εὐρεθῇ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Κρήτης; καὶ μόνον μία ἀναβολὴ νὰ προκύψῃ θὰ ἔχῃ ἀνυπολογίστους ζημίας διὰ τὸν τόπον;

Ἀσυγχώρητον θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς, νὰ δευτερώσωμεν τὸ *Μέγα*

σφάλμα τοῦ 1866—1868, ὅτε ἀπροσέκτως ἐστραυβώσαμεν ὄλιν τὸ δίκαιον ἡμῶν διὰ τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ Σουλτάνου κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1866· ἀπερρίψαμεν δὲ τὴν προσφερομένην ἡγεμονίαν παρὰ τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, χάριν τῆς Ἐνώσεως, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἠθέλεν—ὡς καὶ σήμερον—να ἀκούσῃ ἡ Εὐρώπη.

Εἰς τίνας τῶν Κρητῶν δὲν εἶναι ποθητὴ ἢ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσις τῆς Κρήτης; Καὶ πῶς ἄλλως δύναται ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀπειλήσασαν αὐτὴν κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα ξενικὴν κατοχὴν, παρὰ μόνον, ἐὰν ἠθέλε κηρυχθῆ παρὰ τῶν Μ. Δυνάμεων οὐδετέρα ὡς τὸ Βέλγιον ἢ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἠνωμένη;

Διὰ τοῦτο, ὅ,τι νομίζω σήμερον μὴ ἐπικίνδυνον καὶ πρὸς τούτοις χρήσιμον εἶναι να ἐκφράσῃ μίαν ἔτι φορὰν ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῶν Κρητῶν εἰς τὰς αἰτήσεις Αὐτῆς ὡς εὐχὴν καὶ ὡς μόνην λύσιν, ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος Ἐνωσιν. *Νὰ μὴν ἀποκλείσῃ δμως τὰς Δυνάμεις να ἀποφασίσωσι, τὴν ἀποκατάστασιν τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι βλέπουσιν ἱκανοποιητικὴν καὶ Νὰ ὀνομάξῃ ὡς ἀρκετὴν, ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς Βουλγαρίας.*

Ταῦτα, ἀδελφοί μου, ἐνόμισα καθῆκον μου να ὑποβάλω ὑπὸ τὴν κρίσιν Σας καὶ Σᾶς παρακαλῶ θερμῶς να τὰ ἀναγνώσετε μετὰ προσοχῆς, ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἀνθρώπου, ὅστις ἀγαπᾷ καὶ πονεῖ τὸν τόπον.

Ἐν Πειραιεῖ 21 Ἰουνίου 1896

Σᾶς ἀσπάζομαι

Παρθένιος Κελαΐδης

**Ἄγνωστοι λεπτομέρειαί περὶ τῆς
τῆς μάχης Ἀλμυρίδας**

Ἡ μεγαλυτέρα μάχη ἦν ἔδωκεν ἡ Μεταπολίτευσις, ἦτο ἡ τῆς Ἀλμυρίδας Ἀποκορώνου, διαρκέσασα ἐπὶ πέντε ἡμερονύκτια ἦτοι ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 30 Ἰουνίου μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 4 Ἰουλίου 1896. Ἐπειδὴ λεπτομερῶς ἔχει περιγραφῆ αὕτη θεωροῦμεν περιττὸν να τὴν ἐπαναλάβωμεν. (1) Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μένει μέχρι σήμερον ἄγνωστον, εἶναι τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὸ ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς μάχην.

Ὁ Γερμανὸς Ἀποστολάκης ἔγραφε πρὸς τὸν Παρθένιον ἕξ Ἀγίας Τριάδος τὴν 10 Ἰουνίου 1896.

1) Ἴδε Ἑμπερολόγιον Μ. Κουνδούρου καὶ ἀνέμδοτον τοιοῦτον ἐν τῷ Ἰστ. Ἀρχεῖφῳ Ἰωσ. Λεκανίδου.

... Καθηγηταί τινες τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου, ἀναφανδὸν φωνάζουσιν ὅτι πρέπει ἡ Διοίκησις νὰ συλλάβῃ καὶ κρεμάσῃ τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὸ κίνημα. Ταῦτα ἔλεγεν ὁ κύριος Πέτριδης παιδαγωγὸς τῆς Σχολῆς πρὸς τὸν ἱεροδιάκονον τῆς Μοῆνης Ἱεροθέον, ἐνῶ ἐπορεύοντο στὰ Χανιά πρὸ ὀκτῶ ἡμερῶν. Καὶ ἐκ τῶν λόγων προέβη ὁ κύριος οὗτος καὶ εἰς τὰ πράγματα. Μετεχειρίσθη τυφλὸν ὄργανον τὸν Ἡγούμενον, ὁ ὁποῖος μετέβη κρυφίως μετὰ τινος φανατικοῦ Τούρκου—ἐξ Ἀκρωτηρίου—Λατιφάκη, εἰς τὴν Διοίκησιν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν ἀπὸ κοινοῦ, ὅτι ἐπαναστάται μεταβαίνουγ ἀπὸ Ἀποκόρωνα εἰς Ἀκρωτήρι καὶ τὰνάπαλιν καὶ ὅτι πρέπει νὰ συλληφθῶσι τὰ καίκια καὶ νὰ ἔλθῃ στρατός. ἀμφοτέρω ἐξεπληρώθησαν πάραυτα καὶ ἤδη εὐρισκόμεθα ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Τούρκων.

Γερμανὸς Ἀποστολάκης

Τὰς πληροφορίας ταύτας ἔχοντες ὑπ' ὄψει οἱ Τούρκοι, παρεμόνευον διὰ τῶν πλοίων των καὶ εἶδον τὴν νύκτα τῆς 29 πρὸς τὴν 30 Ἰουνίου 1896 βάρκαν χριστιανικὴν ἀποπλεύσασαν ἐξ Ἀλμυρίδας μετ' ἐπιβατῶν, διότι ἐκεῖθεν ἀληθῶς ἐγένετο ἡ συγκοινωνία τῶν ἐπαναστατῶν μετὰ τῶν ἐν Χανίοις. Ταύτην κατεδίωξαν τρεῖς τουρκικαὶ ἐκκινήσασαι ἐκ τοῦ τουρκικοῦ πολεμικοῦ «Φουάτ». Ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν, ὅτι ἡ μὲν ἡμετέρα λέμβος ἐπέκαμψεν ἀβλαβῆς μιᾶς δὲ τουρκικῆς δύο ναῦται ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον ἐντὸς σπηλαίου. Οὗτοι ὕψωσαν τὰ ὄπλα των ἀνεστραμμένα πρὸς τοὺς ἡμετέρους εἰς ἔνδειξιν παραδόσεως, ὅτε δ' ἐπλησίασαν οἱ ἡμέτεροι, ἐπυροβολήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐφονεύθησαν τρεῖς ἑξαγριωθέντες οἰόπαδοι τῶν φονευθέντων, ἐπέπεσαν ἀκάθεκτοι καὶ τοὺς μὲν Τούρκους ἐφόνευσαν τὴν δὲ λέμβον ἔκαυσαν.

Ὁ ἐν Καλύβαις διαμένων Πολιτικὸς Διοικητής, ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον καθιστῶν γνωστὸν ὅτι ὁ στρατὸς θὰ μεταβῇ πρὸς παραλαβὴν τῶν νεκρῶν καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσβληθῇ.

Οἱ ἐπαναστάται ὁμῶς, ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ στρατὸς παρεξτερέπετο εἰς λεηλασίας καὶ διαρπαγὰς, ἠρνήθησαν νὰ ἐπιτρέψουν τὴν μετάβασιν καὶ ἐπρότειναν νὰ μεταβῇ χριστιανικὴ λέμβος ἐκ Καλυβῶν, εἰς ἣν θὰ παρέδιδον τοὺς νεκρούς.

Ὁ Διοικητὴς ἠρνήθη καὶ περὶ τοὺς νεκροὺς τούτους συνήφθη ἡ πεισματωδεστέρα καὶ περισσότερον πολύνεκρος μάχη, ἔξ ὧν ὅσας ἔδωκεν ἡ Μεταπολίτευσις, διότι ἔσχε περὶ τοὺς 60 νεκροὺς καὶ τραυματίας, τῶν δὲ Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ἀνήρχοντο εἰς 800· διήρκεσε δ' ἀπὸ τῆς 30 Ἰουνίου μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς 4 Ἰουλίου 1896 κατατροπωθέντων τῶν ἐχθρῶν. (1)

Ἐξέλξεις τῆς καταστάσεως

Τεργέστη 6 Ἰουλίου 1896

Παρθένιε

Ἐως τώρα οἱ Κρητες ἐδείχθησαν καὶ ἀνδρεῖοι καὶ φρόνιμοι, ἐλέγαμε δὲ χθὲς μὲ τὸν Γαβριηλίδην ὅτι μόνον χάρις εἰς Σᾶς δὲν ἐντρεπόμεθα λεγόμενοι Ἕλληνες.

Ἐν γένει ὁ δογ. Νόμος τῆς Ἐν. Ρωμυλίας ἔστω τὸ μέγα Ἐμῶν ἐπιχείρημα! Θὰ περιαγάγητε εἰς δυσχερῆ θέσιν τὴν Εὐρώπην, μὴ θέλουσαν νὰ ἐφαρμόσῃ δύο μέτρα καὶ δύο σταθμά. Πῶς ἔμπορεῖ νὰ κηρύξῃ ἄδικον ἐν Κρήτῃ, ὅτι ἐκήρυξε δίκαιον ἐν Ἐν. Ρωμυλίᾳ; Μὴ τυχὸν οἱ Κρητες ἐθυσίασαν ὀλιγώτερα τῶν Βουλγάρων; Ὅτι μὲ ἀνησυχεῖ εἶναι τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς διαιρέσεως τῶν Δυνάμεων. *Ἐὰν ἡ Ἀγγλία χωρισθῇ ἀπὸ τῆς Ἡπειροῦ ὅλης, Σεῖς καὶ πάλιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Νὰ συνταχθῆτε. Θὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει προκειμένου περὶ Νήσου.* Νὰ ὑποχωρήσῃ ὡς εἰς τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα δὲν εἶναι δυνατὸν, διότι ἡ κοινὴ γνώμη ἄρχεται ἐρεθιζομένη ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι Γαλλία καὶ Ρωσσία θέλουσι νὰ ταπεινώσωσι τὴν Ἀγγλίαν καὶ πάλιν.

Μία ἔστω, Παρθένιε, ἡ προσπάθεια Σου· νὰ μὴ διαιεθεῶσιν οἱ Κρητες. Μένοντες ἠνωμένοι, θὰ ἐπιτύχουν πολλά. Πρέπει ὅμως νὰ δειχθῇ εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ὑπομονὴ διὰ νὰ καταστῇ ψηλαφητὴ ἡ κακὴ πίστις τῆς Τουρκίας. Οἱ ἐμπρησμοὶ τῶν χωρίων καὶ αἱ αἱματηραὶ ἐκδικήσεις πρέπει νὰ λείψωσιν. Ἄφετε τα εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες οὕτω σκάπτουσι τὸν τάφον των.

Ὁ ὡς ἀδελφός Σου

Ἄλέκος

1) Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐτραυματίσθη ὁ ἰατρός Ἰωσήφ Ἰωάν. Τζιτζικαλάκης ἐκ Φρέ. Μόλις ἔδωκεν ἐξετάσεις κατήλθεν εἰς Ἀλμυρὸν (νῦν Γεωργιούπολιν) μετ' ἄλλων, παρηκολούθησε τὴν μάχην καθ' ὅσας τὰς ἡμέρας καὶ τὴν τελευταίαν ἐτραυματίσθη βαρέως, περὶ τὴν βουβωνικὴν χώραν, τὴν δὲ νύκτα τῆς 30ῆς πρὸς τὴν 21ην ἡμ. ἐξέπνευσεν ἐν Φρέ. Καθ' ἣν ἡμέραν ἐτραυματίετο οὗτος, κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Κωνσταντῖνος, ὅστις κατ' αὐτὰς εἶχε διορισθῆ Κληρονομὸς τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν, ἐπὶ πολλὰ ἔτη σπουδάζας ἐν Εὐρώπῃ Μηχανικῆν, προσεβλήθη ὑπὸ μηνυγγιτίδος ἐντὸς δὲ μίας ἐβδομάδος ἀπέθανεν καὶ οὗτος, ἡ μόριον ἠθέλησε σκληρῶς νὰ βασανίσῃ τοὺς γονεῖς αὐτῶν, οἵτινες ἐπέζων, καὶ δὲν εἶχον ἄλλο τέκνον, εἰμὴ μόνον τὴν μητέρα τοῦ χαράσσοντος ταῦτα.

Τεργέστη 14 'Ιουλίου 1896

Παρθένιε

Δὲν εἶμαι φιλόδοξος, τὸ ἠξεύρεις. Ἄλλὰ τὸ ὠραῖα συντεταγμένον γράμμα τῶν πληρεξουσίων τῆς Κρήτης, ὅπερ ἔλαβα χθές, μὲ συνεκίνησε μέχρι δακρῶν.

Δὲν ἠξεύρω διατὶ τοὺς ἀπεθάρρυνεν ἢ πρόσκλησις τῶν Προξένων, ἤ τις τοὺς προσκαλεῖ ἀπλῶς νὰ ἐπαναλάβωσι τὰς «συνήθεις ἐργασίας» ἐν τῇ Συνελεύσει. Τὰ οὐσιώδη τῶν αἰτημάτων θὰ γίνουσι δεκτά, ἀρκεῖ νὰ ἐννοηθῇ ὅτι, ἐν ἐναντία περιπτώσει, θὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπανάστασις. Αὐταὶ αἱ ἀπειλαὶ «θὰ Σᾶς ἐγκαταλείψωμεν» λέγονται, ἀλλὰ δὲν γίνονται. Δεκαπέντε ἡμερῶν πόλεμος θὰ ἐξάψῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τρόπον, ὅστις θὰ βιάσῃ τὴν χεῖρα τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ παρουσία τῶν ξένων σκαφῶν ὃ' ἀποτελεῖ χαλινὸν καὶ φόβητρον τῶν Τούρκων, ὧν τὰ στρατεύματα μὴ μισθοδοτούμενα, θὰ διαπράξωσι ταχέως σκηνὰς, αἵτινες θὰ καταστήσωσιν ἀναπόφευκτον τὴν ἐπέμβασιν. (1) Φρίττω πρὸ τῆς καταστροφῆς τόπου, τόσον πολυπαθοῦς καὶ εὐχομαι εἰρηνικὴν τὴν λύσιν. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Σουλτάνος δειχθῇ ἀνένδοτος θὰ τὸ πληρώσῃ ἀκριβᾶ. . . .

. . . . Οἱ Κρητες ὡς οἱ Ἕλληνες τοῦ 1824, πρέπει νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἡ προστασία δὲν θὰ γίνῃ δεκτὴ, διότι γινομένη, θὰ ἔφερε τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας καὶ γενικὸν πόλεμον. Ἄλλ' ἡ μὲν Ἀγγλία θ' ἀνελάμβανεν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν, αἱ δ' ἄλλαι Δυνάμεις, ἐκ φόβου τῆς Ἀγγλίας, θὰ ὑπεστήριζον πᾶσαν ἄλλην λύσιν. Τόλμησε ὁμως νὰ τὰ εἴπῃς αὐτὰ εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις, ὧν ἡ κακοήθεια καὶ ἡ ἀμάθεια εἶναι ἐφάμιλλοι! Οὐδέποτε ἐπέεσθην, Παρθένιε, ὅσον τώρα, ὅτι ἡ ὑπαρξίς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἶναι τὸ μέγα δυστύχημα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐὰν κόκκον νοδὸς εἶχεν ὁ Δεληγιάννης καὶ ἔπεμπε τὴν ἐπαύριον τῶν σφαγῶν (2) τὸν στόλον ἵνα κωλύσῃ τὴν ἀποβίβασιν στρατευμάτων, τὸ ζήτημα θὰ ἦτο σήμερον λελυμένον, ὄχι διὰ τῆς Ἐνώσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Δυνάμεων ὑπὲρ πλήρους αὐτονομίας. Τὸ κακὸν

1) Προφητεία ἐπαληθεύσασα βραδύτερον. 2) 12 Μαΐου 1896.

δὲ εἶναι ὅτι ἐν τῇ Ἀντιπολιτεύσει εἶναι Δεληγιάννη ἀπειρότεροι. Ὡστε περὶ Ἑλλάδος οὔτε λόγος· «**Πλάσετε ἀρχὴν ἐν Κρήτῃ**» ὡς λέγει ὀρθῶς ἡ προκήρυξις Σου. Ἐλπίζω νὰ εἰσακουσθῆς διότι ἡ ἐπιρροή Σου, εἶναι πάντοτε μεγάλη.

Τουλάχιστον ἡ «Πολ. Ἀνταπόκρισις» (1) ἔγραψεν ὅτι τὸ κίνημα εἶναι ἔργον «τοῦ κόμματος Κελαῦδῆ». Ἐὰν ἦνοῦτο ἡ Κρήτη μόνος Σὺ θὰ ἤσουν ἱκανὸς νὰ συνετίσῃς τοὺς φαύλους αὐτούς. Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι ὄνειρα* ὅπωςδὴποτε τὸ κίνημα αὐτὸ κατὰ κελὸν θὰ φέρῃ.

Ὁ ἀδελφός Σου

Ἄλέκος

Τεργέστη 22 Ἰουλίου 1896

Παρθένις

... Δι' ἐμὲ τὰ σπουδαῖα εἶναι δύο.

Διορισμὸς Διοικητοῦ Εὐρωπαϊοῦ καὶ Πολιτοφυλακῆ ὑπὸ Εὐρωπαϊοῦ ὀργανωτῆν. Αὐτὰ τὰ δύο θὰ καταστήσωσι τὴν Κρήτην Ἀν. Ρωμυλίαν. Ἡ Εὐρώπη θὰ ὑποστηρίξῃ πᾶν δίκαιον αἴτημα. Ἐπικρατεῖ παντοῦ ἀγαθωτάτη διάθεσις.

Ἄλλ' ἐὰν εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας τῆς διπλωματίας, οἱ Κρητῆς ἀπαντήσωσιν ἀποτόμως:

«Ἐβιάσετε τὸν Σουλτάνον νὰ διαπραγματευθῆ πρὸς ἀντάρτιδα Ἐπαρχίαν. Ἡμεῖς ἀποκρούομεν πᾶσαν διαπραγματεύσειν. Ἐβιάσετε τὸν Σουλτάνον ν' ἀποδώσῃ ὅτι ἀφῆρσεν. Ἄλλ' ἡμεῖς οὔτε ὡς βάσιν παραδεχόμεθα τὸ πρῶην καθεστὼς».

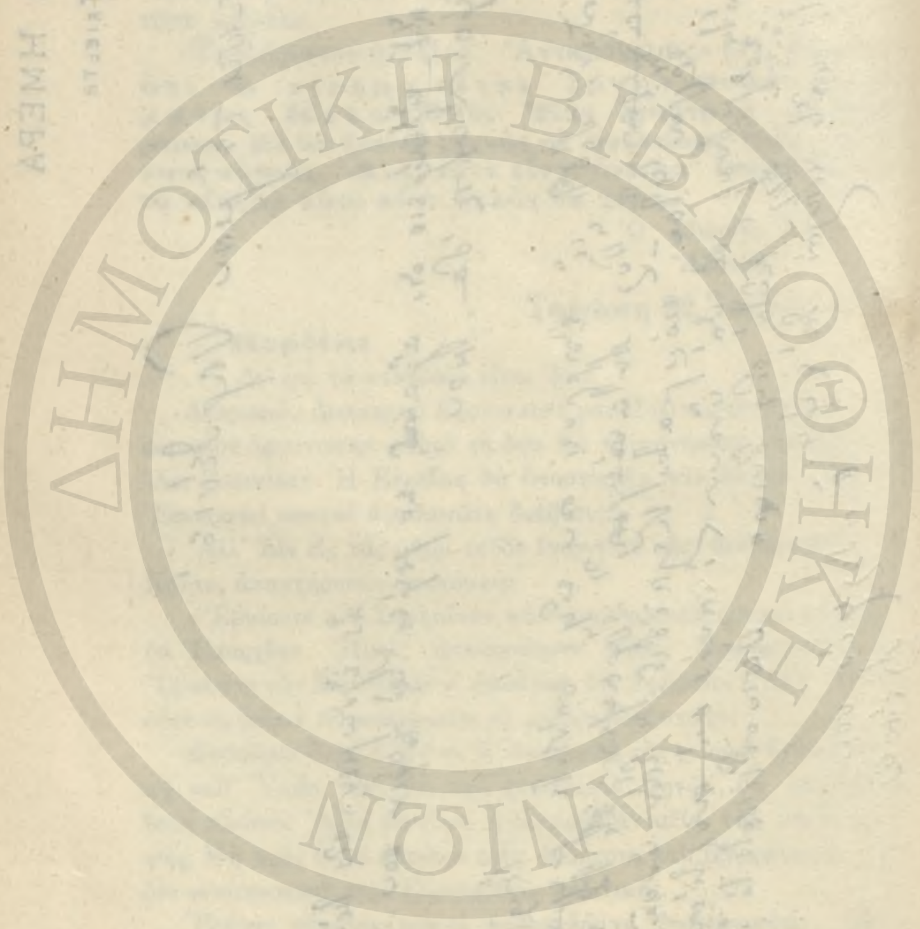
Φοβοῦμαι ὅτι ἡ Εὐρώπη θ' ἀπονηφθῆ τὰς χεῖρας, ἢ θὰ στραφῆ καθ' Ὑμῶν. Μετ' ἐπιτυχῆ ἀντίστασιν μηνῶν, θὰ ἐπιτύχητε ἴσως πλείονα. Ἀλλὰ θὰ εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνταξία τῆς καταστροφῆς; Μὴ πρὸς Θεοῦ ἀκούετε τοὺς ἀνοήτους καὶ ἐξημμένους, μὴ δὲν γινώσκοντας περὶ Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς.

Ἐτέραν σύστασιν μου σὲ παρακαλῶ νὰ ἐνστερνισθῆς. **Ἄς παύσωσιν αἱ μωραὲ νύξεις ὅτι ἡ Ἀγγλία ἢ ἡ Γαλλία θέλει νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτην!** Θὰ καταντήσῃ ὥστε καμμία Δύναμις δὲν θὰ θέλῃ νὰ ἐκτεθῆ, ἵνα μὴ παρεξηγηθῆ. Ξενικὴ κατοχὴ εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος.

1) Τῆς Βιέννης.

REVOLUTION
NEW HMEPA

ΣΤΡΩΤΕΣ

Ἐν συνόλῳ, Παρθένιε, χρειάζεται διπλωματία καὶ ὄχι παληκαριά.

Ἡ παληκαριά ἄς ὑποδεικνύεται μόνον ἐν ἀπόπτῳ, ὡς φόβητρον. Ἡ πεποίθησις μου εἶναι ὅτι εἰρηνικῶς ἡ Κρήτη ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ Ἄν. Ρωμυλία.

Ὁ ὡς ἀδελφός Σου

Ἄλέκος

Τεργέστη 29 Ἰουλίου 1896

Παρθένιε

... Ἐὰν ἤκουον οἱ Κρηῖτες τὴν Κεντρ. Ἐπιτροπὴν καὶ ἐκήρυττον ἔνωσιν ἢ ἀνεξαρτησίαν, ἦσαν χαμένοι. Ἡ Εὐρώπη εἶχεν ἀρχίσει ἀγριεύουσα, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἠπειλεῖτο ἡ εἰρήνη της. Τώρα ἐστήσατε διὰ μικρῶν θυσιῶν, ἀληθῆς τρόποιον. Ὅτι καὶ ἂν ἐπιτευχθῇ πρακτικῶς, ἠθικῶς ἡ νίκη εἶναι μεγάλη. Ὁ Σουλτάνος ἐσυνθηκολόγησεν ἐνώπιον ἀνταρτῶν καὶ ἡ Εὐρώπη ἠγγυήθη κατ' οὐσίαν, ἐὰν οἶχι κατὰ τύπον, τὰς Κρητικὰς ἐλευθερίας. Θὰ ἐγγυηθῇ καὶ κατὰ τύπον, ἐὰν ὑπάρξῃ ἐν Κρήτῃ πλήρης ὁμόνοια καὶ αἱ διαπραγματεύσεις διεξαχθῶν ἐπιτηδείως· τρέμω μόνον τὰς διαιρέσεις καὶ σὲ ἔξορκίζω νὰ χρησιμοποιήσῃς ὅλην Σου τὴν ἐπιρροήν, ὅπως μείνουν ἠνωμένοι μέχρι τέλους οἱ Κρηῖτες. Ὅσον χειροτερεῖ ἡ θέσις τῆς Τουρκίας ἄλλοῦ, τόσον πλείονα θὰ ἐπιτυγχάνωμεν, ἐὰν δὲ ξεσπάσουν ἄλλοῦ, σπουδαῖα ταρachaί, τίς ἐμποδίζει καὶ νὰ διαρρηξῶμεν τὰς διαπραγματεύσεις;

Ἄλέκος

Ἐκ Πειραιῶς, ὁ Σταῦρος Πολέντας, ἀπεσταλμένος τῆς Μεταπολιτεύσεως, ἐκόμισεν ἐπιστολὴν τοῦ Παρθενίου πρὸς τὸν Γέρω—Κώσταν Βολουδάκη, ἀληθῶς συγκινητικὴν, δι' ἧς προέτρεπεν αὐτὸν ν' ἀναβοήσουν τὸ «Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλόν σου...»

Τεργέστη 3 Αὐγούστου 1896

Παρθένιε

... Τί πρέπει νὰ πράξουν οἱ Κρηῖτες; Νὰ μὴ διαπραγματευθῶσι πρὸς τὸν Ζιχνη,(1) οὗ ἡ ἀποστολὴ μαρτυρεῖ τὸν φόβον τοῦ Σουλτάνου, ἐννοοῦντος τί τεκταίνεται, καὶ προτιμῶντος αὐτονομίαν Τουρκικὴν. Ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ κόψωσι τὸ σχοινί. Νὰ εἴπωσιν ἀπλῶς ὅτι δὲν δικαιοῦνται νὰ παρεκκλίνωσι ἐξ ὅσων ἐξήτησαν, δι-

1) Ἀπεσταλμένος Ὑψ. Πόλης.

ὅτι δι' ὀλιγωτέρας δόσεως αὐτονομίας δὲν θὰ ἐπέλθῃ πλέον ἡσυχία πραγματική, ὅτι ὅμως στέργουσι νὰ ὑποταθῶσι εἰς ὅτι, θ' ἀποφασίῃ περὶ τῶν θεσμῶν των, Εὐρωπαϊκὴ Ἐπιτροπὴ. Τώρα ἠξέυρομεν πλέον ποῖον πολίτευμα θὰ προτείνωσιν οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Ἴταλοι ἐν τοιαύτῃ ἐπιτροπῇ, συναινούντων καὶ τῶν Γάλλων. Ἐφ' ὅσον ἀποφεύγονται αἱ ἐχθροπραξίαι ingrande οὐδαμῶς ζημιοῦνται οἱ Κρηῖτες καὶ δὲν ἐννοῶ πρὸς τὴν αὐτὴν ἢ ἀνυπομονησιανὰ αἱματοκυλισθῆν ἢ Νῆσος. Πρὸς ἐπανάστασιν ἀπηλιτισμένην ὑπάρχει πάντοτε καιρὸς. *Τρέμω τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἀρειμανίων. Ἡ Ἐνωσις εἰάν θὰ ἐπέλθῃ, θὰ ἐπέλθῃ ἐξ ὧν καὶ ἡ ἀνίδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου λόγων.*

Διατὶ ἐγένετο ἡ Ἑλλὰς ἀνεξάρτητος καὶ ὄχι αὐτόνομος, ὡς ἐσχεδιάζετο κατ' ἀρχάς· Διὰ τὴν ἀποκλεισθῆν ἢ ἐπικράτησις ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς Δυναμέως. Ἄλλὰ τὴν λύσιν ταύτην δὲν δύνανται νὰ ἐπιβάλωσιν οἱ Κρηῖτες, ἢ διὰ ποταμῶν αἵματος. Ἴσως τὴν φέροι ἢ ἐξέλξις τῶν πραγμάτων. Πρὸς τὸ παρὸν *φειδῶ τοῦ ἀγέμεντος* ἔστω ὁ θεμελιώδης κανὼν. Μὴ λησμονῆς ὅτι ἐφ' ὅσον παρατείνεται ἢ ἐπιβεβλημένη ἀνακοχὴ, εἰάν δαπανῶμεν ἡμεῖς, ἐξαντλοῦνται δεκαπλασίως οἱ Τοῦρκοι· Διαρρηγνύοντες τὰς διαπραγματεύσεις, ἀνακηρύττοντες τὴν Ἐνωσιν, θὰ τοὺς ἐδίδαμεν εὐσχημον πρόφασιν νὰ ἐπιτεθοῦν. Διπλωματίαν χρειαζόμεθα, ὄχι παληκαριὰν καὶ πιστεύω ὅτι διὰ μικρῶν θυσιῶν θὰ ἐπιτευχθοῦν πολλὰ. Ὅτι εἶναι δυνατὸν σοφισθῆτε, ἵνα συγκινήσετε τὸν Τσάρον, ἵνα ἐπιδράσετε ἐπὶ τοῦ Ρωσικοῦ τύπου.

Ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις κακῶς ἐπραξεν ὀνομασθεῖσα «Ἐπαναστατικὴ» ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῆν ἀπλῶς «Κυβέρνησις τῆς Κρητικῆς Ἀμύνης». Ἐάν ἀπευθύνῃ ἐπικλήσεις εἰς συντηρητικὰς δυνάμεις, ἅς παραλείπη τὴν κακῶς ἠχοῦσαν λέξιν «Ἐπαναστατικὴ».

Ὁ ἀδελφός Σου

Βουζίντιος

Υ. Γ. Ἡ περίοδος τοῦ λόγου τῆς Ἀνάσσης ὅτι τηρεῖ «ἀπόλυτον οὐδετερότητα» μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ἐπαναστατησάντων Κρητῶν, εἶναι κατ' οὐσίαν ἀναγνώρισις τῶν Κρητῶν ὡς ἐμπολέμων, καίτοι ὁ Κουρζὼν ἠρηγήθη τοῦτο.

Τεργέστη 7 Αύγουστου 1896

Παρθένια

Ἀληθῆς νεκρανάστασις. Ὡς λέγει ὁ «Φιγαρό», ὁ Σαλισβουρῆς ἔσωσεν τὴν τιμὴν τῆς Εὐρώπης. Ἐντράπησαν ἤδη οἱ Γάλλοι καὶ ὁ Temps γράφει ὅτι βιασμός τῶν Κρητῶν ἢ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι δυνατὸς ἢ ἐπιτετραμένος, ἐὰν μὴ αἱ δυνάμεις ἐπιτύχωσιν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ὅ,τι θὰ ἐπετύγγανον αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, διὰ τῆς βοήθειας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ὅπλων τῶν. Καὶ εἰς τὸν Times τηλεγραφοῦν ἐκ Κων)λεως ὅτι ἡ πλειονότης τῶν Πρεσβευτῶν ζητεῖ νέας ὑπὲρ τῶν Κρητῶν παραχωρήσεις. Οἱ ἐν Βιέννῃ τὰ ἔχασαν καὶ θέλουν μὲν νὰ πνίξουν τὰ μακεδονικὰ ἐν Κρήτῃ ἐννοοῦν ὅμως ὅτι δὲν θὰ παρασύρουν τὰς δυνάμεις εἰς βιασμόν. Ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις εἶναι μὲν ταπεινὴ δούλη τοῦ Γουλιέλμου, φοβεῖται ὅμως τὴν κοινὴν γνώμην. Κατόρθωσε, οἱ ἐν Ἀθήναις Κρηῖτες ἢ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς νὰ κάμουν μίαν ἐπίκλησιν εἰς τὸν Ἰταλικὸν Λαόν, ἐνθυμίζουσαν τοὺς ἀγῶνας τοῦ καὶ παριστῶσαν τίνα ἀγανάκτησιν θὰ ἠσθάνετο, ἐὰν ξένα σκάφη ἀπέκλειον τὴν Σικελίαν ζητοῦσαν ν' ἀποσείη τὸν ζυγόν, συνελάμβανον καθ' ὁδὸν τοὺς χιλίους ἥρωας τοῦ Γαριβάλδη ἢ ἐδήμευον τὰ ὑπὸ τῶν ἐν Πεδεμοντίῳ ἀδελφῶν πεμπόμενα βοηθήματα.

Τη)κῶς ἄς πεμφθῇ ἰταλιστὴν ἢ προκήρυξις εἰς τὸν Secolo καὶ τὸν Corriera della Sera τοῦ Μιλάνου, τὴν Opinione τῆς Ρώμης καὶ ἄλλα ἔγκριτα φύλλα(1). Εὐκολώτατα δυνάμεθα νὰ ἀνάψωμεν πυρκαϊὰν ἐν Ἰταλίᾳ διὰ δὲ τῆς Ἰταλίας θὰ παραλυθῇ ὁ μισελληνισμὸς τῆς τριπλῆς συμμαχίας.

Ἀρχίζω νὰ ἐλπίζω ὅτι τὰ Κρητικὰ θὰ τελειώσουν εἰς Εὐρωπαϊκὴν κατοχὴν, ἥτις θὰ ὀργανώσῃ τὴν αὐτονομίαν. Αὕτη ἡ ἀρίστη πρὸς τὸ παρὸν λύσις. Τὸ ἐκατάλαβεν ὁ Σουλτάνος καὶ διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐφ' οἷς ὅροις σχεδιάζεται νῦν.

Ἄλλὰ πρὸς Θεοῦ φρόνησις, φρόνησις! Ἄς λείψουν αἱ συμμορίαὶ καὶ αἱ ἀπειλαί.

Ὁ ἀδελφός Σου

Βυζάντιος

1) Ταῦτα ἐγένοντο.

Τεργέστη 8 Αύγουστο 1896

Παρθένιε

Εἰς τὰ χθὲς γραφόμενα προσθέτω τὰ ἐξῆς εὐχάριστα:

Ἡ Ἀγγλία συναινεῖ εἰς τὸν ἀποκλεισμόν ἐπὶ τοῖς ἐξῆς ὄροις.

Α') Ὁ ἀποκλεισθῆ ἡ Κρήτη καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ κατὰ τῆς Τουρκίας.

Β') Ἀφοῦ κοπάσῃ ἡ στάσις θὰ συνενενοηθῶσιν αἱ δυνάμεις περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Κρήτης καὶ θὰ τὸ ἐγγυηθῶσιν.

Ἐννοεῖς τὶ τοῦτο σημαίνει; Ἀληθῆ κατάλυσιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἡ Τουρκοκρατία δὲν θὰ συνέλθῃ πλέον. Ὁ «Ν. Ἑλ. Τύπος» λέγει ὅτι ἡ Αὐστρία εὐρίσκει λογικὰ τὰ ἀγγλικά αιτήματα. Ἀποκλείει «μόνον τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔνωσην καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν. Τοῦ μέτρου τῆς Αὐτονομίας, ὅπερ θὰ συμφωνηθῆ, παρέχει πλείονα παραδείγματα ἢ πρόσφατος τουρκικὴ ἱστορία», Ἐννοεῖ προδήλως τὴν Ἀν. Ρωμυλίαν. Καὶ ἐκ Γαλλίας ἀγγέλλεται ὅτι ἡ Γαλ. Κυβέρνησις συναινεῖ εἰς τὸ νέον τοῦτο πρόγραμμα. Μὲ καρδιόκτυπον ἀναμένω τὴν ἀπάντησιν τῆς Ρωσσίας. Φοβῶμαι μὴπως, ἀρνηθεῖσα εἰς τὰ ἀρμενικά πᾶσαν ἀνάμειξιν εἰς τὰ ἐσωτερικά πράγματα τῆς Τουρκίας, πεισματώσῃ καὶ δὲν θελήσῃ νὰ φανῆ ὑποχωροῦσα πρὸ τῆς Ἀγγλίας.

Πηγαίνομεν καλά, Παρθένιε, καὶ θάρρει.

Σὸς

Ἀλέκος

Τεργέστη 10 Αύγουστου 1896

Παρθένιε

Διεθνῶς τὸ Κρητικὸν ζήτημα οὐδέποτε ἐτέθη καλύτερα. Ὁλαὶ αἱ Δυνάμεις συνεφώνησαν περὶ τῆς αὐτονομίας· σήμερον δ' ἀναγγέλλει ὁ «Ν. Ἑλ. Τύπος», ὅτι ὁ Λάβανωφ καὶ Γολουχόφκην ρεδέχθησαν ὡς βάσιν τὸν διορισμὸν τοῦ Γεν. Διοικητοῦ ἐπὶ πενταετίαν, ἐγγυήσει τῶν Δυνάμεων καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ὅτι δὲ εἰς τὸ νέον πολίτευμα, οὔτε ἀναφέρετε πλέον ἡ Χαλέπα. Προηγουμένως ὅμως πρέπει ν' ἀποτύχη ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ζιχνηΐ Πασᾶ καὶ τὴν συμβουλήν ταύτην ἔδωσα, εἰς τοὺς ἐν Χανείοις Βουλευτάς, αἰτηθείσης διὰ συνθηματικοῦ (τηλ)τος τῆς γνώμης μου.

Ἡ κρίσιμος στιγμή θὰ ἔλθῃ ὅταν αἱ Δυνάμεις θὰ σκεφθῶσι περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφάσεων των. Ἡ Τουρκία θ' ἀντιστῆ πεισιμόνως καὶ ἐνδέχεται νὰ ἐπέλθῃσι περιπέτεια ἀνυπολόγιστοι, ἐξ ὧν πρέπει νὰ ὠφελιθῶμεν. Σὺ συλλογίζεσαι τὰς δυσκολίας τῆς παρατάσεως τοῦ κινήματος τὸν χειμῶνα, τὴν καταστροφὴν τῆς ἐσοδείας κ. τ. λ. Ἀλλὰ διατὶ δὲν συλλογίζεσαι καὶ τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας; Ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιτίθενται πρῶτοι οἱ Κρητες καὶ δὲν κηρύττεται ἡ ἔνωσις, δὲν θὰ λάβῃ κατ' οὐδένα λόγον τὴν ἄδειαν νὰ κτυπήσῃ. Ἐὰν πράξῃ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων, θὰ προκαλέσῃ Νέον Ναυαρίνον. Ἀφ' ἐτέρου τηροῦσα τριάκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν ἀέργους εἰς τὰ φρούρια, χάνει μὲν τὸ γόητρον τῆς ἐπὶ τῶν Μωαμεθανῶν, λυώνει δὲ κυριολεκτικῶς εἰς τὰ πόδια τῆς. **Ἐἰς εἴναι, πιστευσέ με Παρθένιε, ὁ κίνδυνος, ὁ ἐκ τῶν φιλοπολέμων ἐθελοντῶν. Γράφω σήμερον τοῦ Κορομηλά καὶ τὸν ἐξορκίζω ν' ἀνακόπη τὸν ζῆλον τῶν ἀρειμανίων. Κράτησε σεαυτὸν ἐν τῇ πιστεὶ καὶ ἀγάπα με ὡς σὲ ἀγαπῶ.**

Ἄλέκος

Τεργέστη 17 Αὐγούστου 1896

Παρθένιε

Νὰ συγχαρῶμεν ἀλλήλους; Δὲν ἤξεύρω ἀκόμη. Ἐξεδόθη ὁ Ἰραδὲς, (1) ἀλλ' ἡ μοχθηρὰ ἀνάμιξις τῆς Γερμανίας, μὲ κάμνει νὰ ὑποπτεύω, ὅτι παρελήφθησαν οὐσιώδη αἰτήματα. Ὅπωςδὴποτε δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀρπάσωσιν οἱ Κρητες τὸ κόκκαλον εὐθύς καὶ ἀσυζητητί, ἀφοῦ μάλιστα καὶ τὰ συμπεσότα ἀρμενικὰ φαίνονται ἐκμεταλλεύσιμα καὶ ὁ Χαμίτης, ἀκούσας μύδρους τρέμει νευρικῶς. Τὸ παζάρευμα μοῦ φαίνεται ἀκίνδυνον. **Ν' ἀποκρουσθῇ συλλήβδην ὁ Ἰραδὲς καὶ ν' ἀνακηρυχθῇ ἡ Ἐνωσις, ὡς συμβουλεύει ἐν Κρήτῃ, ἐξ εὐγενοῦς ἐνθουσιασμοῦ ὁ Μάνος, δὲν θὰ συμβουλεύσω ἐγὼ βέβαια.**

... Ἀφ' οὗ οἱ Κρητες **ἐβλίσαν** (κατόρθωμα πρωτοφανές) τὸν Σουλτάνον νὰ ἐπικαλεσθῇ αὐτὸς τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων, πρέπει τοὐλάχιστον, νὰ ἐκπορισθοῦν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ἠθικῶς τὴν νίκην των. . .

1) Τὴν 13ην Αὐγ. ἐξεδόθη ἐν Κπόλει ἐκοινοποιήθη δὲ πρὸς τοὺς Κρητας τὴν 20 Αὐγούστου 1896.

“Αμα ἀνεφάνησαν τὰ ἀρμενικά, ἔγραψα εἰς τὸν Σκουζὲν ὅτι καίτοι πολιτικῶς νομίζων ἀνυπόφορον καὶ ἀδιόρθωτόν τὸν Δεληγιάννην, ἐνόμισα καθῆκον μου, νὰ τὸν εἰδοποιήσω ὅτι ἤρχιζεν ἐν Ἀνατολῇ σοβαρωτάτη καὶ ἀκατάσχετος πλέον κρίσις καὶ ὅτι ἐν ἑλλείψει ἄλλης παραρρασκευῆς, ἔπρεπε τουλάχιστον νὰ συνομολογηθῇ ἐπὶ οἰαδήποτε θυσία ὁ συμβιβασμός. . .

Ὅως ἀδελφός Σου

Ἀλέκος

Τεργέστη 20 Αὐγ. 1896

Παρθένε

Διὰ δεκάτην φορὰν τὸ θαυμάσιον βασιλεῖον ἐπῆρεν εἰς τὸν λαμόν του τὴν Κρήτην. Τὴν Κυριακὴν σοὶ ἐτηλεγράφησα πλήρης αἰσίων ἐλπίδων τὴν μεταβολὴν τῆς Ρωσσοικῆς πολιτικῆς, πολλαχόθεν ἐπιβεβαιουμένην. Ὀλίγη πίσις ἐκ μέρους τῆς Ρωσσίας καὶ τὰ αἰτήματα θὰ ἐπετυγχάνοντο. Ἀλλ’ αἴφνης ἠγγέλθη ἡ εἰς Μακεδονίαν εἰσβολὴ καὶ διὰ μῆς τὰ πράγματα ἤλλαξαν. Ἡ Εὐρώπη *ἐξεμίνη* ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι 5—6 λησταὶ (διότι τοιοῦτοι διευθύνουσι τὰς συμμορίας) ἀποπειρῶνται νὰ διαταράξωσι τὴν εἰρήνην της καὶ νὰ λύσουν τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Τὸν ἀντίκτυπον ἡσθάνθη εὐθὺς ἡ Κρήτη. Φυσικὸν ἦτο νὰ σκεφθοῦν οἱ Εὐρωπαῖοι· «τεχνητῶς ζητοῦν νὰ ὑποκινήσουν ἐπανάστασιν ἐν Μακεδονίᾳ ἅρα τεχνητῶς ὑπεκινήθη καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης». Εἰς ἐπίμετρον τὰ Ἀθηναϊκὰ φύλλα ἐξηκολούθουν ἀραδιάζοντα τοὺς ἐθελοντάς, τὰ ὄπλα, τὰ πολεμοφόδια, κράζοντα· «ἐβιάσαμεν τὴν Κυβέρνησιν νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀγῶνα» ἐρωτῶντα δημοσίᾳ διατὶ ὁ Δεληγιάννης ἔστειλε Σασεπὼ καὶ ὄχι Γκρά.

Τὰ ἀποτελέσματα τὰ βλέπεις. Αἱ πρὸς τὴν Κρήτην συμπάθειαι ἐψυχράνθησαν, τὰ αἰτήματα ἐτάχθησαν ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ καὶ αἱ Δυνάμεις σκέπτονται, ὄχι πῶς νὰ βιάσωσι τὸν Σουλτάνον νὰ ἐνδώσῃ ἀλλὰ πῶς νὰ βιάσωσι τὴν Ἑλλάδα νὰ παύσῃ ὑποστηρίζουσα τὴν Κρητικὴν στάσιν.

Τώρα ἀπαιτοῦνται γενναῖα μέτρα διὰ νὰ ἐπανορθωθῇ ἐν μέρει τὸ κακόν. Ἀλλὰ τὰ ἐννοεῖ ἡ Κυβέρνησις; Πρέπει ν’ ἀναλάβῃ πρὸς τὰς δυνάμεις τὴν ὑποχρέωσιν ν’ ἀνακαλέσῃ δι’ ἰδίου ἀπεσταλμένου τὰς συμμορίας, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔξοδον ἄλλων, νὰ ὑποσχεθῇ τὴν τήρησιν τῆς εἰς τὰ σύνορα ἡσυχίας, ἐπὶ τῷ ὄρφ νὰ

ὑποστηρίξουν αἱ δυνάμεις τὰ Κρητικά αἰτήματα. Οἱ δὲ Κρητες βουλευταὶ νὰ δηλώσουν ὅτι ἀφοῦ τὰ αἰτήματά των δὲν ἐγκρίνονται, ἱστέργουν νὰ συντάξῃ τὸν ὄργ. Νόμον Εὐρωπαϊκῆ Ἐπιτροπῆ, ὡς ἐν Ἐν. Ρωμυλία, καὶ ὑποτάσσονται ἐκ τῶν προτέρων εἰς ὅτι ἀποφάσιση ἢ Εὐρώπη. Τοιαύτη δήλωσις θὰ ἔκαμνεν ἠθικῶς ἀρίστην ἐντύπωσιν. Δυστυχῶς ὑφαίνομεν πηνελόπειον ἴστον, διότι οἱ ἐν Ἀθήναις χαλοῦν ὅ,τι κατορθοῦται ἐν Κρήτη. Ὁ μέγας ἔνοχος, μετὰ τὴν Κυβέρνησιν, ἣτις περιέμενε τὸ εὔσημον τῶν δυνάμεων, εἶναι ὁ τύπος παιδαριώδης, ἀκριτόμυθος, ζητῶν νευρικῶς ἐρεθισμένην κοινὴν γνώμην, διὰ νὰ πωλῇ φύλλα. Ἔτσι ζητήματα δὲν λύονται. . . .

Γράψε μου, σὲ παρακαλῶ, τίνες ὠργάνωσαν τὸ Μακεδονικὸν κακούργημα.

Ἄλέκος

Ὁ Ἰωάννης Σκαλτσούνης, ὅστις ἐξ Ἀθηναίων εἶχε μεταβῆ εἰς Κων)λιν ἔγραφεν:

Χάλκη 26 Αὐγ. 1896

Φίλτατε Παρθένιε,

Ἄφες με νὰ σὲ συγχαρῶ ἀπὸ μέσης καρδίας. Τὰ ὑπὲρ τῆς ἀγκλητῆς Κρήτης ἐπιτευχθέντα, ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἀκκάβλητον καὶ διηνεκῆ ὄλου τοῦ βίου σου ἐργασίαν. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀρμοδιώτερος περὶ τούτου μάρτυς ὁ πρὸ 29 ἐτῶν γνωρίζων πάντα τὰ περὶ τῆς Κρήτης ἔργα καὶ θυσίας Σου, ὁ πάντοτε μετὰ θαυμασμοῦ ἀκούων καὶ ὀμιλῶν μετὰ Σου, περὶ ὅσων οἱ λοιποὶ ἐθεώρουν ὡς ὀνειροπολήματά Σου.

Ὁ Ὑψιστος Σὲ ἤξιώσε νὰ ἴδῃς τὰ τῆς Κρήτης, περιελθόντα εἰς θέσιν, καθ' ἣν ἡ τύχη πλεόν τῆς νήσου εἶναι εἰς χεῖρας τῶν Κρητῶν.

Σὲ συγχαίρω. Σὲ συγχξέρω, καὶ χαίρω δι' ἑμαυτὸν ὅτι εἰς τὸ μέγα ἔργον ἐθέμην καὶ ἐγὼ ἓνα λίθον κατὰ τὸ 1866 καὶ ἓνα ἕτερον κατὰ τὸ 1879—1880, τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ζωηρᾷ ἐπιθυμίᾳ Σου.....

Ὁ φίλος Σας

Ἰ. Σκαλτσούνης

Ἐπίλογος

Ὁ Κανονισμὸς τῆς 13]25 Αὐγούστου 1896, ἐδημιούργει διὰ τὴν Νῆσον ἐξαιρετικὴν πολιτικὴν θέσιν· καίπερ ὑποτελὴς τῷ Σουλτάνῳ ὁ ὁποῖος παρέμενεν ὁ κυρίαρχος αὐτῆς, οὐχ' ἦτον εἶχεν αὕτη αὐτονομίαν τινά. Ἡ πολιτικὴ αὕτη θέσις ἦτο μέση, μεταξὺ τῆς πλήρους αὐτονομίας καὶ τῆς ἀπολύτου ἐξαρτήσεως, ἥτις ὑφίστατο πρότερον. Ἦτο κατὰ τὸν Στρέϊτ «ἡμικυριαρχία», (ἴδ. «Κρήτην» Couturier μετάφρασιν Ἐπισκόπου Ρεθύμνης Τιμοθέου Βενέρη).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII

Τὰ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1897

Ἡ ἐπιτευχθεῖσα λύσις διὰ τοῦ ὡς ἄνω Κανονισμοῦ δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν Παρθένιον, ὅπως δὲν ἱκανοποίησε καὶ τοὺς περισσοτέρους τῶν Μεταπολιτευτῶν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐθεώρησαν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν λήξασαν ἀλλ' ἔλαβον στάσιν ἀναμονῆς.

Ὁ Βυζάντιος ἔγραφεν ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1896:

Παρθένιε

Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ ἐρίσωμεν καὶ πρὸς ἀλλήλους. Ὅ,τι ἐπετεύχθη ἦτον, ὅ,τι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ μετὰ τὰ γενόμενα ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως σφάλματα. Οἱ Βουλευταὶ δισταζόντες, θὰ παρηγωνίζοντο, θὰ ἐγίνετο δὲ πανίσχυρος ἡ Ἐπιτροπὴ, θὰ καθίστατο ἀναπόφευκτος μεγάλη Ἐπανάστασις, ἥτις θὰ προσελάμβανεν ἐξ ἀνάγκης ἐνωτικὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν καταστροφὴν ταύτην δὲν ἠθέλαμεν οὔτε Σὺ, οὔτε καὶ ἐγώ....

Τὴν 12 Σ)ρίου 96 προσέθετε:

... Τὸ πρωτεύον ζήτημα εἶναι ὁ τετρατισμὸς τῆς ἀναρχίας. Κατ' οὐσίαν ἡ Τουρκοκρατία κατηργήθη ἐν Κρήτῃ. Ἐὰν ἐπιτύχη ὅπως οὖν τὸ πείραμα, θὰ Σᾶς εὐγνωμονοῦν καὶ οἱ ἄλλοι Χριστ. διότι οὕτω θὰ κανονισθῆ καὶ ἡ τύχη αὐτῶν. Παρθένιε, μὴ ἀποδίδεις μεγάλην σπουδαιότητα εἰς ταύτην ἢ εἰς ἐκείνην τὴν διάταξιν, διότι ὀλίγα ἔτη θὰ διαρκέσῃ ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις ἐν Ἀνατολῇ. Ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ θικὴ νίκη, νὰ ἀνυψωθῆ τὸ φρόνημα Κρητῶν καὶ Ἑλλήνων καὶ τοῦτο κατορθώθη. Ἡ

Τουρκία πνέει τὰ λoίσθια. Ἡ θὰ διαμελισθῆ ἢ θὰ τεθῆ ὑπὸ κηδεμονίαν. Θ' ἀποθάνῃ ὡς ὅλοι οἱ ἄσωτοι καὶ ἀκόλαστοι ἐξ αἰτίας. Ὁ Σουλτάνος ἰκέτευε κυριολεκτικῶς τὸν Ἀγγλον Πρέσβυν νὰ τὸν σώσῃ ἐκ τῶν Κρητῶν· τὰ ἀρμενικὰ ἀπέδιδεν εἰς τὸν ἀπαίσιον ἀστερισμόν, ὅστις καταδιώκει ἀπὸ τινος τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος».

Ἔν ἐὰν ἐσωφρόνουν οἱ Ἕλληνες· ἐὰν διὰ πέντε δέκα ἔτη ἐμούνζωναν πολιτικούς, κόμματα, Συντάγματα, ὅποιον μέλλον θὰ εἶχε τὸ ἔθνος!

Τεργέστη 24 Σεπτεμβρίου 1896

Παρθένε

... Ὁ Βγέροβιτς εἶναι οὐτιδανὸς καὶ στερεῖται κύρους. Ἄλλὰ τίς ἄλλος Χριστιανὸς ὑπάρχει ἐν Τουρκίᾳ, ἀφ' οὗ ὁ Σουλτάνος ἐφρόντισε νὰ φθειρῇ πέρυσι τὸν Καραθεοδωρῆν; ὁ Γαβριηλίδης μοὶ ἔγραψε νὰ συστήσω ἓνα Μιχαὴλ Μουσοῦρον, ὃν ὅμως ἐγὼ δὲν γνωρίζω καὶ διὰ τοῦτο δὲν συνιστῶ. . . .

Σπανίως ἠσθάνθην δημοσιογραφικῶς τόσῃν ἱκανοποίησιν, ὅσον διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν λύσιν, ἣν κατ' ἀρχὰς ὑπεστήριξα ἐν τῷ Ἑλλ. Τύπῳ μόνος κατὰ πάντων. Τώρα χρειάζεται φρόνησις καὶ ὁμόνοια, διότι πᾶν ὅ,τι ἀνιδρύνεται ἐν Ἀνατολῇ εἶναι πρόσκαιρον. . . .

Καὶ στήν ἄλλην μὲ καλό.

Σὸς ἐκ καρδίας

Βυζάντιος

* *

Εἶχον δίκαιον οἱ Κρηῖτες πιστεύοντες ὅτι δύο ἀλλεπάλληλοι ἐπαναστάσεις πρέπει νὰ γίνωνται κατὰ τῆς Τουρκίας· ἡ μὲν ἵνα παραχωρῆ προνόμια, ἡ δὲ, ἵνα ἐξβιάζεται νὰ μὴν τὰ καταπατῆ.

Καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν διεπιστώθη ἡ κακὴ πίστις τοῦ Σουλτάνου εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς. Διώρισε μὲν Χριστιανὸν Διοικητὴν—τὸν Βέροβιτς, ἀλλὰ μυρίας ὄσας παρενέβαλλε δυσχερείας εἰς τὸ ἔργον του.

Εἰργάζοντο δύο Ἐπιτροπαί, ἡ μὲν ἐπὶ τῆς διοργανώσεως τῆς Δικαιοσύνης, εἰς ἣν μετεῖχε καὶ ὁ Ἰ. Σκαλτσούνης, ἡ δ' ἐπὶ τῆς διοργανώσεως τῆς Χωροφυλακῆς. Τὰ σχέδια ὅμως αὐτῶν περὶ τῶν ἐπενεκτέων μεταρρυθμίσεων οὐδέποτε ἐξετελέσθησαν.

Ὁ Παρθένιος πρὸς τὸν Βασιλεῦς

Τὴν 8 Ἰανουαρίου 1897 ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς ἐγένετο δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, εἰς ὃν ἐξέθηκε τὴν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν ἐπειδὴ δ' ἐπροξένησεν αἰσθησιν ἢ διατύπωσιν τῶν γνωμῶν του, ἐπεφορτίσθη νὰ ἐκθέσῃ αὐτὰ ἐγγράφως. Ὅντως ὁ Παρθένιος ἐν μακροσκελεῖ ὑπομνήματι ἔλεγε:

«. . . Πάντες πταίομεν διὰ τὴν λυπηρὰν θέσιν εἰς ἣν εὗρίσκειται τὸ Ἔθνος ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν θέσιν ἐκάστου εἶναι καὶ ἡ εὐθύνη του. . . Εἶναι λυπηρὸν νὰ βλέπη τις, ἐνῶ ὑπάρχει ἀπὸ ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἐλευθερον ἔθνος καὶ σύγχρονος Βασιλεία, ὅτε μὲν μία μερὶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ—ὡς ἡ Κρήτη χθὲς—νὰ λαμβάνη αὐτοκεφάλως, αὐτοβούλως καὶ ἀνεξαρτήτως τὴν ἐθνικὴν ἀρχηγίαν, πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ σήμερον μία ἄλλη μερὶς μὲ τὸν τίτλον «μυστικὴ Ἑθνικὴ εἰταιρεία» (1) νὰ λαμβάνη τὴν Ἑθνικὴν σημαίαν, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν δοῦλων ἀδελφῶν Μακεδόνων καὶ Ἡπειρωτῶν, ἐν πλήρει ἀνοίᾳ τῶν ἀρμοδίων καὶ ἰδίως τοῦ Βασιλέως εἰς οὗ τὸν τίτλον, Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων—καὶ οὐχὶ τῆς Ἑλλάδος—ἀνήκομεν πάντες οἱ ἀπανταχοῦ Ἕλληνες. . .

Ἰδιωτικαὶ ἐνέργειαι δὲν δύνανται παρὰ νὰ εἶναι ὅλως ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀντι σωτηρίας, μόνον συμφορὰς ἐθνικὰς παρασκευάζουσι. Εἶναι μεγάλη πλάνη νὰ νομίξῃ τις ὅτι, αἱ εἰσβολαὶ διαφόρων σωμάτων Ἑλλήνων ἀρματωλῶν εἰς Μακεδονίαν ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἔφεραν ἀποτέλεσμα ἄξιον λόγου, μόνον διότι ἐπολέμησαν ἡρωικῶς, ὀλίγοι κατὰ πολλῶν καὶ ἔπεσαν ἀνδρείως οἱ πλεῖστοι τῶν εἰσελθόντων, καταστάντες ἴσως ἄξιοι μαρτυρικῶν στεφάνων ἀντιθέτως, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐνοχοποιήσωσι τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ὁμογενεῖς, ἀπέναντι τῆς Τουρκικῆς ἔξουσίας καὶ νὰ ὑποβάλωσιν αὐτοὺς εἰς παντοίους κινδύνους, διωγμοὺς καὶ ἀτιμώσεις, οὐδένα δὲ τῶν κατοίκων προσεταιρισθῆσαν, καὶ τοῦτο, διότι ἐξηλθον ἄνευ προηγουμένης μελέτης, ἄνευ πολιτικοῦ προγράμματος καὶ ὀρισμένου σκοποῦ. Τοῦτο μαρτυροῦσιν αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Προξένων τῶν Μ. Δυνά-

1) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ εἰταιρεία αὕτη ἀποτελουμένη ὑπὸ φλογερῶν μὲν πατριωτῶν, ἀλλ' ἀνοήτων καὶ μὴ ἐχόντων νόμον πολιτικοῦ νοῦ—παρέσυρε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον τοῦ 97. Ὁ δὲ Βασιλεὺς τὸν θρόνον του προσεμῶν, καὶ ἵνα μὴ εὐρεθῇ ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν κανίσχυρον Ἑταιρίαν, δὲν ἔλεγεν, ὡς ὄφειλε, τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὸν λαόν. Μάτην ἠγωνίζετο ἐπομένως ὁ Παρθένιος καὶ οἱ ὁμόφρονες του.

μεων, μὴ κατορθώσαντων νὰ σχηματίσωσιν ὠρισμένην ἰδέαν περὶ τοῦ τίς εἶναι ὁ ἀκριβὴς σκοπὸς τῶν εἰσβαλόντων εἰς Μακεδονίαν, κατὰ τῶν Τούρκων ἢ κατὰ τῶν Βουλγάρων (1).

... Οἱ ὑπόδουλοι ἔχομεν ἀνάγκην μινύου καὶ ἀναλλοιώτου πολιτικοῦ προγράμματος τὸ ὁποῖον νὰ ἀκολουθῶμεν. Ἐπειδὴ δ' ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, οὐδεμία τῶν Κυβερνήσεων ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς προκατόχου τῆς, ἔστω καὶ ἂν αὕτη ἦτο ἡ σοφωτέρα, διὰ τοῦτο ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν πρέπει ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο· μόνον ἐὰν ἀρνηθῇ, τότε μόνον ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ πράξωμεν, ὅτι καὶ οἱ προπάτορες ἡμῶν, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν οὔτε Ἑλλάς ἐλευθέρα οὔτε Βασιλεὺς. . .

... Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Κρήτη πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ ἐπαρκῶς πρὸς ἐπίτευξιν πλήρους ἐφαρμογῆς τῶν δοθέντων προνομίων. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Κρήτῃ, προεξοφλεῖ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν καὶ ἐν Ἡπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ κατὰ τὴν Βερολίειον Συνθήκην. . .

Ἄσύνγνωστος μόνον τόλμη καὶ ἐντελής πολιτικὴ ἄγνοια ἦθελεν εἰσθῆαι, νὰ ἐκτεθῇ ἡ Κρήτη ἄνευ σκοποῦ εἰς νέους κινδύνους πρὶν ἢ ἡ ἐπίσημος Ἑλλάς φανερὰ διεκδικήσῃ τὰ ἀπαράγραπτα αὐτῆς δικαίωματα. (2) διότι ὡς ἔχουσιν νῦν τὰ πράγματα πρέπει νὰ μὴν ἀπομακρυνώμεθα καὶ τῆς λυπηρᾶς ἐκδοχῆς ὅτι, ἐν τῇ τούτῃ παραφύρῳ περιπτώσει θέλουσι παραγραφῆ τὰ ἐπὶ τῆς Κρήτης διακαίωματα τοῦ Ἔθνους. (3) Ὅφείλομεν νὰ μὴ λησιμονῶμεν ὅτι αἱ προσωριναὶ κατοχαί, αἱ ἀπὸ τινος καθιερωθεῖσαι ἐν Ἐρζεγοβίῃ καὶ Βοσνίᾳ, Αἰγύπτῳ, Τίνιδι καὶ Κύπρῳ, μόνον πρὸς περικάλυψιν τῆς ὀριστικῆς κατοχῆς περιβάλλονται μὲ τὴν λέξιν τῆς προσωρινότητος· τῆς δὲ Κρήτης ὁ θανάσιμος ἐχθρὸς τυγχάνει ἡ γεωγραφικὴ αὐτῆς θέσις, καὶ παράκαιρος αὐτῆς ἐξέγερσις θὰ ἔδιδε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὴν γύλας, νὰ ἐμπήξωσι τοὺς ὄνυχας αὐτῶν εἰς τὴν καρδίαν τῆς. Μὴ λησιμονῶμεν ὅτι τὴν ἐπὶ τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης Αὐστριακὴν κατοχὴν παρεσκευάσεν ἡ κατὰ Δ)ριον τοῦ 1875 ἐγκύκλιος τοῦ Ἄνδράσου· τὴν Ἀγγλικὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, ἢ παρασκευασθεῖσα παρ' αὐτῆς τῆς Ἀγ-

1) Εἶναι τοῦτο λίαν ἐπιγραμματικὸν τῆς πολιτικῆς συγχύσεως καὶ ἀναρχίας.
2) Ὑπαινίσσεται ἐνεργείας τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας περὶ Ἐνώσεως. 3) Ἐννοεῖται κατὰ τὴν ξενικὴν.

γλίας στάσις τοῦ Ἀραβῆ· τὴν τῆς Τύνιδος οἱ ἀνύπαρκτοι Κρουμίρ παρὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ψευδεῖς ὑπὲρ τῶν τῆς Μ. Ἀσίας ἀγγλικῶν ἐγγυήσεων τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ Σουλτάνου, τὴν κατοχὴν τῆς Κύπρου. Οὐδαμοῦ ἔλαβον ὑπ' ὄψιν αἱ Μ. Δυνάμει, τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνικοτήτων, τῶν καταληφθέντων τούτων Λαῶν. Ἀnéφερα τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ἵνα μὴ ἐσφαλμένως νομίζομεν, ὅτι αἱ Μ. Δυνάμεις, ἀναλογίζονται τὰ ἐθνικὰ τῶν Λαῶν συμφέροντα, ἐναντίον τῶν ἰδικῶν των, παρὰ μόνον ὁσάκις κατὰ σύμπτωσιν ἐπιτρέπουσι τοῦτο. Ἄλλοτε μοὶ ἔγραφεν ἐκ Βοστώνης ὁ ἀείμνηστος Σαμεὺλ Χάουζ: «ἀνώτερα τῆς Εὐρώπης συμφέροντα, στεροῦσι τὴν Κρήτην τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἐνότητος»· οἱ αὐτοὶ λόγοι ὑφίστανται καὶ νῦν. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ μελετήσωμεν τὰς πολιτικὰς ἡμῶν ἐνεργείας εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ Μακεδονίαν. Ἄνευ σοβαρᾶς μελέτης, πᾶσα ἐνέργεια, πᾶσα θυσία, εἶναι παρακεκινδυνευμένη τόλμη καὶ ἀσύγγνωστος ἐπιχείρησις, μικρὸν δ' ἀπέχει τοῦ κακουργήματος.

Σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προσέξωμεν καὶ νὰ χαράξωμεν ἀκριβὲς πρόγραμμα εἶναι, τίνι τρόπῳ καὶ μέσῳ, νὰ χαραχθῶσι τὰ ὄρια τῆς Ἑλλ. Μακεδονίας ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερα. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ προσεταιρισθῶμεν τοὺς Ἀλβανούς· ἐὰν δ' ἀποτύχη τοῦτο, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν πῶς θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐξουδετερώσωμεν τὰς ἐναντίον ἡμῶν ἐπικινδύνους ἐνεργείας καὶ ἀντιστάσεις των. Τὸ πρῶτον νομίζω εὐκολώτερον καὶ συμφερώτερον, διὰ τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ ἐξαντλήσωμεν ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα καὶ πᾶσαν ὑπόσχεσιν, δυνατὴν νὰ τὴν ἐκπληρώσωμεν. Περὶ τούτου ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα καὶ ὄριμος μελέτη. Διὰ τῆς Ἀλβανίας μόνον, θέλομενδυνηθῆναι νὰ ὑπερασπίσωμεν καὶ τώρα καὶ εἰς τὸ μέλλον τὰ ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἐθνικὰ ἡμῶν συμφέροντα· διὰ τῆς μετ' αὐτῆς φιλικῆς συμπάρξεως θέλομεν ἐξασφάλισιν τὰ τῆς Ἠπείρου καὶ τούτου γενομένου, θέλομεν παρασκευάσει, τὴν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἐνότητα Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν εἰς ἓν ἔθνος. Τοιοῦτον μέτρον ἐπιβάλλεται διότι οἱ Ἀλβανοὶ ἔχουσιν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τὰ Ἰωάννινα καὶ διὰ νὰ μεταβάλωσι τὴν ἰδέαν ταύτην διὰ τῆς βίας, εἶναι δύσκολον νὰ ἐπιτευχθῆ, διότι οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἐλησμόνησαν νὰ ἀποθνήσκωσιν ὑπὲρ τῆς ἰδέας των. Ἀπαραίτητον εἶναι, ὅσον καὶ χρήσιμον νὰ προσπαθῆσωμεν νὰ ἴδω-

μεν τίνων ἐκ τῶν Μ. Δυνάμεων τὰ συμφέροντα σχετίζονται μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίως ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς τῆς Τουρκίας ἐπαρχίαις· μεγάλην ὠφέλειαν ὅσον καὶ εὐκολίαν θέλομεν ἔχει ἄν δυνηθῶμεν ν' ἀρυσθῶμεν ὁδηγίας παρὰ τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας καὶ τίνι μέσῳ δυνάμεθα νὰ εὐκολύνωμεν αὐτὰς πρὸς τὸ συμφέρον Ἡμῶν, Νομίζω ὅτι ἀφοῦ ἔξαιρέσωμεν τὴν κατὰ δεύτερον λόγον ἐνδιαφερομένην διὰ τὰ ἀνατολικά πράγματα Γερμανίαν καὶ τὴν παμφάγον Σλαβικὴν Ρωσσίαν, τὴν ἀπειλοῦσαν τὸν κόσμον ὅλον καὶ τὸν περιορισμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ οὐδέποτε παυομένην νὰ ἐπιδιώκη, ἅπασαι αἱ Δυτικαὶ καὶ μετ' αὐτῶν ἡ Αὐστρία, συμφέρον ἔχουσι μᾶλλον νὰ ἐνισχύσωσι τὸν Ἑλληνισμὸν διὰ γνωστοὺς λόγους. Ἐπειδὴ πιθανολογεῖται, ὅτι αἱ Δυνάμεις σκέπτονται μόνον περὶ μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ σήμερον, καὶ ὄχι περὶ διαμελισμοῦ αὐτῆς, ὀφείλομεν νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν Αὐστριακὴν ὑπεράσπισιν ἐπὶ τῶν συμφερόντων ἡμῶν ἐν Ἡπείρῳ, Ἀλβανίᾳ καὶ Ἑλλ. Μακεδονίᾳ, *προσποιοῦμενοι ἄγνοϊαν περὶ τῶν βλέψεων αὐτῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην*. Συμφερώτερον ἡμῖν σήμερον εἶναι νὰ χαραχθῶσιν εὐρύτερα τὰ ὄρια τῆς Ἑλλ. Μακεδονίας, διὰ τὰς μελλούσας βλέψεις τῆς Αὐστρίας· οἰαδιῆποτε ὅμως καὶ ἄν ὦσιν αὐταὶ τὶς οἶδε ὁποῖαι ἐπιρροαὶ θέλουσι κρατῆσαι κατὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ὅπως διῆποτε καὶ οἰαδιῆποτε καὶ ἄν ἐπέλθῃ μεταβολή, ὅσον περισσότερον περιορισμένη ὄρισθῆ ἡ Βουλγαρικὴ Μακεδονία, τόσον ὀλιγώτερον κακὸν θέλει εἶσθαι διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν. Δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ φοβούμεθα τὴν ἐπικράτησιν τῆς Αὐστρίας, τῆς δεσποζούσης, δώδεκα ὄλων φυλῶν, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶναι ἐλευθέρᾳ νὰ τηρῇ τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, ὅσον πρέπει νὰ φοβούμεθα τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Βορρᾶ, τοῦ ὁποίου πρόγραμμα εἶναι ἡ ἐξόντωσις καὶ ἀπορρόφησις τῶν ἀντιθέτων φυλῶν,

(Ἐξακολουθεῖ διὰ μακρῶν ἐκθέτων τὴν ἀκολουθητέαν πορείαν ἐν Μακεδονίᾳ).

Ἐν Πειραιεῖ 10 Ἰανουαρίου 1897

Παρθένιος Κελαῖδης

Πληροξούσιος

τῆς Ἐπαρχίας Σφακιῶν

Ἐχων ὑπ' ὄψει τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ὁ μακαρίτης Βυζάντιος τοῦ ἔγραφεν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον κατ' ἐπανάληψιν τοῦ εἶχεν εἰπῆ.

Παρθένιε

«Εἶσαι ὀριστικῶς μέγας διπλωμάτης καὶ ὁ μακαρίτης Βράϊλας (1), ὅστις σὲ συνεβούλευε νὰ συγγράψης, πρὸς φωτισμὸν τῶν μεταγενεστέρων ἔγχειρίδιον περὶ «Ἐπαναστατικῆς» δὲν ἤξευρεν ὅτι καὶ ὡς ἑμότηχος του θὰ ἠδύνασο νὰ τὸν διδάξης πολλά! Ὅ,τι εἰμπορῶ νὰ βεβαιώσω, εἶναι ὅτι ὑπερβαίνεις κατὰ πολὺ τὸν Σκουζέν (2). . . .

Θὰ ἔχῃς ὅμως πολὺν καιρὸν γιὰ χάσιμο, διὰ νὰ μεταβαίνης παρὰ τῷ Βασιλεῖ καὶ νὰ γράφῃς αὐτῷ. Συνήθισε Παρθένιε, εἰς τὴν ιδέαν ὅτι περὶ ὄλων μας τῶν ζητημάτων πρέπει νὰ σκεπτόμεθα, ὡς ἐάν δὲν εἶχαμε βασιλέα ταῦτα γράφω ἐξ ἐσχηματισμένης πεποιθήσεως».

Πρὸς τὸν Φίλιπον Δέλην ἰδιαιτερον τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἔγραφεν:

. . . Ὅσας μετὰ σεβασμοῦ ἤκουσα συμβουλὰς παρὰ τοῦ Σεπτοῦ ἡμῶν Βασιλέως μετέδωκα ἀρμοδίως εἰς Κρήτην.

Χθὲς ὅμως ἐσπέρας ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν πρόσωπον ἄξιον ἐμπιστοσύνης καὶ με ἰβεβαίωσεν ὅτι ὁ Κρῆς (3) Κ. . . ὅστις ἐπέστρεψε τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα εἰς Κρήτην, φέρει ὁδηγίας ἴσως καὶ χρήματα νὰ ὑποδαύσῃ ταραχὰς ἐν Κρήτῃ. . .

Ἄλλὰ συγχρόνως ἔμαθον ὅτι καὶ οἱ χθὲς διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ μεταβάντες εἰς Κρήτην ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ περιέλθωσι τὴν Νῆσον μεταβαίνουσιν ἐκεῖ ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας, νὰ παρασκευάσωσι τὰ πνεύματα πρὸς ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ ἀναχωρήσαντος χθὲς Αὐστριακοῦ εὐρέθην νὰ χαιρετίσω φίλους μου τινάς, μεταβαίνοντας εἰς Κρήτην, οὐχὶ Κρήτας. Ἦσαν οἱ Κύριοι Ἄθως Ρωμάνος Βουλευτῆς Κεφαληνίας, ὁ υἱὸς τοῦ κ. Μάνου— οὐχὶ ὁ στρατιωτικὸς(4) ὁ κ. Θεοφυλάτος νέος, ὁ κ. Βλαστὸς καὶ τις ἄλλος. Ἄν ἡ ὥρα τοῦ ἔτους δὲν ἦτο ἀκατάλληλος διὰ περιήγησιν ἐν Κρήτῃ, ἔνθα καὶ χεῖμαρροι ὑπάρχουσιν ἄνευ γεφυρῶν καὶ αἱ ὁδοὶ εἶναι δύσβατοι, δὲν θὰ ἐπίστευον ὅτι, οἱ κατὰ πάντα ἄριστοι

1) Πρόκειται περὶ τοῦ διαπρεποῦς Ἑλλήνου διπλωμάτου. 2) Ἦτο τότε Ὑκουρός τῶν Ἐξωτερικῶν. 3) Παραλείπομεν τὸ ὄνομα του. 4) Ὁ Κωνσταντῖνος Μάνος.

οὔτοι πατριῶται μεταβαίνουσιν διὰ σκοποὺς ἐπικινδύνους διὰ τὴν ἐπιθυμητὴν ἡσυχίαν τῶν Κρητῶν. Αὐθριον τὴν μεσημβρίαν θὰ εὐρίσκωνται εἰς Χανιά ὅπου περιμένουσιν αὐτοὺς οἱ. . . (παραλείπομεν τὰ ὄνόματα).

Ἐπεὶ γον καὶ φρόνιμον νομίζω—ἐάν ἡ Α. Μ. τὸ εὐρίσκει συμφέρον καὶ δυνάμενον νὰ προλάβῃ δυσάρεστα—νὰ παραγγεῖθῃ ὁ κ. Σκουζὲς νὰ ἐλιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ κ. Γεννάδη (1), νὰ καταστήσῃ προσεκτικὸς τοὺς ἐνθουσιώδεις ταξειδιώτας περὶ τοῦ ὑπόπτου τῆς διασκεδαστικῆς περιουδείας των, πρὶν γεννηθῆ ἰσάνδαλον, μεταξὺ Γεν. Διοικήσεως καὶ Ἑλλ. Προξενείου, τὸ ὁποῖον θὰ ἔδιδεν αἰτίαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κ. Γεννάδη νὰ δημιουργήσωσι ζήτημα δυσάρεστον καὶ ἀσύμφορον. Ἡ Γεν. Διοίκησις εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ταξειδιωτῶν περὶ τούτου ὀφείλομεν νὰ ὤμεν βέβαιοι.

Δι' ὅτι δῆποτε καὶ ἂν πράξετε, παρακαλῶ τὸ ὄνομα μου νὰ μὴ γείνη γνωστὸν, διότι οἱ ταξειδιῶται τυγχάνουσιν πολὺ φίλοι μου, ἀλλ' ἡ Πατρις εἶναι φιλάτη.

Πειραιεὺς 10 Ἰανουαρίου 1897

Παρθένιος Μελαΐδης

Ἐμπρησμοὺς Χανίων

Ἐν Κρήτῃ τὰ πράγματα καθ' ἑκάστην ἐχειροτέρευον, οἱ δ' ἐντόπιοι Τοῦρκοι, παραθαρρυνόμενοι παρὰ τῶν πρακτόρων τῆς Πύλης ἐδολοφόνουν καὶ εἰς τὰς τρεῖς πόλεις, τὴν δὲ 23 Ἰανουαρίου 1897 ἐγένετο σφαγὴ κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ ἐτέθη πῦρ εἰς τὴν πόλιν Χανίων. Ὁ Παρθένιος μετὰ πικρίας ἔγραφε πρὸς τὸν Ναύαρχον Κανεβάρου ἀρχηγὸν τῶν Ἠνωμένων Εὐρωπαϊκῶν στόλων. Τὸ ὑπόμνημα παραδέτομεν ὅπως διεσώθη, διότι προξενεῖ ἐντύπωσιν ἡ ζωηρότης καὶ ἡ δύναμις τῆς περιγραφῆς, λυπούμεθα δὲ διότι δὲν διεσώθη ὁλόκληρον.

Κε Ναύαρχε

Αἱ περιπέτειαι τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ἔφεραν καὶ Ἰμάς εἰς Κρήτην κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, ὁ δ' ἀνώτερος βαθμὸς Σας ἀπέναντι τοῦ τῶν συναδέλφων Σας, Σας κατέστησεν Ἀρχηγὸν τῶν

1) Πρόξενος ἐν Χανίοις.

Ἡνωμένων στόλων ἕξ Μ. Δυνάμεων. Ἡ τιμὴ εἶναι μεγάλη· ἡ εὐθύνη ἐπίσης μεγάλη καὶ δὴ ἡ ἀπέναντι τῆς ἱστορίας.

Ἔχετε πλείστας γνώσεις, μεγάλην μόρφωσιν, ἔν μόνον μὴ ἰσχυρισθῆτε: **Ὅτι γνωρίζετε τὸν Κρητικὸν λαὸν καὶ τὸ ζήτημά του.** Ἐκ τῶν ἔργων καὶ Ὑμεῖς καὶ οἱ Συνάδελφοί Σας ἐπεδείξατε τὸ ἀντίθετον.

Αἰτιολογοῦμαι διὰ τοῦτο καὶ Σὰς στέλλω τὴν παροῦσαν μου ἦν παρακαλῶ, καταδεχθῆτε ν' ἀναγνώσετε, ἂν ὄχι δι' ἄλλον λόγον τοῦλάχιστον χάριν περιεργείας. Ἄν ἐξ αὐτῆς οὐδὲν ἀντλήσετε ἢ εὐθύνη Σας θὰ εἶναι ἔτι μείζων ἀπέναντι τῶν ἐπερχομένων γεννεῶν, παρ' αἷς, **ἴσως νὰ ἔχη ἡσσονα ἰσχὺν τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου.**

Ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης πρέπει νὰ Σὰς εἶναι γνωστὴ μὲ δύο λέξεις: **Διηνεκὴς πάλη κατὰ τοῦ κατακτητοῦ.** Δυστυχῶς ὁμως οὐχὶ μόνον κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς **Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.** Τὸν κατακτητὴν τὸν κατενίκησαμεν ἐπανειλημμένως, τὸν ἐξουθενώσαμεν, τέλος τὸν ἀπεδιώξαμεν ἐκ τοῦ ἐδάφους Μας. Κατὰ τῆς διπλωματίας ἐν τούτοις δὲν ἰσχύσαμεν ν' ἀντεπεξέλθωμεν ἐπιτυχῶς· τὴν ἀσπλαγχνίαν τῆς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μαλαξώμεν, οὔτε διὰ τῶν αἱμάτων μας, οὔτε διὰ τῶν ἐξανδραποδισμῶν μας, οὔτε διὰ τῶν σφαγῶν μᾶς, ἀλλ' οὔτε διὰ τῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἐνδόξων τροπαίων μας. Αὕτη εὐρέθη αἰείποτε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ κατακτητοῦ μας καὶ καθ' ἡμῶν.

Τὸ 1830 ἀνεστήλωσε τὴν τυραννίαν τοῦ Τούρκου.

Τὸ 1866, αἱ μὲν τῶν Δυνάμεων ὑπεστήριζον τὴν γιγάντιον πάλην μας, ἐφ' ὅσον ἕξ αὐτῆς ἦντιλον ὠφελείας ὑπὲρ ἰδίων σκοπῶν, αἱ δὲ τὴν κατεπολέμουσαν ταχθεῖσαι πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σουλτάνου καὶ καθ' ἡμῶν· πᾶσαι δ' ὁμοῦ ἑτερομάτισαν τὸν ἀγῶνά μας, **δε' ἀτιμωτικοῦ πρωτοκόλλου.**

Τὰ ψυχία, ἅπερ τὸ 1878 ἐρρίφθησαν ἡμῖν, ἐκ τῆς Τραπεζῆς τοῦ Μεγάλου ἐν Βερολίνῳ Συνεδρίου, ἀφῆρέθησαν ἀφ' ἡμῶν εἰς πρώτην εὐκαιρίαν τὸ 1889, ὅτε, τὴν πρὸς βλάβην ἡμῶν αὐθαίρετον καταπάτησιν τῶν συμβάσεων, ἐκ μέρους τῆς Πύλης ἐπεκρότει ἡ Διπλωματία. Ἐκτοτε ἐπηκολούθησε διηνεκὴς πάλη μέχρι τοῦ 1896· τὰς τόσας καταστροφὰς καὶ σφαγὰς τῶν Κρητῶν, ἢ Εὐρώπῃ, ἠὲ δόκησε νὰ θεραπεύσῃ, διὰ τῶν γνωστῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου. Ἡ ἀξία τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων

δὲν ἐβράδυνε νὰ φανῆ ὅποια ἦτο. Οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἐφηρμόσθη ἔνεκα τῆς κακοπιστίας τῆς Πύλης, ἀλλὰ καὶ διότι, ὅτι ἀπεφασίζετο εἶχεν ἐξουδετερωθῆ διὰ διατάξεων, αἵτινες καθίστων αὐτὰς ἀνεφαρμόστους πρὸ τῆς ἀντιδράσεως τῶν Τούρκων, εἰς οὓς ἀφίνετο στάδιον εὐρείας δράσεως. Ἐκ τῆς δράσεως ταύτης ἐγεννήθησαν αἱ ταραχαὶ τοῦ Ἰανουαρίου 1897.

Αἱ ταραχαὶ αὗται ἀπετέλουν ἐπανάστασιν τῶν Τούρκων καὶ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας, κατὰ τοῦ καθεστῶτος τοῦ δημιουργηθέντος διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Αὐγούστου. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἦτο ἐπανάστασις κατὰ τε τῆς Χριστιανικῆς Κρήτης καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, αἵτινες εἶχον ἐγγυηθῆ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ αἵτινες ἐπετήρουν, διὰ τῶν εἰς τὰ Κρητικὰ ὕδατα στόλων των.

Τὶ ἀπεδείχθη ὁμως;

Ὅτι οἱ ἐγγυηταὶ δὲν ἦσαν καλυτέρας πίστεως τῶν ἡγγυημένων!

Πρὸς δὲ, ἐψεύδοντο καταφόρως:

Τὴν 19 Ἰανουαρίου 1897 ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τῶν συγκρούσεων διὰ τῆς πυρπολήσεως, ὑπὸ τῶν Τούρκων, τοῦ μεγάλου Χριστιανικοῦ χωρίου Γαλατᾶ, ἀπέχοντες μίαν ὥραν τῆς πόλεως.

Τὴν 20 Ἰανουαρίου τὰ εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ πλοῖα, μεθωρμίσθησαν ἐκ Σούδας εἰς τὸν λιμένα τῶν Χανίων. Τὴν 21 Ἰανουαρίου οἱ Πρόξενοι τῶν Δυνάμεων ἐξέδωκαν προκήρυξιν ἐνυπόγραφον, ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς Χριστιανούς, δι' ἧς τοὺς ἐξώρκιζον νὰ ῥίψωσιν εἰς λήθην τὰ γενόμενα καὶ νὰ ἡσυχάσωσιν, ὑποσχόμενοι ὅτι οὗτοι θὰ λάβωσι φροντίδα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πόλεων.

Ἐψεύδοντο ὁμως, διότι καθ' ἣν ὥραν ἐστέλλοντο αἱ προκήρυξεις αὗται, ἐξήρχοντο ἀκαταπαύστως στίφη ἔνοπλα Τούρκων, πρὸ τῶν ὀμμάτων καὶ τῶν Προξένων καὶ τῶν Ναυάρχων καὶ τῶν πληρωμάτων τὰ στίφη ταῦτα ἐδήουν καὶ ἐπυρπόλουν τὰ περὶ Χριστιανικὰ χωρία· ἐντὸς τῆς πόλεως δὲ τόσην ἀσφάλειαν ἐπέφεραν οἱ κ. κ. Πρόξενοι καὶ οἱ Ναύαρχοι, ὥστε οὐδεὶς Χριστιανὸς ἐτόλμα νὰ ἐξέλθῃ τοῦ οἴκου του, καὶ πολὺ δικαίως ὡς ἀπεδείχθη ἀμέσως κατόπιν.

Τὴν 22 Ἰανουαρίου, οἱ Τούρκοι ἀπεκρούοντο καθ' ὅλην τὴν

γραμμὴν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, μὴ ἀπατηθέντων ὑπὸ τῶν προκη-
 ρύξεων τῶν κ.κ. Προξένων.

Τὴν 23 Ἰανουαρίου, οἱ Τοῦρκοι ἠττηθέντες εἰς θέσιν « Βλιτέ »
 μεταξὺ Σούδας καὶ Ἀκρωτηρίου κατέφυγον εἰς Χανιά καὶ ἐκεῖ
 ἐκδικούμενοι, ἤρξαντο ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Εὐτυ-
 χῶς οἱ τελευταῖοι οὗτοι, μὴ δόντες πίστιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῶν
 Προξένων, ἦσαν κατάκλειστοι ἐντὸς τῶν οἰκιῶν τῶν, ἔτοιμοι πρὸς
 ἄμυναν, καὶ ἐνεκα τούτου τὰ θύματα δὲν ὑπῆρξαν πολυάριθμα.
 περὶ τὴν 3 1)2 ὥραν μ. μ., οἱ Τοῦρκοι ἔθηκαν πῦρ εἰς τὸ ἄκρον
 τῆς Χριστιανικῆς συνοικίας. Τὸ πῦρ βοηθούμενον ὑπὸ τοῦ πνέον-
 τος ἀνέμου, προὐχώρει πρὸς τὸ κέντρον τῆς συνοικίας ταύτης. Οἱ
 δυστυχεῖς Χριστιανοὶ φεύγοντες τὸ πῦρ ἐπυροβολοῦντο ὑπὸ τῶν
 Τοῦρκων, καὶ οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν ἐντολίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν
 νιζάμηδων (1) ἐκ τῶν ἐπάλλεων· εὐτυχῶς ἡ θέσις τῆς συνοικίας
 παρῆγεν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ φεύγωσιν ἀπρόσβλη-
 τοι πρὸς τὴν παραλίαν.

Τὸ πῦρ ἐμαίνετο, **Ῥμεῖς δ' ἀσφαλεῖς ἐθεῶσθε αὐτὸ**
ἐκ τῶν πλοίων Σας! Οἱ κώδωνες τῶν ναῶν ἐπεκαλοῦντο
 τὴν βοήθειαν Σας, ἀλλ' οὐδὲν ἐκίνησε τὴν φιλανθρωπίαν Σας!
 τὸ πῦρ κατέτρωγε καὶ κατέστρεφε καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

Τὴν δ' ἐπιούσαν 24 Ἰανουαρίου ἐξηκολούθει κατὸν καὶ παρι-
 στάνον ὑμῖν θέαμα ἀναβιβάζον ὑμᾶς εἰς τὸ ὕψος τοῦ Νέρωνος.
 Δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ κινηθῆτε ἀφοῦ ὁ ἄνεμος ἐξακολουθῶν πνέων
 πρὸς δυσμὰς μόνον τὴν Χριστιανικὴν συνοικίαν ἠπεῖλει νὰ κατα-
 στρέψῃ, ἡ δὲ ἀνατολικῶς κειμένη Τουρκικὴ, οὐδὲν εἶχε νὰ πάθῃ!

Τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 ὁ αὐτὸς ἄνεμος, ἡ αὐτὴ κατα-
 στροφή, ἡ αὐτὴ ἀπάθεια, ἡ αὐτὴ θηριώδης εὐχαρίστησις τῶν πρὸ
 τῶν ναυτῶν Σας ἐνόπλων Τουρκικῶν σιφῶν.

Τὴν 25 Ἰανουαρίου, τὸ πῦρ προχωρήσαν ἠπεῖλει νὰ ἐξαφα-
 νίσῃ τὸν Καθολικὸν Ναὸν μετὰ τῶν πέριξ οἰκιῶν τῶν ἀδελφῶν
 τοῦ ἐλέους. Οἱ Γάλλοι Ὑμῶν συναδέλφοι ἐνεθυμήθησαν τότε ὅτι
 εἶχον ἐν καθήκον προστασίας ἐξῆλθον μετὰ τῶν ἀντιῶν καὶ κα-
 τάρθωσαν νὰ περιορίσωσι πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ πῦρ, ἀφήσαν-
 τες ὁμῶς αὐτὸ ἀπρόσβλητον εἰς τὰς ἀπέναντι Χριστιανικὰς οἰκίας
 ὅπου καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του. Τὴν ἐπιού-

1) Τακτικῶν στρατιωτῶν.

σαν 26 Ἰανουαρίου—ἡμέραν Κυριακὴν—τὸ πῦρ ἀνεφάνη ἀπειλητικώτερον. Ὁ ἄνεμος ὅμως ἀντὶ νὰ ὤθῃ αὐτὸ πρὸς τὴν ἐντελῶς Χριστιανικὴν συνοικίαν «Τοπ—Χανᾶ» ἐπνευσεν αἰφνιδίως καὶ σφοδρῶς πρὸς ἀνατολὰς. Ἦδη ἠπειλεῖτο ἡ Τουρκικὴ συνοικία τότε ἡ ἀπάθεια ὑμῶν μετεβλήθη εἰς συμπάθειαν. Οἱ Τοῦρκοι ἔπρεπε νὰ παρηγορηθῶσι. Διὰ τοῦτο αἱ ἀντλῖαι ὄλων τῶν πολεμικῶν Σας πλοίων ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν, τὸ δὲ πῦρ ἐντὸς δύο ὥρων, ἔδαμάσθη καὶ κατεσβέσθη ἐντελῶς. Ἡ τουρκικὴ συνοικία διεσώθη ἐκ τοῦ τρομεροῦ τούτου στοιχείου καὶ ἡ συνείδησις Σας ἀνεπαύθη!

Ἄλλ' ἐσμὲν δίκαιοι· ἐνηργήσατε καὶ ἄλλην φιλανθρωπίαν!

Παρελάβετε τοὺς ὑπηκόους Σας εἰς τὰ πλοῖα Σας καὶ τοὺς ἐσώσατε! Πλεῖστοι ἔξ ὑμῶν καὶ τῶν πληρωμάτων Σας, ὡς ἄτομα συνεπάθησαν καὶ συνέκλαυσαν διὰ τὰς δυστυχίας τοῦ πάσχοντος Λαοῦ. Εἰς τὴν συμπάθειαν ταύτην ὀφείλονται ὁμολογουμένως ἡ διάσωσις ὀλίγων τινων ὑπηκόων Σας. Διὰ τοὺς πολλοὺς Κρήτας ὅμως μόνον τότε εὐρέθη χῶρος ἐπὶ τῶν καταστροφμάτων Σας, ὅτε ἐγνώσθη ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ ἐπικειμένη ἀφίξις Ἑλληνικῶν πολεμικῶν πλοίων. . .

—Ἐξακολουθεῖ μετὰ πικρῶν παραπόνων νὰ ἐκθέτη:

Ἔστιν ὅτι ἐσπευσαν καὶ κατέλαβον διὰ τῶν ἀγνημάτων τὰς παραλίους πόλεις, ἅμα ἐγνώσθη ὅτι κατέρχεται ὁ Βάσσος μετὰ Ἑλλ. Στρατοῦ, ὅχι ὅμως διὰ νὰ σώσουν τοὺς Χριστιανοὺς, οἵτινες δὲν ὑπῆρχον πλέον, ἀλλ' ὅπως καλύψουν διὰ τῶν σημαιῶν των, καὶ προστατεύσουν τοὺς Τοῦρκους καὶ παρεμποδίσουν τὴν πλήρη ἀπελευθέρωσιν τῆς Νήσου.

Παραπονεῖται ὅτι ἡ ἐπέμβασις αὕτη ἀπετελμάτωσε τὸ ζήτημα καὶ περιέπλεξε τὰ πράγματα.

Ἔστιν ὅτι ἐὰν δὲν κατήρχετο ὁ Ἑλλ. στρατὸς, αἱ Δυνάμεις δὲν θ' ἀπεφάσιζον οὐδὲν τὸ ὀριστικὸν διὰ τὴν Κρήτην. Ὅτι τὰ πάντα ἀπεκτίσαμεν διὰ τῶν ἀγῶνων μας, πάντοτε δ' ἀντέπραπτεν ἡ διπλωματία· ἐπειδὴ δὲ τώρα δὲν ἐπῆρκει ἡ διπλωματία συμπληροῦσι τὸ ἔργον της οἱ Εὐρωπαϊκοὶ στόλοι.

Ἔστιν ὅτι πάντοτε αἱ Δυνάμεις μᾶς ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν τύχην μας, ὡσάκις δ' ἐπενέβησαν, ἐπενέβησαν ἐναντίον μας. Ὅτι τώρα ὅτε ἠλευθερώσαμεν τὴν πατρίδα μας, ἐνεφανίσθησαν ἵνα μᾶς ἐπανα-

φέρωσι διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὴν δουλείαν ἢ ὑπὸ νέαν τοιαύτην πρὸς κορεσμόν ἰδίων συμφερόντων.

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Πληρεξούσιος
τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων

* *

Ὁ Ἰωάν. Σκαλτσούνης εἶχε φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Ναύαρχον Κανεβάρο, διότι ὑπῆρξαν σύνοικοι ἐπὶ dietian ἐν Βενετία· οὗτος συνέστησε τὸν Παρθένιον εἰς τὸν Ναύαρχον, ὅτε ἐζήτησε πληροφορίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω ὑπόμνημα καὶ ἔκτοτε χρονολογοῦνται στενώταται σχέσεις Ναυάρχου καὶ Παρθενίου.

Ἀνακήρυξις Ἐνώσεως

Ἀπόδοσις Ἑλλ. Στρατοῦ

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ γεγονότα ἐπῆρχοντο ραγδαίᾳ. Τὴν 31 Ἰανουαρίου οἱ Πρόξενοι, ὁ Γεν. Διοικητῆς, καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ὀργανωταὶ τῆς Χωροφυλακῆς ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν καὶ ἐπεβίβασθησαν τῶν πολεμικῶν πλοίων.

Οἱ Κρητες ἀνεκήρυξαν τὴν Ἐνωσιν.

Ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις πιεζομένη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ἀπέστειλε τὴν 29 Ἰανουαρίου στολίσκον τορπιλικῶν ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου, εἰς τὰ Κρητικὰ ὕδατα, μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ἤτοι τὴν 1 Φεβρουαρίου, ἀνεχώρησε καὶ ὁ Συνταχὸς Βάσσος ὅστις τὴν 2 Φεβρουαρίου 1897 κατέλαβε τὴν Νῆσον ἀποβιβασθεὶς μετὰ δισχιλίων στρατιωτῶν εἰς Κολυμπάρι.

Ὁ Βυζάντιος ἐκράτη τὸν Παρθένιον πάντοτε ἐνήμερον, δι' αὐτοῦ δ' εἰδοποιοῦντο οἱ ἐν Κρήτῃ.

Τεργέστη 8 Φεβρουαρίου 97

Παρθένιε,

...Σήμερον τὰ πράγματα ἔχουσιν οὕτως. Ἄγγλία, Ἰταλία ἀπέριψαν τὴν πρότασιν τοῦ Γερμανοῦ Ἀυτοκράτορος περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἑλλ. λιμένων. Ὁ Σαλισβουρῆς ἀντιπροτείνει νὰ συν-

δικασθῶσι τὰ ἐκβιαστικά μέτρα κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς πλήρους Κρητικῆς Αὐτονομίας (1)

Ἐμπόδισε νὰ τηλεγραφοῦν καθ' ἑκάστην ὅτι οἱ Χριστιανοὶ σφάζουν στιφηδὸν τοὺς Μωαμεθανούς. Εἰς τὶ χρησιμεύουν αἱ βλακωδέσταται Ἑλλ. Πρεσβεῖαι, ἐὰν δὲν διαψεύδουσιν οὔτε ταῦτα;

Τὸ μέγα ἐπιχείρημα τῶν Βερολινέων καὶ Βιενναίων εἶναι σήμερον ὅτι, ὑπὸ τὴν Ἑλλ. κατοχὴν ἐξακολουθοῦσιν αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ὅτι ἐπομένως, ἡ Ἑλλ. ἐξουσία εἶναι ἀνίκανος ν' ἀσφαλίσῃ τὴν Μωαμεθανικὴν μειονότητα.

Ἄντὶ ν' ἀναγγέλλωνται αἱ φλυαρίαι τῶν Ἀθηναϊκῶν φύλλων ὅτι ὁ Βάσσος ἐκυρίευσεν ἀνύπαρκτα φρούρια καὶ συνέλαβεν ἀνυπάρκτους αἰχμαλώτους διατὶ δὲν τηλοφουσί μᾶλλον ὅτι ἔτρεξεν εἰς τὸ δεῖνα μέρος, ἵνα προστατεύσῃ κινδυνεύοντας Μωαμεθανούς, οἵτινες ὑποδέχονται αὐτὸν ὡς Σωτῆρα;

Δὲν μορεῖς νὰ φαντασθῆς πόσον ὠφελοῦσιν ἢ πόσον βλάπτουσι, καλῶς ἢ κακῶς συντεταγμένα τηλεγραφήματα. Παντοῦ ἢ ὑπηρεσία αὐτῆ ἀπαιτεῖ εἰδικούς; ἀνθρώπους. Ἡμεῖς οὔτε ἐννοοῦμεν τὴν σπουδαιότητα καὶ ἕκαστος λέγει, γράφει καὶ τηλεγραφεῖ ὅ,τι φθάσει.

Προχθὲς εἰς Ἑλλην διπλωμάτης(;) ἵνα κατευνάσῃ τὴν Γερμανικὴν λύσιν, εἶπεν εἰς τὸν ἀνταποκριτὴν Βερολινείου φύλλου, ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑλλάς βιασθῆ... θὰ κινδυνεύσωσιν οἱ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεις !!!

Ἄς ἐλπίσωμεν, Παρθένιε, ὅτι ἡ δοκιμασία μας αὕτη εἶναι ἡ τελευταία.

Ὁ Σὸς

Ἄλέκος

*
*
*

Πρὸς τὸν Γραμματέα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Φιλ. Λέλην ἔγραφε.

Καλέ μου φίλε,

Ἀπὸ τὴν Κυριακὴν μένω εἰς τὸ κρεββάτι καὶ διὰ τοῦτο ἐσώθης ἀπὸ τὸν ἐνοχλοῦντα Σε, Παρθένιον. Ἀνέγνωσα τὴν ἀπάν-

1) Μετὰ ἕνα ἀκριβῶς μῆνα ἐγένετο καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο προσεκηρύχθη πλήρης αὐτονομία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, ταῦτοχρόνως δ' ἀπεφασίσθη καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῆς Κρήτης.

τησιν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἐν τῇ παραζάλῃ μου, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον οἱ Ἀρχιτέκτονες καὶ Μηχανικοὶ δύνανται νὰ ἐκφέρωσι κρίσιν περὶ προτερημάτων ἢ ἐλαττωμάτων οἰκοδομημάτων τινος διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ μὴ ὄν διπλωμάτης, δὲν δύναμαι νὰ ἐκφέρω γνώμην περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἀπαντήσεως τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως πρὸς τὰς Μεγ. Δυνάμεις· ἴσως θὰ εἶναι εἰς τὴν Γαλλικὴν πειστη κώτερον συντεταγμένη· ἔν μόνον συμπεραίνω, ὅτι ἐὰν οἱ ἐχθροὶ μας τὴν ἐκλάβωσιν ὡς ἀνεπαρκῆ καὶ κατὰ συνέπειαν ἐξακολο- θήσωσιν ἀπειλοῦντες, οἱ φίλοι ὅμως ὅπωςδὴποτε, — ἐὰν ἔχωμεν τοιοῦτους, θὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι εἶναι ἀξία συζητήσεως καὶ τοῦτο ἀκόμη εἶναι κέρδος χρόνου.

Ἀγαπητὲ φίλε, ἡ φρόνησις, ἣτις ὠδήγησε τὴν ἀπήντησιν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως εἶναι ἀνάγκη νὰ αὐξήσῃ· δὲν εἰξεύρω ὅποιος ἐνθαρρυντικὰς πληροφορίας θὰ ἔχωσιν οἱ ἀρμόδιοι περὶ τῆς αἰ- σίας ἐκβάσεως τοῦ Ἐθνικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ εὐρεθῇ καὶ τις μεσάζων, ἰκανὸς, ὅστις νὰ διευκολύνη συζήτη- σιν μετὰ τῶν Μ. Δυνάμεων, *διὰ δευτερεύουσιν λύσιν*, ἣτις θὰ διευκολύνη τὴν εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον ἐθνικὴν ἀποκατάστα- σιν τῆς Κρήτης.

Ἐξηγοῦμαι.

Ἡ περὶ τοῦ *Πρίγκηπος Γεωργίου* ἰδέα, ὡς Ἠγεμόνος τῆς Κρήτης, ἡ ὁποία πρὸ μηνὸς καλλιεργεῖται εἰς τινὰς τῶν Εὐρω- παϊκῶν αὐλῶν, δὲν πρέπει ν' ἀπορριφθῇ ἀβασανίστως!(1)

Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις, αἱ μᾶλλον ἐνδιαφερόμεναι, ἐκ τῶν βημάτων αὐτῶν ἐπανειλημμένως ἐδήλωσαν, οὐχὶ ὡς δύσκο- λον τὴν Ἐνωσιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν παροῦσαν περιστάσιν, ἀλλ' ὡς *ἐντελῶς ἀδύνατον*. Ἐὰν λοιπὸν ἐπιμένωμεν ἡμεῖς εἰς τὴν Ἐνωσιν καὶ μόνον τὴν Ἐνωσιν, δὲν εἶναι καθόλου δύσκολον νὰ ἔξαναγκάσωμεν τὴν καθ' ἡμῶν βίαν τῶν Μεγ. Δυνάμεων.

Τι δὲ θὰ προκύψῃ ἐκ τούτου;

Φοβοῦμαι ὅτι ἀντὶ διὰ συζητήσεως νὰ κανονισθῇ μία Ἠγε- μονία ὑπὸ τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον, ἡ ὁποία κατ' ἐμὲ ἐλάχιστα θὰ διαφέρει τῆς ἀμέσου Ἐνώσεως, θὰ ἀποφασίσωσιν αἱ Δυνά- μεις, ἀντὶ ἡμῶν, νὰ ὀρίσωσι καὶ τὸν βῆθμὸν τῆς αὐτονομίας καὶ

1) Ἐπὶ δύο ἔτη συνεζήτητο ἡ ἰδέα ἕως οὗ πραγματοποιηθῆ. Ἡ αἰωνία πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἀντέδρα πιστῆ εἰς τὴν ἀρχὴν «Ἐνωσιν ἢ δουλείαν.»

τὸν φόρον τῆς ὑποτελείας καὶ τὸ πολίτευμα δι' οὗ θέλει διοικηθῆ ἡ Κρήτη εἰς τὸ ἐξῆς· εἰμποροῦμεν δ' ἀκόμη νὰ περιμένωμεν ὅτι ἀντὶ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου, ὅστις θὰ παρασκεύαζεν Ἑλληνικώτατα τὴν Ἐνωσιν, θέλουσι μᾶς παρουσιάσῃ, τίς οἶδε τίνα Ἡγεμονίσκον ἢ Γερμανὸν διὰ νὰ κολακεύσωσι τὸν καλόφρονον Γουλιέλμον τὸν Β'. ὁ ὁποῖος βεβαίως δὲν θὰ παρασκεύαζε τὴν ἐνότητα τῆς Κρήτης, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ ἐκαλλιέργει ἀντίθετον κατεύθυνσιν.

Κατ' ἐμὲ δὲν πρέπει ν' ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τὸ μέγα Ἐθνικὸν κέρδος, τὸ ὁποῖον προσεκτήσατο σήμερον ἡ ἀναστηθεῖσα Ἑλλάς. Ἐὰν ἀναγκασθῶμεν νὰ ὑποκύψωμεν εἰς τὴν βίαν, μέγα μέρος τοῦ γοήτρου τούτου θέλει ἀποπνιγῆ, διότι μετὰ τῆς ἐθελοθυσίας καὶ τοῦ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ δὲν θέλομεν ἐνώσει καὶ τὴν ἀπαιτουμένην φρόνησιν· ὅσον μέχρι σήμερον κερδίζει ἡ Κρήτη διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς ἐπισήμου Ἑλλάδας, ἀποπεμπομένης ὀλοσχερῶς τῆς Τουρκικῆς ἔξουσίας ἐπ' αὐτῆς εἶναι *μέγα ἠθικὸν κέρδος* διὰ τοὺς δούλους μας ἀδελφούς, τὸ δὲ κέρδος τοῦτο ἐγὼ θεωρῶ κατὰ πολὺ ἀνώτερον παρ' ὅτι κερδίζομεν ἐν Κρήτῃ. Πρὸς στιγμὴν ἅς μεταφέρωμεν τὴν μνήμην μας εἰς τὸ 1868, ὅτε προτεινομένης ἡγεμονίας ἐν Κρήτῃ παρὰ τοῦ Ἀαλῆ—Πασᾶ καὶ ἀπορριφθείσης, ὡς μὴ ὄφειλε, παρὰ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἠναγκάσθη ἡ Ἑλλάς νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἐν Παρισίοις δεσμευτικὴν ἐκείνην. Συνθήκην μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Δζαμὴλ Πασᾶ, Προέδρου ὄντος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ ἀειμνήστου Α. Ζαΐμη, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1869.

Δὲν δύναται τις νὰ περιμένη ὁμοίαν ταπεινωτικὴν περίστασιν καὶ σήμερον διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι τὰ πράγματα ἤλλαξαν καὶ ἡ ὑψουμένη φωνὴ τῶν λαῶν ἔχει ἀνυπολόγιστον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Κυβερνήσεων· ἀλλὰ διατὶ νὰ μὴν ἔχη ἡ Ἑλλάς εἰς οἰανδήποτε διαρρῦθμισιν τῆς Κρήτης τὴν πρώτην θέσιν, ἣν δύναται νὰ ἔχη, ἂν ἐξ ἀνάγκης παραδεχθῆ (ἄνευ βίας ὅμως) τὴν πρότασιν τῶν Μ. Δυνάμεων πρὸς ἴδρυσιν μιᾶς Ἡγεμονίας ὡς ἡ Βουλγαρικῆ, ἢ ὁποία τὸ πολὺ εἰμπορεῖ νὰ διαρκέσῃ μέχρι προσεχοῦς—ὡς βεβαιούται—ἀνακηρύξεως εἰς ἐλεύθερον Βασίλειον τῆς Βουλγαρίας, τότε συγχρόνως καὶ ἡ Κρήτη κηρύττουσα τὴν Ἐνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος θέλει τὴν πραγματοποιήσῃ ἀσυζητητεῖ.

Δὲν γνωρίζω πῶς θὰ Σᾶς φανοῦν αἱ ἰδέαι μου, διότι ὡς

έννόησα, οί περισσότεροι δέν τολμῶσι νά ἐκφέρωσι δευτερεύουσαν γνώμην πλὴν τῆς Ἐνώσεως, καί ἄν ὅμως μὲ χαρακτηριστέως ὡς δειλὸν, οὐδόλως μὲ ἐνοχλεῖ τοῦτο.

Τῆς ἐπιστολῆς μου ταύτης παρακαλῶ νά λάβῃ γνῶσιν καί ὁ κ. Παπαδιαμαντόπουλος.

Πειραιεὺς 16 Φεβρουαρίου 1897

Παρθένος Κελετιδῆς

^{* * *}
Ἐν Τεργέστῃ 1 Μαρτίου 1897

Παρθένος,

... Ἐξ ἀρχῆς, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ὄχλου καί τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐδόθησαν εἰς τὸν Βάσσον ὀδηγίαι στρεβλαί. Δὲν ἔπρεπε νά καταλάβῃ τὴν Νῆσον ἐφ' ἧς ἐκυμάτιζον ἤδη αἱ σημαῖαι ἐξ Δυνάμεων, ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως. Δὲν ἔπρεπε νά κηρύξῃ τὴν διὰ τῶν ὄπλων ἀποδιώξιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἐπρεπε νά εἴπῃ ἀπλῶς ὅτι ἐρχεται νά συμπράξῃ εἰς τὸ ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως καί νά περάνῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, νά ἐργασθῇ δ' εὐθύς, ὅπως συνομολογηθῇ, εἰ δυνατόν, καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἀνακωχῆ.

... Τί πρακτέον νῦν;

Ἐὰν δὲν ἐτρελάθῃμεν, τὸ ζήτημα τίθεται οὕτω:

«Πρέπει νά δεχθῶμεν ὡς σταθμὸν τὴν αὐτονομίαν, ἢ πρέπει νά ἐπιζητήσωμεν ἀμέσως τὴν Ἐνωσιν;

Τὴν 6 Μαρτίου 1897 προσέθετε:

... Διατελῶ ἐν ἀπεριγράπτῳ ταραχῇ διότι βλέπω ὅτι ἔνεκεν ὀχλοκρατίας κινδυνεύομεν ν' ἀπολέσωμεν τὸ κερδηθέν. Ὁ Σαλιβουρῆς μᾶς εἶπε καθαρὰ τί πρέπει νά κάμωμεν:

«Ἡ Ἐνωσις εἶναι ἐκ πολλῶν ἀπόψεων εὐκαταία—ἀλλὰ πρέπει νά γίνῃ ἡρέμως καὶ κανονικῶς». Εἰς τὸ τελεσίγραφον καὶ τὰς ἀπειλὰς τῶν δυνάμεων, ἢ Ἑλλάς πρέπει ν' ἀπαντᾷ:

«Ἀποσύρω προθύμως στρατεύματα καὶ σκάφη, ἀρκεῖ νά ὑποσχεθῶσι αἱ Δυνάμεις ὅτι οὐδεμία θὰ ληφθῇ ἀπόφασις περὶ τῆς τύχης τῆς Κρήτης, ἐὰν δὲν ἐρωτηθῇ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἡ θέλησις τῶν Κρητῶν. ...

Αἱ δυνάμεις τῆς δύσεως καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ παρεπίσθησαν, χάρις εἰς τὸν ἀποτρόπαιον Βιλιώτην,(1) ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν Κρητῶν δὲν θέλουσι τὴν Ἐνωσιν. ...

1) Τὸν γνωστὸν Πρόξενον τῆς Ἀγγλίας ἐν Χανίοις.

“Όταν ἔλθῃ ἡ στιγμή νὰ τουφεκίσωσι, τότε θέλω νὰ ἰδῶ τὰς Δυνάμεις!

Ἦδη οἱ ναύρχοι ἠναγκάσθησαν—πρᾶγμα πρωτοφανές—ν’ ἀπολογηθῶσι δημοσίᾳ διὰ τὸν κανονοβολισμόν(1)

Ἡ μεταφορὰ τοῦ ζητήματος εἰς Μακεδονίαν θὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν Κρήτην διότι ὁ φόβος τοῦ πολέμου εἶναι ἐν Εὐρώπῃ ἀπερίγραπτος καὶ ἐὰν αἱ Δυνάμεις, διὰ νὰ τὸν ἀποφύγουν, πρέπει νὰ σφάζουν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, θὰ τὸ κάμουν. Δὲν περιγράφεται, Παρθένιε, ἡ ζημία ἣν ἐπέφερον ὁ μὴ συμβιβασμὸς ὑπενθύμισε εἰς τὸν φίλον μας τὸν Σκουζέν, τὶ τοῦ ἔγραφα ὅταν ἔγεινεν ὑπουργός. Σύστησε ὅπου μπορεῖς περισκεψῆν καὶ εὐκαμψίαν.

Βυζάντιος

* *

Πρὸς τὸν κ. Φ. Λέλην Ἀ΄ Γραμματέα τοῦ Βασιλέως

Ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἐφημερίδας χθὲς καὶ σήμερον ὅτι ὁ ἐν Κων/λει Πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Μαυρογορδάτος διαπραγματεύεται μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας Τεκφὴκ Πασᾶ, πρὸς διευθέτησιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ἄνευ μεσολαβήσεως τρίτου!

Τὴν εἶδησιν ταύτην δὲν διέψευσεν οὐδεμία τῶν κυβερνητικῶν ἐφημερίδων.

—Ἄλλ’ ἀφοῦ ἡ Κρήτη κατέχεται ὑπὸ τῶν ἑξ Μ. Δυνάμεων καὶ τὴν ἐπ’ αὐτῆς ἐξουσίαν των, ἀναγνωρίζει αὐτὸς ὁ Σουλτάνος, δὲν Σᾶς φαίνεται **φρικτὸν** νὰ διαπραγματεύεται ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος, μετ’ ἐκείνου ὁ ὁποῖος, οὐδεμίαν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς Κρήτης περὶ διευθετήσεως αὐτῆς; καὶ ἐὰν ἔμενε ἐλαχίστη εὐκαιρία, διαπραγματενομένης τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας, τὸ ζήτημα θὰ περιεπλέκετο μόνον διὰ ν’ ἀποτελεματωθῇ αἱ Μ. Δυνάμεις θὰ ἐπετύγχανον εὐκαιρίας ν’ ἀπαλλαγῶσι μεγίστου μέρους τῆς εὐθύνης των, ἡ Ἑλλάς θὰ καθίστατο ἀξία γελωτοποιήσεως, ἡ Κρήτη θὰ ἐκλυδωνίζετο εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τοῦ παρά ποτε ἄλλοτε μεγίστου κινδύνου, ν’ ἀπολεσθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα ὅσα δ’ ἠθικὰ ἐθνικὰ ἔρδη ἀπέκτησεν ἡ Ἑλλάς ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ θέλουσι ναυαγήσειεντὸς τοῦ λιμένος.

1) Τὸν γενόμενον εἰς Προφήτην Ἡλίαν Ἀκρωτηρίου, κατὰ τὴν 9/21 Φεβρ. 1897.

Ἐπεθύμουν τώρα νὰ μάθω—ἀφοῦ κατ' ἐμὲ, αἱ διαπραγματεύσεις αὗται μετέχουσι κινδύνου καὶ ἐσφαλμένης πολιτικῆς—τὶ καλὸν δύναται νὰ προκύψῃ ἰπὲρ τῆς Κρήτης καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ σκοποῦ, ὑπὲρ οὗ ἡ Ἑλλὰς πρώτην ἤδη φορὰν ἀπὸ 70 ἐτῶν ἐξετέθη;

Ἐγὼ Σᾶς λέγω ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀπελίζομαι καὶ φοβοῦμαι ὅτι ἡ Κρήτη δὲν διέρχεται τὰς τελευταίας θυσίας καὶ τὰ δεινὰ ἃ ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ ὅτι θὰ ὑποκύψῃ εἰς ἓν ἑπταμηνίτικον τέρας, ἡ δ' Ἑλλὰς εἰς κανὲν πρωτόκολλον παραπλήσιον ἐκείνου τοῦ Ἰανουαρίου 1869.

Τὴν παροῦσαν ὑπαγορεύω ἐκ τῆς κλίνης μου, παρασιωπῶν τὰς συνεπείας, αἵτινες θέλουσιν ἀκολουθήσῃ ἐν περιπτώσει ναυαγίου τοῦ ἔθνικοῦ σκοποῦ καὶ τῶν δυσαναλόγων θυσιῶν δι' ὧν ἐξετέθη σήμερον ὁ Ἑλληνισμὸς ἅπας.

Ἄμα Σᾶς συναντήσω θὰ Σᾶς ἐκθέσω ὅσα δὲν δύναμαι νὰ Σᾶς γράψω.

Πειραιεὺς 15 Μαρτίου 1897

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Ἄξιότιμος ὁ πολίτευτῆς Στέφανος Σκουλούδης κατόπιν Πρωθυπουργός, ἀντίθετος πρὸς τὰς ὡς ἄνω πολιτικὰς ἰδέας τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ, οὕτως ἐξέθετε τὰς ἰδικὰς του:

... Αἱ Δυνάμεις, ἐνώπιον τῶν παντοίων δυσχειριῶν, καθ' ὧν προσκόπτουσι καὶ κυρίως ἔνεκεν τῆς ἀκραδάντου ἐπιμονῆς τῶν Κρητῶν καὶ τῆς παρουσίας ἐκεῖ τοῦ Ἑλλ. στρατοῦ, κατέληξαν τὴν ἐβδομάδα ταύτην εἰς τὸ ἐπόμενον σχέδιον. Νὰ κηρυχθῇ ἡ Κρήτη αὐτόνομος ὑπὸ τὴν Κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Νὰ διορισθῇ Ἡγεμὼν ὁ Πρίγκιψ Γεώργιος καὶ νὰ παραμείνῃ ὁ ἐν τῇ Νήσῳ εὐρισκόμενος Ἑλλ. Στρατὸς πρὸς ἐξάσκησιν ἀστυνομικῶν καθηκόντων. Αὗται εἶναι αἱ οὐσιώδεις γραμμαὶ τοῦ σχεδίου.

Τὸ σχέδιον τοῦτο κατ' ἐμὲ καὶ κατὰ τὴν γνώμην ὄλων τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Εὐρώπῃ ἀγαπώντων τὴν Κρήτην, πρέπει νὰ ἀποκρουσθῇ ἐκ παντὸς τρόπου. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἀποκλείει ἐπ' ἀόριστον τὴν ποθητὴν ἔνωσιν, ἐν τῷ μέλλοντι δὲ θὰ ἔχη ἄντικρυ αὐτῆς, οὐχὶ πλέον τὴν Τουρκίαν ἀλλὰ τὰς Μ. Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι μεθ' ὅσα καὶ ἂν λέγωσι σή-

μερον διὰ τὰ Σᾶς δελεάσωσι καὶ Σᾶς παραπέσωσι, δὲν θὰ Σᾶς ἐπιτρέψωσι νὰ καταστρέψετε τὸ σημερινὸν ἔργον των. Θὰ προφασίζονται τότε τὸ δεδικασμένον, τὰς διεθνεῖς συνθήκας καὶ τὰ πρωτόκολλα, τὴν ἰσορροπίαν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, τὸ συμφέρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης καὶ τὰ παρόμοια. Ἐὰν δὲ σήμερον ἔχωμεν τὰς ζωηρὰς συμπαθείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ Χριστιανικῶν Λαῶν ἐν γένει, ποθοῦντων νὰ ἴδωσι τοὺς Κρητας ἀπηλλαγμένους τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, πολὺ μικρὸν ἐνδιαφέρον θὰ ἔχωσιν οὗτοι αὐριοι νὰ ἐνωθῆτε μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅτε δὲν θὰ ἔχετε πλέον τὴν δικαιολογίαν τῶν Τουρκικῶν κακουργημάτων, πολὺ πιθανὸν μάλιστα ἀντὶ συμπαθειῶν νὰ ἔχωμεν τὰς ἀντιπαθείας των, ὡς διαταράσσοντες τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην καὶ τὰ χρηματιστικὰ αὐτῶν συμφέροντα.

Ἐπειτα τί θὰ γείνη ἡ σημαία τοῦ στρατοῦ τὴν ὁποίαν Σᾶς ἔστειλεν ἡ Ἑλλάς τὴν 3 Φεβρουαρίου; Θὰ κρατήσετε τὸν στρατὸν καὶ θὰ διπλώσετε τὴν σημαίαν του νὰ τὴν στείλετε πίσω εἰς τὴν Ἑλλάδα διπλωμένην ὡς παληόπανο μέσα εἰς κανένα σεντοῦκι; (1) Τί θὰ γίνουσι αἱ Ἑλληνικαὶ σημαῖαι τὰς ὁποίας μετὰ τόσου πατριωτισμοῦ ὑψώσατε ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπαιθρον χώραν τῆς Κρήτης καὶ τὰς ὁποίας διὰ τῶν αἱμάτων Σας τόσον ἐτιμήσατε; Θὰ τὰς κρύψετε εἰς τοὺς ἀχυρῶνας ἢ θὰ τὰς στείλετε ἐδῶ νὰ στολίζουσι τοὺς δρόμους, ὅταν γίνονται πανηγύρια;

Ἐπαναλαμβάνω καὶ παρακαλῶ σημειώσατε τοῦτο καλῶς, δεῖ πρέπει ν' ἀποκρούσατε ἀπολύτως καὶ ἀποφασιστικῶς πᾶσαν περὶ Ἑγεμονίας πρότασιν καὶ πᾶσαν πίεσιν γενησομένην εἰς ὑμᾶς ὑπὲρ αὐτῆς, ὅποινθεδήποτε καὶ ἂν ἐπέβληθη αὐτῇ. Γνωρίζετε καλῶς ὅτι ἡ ἔνωσις ἔξαρτάται κυρίως ἀπὸ Σᾶς. Ἡ Κρήτη δὲν εἶναι πλέον εἰς χεῖρας τῆς Τουρκίας, οὐδὲ δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κατοχὴν της. Αἱ Δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ τὴν κατέχουσι ἐν συγκυριαρχίᾳ. Τὴν συγκυριαρχίαν ἀπέκλεισαν μεταξύ των καὶ ἔβηκαν τοῦτο προκαταρκτικὸν καὶ θεμελιώδη ὄρον τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας, ὡς τοῦτο κατ' ἐπανάληψιν ἠγγέλθη ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως. Τὴν κατοχὴν τῆς Κρήτης ὑπὸ μιᾶς τῶν Μ. Δυνάμεων ἔδεν στέργουσι αἱ ἄλλαι οὐδ' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς προσωρινότητος διότι καλῶς γνω-

1) Ἄματαμάχτηον ἐπιχείρημα (!) «νὰ μὴν στάξῃ ἡ οὐρά».

ρίζουσιν ὅτι τὸ προσωρινὸν δύναται αὖριον νὰ μεταβληθῆ εἰς μόνιμον. Ἀφ' ἐτέρου γινώσκουσιν αἱ Δυνάμεις ὅτι μόνον Κράτος συντεταγμένον οἶον τὸ Ἑλληνικόν, ἔχον στρατὸν ἐπαρκῆ καὶ διοίκησιν πεπειραμένην καὶ ἀμερόληπτον δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ συγκρατήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ θρησκευήματος.

Εἰς ποίαν λοιπὸν ἄλλην λύσιν δύνανται νὰ καταλήξωσιν αἱ Δυνάμεις εἰμὴ εἰς τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐὰν ἐπιμείνετε ἀποφασιστικῶς εἰς αὐτὴν ἀπορρίπτοντες τὴν περὶ Ἡγεμονίας πρότασιν; Γνωρίζομεν ἀσφαλῶς ὅτι ὁ Σουλτάνος δὲν βλέπει τὴν ὥρα πότε ν' ἀπαλλαγῆ τῆς Κρήτης, φοβούμενος ἄλλας περιπλοκάς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀλλαχοῦ. (!)

Αἱ δυνάμεις βλέπετε πόσον δρόμον διήνυσαν ἤδη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου. Ἐκβιαστικά μέτρα καθ' ὑμῶν ἄλλα ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμόν δὲν δύνανται νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Νήσου, οὐδὲ συμφωνοῦσιν ὅλαι εἰς τὸ νὰ τὸ δοκιμάσουν· καὶ ἀπὸ αὐτὸν δὲ τὸν ἀποκλεισμόν ἤρχισαν ἤδη νὰ κουράζωνται καὶ ἴσως ταχέως τὸν ἐγκαταλείψουν. Ἐκ τῆς γενναίας λοιπὸν ἐπιμονῆς Σας κατὰ τὴν κρισιμοτάτην ταύτην στιγμὴν ἐξαρτᾶται ἡ ἔνωσις καὶ εἰς ταύτην ἐπιμείνατε ἀνευδότως, καθότι ἡ ἐπιτυχία Σας εἶναι πλέον ζήτημα ἡμερῶν.

Πρὸ παντὸς προσέξετε μὴν ἐπιρρεασθῆτε ἐκ τῆς ἰδέας τῆς Ἡγεμονίας· οἰσοδήποτε καὶ ἂν Σας συμβουλευέσῃ, οἰσοδήποτε καὶ ἂν Σας προτρέψῃ νὰ τὴν δεχθῆτε, γνωρίζετε ὅτι δὲν εἶναι φίλος τῆς Κρήτης.

Παρακαλῶ αἱ σκέψεις μου αὐταὶ ν' ἀνακοινωθοῦν.

Ἀθῆναι 14 Μαρτίου 1897

Στέφανος Σκουλούδης

* *

Χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ταῦτα ὁ Ἰωάννης Σκαλισσοῦνης ἔγραφεν:

«Ὅτε κατὰ 1879 κατευθυνόμεν εἰς Κρήτην, ἀπήντησα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον εἰς ὃ κατοικῶ σήμερον τὸν κ. Σκουλούδην. Μακρὸν μὲ αὐτὸν ἔκαμα διάλογον καὶ ζωηρὰν συζητήσιν. Ἐθεώρει ὅτι πᾶσα ἐπὶ τὰ βελτίω μεταβολὴ ἐν Κρήτῃ εἶναι ἐθνικῶς ἐπιβλα-

βής! Τοιαύτην εἶχε τότε πολιτικὴν καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν
Ἐξωτερικῶν. . .

Σύρος 23 Ἀπριλίου 1897

Ἰ. Σκαλτσούνης

*
* *

Αὗται ἦσαν αἱ σκέψεις τῶν ἐπισήμων κύκλων τῆς Ἑλλάδος. Περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν ἑκατομμυρίων τοῦ ὁ Σκουλούδης συμβουλεύει τοὺς Κρητας ν' ἀποθάνωσιν ἐξ ἀσπιτίας λόγῳ τότε τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἀκουσίως ἐνθυμεῖται τις τὸ κλασικόν: «ἢ νὰ νικήσωμεν ἢ ὅλοι νὰ ἀποθάνετε». Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς Κρητας ὁσάκις ἤκουον τὰς συμβουλὰς τῶν Διπλωματῶν τῆς Ἑλλάδος! ἐπιστοποιήθη κατ' ἐπανάληψιν ὅτι ἦσαν *ἀνόητοι*.

*
* *

Ὁ Σκαλτσούνης ἐλπίζων ὅτι τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς εὐχάριστον θέσιν, ἔγραφεν ἐκ Σύρου ἔνθα εἶχε καταφύγει:

Ἐν Σύρῳ 31 Μαρτίου 1897

Φίλτατέ μοι Παρθένιε

. . . Ἡ φιλιότη Κρήτη ἀναγεννᾶται. . .

Καὶ σεῖς μὲν κατ' ὄλας τὰς φάσεις τῶν περιόδων τῶν αἱματηρῶν συγκρούσεων καὶ τῶν εἰρηνευτικῶν ἔργων εἰργάσθητε ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν πατριωτῶν, ἐγὼ δ' ἔλαβον μέρος καὶ συνειργάσθην τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1866, εἶτα δὲ διὰ τῆς πρὸς με ἀδιαιπτώτου ἐμπιστοσύνης Σου καὶ πεποιθήσεως ὅτι ἡδυνάμην νὰ δράσω ἔτι ὑπὲρ τῆς Κρήτης, εἰργάσθην ὅπως ἀναλάβω τὴν σύνταξιν τῆς πρώτης τῆς νήσου ἐθνικῆς νομοθεσίας. . . .

Ἐπὶ τέλους τῇ προτάσει Σου καὶ τῇ ἐμῇ ἐπιθυμίᾳ συνειργάσθην καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν. . .

Ἐν Τεργέστῃ ὀλίγα παρῆλθον ἡμέραι χωρὶς νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ Κρήτης, ἐνθυμοῦμαι δὲ πάντοτε τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην δι' ἐμὲ ἐποχὴν, ὅτε μᾶς ἐμυκτήριζον πάντοτε τὴν ἐσπέραν οἱ φίλοι καὶ οἱ τῆς ἐμῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐν, ἔχομεν ἀντικείμενον ὀμιλίας—
τὴν Κρήτην. . .

Διαρκοῦντος τοῦ μακροῦ βίου μου εἰργάσθην καὶ εἰργάσθην πολὺ, ὑπὲρ τῶν ἐμῶν ὑποθέσεων, ὑπὲρ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως

μου, ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Πανταχόθεν μὲ κατέκλυσαν αἱ λύπαι, ἡ ἀγνωμοσύνη, ἡ ἀδιαφορία. Οἱ Κρητες μόνου διετήρησαν ἀμετάβλητον τὴν πρὸς με ἀγάπην των καὶ μοί ἀπέδειξαν ὅτι διετήρησαν ζωηρὰν μνήμην τῆς μικρᾶς μου ὑπηρεσίας. . .

Ὁ φίλος Σου

Ἰ. Σκαλτσούνης

Τεργέστη 5 Ἀπριλίου 1897

Ἀγαπητέ μου Παρθένε

Δὲν ἐβελτιώθησαν τὰ πράγματα, ἀφ' οὔτου σοὶ ἔγραψα τὸ ὕστατον. Τὸ μωρὸν κίνημα τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρίας ἐγέννησεν ἀληθῆ καταφορὰν. Ἀγγλικά φύλλα ἀποκαλοῦσιν τὴν Ἑλλάδα ἀνανδρον καὶ ῥαδιοῦργον. Φαντάσου πλέον τὰ ῥωσσικά, γερμανικά καὶ αὐστριακά! Δὲν θέλομεν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὴν Εὐρώπην διέπουσι κατ' οὐσίαν αἱ ἀρχαὶ τοῦ 1821 καὶ ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρία κρίνεται, ὡς ἐκρίνοντο ἐπὶ Μεττερνίχου οἱ Καρβονάροι!...

Μὲ τρεῖς μεραρχίας δὲν θὰ λύσωμεν τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Αἱ αὐτοκρατορίαι τὸ εἰσεύρουν καὶ ὁ Γουλιέλμος ἐξωθεῖ τὸν Σουλτάνον εἰς ἐπίθεσιν, μετὰ τῆς βεβαιότητος ὅτι θὰ ἠττηθῶμεν καὶ θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ στέρξωμεν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Βάσσου ὡς ὄρον εἰρήνης, ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ Κρήτη θὰ χαθῆ εἰς τὰ σύνορα, ἐνῶ ἄνω τῆς μωρᾶς ταύτης περιπλοκῆς, ἦν ἐπήνεγκον αἱ φωνασκίαι τῶν τριόδων, θὰ ἐσώζετο καθ' ἑαυτὴν ἐνδόξως, καὶ θὰ ἐκράτυνε τὸν Ἑλληνισμόν.

Ἀπορῶ ἐπὶ τῇ ἀνανδρίᾳ τῶν φρονέμων.

Ἰκετεύω τὸν Γαβριηλίδην ν' ἀντεπεξέλθῃ πρῶτος—ἀλλὰ φοβεῖται διὰ τὰ πειστήρια του. (1) Καὶ ἀπατῶμεν ἐν γνώσει τὸν Λαὸν καὶ τρέφομεν αὐτὸν δι' ὀνείρων μεγαλείου καὶ δόξης, ἐξ ὧν ἡ ἀφύπνησις θὰ εἶναι φοβερά! Αἱ μεγάλαι κεφαλαὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἔπλασαν τὸ δίλημμα, πόλεμος ἢ ἐπανάστασις! Ἀλλὰ θὰ φέρουν καὶ πόλεμον καὶ ἐπανάστασιν, διότι, μετὰ τὴν ἦτταν, ἡ ὄργη Λαοῦ ἀπαιδεύτου, θὰ ζητήσῃ ἐξίλαστήρια θύματα κατ' οἶκον. Ὅπωςδὴποτε δὲν ὑπάρχει καιρὸς διὰ χάσιμον. Ἡ Ἰλαροτραγωδία τῶν συνόρων πρέπει νὰ περατωθῇ διὰ ταῦτοχρόνου ἀφοπλισμοῦ, οὐδετέρας ζώνης, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγγλικῆς προτάσεως **καὶ νὰ**

1) Ἄλλοτε διαδηλωταὶ ἔσπασαν τὰ πειστήρια τῆς «Ἀκροπόλεως».

χωρισθῆ τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Ἡ σύνταξις τοῦ Κρητικοῦ πολιτεύματος παρέχει τὸ μέσον εἰρηνικῆς λύσεως, ἀνοίγουσα ὀπισθίαν θύραν εἰς τὴν ἀνίδρυσιν ἐξουσίας Ἑλληνικῆς. Μὲ τὸ *non possumus* θὰ τὰ χάσωμεν ὅλα, θὰ καταστραφῶμεν ὀλικῶς καὶ ἠθικῶς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποζημιώσεως. Καὶ ὁ Ρουδίνης καὶ ὁ Βενόλας καὶ ὁ Κουρζῶν ὑπηνίχθησαν ὅτι ἐπὶ ἐλλόγου βάσεως θὰ παρεῖχον ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄς τοὺς ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ! Ἄς παύσωμεν ἐλπίζοντες εἰς συμπαθείας Λαῶν! Ἀληθῆς δύναμις εἶναι ἡ κοινὴ γνώμη μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τῶν ἀνοησιῶν, ἅς διαπραττομεν, διὰ τῶν λόγοις μᾶλλον ἢ ἔργοις προκλήσεων, διὰ τῆς ἀπιστεῦτου ἀδρανείας τῶν διπλωματῶν μας, ἀφυπνίζεται, ἀπίστευτον εἰπεῖν, ὁ φιλοτουρκισμός. Ὁ Γεννάδιος ὕβρισε διὰ τῆς «Ἀτλαντίδος» ὄχι μόνον ἐμέ, ἀλλὰ καὶ τὸν μακαρίτην πατέρα μου—εἶναι ὅμως δυστύχημα ὅτι δὲν εἶναι Πρέσβυς ἐν Λονδίῳ. Μόνος αὐτὸς ἠξεύρει καὶ τί πρέπει νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ πῶς τοιαύτη δύναμις δὲν ἔπρεπε νὰ μένῃ εἰς τοιαύτας στιγμὰς ἀχρησιμοποίητος, καίτοι καὶ ὡς δημοσιογράφος ἐργάζεται χρησιμώτατα.

Τὸ καταιβατὸν εἶναι, Παρθένιε, ὅτι χειροτερεύομεν πολὺ τὴν θέσιν μας κατὰ πάντα τρόπον, ὅτι, ἀπειλοῦντες ἐπιμόνως τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, ἣν δὲν ἔχομεν τὴν δύναμιν νὰ ταράξωμεν, βαίνομεν πρὸς νέον 1886, ὅτι χάνομεν εἰς τὰς σύνορα τὰς συμπαθείας, ἅς ἀπεκτήσαμεν ἐν Κρήτῃ, καὶ ὅτι κατήντησε νὰ κυβερνώμεθα ἀπὸ τὸν Γούσιον καὶ τὴν «Ἐστίαν».

Σὸς ἐκ καρδίας

Βυζάντιος

Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος

Ὁ πόλεμος ἐκηρῦχθη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας· οὐδεμίαν πιθανότην ἐπιτυχίας ὑπῆρχε· τὰ πάντα ἦσαν σκοτεινά, ἀποπνέοντα ἀπόγνωσιν. Ἐπὶ τέλους ἠττήθημεν ὡς ἦτο φυσικόν.

Τεργέστη 3 Μαΐου 1897

Παρθένιε

Σοὶ γράφω γεροντότερος κατὰ δέκα ἔτη. Εὐρέθην εἰς τὴν θέσιν ἀνθρώπου, ὅστις ἔβλεπε τὴν βεβαίαν καταστροφὴν καὶ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὴν προλάβῃ, τῶρα δὲ ὅτε ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή,

κατεβλήθην περισσότερον τῶν προκαλεσάντων αὐτήν. Πλήν τῶν ὄσων ἔγραψα καὶ ἐτηλεγράφησα πρὸς σέ, ἔγραψα καὶ ἐτηλεγράφησα εἰς πολλοὺς τῶν δυναμένων. Μὲ περιέπαιζον ὡς μεμψίμοιρον, ἐξαναμωραμένον καὶ «ἀγνοοῦντα τὴν Ἑλλάδα». Φεῦ! τὴν ἐγγώριζα καλύτερα των. Ἔγιναν ἴσως δὲν τὸ ἀμφισβητῶ καὶ σφάλματα στρατηγῶν. Ἄλλ' οἱ χίλιοι, οἱ λιπυτακτήσαντες τὴν *προτεροαίαν* τῆς μάχης ἐκ τῆς Μεραρχίας Μαυρομιχάλη, ἀποδεικνύουν ὅτι ἐσφαλμένη σωματικὴ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀκόμη ἀγωγὴ, ἐχαλάρωσε τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ Ἔθνους. Τὸ μόνον κατόρθωμα τοῦ Σμολένσκη εἶναι ὅτι ἡ ταξιαρχία του δὲν *ἐφυγε προτροπάδην*. Ἄλλως οὐδὲν ἔπραξε καὶ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξη τὸ ἀξιοσημείωτον. Οἱ ἀγύρται τῶν Ἀθηνῶν φροντίζουν ἀπὸ τοῦδε νὰ ἐτοιμάσουν ψευδῆ ἱστορίαν τοῦ πολέμου, διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀήττητοι καὶ νὰ ἐκθρέψουν ὀλεθρίαν ἐθνικὴν οἴησιν· τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἠττήθημεν αἰσχωρῶς.

Δὲν γράφω εἰς τὴν «Ἡμέραν» δ,τι φρονῶ διότι λυποῦμαι τοὺς ἀθλοῦς Ἑλλήνας τῆς Ἀσίας, τῆς Βουλγαρίας, ἀγωνιῶντας ἀντόχημα. Καὶ τώρα ἔρχονται αἱ συνέπειαι, οἱ ὄροι τῆς εἰρήνης, τὰ λύτρα, ἡ διαρρῦθμισις τῶν συνόρων, αἱ ἐγγυήσεις τῆς καταβολῆς τῆς ἀποζημιώσεως. Ὁ ἄφρων καὶ δημοκοπούμενος λαὸς δὲν ἐννοεῖ ἀκόμη τὴν ἀληθῆ θέσιν καὶ θὰ ἐπιμείνη ἕως οὔ φέρη τοὺς Τούρκους εἰς τὰς Ἀθήνας. Τίς ἀνόρθωσις θὰ εἶναι πλέον δυνατὴ; Πῶς θὰ ὑπάρχει βασιλεία τόσον ἐξευτελισθεῖσα; Τὸ κατ' ἐμέ, διατελῶ εἰς τόσῃ ἀπόγνωσιν, ὥστε ἀπεράσισα ν' ἀφήσω τὴν «Ἡμέραν» καὶ νὰ ζήσω εἰς κανὲν χωρίον ἀναχωρητῆς τὸ ὀλίγον, ὅπερ μοι ἀπέμεινε νὰ ζήσω. Ἡξεύρεις κανένα νὰ θέλῃ νὰ τὴν ἀγοράσῃ; Εἶναι ἐπικερδῆς, ἀφοῦ, ὡς γνωρίζεις, συντηρῶ οἰκογένειαν, ἔχει δὲ γόητρον ὅσον οὐδέποτε. Θὰ τὴν ἠγόραζεν ὁ Λάμπρος; Περὶ Κρήτης εἶμαι σύμφωνος.

Ἄφοῦ ὅμως ἡ Ἑλλὰς κατεστράφη ἔστω καὶ μωρῶς χάριν τῆς ἐνώσεως, δὲν πρέπει ν' ἀποδειχθῇ ὅτι δικαίως διεβάλλοντο τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ὡς στρεβλοῦντα καὶ βιάζοντα τὴν θέλησιν τῶν Κρητῶν, Δὲν συνιστῶ βεβαίως ἀντίστασιν μέχρις ἐσχάτων, ἀλλὰ χάριν τῆς τιμῆς, πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ συζήτησις περὶ αὐτονομίας, πρέπει νὰ προηγηθῇ ἐπίδειξις τις ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ οἱ γνήσιοι Κρητες θὰ δηλώσωσιν ὅτι ὁ πόθος των εἶναι ἡ

ἔνωσις. Ἐφοῦ ἀποκρουσθῆ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, νὰ ὑποκύψωσιν, ἀλλ' ἐπιφυλάσσοντες τὸ μέλλον καὶ δεχόμενοι τὴν αὐτονομίαν ὡς μεταβατικὸν στάδιον. Ὁ ὅρος εἰς ὃν ἰδίως πρέπει νὰ ἐπιμείνητε εἶναι ἡ ἀνάκλησις τῶν τούρκων στρατιωτῶν **μέχρι τοῦ τελευταίου**. Το δάνειον ἐὰν γείνη ἄνευ ξενικοῦ ἐλέγχου θὰ σπαταληθῆ. Ἐυρωπαϊκὴ τις ἐπιβλεψις θὰ εἶναι διὰ πολὺν καιρὸν ἀναγκαία. Ὁ Σκαλτσούνης πρέπει βέβαια νὰ εἶναι ὁ ὀδηγὸς καὶ πατήρ. Ἐὰν ἦτο δέκα ἔτη νεώτερος καὶ ἐφοβεῖτο ὀλιγώτερον τὰς πατσαβούρας, αὐτὸς θὰ ἦτο καὶ κατάλληλος τῆς Ἑλλάδος ἀνορθωτῆς.

Ὁ ὡς ἀδελφός Σου

Βυζάντιος

*
**

Μετὰ τὴν μάχην Δρομονέρου ὁ Ἀρχηγὸς Κισάμου Ἀναγνώστης Μαρκουλάκης Ρενιέρης, ἔγραφε πρὸς τὸν Παρθένιον, συγγαίρων αὐτὸν διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀνδρείαν τῶν ἀνεψιῶν του Ἐμμανουὴλ (Μηχανικοῦ) καὶ Παναγιώτου. «Καὶ τὸ μὲν θάρος τοῦ Μανωλάκη ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἐκείνον ὅμως ποῦ ἐθαυμάσαμεν ὅλοι μας ἦταν ὁ μικρὸς Παναγιώτης(1). Αὐτὸς πετᾶ σᾶν τὸ πουλὶ δὲν καταλαβαίνει δὲ τί θὰ πῆ φόβος».

—Οὔτοι ἔλαβον ἐπίσης μέρος καὶ κατὰ τὰς μάχας, Ἁγιάς, Μαλάξης, Μεγάλων Χωραφίων. Περὶ τοῦ Μηχανικοῦ μάλιστα, εἶχε διαδοθῆ ἀναληθῶς, ὅτι εἶχε φονευθῆ.

*
**

Πρὸς τὸν Φίλιππον Δέλην

Α' Γραμματέα τοῦ Βασιλέως

Σεβαστέ μοι φίλε

Διατελεῖτε εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἐν γνώσει τῶν ἐπὶ τῆς Κρήτης ἀντιθέτων ἐνεργειῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κατόπιν τῆς δηλώσεως αὐτῆς ὅτι θέλει σεβασθῆ τὴν παρὰ τῶν Μ. Δυνάμεων κηρυχθεῖσαν αὐτονομίαν τῆς Κρήτης; Γνωρίζετε ὅτι μετὰ τὴν δῆλωσιν ταύτην, ἀπεστάλησαν εἰς Κρήτην παρ' αὐτῆς δύο ἀτμόπλοια ἀποβιβάσαντα μετὰ ἀλεύρων, ὄπλα καὶ πολεμοφόδια, τὴν δ' ἐσπέραν ταύτην ἐτοιμάζεται πρὸς ἀναχώρησιν καὶ ἕτερον διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν; καὶ τοῦτο ὅπως ὑποστηρίξουν τὴν ἔξακο-

1) Προξικεῖται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἐν Ἀθήναις Καλλιτέχνου χαρακτοῦ Παναγιώτου Κελαϊδῆ.

λούθησιν τῆς ἐνόπλου καταστάσεως τῆς νήσου ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος;

Δὲν δύναμαι νὰ Σᾶς ἀποκρῦψω ὅτι τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο μέτρον τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως προξενεῖ φρίκην εἰς τὸν ἀναλογιζόμενον τὰς συνεπείας τῆς ἀκατονομάστου ταύτης πολιτικῆς, ἥτις εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφύγῃ τῆς προσοχῆς τῶν ἐν Κρήτῃ Ναυάρχων διότι κατὰ τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν τελευταίων πολεμοφοδίων εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἐπαρχίας συνέβησαν αἱματηροὶ διαπληκτισμοί, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ἐγένοντο γνωστοὶ εἰς τοὺς Κυβερνήτας τῶν ἐκεῖ περιπελούντων Γαλλικῶν πολεμικῶν.

Κατὰ τὶ διαφέρει ἡ ὑποστήριξις τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτῃ, ἀπὸ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἥτις ἔδωκεν τὴν σοβαρὰν αἰτίαν εἰς τὴν Τουρκίαν, νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος;

Οἱ Κρηῖτες ἅπαντες—καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ ἐν Κρήτῃ—εἴμεθα σύμφωνοι ν' ἀπαιτήσωμεν τὴν ἐκ Κρήτης ἀναχώρησιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὡς πρῶτον δεῖγμα τῶν ὑποσχέσεων τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ἀμέσως νὰ συνεννοηθῶσιν οἱ Κρηῖτες μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Αὐτονομίας.

Ἀπέχω νὰ ὀνομάσω ἐν τῇ παρουσίᾳ μου, ὁποίαν εἰκόνα ἀξιοπιστίας παρουσιάζει ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις ἀπέναντι τῶν Μ. Δυνάμεων, ἐν ὧρα μάλιστα, καθ' ἣν ἐπικαλεῖται τὸ ἔλεος αὐτῶν, νὰ σώσῃσιν τὴν Ἑλλάδα, μὲ ὀλιγωτέραν ταπείνωσιν καὶ ζημίαν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς Τουρκίας. Δύναμαι ὅμως νὰ βεβαιώσω πάντα ἐπιθυμοῦντα νὰ μάθῃ τί συμβήσεται ἐν Κρήτῃ συνεπείᾳ τῶν ἀσυλλογίστων ἐνεργειῶν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως. **Ἐνῶ ὀφείλομεν ν' ἀφήσωμεν τοὺς Τούρκους νὰ κηρυχθῶσι μόνοι κατὰ τῆς Αὐτονομίας** καὶ νὰ ἐπιβαρυνθῶσιν οὗτοι ἀπέναντι τῶν Μ. Δυνάμεων, **ὠθούμεθα νὰ τεθῶμεν ἡμεῖς** ὑπὸ τὸ πρῶτον βᾶρος καὶ ὑπὸ τὰ ἐτοιμαζόμενα κατ' αὐτοῦ μέτρα τ. ἔ. τὴν κήρυξιν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ στρατιωτικοῦ Νόμου κατὰ παντὸς ἀνθισταμένου· μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι τοιαῦται ἐνεργεῖαι τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως δύνανται νὰ προκαλέσωσι καὶ ἐμφύλιον πόλεμον μετὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ συνεπῶς ἕκτακτα μέτρα τῶν Δυνάμεων, δι' ὧν ν' ἀποκλείσωσι τὴν Κρήτην τῆς ἤδη ἡσφαλισμένης Αὐτονο-

μίας και ν' απομακρύνωσι ταύτην, τῆς ἐλπιζομένης ἐν προσεχῇ μέλλοντι ἐθνικῆς ἐνότητος.

Ἦθελον ἀδικήσῃ ἑμαυτὸν ἄν και πρὸς στιγμὴν ἔστω ὑπέθετον ὅτι ἡ ἀποστολὴ πολεμοφοδίων εἰς Κρήτην γίνεται ἐν γνώσει τοῦ Σεπτοῦ ἡμῶν Βασιλέως· διὰ τοῦτο ἐτόλμησα μετὰ συνεννοήσιν και ἄλλων συμπατριωτῶν μου νὰ Σᾶς γράψω τὴν παροῦσαν, με τὴν θερμὴν παράκλησιν ν' ἀναγνώσετε ταύτην εἰς τὴν Α. Μεγαλειότητα. Ἐπειδὴ δ' ἔχομεν ἀπόφασιν νὰ μεταβῶμέν τινες ἐξ ἡμῶν εἰς Κρήτην, ὅπως προλάβωμεν νέας καταστροφάς, και ἔχομεν ἀνάγκην, ὅσον και καθῆκον νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὰς Βασιλικὰς αὐτῆς συμβουλίας, νὰ παρακαλέσητε τὴν Α. Μ. ἐκ μέρους μου, ὅπως εὐδοκήσῃ και με δεχθῆ εἰς ἀκρόασιν, ἵνα και ἐκτενέστερον ἐξηγηθῶ, και τὰς διαταγὰς Αὐτοῦ λάβω.

Ἀναλογίζομαι τὰς πολλαπλᾶς ἀσχολίας τῆς Α. Μ., ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς τὴν Κρήτην βασιλικῆς Αὐτῆς εὐνοίας και ἀγάπης, ἣν ἐπὶ τοσοῦτον με διεβεβαίωσε κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸς Αὐτὸν παρουσίαν μου, ἀρύομαι τὸ θάρρος νὰ νομίζω ὅτι ἐν τῶν πρώτων μελημάτων τῆς Α. Μ. εἶναι και ἡ ἡρωϊκὴ ἀλλ' ἀτυχῆς Κρήτη, τῆς ὁποίας ἤδη ἐπικεῖται ἡ διαρρῦθμισις και ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε, ὀφείλομεν νὰ ἔχομεν ὡς ὀδηγὸν τὰς διαταγὰς τῆς Α. Μ.

Πέπεισμαι ὅτι θέλετε ἀναλογισθῆ τὴν δεινὴν θέσιν εἰς ἣν περιερχόμεθα ἔνεκεν τῶν τελευταίων ἐνεργειῶν τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως και ὅτι ὀφείλομεν νὰ προλάβωμεν δεινὰ διὰ τὰ ὁποία μετ' ὀλίγον μόνον Ἱερεμιάδας θέλει μείνη ἡμῖν νὰ ψάλλωμεν.

Πειραιεὺς 15 Μαΐου 1897

Παρθένιος Κελαῖδης

* *

Ὡστε και πάλιν ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐκ τῆς μωρᾶς και βλακώδους αὐτῆς πολιτικῆς.

* *

Ὁ Παρθένιος ἐδίδασκε τοὺς συνεπαρχιώτας του:

Πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἐπαρχίας Σφακιῶν

Ἀγαπητοί

Δὲν ἦτο δύσκολον νὰ προῖδη τὸ ἀποτέλεσμα τῶν σημερινῶν ἀγώνων, πᾶς ἄνθρωπος γνωρίζων ὁποσδήποτε τὰ πράγματα

καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἠνωμένης Εὐρώπης, ὡς πρὸς τὴν Κρήτην, τῆς ὁποίας ἡ Γεωγραφικὴ θέσις κατὰ δυστυχίαν τῶν Κρητῶν, συνδέεται μὲ πολιτικὰ συμφέροντα τῶν πλείστων ἐκ τῶν Μ. Δυνάμεων, τὰ ὁποία πάντοτε καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος παρηγκώνισαν τοὺς ἔθνικοὺς πόθους τῶν Κρητῶν καὶ ἔματαίωσαν τὰς ἀνυπολογίστους αὐτῶν θυσίας, ἐνῶ ἐδικαιοῦντο πρὸ παντὸς ἄλλου ἀγωνισθέντος Χριστιανικοῦ λαοῦ, νὰ ἰκανοποιηθῶσιν ἐπαξίως τῶν ἀγώνων τῶν διὰ μόνης τῆς μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος ἐνώσεως τῆς Κρήτης.

Τὰ συμφέροντα ταῦτα ὑπερίσχυσαν καὶ εἰς τὴν σημερινὴν περίστασιν καὶ ἰδοὺ, ὑπὸ τὸ ψευδὲς πρόσχημα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἀπεκλείσθη ἡ ὀριστικὴ ἐνώσις τῆς Κρήτης παρ' αὐτῶν—ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς λέγουσι—καὶ ὁ Κρητικὸς Λαὸς εὐρίσκεται εἰς τὸ τρομερὸν δίλημμα: ν' ἀρηφίση καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του, ἂν ἐπιμείνῃ εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνώσεως, ἢ νὰ συντροφεύσῃ μετὰ τῆς ἀποδειχθείσης καὶ ἀναγνωρισθείσης ἀνδρίας του, τὴν φρόνησιν, καὶ ὀδηγηθῆ τι πρέπει νὰ πράξῃ ἀπέναντι τῆς ἠνωμένης Εὐρώπης.

Οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ διαμφισβητῶν τὴν αὐταπάρνησιν ἡμῶν τῶν Κρητῶν καὶ τὰς μεγάλας θυσίας, ἅς μετὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ὑπέστημεν, ὑπὲρ τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ἐνότητος. Ἄλλ' οὐδ' ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι ἡ ἔλευθέρα πατρις συνεμερίσθη τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν δι' ὅλων τῶν μέσων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ, εἰς αἷμα καὶ χοῆμα, ἐσχάτως μάλιστα καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς ἔθηκεν ἐν κινδύνῳ, καὶ τὰς συμφορὰς τοῦ πολέμου ὑπέστη καὶ ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν θέλει ἐπιβαρύνεται ἐκ τῶν συνεπειῶν τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου, ὃν ἀνέλαβε μόνον καὶ μόνον ὅπως ἀποσπάσῃ τὴν Κρήτην ἀπὸ τῆς Τουρκίας. Ἄν ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλλάδος, νὰ μὴν παραδεχθῆ τὴν αὐτονομίαν τῆς Κρήτης, τὴν ἀποφασισθεῖσαν παρὰ τῶν Μ. Δυνάμεων, ἀλλὰ νὰ προτιμήσῃ τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ εἶναι βεβαία περὶ τῆς νίκης, ἐλήφθη καλῶς, τοῦτο δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ τὸ ἐξετάσωμεν, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ συμμερισθῶμεν τὴν λύπην τοῦ ὅλου ἔθνους καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὸ ἔλεος τοῦ ὑψίστου ὅπως καταστήσῃ ἡμᾶς προσεκτικοὺς εἰς τὸ μέλλον ἵνα δυνηθῶμεν καὶ ἐκπληρώσωμεν τὸν προορισμὸν ἡμῶν ὡς ἔθνους.

Ἦδη ἐρωτᾶται: τί ὀφείλει νὰ πράξῃ ἡ Κρήτη μετὰ τὴν λυπη-

ράν ἔκβασιν τοῦ πολέμου; μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἀναγνώρισιν τῆς αὐτονομίας καὶ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἑλλ. στρατοῦ τῆς κατοχῆς; Ἐναπόκειται εἰς τὴν φρόνησιν τῶν Κρητῶν ν' ἀπαντήσωσι. Δὲν ἐδίστασα, πρὸ πολλοῦ, νὰ λέγω εἰς τοὺς ἐρωτῶντάς με Κρητὰς καὶ εἰς τοὺς Σφακιανοὺς ἐμπιστευτικώτερον, ὅτι πρέπει νὰ παρασκευασθῶμεν εἰς δευτέρην, παρὰ τὴν ποθητὴν ἔνωσιν, λύσιν. Σφακιανοὶ δὲ ἄξιοι πίστεως μὲ διεβεβαίωσαν ὅτι διηρημενέυθησαν ἤδη εἰς τὴν Ἐπαρχίαν αἱ γνῶμαί μου αὐταί. Σήμερον δὲ ὅτε ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν ν' ἀκολουθήσωμεν ὑποδεικνύεται παρ' αὐτῆς τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, παρουσιαζομένης μοι εὐκαιρίας, γράφω τὰς γνώμας μου ταύτας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλετε λάβει τὴν ἐπιστολήν μου ἀσφαλῶς. (1)

Κατ' ἐμέ, δὲν ὑπάρχει λόγος, μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀναγνώρισιν τῆς αὐτονομίας τῆς Κρήτης, ν' ἀκροασθῶμεν συμβουλὰς παρ' ἀνθρώπων ἐπαγγελλομένων τοὺς πατριώτας, συμβουλὰς τὰς ὁποίας ἐλαφρῶς καὶ ἐπιπολαίως ἠκούσαμεν ἄλλοτε, καὶ ἀπωλέσαμεν περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐστοίχισαν εἰς τὸν Κρητικὸν Λαὸν ἀπὸ τοῦ 1841 καὶ μέχρι σήμερον, ἀνυπολογίστους θυσίας καὶ καταστροφὰς, τὰς ὁποίας ἠδυνάμεθα ν' ἀποφύγωμεν, χωρὶς νὰ ὑστερήσωμεν τῶν πρὸς τὸ Ἔθνος καθηκόντων ἡμῶν. Ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς βασιλευομένη, ἐλευθέρα καὶ Κράτος ἀνεγνωρισμένον, ἐθεώρησε συμφέρον καὶ καθῆκον ἀπαραίτητον νὰ ἐμπιστευθῆ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὰ συμφέροντά της εἰς τὰς Μ. Δυνάμεις τίνας λόγους ἰσχυροὺς ἔχουσιν οἱ συμβουλευόντες τοὺς Κρητὰς νὰ ἔξακολουθήσουν τὴν ἔνοπλον ἀντίστασιν καὶ νὰ μὴν παραδεχθῶσι τὴν μόνην ἐναπομένουσαν εἰς αὐτοὺς λύσιν τ. ἔ. τὴν αὐτονομίαν, ἀφοῦ μάλιστα ὑπόσχεται τοιαύτην ἡ Εὐρώπη, ἣτις αὐτονομία ὀλίγον ἀπέχει τῆς ἐνώσεως καὶ ἡ Τουρκικὴ ἔξουσία αἴρεται ἐντελῶς ἐκ Κρήτης; πολὺ δὲ περισσότερον καθ' ὅσον αἱ δυνάμεις; χαρακτηρίζουσι τὴν διδομένην ἡμῖν αὐτονομίαν, ὡς διευκολύνουσαν τὴν ποθητὴν ἔνωσιν;

Σὰς ἐπισυνάπτω σχέδιον ἀναφορᾶς πρὸς τοὺς Ναυάρχους; εἰς τὸ ὁποῖον, βλέπετε ὁποία σκέψις ἐπεκράτησε κατὰ τὰς συναντήσεις ἡμῶν μετὰ τῶν συμπατριωτῶν μας προκρίτων καὶ προσφύγων τοιοῦτον ἐδόθη καὶ εἰς τὴν συσταθεῖσαν ὑπὲρ τῶν Κρη-

1) Ἀπεστάλη διὰ τοῦ Γ. Δασκαλογιάννη.

τῶν ἐπιτροπῆν, ὡς ἡ συμφερωτέρα εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας γνώμη, δὲν γνωρίζω ὅμως ἂν ἡ ἐπιτροπὴ ἀρκεσθῆι εἰς τοῦτο ἢ θὰ τροποποιήσῃ τοῦτο κατόπιν συμβουλῆς τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, ἐξ ἧς ἀρέται τὰς ὁδηγίας αὐτῆς, αἱ ὁποῖαι δυστυχῶς ὡς ἔμαθον, εἰσὶν ὅμοιαι πρὸς τὰς τῶν προκατόχων αὐτῆς Κυβερνήσεων *αἱ ὁποῖαι ἐναυάγησαν πάντοτε ἡμᾶς, ἐντὸς τοῦ λιμένος.*

Ὁφείλομεν, ἀγαπητοὶ συμπολίται, νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τὸ Κρητικὸν ζήτημα σήμερον, *ἔπαυσε νὰ εἶναι ζήτημα ἑλληνοτουρκικὸν καὶ εἶναι ζήτημα καθαρῶς Εὐρωπαϊκόν.* Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ παράτασις τῆς ἐνόπλου καταστάσεως ἐν Κρῆτῃ δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀνυπολογίστους κινδύνους, νὰ ἐπιφέρῃ τὴν κήρυξιν στρατιωτικοῦ Νόμου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐφαρμογὴ θ' ἀναγκάσῃ τοὺς Κρῆτας νὰ ὑποταχθῶσι εἰς δικτατορικὰς διαταγὰς ἐνὸς ναύαρχου ἢ ἐνὸς στρατηγοῦ καὶ χωρὶς ἡ ἀντίστασις αὐτῶν νὰ ὀφελήσῃ ποσῶς τὴν Ἑλλάδα, μᾶλλον δὲ θὰ βλάβῃ αὐτὴν ὡς κακόπιστον, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀναγνωρίζει τὴν αὐτονομίαν τῆς Κρήτης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποδαυλίζει ἀντίστασιν τῶν Κρητῶν κατὰ τῆς θελήσεως τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης, εἰς ἡμᾶς ἐπιβάλλει, τὸ ἀληθὲς συμφέρον τοῦ ἔθνους, *νὰ μὴν ἐπιτρέψωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ματαιώσῃ τὴν διδομένην πρὸς ἡμᾶς Ἀυτονομίαν,* καὶ ἐπαναλάβῃ τὸ μέγα σφᾶγμα, ὅπερ διέπραξε, μὴ παραδεχθεῖσα πρὸ τριῶν μηνῶν τὴν αὐτονομίαν, ἀλλὰ *προκαλέσασαν ἀφρόνως πόλεμον,* μὲ τὸν ὁποῖον ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸ μέγα γόητρον καὶ τὸν ἔπαινον τὸν ὁποῖον ἀπέκτησε, τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἀποτολήσασα ν' ἀποστείλῃ στρατὸν εἰς Κρῆτην καὶ διὰ τοῦ στόλου τῆς νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐκρημνίσθη μὲ τὸν πόλεμον ἐκ τοῦ ὕψους, εἰς ὃ ἀνέβη, μόνον ὅπως ἀνυψώσῃ τὴν καταπεσοῦσαν Τουρκίαν καὶ ν' ἀναδείξῃ αὐτὴν βιώσιμον εἰς βάρος, ἅπαντος τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστιανισμοῦ.

Ὁ κομιστὴς τῆς παρουσίας θέλει Σᾶς ἀνακοινώσῃ καὶ προφορικὰς τινὰς ὁδηγίας μου.

Ἀντίγραφον καὶ τῆς παρουσίᾳ καὶ τοῦ συνημμένου σχεδίου παρακαλῶ ἀποστείλετε τῷ Ἁγίῳ Λάμπῃ καὶ Σφακίῳ καὶ εἰς ὅσους ἄλλους νομίζετε χρήσιμον.

Πειραιεὺς 18 Μαΐου 1897

Ὁ συμπολίτης Σας

Ἰεροθένης Κελεχ'ε'δῆς

Υ.Γ. Εὐτυχῶς ἡ νέα Ἐπιτροπὴ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, περὶ

ἧς ὁμιλῶ ἀνωτέρω ἀφ' οὗ ἀνέγνωσε τὸ ἀντίγραφον τοῦ ἐσωκλείστον, εὔρεν αὐτὸ κατάλληλον πρὸς τὰς περιστάσεις, ἐδήλωσε δ' ὅτι δὲν ἔχει νὰ προσθήσῃ τίποτε, ἄλλωστε ἡ ἀρμοδιότης αὐτῆς ἐπεκτείνεται μόνον ὅπως συνδράμῃ τοὺς πρόσφυγας.

Προσέξτε ἐπομένως μήποτε σταλῶσιν αὐτοῦ ἐπιστολαὶ πλασταί, ἐξ ὀνόματος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, διότι τοιαύτας δὲν θέλει στείλει· ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη εἶναι ἐσχηματισμένη ἀπὸ τὸν κ. Λεωνίδα Δεληγιώργην καὶ ἄλλα πρόσωπα, ἐξ ὧν τινὰ δὲν εἶναι καὶ ἀκίνδυνα καὶ ἀπατεῖται μεγάλη προσοχή, διότι ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν *μυστικὴν Ἐθνικὴν Ἐταιρίαν ἢ ὁποῖα ἔφερε τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν σημερινὴν ἀθλίαν κατάστασιν.*

Π. Κ.

Τὸ σχέδιον τοῦ ψηφίσματος περὶ τοῦ ὁποίου ἀναφέρει — καὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἔχομεν ἀντίγραφον κρίνων ὁ Βυζάντιος ἔγραφε:

... Πληροῖ τοὺς ἀπαραιτήτους ὁρους εὐσχίμου ἐκδηλώσεως πίστεως καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἰδέαν. Μετὰ τὸν τύπον τοῦτον, ἄς ἀρχίσῃ ἡ πρακτικὴ ἐργασία.

Εἰκάζω διὰ τὴν ἐνέπνευσιν τὸ σχέδιον τοῦ Συντάγματος, ὅπερ ἐτηλεγράφησε ὁ Βούρκιτ, ἀλλ' εἰς ὃ ὁ «Χρόνος» θέλει νὰ προστεθῶσι διατάξεις ἐξασφαλίζουσαι τὴν μειονότητα. Καὶ ἐγὼ θὰ ἐπεθύμουν νὰ εἶναι πλεόν δικτατορικὴ ἢ ἐξουσία τοῦ Ἡγεμόνου, βραχύτατοι δ' αἱ Σύνοδοι τῆς Συνελεύσεως. Τρέμω ὅμως τὰς κομματικὰς διαιρέσεις σας, μὴ, προῶρος ἐξαπτόμεναι, δώσουσιν ὅπλα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Κρητικῆς ἐλευθερίας. Νὰ ὑπάγῃς εἰς Κρήτην καὶ νὰ ὑπάγῃς ὧ; ἀπόστολος εἰρήνης; καὶ συνδιαιταγῆς. Σᾶ; δίδεται μοναδικὴ εὐκαιρία ν' ἀνιδρύσετε πολιτείαν ἐλευθέραν, χρηστὴν καὶ εὐήμεροῦσαν. Ἐὰν δὲν τὸ κατορθώσετε, θὰ εἴσθε καὶ Σεῖς ἄξιοι τῆς τύχης: Σας, ὡς ἡμεῖς. Οἱ ἐν Ἑλλάδι πρέπει νὰ Σᾶς ἀφήσουν ἡσύχους καὶ χαίρω πολὺ ὅτι συνελήφθη ὁ Μάνος.

*
**

Ἐπιστολά;, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ὡς ἄνω πρὸς τοὺς Σφακιανούς, ἀπέστειλε πρὸς πλείστους ὄσους π. χ. τὸν Χρῆστον Γ. Κ. Βολουδάκην, Μάρακαν ἀρχηγὸν Κυδωνίας, ἰατρόν Κατζουράκην εἰς Ἀλικιανοῦ, Ἀνδρέαν Καπετανάκην ὀπλαρχηγὸν εἰς Γριμπιλιανὰ Κισιάμου διὰ τῶν ὁποίων ἐξώρριζεν αὐτοὺς νὰ μὴ γείνουν ὄργανα ἀφρόνων προκτόρων, τῆς ὀλεθρίας Ἐθνικῆς Ἐταιρίας.

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἤρχισαν αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς

μορφῆς τοῦ πολιτεύματος, ὅπερ θὰ ἐδίδετο εἰς τὴν νῆσον καὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἡγεμόνος. Ἦρξαντο τὸν Μαΐον τοῦ 1897 καὶ ἑτεροματίσθησαν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1898 ἤτοι μετὰ συζητήσεις 18 ὄλων μηνῶν. Αἱ συζητήσεις ἐλάμβανον πλείστας ὄσας διακυμάνσεις καὶ χάριν τῆς ἱστορίας ἀναγράφομεν τινὰς ἐξ αὐτῶν:

Τεργέστη 17 Μαΐου 1897

Παρθένιε

Δὲν εἰμπορεῖς νὰ φαντασθῆς μετὰ ποίας ἀδημονίας μετέφραζα χθὲς τὴν «Σημαίαν» ἀναγγέλλουσαν ὅτι διορίζεται ὁ Βάττεμπεργ καὶ ὅτι θὰ εἶναι βασιλεὺς κατὰ πάντα πλὴν τοῦ ὀνόματος. Ἦδυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν ἠγεμόνα Ἑλληνα καὶ ἐμοχθήσαμεν, καὶ ἐκινδυνεύσαμεν, ἵνα φέρωμεν Γερμανὸν μισθοφόρον καὶ Μαυροβουνίαν! . .

Ὡστε δὲν ἐτελείωσαν Παρθένιε, τὰ βάσανα τῶν Κρητῶν καὶ θωρακίσου διὰ δυνάμεως πρὸς νέους ἀγῶνας διπλωματικούς ἐννοεῖται· τὸ πρῶτον ὅμως προσὸν διπλωμάτου εἶναι νὰ μὴν θυμῶνῃ καὶ σὺ βλέπω ὅτι εἶσαι πάντοτε εὐερέθιστος. Ὁ Ἄθως (1) δὲν εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνόχων, διότι εἰργάσθη, ἔδαπάνησεν, ἐκοπίασεν, ἐκινδύνευσεν ἐξ εἰλικρινοῦς ἐνθουσιασμοῦ, ἦτο δὲ φυσικὸν νὰ μὴν γνωρίζῃ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. **Βεβαίως** *ὅτι δὲν ὑπεκίνησεν αὐτὸς τὴν Κρητικὴν ἐξέγερσιν καὶ οἱ ἀληθεῖς ἔνοχοι εἶναι οἱ Τούρκοι ἐμπρησταὶ καὶ σφαγεῖς τῶν Χανίων.* Ἄλλως τε, ἡ ἐπέμβασις τῆς Ἑλλάδος ἐπέτυχε λαμπρῶς, τὸ ζήτημα ἐστράβωσεν, ἀφ' οὔτου ἐματαιώθη ἡ μέση λύσις, καὶ ἐματαιώθη φρικτὸν εἰπεῖν, διὰ τῆς «Ἐστίας» καὶ τοῦ «Ἐμπρός». *Ἄδόςω; θὰ πέσῃ ἡ δυναστεία ἐὰν στέρξῃ νὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὄροις.* Ὁ πόλεμος θὰ ὠφελήσῃ ἐὰν φέρῃ ἀλλαγὴν συστήματος. Διὰ τῶν Συνταγματικῶν τύπων οὐδὲν θὰ σωθῇ.

Σὸς

Βυζάντιος

Τεργέστη 3 Ἰουλίου 1898

Παρθένιε

Ἄρχομαι ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν. Ὁρμῶμαι ἐκ τῆς προϋποθέσεως ὅτι τὸ βασιλεῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ὑπὸ τὸ κρατοῦν σύστημα καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐπέλθῃ ριζικὴ μεταβολή. Ἐὰν ὁ Βα-

1) Ρωμάνος.

σιλεύς δὲν θέλη ν' ἀφήσῃ τὰς ἀνέσεις του, διὰ νὰ ἐργασθῇ, ἀπαραιτήτος ἀνάγκη νὰ βιασθῇ εἰς παραίτησιν καὶ εἶμαι πρόθυ- νὰ ἡγηθῶ. . . .

Ὅλα τὰ παραδέχομαι, ὅτι ὅμως δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὡς μέχρι τοῦδε κράτος, ὅπερ ἐβύθισαν εἰς τὸν μωρότατον καὶ ἐγκληματι- κώτατον πόλεμον, ἑκατὸν δημοκόποι, τοῦτο εἶναι ἀνήκουστον.

Ὡς πρὸς τὴν Κρήτην.

Μὴ διστάσετε ν' ἀποκηρύξετε δημοσίᾳ τὴν «**Ἐθνικὴν Ἐταιρίαν**». Τὶ δὲ νὰ εἴπη τις περὶ τοῦ Βάσσου, ὅστις ὠμίλησε πρὸς τὸν Ἄγγλον, ὡς ἐὰν *ἤθελε νὰ μὴν φύγουν ποτέ οἱ Τούρ- κοι*; Καὶ μὲ τοιαῦτα κεφάλια φανταζόμεθα ὅτι εἰμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ Ἑλλάς κοινοβουλευτικὴ! Ἄλλοῦ καὶ οἱ λοχίαι ἔχουν πε- ρισσοτέραν γνῶσιν.

Μὴ περιμένετε, πρὸς Θεοῦ, ὁδηγίας ἐξ Ἀθηνῶν! εἰμπορεῖτε μόνοι Σας νὰ καταρτίσετε ἐλευθέραν καὶ εὐνομουμένην πολι- τείαν ὑπὸ τὸν Δρὸς ἢ ὑπὸ τινά ἄλλον; Θὰ Σᾶς δοθῇ ἡ εὐκαιρία. Θὰ φανήτε ἀνίκανοι; Θὰ πέσετε ὑπὸ νέαν ὀριστικὴν δουλείαν.

Σὸς

Βυζάντιος

Τεργέστη 17 Ἰουλίου 1897

Ἡαρθένε

. . . Λάβετε τὰ μέτρα Σας οἱ Κρηῖτες καὶ ρυθμίσετε τὰ καθ' ὑμᾶς ἐπὶ τῇ βάσει ὅτι ἐν προσεχεῖ τοῦλάχιστον μέλλοντι ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι διὰ τολμήματα. Αἱ Δυνάμεις ἤρχισαν νὰ δυσθυμοῦν καὶ νὰ κουράζονται. Ἐὰν οἱ Χριστιανοὶ φανοῦν ἀδιάλλακτοι, προκλητικοὶ, ἀπαιτητικοί, θὰ ξεθυμάνουν κατ' αὐτῶν καὶ θὰ συμπράξουν μὲ τὸν Σουλτάνον· ἐὰν τοῦναντίον φανοῦν πρόθυμοι καὶ πλήρεις ἐμπιστοσύνης, ἐὰν τείνουν πρὸς τὸ θεαθῆναι χεῖρα φιλίας, πρὸς τοὺς Τούρκους, οὓς ἐξεργίζωσαν, ἡ ὀργὴ τῶν Δυ- νάμεων θὰ ξεσπᾷσῃ κατὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν Τούρκων. Ἡ στιγμή εἶναι κρίσιμος καὶ *παρακλιῶ δια Σοῦ, τοὺς ἀδελφοὺς Κρητας* νὰ μελετήσουν τοὺς λόγους μου, διὰ νὰ μὴ μεταμεληθοῦν ἀργά. Δὲν εἰμπορεῖς νὰ φαντασθῇ τί ἐν- τύπωσιν κάμνουν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ τηλ)τα ὅτι: «οἱ Ἐπαναστά- ται ἐπυροβόλησαν κατ' εὐρωπαϊκῆς περιπόλου». Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει (γελοῖα ὑποθέσει) ὅτι θὰ βιάσωμεν τοὺς Εὐρωπαίους, νὰ φύγουν,

θά ἔλθουν οἱ Τούρκοι καὶ ὄχι οἱ Ἕλληνες, οἵτινες *ὑπέβαλον παρλίτησιν* . . .

Ἐπεβλήθη ὁ ἔλεγχος!! τὸ μόνον κέρδος ἐκ τοῦ πολέμου. Ὅταν ἐπρότεινα νὰ στέρξωμεν οἰκειοθελῶς σκιὰν ἐλέγχου μὲ ἀπεκάλουν *προδότην*, ὁ δὲ ἀγαπητὸς Ρούκης μὲ ἠπείλει διὰ στερήσεως τῶν πολιτικῶν μου δικαιωμάτων! . . .

Σὸς
Βυζάντιος

Σύρος 1 Αὐγούστου 1898

«Πέλιτατε μοι Παρθένε»

. . . Πόσον λογίζομαι εὐτυχῆς ὅτι δὲν ἐμείναμεν μ' ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας ἀπέναντι τῆς παραλόγου ἐνεργείας ἐξ Ἀθηνῶν. Φαίνεται ἀληθῶς ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι φρενοκομεῖον ἀφοῦ καὶ λόγοιοι ἄνδρες συνερχόμενοι ἐργάζονται πρὸς παράτασιν τοῦ πολέμου! Ὡς γνωρίζεις ἐθεώρησα παραφρονοῦντας τοὺς ἐν Ἀθήναις, ἀπὸ τοῦ Μαρτίου, ἀλλὰ δὲν ἐφανταζόμην ὅτι ἡ παραφροσύνη θὰ διητηρεῖτο καὶ μετὰ τὰ δεινὰ τοῦ ἀπαισίου πολέμου. Ἴδου ἀπὸ τίνος κεφαλᾶς ἐξεπέμποντε συμβουλαὶ εἰς Κρήτην περὶ ἀντιστάσεως ἢ περὶ δολοπλοκιῶν.

Ὁ Σὸς
Ἰ. Σκαλτσούνης

Τεργέστη 16 Αὐγούστου 1897

Παρθένε

. . . Ἐνδέχεται νὰ βιασθῇ ὁ βασιλεὺς ν' ἀπέλθῃ ἐπὶ ὀλίγας ἐβδομάδας, ταχέως ὅμως θὰ ἐπανέλθῃ ἢ ἀνακαλούμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ μικρὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἢ ἐπαναφερόμενος ὑπὸ τῆς Εὐρώπης. Δὲν εὐρίσκομεν ἄλλην δυναστείαν καὶ δὲν δυναμέθα νὰ δημοκρατηθῶμεν περισσότερον τῶν τριῶν μηνῶν. Πᾶς ἄλλος ἡγεμὼν, ἔχων τὴν ἀσφαλῆ ταύτην ὑπόστασιν θὰ ἔκαμνεν ὅτι ἤθελεν. **Ἄλλ' ὁ ὀκνηρὸς καὶ ἀφιλότιμος Γεώργιος τρέμει πάντοτε μὴν ἀναγκασθῇ νὰ ἐργασθῇ.** Νὰ τὸν βιάσωμεν εἰς παραίτησιν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ μόνη λύσις. (Ἐξακολουθεῖ ἐκθέτων τὴν σοβαρὰν τροπὴν ἣν ἠκολούθησαν τὰ πράγματα)..

Καὶ ὅλα αὐτά, Παρθένε, ἔνεκεν τῆς κακούργου παραφροσύνης τῶν Ἀθηναίων.

Σὸς
Βυζάντιος

**Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς ἐκλεγείς πληρεξούσιος
Σφακίων κατήλθεν εἰς Κρήτην**

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων ἐξέλεξαν πληρεξούσιον τὸν Παρθένιον Κελαϊδῆν καὶ ἐάλουν αὐτὸν νὰ κατέλθῃ εἰς Κρήτην, οὗτος δὲ τοὺς εὐχαρίσει.

Πρὸς τοὺς Δηλάρχους τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων κ. κ. Στυλ. Γ. Τσιρινδάνην, Ἄνδ. Παπαδόπετρον, Εὐστρ. Σαβιολῆν, Ἰωσήφ. Οἰκονομάκην καὶ Ἐ. Μανουσομανωλάκην.

Κύριοι

Εὐχαρίστως ἔλαβον τὸ ἀπὸ 8 Ἰουνίου 1897 ἔγγραφον Ὑμῶν, δι' οὗ εὐηρεστήθητε νὰ μοι γνωρίσετε ἐξ ὀνόματος τῶν συνδημοτῶν Σας ὅτι ἐξελέγην πληρεξούσιος τῆς Ἐπαρχίας μας, ἵνα μετὰ τῶν λοιπῶν ἀντιπροσώπων τῆς Νήσου ἐργασθῶ πρὸς λύσιν τοῦ ὑφισταμένου Κρητικοῦ ζητήματος.

Εὐχαριστῶν Ὑμᾶς καὶ δι' ὑμῶν τὴν Ἐπαρχίαν διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μοι δεικνύει, διὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης, ἄν καὶ νομίζω ὅτι ἡ παροῦσα Γεν. Συνέλευσις, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ πράξῃ ὅ,τι ὁ πολυπαθὴς λαὸς τῆς Νήσου δικαιούται νὰ ἐλπίζῃ· οὐχ ἦττον θέλω προσπαθῆσθαι νὰ ἀνταποκριθῶ εἰς ὅ,τι τὸ καθήκον μοι ἐπιβάλλει καὶ αἱ περιστάσεις μοι ἐπιτρέφουν.

Διατελῶ κ. λ. π.

Πειραιεὺς 8 Αὐγούστου 1897

Ὁ Συνεπαρχιώτης Σας
Παρθένιος Κελαϊδῆς

Πρὸς τὸν Ξενοφ. Γ. Χατζηγηροράκην ἔγραφεν:

Ἀγαπητέ μοι

Ἐλαβον τὴν ἐπιστολήν Σας καὶ τὸ ἐκλογητήριον.

Δὲν παύω νὰ ἐργάζωμαι εἰς ὅ,τι δύναμαι οὐδὲ θὰ παύσω καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐνεργῶ εἰς ὅ,τι τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῆς Πατρίδος καὶ ἡ τιμὴ τῆς Ἐπαρχίας Ἡμῶν, ἀπαιτοῦσιν.

* *

Ἐσπευσε νὰ κανονίσῃ τὰς ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ ὑποθέσεις του εὐθύς δ' ἔπειτα κατήλθεν εἰς Χαλέπαν,

ὄθεν ἐπεμψε χαιρετισμὸν καὶ νουθεσίας πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς του.

Χαλέπα 4 Ὀκτωβρίου 1897

Πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἐπαρχίης Σφακίων

Τὴν παρελθούσαν Κυριακὴν ἦλθον εἰς Σούδα διὰ πολεμικοῦ Ἰταλικοῦ πρὶν ἀποβιβασθῶ εἶδον τὸν Ναύαρχον Κανεβάρο, ὅστις μ' ἐδέχθη πολὺ εὐγενῶς καὶ μὲ ἐφιλοξένησε. Συνωμιλήσαμεν διὰ μακρῶν περὶ τοῦ ζητήματος μας μ' ἐβεβαίωσε δ' ὅτι γνωρίζει, ὡς ἔλθων ἐσχάτως ἐξ Εὐρώπης, ὅτι αἱ Δυνάμεις θὰ λύσωσι τοῦτο κατὰ τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις. Δέν συνεφώνησαν εἰσέτι περὶ τοῦ διοριστέου προσώπου ὡς Διοικητοῦ. . .

Δέν ἔλειπεν ὅμως νὰ μοι εἶπη πολλὰ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ τόπου καταστάσεως, τῶν ἀγρίων ἀλληλοσκοτωμῶν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῆς τρομερᾶς ἐντυπώσεως τὴν ὑπόαν κάμνουν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, αἱ καταστροφαὶ τῶν ἐλαιόδένδρων (1) καὶ τὴν ἀνάγκην ὅπως παύσωσι πάντα ταῦτα, ὅπως μὴ ἀναγκασθῇ ἡ ἠνωμένη Εὐρώπη, νὰ λάβῃ μέτρα ἔκτακτα ἢ καὶ νὰ παραιτήσῃ τὴν Κρήτην εἰς χεῖρας καὶ πάλιν τῶν Τούρκων, μὴ ἔχουσα σὺδεμίαν ὄρεξιν νὰ θυσιάσῃ οὐδ' ἓνα ἔστω στρατιώτην, ὅπως ἐπιβάλλῃ διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς Κρητὰς τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν ὁποίαν τόσας ὑπέστησαν θυσίας καὶ τῆς ὁποίας, σήμερον, διὰ τῶν πράξεων των φαίνονται ἀνάξιοι. Πολλὰ δὲ μοι εἶπε καὶ περὶ τῆς Γεν. Συνελεύσεως, περὶ τοῦ πρωτοφανοῦς τρόπου τῆς ἐκλογῆς τῶν πληρεξουσίων, τοῦ μέχρι τοῦ γελοίου φθάνοντος ἀριθμοῦ αὐτῶν ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν καίτοι πολυαριθμῶν νὰ πράξωσι τὸ ἐλάχιστον καλὸν διὰ τὸν τόπον, μὴ ἔχοντες τὴν ἐλαχίστην ἐπιρροήν· ὅτι εἶναι ἀνάγκη ὁμονοίας καὶ σταθερότητος ἐκ μέρους λαοῦ καὶ Συνελεύσεως, ὅπως ἐνισχύσωμεν τοὺς φίλους μας καὶ ἀποσοβήσωμεν τὸν κίνδυνον, ὃν ἀκόμη καὶ σήμερον διατρέχει τὸ ζήτημα μας, ἐξ αἰτίας τῆς καθ' ἐκάστην, ἀξανομένης ἀναρχίας. Δέν ἠδύναντο ὡς—μοι εἶπε—ν' ἀναγνωρίσουν οἱ Ναύαρχοι ἐπισήμως, τοιαύτην ἐπαναστατικὴν Συνέλευσιν, τόσον ἀπρεπῶς καὶ ἀτάκτως σχηματισθεῖσαν· μετὰ πολλῆς ὅμως εὐχαριστήσεως ἔμαθον ὅτι ἐπῆλθεν ὁμόνοια μετὰ τῶν πληρεξουσίων ὅπως

1) Οἱ Χριστιανοὶ ἔκοπτον ἢ ἔκαιον τὰ ἐλαιόδενδρα τῶν Τούρκων, ὅπως οἱ τελευταῖοι εἶχον κόψει ἢ καύσει τὰ τῶν Χριστιανῶν.

συγκεντρωθῶσιν εἰς τι μέρος καὶ ἀπὸ κοινοῦ ὡς εἰς ἄνθρωπος συσχεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. . .

. . . Οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, τὰς αἰσιωτέρας παρέχοντα ἐλπίδας, ὅτε αἴφνης διεδόθη, ὅτι Συνεπαρχιωταὶ μᾶς τινες ἀντιθέτους ἔχοντες ἰδέας, ἐνεργοῦσι κατὰ τοιοῦτον τρόπον—ἐξ ἐσφαλμένου πατριωτισμοῦ κινούμενοι—ὥστε νὰ κινδυνεύωμεν νὰ παραστήσωμεν τὴν Κρήτην διηρημένην. (Ἐξακολουθεῖ ἐξορκίζων εἰς ὁμόνοιαν, ἀπαραίτητον στοιχείον ἐπιτεύξεως γενικοῦ σκοποῦ καὶ ἐκφράζει τὴν εὐχὴν ὅτι ἀναμένει νὰ λάβῃ διάψευσιν σχετικῶς μὲ τὰ διαδοθέντα).

Ἐπειδὴ ἡ διάρκεια τῆς ἐν Μυλοποτάμῳ συγκεντρώσεως τῆς Γεν. Συνελεύσεως δὲν θὰ διαρκέσῃ περισσότερον τῆς ἐβδομάδος, ἐκρίθη περιττὴ ἡ μετάβασις μου, ἀντιθέτως δὲ χρησιμωτέρα ἐνταῦθα. . .

Ὁ Συνεπαρχιώτης Σας

Παρθένιος Κελαϊδῆς

Ὁ Ἰ. Σκαλτσούνης ἔγραφε:

Σύρος 4 Σεπτεμβρίου 1898

Φίλτατε μοι Παρθένιε

Ὅταν ἔγραψα προχθὲς, ἐνόμιζα ὅτι τὰ ἐν Ἀρχάναϊς δὲν θ' ἄφιναν ὀπισθεν τῶν ἴχνη. (1) Τοῦτο τοῦλάχιστον ἔπρεπε νὰ εἰκάσω τῆς ἐπιστολῆς τῶν Βενιζέλου καὶ Φούμη.

Ἀλλὰ σήμερον μετὰ τὴν λήψιν ἐπιστολῆς τοῦ Ρεθύμνης Διονυσίου καὶ μετὰ τὴν συνέντευξιν τοῦ Βενιζέλου παρατηρῶ, ὅτι ἡ ἐπελθοῦσα διχόνοια εἶναι βαθυτέρα τῆς φαινομενικῆς, τοῦ Βενιζέλου πιστεύοντος καὶ τοῦ Ἐπισκόπου, ὅτι τὰ γενόμενα ἔχουν τὴν πηγὴν τῶν εἰς προσωπικὸν μῖσος καὶ λόγους ὅπως προσωπικούς. Ἐν τοιαύτῃ θέσει πραγμάτων, συμφωνῶ πληρέστατα μὲ σέ, ὅτι ἡ εἰς Κρήτην μετάβασις μου, πρέπει ὄχι μόνον ν' ἀναβληθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἰδέα ὅπως προεδρεύσω ἢ ἄλλως πως ἐκλεχθῶ σύμβουλος τῆς Συνελεύσεως κατὰ τὰς γενομένας μοι προτάσεις. Καὶ διὰ τὴν Κρήτην καὶ δι' ἐμὲ συμφέρει νὰ διατηρήσω τὴν δικαστικὴν καὶ νομοθετικὴν θέσιν μου, διατηρῶν μὲ ὅλους σχέσεις φιλικὰς. . .

* *

Ὁ Παρθένιος θεωρῶν ὅτι ἡ διαμονὴ τῆς Συνελεύσεως ἐν

1) Περὶ τῶν ἐν Ἀρχάναϊς συμβάντων ἴδε «Ἡμερησίον Τύπον», «Ἐλευθ. Κ. Βενιζέλος ὑπὸ Μίνωος Ἀρκαδικοῦ» φύλλα 322, 323, τοῦ 1929.

Μυλοποτάμῳ ἦτο προσωρινή δὲν μετέβη ἐκεῖ, ἐν τούτοις ἐκράτει αὐτὴν ἐνήμερον περὶ τῶν πληροφοριῶν ἃς εἶχεν, διαβιβάζων τὰ τηλ)τα καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸν Πρόεδρον Ἰω. Σφακιανάκην. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀφίκετο εἰς Χαλέπαν καὶ ὁ Ἰ. Σκαλοτσούνης.

Ὁ Βυζάντιος συνεβούλευε (18 Νοεμβρίου 97):

... Δὲν ἐννοῶ τί περιμένετε ἀπὸ βασιλέα καὶ διάδοχον. Βασιλεὺς καθήμενος μὲ τὸν γαμβρόν του εἰς τὸ Γμούνδεν, ἐνῶ τὸ ἐν ἑκατομύριον τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας διέτρεχε κίνδυνον σφαγῆς, εἶναι κούκλα βασιλικὴ καὶ διάδοχος, ὅστις παρεκίνησε τοὺς ἀξιωματικούς νὰ λεηλατήσουν τὰ ἐσώβρακα τῆς μητρὸς τοῦ Γαβριηλίδου, (1) θὰ διαδεχθῆ ἑπισηκόντως τὸν πατέρα του. Τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα εἶναι ἄουσφῆτι καὶ οὐδὲν ἄλλο καὶ ἡ Εὐρώπη καθήνησε νὰ θεωρῆ τὴν Ἑλλάδα ὡς μικρὸν ὑλοστατικὸν ὅπου ἀποζοῦν πτωχοὶ συγγενεῖς τῶν ἡγεμόμων της. Θέλεις νὰ εἶπω αὐτὰ πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν διάδοχον; Εἶμαι πρόθυμος. Νὰ ἀπευθύνω ὅμως πατριωτικὰς ἐπικλήσεις τὸ εὐρίσκω γελοῖον. Ἐνωθῆτε, Παρθένιε, ὅλοι οἱ Κρητες περὶ ἓν πρόγραμμα καὶ μὴ περιμένετε τίποτε ἀπὸ τοὺς ἐν Ἀθήναις. Αὐτοὶ ζητοῦν τὴν Μακεδονίαν ὀλόκληρον καὶ τὸ ἀληθὲς πρόβλημα εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Βασιλείου! Ἄς κατεβοῦν οἱ Αὐστριακοὶ εἰς τὴν Θ)νίκην καὶ τότε βλέπομεν κατὰ πόσον ἀποτελοῦν προπύργιον κατὰ τῆς ἐξαρτήσεως αἱ σκιαὶ Σαλαμινομάχων! Τόσον ἀηδίασεν ἡ Εὐρώπη τὰ μικρὰ Κράτη ὥστε σήμερον τὸ δῆλημα τίθεται, ἡ τήρησις τῆς Τουρκίας βελτιουμένης, ἡ πολωνικὸς διαμελισμὸς ὑπὸ τῶν Μ. Δυναμίεων! Εἰς τὰς σκέψεις ταύτας πρόσθετες, Παρθένιε, καὶ τὰς ἰδιωτικὰς καὶ θὰ ἐννοήσης διατὶ δὲν εἶμαι εὐθύμος.

Σὺς ἐκ καρδίας

Βυζάντιος

Μεταγενεστέρως—ἀπὸ 4 Δ)ρίου 97 προσέθετε:

Παρθένιε

... Ἡ Ρωσσία ἐπρότεινε τοὺς τρεῖς ὑποψηφίους της. Ὁ Καρθεοδωρῆς, προσωπικὸς Φίλος μου, εἶναι καὶ τοῦ Φωτιάδου ἑλληνικώτερος, λίαν πεπαιδευμένος καὶ τίμιος. Μένει πρέσβυς διότι ὁ Βασιλεὺς τοῦ Βελγίου, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν δέχεται ἄλλον πρέσβυν

1) Διὰ τὴν ἀφθρογραφίαν τῆς «Ἀκροπόλεως».

καὶ δὲν τὸν ἀφίνει νὰ φύγη. Ἄλλ' εἶναι ὑπήκοος Ὀθωμανός, καὶ ὡς ζήτημα ἀρχῆς εἶναι εὐχάριστον ὅτι ἀπεκρούσθη. Ὁ Μαυροβούνιος, ὅν οἱ ἄλλοι πρεσβευταὶ ἐδέχθησαν, εἶναι ἄγνωστος Βοεβόδας. (1) Θὰ ἦτον ἄριστος ἀρχηγὸς Χωρ)κῆς, ὡς κυβερνήτης θὰ εἶναι μετριώτατος. Πιστεύω ὅτι ἡ Ἄγγλια θ' ἀντιτείνῃ κατὰ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐγκαταστάσεως Σλάβου κατ' οὐσίαν Ρώσου.

Ἄν ὅλαι αἱ Δυνάμεις συμφωνήσωσιν, πρέπει—ἐννοεῖται—νὰ δεχθῆτε ὡς ἐδηλώσατε, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀνακλήσεως τῶν Τουρκικῶν Στρατευμάτων. Ὁ περὶ ὀρθοδοξίας ὥσσοικὸς ὄρος ἔχει τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι ἀνεγείρει φραγμὸν κατὰ τῆς ξενοκρατίας φράγκων. Δυσκόλως θὰ κυβερνηθῇ πλέον ὑπὸ Ἀγγλου, Γάλλου ἢ Ἰταλοῦ ἀρμοστοῦ, νῆσος περὶ ἧς ἡ Ρωσία ἐδήλωσε, καὶ ἡ Εὐρώπη ἠναγκάσθη ν' ἀποδεχθῇ, ὅτι πρέπει νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ ὀρθοδόξου. Μετὰ τὸν Σλάβον, θὰ ἔλθῃ Ἕλλην, ἀρκεῖ νὰ φύγωσιν οἱ Τοῦρκοι. Ἄλλο τοῦ Μαυροβουνίου προσόν, εἶναι ὅτι ἡ ἐκλογή του θ' ἀπελπίσῃ τοὺς Τοῦρκους τῆς νήσου.

Τοῦ Ὑψηλάντου τὸ ὄνομα ἐρρίφθη ἐκ Ρώμης, Ἡ ἀτομικὴ τοῦ νέου ἀξία εἶναι δυστυχῶς ἄγνωστος. Οὐχ ἦτον ἐὰν ματαιωθῇ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Μαυροβουνίου, εἴμπορεῖ ἡ Συνέλευσις νὰ ἐκλέξῃ προσωρινὸν κυβερνήτην τὸν Ὑψηλάντην. Δι' αὐτὸν ἡ ἔξουσία θὰ εἶναι «εὐχάριστος ἀνάμνησις» ἐν Κρήτῃ δὲ θὰ φέρῃ στιγμιαίως ἐνθάρρουν καὶ τινα συνοχὴν.

Σὸς ἐκ καρδίας

Βυζάντιος

1898. Ὑποψηφιότης Πρίγκηπος Γεωργίου

Τὸ νέον ἔτος 1898 εὗρισκε τὸ Κρητικὸν ζήτημα εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τῶν διαπραγματεύσεων. Ὡς πρωτοχρονιάτικον δῶρον ὁ Βυζάντιος ἐτηλεγράφη 1—1—1898:

Κελαῖδιην

Χανιά

«Ὑποψηφιότης Γεωργίου δὲν ἔτυχε ὁμοφροσύνης».

Ἀπὸ 3 δὲ Ἰανουαρίου 1898 ἔγραφεν:

... Ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Γεωργίου, ἐνέσκηψεν ὡς βόμβα διήρесе τὰς Δυνάμεις, διότι ἐγέννησεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ, σφοδρὰν κατὰ τῆς Ρωσσίας δυσπιστίαν. Ὁ Γεώργιος

1) Πέτροβιτς

ἀφέθη πρὸς τὸ παρὸν καὶ δὲν θὰ προταθῆ προσεχῶς ἄλλος. Ἡγεμονικοὺς ὑποψηφίους, μὴ Ἑλληνας ἀπέκλεισε ἡ θαυμασία δήλωσις τοῦ Νικήτα τοῦ Μαυροβουνίου, πρὸς ὃν καλὸν νομίζω νὰ στείλῃ ἡ Συνέλευσις ἐν εὐχαριστήριον. . . »

Τὴν 10 Ἰανουαρίου 98 προσέθετε:

Παρθένιε

Σὲ ἐπλημύρισα μὲ τηλ)τα. . . ἡ Ρωσσία—ἀφοῦ ὁ Σουλτάνος ἀπέρριψε τὴν «σοβαρὰν εὐχὴν» καὶ τὴν «σοβαρὰν ἐλπίδα» τοῦ Τσάρου ὑπὲρ τοῦ Γεωργίου,—κηρύττει ὅτι οὔτε προτείνει, οὔτε δέχεται ἄλλον ὑπαψήφιον. Εὐρισκόμεθα λοιπὸν εἰς τὴν ἐξῆς θέσιν: Ἡ συμφωνία διεσπάρθη σιωπηλῶς, διότι ἡ ἰσχυροτάτη δύναμις ἐπρότεινεν ὡς Κυβερνήτην τῆς Κρήτης Ἑλληνα βασιλόπαιδα καὶ ἡ πρότασις αὕτη δὲν κατωρθώθη πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐπιβληθῆ. Ἡ θέσις Σας καθίσταται σαφής: Νὰ ἐκφράσετε καὶ σεις «σοβαρὰν εὐεὐχὴν» καὶ «σοβαρὰν ἐλπίδα» ὑπὲρ τοῦ Γεωργίου, νὰ θεωρήσετε αὐτὸν ὡς τὸν Κυβερνήτην Σας καὶ νὰ ἐκλέξετε ἀπλῶς ἓνα **τοποτηρητήν**, διότι ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις θὰ παραταθῆ ἐπὶ μῆνας, θὰ καταλήξῃ ὅμως εἰς λύσιν, ἥτις πανταχοῦ ἐκλαμβάνεται ὡς μετημφιεσμένη προσάρτησις. Ἐν ἔτος παρήλθεν ἀφ' ὅτου σοὶ ἐτηλεγράφησα περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γεωργίου (1) καὶ ἐκεῖ θὰ καταντήσωμεν πάλιν, οὕτω δ' ἰκανοποιεῖται καὶ ὁ σεβαστός μας Σκαλτσούνης διὰ τὰς ὕβρεις τῆς Συριανῆς». (2)

Μεταγενεστέρως—17 Ἰανουαρίου 98—προσέθετε:

. . . Ἡ Ρωσσία λέγει «τὸν ἐπρότεινα καὶ τὸν ὑποστηρίζω» ἡ Γαλλία συνιστᾷ αὐτὸν «ὡς τὴν μόνην λύσιν» ἡ Ἀγγλία ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι «ἄριστος ὑποψήφιος». Δὲν πρέπει νὰφίσωμεν νὰ μᾶς διαφύγῃ ἡ εὐκαιρία. . . .

Τεργέστη 27 Ἰανουαρίου 1898

Παρθένιε

Χθὲς σοὶ ἐτηλ)σα ματαιώσιν ὑποψηφιότητος βασιλόπαιδος. Θὰ Σοὶ τηλ)φῶ, ὁσάκις ἔχω σπουδαίαν καὶ ἀκριβῆ εἶδησιν. Δὲν ἐννοῶ νὰ μοὶ ἀποδοθῶσι τὰ τηλεγραφικά. (3) Ἡ δαπάνη αὕτη εἶναι τὸ

1) Τὸ τηλ)μα περὶ οὗ ὁμιλεῖ εἶχεν οὕτω: ἐκ Τεργέστης 14-2-97.

Κελαϊδῆν

Πειραιᾷ

Σχηματίζεται ὄψυμα ὀνομάσας Πρίγκηπα Γεώργιον Ἡγεμόνα καταστήσατε σοβαρὰν προσωρινὴν Κυβέρνησιν Ὁργανώσατε Ἑλληνικῶς νῆσον.

Βυζάντιος

2) Ἴδε Ἄπομν. Σκαλτσούνης. 3) Ὁ Παρθένιος τοῦ εἶχε κάμει πρότασιν περὶ πληρωμῆς διότι ἐπρόκειτο περὶ σοβαρᾶς δαπάνης, καθημερινῆς, μακροσκελῶν τηλ)ταν.

ὀλιγώτερον, τὸ ὁποῖον ἤμπορεῖ τις νὰ κάμῃ διὰ τὴν Κρήτην. Πο-
τὲ δὲν ἐνόησα καλύτερα ὅτι ἀληθῶς μόνοι Σεῖς δὲν ἐκάμετε
τοὺς συγχρόνους Ἑλληνας νὰ κοκκινίζουν. Πολλὲς φορές μὲ
ἐπίκραναν οἱ Κρήτες, ἀλλὰ ποτὲ δὲν μὲ ἐντρόπιασαν. Πόσον
θὰ ἐπεθύμουν, νὰ ἤμην καὶ ἄλλως χρήσιμος. Ἐὰν ἤμην ἑκατομμυ-
ριοῦχος, αἰσθάνομαι ὅτι διὰ δαπάνης ὀλίγων ἑκατοντάδων χιλιά-
δων φράγκων θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῶσιν ἐν τῇ ἐνεστώσει
θέσει τῶν πραγμάτων, μεγάλα. Δυστυχῶς εἶμαι πτωχότατος. . (1)

Βυζάντιος

Τὴν 14 Φεβρουαρίου 98, προσέθετε κρίσεις καὶ γνώμας, συνῆ-
γε δὲ τὸ συμπέρασμα ὅτι: Ὁ διορισμὸς τοῦ Γεωργίου εἶναι ἀπο-
φασισμένος.

Ἐκ Τεργέστης 16 Μαρτίου 98 (ν. ἡ.)

Κ ε λ α ἰ δ ἦ ν Χανιά

Ἄπασαι αἱ Δυνάμεις συγκατένευσαν. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ
Γεωργίου ἀφίεται εἰς τὰς προστάτιδας Δυνάμεις.

Βυζάντιος

Τὸ τηλημα τοῦτο ἐπηκολούθησεν ἐπιστολῇ λέγουσα:

Παρθένει

Δυνάμεθα πλέον νὰ συγχαρῶμεν ἀλλήλους· τὸ τηλημα Σοῦ ἀνήγ-
γειλε κατ' οὐσίαν τὸ τέλος τοῦ ζητήματος. Γερμανία καὶ Αὐστρία
μουρμουρίζουν ἀλλὰ συναινοῦν. Κατὰ τὰς ἐμὰς ἰδέας ἡ ἀνιδρυσίς
μικροτέρου Ἑλλ. Κράτους εἶναι προτιμωτέρα τῆς ἀμέσου ἐνώσεως
πρὸς Ἑλλάδα οἷα ἡ ἐνεστώσα. Τὸ συμφέρον τῆς Κρήτης ἀπαιτεῖ
νὰ παραταθῇ ἡ Εὐρωπαϊκὴ κηδεμονία καὶ ν' ἀνιδρυσθῇ ἰσχυρὰ ἡ
ἐξουσία τοῦ Γεωργίου, οὐ μόνον πρὸς τὰ ἄνω ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ
κάτω. Δι' ὄνομα Θεοῦ, ὄχι Βουλὴν Ἀθηναϊκὴν, ὄχι πολυμήνους
συζητήσεις. Ἐργασία πρακτικὴ καὶ ὀλιγόλογος.

Ἡ λύσις ὀφείλεται ἀναντιρρήτως, κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν
Ἑλλάδα, κατὰ δεύτερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἠσφάλισε τὴν αὐτο-
νομίαν πέρουσι, κατὰ τρίτον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἥτις ἐπέβαλε τὸν
Γεώργιον ἐφέτος.

Μὴ ξεχάσης νὰ κάμουν ὅλοι μαζὺ οἱ Ἐπίσκοποι, ἕνα εὐχετή-
ριον τηλημα εἰς τὸν Τσάρον διὰ τὸ Πάσχα.

Σὸς

Βυζάντιος

1) Τὰ τηλήματα ταῦτα ἐδέθησαν καλλιτεχνικῶς καὶ προσεφέρθησαν τῷ Πρίγκηπι.
Ἀντίγραφα εὐρεθέντα, κατετίθησαν Ἰστ. Ἀρχεῖω.

Ἡ ἐν Ἡρακλείῳ σφαγὴ

Κατὰ τὴν 25 Αὐγούστου 1898 τὰ ἐν Ἡρακλείῳ ἀγήματα ἠθέλησαν νὰ καταλάβουν τὸ τελωνεῖον, νὰ ἐκδιώξουν τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ νὰ ἐγκαταστήσουν ἐτέρας. Οἱ Τοῦρκοι ἀντέστησαν καὶ ἐπῆλθε σύρραξις, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε σφαγὴ Ἀγγλων καὶ ἐντοπίων Χριστιανῶν, ἐμπρησμοὶ δὲ ἐν τῇ πόλει. Συνεπεία τῶν γεγονότων τούτων συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀρχάναις πλεῖστοι Χριστιανοὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν κινδυνευόντων ἡμετέρων. Ἐκεῖθεν ἔγραφον καθ' ἐκίστην σχεδὸν πρὸς τὸν Παρθένιον, ὁ Μητροπολίτης ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν ἔδραν του—καίτοι μὴ λυθέντος τοῦ ζητήματος ὅπερ θέλομεν πραγματευθῆ κατωτέρω—ὁ Μανουῖσος Κούνδουρος, ὁ Γεώργ. Δασκαλογιάννης κ.λ.π.

Ὁ Μητροπολίτης ἔγραφεν ἐκ τῆς Μονῆς Ἀγκαράθου τὴν 17 Σβρίου 1898.

Ἀγαπητὲ φίλε κ. Παρθένιε Κελα' ὄψ,

Τὰ ἀποσταλέντα εἰκοσιν εἰκοσάφραγκα ἀπέστειλα ἀπόδειξιν ἵνα τὰ παραλάβῃ ὁ κ. Μανουῖσος Κούνδουρος πρὸς ὃν ἀποστέλλονται. Μὴν τοὺς λησμονεῖς διότι εἰς ἐμὲ ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ τοὺς βοηθήσω, στεροῦνται δὲ τῶν πάντων.

... Μητροπολιτικὸν ζήτημα δὲν ὑφίσταται πλέον ἐνταῦθα, ἔνεκα δὲ τούτου οἱ Ἐκτελεσταὶ (1) καθίστανται λυσσωδέστεροι. . .

Ἄν δῆτε κανένα ἐξ αὐτῶν συστήσατε τῷ ἐπιτηδεῖως, ὅτι ματαιοπονοῦσι γράφοντες εἰς τοὺς Ἐπισκόπους διότι οὗτοι πάντες πλὴν ἑνὸς—τοῦ Διονυσίου (2) ἔσπευσαν νὰ ὑποβάλωσι τὰ σέβη καὶ τὴν *ὑποταγὴν των*—εἶναι ἰδική των λέξις.

Ἐπιστολὰς νὰ μᾶς στέλνετε διὰ τοῦ Billioti εὐρισκομένου ἐν Ἡρακλείῳ,

Ὁ ἀσπαζόμενος Ὑμᾶς
† Κρήτης Εὐμένιος

Ὁ Βυζάντιος κρίνων τὰ ἐν Ἡρακλείῳ ἔγραφεν:

Οἱ ἀληθεῖς ἔνοχοι εἶναι οἱ Ἀγγλοι, ὄχι οἱ Τοῦρκοι, Δὲν ἐχρειάζετο σοφία, διὰ νὰ ἐννοήσουν ὅτι 40 χιλιάδες θηριώδεις μουσουλμᾶνοι δὲν θὰ ἠνείχοντο καὶ τὴν ἐγκατάστασιν ὑπαλλήλων τῆς Συ-

1) Τὰ Μέλη τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς. 2) Ρεθύμνης.

νελεύσεως εἰς τὸ τελωνεῖον, ἔξ οὗ ἀπέζων. Πῶς δὲν ἔλαβον προφυλακτικὰ μέτρα, τοῦλάχιστον ὑπὲρ ἑαυτῶν; τῶρα θὰ πληρώσουν βέβαια καὶ μὲ τὸ παραπάνω ὅ,τι ἐκακούργησαν, ἀλλὰ τὸ σπουδαῖον εἶναι αἱ πολιτικαὶ συνέπειαι:

Ἡ σφαγὴ τοῦ Ἡρακλείου θὰ εἶναι ἄραγε τὸ «ἀπρόοπτον ἐπεισόδιον» ἔξ οὗ πολλάκις εἴπωμεν, ὅτι θὰ προήρχετο ἡ λύσις;...

... Ἡ μελετωμένη ψευδολογία τῶν ἐν Ἀθήναις δημοσιογράφων ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Καὶ ἐπὶ τέλους περιμένουν τὰ πρὸς σὲ τηλεγραφήματα ἵνα μάθωσι τὰ σπουδαιότατα, φερ' εἰπεῖν τὸ σχέδιον τοῦ Κανεβάρου. Ἴνα ἰδῆς δὲ πῶς σχηματίζεται ἡ Εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη: τοὺς ὅρους τοῦ Κανεβάρου ἐτηλεγράφησα ἐγὼ πρὸς Σέ, ὁ ἐν Χανίοις ἀνταποκριτὴς εἰς τὸ «Ἐμπρὸς», τὸ τηλ)μα τοῦ «Ἐμπρὸς» μετεδόθη ὑπὸ τοῦ Ρόϋτερ εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἔξ Ἀγγλίας εἰς Γερμανίαν ἔνθα καὶ ἐσχολιάσθησαν οἱ ὅροι δυσμενῶς. Ἔχομεν τοῦλάχιστον τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ «Σημαία» ὡμολόγησεν ὅτι: «Τὰ ἐκ Τερζέστης τηλ)τα ἐφωράθησαν πάντοτε, ἀξισημειώτως ἀκριβῆ». . . .

Ὁ Σφακιανάκις τοῦ ὁποίου σὲ θυμῶνει τὸ φλέγμα, ἔχει ἰδιοσυγκρασίαν ἀνδρὸς ἐλευθέρου. Σὺ νὰ λησμονήσης τῶρα τὸν Καπετάνιον καὶ νὰ θυμηθῆς τὸν Παπᾶν.

Βυζάντιος

Ὁ Γεώργιος Δασκαλογιάννης ἔγραφεν. ἐκ τῶν φυλακῶν
Δεσμοτήριον 2 Ὀκτωβρίου 1898

Θεῖε Παρθένε

Δὲν ἔλαβα καιρὸν τὴν ἡμέραν τῆς συμπλοκῆς νὰ Σοῦ διηγηθῶ λεπτομερῶς πόθεν ἠρμώμενος προέβην εἰς τὸν δαρμὸν τοῦ Χατζιδάκη. Ἄμα ἐλάβαμεν γνῶσιν τῆς ἐπιστολῆς σου, πάντες οἱ ἐκεῖ (1) λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ (2) ἐκ συμφώνου ἀπεφάνθησαν ὅτι πρέπει νὰ τοῦ ζητήσῃ τὸν λόγον ὁ Δασκαλογιάννης, διὰ νὰ ἔχη τὸ πρᾶγμα σημασίαν.

Ἴδου λοιπόν, Σεβαστέ μοι Θεῖε, ὅτι δὲν ἔχετε δίκαιον νὰ μὲ μαλώνετε διότι—δῆθεν δὲν ἀκούω συμβουλὰς.

Ἴσα—ἴσα ξέναι συμβουλαὶ μὲ ἔβαλαν σὲ χορὸν ὀλίγον δχληρὸν καὶ κάπως ἀνάποδον. . . . (3)

1) Ἀρχάνας. 2) Ὑπαινίσσεται τὸν Μητροπολίτην Εὐμένιον. 3) Ὁ Ἄντ. Χατζιδάκις μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἔξ Ἡρακλείου καταγόμενος, ἔγραψεν ἐκεῖ ὅτι οἱ περὶ τὸν Κούνδουρον ἐν Ἀρχάνασι πρέπει νὰ ὑποβλέπωνται εἰς τὰ ἐναργεῖας τῶν ὁ ἔξ αὐτῶν Γ-Δασκαλογιάννης ἤλθεν ἐπίτηδες εἰς Χανιά καὶ τὸν ἐροῦσι περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου πρόκειται.

Ἐκδίωξις τῶν Τουρκικῶν Στρατευμάτων

Μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ παρεκκύσεις διατάχθη ἡ ἐκκένωσις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν Στρατευμάτων, ἣτις ἔδει νὰ συντελεσθῇ καὶ συνετελέσθη ἐντὸς τοῦ Νοεμβρίου 1898.

Ὁ Βυζάντιος ἔγραψεν ἀπὸ 8 Νοεμβρίου ἐξ Ἀθηνῶν ἔνθα εἶχεν ἔλθῃ διὰ λόγους ὑγείας:

... *Ἀπελθόντων τῶν Τούρκων ἡ ἐμὴ ἀποστολὴ ἔληξε.*

Τι εἶπον εἰς τὸν Γεώργιον εἰμφορεῖς νὰ μαντεύσῃς ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς μου (1) Μοῦ ἐράνη ἔχων καλὰς διαθέσεις καὶ ὁμολογῶ ὅτι μὲ συνεκίνησεν ἡ ἰδέα τῆς Ἑλληνικῆς χειραφετήσεως τῆς Κρήτης, ἥς εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος. . . .

Ἡ ὑγεία μου δὲν ἔχει καλῶς. Πάσχω ἐκ κατάρρου τοῦ στομάχου, ὅστις μὲ κατέβαλεν ἀπιστεύως. Τοῦτο ἔστω σοι ἐξήγησις τῆς βραχύτητος τῶν ἐπιστολῶν μου. . .

Τὴν 31 Νοβρίου 1898 προσέθετε:

Ἰαρθένε

Ἡξιώθημεν νὰ ἴδωμεν ὅ,τι πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν ἐφαίνετο θαῦμα, τὴν Κρήτην ἀπηλλαγμένην Τούρκων καὶ κυβερνωμένην ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλέως, τοῦτέστι κατ' οὐσίαν τὴν ἔνωσιν ἄνευ τῶν μειονεκτημάτων της. *Ἐκαμες πολλὰ ὑπὲρ τῆς πατρίδος Σου, ὡς ἐπαναστάτης, ὡς διεκδικητῆς τῶν Ἐλευθεριῶν της. Ἔσο ἀπὸ τοῦδε ὑπόδειγμα φιλονόμου καὶ εὐπειθοῦς πολίτου, οὐδ' ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ δειχθῆς τοιοῦτος, διότι εἰξεύρω τὴν φιλοπατρίαν Σου.*

Τὸ κατ' ἐμὲ αἱ τελευταῖαι ἡμέραι ἀποτελοῦσι τὴν μεγαλύτεραν ἱκανοποίησιν τοῦ δημοσιογραφικοῦ μου σταδίου. *Ὅτε ἀνεγίνωσκον τὴν περιγραφὴν τῆς βιαίας ἀποπομπῆς τῶν Τούρκων ἐξ Ἡρακλείου, δὲν ἠδυνάμην νὰ καταστρίλω τὰ δάκρυα.* Ἠογήσεν ἡ Νέμεσις ἀλλ' ἐνέσκηψεν. *Οἱ μάρτυρες τοῦ Ἡρακλείου κατῶρθωσαν ὅ,τι δὲν κατῶρθωσαν οἱ μάρτυρες τοῦ Ἀρκαδίου. . .*

Σὺς ἐκ καρδίας

Βυζάντιος

1) Πρόκειται περὶ τῆς πολυθυλλήτου ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον ὅτε ἐπρόκειτο νὰ κατέλθῃ εἰς Κρήτην. Ἦτο πολιτικὴ ὑπόθεσις ἣν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ πράξει ὁ Πρίγκηψ.

Ἄφξις τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου ἐν Κρήτῃ

Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος διωρίσθη παρὰ τῶν Δυνάμεων Ὑπατος Αὐτῶν Ἀρμοστής ἐν Κρήτῃ ἔνθα κατήλθε μὲ τὰς λαμπριέρας ἐλπίδας κατὰ τὴν 9 Δεκεμβρίου 1898.

Θάνατος τοῦ Βυζαντίου

Ὁ Βυζάντιος ἦτο ἀσθενής· ἡ κατάστασις του ὁλοὲν καὶ ἐχειροτέρευεν, ὁ δὲ Παρθένιος ἠτοιμάζετο νὰ μεταβῇ πρὸς ἐπίσκεψιν του, ἀλλ' ὁ Ἰωάν. Χαλκοκονδύλης—ἀνεψιὸς—ἔγραφεν:

Ἀθῆναι 8 Δεκεμβρίου 1898

Ἀγαπητὲ πῖτερ

Σὰς γράφω ἐξ ὀνόματος τοῦ θείου Ἀλέκου, ὁ ὁποῖος ἀδύνατος πολὺ μένει εἰς τὴν κλίνην, μὴ δυνάμενος ν' ἀπαντήσῃ αὐτοπροσώπως.

Σὰς εὐχαριστεῖ ἐκ καρδίας, διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ μέριμναν Σας, ἀλλὰ Σὰς παρακαλεῖ συγχρόνως ῥητῶς, νὰ μὴ μετακινηθῆτε πρὸς χάριν του διότι, ἡ ἐνταῦθα ἔλευσις Σας, μᾶλλον κακοῦ πρόξενος θὰ ὑπάρξῃ, καθ' ὅσον οἱ ἰατροὶ ῥητῶς τῷ συνέστησαν ἀποφυγὴν πάσης συγκινήσεως. . .

Ἡμεῖς εἴμεθα μᾶλλον νεκροὶ ἀπὸ φόβον παρὰ ζωντανοί! . . .

*
**

Τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Δ)ρίου 1898.

Ὁ Ἑλληνικὸς Τύπος σύμπας, ὕμνησε καὶ ἔκλαυσε διὰ τὴν ἀπώλειαν ταύτην

Ὁ ἀείμνηστος Γαβριηλίδης, ὁ Πρύτανυς τῶν Ἑλλήνων δημοσιογράφων ἔγραφεν:

«Εἰς τὸ μεσουράνημα τῆς δυνάμεως, τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς λάμπεως του, ἔδυσεν ὁ ἀπὸ καταβολῆς τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος φωτεινότερος πολιτικὸς νοῦς ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος Βυζάντιος» ἀπὸ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ, ἐκυβέρνα τὰς γνώμας τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀνὰ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος διεσπαρμένων.

Ἡ ἐφημερίς του ὠνομάζετο Εὐαγγέλιον. Τὸ αὐτὸς ἔφα ἐξήρχετο ἐκ τῶν χειλέων τῶν ἀναγνωστῶν του. Μειραξ ἔτι κατήλθεν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν κατὰ τὸ 1867, ὅτε ἡ φιλιότη του Κρη-

τη ἐκράδαινε τὸ ξίφος, ἔχων ὡς συνεργάτην ἐξ Ἀθηναίων τὸν ἀδελφόν του Ἀναστάσιον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου, δὲν ἔζη πλέον ἔζη μόνον διὰ τὸ Ἔθνος καὶ τὴν οἰκογένειαν του. Τόσον πολὺ συνεταυτίσθη εἰς τὰς πολιτικὰς ἰδέας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀναστασίου, ὥστε ἀμφότεροι ἦσαν μία ψυχὴ εἰς δύο σάρκας. Δὲν συνεδέοντο ὡς ἀδελφοί, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς φίλοι. Περισσότερον ἠγαπῶντο ὡς ὁ Ὅρατης καὶ ὁ Πυλάδης παρὰ ὡς ὁμαίμονες. Ἡ πνευματικὴ τῶν ἰδίως ὁμοφροσύνη ἀπετέλεσε νομίζομεν τὴν βᾶσιν τῆς ψυχικῆς τῶν ἀδελφροσύνης. Τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς κομματικῆς διαφθορᾶς κατήρξατο πρῶτος ὁ Ἀναστάσιος καὶ ἀπετελείωσε ὁ Ἀλέξανδρος.

— Εἶχε πάντοτε, ὡς ὁ Φάουστ, δύο ψυχὰς. Μίαν ἀτάραχον, τὴν τοῦ φιλοσόφου ἄλλην τρικυμιώδη, τὴν τοῦ μαχητοῦ. Συγχρότατα ἠνοῦντο αἱ δύο εἰς μίαν καὶ τότε ὁ Ἀλεξ. Βυζάντιος ἀπέβαιεν ὁ τερψικέρανος Ζεὺς τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. . .

Αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπίσημος καὶ ἀνεπίσημος τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτης. Τὸ ἐπάγγελμά του ἦτο αὐτό: **Νὰ διευθύνῃ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἔθνους του.** Καὶ οἱ ἐχθροὶ του, δύνανται τώρα νὰ ὁμολογήσουν, ὅτι **οὐδέποτε ἔσφαλεν.**

Ἐπέζησε καὶ εἶδεν εἰς τοὺς πόδας του, τοὺς ἀμφισβητοῦντας τὴν ὀρθότητα τῶν πολιτικῶν του ἀρχῶν.

Ἐπέζησε διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ αἰείμνηστος Τρικούπης ὑπεχώρει πρὸ τοῦ ἀνεφέλου τῶν κρίσεων του. . .

. . . Εἰς πᾶν Ἐξωτερικὸν ζήτημα ἢ Πυθία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἰπῆρξεν ὁ Ἀλ. Βυζάντιος. Ἐὰν ἡ χώρα ἦτο ἄλλη θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ Ἰσόβιος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἀναπόσπαστος σύμβουλος εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Βασιλέως καὶ εἰς τὸ πλευρὸν κάθε Κυβερνήσεως. . .

Ὁ Ἀλέξ. Βυζάντιος ἦτο προωρισμένος νὰ ἀναδειχθῇ ὁ Καβὸνρ τῆς Ἑλλάδος.

Μόνον ἐκεῖνοι τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ἐφάνησαν ἀτρόμητοι σωματικῶς, ἀτρόμητοι ψυχικῶς, ἀτρόμητοι ἠθικῶς, μόνον ἐκεῖνοι περὶ τῶν ὁποῖων ἔλεγεν ὁ Ἀλέξ. Βυζάντιος, ὅτι εἶναι οἱ μόνοι

Ἕλληνες περὶ τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἠναγκάσθη νὰ κοκκινίσῃ, μόνον οἱ Κρητες, ὑπὸ τοὺς γενναίους Ἀρχηγούς των, εὐρέθησαν ἴσοι μὲ τὸ ὕψος τῆς πολιτικῆς διανοίας τοῦ Ἀλεξ. Βυζαντιοῦ καὶ αὐτοὶ καὶ μόνοι ἠκολούθουν μέχρι χθὲς ἀκόμη ὡς χρησμοὺς τὰς γνώμας καὶ τὰς συμβουλὰς του.

Ὁ Εὐρωπαϊκὸς μυστικοσύμβουλος τῆς Κρήτης καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὸν πόλεμον ὑπῆρξεν ὁ Ἀλέξ. Βυζάντιος, εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν ταχυδρομικὴν καὶ τηλεγραφικὴν διατελῶν μετὰ τῶν διευθυντῶν τοῦ ἀγῶνος τῶν Κρητῶν. Ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς ἄλλος Ἕλλην, ὅσῳ ὑψηλὰ καὶ ἂν ἀνῆλθεν ἐπισήμως, ἔτυχε τοιαύτης τιμῆς ζῶν ὅσον ὁ Ἀλ. Βυζάντιος.»

**Ὁ Παρθένιος Κελαΐδης ἐφημέριος
τοῦ Προέγκηπος**

Ἄμα τῇ ἀφίξει του ἐν Κρήτῃ, ὁ Προέγκηψ Γεώργιος, προσέλαβεν ἰδιαίτερον ἐφημέριον τὸν Παρθένιον τιμῆς ἕνεκεν, τῇ διαταγῇ τοῦ Βασιλέως, ὡς εἶπεν αὐτῷ.

*
**

Ἡ Πικρὸς εὐγνωμοσύνη τὸν Παρθένιον

Ἡ νεαρὰ Κρητικὴ Πολιτεία ἀφ' ἐτέρου, διὰ διπλώματος, ἐξέφρασεν αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην της.

Κρητικὴ Πολιτεία

Ἀριθ. Ἀπ. 110

Ἡ

Πρὸς κατὰ ταξιν τῶν ἀγωνιστῶν Ἐπιτροπὴ

Συγκειμένη κ.λ.π.

Συνελθοῦσα κ.λ.π.

Λιθοῦσα ὑπ' ὄψει κ.λ.π.

Ἐπειδὴ ὁ ἐκ Σφακίων Πικρὸς Κελαΐδης,

ἵπῃρξεν ἐκ τῶν πρώτων συνεργατῶν τοῦ δημιουργήσαντος τὴν ἀπελευθερωτικὴν Ἐπανάστασιν Σωματείου,

Ἔργασθεὶς μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως κατὰ τὰς δεινὰς τῆς Πατρίδος περιστάσεις, συνεργαζόμενος μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀγωνιζομένων καὶ

Πεισθεῖσα ὅτι ἡ δρᾶσίς του ὑπῆρξε πατρι-

ωτική πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ διεξαγομένου ἱεροῦ ἀγῶνος.

Ἀποφάινεται

Ἄναγνωρίζει τὰς πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσίας τοῦ Παρθενίου Κελαΐδη

Κρίνει αὐτὸν ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς πατρίδος, ἕνεκα τῶν πρὸς αὐτὴν κατὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις ἐκθουλεύσεων Του.

Ἐκρίθη κ.λ.π.

Ὁ Πρόεδρος

Τὰ Μέλη

(Τ. Σ.)

Μητροπολιτικὸν ζήτημα

Κατὰ Μάϊον 1898 ἐχίρυσεν ἡ θέσις Μητροπολίτου Κρήτης ἡ Πύλη ὡς ἐγένετο πάντοτε, ἀνέθηκε τὴν ἐκλογὴν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὅπερ ἐξελέξατο τοιοῦτον τὸν Εὐμένιον Σηρουδάκην, μέχρι τοῦδε Ἐπίσκοπον Λάμπης—Σφακίων, καθ' ὅσον οὗτος ἐτύγχανε Καθηγητῆς τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ἐκλογέων Μητροπολιτῶν, ὡς ὑπηρετήσας ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης καὶ ὑπεστηρίζετο ἐκθύμως παρ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐκλογὴ αὕτη προεκλήθη ὑπὸ τῆς Πύλης, ἡ ἐν Κρήτῃ Συνέλευσις θέλουσα νὰ διακόψῃ πάντα δεσμὸν μεταξὺ Κρήτης καὶ Πύλης ἠρήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐκλογὴν. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνετάραξε τὴν Χριστιανικὴν γαλήνην ἐπὶ διετίαν.

Ἴνα καταδειχθῇ τὸ ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἐπεδείξατο ὁ Παρθένιος ὑπὲρ τῆς κυρώσεως τοῦ διορισμοῦ τοῦ Μητροπολίτου μεθ' οὗ συνεδέετο καὶ διὰ συγγενείας, θὰ δημοσιεύσωμεν ἀποσπάσματα τινα ἐκ τῶν ἑκατοντάδων ἐπιστολῶν τοῦ Μητροπολίτου.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Μητροπολίτης ἔδειξεν ἀρίστην διαγωγὴν διότι ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν ἔγραφε:

Πλακοῦρες 18 Μαΐου 1898

Ἀγαπητέ μοι Παρθένιε

Ὁ Ἅγιος Λάμπης καὶ Σφακίων ἐτηλεγράφησε χθὲς ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸ Προεδρεῖον «Συμφέρον Πατρίδος πρῶτιστον ἡμῶν μέλημα» Μητροπολίτης Κρήτης «Εὐμένιος».

Ἐγώ

Ι. Κ. Σφακτιανῆς

Ὁ ἀντίζηλος τοῦ ἐκλεγέντος Μητροπολίτου, Διονύσιος Καστρινιογιαννάκης, ἀδελφὸς τοῦ ἀποβιώσαντος Μητροπολίτου, ὃν ἤθελε νὰ διαδεχθῆ, ἔγραφεν (20 Μαΐου 1898) ἐξ Ἀρκαδίου πρὸς τὸν Παρθένιον, ὅτι πρέπει νὰ τὸν θεωρῆ φίλον, διότι εἶναι θαυμαστῆς τῶν πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσιῶν του κ.τ.λ.

Ἐξέλξεις τοῦ Μητροπολιτικοῦ

Πρὶν ἢ κατέλθῃ ὁ Πρίγκηψ εἰς Κρήτην, ἐκάλεσε τὸν Μητροπολίτην εἰς Ἀθήνας, ὅστις παρουσιάσθη, ἀλλ' ἔφυγεν ἀπογοητευμένος.

Σχετικῶς ἔγραφεν:

Ἀγκητὴ Παρθένιε

Ἡ ἐξ Ἀθηνῶν σιωπὴ μου ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐφοβήθη τὰς παραξηγήσεις. Εἶμαι λίαν στενοχωρημένος, διότι παρετήρησα ὅτι ὁ Πρίγκηψ οὐχὶ πλέον παρεσύρθη, ἀλλ' ὑπεδουλώθη αὐτόχρομα εἰς τὸν Σφακιανάκη. Ἀνεγνώρισεν ὅτι ἔχω δίκαιον, ἀλλ' ὅτι δὲν δύναται νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν Σφακιανάκη, ὅστις τὸ ζήτημα τοῦτο ἔθηκεν ὡς ὄρον ὑπάρξεως! Ὅπως μὴ δυσαρεστηθῆ λοιπὸν ὁ Σφακιανάκης καὶ ἀρνηθῆ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν μέλλουσαν Κυβέρνησιν, ἔπρεπε νὰ ποδοπατηθῆ ἡ Ἐκκλησία, νὰ προσαχθῶ ὡς κακοῦργος εἰς Ἀθήνας, ἔνθα νὰ λάβω τὴν διαταγὴν τοῦ νὰ μὴν παρευρεθῶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὑποδοχῆς οὔτε ἐν Ἡρακλείῳ οὔτε ἐν Χανίοις! . .

Ὁ νέος εἶναι προκατειλημμένος ὑπὲρ τοῦ Σφακιανάκη καὶ Βενιζέλου εἰς βαθμὸν προκαλοῦντα ἐκπληξιν.

Ἐν Ἡρακλείῳ 11 Δεκεμβρίου 1898

Ὁ ἀσπαζόμενος Ὑμᾶς

† Εὐμένιος

* * *

Ἐπὶ μίαν διημέραν διήρκεσεν τὸ Μητροπολιτικὸν ζήτημα, ἡμέραν δὲ παρ' ἡμέραν ὁ Μητροπολίτης ἔγραφε πρὸς τὸν Παρθένιον ἱκετεύων καὶ ἐκλιπαρῶν βοήθειαν.

Παραπονεῖτο π.χ. διότι ὁ Πρίγκηψ τὸν κατεδίωκε καὶ προσέθετε:

« . . . Ὁ κ. Λεμπέσης (1) ἔσχε τὴν εὐγένειαν νὰ εἶπῃ εἰς ξένους, ὃν αἱ τρίχες ἀνωρθώθησαν: «τὸν Μητροπολίτην ὁ Πρίγκηψ

1) Ὑπασπιστῆς τοῦ Πρίγκηπος.

θὰ διώξῃ μὲ ταῖς κλωτσιᾶς μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας!» Ταῦτα πάντα μανθάνει ὁ Λαός. . .

. . . Περὶ αὐτῶν εἰδοποίησε τὸν Μανοῦσον (1).

Ἄλλοτε (9 Σ)βρίου 99) προσέθετε:

Ἔσα εἶπεν ἡ Α. Υ. πρὸς τὸν Μανοῦσον εἶναι ὑπόκρισις καὶ ψεῦδος. Τὰ εἶπεν ὅπως τῷ δοθῆῃ καιρὸς νὰ παρελκύσῃ καὶ αὐθις τὸ ζήτημα. . .

Τὴν 16 Σ)βρίου ἔγραφεν:

Ἄγκλητὲ Παρθένιε

Ἡ Α.Υ. ἔσχε τὴν εὐγένειαν νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Ρεθύμνης, ὅτι ἐπειδὴ ἀπήλπισα πλέον περὶ τῆς διαμονῆς μου ἐνταῦθα, παρεκάλεσα δῆθεν θερμῶς τὴν Α. Υ. ὅπως ἐνεργήσῃ καὶ καταλάβῃ τὸν θρόνον Ἀλεξανδρείας, ἀλλ' ὅτι ἡ Α.Υ. ἐρρωμένως ἀπέκρουσε τὴν αἰτησίμ μου ταύτην· ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἡ Α. Β. Υ. διεβεβαίωσεν καὶ αὐθις τὸν ἐπιστήθιον φίλον του ὅτι θὰ μὲ καταδιώκει πανταχοῦ καὶ ὅτι ἀπέστειλε τελεσίγραφον εἰς τὸν Πατριάρχην ὅτι θὰ περιμένη τὴν μετάθεσιν μου μέχρι τέλους Σ)βρίου. Ἄν δὲ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἐκτελέσω τὴν διαταγὴν του θὰ μὲ ἐκδιώξῃ ὁ ἴδιος κακὴν κακῶς.

† **Εὐμένιος**

Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τῆς 14 Μαΐου 1900, ὅτε ἔληξε τὸ ζήτημα, θεωρηθέντος τετελεσμένου γεγονότος.

**Ὁ Παρθένιος διὰ δευτέραν φορὰν
ζητεῖται Ἐπίσκοπος**

Ὁ Γηραιὸς ἱατρὸς Ἰωσήφ Χατζηγηγοράκις ἔγραφε:

Χώρα Σφακίων 20 Μαΐου 1898

Σεβαστέ μὲνί πάτερ Παρθένιε

. . . Ὁ Ἐπίσκοπος μας Εὐμένιος ἔγινε Μητροπολίτης. Ἡ Ἐπαρχία μας ἐκτός τοῦ ὅτι ἐνδιαφέρεται θρησκευτικῶς διὰ τὸ ἐκλεχθῆσόμενον πρόσωπον εἰς τὴν χηρεύουσαν ἐπισκοπικὴν θέσιν Λάμπης—Σφακίων ἔχει καὶ ἄλλους λόγους νὰ φροντίσῃ ὅπως τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, ἀνήκει εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Μας καὶ νὰ πονῆ αὐτήν. Καταλληλότατον πρόσωπον καὶ κεκτημένον ὄλα τὰ προσόντα εἶσθαι **Ῥ.μ.εῖς,**

Διὰ τοῦτο Σᾶς παρακαλῶ θερμῶς, ἐκ μέρους τῶν Συνεπαρ-

1) Κόνδουρον.

χιωτῶν μας, νὰ δεχθῆτε τὴν θέσιν τοῦ Ἐπισκόπου Λάμπης — Σφακίων.

Γνωρίζω ὅτι εἶναι βάρος· ἀλλ' ὡς ἐκ τῶς ἡλικίας Σας, τῆς θέσεως ἣν κατέχετε, καὶ τῆς γενικῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἐμπιστοσύνης, ἧς ἀπολαύετε, ἀπὸ ὅλους τοὺς Σφακιανούς θὰ χρησιμεύσετε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν μας, χάριν τῆς ὁποίας πολὺ ἐκοπιᾶσете καὶ κοπιᾶζετε,

Ἐγμέτερος

Ἰωσ. Χατζηγηγορίκις

Ὁ Παρθένιος ὁμως εὐχαριστῶν ἀπεποιήθη διὰ δευτέραν φοράν, νὰ δεχθῆ Ἐπισκοπικὸν θρόνον,

Διαφωνία μεταξὺ Πρίγκηπος καὶ Παρθενίου

Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, ἐτίμα καὶ ὑπελήπτετο ἰδιαιτέρως τὸν Παρθένιον διότι τοιαῦται ἦσαν αἱ ὁδηγίαι καὶ αἱ συστάσεις τοῦ Βασιλέως — Πατρὸς του.

Δὲν ἐβράδυνεν ὁμως νὰ διαφωνήσουν λόγῳ ῥιζικῆς διαφορᾶς ἀντιλήψεων: Ὁ Πρίγκηψ ἐπίστευεν ὅτι εἶναι θεόπεμπτος καὶ ἤθελε νὰ Κυβερνᾷ ὡς Μ. Πέτρος τῆς Ρωσσίας, — κατὰ τὴν φράσιν του, μηδένα ἀκούων, εἰμὴ μόνον τὴν κλίκαν, τὴν ὁποίαν εἶχε σχηματίσει περὶ ἑαυτὸν· ἐπίστευεν ὅτι οὐχὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, ἀλλ' οὗτος διὰ τῶν Ὑψηλῶν Συγγενῶν του ἔλυσαν τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Ὁ Παρθένιος ἀφ' ἑτέρου ἐφρόνει ὅτι ὁ ῥόλος του δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται μόνον εἰς τὴν τυπικὴν ἐκτέλεσιν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἀλλ' ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ λόγῳ τῆς πείρας του καὶ λόγῳ τῶν πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσιῶν του, νὰ ἔχη γνώμην ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ ἀντελήφθη ὅτι δὲν τῷ ἀνεγνωρίζετο τὸ δικαίωμα τοῦτο, *παρητήθη διὰ λόγους... ὑγείας.*

Δὲν περιορίσθη ὁμως καὶ εἰς παθητικὴν στάσιν· ἔλαβεν ἐνεργῶς μέρος εἰς τὴν τότε κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Πρίγκηπος πολιτικὴν κίνησιν.

Τὴν διαφωνίαν ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ γηραιὸς ἀγωνιστῆς Ἰωσήφ Μανουσογιαννάκης, υἱὸς τοῦ παλαιοῦ Μανουσαναγνώστης, ὅστις διακονῶν καὶ τὰς Μούσας, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Ἀσπρομάδαρος», ἐδημοσίευσε ποίημα, κατὰ τοὺς νεκρικοὺς διολόγους τοῦ Λουκιανοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ καυτηριάζονται οἱ τότε

κρατοῦντες διὰ τὴν περιφρόνησιν των πρὸς τοὺς ἀγωνιστάς. Ὁ ποιητὴς φαντάζεται ὅτι οἱ Βασιλεῖς τοῦ Ἄδου ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν διότι παρετήρησαν ἐπαναστατικὴν κίνησιν εἰς τὸ βασιλεῖόν των, ὀφειλομένην εἰς ἐνεργείας τοῦ Γέρω—Κώστα Βολουδάκη· οὗτος συνεπεῖα πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἐκόμισεν ὁ ἀποθανὼν Καπετάν—Μαθιὸς Μυλωνογιάννης ἀρχηγὸς Ἀποκορώνου, ἐκάλεσε:

Δασκαλογιάννην τῶν Σφακιῶν
καὶ ὅλους τοὺς μεγάλους
Μπουρδούνην, Βολουδόπωλον
Μανούσακαν καὶ ἄλλους
τὸν Τσελεπὴν, Πρωτόπαπαν
καὶ Μανουσαναγνώστην
Μπικοστρατὴν καὶ Σήφακαν
Παναγιωταναγνώστην
Τὸν Τσουδερόν καὶ Κόρακαν
Ρούσιον, Πωλογιωργάκην
Κουρμούλην, Μανουσόπετρον
Σταῦρον Ἀμοιραδάκην
Χάλην καὶ Πίπον καὶ Κουμῆν
καὶ Πρωτοπαπαδάκην
Φασούλην καὶ τὸν Κριαρᾶν
καὶ Σήφην Καυκαλάκην
καὶ Χατζῆ Γιώργη τοῦ Μουριοῦ
μὲ τὴ παλληκαριά του
π' ἀκόμα ἢ Σάμος μαρτυρᾷ
τὴν ἀφοβὴ καρδιά του.
Καὶ Πλατσογιώργη στὴ στεργιά
τῆ Κρήτης μορλοτιέρη
τσοὶ Πύργους π' ἀνακάτεψε
μ' οὔλον τῶνε τ' ἀσκέρι
Ταισιμένους Ντεληγιάννηδες
Κελαϊδῆδες καὶ ἄλλους
Μπονάτους καὶ Σκορδύληδες
πολλοὺς μικροὺς μεγάλους
Μόρηδες Μανουσέληδες
Δασκαλιανοὺς Σφηνιάδες
Βολουδιανοὺς Μανούσακους
Ψαροῦδες, Κουτρομπᾶδες
Χιονιάδες, Τσιριντάνιδες
κι' οὔλη τὴν ἑταιρείαν
ποῦ στὰ Σφακιά τὴν ἔσπεσαν
πρῶτην Καντσιλεριάν. . . .

Οὔτοι πάντες ἐσκέφθησαν νὰ ἐπαναστατήσουν, νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν Ἄδην καὶ νὰ ἐπανέλθουν στὴν ζωὴν διότι:

»στὸ τραπέζι ποῦ ἴστωσαν
ἄλλοι χαροκοποῦσι
»κι' αὐτ' ἀπ' ἀλόγγο νηστικοὶ
«στέκουν καὶ συντηροῦσι

Ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον φοβεῖται περισσότερο ὁ Ἐακὸς, εἶναι ὁ Παρθένιος Κελαῖδης ἐὰν ἀποθάνῃ, καὶ λέγει πρὸς τὸν Πλούτωνα καὶ τὴν Περσεφόνην:

Τὸν Κελαῖδῆν Παρθένιον
ἂν ἴσως καὶ τὸν φέρῃ (1)

—μὰ κείνος νὰ τ' ἀφρουκαστῇ

θαρρῶ δὲν τὸν συμφέρει

[ἔχει κ'εἰ ἀκόμη κατι τι

ἀπάνω νὰ σκαλίσῃ,

τῇ μαγεργιαίς τ' ἀκάμωταις

δὲν θέλει νὰ τ' ἀφίση.

Τὰ πράγματα δὲν πᾶν καλὰ

μ' ἄργησε νὰ τὸ νοιώσῃ

καὶ λέει πῶς χρειάζεται (2)

γιὰ νὰ τὰ διορθώσῃ.

Καὶ γιὰ τ' ἀπάνω ξυπνητὸς

κοιμούμενος φροντίζει

μὰ γιὰ τοῦ Ἄδου τῇ δουλειῆς

αὐτὸν δὲν τὸν σκοτίζει.

Ἄκομ' ἐκεῖ χρειάζεται

πράγματα νέτα σκέτα

γιατ' ἐπαραστραβώσασι

κι' ἐκείνα ποῦ ἴσαν νιρέτα.

Ἄλλα ἐλογαριάζασι

κι' ἄλλα τ' εὐρῆκαν πάλι

κ' εὐρῆκε κι' ὁ Παρθένιος

δουλειὰ μὲ τὸ τσουβάλι.

Θὰ τῆς παίξῃ ἄλλη μιὰ (3)

ἐκεῖνος δὲν ἀφίνει

«κι' ἔτσι κακὰ κι' ἀνάποδα

τὸ τέλος πλὴθ' ἰθὺ γείνη» (4)

Μ' ἂν ἔλθῃ κ' ἀνταμώσουσι

πάρουν καὶ δύο—τρεῖς ἄλλους

1) Ὁ Γέρω - Κώστας. 2) Ἐν τῇ ζωῇ. 3) Ἐπανάστασιν. 4) Τὸ ἐντός τῶν ἀγγυλῶν δὲν ἐδημοσιεύθη τότε (1902) διὰ τὸν φόβον τῶν «Ἰουδαίων» ὡς σημεῖοι εἰς τὸ περιθώριον ὁ ποιητής.

θά το' ἐπαναστατήσουσιν
οὐλους μικροὺς μεγάλους.
Ἄλλὰ κι' οἱ δύο τῶν μοναχοί
ἂν τὸ καλολογιάσουν
κι' αὐτοὺς τοὺς μπιστεμένους μας
θέ νὰ τσοὶ ξελογιάσουν

Οἱ Σφακιανοὶ πρὸς τὸν Παρθένιον καὶ πάλιν ἐστρά-
φησαν καὶ τὴν ἐπέμβασίν του ἐζήτησαν διὰ τοῦ κατωτέ-
ρω πληρεξουσίου.

Ἐν Ἀνωπόλει Σφακίων τῇ 5 Μαρτίου 1904

Συνεπαρχιώτα κ. Κελαΐδῃ

Αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται καὶ πά-
λιν καὶ ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Πατρίδος μας, μᾶς ἐπιβάλλουσι
νὰ σκεφθῶμεν περὶ τοῦ μέλλοντος Αὐτῆς.

Ἡ Ἐπαρχία μας Σφακιά προηγήθη πάντοτε εἰς τοὺς ἀπε-
λευθερωτικοὺς τῆς Νήσου ἀγῶνας καὶ ἤδη θεωρεῖ ὑποχρέωσίν
της νὰ προηγηθῇ εἰς οἰανδήποτε ἐνέργειαν.

Ἐπειδὴ δὲ Ὑμεῖς, συνεχῶς ἀντιπροσωπεύετε Αὐτήν, ὑπῆρξα-
τε δὲ πάντοτε ἐκ τῶν πρωτουργῶν τῶν Κρητικῶν Ἐπαναστά-
σεων.

Σᾶς θεωροῦμεν κατάλληλον καὶ **Σᾶς** παρακκ-
λοῦμεν νὰ μεταβῆτε εἰς Ἀθήνας, καὶ ὑποβάλετε
εἰς τὴν **Α. Μεγαλειότητα τὸν Σεβ. ἡμῶν Βασιλέα,**
τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς Πατρίδος μας, ζη-
τήσετε δὲ τὰς ὁδηγίας Αὐτοῦ, ἵνα γνωρίζωμεν
ὅποια θὰ εἶναι ἡ στάσις τοῦ ὀρεινοῦ Κρητικοῦ
λαοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν παρούσαν θέσιν τῆς Πα-
τρίδος μας, καὶ πῶς πρέπει νὰ πολιτευθῇ καὶ ἐνι-
σχύσῃ τὰς βασιλικὰς Αὐτῆς ἐνεργείας ὑπὲρ τῆς ἐκ-
πληρώσεως τῶν προαιωνίων πόθων τοῦ πολυπαθοῦς
Κρητικοῦ Λαοῦ.

Οὐδόλως ἀμφισβᾶλλομεν ὅτι ἡ **Α. Ρ.** ὁ προ-
σφιλῆς ἡμῶν Ἡγεμὼν **Γεώργιος,** ἤδη θὰ ἔχη
ὑποβάλει τῷ **Σεβ. Αὐτοῦ Πατρὶ καὶ Βασιλεῖ** τὴν
λυπηρὰν ἀλλ' ἀληθῆ κατάστασιν τῆς ἡμετ. Πατρί-

καὶ ὅτι καὶ ἡ **A. M.** ἐν τῇ πατρικῇ Αὐτῆς μερί-
μνῃ θὰ ἔχη μελετήσῃ ἀρκούντως περὶ τοῦ τί δυνα-
τὸν νὰ γίνῃ ἐν ἡ περιπτώσει πολὺ ταχέως δὲν δύ-
ναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ Ἐθνικὴ ἡμῶν ἐνότης μετὰ τῆς
Μητρὸς Ἑλλάδος.

Δὲν ἀμφιδύλλοιμεν, ὅτι ὅπως κατὰ τὸ παρελθὸν
δὲν ἐφείσθητε οὐδενὸς κόπου ἵνα ὑπηρετήσετε τὴν
προσφιλῆ μας Πατρίδα καὶ τώρα θέλετε δεχθῆ τὴν
προκειμένην ἐντολήν,

Διατελοῦμεν μεθ' ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης

Οἱ Συνεπαρχιώται Σας

Ἀνδρέας Ἰ. Κριαρᾶς, Παῦλος Τσιρινδάνης, Ἀνδρέας
Φραγκιάς, Σπυρ. Ἰ. Βοτζάκης Νικ- Παπαντωνάκης, Ἐμμ.
Γ. Μαλανδράκης, Μᾶρκος Ζερβὸς, Ἐμμ. Ἀ. Μανουσέλης,
Μιχαήλ Ἀνδ. Μανουσέλης, Ε. Ἰ. Χιόντης, Ἰ. Μανουσομανω-
λάκης, Μ. Μπολιώτης, Δ. Μανουσογιαννάκης, Σ. Χριστο-
δουλάκης Σταυρὸς Ἰ. Λυκάκης, Παῦλος Ἀνδ' Τροῦλος,
Στρατῆς Σ. Κορκακάκις, Σ. Α. Πολέντας, Μ. Α. Πολέντας,
Μιχ. Καρκαβάτσος Μανουσὸς Τσόντιος, Παῦλος Μπικουβά-
ρη, Ξενοφῶν Α. Δαοῦκος, Ἀνδ. Μανουσευδάκης, Μιχ.
Μπούχλης.

Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ὁ Παρθένιος
ἐξήτησεν ἀκρόασιν παρὰ τῷ Πρίγκηπι, ἀλλὰ δὲν ἐγένετο
δεκτὸς καὶ ἠναγκάσθη, ὅσα εἶχε νὰ τῷ εἴπῃ, νὰ τὰ γρά-
ψῃ:

Ἀναφορὰ πρὸς τὸν Πρίγκηπα

Πρὸς τὴν Α. Β. Ὑψηλότητα τὸν Ὑπατον Ἀρμοστήν
Κρήτης

Ἵψηλότατε

Μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ ἐπικαλοῦμαι τὴν Ὑψηλὴν
ἐπιείκειαν καὶ συγγνώμην τῆς Ὑμ. Ὑψηλότητος διὰ τὴν τόλμην
νὰ ὑποβάλω Αὐτῇ τὴν ταπεινὴν μου ταύτην παράκλησιν, ἐντολήν
ἐκπληρῶν τῶν ἐν τῷ συνημμένῳ ἀντιγράφῳ 26 ὑπογεγραμμένων
ἐξεχόντων κατοίκων τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων.

Ἵψηλότατε

Ἄφ' οὗ ἔλαβον τὴν συνημμένην ἐντολήν, κατὰ τὴν παρελ-
θοῦσαν ἐβδομάδα, ἐξήτησα—ὡς ὄφειλον—καὶ ἐνεγράφην εἰς τὸ
βιβλίον τῶν παρουσιάσεων κατὰ τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν, 14

ἤδη ὑπερμεσοῦντος, παρακαλέσας τὸν κ. Θ. Καρμπούνην, (1) διὰ λόγους εὐνοήτους, νὰ εἴπῃ τῇ Ὑ. Ὑ. ὅτι προτίθεται νὰ ὀμιλήσῃ Αὐτῇ περὶ τῶν Ἰ. Μονῶν Χανίων.

Μὴ ἐπιτραπείσης μοι τῆς παρουσιάσεως τοιμῶ νὰ ὑποθέσω ὅτι ἡ προφορική διαταγὴ διὰ τοῦ κ. Λεμπέση (1) νὰ μὴ συγχάξω εἰς τὸ ὑπασπιστήριον τόσον ἐγὼ ὅσον καὶ ὁ κ. Κούνδουρος ἔξακολουθῇ νὰ ὑφίσταται, παρ' ἐλπίδα, ἄνευ οὐδενὸς λόγου. Ὑπακούω πρὸς τὴν διαταγὴν ταύτην, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ παραλείψω καὶ τὴν ἐντολὴν τῶν Σφακιανῶν, ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἑτέρου δ' ὀπω; ἐκπληρώσω καὶ ἐν καθήκον πρὸς τὴν Ὑμ, Ὑψ. ἐκθέτω περιεκτικῶς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου τινὰ, ἐκ τῶν ὧν εἶχον ν' ἀναφέρω Αὐτῇ, εἰς ἃ παρακαλῶ τὴν Ὑ. Ὑ. νὰ ὀρίσῃ ἐπιεικῆ; βλέμμα καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἄδολον καὶ ἄκραιφνῆ σεβασμὸν πρὸς Αὐτήν.

Ῥοψηλότατε

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ τρέχ. ἔτους μοι ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ κ. Α. Παπαδιαμαντίπουλος (2) νὰ γράψω πρὸς αὐτὸν ὅτι *ἐὰν ἀγνοῇ τὸν ὄλον ἐν ἀξανάμενον ἀναβρασμὸν παραπόνων τοῦ Λαοῦ, ἐν πλείστοις δεδικαιολογημένων, εἶναι πολὺ λυπηρὸν ἐὰν, ἀντιθέτως, ἔχει γνῶσιν τῆς δημιουργουμένης οὐχὶ εὐαρέστου καταστάσεως, καὶ ὁμῶς δὲν δίδει σημασίαν, ἀλλὰ περιφρονεῖ τὰ δίκαια παράπονα, τοῦτο εἶναι ἐπικίνδυνον.* Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποθέσῃ τις τὸν κοινὸν νοῦν ἔχων, ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ὑπάρχουσαν ἀγανάκτησιν, δὲν δύναται παρὰ νὰ περιμένη μετὰ δέους, τὰς συνεπείας, αἵτινες δὲν δύναται παρὰ νὰ ἔλθωσι καὶ οὐχὶ πολὺ ἀργά.

Ῥοψηλότατε

Ὁ Κρητικὸς Λαὸς καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1898, ἐξηκολούθησεν ὑφιστάμενος τὰς γνωστὰς τοῖς πᾶσιν, ἀπεριγράπτους θυσίας ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἐνότητος, ἔξακολουθῶν τὸν ἱερὸν ὄρκον τῶν Πατέρων του. Ἐτιτολοφορήθη, διὰ τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνάς του, μὲ τὸν τίτλον τῶν ἡρώων, πολεμῶν εἰς πρὸς πενήτην καὶ ἐνίοτε περισσοτέρους ἐχθρούς. Ἐθαυμάσθη ὑφ' ὄλου τοῦ κόσμου καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν του. Ἐτίμησε

1) Ὑπασπιστής. 2) Ἰδιαιτέρως Γραμματεὺς.

τὸν Ἑλληνισμόν μὲ τὸ αἷμα του καὶ μὲ τὸ αἷμα τῶν συναγωνισθέντων ὁμογενῶν του, πάντοτε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ φθάσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἑθνικῆς; του ἐνότητος. Κατόπιν τῶν τόσων θυσιῶν ἠξιώθη, θεία συνάρσει νὰ ἴδῃ ἀποπεμπομένην τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν ἐκ τοῦ αἵματοβαφοῦς τῆς Πατρίδος του ἐδάφους τὴν δ' Ὑμ. Ὑψ. ἀποβιβαζομένην ἐξ ὀνόματος τῶν 4 Προστατίδων Δυνάμεων. Ἄλλ' ὁ Κρητικὸς λαὸς ἐδέχθη τὴν Ὑμ. Ὑψ. καὶ ὡς ἀπόστολον τῆς Ἑλλ. Δυναστείας καὶ τοῦ ὅλου Ἑθνους, ἵνα διὰ τῆς Πατρικῆς Αὐτῆς διοικήσεως, τῶν πολυτίμων ἐνεργειῶν τοῦ Σεβ. ἡμῶν Βασιλέως καὶ Πατρὸς Αὐτῆς καὶ τῶν ὑμετέρων, παρὰ ταῖς Μ. Δυνάμειν, ὀδηγήσῃ αὐτόν εἰς τὸ ἀπὸ αἰῶνων ποθητὸν σημεῖον.

ἸΨηλότατε.

Ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τῆς Ὑμ. Ὑψ. ὁ Κρητικὸς Λαὸς παρέδωκε τὰ ὅπλα του ἐκκρεμάσας αὐτὰ ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, μεθ' ὧν τὰ εἶχεν ἀνηρτημένα, ὡσὰκις δὲν ἐχρησιμοποιοῖ ταῦτα κατὰ τῶν τυράννων του. Ἡ Σύντακτικὴ Αὐτοῦ Συνέλευσις, παρεχώρησεν Αὐτῇ προνόμια ἐκλογῆς Βουλευτῶν, Δημάρχων καὶ Δημοτικῶν Συμβούλων καὶ ἕτερα ἄλλα, τὰ ὅποια ἄλλοι λαοὶ δὲν ἐμπιστεύθησαν εἰς τοὺς Βασιλεῖς καὶ Ἡγεμόνας των. Ὁ Κρητικὸς Λαὸς, μετὰ τεσσαρακονταετῆ διηκετὴ ἐπανάστασιν, ἀπὸ τοῦ 1858 μέχρι τοῦ 1898, μετεβλήθη εἰς ἓνα τῶν εἰρηνικωτέρων λαῶν τῆς ὑψηλοῦ καὶ ὑπετάγῃ ὡς εἰς ἄνθρωπος εἰς τοὺς Νόμους τῆς Πατρίδος του καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπαχθεῖς φορολογικοὺς κατόπιν τόσων καταστροφῶν, τιμῆσας αὐτοὺς ὡς ὁ Σωκράτης, ὅστις ἐπιεν ἀγογγίστως τὸ κώνειον, μόνον καὶ μόνον ἵνα μὴ παραβῆ τοὺς Νόμους τῆς Πατρίδος του.

Ἐπεβαρύνθη μὲ Τραπεζὰς καὶ δάνεια, δανεισθέντων μεγάλων ποσῶν, ἄνευ ἀναλόγου ἀνακουφίσεως τοῦ λαοῦ καὶ ὠφελείας.

Ὅποια δὲ ἡ ἱκανοποίησις τοῦ Λαοῦ διὰ τὴν θρησκευτικὴν του εὐλάβειαν πρὸς τὸν Ἀνώτερον αὐτοῦ Ἄρχοντα καὶ τοὺς Νόμους;

Περιφρόνησις τῶν Ἀγωνιστῶν καὶ ὑπερτίμησις τῶν ἀναξίων προσοχῆς, τιθεμένων εἰς τὸν τράχηλον ἐκείνων, οἵτινες διὰ τῶν ἀγώνων των παρεσκεύασαν αὐτοῖς τὴν σημερινὴν ἑλευθερίαν, τὴν ὁποίαν ἑλευθερίαν οὗτοι διαφοροτρόπως κατεπολέμων μετὰ τῶν Τούρκων.

Ἀπὸ πολλοῦ τὸ Κοινωφελὲς Ταμεῖον τὸ δημιουργηθὲν παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὸ 1870 ὅπως ἀνακουφίσῃ τὸν λαόν τῆς Κρήτης ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῆς μεγάλης τοῦ 1866 Ἐπαναστάσεως, διὰ τῆς Χριστιανικῆς του Διευθύνσεως, χωρὶς νὰ ἀναλογίζεται τὴν τρομερὰν ἀνέχειαν τοῦ Λαοῦ, ἐκποιεῖ διὰ πλειστηριασμῶν καὶ ἐκδιώκει τοὺς πτωχοὺς ἐκ τῶν οἰκιῶν των, μὲ τὸ δέκατον τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων των. Ἐπὶ πολλοὺς τώρα μῆνας ἡ ἔφημερίς «Πατρὶς» (1) δημοσιεύει πλειστηριασμοὺς κινουῦντας τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἀναγνωστῶν της, χωρὶς νὰ ληφθῆ μέτρον μακροθυμίας, ἕως οὗ ἔλθῃ ἐφορία τῶν προϊόντων τοῦ τόπου, ἔστερημένον τοιαύτης ἀπὸ τινων ἐτῶν.

Τὰ πάντα βαίνοσαι κατ' εὐχὴν ἀρκεῖ μόνον νὰ χρηματίζεται ὁ ἰδιοκτήτης τῆς «Πατρίδος» διὰ τὰς δημοσιεύσεις. Τὸ καταπιεστικὸν τοῦτο μέτρον δυστυχῶς μετέρχεται ἀπὸ τινος καὶ ἡ Τράπεζα Κρήτης. Ἀλλὰ πῶς νὰ χαρακτηρίσῃ τις τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἵνα πληρώσῃ τις πτωχὸς μίαν ἢ δύο δραχμὰς καθυστερουμένων φόρων, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια στερεῖται καὶ ξηροῦ ἄρτου τρέφεται δὲ μόνον μὲ χόρτα ἀνάρτυστα, ἀπάγεται ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ καὶ μὲ χειροπέδας ὀδηγεῖται εἰς τὰς φυλακὰς ὡς μέγιστος ἐγκληματίας. (2) Τὰ ἐκτελεστικά ὄργανα στηρίζονται εἰς τοὺς περὶ φόρων Νόμους ἀλλὰ τί νὰ εἶπῃ τις; Μόνον οἱ περὶ φόρων Νόμοι πρέπει νὰ τηρῶνται ἀπαραιτήτως; Ἀποφεύγω νὰ περιγράψω τοὺς παραβιαζομένους νόμους εἰς βάρος τοῦ δημοσίου μέγιστον.

Ὅλιγα περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν Δημάρχων καὶ τῶν Δημοτικῶν Συμβούλων (3)

Οἱ ἱκανοὶ διὰ τὰ ἀξιώματα ταῦτα παρεμερίσθησαν, οἱ δὲ πλείστοι τῶν διορισθέντων κινουῖσι τὸν οἶκτον βέβαιον εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ οἱ διορισμοὶ γίνονται τῇ συστάσει τῶν βουλευτῶν, ἔδημιουργήθησαν ὅσοι, βουλευταὶ, τόσοι καὶ φεουδάρχαι ἐν Κρήτῃ διηρέθη δ' ὁ Λαὸς εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς Ὑμ. Ὑψ. γενικὴ μέριμνα καὶ εὐχὴ ἦτο ν' ἀποφύγωμεν ἐπικινδύνους διαιρέσεις, τὰς ὁποίας ἐδημιουργήσαμεν μὲ τὰς ἐκλογὰς καὶ τοὺς ἀνωτέρω διορισμούς.

Ἡ ἢ Ὑψηλότατε, ἐκτὸς τῆς οἰκονομικῆς καχεξίας τοῦ τόπου

1) Ὅργανον τῆς Αὔλης τοῦ Πρίγκηπος. 2) Ὅπως εἰσεπρατίετο οἱ φόροι συνέπειά δὲ δημιουργηθέντος θορύβου ἐδιορθώθη τὸ κακόν. 3) Κατὰ τὸ Σύνταγμα δὲν ἐξελέγοντο, ἀλλὰ διορίζοντο ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος.

ἔχομεν καὶ ἐπικίνδυνον δυσαρέσκειαν τοῦ Λαοῦ ἀνευ ἔξαιρέσεων φρονῶ δὲ ὅτι, λίαν προσεχῶς θέλει βεβαιωθῆ ἡ Ὑμ. Ὑψ. ὅτι τὴν ἐπικλήσιν τῶν Σφακιανῶν θέλουσιν ἐπακολουθήσει καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν ἐπικλήσεις. Πάντες διερωτῶνται εἴμεθα ἄξιοι τοιαύτης τύχης οἷα ἐδημιουργήθη ἡμῖν; Ἐάν τό ἔθνος νομίζει ἡμᾶς ἄξιους τῆ; ἀδιαφορίας καὶ τῆς περιφρονήσεως τὴν ὁποίαν ὑφιστάμεθα ἤδη, δικαιούμεθα νὰ τὸ βεβαιωθῶμεν σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως.

Ὁ Λαὸς δὲν ἀγανακτεῖ μόνον δι' ὅσα ὑφίσταται ἀναξιοπαθῶν, ἀλλ' ἀγανακτεῖ καὶ κατὰ τῆς Βουλῆς τῆς προβλεψάσης, μόνον τὰ ἀτομικὰ ἐκάστου τῶν βουλευτῶν συμφέροντα δὲν τυφλώται δὲ ἀλλ' ἐννοεῖ ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ 1870 συνελθόντες ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ, οὐδέποτε ἐσκέφθησαν ὡς καλοὶ πατριῶται διὰ τὴν Πατρίδα τῶν ἡ μωρία μάλιστα Βουλευτῶν τινῶν τῆς Βουλῆς τοῦ 1888, ἔφερον εἰς Κρήτην τὸν Σακῆρ — Πασᾶν μὲ τὸν στρατιωτικὸν Νόμον καὶ παθήματα ὅμοια τῶν ὁποίων μόνον ἐπὶ γενιτσαρισμοῦ ἔδοκίμασαν οἱ Κρηῖτες. Εἶμαι εἰς θέσιν, νὰ βεβαιώσω ὅτι μόνον εἰς τοὺς ἰδιοτελεῖς καὶ τοὺς δημοκόπους θὰ ἐκακοφαινετο ἂν ἤθελεν ἀναβληθῆ ἡ σύγκλησις τῆ; Βουλᾶς ἐπὶ τινὰ ἔτη οἱ δὲ ὑγιῶς φρονοῦντες καὶ ὁ πολὺς τῆς Κρήτης Λαὸς θὰ χειροκροτεῖ τοιαύτην τινὰ ἀπόφασιν. (1)

Παραπονεῖται κατὰ τῶν ἀποτελούντων τὸ Συμβούλιον τῆς Κρητικῆς Πολιτείας διότι μόνων περὶ τῶν ἀτομικῶν αὐτῶν συμφερόντων φροντίζουσιν ἀδιαφοροῦντες τελείως διὰ τὰ γενικά.

Παραπονοῦνται ἐπίσης οἱ πράγματι ἀγωνισταὶ διότι εἰς τοὺς καταλόγους αὐτῶν εἰσεχώρησαν τετραπλάσιοι ἀνάξιοι νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει, καὶ οὐδεὶς ὁ φροντίζων ἵνα ἀσκηθῆ ὁ προσήκων ἔλεγχος. (2)

Ἡ ψηλότης

Ἐπιτρέπατέ μοι παρακαλῶ, νὰ προσθέσω, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δυσισυχῶς προβλέπω ὅτι θὰ προκύψῃ, ἐκ τῆς δημιουργηθείσης ἐν Κρήτη καταστάσεως, ἐάν δὲν κατορθωθῆ νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ φρόνησις καὶ ἡ σύνεσις περὶ εὐχονταί ἅπαντες οἱ ἀναλογιζόμενοι, ὁποίας ἐγκυμονεῖ συνεπέας ἡ αὐξάνουσα ἀγανάκτησις. Συνεπεῖα τῆς παρασκευασθείσης διαιρέσεως

1) Δικτατορικαὶ διαθέσεις ἐμπνεόμενοι ἀπὸ ἀγαθὴν πρόθεσιν καὶ ἀπογοήτευσιν πρὸς τὸν κοινοβουλευτισμὸν. 2) Πάντοτε αἱ ἱστορίαι ἐπαναλαμβάνονται.

θέλομεν εὑρεθῆ, Ὑψηλότατε, ἐνώπιον ἐμφυλίου σπαραγμοῦ διότι θέλουσιν ἐξαχθῆ τὰ ἐν ταῖς κρύπταις φυλασσόμενα δπλα' δὲν δ' ἀποφύγωμεν δὲ καὶ Σουλτανικὰς διαμαρτυρίας ὑπερασπιζούσας τοὺς πιστοὺς τοῦ Μωάμεθ, τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὁποίων ἔχουσιν ἐγγυηθῆ αἱ 4 Προστάτιδες Δυνάμεις.

Ἀφίνω νὰ σκεφθῆ ἡ Ὑμ. Ὑψηλότης, εἰς ποῖον κίνδυνον θέλει εὑρεθῆ τὸ μέλλον τῆς Κρήτης, ἐὰν ἤθελε κριθῆ ὡς ἀποτυχοῦσα ἡ Διοίκησις Αὐτῆς, καὶ ὁποίας βαρείας εὐθύνας θέλουσιν ὑπέχει οἱ δυνάμενοι νὰ προλάβωσι τὰ λυπηρὰ ἐνδεχόμενα, καὶ δὲν τὰ προέλαβον.

Ὡς παρατηρεῖ ἡ Ὑμ. Β. Ὑψ. οἱ ὑπολεγραμμένοι, ἐντέλλονται μοι νὰ ζητήσω ἀκρόασιν καὶ παρὰ τῇ Α. Μ. τῷ Σεβ. Βασιλεῖ. Ἐπειδὴ δ' ἴσως βραδύνω νὰ μεταβῶ εἰς Ἀθήνας, ὑποβάλλω τῇ Α. Μ. ἀκριβὲς ἀντίγραφον τῆσδε ὑπὸ τύπον ὑπομνήματος, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ Ὑμ. Ὑψ. δὲν θέλει λείπει νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν γνώμην τοῦ Πατρὸς Αὐτῆς περὶ τοῦ τι δέον γενέσθαι πρὸς πρόληψιν παντὸς δυσαρέστου ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἀκόμη καιρὸς.

Χαλέπα 21 Μαρτίου 1904

Ἡ κρθένιος Κελαϊδῆς

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐκ τοῦ ὑπομνήματος; παραχθεῖσα ἐντύπωσις ὥστε ὁ Πρίγκηψ ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τοὺς ὑπογράψαντας πιέζων καὶ βιάζων ἵν' ἀνακαλέσωσι τὴν δοθεῖσαν ἐντολήν. Πλὴν τεσσάρων λιποψυχησάντων, οἰλοιοὶ ἀπήνητησαν ἀνδρικῶς εἰς τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς χυδαίας φρασεολογίας τοῦ Γεωργίου. Διέταξε τὸν Μητροπολίτην, ὅστις λόγῳ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἦτο ὑποχείριον ὄργανον, νὰ συγκαλέσῃ τὴν Σύνοδον καὶ νὰ τὸν καταδικάσῃ.

Ὁ ποιητῆς Γ. Σουρῆς παρεπιδημῶν τότε ἐν Χανίοις ἔγραφεν εἰς τὸν «Ρωμῆον».

Καὶ ἄδῳ πέρα Περικλέτο

ποῦ περνῶ ζωὴ καὶ κόττα

Μεταρρυθμιστὰς θὰ δῆ;

Γιὰ καινούργια καθεστῶτα

κελαϊδῆ ὁ Κελαϊδῆς.

Αγαπώμενος Πατριάρχη,

Ἐπιφάνειος ὁ ἁγίου Κιπριανίου

ἱερέως

ἐν Κωνσταντίνῳ 19 Δεκεμβρίου 1401

ὁ ἀπὸ ἐπιπέτου ἐπὶ

Κωνσταντίνου

Ἐν Κωνσταντίνῳ 19 Δεκεμβρίου 1401

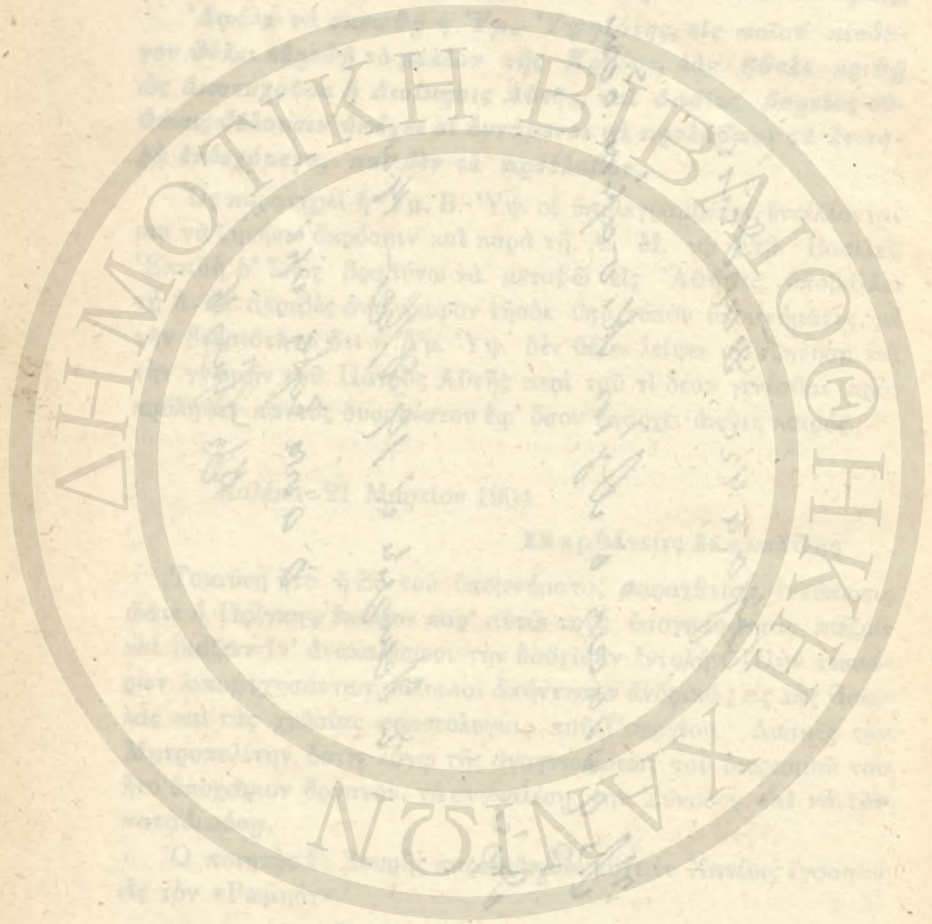
ἱερέως

Ἐπιφάνειος ὁ ἁγίου Κιπριανίου

ἱερέως

Ἐπιφάνειος ὁ ἁγίου Κιπριανίου

Επισημασθέντες, οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον

Handwritten notes in the center of the stamp, including the date "21 Μαΐου 1964" and various illegible scribbles.

Επισημασθέντες, οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον

Καὶ ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον
ἐκείνῃ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπισημασθέντες ἀποδοτέον

Καταδικαστική απόφασις ὑπὸ τῆς Συνόδου

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Πρίγκηπος συνήλθεν ἡ Σύνοδος ἐκτάκτως καὶ—κατ' ἐντολὴν ἐξέδωκεν ἀπόφασιν δι' ἧς κατεδίκασεν τὸν Παρθένιον. Πρὸ τῆς ἀποφάσεως παρατέτομεν ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τοῦ Μητροπολίτου, ἵνα καταδειχθῇ ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἡ ἰδεολογία τῶν ἱεραρχῶν (!)

Ἄγκλητὲ Παρθένιε

Ἄς φωνασκῇ ὁ Ἅγιος Κισάμου ὅσον θέλει. Δὲν εἶναι ὅμως μόνος, ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Ἅγιον Κυδωνίας, ὅστις σὲ κατήγγειλεν διὰ ὑποθάλπεις τὴν ἐξέγερσιν τῶν μοναχῶν Ἁγ. Τριάδος καὶ Ζωοδόχου Πηγῆς. Σοὶ γράφω διὰ τὸν τύπον, ὅπως σοὶ δώσω ἀφορμὴν εἰς ἀπολογία.

Ἐν Ἡρακλείῳ 19 Δεκεμβρίου 1901

Ὁ ἀσπαζόμενος Ὑμᾶς

† Εὐμένιος

Πολύτιμε φίλε κ. Σκκλητσούνη (1)

Ἡ ἐπιστολὴ ὑμῶν μὲ ἐλύπησε τὰ μέγιστα, διότι εἶναι γεγραμμένη μετὰ πολλῆς τινος πικρίας κατ' ἐμοῦ, ἀλλὰ πικροτέρα τῶν τῆς ἐπιστολῆς εἰσὶν ὅσα διεμηνύσατέ μοι διὰ τοῦ κ. Σ. Σαββάκη,

Νομίζω ὅτι οὐδέποτε ἐξεδήλωσα ἀγνωμοσύνην πρὸς ἐκείνους ὅσοι εἶχον τὴν εὐγένειαν καὶ αὐταπάρνησιν νὰ ὑποστηρῶσι καὶ ὑπερασπίσωσι πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦναντίον διπλὴν πρὸς πάντας αἰσθάνομαι τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ διότι διέσωσαν τὸ γόητρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ διότι καὶ τὴν ἐμὴν ἀξιοπρέπειαν ἐπίσης διέσωσαν. . .

Μὲ μέμφεσθε διότι ἐπέτρεψα νὰ εἰσαχθῇ ἐν τῷ Καταστατικῷ Νόμῳ τὸ ἄρθρον, ὅπερ ὁ Κυδωνίας ζητεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τοῦ Παρθενίου· ἀλλὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀφορᾷ τὸ σηῆνος τῶν Καλογραίων καὶ Καλογήρων, οἵτινες κατακλύζουσι τὸ Ἡράκλειον.

Τὰ ἐπιτηδεῖς διαδοθέντα ὅτι δῆθεν διέταξα τὸν Κυδωνίας νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸν Νόμον, πιστεύω ὅτι ἐπέισθητε ὅτι εἶναι ἀνυπόστατα.

Ἐν Ἡρακλείῳ 12 Μαρτίου 1901

Διατελῶ

Ὑμέτερος εὐχέτης καὶ πρόθυμος

† Ὁ Κρήτης Εὐμένιος

1) Ἀπεβίωσεν ἐν Χαλέπῳ 7 Φεβρουαρίου 1905.

Εὐθύς ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἀπεφασίσθη ἡ διάλυσις διαφόρων Μονῶν, ἐν αἷς καὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ Ἁγίας Τριάδος. Οἱ ἀδελφοὶ τῶν Μονῶν τούτων κατέφυγον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ, ὅστις τοὺς ἐπροστάτευσεν ἀληθῶς, ἀναπτύξας τὴν θεωρίαν ὅτι *«αἱ Μοναὶ πρέπει μὲν νὰ συγχωνευθῶσιν, καὶ νὰ καταργηθῶσιν τινὲς τελικῶς ἀλλὰ φυσιολογικῶς καὶ βαθμηδὸν καὶ οὐχι ἀνοήτως καὶ ἀποτόμως ὡς ὑπεστήριζεν ἡ Πολιτεία»*.

Ἐὰν δὲν διελύθησαν τότε, εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ μόνον τοῦ Παρθενίου ὀφείλεται τοῦτο.

Διὰ τὴν *«ἐπέμβασιν»* ταύτην ἐμνηύθη παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου Κυθωνίας, παρὰ δὲ τοῦ Κισάμου, διότι δὲν διέμενον ἐν τῇ Μονῇ του Γωνιά. Τὰ *«ἐγκλήματα»* ταῦτα εἶχεν διαπράξει ὁ Παρθένιος, ὀρθῶς δ' ὁ Μητροπολίτης, ἀπεκάλει *«φωνασίας»* τὰς μνηήσεις τῶν Ἐπισκόπων.

Ἄλλὰ ταῦτα ἐγίνοντο καὶ ἐγράφοντο κατὰ τὸ 1901.

Ἐντὸς ὅμως τριετίας τὰ πράγματα εἶχον μεταβληθῆ. Ὁ Παρθένιος ἐτέθη ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ Πρίγκηπος, διότι τῷ ὀμίλει τὴν γλῶσσαν τῆς ἀληθείας τὴν ὁποίαν καὶ μόνον ἐγνώρισε.

Ὁ Βενιζέλος εἶχε διαφωνήσει πρὸς τὸν Πρίγκηπα.

Ὁ Μητροπολίτης ἐφατρίαζεν ἀυστόλως, ἀναθεματίζων πάντα μὴ ψηφίζοντα Πριγκηπικούς ὑποψηφίους.

Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ ἐγένοντο μυστικαὶ συνεδριάσεις εἰς τὰς ὁποίας μετέσχον οἱ Ἐλ. Βενιζέλος, Κων. Φούμης, Ν. Πιστολάκης, Σ. Κολοκυθᾶς Κ. Μάνος, Ἐμμ. Παπαδερὸς (1) Κυριάκος Μπυράκης (2) κ. ἄ., συνετάχθη πρακτικὸν ὄρωμοσίας καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις κινήματος χωρὶς τότε ἀκόμη, νὰ εἶναι ὠρισμένον τὸ μέρος ἐνθα θὰ ἐγένετο ἡ συγκέντρωσις. Βραδύτερον ὠρίσθη τὸ Θέρισσον.

— Ταῦτα πάντα εἶχον δημιουργήσῃ ἀτμόσφαιραν φανατισμοῦ, ὥστε ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἐντιμότης νὰ μὴν λειτουργοῦν.

— Μόλις ὁ Πρίγκηψ ἔλαβεν τὸ ὑπόμνημα τοῦ Παρθενίου διέταξε νὰ συνέλθῃ ἡ Σύνοδος καὶ ἐζήτησε τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ πίνακι.

Οἱ *«εὐλογημένοι»* δὲν ἔχασαν καιρόν, ἀνεμόγλευσαν τὰς ἰδίας

1) Δικηγόρος ἐπὶ σειράν ἐτῶν διατελέσας Βουλευτὴς Χανίων. 2) Ἀρχηγὸς Μυλοποτάμου, ἐπὶ σειράν ἐτῶν διατελέσας Βουλευτὴς.

των μηνύσεις ἅς ὁποίας πρὸ τριετίας εἶχον ὑποβάλει καὶ οἱ ἴδιοι
χρησιμεύοντες ὡς μηνυταί, ὡς μάρτυρες καὶ ὡς δικασταὶ ἐξέδω-
καν ἀπόφασιν τὴν ὁποίαν καταχωρίζομεν ἐνταῦθα χάριν τῆς
ἱστορίας.

Ἐπίσημος ἑφημερὶς Κρητικῆς Πολιτείας

Ἄρθρ. φύλ. 37 Ἔτος Στ'.

Ἱερὰ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης
Σύνοδος Ζ'.

Ἐτακτὸς Σύνοδος

Πρᾶξις Α'.

Παρόντες κ. λ. π. . . .

Ἴνα δικάσῃ. . . .

Α') Ὅτι ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς, ἔχων τὴν μετάνοιαν τοῦ ἐν
τῇ Ἱ. Μ. Κυρίας τῶν Ἀγγέλων, Γωνιάς—Κισάμου, διαμένει ἐν
Χαλέπα.

Β') Ὅτι ἀναμιγνύεται εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν
καὶ διοίκησιν, τοῦ Ἐπισκόπου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου ἐπὶ
τῶν Ἱερῶν Μονῶν αὐτοῦ.

Γ') Ὅτι ἀναμιγνύεται εἰς πολιτικὰ ζητήματα, παρεμβαίνων
μεταξὺ λαοῦ καὶ τῆς Α. Β. Ὑψηλότητος, κατὰ τὸ κατηγορητή-
ριον τῆς Ἀνωτ. Διευθύνσεως τῆς Παιδείας ἰπ' ἀριθ. 1199]501
τῆς 29 Μαΐου 1904.

Καλεῖται νὰ ἀποφανθῇ ἡ Σύνοδος, δικάζουσα ἐρήμην τοῦ
κατηγορουμένου, προσκληθέντος καὶ μὴ ἐμφανισθέντος.

Ἡ Α. Σεβασμιότης ὁ Πρόεδρος ὑποβάλλει τό τε τῆλμα τῆς
προσκήσεως ἔχον οὕτω: «Παρθένιον Κελαϊδῆν—Χανιά—Καλεῖ-
σαι ὅπως ἐμφανισθῆς ἐνώπιον τῆς τὴν 4 Ἰουνίου ἐκτάκτως συγ-
κροτουμένης Συνόδου, ἄλλως δικασθῆσει ἐρήμην—Κρήτης Εὐ-
μένιος—1 Ἰουνίου 1904.

Ἀπήντησεν οὕτω:

Πρόεδρον Ἱερᾶς Συνόδου—Ἡράκλειον—Ἐλλείψει ἀτμο-
πλοίου καὶ ἔνεκεν ἀσθενείας ἱατρικῶς πιστοποιουμένης ἀδυνατῶ
ἔλθειν ἐγκαιρῶς. Ἀγνοῶ κατηγορητήριον. Διώρισα πληρεξούσιον
Στεργιάδην (1) λαβεῖν γνῶσιν καὶ παρασκευάσω ἀπολογίαν. Ζη-
τῶ ἀναβολὴν δίκης.—Κελαϊδῆς.—Χανιά 3 Ἰουνίου 1904.

1) Δικηγόρον τότε ἐν Ἡρακλείῳ, εἶτα δὲ Ἀρμοστήν ἐν Σμύρῃ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τηλ)των ἡ Σύνοδος διέταξε τὴν πρόοδον τῆς δίκης (1) μὴ δεχθεῖσα παράστασιν πληρεξουσίου, (2)

Διὰ ταῦτα

Ἡ Ἱ. Σύνοδος ἀποφαίνεται παμψηφεί,

—Διατάσσει τὴν βιαιάν εισαγωγὴν τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ εἰς τὴν εἰσόβιον διαμονὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν τῆς μετανοίας του, Κυρίας τῶν Ἀγγέλων Γωνιάς—Κισάμου.

—Ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ἐξ ἐπεικειας ἀργίαν ἀπὸ πάσης ἱεροπραξίας ἐνὸς ἔτους.

—Ἐπιβάλλει ἐπίσης εἰς τὸν κατηγορούμενον σωματικὸν περιορισμὸν ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Ἐπάνω—Σήφη (3) ἐνὸς ἔτους.

—Ἡ παρούσα ἀπόφασις δημοσιευθήσεται ἐν τῇ Ἐπισήμῳ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως.

* *

Οἱ Καθῆδες τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς ἐξέδιδον δικαιότερας ἀποφάσεις διότι ἐδίκασον «ὄπως τῶν ἔλεγεν ὁ νοῦς των» καὶ ὄχι ὅπως διέτασεν ὁ «πάτρων», ἐν ᾧ οἱ Συνοδικοὶ ἐδίκασαν καὶ κατεδίκασαν *κατ' ἐπιταγὴν καὶ οὐχὶ κατὰ συνείδησιν*. Ἐχων ὑπ' ὄψει τὰς μηνύσεις ὁ Μητροπολίτης καὶ προδικάζων ἐχαρκτήριζεν αὐτὰς «*φωνασκίας*»—κατὰ τὸ 1901.—Αἱ «φωνασκίαι» αὗται κατὰ τὸ 1904 μετεβλήθησαν εἰς ἀποδείξεις ἀρκούσας ἵνα ἐπ' αὐτῶν στηριχθῇ καναδικαστικὴ ἀπόφασις!

Ὁ αὐθέντης καὶ Κύριος ἔπρεπε νὰ κολακευθῆ. Ὁ κατηγορούμενος ἐκλήθη τηλ)κῶς, νὰ ἐμφανισθῆ τὴν ἐπομένην! Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχε θαλασσία εὐκαιρία πρὸς ἐμφάνισιν ἦτο δὲ καὶ ἀσθενὴς κατεδίκησθη ἐρήμην. Τηλ)κῶς ἐγνώσθη τῷ Πρίγκηπι ἡ χαρμόσυνος εἰδήσις, ὅστις διέταξεν κουστωδίαν Χωροφυλάκων καὶ Ἰταλῶν Καραβινοφόρων νὰ συλλάβουν τὸν Παρθένιον καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσουν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας—Μονὴν Ἐπάνω Σήφη.—Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸ ἀτμόπλοιον δὲν εἶχεν ἐμφανισθῆ εἰσέτι τὸν ἐφρούρουν εἰς τὴν κατοικίαν του προσωρινῶς.

Τοιαύτη ἦτο ἡ παραχθεῖσα ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἀποφάσεως, ὥστε ἡ κατοικία τοῦ Παρθενίου, μετεβλήθη εἰς ἀληθὲς προσκύνημα!

Ἐπιτάξεις

Ἄλλ' ὁ Παρθένιος δὲν ἦτο βέβαια ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἠνέχετο νὰ ἐξευτελισθῆ ἀπὸ ἓνα ἀνόητον Ἡγεμόνα, καὶ ἀπὸ ἓνα ἀχαρι-

1) Ἡ ἀσθενεία ἴσως νὰ ἦτο ψευδής, ἀλλ' ἡ συγκοινωνία; 2) Νὰ μὴν παραβιασθῆ ἡ ἀνύπαρκτος Δικονομία; 3) Μονοφασίον

στον καὶ πατριωστὴν Μητροπολίτην καὶ ἀπὸ ψοφοδεεῖς Συνοδικούς.

Τὴν αὐτὴν νύκτα καθ' ἣν ἐφρούρουν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς οἰκίας του οἱ φύλακες, ἐντὸς συνεκροεῖτο συμβούλιον, ἀπὸ τοῦς συγγενεῖς καὶ φίλους του καὶ ἐλήφθη ἀπόφασις περὶ τῆς ἀποδράσεως του,

—Ἐκάθησαν πάντες εἰς τὴν ταράτσαν, ὃ δὲ Παρθένιος διηγεῖτο ἀνέκδοτα, σχετικὰ μὲ τὴν Μονὴν Ἐπάνω—Σήφη, τὴν ὁποίαν καλῶς ἐγνωρίζεν ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς, ἐξυμνῶν τὴν παγκοίμως γνωστὴν φιλοξενίαν καὶ φιλοτιμίαν των καὶ ἐξάγων τὸ συμπέρασμα ὅτι θὰ πέρασῃ καλὰ. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς διηγήσεως ἀντελήφθη—δῆθεν—ὅτι ὁ ἐκ τῶν ἐπισκεπτῶν κ. Παπαδερὸς ἐκράτει σιγάρον ἀλλὰ δὲν εἶχε σπύρτον νὰ τὸ ἀνάψῃ καὶ εἰσηλθεν ἐντὸς ἵνα φέρῃ σπύρτα· ἀμέσως δέ, ὃ ἰδιαιτερός φίλος καὶ συναγωνιστὴς του, Ἰωσήφ Μανουσογιαννάκης, ἐφόρεσε τὸ ῥάσον καὶ τὸ καλυμαῦχι του καὶ ἐξῆλθε μὲ τὰ σπύρτα, καθίσας εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου· τοῦτον ἔβλεπον οἱ φρουροὶ καὶ ἐρησύχασον ἀπὸ δὲ τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς οἰκίας διηνοίγετο ὀπὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐδραπέτευσεν· συνοδευόμενος ἀπὸ τοῦς, Μηχανικὸν Ἐμμ. Κελαϊδῆν, Γ. Κελαϊδῆν καὶ τὸν Σπῦρον Φούμην, καθεζόμενος ἐπὶ πώλου ὄνου ἔφθασαν εἰς Ἀκρωτήρι. (1)

Ἐν Βλιτῆ ἐπέβη πλοιαρίου, τὸ ὁποῖον τὸν ἐπεβίβασε Ρωσσοῦ, ἐκτελοῦντος τὴν γραμμὴν Ἀλεξανδρείας—Σούδας—Πειραιῶς καὶ καθυστερήσαντος ἐξεπίτηδες, χάρις εἰς τὸν Ὑπ)ξενὸν τῆς Ρωσσοῦ Βουλγαρίδην, υἱόν, διαδεχθέντα τὸν ἀποβιώσαντα πατέρα του.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἐταράχθησαν οἱ Αὐλικοὶ κύκλοι καὶ ἐνήργουν ἐρεῦνας εἰς τε τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶχωρὰ· ἀνεπαύθησαν δὲ ἀπὸ τοῦς ματαίους κόπους καὶ ἀναζητήσεις ὅτε ἔλαβον κοινὸν τηλῆμα ὅ,τε Πρίγκηψ καὶ ὁ Μητροπολίτης ἐκ Πειραιῶς ἔχον οὕτω.

«Ἀφικόμην αἰσίως»

Ἐν Χριστῷ Εὐχέτης

Παρθένιος Κελαΐδης

Δὲν ἔλειψαν καὶ τὰ παιδρὰ ἀπὸ τὴν ὡς ἄνω ἀπόδρασιν. Ὅταν

1) Ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ δρόμου, διατάχθη ὑπὸ τοῦ Παρθενίου. ὁ Γ. Κελαϊδῆς καὶ ἐπέστρεψε καὶ ἐκρυψε τὴν ἀλληλογραφίαν τὴν ὁποίαν παρέδωκε κατόπιν εἰς τὸν Μηχανικὸν Ἐμμανουήλ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἡ χήρα σύζυγός του, διετήρησεν αὐτὴν ἐν ἀρίστη ματαστάσει, ὃ δὲ νεαρός υἱὸς τῆς—Ἐμμανουήλ καὶ οὗτος—κατέδωκε δι' ἡμῶν. ἐν τῷ Ἰστ. Ἀρχαίῳ,

π. χ. ἐξήρχετο διὰ τῆς ὀπῆς ἔφραζεν αὐτῆ, διότι ὁ Παρθένιος ἦτο εὐσωμος, καὶ μετὰ δυσκολίας ἐξῆλθε.

Τὴν ἐπομένην, ὅτε οἱ Χωροῖες ἠρεύνων πρὸς ἀνεύρεσιν του, ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς ἢ ἀπάντησις ὅτι ἀνελήφθη ὡς ὁ Προφήτης Ἡλίας, διότι ἦτο δίκαιος, ἢ δὲ ἀπόφασις ἄδικος.

Ἐν Ἀθήναις ἐχορησίμευεν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἐν Κρήτῃ προπαρασκευαζόντων τὸ Κίνημα καὶ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως. Πᾶσαν τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ ἐξήσκησε παρὰ τῷ Δεληγιάννῃ, ὅπως ἐξευρεθῆ λύσις τις καὶ ἀποσοβηθῆ ἡ Ἐπαναστατικὴ κίνησις· ἀλλ' ὡς ἔγραφε πρὸς τὸν κ. Κ. Φούμην (1).

«... Ὅπως ἐξητοῦντο τὰ αἰτήματα ἀπὸ τα Μπουτσουάρια (2) κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πασάδων, οὕτω καὶ τώρα θὰ ἀναγκασθῶμεν ἀπὸ τῆς αὐτῆς θέσεως νὰ ζητήσωμεν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως.»

Ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ἐφημερίδος «Ἀθῆναι» ἐκαυτηρίαζε τὴν πολιτικὴν τοῦ Πρίγκηπος.

Ὅτε δ' ἐξερράγη τὸ κίνημα, ἠτοιμάσθη νὰ κατέλθῃ καὶ λάβῃ ἐνεργῶς μέρος εἰς αὐτό. Ἐπειδὴ ὁμως εἶχε κλονισθῆ ἡ υἰγεία του, ἀπετραπή ἀπὸ τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ οἰκείους του.

Θάνατος Αὐτοῦ

Παραθερίζων ἐν Σύρῳ, ἀπεβίωσε κατὰ τὴν 20 Αὐγούστου 1905, μὲ τὸ πικρὸν παράπονον ὅτι ἀποθνήσκει μακρὰν τῆς Πατρίδος του,

Τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς περιόδου ἐκείνης, πολύτιμον ὡς γνωρίζομεν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, διότι κατακρατεῖται παρὰ ξένου τινος.

Αὕτη ἐν ὀλίγοις ἡ δρασίς τοῦ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΚΕΛΑΓΔΗ.

1) Συναρρηγὸν τοῦ Θερισιανοῦ κινήματος, ἤδη Γερουσιαστὴν. 2) Τὴν γνωστὴν ἱστορικὴν θέσιν πρὸ τῶν Χανίων.

